

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ТКАЧІВСЬКА МАРІЯ РОМАНІВНА

УДК 811.161.2: 811.112.2

ДИСЕРТАЦІЯ

**КУЛЬТУРНО-ЕМОТИВНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ
ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИКИ ОБМЕЖЕНОГО ВЖИТКУ
В УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ**

Спеціальність 10.02.16 – перекладознавство

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М. Р. Ткачівська

Науковий консультант Безугла Лілія Ростиславівна, доктор філологічних наук,
професор

Івано-Франківськ – 2021

АНОТАЦІЯ

Ткачівська М. Р. Культурно-емотивні закономірності відтворення лексики обмеженого вжитку в українсько-німецькому художньому перекладі. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.16 «Перекладознавство». – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника МОН України. – Івано-Франківськ, 2021; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна МОН України. – Харків, 2021.

Дисертацію присвячено встановленню закономірностей відтворення німецькою мовою лексики обмеженого вжитку в перекладах творів сучасних українських письменників. У дослідженні впроваджено новий напрям перекладознавчих досліджень – теорію перекладу лексики обмеженого вжитку, яка ґрунтується на культурно-емотивному підході до її трансляторного аналізу.

Культурно-емотивний підхід до перекладу лексики обмеженого вжитку базується на виокремленні трьох її категорійних ознак – ненормативності, культурної і емотивної конотації, та трьох її стилістичних класів – образливої, соціальної і територіальної лексики обмеженого вжитку.

Перекладацькі рішення, які приймаються для створення повноцінного перекладу, передбачають превалювання конотативного значення одиниць лексики обмеженого вжитку над денотативним, що зумовлює застосування перекладачем специфічного трансляторного інструментарію, який базується на: а) володінні відповідними лінгвокультурними кодами; б) врахуванні рівня інтенсивності емотивної конотації; в) врахуванні лінгвокультурного й соціокультурного контексту, зокрема інвективних стратегій, стереотипів, ціннісних орієнтирів і норм відповідних лінгвокультур. Відтворення культурної конотації одиниць лексики обмеженого вжитку визначає стратегії перекладу, а відтворення емотивної конотації впливає на вибір трансляторних способів і технік.

Образлива лексика обмеженого вжитку охоплює лайливу (грубі пейоративи,

зокрема етно-, зоо-, гомо-, феміно- й маскулінофолізми) та табуйовану лексику, включно з обценною (скатологізмами й сексофолізмами). Лінгвокультурні особливості німецької мови сприяють тому, що при перекодуванні образливої лексики превалює стратегія одомашнення. Задля збереження емотивної конотації передбачається застосування різних способів і технік перекладу, які не завжди уможливлюють дотримання емотивного балансу.

Для відтворення зоофолізма здебільшого застосовуються техніки «зоофолізм → зоофолізм (зі збереженням або заміною одного зооніма іншим)», «зоофолізм → неззоофолізм (жаргонізм, скатологізм, сексофолізм, пейоратив)», для перекладу етнофолізмів – «етнофолізм → зафіксований у словнику етнонім / нейтральне позначення», рідше – «етнофолізм → етнофолізм». До способів перекладу етнофолізмів, крім нейтрального позначення, належать транскрипція/транслітерація та перекладацькі інновації. Збереження культурної конотації не завжди уможливлює збереження емотивної конотації. Нейтралізація етнофолізмів спричиняє втрати іронії та сарказму.

Для перекладу феміно- і маскулінофолізмів застосовуються усталені, функційні й нейтральні відповідники, універсальні пейоративи, а також транскрипція/транслітерація, генералізація/конкретизація та калькування. Спостерігається конвертування феміно- і маскулінофолізмів за допомогою зоофолізмів та сексофолізмів. Наявність в обох мовах синонімічних рядів зі значенням 'розпусна жінка' та 'гомосексуальний чоловік' засвідчує подібність обох лінгвокультурних кодів у морально-етичних принципах, що спрощує підбір трансляторних відповідників.

При перекладі сексофолізмів магістральну роль виконують скатологізми. Вживання десемантизованих лексичних одиниць послаблює зв'язок із одиницями оригіналу. При перекодуванні сексофолізмів спостерігається застосування трансляторних технік зі зміною інвективних сфер: «сексофолізм → сексофолізм /жаргонізм/арготизм/міфологема» та ін., а також вживання іншомовних вкраплень та загальних пейоративів.

Відповідно до скатологічної інвективної стратегії німецької та української

лінгвокультур, до продуктивної образливої лексики обох мов належать скатологізми. Найуживанішими трансляторними відповідниками є лексеми *Arsch*, *Arschloch*, *Scheiße*. Трансляторні техніки уможливають як збереження, так і заміну інвективних сфер: «скатологізм → скатологізм/сексофолізм/соціолектизм». Для відтворення вставних слів використовуються скатологізм *Scheiße* та десемантизовані універсальні відповідники, міфологеми, іншомовні вкраплення. Введення додаткових інтенсифікаторів підвищує рівень емотивної конотації. Елімінація вставного слова не веде до послаблення емотивної конотації, якщо інші мовні явища мають високий рівень емотивності.

Соціальна лексика обмеженого вжитку інкорпорує жаргонізми, арготизми та сленгізми. Задля збереження культурної конотації оригіналу в перекладі для одних мовних явищ першорядною є стратегія очуження (соціально-політичні жаргонізми, солдатський жаргон), для інших (арготизми, сленгізми) – одомашнення. У деяких випадках доводиться дотримуватися правила «золотої середини». Характерними трансляторними техніками є «соціолектизм → соціолектизм / обценізм / літературна лексика», які не завжди результують дотримання нижчих мовних реєстрів. Соціальна лексика перекладається за допомогою одиниць розмовної мови й просторіччя із застосуванням таких способів, як добір функційного відповідника, стилізація, експлантація, зокрема введення додаткового коментаря внизу сторінки чи наприкінці тексту та ін.

При перекладі арготизмів перевага надається введенню функційних відповідників, серед яких важливе місце займають похідні із ротвельш (позначення грошових одиниць), іншомовні вкраплення (позначення наркотичних засобів). Вживання нейтральних лексем є виправданим у випадку емотивно-стильової дислокації.

Переклад соціально-політичних жаргонізмів вимагає від перекладача фонових знань, що передбачає наявність пояснень. Для відтворення жаргонізмів доби СРСР почасти використовують функційні відповідники доби НДР.

При перекодуванні сленгізмів спостерігається як вживання функційних відповідників із реалізацією трансляторної техніки «сленгізм → сленгізм», так і

стилізація (подвоєння голосних, усічення, перекручення букв, злиття слів тощо, а також із імітацією канакіш – мови емігрантів на території Німеччини).

Територіальна лексика обмеженого вжитку, яку представлено емотивно конотованими територіальними діалектизмами, перекладається за допомогою елементів розмовної мови й просторіччя із застосуванням насамперед способу стилізації. Вживання літературних відповідників нейтралізує стилістичну маркованість і спричиняє стилістичний дисбаланс із текстом оригіналу.

Емотивно-забарвлена лексика обмеженого вжитку широко представлена в досліджуваних текстах грою слів, фразеологізмами, евфемізмами, іншомовними вкрапленнями, вигуками, які формують її функційний репозитарій. Для їхнього відтворення обирається як стратегія одомашнення, так і стратегія очуження.

Для перекладу гри слів з елементами лексики обмеженого вжитку перевага надається збереженню мовної гри, що забезпечується креативним підходом перекладача до моделювання нового мовного конструкту із використанням функційних відповідників, а також способам стилізації та адаптації, в окремих випадках експланації та дислокації.

Репрезентація лексики обмеженого вжитку у фразеологізмах не завжди забезпечується повним чи частковим еквівалентом мови перекладу, а відтворюється за допомогою кальки чи введення метафори, зрозумілої для реципієнта, застосовуються способи експланації, ампліфікації, трансплантації чи компенсації в іншому місці. При відтворенні фразеологізмів з елементами соціолектів домінує просторіччя, можливим є запозичення фразеологізма з третьої мови. При перекладі фразеологізма з міфологемами підбирається денотативний або конотативний відповідник із збереженням або заміною образу. Нейтралізація порушує стилістичний текстовий баланс, якщо стилістичне маркування не перенесене на інші одиниці тексту.

Репрезентація лексики обмеженого вжитку іншомовними вкрапленнями забезпечує в тексті високий рівень емотивності та представлена передусім росіїзмами та англійзмами. Для відтворення англомовних вкраплень першорядними є такі способи, як стилізація та трансплантація, а для

перекодування росіїзмів – транскрипція/транслітерація, комбінована реномінація, генералізація/конкретизація, усталений відповідник, а також стилізація. Серед пріоритетних перекладацьких рішень при відтворенні іншомовних вкраплень є використання іншого іншомовного вкраплення (трансляторна техніка «росіїзм → англійзм», «англійзм → англійзм»). Однак не є винятком трансляторна техніка «іншомовне вкраплення → німецький відповідник», при цьому змінюється рівень емотивності та нівелюється стилістична маркованість.

Евфемізми, які виступають заміниками обценізмів, відтворюються за допомогою рівноцінних чи подібних за рівнем емотивності евфемізмів, рідше – за допомогою прямого позначення. Для забезпечення стильової цілісності та при неможливості підбору повного відповідника перекладач використовує заміну денотативних образів, а також вдається до використання лапок як натяк на переносність значення.

Для перекладу вставної лексики вживаються як лайливі універсалії, так і інші емотивні відповідники німецької мови (насамперед скатологізм *Scheiße*). Зумисний пропуск перекладачем вставного слова спричиняє послаблення емоційної виразності висловлення та може бути підсиленням введенням іншої негативно конотованої лексеми, а введення додаткових інтенсифікаторів підвищує рівень емотивної конотації.

Провідним чинником отримання повноцінного перекладу є роль перекладача, який при трансфері ЛОВ німецькою мовою опирається не тільки на професійні й фонові знання, досвід, інтуїцію, а насамперед на національно-культурну специфіку української та німецької мов. Адаптуючи ЛОВ до культури цільового читача, він досягає природності висловлень, яка ґрунтується на культурній та емотивній конотації МП.

Тобто, обираючи стратегію одомашнення, перекладач орієнтується на мовні норми та правила, а також на ментальність і стереотипи німецької лінгвокультури, що зумовлює органічне функціонування ЛОВ у тексті. Обираючи для трансферу стратегію очуження (рідше), перекладач зберігає етнокультурну специфіку ЛОВ

вихідної мови. У таких випадках нерідко для маркування «чужинності» в переклад також уводяться мовні явища з третіх мов.

Перспективи подальших досліджень зумовлено комплексністю лексики обмеженого вжитку, що передбачає необхідність продовження аналізу як в екстенсивному, так і в інтенсивному ключі, зокрема із залученням лінгвопрагматичного, лінгвокогнітивного, діахронічного, гендерного аспектів перекладу.

Ключові слова: емотивна конотація, інвективна стратегія, культурна конотація, лексика обмеженого вжитку, лінгвокультурний код, ненормативність, одомашнення, очуження, трансляторний інструментарій, українсько-німецький переклад.

ABSTRACT

Tkachivska, M. R. Cultural-Emotional Regularities of Rendering Lexis of Limited Usage in Ukrainian-German Fiction Translation. Manuscript.

Dissertation for a Doctoral Degree in Philology, Speciality 10.02.16 – Translation Studies. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Ministry of Education and Science of Ukraine. – Ivano-Frankivsk, 2021; V. N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2021.

This dissertation aims to identify the regularities of the German language reproducing the lexis of limited usage in translations of modern Ukrainian fiction. The research suggests a new trend of translational studies, the theory of translation of the lexis of limited usage that elucidates translational analysis in terms of cultural emotional approach as its methodological underpinning.

Cultural emotional approach to translational analysis of the lexis of limited usage rests on three following category features: non-normativity, cultural and emotional connotations, and their three kinds that include abusive, social and territorial lexis of limited usage.

In taking decisions to create a full valued translation, one departs from prevailing

of the connotative meaning of the lexis of limited usage over its denotative meaning. This entails deploying specific translational means, the use of which is conditioned by: i) appropriate linguistic cultural codes; ii) the level of the emotional connotation intensity; and iii) linguistic cultural and social cultural contexts, in particular invective strategies, stereotypes, and values and norms of corresponding linguistic cultures. The implementation of cultural connotations of the lexis of limited usage determines the scope of translation strategies. The implementation of emotional connotation of the lexis of limited usage defines the range of translation means and techniques.

Abusive lexis of limited usage includes swearwords (rude pejoratives, in particular, ethno-, zoo-, homo-, femino- and masculino-phaulisms) and taboo lexis, as well as obscene lexis (scatologisms and sexophaulisms). In code conversion of abusive lexis, linguistic cultural features of the German language promote domestication, however at the same time, they also devise the strategy of foreignization. To render emotional connotation, they deploy diverse means of translation, which does not always provide appropriate emotive balance.

In rendering zoophaulisms, they tend to adopt the following technique schemes: ‘zoophaulism → zoophaulism (with direct rendering or substitution of one zoonym by the other one)’, ‘zoophaulism → non-zoophaulism (jargonism, scatologism, sexophaulism, the pejorative)’; in rendering ethnophaulism, they are the following: ‘ethnophaulism → dictionary registered ethnonym / neutral name’, and less often, ‘ethnophaulism → ethnophaulism’. Besides neutral names, among the prevailing means of translating ethnophaulism, there are transcription / transliteration, and translational innovations. Rendering cultural connotation does not always provide the possibility of rendering emotional connotation. Neutralizing ethnophaulism entails elimination of irony and sarcasm.

To translate femino- and masculino-phaulisms, they deploy well-established functional and neutral equivalents, universal pejoratives, as well as transcription / transliteration, generalization / particularization and blueprinting. Femino- and masculino-phaulisms are also converted via zoophaulisms and sexophaulisms. In finding the options for translational equivalents of the names with meanings ‘loose woman’ and

‘homosexual man’, they depart from the common linguistic cultural codes in terms of their moral and ethical principles. This provides their completely equivalent translation.

In translating sexophaulisms, scatologisms prevail. Using desemantized units hinders appropriate rendering the units in the original. In decoding sexophaulisms other translation techniques are deployed. They provide the transfer of invective spheres according to the following scheme: ‘sexophaulism → sexophaulism / jargonism, argotism, mythologeme etc.’ They also deploy foreign elements and general pejoratives.

Conforming to the scatological invective strategy of German and Ukrainian linguistic cultures, scatologisms amount to the productive abusive lexis of both languages. The most extended translational equivalents are the following: *Arsch*, *Arschloch*, *Scheiße*. Translational techniques provide both direct rendering and substitution of invective spheres according to the following schemes: ‘scatologism → scatologism / sexophaulism / sociolectism’. To render parenthesis, they use scatologism *Scheiße* and desemantized universal equivalents, and foreign elements. Using auxiliary intensifiers increases the level of emotional connotation. Eliminating the parenthesis does not result in decreasing emotional connotation on condition that other units serve the vehicles of high emotive value.

Socially conditioned lexis of limited usage encompasses jargonisms, argotisms, and slangisms. To render cultural connotation of the original, in translation they opt for the foreignization strategy (for social-political jargonisms, military jargon); for other units they deploy domestication. In separate cases, they have to observe the rule of golden section. The most frequent translational technique is the following: ‘sociolectism → sociolectism / obscenism / literary lexis’, which do not always tend to yield lower vocabulary registers. Socially conditioned lexis is translated by colloquial and vulgar units. In this case, they deploy the following means: using a functionally appropriate equivalent, styling, or explaining, that is providing a footnote etc.

In translating argotisms, they tend to provide functional equivalents. Among them, rotwelsch derivatives (in naming money units) and foreign elements (in naming drugs) are most significant. Using neutral lexemes is conditioned by cases of emotional stylistic mislocation.

In translating social-political jargonisms, background knowledge is vital, which entails the necessity of providing explanations. To render jargonisms of the Soviet Union period, they deploy conventional and functional equivalents of the period of German People's Republic.

In decoding slangisms, they use functional equivalents and implement the translational technique 'slangism → slangism', as well as styling (doubling vowels, contractions, substituting letters, telescoping etc. or imitating kanakisch, the language of immigrants in Germany).

Territorially conditioned lexis of limited usage that is featured in emotionally connotated endemic dialectisms is translated by using colloquial and vulgar language units by means of styling. Using literary equivalents neutralizes stylistic marking and entails disbalance with the original text.

In the corpus texts, emotionally colored lexis of limited usage forms its functional repository that is featured by puns, phraseologisms and foreign language elements. They tend to deploy both domestication and foreignization strategies to render them.

To translate puns with units of lexis of limited usage, they tend to render play on words. This is provided by the translator's creativity to build a new language construct that includes functional equivalents. They use such translation means as styling and adaptation, in separate cases they use explaining and mislocation.

Phraseological implementation of the lexis of limited usage is not always provided by a complete or a partial equivalent in translation. They tend to render it via the blueprint or a metaphor familiar to the recipient. They deploy the means of explaining, amplification, transplantation or compensation in a different fragment of the text. In rendering phraseologisms with sociolect elements they tend to use vulgar language. Borrowing phraseologisms from the third language is typical.

Translating phraseologisms with mythologemes, they provide denotative or connotative equivalent, when image is either rendered directly or substituted. Neutralizing disturbs the stylistic textual balance, unless the stylistic marking is distributed among other units of the text.

Rendering lexis of limited usage with foreign language elements furnishes intensive

emotional connotation in the text. It is featured as the Russian and English language borrowings. To render the English language elements, they deploy styling and transplantation, to recode the Russian language elements, they use transcription / transliteration, combined renaming, generalizing / particularization, stable equivalent, and styling. Prevailing translational options in rendering foreign language elements are the following: using the other foreign language element (translational technique according to the schemes ‘the Russian language borrowing → the English language borrowing’, ‘the English language borrowing → the English language borrowing’). However, at the same time, they also deploy the technique ‘a foreign language element → German equivalent’. This entails decreasing emotional connotation value and eliminating stylistic marking.

Euphemisms that substitute obscenisms are rendered via euphemisms that are equivalent or similar in terms of emotive value. Less often, they are rendered by direct name. To provide style continuity and on condition that a complete equivalent is absent, a translator substitutes denotational images or uses inverted commas to suggest a figurative meaning.

Both abusive universals and other emotional equivalents of the German language (primarily the scatologism *Scheiße*) are used to translate the inserted vocabulary. Deliberate omission by the translator of the insertion word weakens the emotional expressiveness of the utterance and may be enhanced by the introduction of another negatively connoted token, while the introduction of additional intensifiers increases the level of emotional connotation.

The leading factor in providing a full translation is the role of the translator, who in the transfer of the lexis of limited usage into German relies not only on his professional and background knowledge, experience, intuition, but primarily on the national and cultural specifics of Ukrainian and German. By adapting the lexis of limited usage to the culture of the target reader, he makes utterances natural, basing on the cultural and emotional connotations of the language of translation.

That is, choosing the strategy of domestication, the translator focuses on language norms and rules, as well as on the mentality and stereotypes of German linguistic culture,

which determines the organic functioning of the lexis of limited usage in the text. When choosing the foreignization strategy for transfer, the translator (less often) preserves the ethnocultural specificity of the source language. In such cases, linguistic phenomena from third languages, often meant to mark "foreignness", are also introduced in the translation.

The further research shows promise in terms of the complex nature of the lexis of limited usage. This allows extensive and intensive extension of the scope of study that might include linguo-pragmatic, linguo-cognitive, diachronic, and gender perspectives of translation.

Key words: cultural connotation, domestication, emotional connotation, foreignization, invective strategy, lexis of limited usage, linguistic cultural code, non-normativity, translation means, Ukrainian-German translation.

ПЕРЕЛІК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці у наукових фахових виданнях України:

1. Ткачівська М. Р. Відтворення гри слів та каламбурів у німецькомовному перекладі роману Ю. Андруховича «Дванадцять обручів». *Вісник Прикарпатського нац. ун-ту. Сер.: Філологія (літературознавство)*. 2012. Вип. 36–37. С. 159–164.
2. Ткачівська М. Р. Етномовний компонент українських реалій у німецькомовному перекладі роману Ю. Андруховича «Дванадцять обручів». *Слов'янський збірник*. 2012. Вип. 17. Ч. 1. С. 320–325.
3. Ткачівська М. Р. Радянізми у творах Ю. Андруховича та особливості їх перекладу німецькою мовою. *Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Сер.: Мовознавство*. 2012. Вип. 2 (21) 2011 – 1 (22). 2012. С. 71–82.
4. Ткачівська М. Р. Аббревіатури в художній літературі та стратегії їх перекладу. *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2013. Вип. 39. С. 241–244.
5. Ткачівська М. Р. Інтертекстуальність та цитати доби тоталітарного режиму в німецькомовних перекладах творів Ю. Андруховича. *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2013. Вип. 36. С. 371–374.
6. Ткачівська М. Р. Реалії суспільно-політичного життя доби української незалежності в сучасній українській літературі та їх переклад німецькою мовою. *Вісник Прикарпатського нац. ун-ту. Сер.: Філологія (літературознавство)*. 2013–2014. Вип. 40–41. С. 265–270.
7. Ткачівська М. Р. Топоніми в німецькомовних перекладах (на прикладі перекладів творів Ю. Андруховича). *Проблеми зіставної семантики*. 2013. Вип. 11. С. 383–389.
8. Ткачівська М. Р. Трансляторна еквівалентність фразеологізмів (на матеріалі перекладів Ю. Прохаська). *Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер. «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2013. № 17. С. 153–157.

9. Ткачівська М. Р. Цитати з національних літератур і їх переклад (на матеріалі німецькомовних перекладів творів Ю. Андруховича). *Наукові записки [Кіровоградського держ. пед. ун-ту ім. Володимира Винниченка]. Сер.: Філологічні науки (мовознавство)*. 2013. Вип. 116. С. 215–219.

10. Ткачівська М. Р. Цитати доби української незалежності в німецькомовних перекладах творів Ю. Андруховича. *Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2013. № 9. Ч. I. С. 100–105.

11. Ткачівська М. Р. Вербальне опоганення чоловіка (негативна характеристика чоловіка в німецькомовних перекладах). *Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер.: «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2014. № 4 (281). С. 228–233.

12. Ткачівська М. Р. Вставні слова і мовне табу (про ще одну проблему лихослів'я). *Наукові записки [Кіровоградського держ. пед. ун-ту ім. Володимира Винниченка]. Сер.: Філологічні науки (мовознавство)*. 2014. Вип. 126. С. 266–270.

13. Ткачівська М. Р. Елімінація мов і культур як результат глобалізаційних процесів. *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2014. Вип. 48. С. 294–297.

14. Ткачівська М. Р. Емоційне розкріпачення і вербальна агресія (на прикладах пейоративної лексики на позначення чоловіка). *Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Сер.: Германська філологія*. 2014. Вип. 708–709. С. 144–149.

15. Ткачівська М. Р. Емоційність твору як рефлекторне відображення реальності (негативна характеристика жінки у німецькомовних перекладах). *Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. Івана Франка*. 2014. Вип. 2 (74). С. 183–186.

16. Ткачівська М. Р. Зоонімічна інвектива як засіб образи та емоційного розкріпачення. *Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Сер.: Германська філологія*. 2014. Вип. 692–693. С. 267–270.

17. Ткачівська М. Р. Лайливі слова на позначення розпусної жінки та їх переклад на німецьку мову. *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2014. Вип. 45. С. 323–326.

18. Ткачівська М. Р. Мова гніву або вербальне опоганення. *Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. Сер.: Філологія*. 2014. Вип. 19. С. 263–268.

19. Ткачівська М. Р. Мовні «заплати» або лихослів'я (перчений хліб перекладача). *Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2014. № 3 (286). С. 50–57.

20. Ткачівська М. Р. Арго в синхронії і діяхронії. *Наукові записки [Кіровоградського держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка]. Сер.: Філологічні науки*. 2015. Вип. 137. С. 405–410.

21. Ткачівська М. Р. Молодіжний сленг та його класифікація. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. Вип. 6. Т. 2. С. 114–119.

22. Ткачівська М. Р. Молодіжні сленгізми geil, cool у німецькомовних перекладах творів українських письменників-постмодерністів. *Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер.: «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2015. № 3 (304). С. 53–58.

23. Ткачівська М. Р. Поетичні вкраплення у німецькомовних перекладах творів письменників-постмодерністів. *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер.: «Філологічна»*. 2015. Вип. 54. С. 300–303.

24. Ткачівська М. Р. Солдатський жаргон та його переклад на німецьку мову. *Вісник Дніпропетровського ун-ту. Сер.: Мовознавство*. 2015. Вип. 21 (3). С. 180–188.

25. Ткачівська М. Р. Текстовий метисаж як одна з важливіших авторських стратегій. *Вісник Прикарпатського нац. ун-ту. Сер.: Філологія (літературознавство)*. 2014–2015. Вип. 42–43. С. 46–51.

26. Ткачівська М. Р. Евфемізм або мовна дипломатія (на прикладі української та німецької мови). *Прикарпатський вісник НТШ. Сер.: «Слово»*. 2016. № 2 (34). С. 102–111.

27. Ткачівська М. Р. Евфемізми із царини еротики, або нитка Аріадни до делікатності. *Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. Сер. «Перекладознавство та міжкультурна комунікація»*. 2016. Вип. 5. С. 48–53.

28. Ткачівська М. Р. Kanak Sprak та її потенційні можливості. *Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2016. Вип. 6 (331). С. 235–240.

29. Ткачівська М. Р. Обсценізм der Arsch і його потенціал в німецькомовних перекладах. *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2016. Вип. 62. С. 331–334.

30. Ткачівська М. Р. Обсценна лексика в зарубіжних дослідженнях. *Прикарпатський вісник НТШ. Сер.: «Слово»*. 2016. № 2 (30). С. 122–129.

31. Ткачівська М. Р. Табірна мова та її особливості. *Наукові записки [Кіровоградського держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка]. Сер.: Філологічні науки*. 2016. Вип. 145. С. 45–50.

32. Ткачівська М. Р. Етнофолізми як перекладацька проблема. *Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. Сер.: Філологія (мовознавство)*. 2017. Вип. 24. С. 45–55.

33. Ткачівська М. Р. Іншомовні вкраплення та їх відтворення в німецькомовних перекладах. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Вип. 9 (3). С. 117–123.

34. Ткачівська М. Р. На шахівниці суперечок (про проблему лайливих слів у мовах різних країн світу). *Прикарпатський вісник НТШ. Сер.: «Слово»*. 2017. № 3 (39). С. 32–55.

35. Ткачівська М. Р. Табу та його особливості в німецькій та українській лінгвокультурах. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2017. Вип. 61. С. 168–174.

36. Ткачівська М. Р. Скатологізми в німецькомовній лінгвокультурі. *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2017. Вип. 64 (2). С. 154–158.

37. Ткачівська М. Р. «Angst kennt kein Pardon» (табірний дискурс). *Прикарпатський вісник НТШ. Сер.: «Слово»*. 2019. № 3 (55). С. 63–72.

Наукові праці у зарубіжних спеціалізованих виданнях:

38. Ткачивская М. Р. Инструментально-функциональные характеристики перевода библеизмов. *Kalba ir kontekstai : Mokslo darbai*. Vilnius, 2013. V tomas (2 dalis). P. 130–138. URL.: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/111687/2/ISSN1822-5357_2013_V_%282%29.pdf

39. Ткачівська М. Р. «Наївна телиця» – це «наївна вівця»? (про проблеми перекладу зоонімічної інвективи). *Science and Education. A New Dimension. Philology*. 2017. Vol. V (36), Issue 136. P. 59–64. URL.: http://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/fil_v36_136.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

40. Tkatschiwska Maria. Lagersprache im Roman von Marta Rudzka «Workuta» // Германістика в транскультурному вимірі: теорія та практика : матеріали XXVII наукової конференції Асоціації українських германістів. (Львів, 25–26 вересня 2020 р.). Львів, 2020. С. 181–183.

41. Ткачівська М. Р. Zoonymic invective and its translation // Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу : IX наукова конференція з міжнародною участю, 20–21 квітня 2017 р. : тези доп. Харків, 2017. С. 110–111.

42. Ткачівська М. Р. Скатологізм і його переклад // Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (Одеса, 24–25 лютого 2017 р.). Одеса, 2017. С. 101–104.

43. Ткачівська М. Р. Скатологізм Scheiße у німецькомовних перекладах // Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2017) : матеріали IV міжнародної наукової конференції. (Івано-Франківськ, 16–17 лютого 2017 р.). Івано-Франківськ, 2017. С. 224–228.

44. Ткачівська М. Р. Самоцитата та її відтворення в перекладі // Contemporary issues in philological sciences: experience of scholars and educationalists of Poland and

Ukraine: International research and practice conference proceedings (Lublin, April 28–29, 2017). Lublin, 2017. P. 208–212.

45. Ткачівська М. Р. „Warme Brüder“ або ще одна тема–табу // Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2016): матеріали III міжнародної наукової конференції. (Івано-Франківськ, 18-19 березня 2016 р.). Івано-Франківськ, 2016. С. 397–402.

46. Tkachivska M. Jugendsprache und ihre Übersetzung // Українська германістика в діалозі культур : матеріали XXII міжнародної науково-практичної конференції Асоціації українських германістів. (Львів, 6–8 жовтня 2015 р.). Львів, 2015. С. 133–134.

47. Ткачівська М. Р. School slang as a constituent of youth language // Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу : VIII наукова конференція з міжнародною участю, 22–23 квітня 2015 р. : тези доп. Харків, 2015. С. 65–66.

48. Tkachivska M. Zehn Gebote in der postmodernen Literatur und ihre Übersetzung // Begegnungen zwischen der Ukraine und den deutschsprachigen Ländern in Literatur, Sprache und Kultur : XX. UDGW-Tagung. (Lwiw, 27.–28. September, 2013). Lwiw, 2013. S. 250–253.

49. Tkachivska M. Word–play and puns as problem of theory of translation (by the example of Ukrainian and German languages) // European Science and Technology: materials of the IV international research and practice conference. (Munich, April 10 – 11, 2013). Munich, Germany, 2013. Vol. II. P. 194–201.

50. Tkachivska M. Phraseological Units in Fiction Literature and the Strategies of their Translation // Science, Technology and Higher Education : materials of the III international research and practice conference. (Westwood, October 16, 2013). Westwood, Canada, 2013. Vol. I. P. 342–346.

51. Ткачивская М. Р. Цитаты из русской и немецкой литератур и проблемы их перевода (на материале немецкоязычных переводов произведений Юрия Андруховича) // Язык и межкультурные коммуникации : материалы IV

международной научной конференции (Вильнюс – Минск, 15 –18 мая 2013 г.). Минск, 2013. С. 127–132.

52. Ткачівська М. Фольклорні цитати у німецькомовних перекладах творів Юрія Андруховича // Семантика мови і тексту: матеріали XI Міжнародної наукової конференції (Івано–Франківськ, 26–28 вересня 2012 р.). Івано–Франківськ, 2012. С.614–616.

53. Tkachivska M. Realienbezeichnung der Bekleidung in der deutschen Übersetzung der Essays von Juri Andruchowytsh // Deutsch lehren und lernen in der interkulturellen Welt : Die XVII. UDGv–Tagung. (22.–23.Oktober 2010). Lwiw, 2010. S.155–156.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

54. Tkachivska M. R. Swearing in dialects and variants of German. *Development and modernization of philological sciences: experience of Poland and prospects of Ukraine: Collective monograph*. Lublin: Izdevnieciba “Baltija Publishing”, 2017. P. 344–361.

55. Ткачівська М. Р. Молодіжна мова або «Чужа територія» і фактори впливу на неї». *Актуальні проблеми романо–германської філології та прикладної лінгвістики*. 2017. Вип. 2 (15). С. 209–214.

56. Tkachivska M. R. Subcultures and Their Characteristic Linguistic Properties. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Series of Social and Human Sciences*. 2016. Vol. 3, No. 4. P. 20–26.

57. Ткачівська М. Р. Обсценна лексика і її відтворення у німецькомовних перекладах. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. 2016. Вип. 11–12. Ч. 2. С. 278–282.

58. Tkachivska M. R. Ukrainian Swearing in the Mirror of German Translation. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Series of Social and Human Sciences*. 2015. Vol. 2, No. 2–3. P. 66–70.

59. Ткачівська М. Р. Школярський жаргон як мовне явище. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Сер.: Германська філологія*. 2015. Вип. 740–741. С. 221–225.

60. Ткачівська М. Р. Молодіжний сленг і його переклад. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер.: Філологія*. 2015. Вип. 21. С.387–391.

61. Ткачівська М. Р. Бібліїзми, їх класифікація та відтворення в німецькомовних перекладах творів Ю. Андруховича. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. 2013. Вип. 32. С. 392 – 395.

62. Tkachivska M. Aus der Geschichte der Bibelübersetzung – der Weisheitsquelle des Christentums. *DaFiU. Zeitschrift des UDGv*. 2013. Heft 26. S.47–51.

63. Tkachivska M. Bibelismen und ihre Übersetzung (am Beispiel der ukrainischen und deutschen Sprache). *European and Russian literature: modern problems of study*. Vol. 3 / ed. by M. Asper. Stuttgart : ORT Publishing, 2013. P. 38–47.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	25
ВСТУП.....	27
РОЗДІЛІ. ЛЕКСИКА ОБМЕЖЕНОГО ВЖИТКУ ЯК ОБ’ЄКТ	
ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	40
1.1. Категорійні ознаки лексики обмеженого вжитку як трансляторного об’єкта.....	40
1.1.1. Ненормативність лексики обмеженого вжитку з позицій перекладознавства.....	42
1.1.2. Культурна конотованість лексики обмеженого вжитку з позицій перекладознавства.....	48
1.1.2.1. Поняття конотації у лінгвістиці та перекладознавстві.....	48
1.1.2.2. Культурна конотація і лінгвокультурний код як виразники єдності мови і культури, відображеної у перекладі.....	53
1.1.3. Емотивна конотованість лексики обмеженого вжитку з позицій перекладознавства.....	64
1.1.3.1. Урахування в перекладі ролі емоцій у національно-культурному просторі.....	65
1.1.3.2. Урахування в перекладі рівня емотивної інтенсивності лексики обмеженого вжитку.....	76
1.2. Класифікація лексики обмеженого вжитку як трансляторного об’єкта.....	82
1.2.1. Образлива лексика обмеженого вжитку з позицій перекладознавства.....	83
1.2.1.1. Термінологічні аспекти лайливої і табуйованої лексики як трансляторного об’єкта.....	84
1.2.1.2. Урахування в перекладі культурно-історичних аспектів лайливої і табуйованої лексики.....	96
1.2.2. Соціальна лексика обмеженого вжитку з позицій перекладознавства.....	110
1.2.2.1. Термінологічні аспекти соціальних діалектів як трансляторного об’єкта.....	110

1.2.2.2. Властивості арготизмів, релевантні для перекладу.....	118
1.2.2.3. Властивості жаргонізмів, релевантні для перекладу.....	125
1.2.2.4. Властивості сленгізмів, релевантні для перекладу.....	131
1.2.3. Територіальна лексика з позицій перекладознавства.....	144
Висновки до розділу I.....	148
РОЗДІЛ II. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКИ ОБМЕЖЕНОГО ВЖИТКУ	152
2.1. Сучасне перекладознавство і культура.....	152
2.1.1. Роль перекладу у взаємодії культур.....	152
2.1.2. «Культурний поворот» у перекладознавстві.....	157
2.2. Роль перекладача у досягненні повноцінності перекладу лексики обмеженого вжитку.....	167
2.2.1. Вірність, еквівалентність, адекватність і повноцінність перекладу....	168
2.2.2. Перекладацька компетентність як запорука повноцінності перекладу.....	173
2.2.3. Креативність, етика та інтуїція перекладача як необхідні складові перекладу лексики обмеженого вжитку.....	178
2.3. Труднощі перекладу лексики обмеженого вжитку.....	184
2.3.1. Труднощі відтворення культурної та емотивної конотацій лексики обмеженого вжитку.....	185
2.3.2. Проблема перекладності/неперекладності щодо лексики обмеженого вжитку.....	190
2.4. Трансляторний інструментарій в аналізі лексики обмеженого вжитку	200
2.4.1. Стратегії і тактики перекладу лексики обмеженого вжитку.....	201
2.4.2. Способи перекладу лексики обмеженого вжитку.....	206
2.5. Методика культурно-емотивного дослідження відтворення лексики обмеженого вжитку в українсько-німецькому перекладі	217
2.6. Матеріал дослідження: українсько-німецький художній переклад в Україні за часів незалежності.....	225
Висновки до розділу II.....	232

РОЗДІЛ ІІІ. КУЛЬТУРНО-ЕМОТИВНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ОБРАЗЛИВОЇ ЛЕКСИКИ ОБМЕЖЕНОГО ВЖИТКУ В УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ	236
3.1. Особливості перекладу лайливої і табуйованої лексики	236
3.2. Лайлива лексика в українсько-німецьких перекладах	242
3.2.1. Переклад етнофолізмів.....	242
3.2.2. Переклад зоофолізмів.....	248
3.2.3. Переклад пейоративів на позначення негативної характеристики людини.....	257
3.2.3.1. Переклад фемінофолізмів	257
3.2.3.2. Переклад маскулінофолізмів	265
3.3. Табуйована лексика в українсько-німецьких перекладах	273
3.3.1. Переклад сексофолізмів.....	274
3.3.2. Переклад скатологізмів.....	280
3.3.2.1. Скатологізм <i>Scheiße</i> в українсько-німецьких перекладах.....	281
3.3.2.2. Скатологізми <i>Arsch</i> та <i>Arschloch</i> як трансляторні відповідники в українсько-німецьких перекладах.....	285
Висновки до розділу ІІІ.....	297
РОЗДІЛ ІV. КУЛЬТУРНО-ЕМОТИВНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ВІДТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ ОБМЕЖЕНОГО ВЖИТКУ В УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ	301
4.1. Особливості перекладу соціолектизмів.....	301
4.2. Арготизми в українсько-німецьких перекладах.....	310
4.2.1. Переклад позначень наркотичних засобів і станів.....	310
4.2.2. Переклад позначень алкоголю і стану сп'яніння.....	318
4.2.3. Переклад позначень дій, пов'язаних із кримінальною сферою	325
4.2.4. Переклад позначень грошових одиниць.....	327
4.2.5. Переклад позначень кримінальних та правоохоронних осіб.....	334
4.3. Жаргонізми в українсько-німецьких перекладах	340

4.3.1. Переклад солдатського і військового жаргону.....	340
4.3.2. Переклад соціально-політичних жаргонізмів радянської доби.....	346
4.4. Сленгізми в українсько-німецьких перекладах	351
4.4.1. Переклад молодіжного сленгу.....	351
4.4.2. Сленгізми <i>cool</i> і <i>geil</i> як трансляторні відповідники у німецькомовних перекладах.....	358
4.4.3. Переклад школярського сленгу.....	363
4.4.4. Переклад мови субкультур.....	369
4.5. Діалектизми в українсько-німецьких перекладах	374
Висновки до розділу IV.....	388
РОЗДІЛ V. ТРАНСЛЯТОРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛЕКСИКИ	
ОБМЕЖЕНОГО ВЖИТКУ В ЇЇ ФУНКЦІЙНОМУ РЕПОЗИТАРІЇ.....	390
5.1. Гра слів із лексикою обмеженого вжитку в українсько-німецьких перекладах	390
5.2. Фразеологізми з лексикою обмеженого вжитку в українсько-німецьких перекладах	402
5.3. Іншомовні вкраплення з лексикою обмеженого вжитку в українсько-німецьких перекладах.....	422
5.4. Евфемізми лексики обмеженого вжитку в українсько-німецьких перекладах	431
5.5. Вигуки і вставні слова з лексикою обмеженого вжитку в українсько-німецьких перекладах	438
Висновки до розділу V.	447
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	450
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	460
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....	550
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	554
ДОДАТКИ	559

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЛО – лексична одиниця (одиниці)
 ФО – фразеологічна одиниця (одиниці)
 ТО – текст оригіналу
 ТП – текст перекладу
 МО – мова оригіналу
 МП – мова перекладу
 ЛОВ – емотивно конотована лексика обмеженого вжитку
 ОО – образлива лексика /образлива одиниця (одиниці)
 СО – соціолектизм / соціолектна одиниця (одиниці)
 ДО – діалектизм / діалектна одиниця (одиниці)
 ГС – гра слів
 ІВ – іншомовне вкраплення

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

ЛДК – Дереш Л. «Культ»
 ЛДН – Дереш Л. «Намір»
 ЛДПЯ – Дереш Л. «Поклоніння Ящірці»
 ММСД – Матіос М. «Солодка Даруся»
 МС – «Мама по скайпу»
 НСК – Сняданко Н. «Колекція пристрастей»
 НСФМС – Сняданко Н. «Фрау Мюллер не налаштована більше платити»
 ОЗМ – Забужко О. «Музей покинутих секретів»
 ОЗПДУС – Забужко О. «Польові дослідження українського сексу»
 ОЗПП – Забужко О. «Планета Полин»
 ОІР – Ірванець О. «Рівне/Ровно»
 САФА – Андрухович С. «Фелікс Австрія»

СЖА – Жадан С. «Anarchy in the UKR»
 СЖБМ – Жадан С. «Біг Мак»
 СЖВ – Жадан С. «Ворошиловград»
 СЖГДМ – Жадан С. «Гімн демократичної молоді»
 СЖДМ – Жадан С. «Депеш Мод»
 СЖМ – Жадан С. «Месопотамія»
 ТГО – Гаврилів Т. «Де твій дім, Одиссею»
 ТМБ – Малярчук Т. «Біографія випадкового чуда»
 ТМГ – Малярчук Т. «Говорити»
 ТПЗМЗ – Прохасько Т. «З цього можна зробити кілька оповідань»
 ТПЮПВ – Прохасько Т. «Відстані та вібрації»
 ТФ – «Тотальний футбол»
 ЮА111 – Андрухович Ю. «Лексикон інтимних міст»
 ЮАДО – Андрухович Ю. «Дванадцять обручів»
 ЮАДХС – Андрухович Ю. «Диявол ховається сирі»
 ЮАМ – Андрухович Ю. «Московіада»
 ЮАМОТ – Андрухович Ю. «Моя остання територія»
 ЮАП – Андрухович Ю. «Перверзія»
 ЮАТ – Андрухович Ю. «Таємниця»
 ЮВТС – Винничук Ю. «Танго смерті»

ВСТУП

Обґрунтування теми дослідження. Мова і культура як магістральні ідентифікатори ментальності народу інкорпорують глибини його ідентичності, володіють своїм лінгвокультурним кодом, який слугує підмурівком його самобутності, джерелом його становлення та парослю у мовні та культурні пласти його майбутнього. Лінгвокультурні коди різних етносів не накладаються одні на одних. Вони мають свої особливості, межі та «зони відчуження». Саме володіння такими кодами є важливим трансляторним інструментом і невід’ємним дороговказом перекладача.

Межі лінгвокультурних кодів яскраво увиразнюються на прикладах не тільки культурно конотованої, але й емотивно конотованої лексики, до якої належить лексика обмеженого вжитку (далі – ЛОВ). Постає питання, чи відображається лінгвокультурний код етносу на трансляторному матеріалі ЛОВ. Вирішенню цього питання і присвячено наше дослідження.

Дослідження ЛОВ з позицій перекладознавства стає нагальним в умовах культурного повороту [618], який знаменував розвиток перекладознавчої науки в останні десятиліття. Ведеться полеміка щодо співвідношення культури й мови в перекладі [19; 636; 917]), сформульовано нові завдання щодо встановлення закономірностей діалектичної взаємодії мови й культури в діяльності перекладача [67; 100; 191; 656; 765; 876]. Проте загальнотеоретичні положення культуроорієнтованого перекладознавства потребують конкретних досліджень закономірностей перекладу культурно значущих мовних одиниць.

Отже, у дисертації розглядаються закономірності втілення у німецькомовному перекладі емотивно конотованої ЛОВ, представленої в творах сучасних українських письменників, на ґрунті виокремлення трьох її класів: образливої, соціальної та територіальної.

ЛОВ постала у фокусі уваги багатьох фундаментальних наукових розвідок. Зокрема, чи не найпопулярнішим дослідницьким об’єктом є *молодіжний сленг* у різних сферах спілкування: медійній [28; 646; 659; 660], комп’ютерній [593; 610],

шкільній [155; 267; 380; 675] та ін., у семантичному [257; 298; 391; 433; 562], лексикографічному [384], лінгвокогнітивному [546], соціолінгвістичному [315; 546; 571; 587; 689; 718] та комунікативному [775] аспектах; у тому числі на матеріалі німецької мови [28; 609; 659; 687; 756; ; 824; 831; 828; 933].

Досліджуються й інші *соціолекти* (соціальна ЛОВ): *мова канакіш* [640; 689; 697; 800; 828; 944], *мова НДР* [938], *військовий жаргон* [956], *арго* [42; 118; 120; 121; 122; 123; 123; 125; 126; 154; 336; 410; 571], зокрема *кримінально-в'язничне* [249; 684; 788; 892] і *табірне* [249; 386; 542; 555; 653; 788; 904; 924; 946], у тому числі в діяхронічному аспекті [64, 178].

Усе більше привертає увагу дослідників і *образлива лексика* – у німецькій [117, 364; 686; 688; 763; 821; 846; 852], українській [86; 113; 125; 135; 230; 232; 301; ; 445; 446; 447; 536] та інших [48; 128; 129; 130; 182, 184; 284, 338, 367] лінгвокультурах, зокрема *етнофолізми* [648; 664; 726; 763; 851; 862; 886], *зоофолізми* [649; 945], *сексофолізми* [135; 804; 805; 853], *гомофолізми* [655], *обсценізми* [320; 626; 663; 792], *скатологізми* [662; 739; 798; 804; 830; 881; 887], *матизми* [124; 126; 227, 232, 236, 340, 361; 383, 417; 663]. Досліджується *табу* як етнолінгвістичний [194; 213; 214; 413; 434, 572] та лінгвокультурний [134, 151, 181, 290, 413, 657, 841, 845] феномен.

Дослідники не оминають і *територіальні діалекти*: як українські [85; 145; 300; 335; 543], так і німецькі [378; 621; 631; 651; 681; 756; 784; 867], у тому числі особливості образливої діалектної лексики [75, 76, 741, 742; 745, 933].

Існуючі дослідження ЛОВ перебувають у площині інтересів загального й часткового мовознавства, лінгвокультурології, соціо- і психолінгвістики, намагаючись вирішити проблеми категоризації ЛОВ, її національної специфіки в окремих лінгвокультурах, взаємодію із суспільно-політичними, ідеологічними, історичними, психологічними чинниками тощо. Але й досі немає комплексного дослідження, присвяченого висвітленню ЛОВ у перекладознавчому аспекті. Перекладознавчі розвідки стосуються окремих класів такої лексики, зокрема увагу дослідників перекладу з англійської мови привертають діалектизми [143; 157; 601; 621; 638; 795], ненормативна [2; 3; 86; 243; 356] і розмовна [6] лексика, сленг [1;

20; 57; 180, 373], інвектива [337; 408; 597], жаргонізми й пейоративи [142], іншомовні елементи [8] та ін. Дослідники перекладу з романських мов звертаються до арготизмів [42], евфемізмів [98], сленгу [168] та ін.

Окрім того, за останні три десятиліття в іномовному світі зростає увага до українського слова, що фіксує чимала кількість перекладів, які поповнюють світову скарбницю літератур.

Переклад як ключова ланка зближення світових літератур та засіб осягнення культур різних націй та національностей завжди сприяв розширенню літературних горизонтів, порозумінню між народами, осмисленню їхньої ментальності. Переклади творів українських письменників як важливі посланці й посередники української культури відіграють одну із найпомітніших ролей для репрезентації вітчизняної літератури та культури у світі. Національне буття українського літературно-художнього твору в іномовному культурно-духовному просторі актуалізує можливість постулювати себе як самобутню націю в центрі Європи із непересічною та цінною культурою.

Останнім часом з'являються переклади творів Ю. Андруховича, Ю. Винничука, Л. Дереша, С. Жадана, О. Забужко, наповнені ненормативною лексикою. Вочевидь, відтворення такої лексики іноземною мовою є викликом для перекладачів і новим об'єктом для перекладознавчих досліджень.

У зв'язку з цим нагальність перекладознавчого аналізу ЛОВ підсилюється браком релевантних лексикографічних джерел. У науковому просторі наявні численні одномовні словники різних класів ЛОВ: німецькі [726; 741; 742; 805; 807; 867; 939; 980; 987; 991; 992; 997], російські [18; 129; 310; 339; 340; 382; 427; 952; 955], українські [443; 444; 448; 962; 968]; двомовні, зокрема німецько-українські [92]. Назрів час і для укладання українсько-німецьких словників ЛОВ.

Таким чином, **актуальність дослідження** зумовлено: 1) суттєвим зростанням перекладознавчого інтересу до культурно значущих одиниць мови, до яких належить і ЛОВ; 2) потребою в комплексному перекладознавчому вивченні ЛОВ з урахуванням культурних і емотивних чинників її вживання в українських художніх творах та їхніх німецьких перекладах; 3) нарощуванням кількості

перекладів творів українських письменників німецькою мовою із наявною фіксацією ЛОВ, що потребує перекладознавчої рефлексії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах наукової теми, що розробляється на кафедрі іноземних мов і перекладу Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника «Дослідження перекладів творів відомих українських та зарубіжних письменників у контексті взаємодії культур» за № 0113U002861, затвердженої Міністерством освіти і науки України.

Об'єктом дослідження є емотивно конотована ЛОВ у творах сучасних українських письменників та її переклад німецькою мовою із застосуванням різновекторних трансляторних рішень.

Предметом дослідження є культурно-емотивні закономірності відтворення ЛОВ у перекладах творів сучасних українських письменників із української на німецьку мову.

Метою роботи є встановлення закономірностей українсько-німецького перекладу ЛОВ з урахуванням її культурної та емотивної конотованості в тексті оригіналу і тексті перекладу.

Досягнення загальної мети дослідження передбачає вирішення таких пріоритетних завдань:

- окреслити теоретико-методологічні засади перекладознавчого дослідження ЛОВ;
- розробити культурно-емотивну методику аналізу ЛОВ в аспекті перекладу;
- визначити перекладацькі трансформації ЛОВ як засіб досягнення повноцінності перекладу;
- установити культурно-емотивні трансляторні можливості українсько-німецького перекладу образливої, соціальної та територіальної ЛОВ;
- схарактеризувати функційний репозитарій ЛОВ та його складові в аспекті перекладу (гру слів, фразеологізми, іншомовні вкраплення);
- виробити комплекс рекомендацій перекладачам щодо українсько-

німецького перекладу ЛОВ;

- укласти українсько-німецькі словники лайливої лексики та соціолектів.

Матеріалом дослідження слугують 74 твори сучасних українських письменників (оригінальні тексти та їхні німецькомовні переклади), із яких вилучено мовні контексти, що містять ЛОВ загальною кількістю 18885 слововживань. Як допоміжне джерело до аналізу залучено банки даних Генерального регіонального анотованого корпусу укр. мови (ГРАК) (Grac v.7) та лексичного корпусу COSMAS II Інституту німецької мови імені Ляйбніца в Маннгаймі – задля встановлення ступеня вживаності досліджуваних одиниць.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на гумбольдтианському принципі єдності мови й культури і на положенні про те, що поєднувальною ланкою між мовою й культурою є культурна конотація лексичних одиниць, нерозривно зв'язана з емотивною конотацією [459, с. 253]. Припускаємо, що при перекодуванні ЛОВ у перекладі художніх творів провідну роль відіграє не тільки і не стільки денотативне значення таких лексичних одиниць, а насамперед культурна і емотивна конотації. Тому перекладач застосовує специфічний трансляторний інструментарій; у такий спосіб відбувається відтворення одиниць ЛОВ як знаків «мови» культури [459, с. 253] або лінгвокультурного коду носіїв мови [7].

Теоретико-методологічними підвалинами дисертації слугують загальні положення культуроорієнтованого перекладознавства [19; 196; 197; 208; 330; 333; 456; 551; 700; 734; 765; 767; 782], які конкретизуються у межах культурно-емотивного підходу до аналізу відтворення ЛОВ в українсько-німецькому художньому перекладі з опертям на поняття лінгвокультурного коду. **Методологічно** дослідження спирається також на загальну теорію перекладу [10; 29; 32; 139; 140; 166; 220; 252; 324; 411; 538; 843; 913; 916; 941; 948; 949], теорію художнього перекладу [56; 192; 246; 248; 346; 347; 395; 405], часткову теорію українсько-німецького перекладу [45; 93; 94; 229; 369], концепції перекладу емотивних одиниць [112; 457; 584; 759], концепції лексичного значення [106; 115; 288; 360; 458-462], положення лінгвокультурології [7; 74; 164; 453], соціолінгвістики [148; 161; 183; 281; 445; 756; 783; 811], лінгвістики емоцій [145;

564; 565; 760; 927] та фундаментальні праці провідних представників світової філологічної думки [30, 46, 175, 179, 322, 389; 735]. Виконане у межах загальної антропоцентричної методології, дослідження є дотичним і до новітніх еколінгвістичних розвідок мови [341, 420; 573, 650, 671, 672; 707] з огляду на порушення проблем, пов'язаних із чистотою мовного середовища.

Для досягнення мети та розв'язання завдань у дослідженні застосовано такі **методи**: *гіпотетико-дедуктивний* – для узагальнення фактів, формулювання й верифікації гіпотези; *дефінітивний* – для пояснення релевантних понять; *описовий* – для характеристики типових мовних засобів перекладу ЛОВ; *порівняльно-перекладознавчий аналіз* – для виявлення труднощів перекладу і застосованого з метою їхнього подолання трансляторного інструментарію; *інтерпретаційний аналіз* – для тлумачення релевантних фрагментів текстів оригіналу й перекладу; *контекстуальний аналіз* – для осмислення трансляторних рішень щодо відтворення ЛОВ у перекладі залежно від контексту; *стилістичний аналіз* – для виявлення стилістичних прийомів у оригіналі й перекладі; *метод зіставного аналізу* – для встановлення відповідників ЛОВ в українській та німецькій мовах; *лінгвокультурологічний і культурно-історичний аналіз* – для характеристики культурно-історичного підґрунтя вживання ЛОВ в оригіналі й перекладі; *порівняльно-історичний аналіз* – для реконструкції діахронічних параметрів ЛОВ; *прагмасемантичний метод* – для виявлення авторського задуму щодо реалізації ЛОВ; *структурний метод*, у межах якого застосовано *лексико-семантичний аналіз* – для окреслення семантичних та функційних параметрів ЛОВ; *компонентний аналіз* – для встановлення структури значення ЛОВ; *трансформаційний аналіз* – для аналізу синтаксичної структури висловлень із ЛОВ, *аналіз словникових дефініцій і метод інтроспекції* – для встановлення рівня емотивності досліджуваних одиниць, а також *елементи кількісних підрахунків* – для квантитативного окреслення досліджуваного матеріалу.

У роботі вперше окреслюються закономірності втілення мовного феномену ЛОВ в українсько-німецькому художньому перекладі з опертям на культурні та емотивні чинники її вживання. У такий спосіб започатковано **новий напрям**

перекладознавчих досліджень – теорію перекладу ЛОВ, яка ґрунтується на культурно-емотивному підході до її аналізу в українсько-німецькому художньому перекладі. Зокрема, вперше:

- розроблено культурно-емотивну методичну процедуру трансляторного аналізу ЛОВ;
- запропоновано класифікацію емотивно конотованої ЛОВ та комплексно розглянуто виокремлені класи і підкласи ЛОВ у ракурсі культурно-емотивного підходу до аналізу її перекладу;
- здійснено систематизацію інструментарію українсько-німецького перекладу ЛОВ як елемента лінгвокультурних кодів носіїв української та німецької мов;
- схарактеризовано трансляторні рішення ЛОВ з урахуванням її культурної та емотивної конотованості в тексті оригіналу і тексті перекладу;
- встановлено культурно-емотивні закономірності відтворення ЛОВ у перекладах сучасних українських художніх творів німецькою мовою;
- виявлено можливості українсько-німецького перекладу ЛОВ у рамках її функційного репозитарію, який формують насамперед гра слів, фразеологізми та іншомовні вкраплення;
- запропоновано комплекс рекомендацій перекладачам щодо відтворення ЛОВ в українсько-німецькому перекладі.

Наукову новизну отриманих результатів підсумовано в **положеннях, що виносяться на захист**.

1. Культурно-емотивний підхід до перекладу ЛОВ ґрунтується на виокремленні: трьох її категорійних ознак – ненормативності, культурної та емотивної конотованості, та трьох її класів – образливої, соціальної і територіальної ЛОВ. Перекладацькі рішення передбачають превалювання конотативного значення одиниць ЛОВ над денотативним, що зумовлює застосування трансляторного інструментарію, яке базується на: 1) володінні перекладачем відповідними лінгвокультурними кодами, 2) урахуванні рівня інтенсивності емотивної конотації, 3) урахуванні лінгвокультурного й

соціокультурного контексту. Відтворення культурної конотації ЛОВ визначає стратегії перекладу, а відтворення емотивної конотації впливає на вибір трансляторних способів і технік.

2. Образлива ЛОВ, яка охоплює лайливу (грубі пейоративи, у т. ч. етно-, зоо-, гомо-, феміно- й маскулінофолізми) і табуйовану лексику, включно з обценною (скатологізми й сексофолізми), при трансфері німецькою мовою демонструє: домінування стратегії одомашнення; дотримання/недотримання емотивної конотованості; дотримання/недотримання культурної конотованості; дотримання/недотримання мовних регістрів.

2.1. До пріоритетних трансляторних технік перекладу етнофолізмів належать: «етнофолізм → зафіксований у словнику етнонім / нейтральне позначення»; «етнофолізм → етнофолізм».

2.2. Переклад зоофолізмів передбачає такі трансляторні техніки: «зоофолізм → зоофолізм (зі збереженням або заміною одного зооніма іншим)», «зоофолізм → неззоофолізм (жаргонізм, скатологізм, сексофолізм, інший пейоратив тощо)».

2.3. У перекладі феміно- й маскулінофолізмів домінують функційні відповідники, а також застосовуються способи транскрипції/транслітерації, калькування, генералізації/ конкретизації, тощо. Наявність в обох мовах синонімічних рядів зі значенням 'розпусна жінка' та 'гомосексуальний чоловік' засвідчує подібність обох лінгвокультурних кодів у морально-етичних принципах, що спрощує підбір трансляторних відповідників.

2.4. Переклад обценної лексики унаочнює прерогативу скатологізмів над сексофолізмами із застосуванням таких трансляторних технік: «сексофолізм/ скатологізм → скатологізм / сексофолізм/соціолектизм / міфологема / універсальний пейоратив/ іншомовне вкраплення тощо». Скатологізми *Arsch*, *Arschloch*, *Scheiße* як часто вживані трансферні лексеми є універсальними лайливими словами і виразниками емотивної конотації з різним рівнем інтенсивності емотивної конотації.

3. Для перекладу соціальної ЛОВ, яка інкорпорує жаргон, арго та сленг, використовують як стратегію очуження, так і одомашнення, пріоритетними є такі способи перекладу, як добір функційного відповідника, експланація, стилізація та

нейтралізація тощо.

3.1. У перекладі соціально-політичних жаргонізмів важливими є фонові знання, тому прерогативою є введення пояснювальних елементів і наявність коментарів наприкінці тексту. Для відтворення жаргонізмів доби СРСР частково використовують відповідники доби НДР.

3.2. Арготизми відтворюються за допомогою: функційних відповідників, зокрема похідних із ротвельш-лексем; нейтральних лексем, що є виправданими у випадку емотивно-стильової дислокації; способів транскрипції/ транслітерації, які потребують належного коментаря, а також калькування, генералізації, конкретизації, експланації тощо.

3.3. Для перекладу сленгізмів характерним є як вживання функційних відповідників, зокрема, із реалізацією трансляторної техніки «сленгізм → сленгізм», так і стилізація (подвоєння голосних, усичення, перекручення букв, злиття слів тощо, а також із імітацією канакіш) тощо.

4. Територіальна ЛОВ, яку представлено емотивно конотованими територіальними діалектизмами, перекладається за допомогою елементів розмовної мови й просторіччя із застосуванням насамперед способу стилізації. Вживання літературних відповідників нейтралізує стилістичну маркованість і спричиняє стилістичний дисбаланс із текстом оригіналу.

5. ЛОВ репрезентована лексичними і фразеологічними одиницями у функційному репозитарії, який охоплює емотивно конотовані словесну гру, фразеологізми, іншомовні вкраплення, евфемізми, вставні слова та вигук.

5.1. У відтворенні гри слів з ЛОВ перевага надається моделюванню гри в мові перекладу із збереженням форми, ритми, фонетичної імітації оригіналу, іронії й сарказму із дотриманням емотивної конотації. Дієвим способом перекладу є стилізація.

5.2. Репрезентація ЛОВ у фразеологізмах не завжди забезпечується повним чи частковим еквівалентом мови перекладу, а відтворюється за допомогою кальки чи метафори; застосовуються способи експланації, ампліфікації, трансплантації чи компенсації в іншому місці тощо. При відтворенні фразеологізмів з елементами соціолектів перевага надається елементам розмовної мови та просторіччя.

Дієвими є запозичення фразеологізму з третьої мови. При перекладі фразеологізму з міфологемами підбирається денотативний або конотативний відповідник із збереженням або заміною образу.

5.3. ЛОВ, репрезентована в українських текстах іншомовними вкрапленнями, джерелом яких слугують передусім російська та англійська мови, має високий рівень інтенсивності емотивної конотації. Якщо для відтворення англословних вкраплень характерними є такі способи, як трансплантація й стилізація (при зміні графічної форми з кирилиці на латиницю), то для відтворення російзмів – транскрипція/транслітерація, комбінована реномінація, генералізація/конкретизація, усталений відповідник і стилізація.

5.4. Евфемізми як замітники обценізмів передаються в тексті перекладу універсальними лайливими словами й вигуками, евфемізмами, нейтральними лексемами, вставна ЛОВ – як лайливими універсаліями, так і іншими емотивними відповідниками німецької мови.

6. Для перекладу усіх підкласів ЛОВ перекладач підбирає одиниці не тільки з відповідних підкласів німецької мови, але й з інших підкласів, оскільки керується власним лінгвокультурним кодом. Універсальним відповідником для відтворення німецькою мовою багатьох українських пейоративів, сексофолізмів, міфологем, арготизмів, жаргонізмів і сленгізмів виявляється скатологізм, оскільки інвективна стратегія і в українській, і в німецькій лінгвокультурах є саме скатологічною. Специфічний спосіб перекладу ЛОВ становить стилізація, яка є характерною для відтворення насамперед сленгізмів і територіальних діалектизмів.

Теоретичне значення дисертації зумовлено запровадженням перекладознавчої теорії ЛОВ, яка ґрунтується на культурно-емотивному підході до її аналізу в українсько-німецькому художньому перекладі та передбачає врахування культурно вмотивованого вживання емотивно конотованої ЛОВ, що зумовлює віднесення її до лінгвокультурного коду носіїв мови. Положення означеної теорії слід розглядати як внесок у загальну теорію художнього перекладу (визначення якості перекладу ЛОВ), в інтерпретативну теорію художнього перекладу (встановлення типових перекладацьких технік

відтворення ЛОВ у перекладах художніх текстів), у часткову теорію українсько-німецького перекладу (окреслення тенденцій сучасного німецькомовного художнього перекладу ЛОВ), а також у лексичну семантику німецької й української мов, порівняльне мовознавство, порівняльну лінгвокультурологію, етнолінгвістику, соціолінгвістику та еколінгвістику.

Практична цінність роботи визначається тим, що її результати можуть знайти використання як у перекладацькій діяльності, так і в курсах із теорії та практики художнього й усного перекладу (розділ «Лінгвістичний підхід до перекладу»), лексикології німецької мови (розділи «Лексичне значення», «Класи лексики»), а також у спецкурсах із перекладу ЛОВ, фразеології, лінгвокультурології, соціолінгвістики та екології мови. Дослідження може бути корисним для написання словників, підручників і посібників із теорії та практики художнього перекладу. Результати дослідження успішно використовуються на заняттях із теорії та практики перекладу зі студентами факультету іноземних мов Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Як додаток до дисертації подано фрагменти двомовних лексикографічних словників лайливої лексики і соціолектів, що є першою спробою створення словників подібного типу. Дослідження сприяє оптимізації трансляторної майстерності за рахунок розробки комплексу рекомендацій щодо українсько-німецького перекладу ЛОВ.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження знайшли відображення в доповідях на таких конференціях: XIX, XVII, XXV, XXVII Міжнародних науково-практичних конференціях Асоціації Українських Германістів (Одеса, 2012, Львів, 2010, 2018, 2020); Науковій конференції “Contemporary issues in philological sciences: experience of scholars and educationalists of Poland and Ukraine” (Lublin, 2017); Міжнародних наукових конференціях «Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC)» (Івано-Франківськ, 2016, 2017); VIII, IX наукових конференціях з міжнародною участю «Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу» (Харків, 2015, 2017); IV Міжнародній науково-практичній конференції “European Science and Technology”

(Мюнхен, 2013); IV Міжнародній науковій конференції «Язык и межкультурные коммуникации» (Вільнюс – Мінськ, 2013); XI Міжнародній науковій конференції «Семантика мови і тексту» (Івано-Франківськ, 2012); X Українсько-Баварській конференції германістів «Ukrainisch–deutsche Begegnungen: Sprache, Literatur, Didaktik» (Львів, 2010).

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук на тему «Сполучуваність та функціональні особливості прикметників на позначення портретної характеристики людини в сучасній німецькій мові» зі спеціальності 10.02.04 – германські мови була захищена в 2004 році у Львівському університеті ім. І. Франка. Матеріали та результати кандидатської дисертації не використовуються у дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук.

Публікації. Основні положення й результати дисертаційного дослідження повністю відбито у 63-х одноосібних наукових публікаціях, зокрема в 37-ми статтях у фахових українських виданнях, 2-х статтях у зарубіжних спеціалізованих виданнях, 2-х розділах у зарубіжних колективних монографіях, 8-ми статтях – у інших виданнях, а також матеріалах і тезах 14-ти доповідей на міжнародних наукових конференціях (загальний обсяг 16,42 авторських аркушів).

Структура та обсяг дисертації визначається розв'язуванням у ній дослідницьких завдань. Робота містить вступ, п'ять розділів із висновками до кожного, загальні висновки, список використаних наукових (950 позицій), лексикографічних (51 позицій) джерел і джерел ілюстративного матеріалу (74 позиції). Загальний обсяг роботи становить 674 сторінки, обсяг основного тексту – 432 сторінки (22 ум. друк. арк.).

У розділі I «Лексика обмеженого вжитку як об'єкт перекладознавчого дослідження» висвітлено категорійні ознаки ЛОВ як об'єкта трансляторного дослідження, обґрунтовано класифікацію ЛОВ та розглянуто релевантні поняття («норма», «ненормативність», «конотація», «лінгвокультурний код», «емотивність» та ін.).

Розділ II «Методологічні засади перекладознавчого дослідження лексики

обмеженого вжитку» заторкує проблеми зв'язку перекладу і культури, ролі перекладача у досягненні повноцінності перекладу ЛОВ, окреслюються труднощі перекладу ЛОВ і трансляторний інструментарій її аналізу, презентується методична процедура культурно-емотивного аналізу ЛОВ, а також матеріал дослідження.

У розділі III «Культурно-емотивні закономірності відтворення образливої лексики обмеженого вжитку в українсько-німецькому перекладі» у фокус уваги потрапляють особливості українсько-німецького перекладу підкласів, груп і підгруп образливої ЛОВ, зокрема лайливої (етно-, зоо-, гомо-, феміно- й маскулінофілізмів), табуованої лексики, включно з обценною (скатологізмами й сексофілізмами) тощо.

У розділі IV «Культурно-емотивні закономірності відтворення соціальної та територіальної лексики обмеженого вжитку в українсько-німецькому перекладі» висвітлюються трансляторні можливості соціолектів, зокрема сленгізмів (молодіжного, школярського та *KANAK SPRACH*), жаргонізмів (солдатських і військових) і арготизмів (позначень наркотичних засобів та станів, алкоголю та стану сп'яніння, дій, пов'язаних із арештом та втечею, грошових одиниць, кримінальних та правоохоронних осіб), а також закономірності українсько-німецького перекладу емотивно конотованої діалектної лексики.

У розділі V «Трансляторний потенціал лексики обмеженого вжитку в її функційному репозитарії» розглянуто українсько-німецький переклад гри слів, фразеологізмів, іншомовних вкраплень, евфемізмів, вставних слів та вигуків як складових функційного репозитарію ЛОВ.

РОЗДІЛ І

ЛЕКСИКА ОБМЕЖЕНОГО ВЖИТКУ

ЯК ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Категорійні ознаки лексики обмеженого вжитку як трансляторного об'єкта

За сферами вживання лексику національної мови поділяють на загальновживану та лексику обмеженого вжитку (ЛОВ, спеціальну лексику). Загальновживана лексика слугує для вільного користування носіями мови без обмеження за віком, професією, соціальним станом тощо, а ЛОВ локалізується на інвективному, соціальному та територіальному рівнях.

Українська та німецька лінгвокультури володіють широким пластом ЛОВ, яку ми розглядаємо як лінгвістичну поняттєву категорію у дусі І. Мещанінова [322] – узагальнену і варіативно представлену в мові, зокрема в семантиці лексики [59; 179; 221; 322]. Хоча ця категорія є універсальною, її способи репрезентації «зумовлено конкретною мовою як інструментом пізнання світу, пріоритетними для цієї мови граматичними засобами, їхньою комбінаторикою, взаємодією з усіма іншими засобами вираження змісту в мові» [221, с. 168] (тут і далі переклад іншомовних цитат наш – М. Т.).

Лексика обмеженого вжитку – це сукупність лексичних і фразеологічних одиниць (далі – ЛО і ФО), які функціонують у межах національної мови, перебувають поза загальноприйнятим спілкуванням, відрізняються від загальноприйнятого мовного стандарту, призначені для комунікації членів соціальних груп / прошарків / субкультур / територій та є віддзеркаленням культури й способу життя їхніх мовців.

Класифікаційні аспекти досліджуваної лексики викликають великі труднощі у дослідників. В. Жельвіс вважає, що подібна лексика взагалі не підлягає класифікації, оскільки елементи однієї групи пересікаються з іншими [185, с. 71]. Сам термін «лексика обмеженого вжитку» або вживається без пояснень [315; 421],

або ж по-різному кваліфікується дослідниками. Виокремлюємо три групи тлумачень ЛОВ за критерієм обсягу поняття:

- найширше тлумачення, яке передбачає включення до ЛОВ усіх класів лексики залежно від соціальної сфери, територій і часових параметрів вживання (діалектизми, професіоналізми, терміни, жаргонізми, арготизми, архаїзмами, історизми та неологізми тощо) [63; 238; 421; 438];
- концепції середнього обсягу поняття, які обмежують ЛОВ територіальною, соціальною та морально-етичною спрямованістю, що зумовлює включення до ЛОВ діалектизмів, професіоналізмів, термінів, жаргонізмів, арготизмів, вульгаризмів і просторіччя [47; 374; 533], або виокремлюють два класи ЛОВ – територіально і соціально обмежену;
- найвужче тлумачення, яке зводить ЛОВ до термінів, слів-професіоналізмів і професійних жаргонізмів [313].

Вважаємо за доцільне дотримуватися середнього обсягу ЛОВ, виокремлюючи три її стилістичні класи – образливу, соціальну і територіальну.

Слід зазначити, що обмеженість вжитку (перебування поза загальноприйнятим спілкуванням) є поняттям умовним, оскільки в колі певних соціальних груп / прошарків / субкультур / територій така лексика вживається необмежено. Обмеженість її вжитку визначається мовними нормами. Тому вважаємо ненормативність ЛОВ – відхилення від загальноприйнятого мовного стандарту – першою її категорійною ознакою.

Щоб відокремити об'єкт дослідження від деяких інших пластів лексики (професіоналізмів, термінів, просторіччя, архаїзмів, історизмів і неологізмів), вважаємо за доцільне ввести й інші категорійні ознаки ЛОВ – її культурну й емотивну конотованість. Враховуючи культурну конотованість ЛОВ, відносимо таку лексику до монокультурного коду, в розумінні Н. Андрейчук [7], або знаків «мови» культури, в розумінні В. Телії [461]. Будучи інкорпорованими в мовні знаки, «знаки “мови” культури <...> ніби «скріплюють», фіксують своє комбінаторне лексико-семантичне оточення, підпорядковуючи його своїм культурним смислам» [461, с. 674].

Емотивна конотованість досліджуваних одиниць виявляється соціально зумовленою і розглядається на рівні об'єктивності з позиції збірного індивіда. При цьому кожен представник соціуму володіє різною глибиною осягнення інтенсивності емотивної конотації. Це стосується не тільки індивідів, їхньої ментальності, але й етносів у цілому: різної етнічної зумовленості світосприйняття та різниці у мовно-культурних кодах лінгвокультур.

Отже, до категорійних ознак ЛОВ як об'єкта трансляторного дослідження належать ненормативність, культурна та емотивна конотованість (див. таблицю А1 додатка А).

1.1.1. Ненормативність лексики обмеженого вжитку з позицій перекладознавства. Мова як суспільне явище перебуває в нерозривному зв'язку із процесами, які відбуваються у суспільстві. Це стосується як глобальних явищ (історії, суспільного поступу, культурних та духовних цінностей носіїв мови), так і «слабких місць» соціуму, поведінкових установок, дотримання/недотримання етикету, а також мовних норм. У цьому спектрі важливу роль відіграє культурно та емотивно конотована ЛОВ, яка не тільки репрезентує протилежний загальноприйнятому стандарту мовний арсенал, але й слугує засобом конверзації між членами окремих соціальних груп та територій.

Як відомо, будь-які норми і стандарти пов'язані із певними чітко встановленими рамками, обмеженнями, правилами, які вимагають їхнього дотримання задля збереження цих стандартів і норм. Вони вважаються важливими складовими мови й культури. Кожне суспільство прагне до впорядкування стосунків із метою недопущення самочинства й безладу. Досягненню цього сприяє встановлення певних правил і законів, які стосуються також культури й мови.

Культурні норми – це належно відшліфовані суспільством і морально аргументовані принципи поведінки, спілкування та співжиття на території певної культури. Вони мають різну стійкість, логічно виправдані, підтримуються законом, можуть передаватися з покоління в покоління. Відхилення від

культурних норм неодмінно веде до непорозуміння, осуду, несприйняття навколишнім середовищем, покаранням. Оскільки не всі культурні норми мають однакову силу й діапазон дії, деякі з них мають досить розмиті межі. Однією із важливих норм культури є етикет.

Поняття мовної норми не є однозначним і загальноприйнятим у сучасних філологічних дослідженнях. Зазвичай поняття «норма» визначають у зіставленні його з терміном «узус» (сукупність використань певної мови, загальноприйнята мовна практика). У цьому зв'язку існують два тлумачення мовної норми – широке і вузьке.

Широке розуміння мовної норми наближує її до терміна «узус», оскільки норма розуміється як сукупність традиційних реалізацій будь-якого різновиду системи національної мови, зумовлену «стихійним» соціальним схваленням [237; 270; 278; 303; 342]. За такого підходу під поняття норми підпадають розмовна мова, жаргони й діалекти, оскільки вони демонструють «власні» орфоепічні, лексичні, словотвірні й граматичні норми. Крім того, можливим стає «повне заперечення існування норми як “політично некоректного” терміна, що привносить у живий організм мови щось штучно створене, що стримує свободу мовного вибору і перешкоджає розвитку мови [188, с. 185].

Вузьке розуміння мовної норми пов'язане з працями представників Празької школи [175; 264; 342; 371; 377; 422; 423; 424]. Мається на увазі норма літературної мови як реалізація мовної системи, кодифікована мова [340, с. 107], «сукупність найстійкіших, найтрадиційніших реалізацій елементів мовної структури, відібраних і закріплених суспільною мовною практикою» [423, с. 555]. О. Селіванова говорить про «обрані в процесі комунікативної взаємодії із числа варіантів мовної реалізації, уніфіковані, свідомо фіксовані й найбільш поширені традиційні зразки (стандарт) репрезентації системи мови (засоби мови і правила їхнього вживання)» [422, с. 346]. На відміну від мовної норми, узус передбачає оказіональні реалізації, тобто мовна норма має загальні межі, які визначаються структурою мови та її узусом [423, с. 556–559].

Відповідно до окреслених тлумачень мовної норми, двояке тлумачення має

і термін «**нормативність**»: 1) сукупність лексичних одиниць і мовних структур, які реально використовуються в мові; 2) сукупність тенденцій відбору і правил використання мовних засобів [424, с. 37].

Ми пристаємо до другого підходу і розуміємо під **мовною нормою** сукупність загальноприйнятих, напрацьованих і встановлених регул, які є обов'язковими, логічними, правильними, доступними, доцільними, унормованими і закріпленими суспільством як неодмінні приписи для користування мовою. **Нормативність** постає як властивість мовних одиниць, яка полягає у відповідності існуючим тенденціям відбору і правилам використання мовних засобів, зафіксованим у літературній мові, а **ненормативність** – як невідповідність мовних одиниць існуючим тенденціям відбору і правилам використання мовних засобів, зафіксованим у літературній мові.

Норма в національній мові має сферу дії, яка обмежена соціально (охоплює не всі шари й групи населення) і територіально (охоплює не всі території), тож кожна національна мова виявляє такі форми існування відносно норми, як літературна мова, яка перебуває в сфері дії норм, і нелітературні форми, які перебувають поза сферою дії норм. Останні поділяються на просторіччя (мовлення малограмотного населення), соціальні й професіональні жаргони та територіальні діалекти [342, с. 105].

На кожному новому витку соціального розвитку стандарти й норми мови можуть підлягати корекції. Тому норма визнається історично змінною категорією, зумовленою історичними, екстралінгвальними чинниками [264; 270; 303].

Мовна норма у різні часи по-різному сприймалася суспільством. Аналізуючи мову XVI-го ст., П. Бурке зазначає, що цивілізація передбачала орієнтацію на певний код поведінки, зокрема мовної. «Користуватися стандартним варіантом мови було для багатьох формою самоконтролю, оскільки «природний» (або принаймні той, яким користуєшся) варіант, яким зазвичай послуговувалися, був іншим, а саме діалектом» [638, с. 101]. Хоча для носіїв діалекту така різновидність національної мови є певною нормою спілкування (тут важливо врахувати територіальний аспект), все ж вона не належить до мовного

стандарту.

Мовні та культурні норми необхідні для їхньої загальної стандартизації в суспільстві. Загальнонаціональна мова з її правилами слугує об'єднавчою ланкою для комунікації всередині етносу та поза ним. За мовними нормами вгадується «мовне довголіття», яке сприяло їхній стандартизації. Це стосується всіх без винятку мов. Приміром, відсутність стандартів німецької мови за часів Мартіна Лютера зумовила здійснення перекладу Біблії на мову народу (відхід від незрозумілої для більшості індивідів церковної мови). «У той час було стільки діалектів, що люди, які жили на віддалі тільки тридцяти миль, не розуміли одне одного» [638, с. 114].

Коли йдеться про норму німецької мови (*Standartsprache* – німецький мовний стандарт), мається на увазі загальна мовна норма з письмовою і усною формами у ФРН, Швейцарії, Австрії Люксембурзі та Ліхтенштейні, на території яких німецька мова є державною. При цьому розрізняється мовна, або системна, норма (*Sprachnorm, Sprachsystemnorm*) і комунікативна норма, норма застосування мови (*kommunikative Norm, Sprachverwendungsnorm*) [639; 668; 706; 748; 809; 832].

Як і низка інших мов (англійська, іспанська, португальська), німецька мова має власні мовні варіанти, під якими розуміються офіційні версії мов, якими користуються народи, що проживають у різних, часто віддалених країнах/на інших континентах. Кожна мова, в тому числі й німецька, має свої особливості, характерні для певного регіону: бразильський варіант португальської мови, американський варіант англійської мови, швейцарський варіант німецької мови. Такі утворення мають свої мовні особливості, що є логічною і послідовною закономірністю, характерною для мов, які функціонують як рідні у різних країнах.

Українська літературна мова вважається стандартом української мови. «Норма літературної мови – це сукупність загальноприйнятих правил, якими користуються мовці в усному й писемному мовленні» [371, с. 32]. За М. Пилинським, «норма літературної мови – це реальний, історично зумовлений і порівняно стабільний мовний факт, що відповідає системі й нормі мови і

становить єдину можливість або найкращий для даного конкретного випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співвідносних фактів загальнонародної (національної) мови в процесі спілкування» [377, с. 94].

Незважаючи на відносну стабільність усталених мовних норм, стандарти української мови неодноразово зазнавали змін, про що свідчать лексикографічні джерела, граматичні довідники і різні норми правопису. Все ж однією із причин потреби стандартизації мови є потреба у її стабільності. Постійність і «довголіття» мови досягається наявністю словників, граматик, художньої літератури, а також щонайважливіше – мовців, які нею розмовляють. Мовний стандарт необхідний для дипломатичного та ділового спілкування, ведення документації, переговорів, уможливлення безперешкодної комунікації в усіх регіонах країни, де мова є національною, що не під силу окремим варіантам мови бездержавних націй.

Норми диктуються освітніми закладами, інституціями, літературою, базуються на вихованні. Вони широко розповсюджуються на орфографію, пунктуацію, лексичний арсенал, орфоепію, словотвір, морфологію, синтаксис, стилістику. Тож мовні норми поділяються на ортологічні (орфографічні, орфоепічні, граматичні, морфологічні, словотвірні та синтаксичні), які мають прескриптивний, обов'язковий характер і тому кодифікуються у тлумачних словниках, та прагматичні – рестриктивні, некодифіковані [342, с. 115].

У лексичному складі мови норми розповсюджуються на загальноновживану лексику, у т. ч. лексичний арсенал фахової мови. Мова, яка перебуває поза загальноприйнятим спілкуванням, може мати у своєму арсеналі ненормативну лексику, що містить певні обмеження і є небажаною для публічного спілкування. Її використання має національні та культурні особливості, різний спектр вживання та табуованості, керується певними суспільними нормами, характерними саме для цього суспільства.

Щодо тлумачення терміна «ненормативна лексика» зафіксовано дві групи концепцій. Одна група вчених включають в ненормативну лексику територіальні діалекти, просторіччя, жаргони, сленг, а також нецензурну/лайливу/обсценну лексику, фактично ототожнюючи це поняття з ЛОВ [137; 231; 353; 892].

Приміром, К. Косцинський під нормативною лексикою розуміє «усі лексичні пласти, які лежать „нижче” від розмовної мови освічених шарів суспільства і включають просторіччя (особливо міське просторіччя) і всі різновиди аргю й групових жаргонів (соціальних діалектів)» [266], виключаючи з неї територіальні діалекти та практично вимерлі професійні мови (офень, шерстобитів, коновалів).

Інша група вчених звужують поняття ненормативної лексики до лихослів'я, лайливої, обценної, нецензурної тощо [185; 234; 544; 652]. Дослідники розглядають ненормативну лексику як грубі й непристойні «лайливі вирази, які часто виражають спонтанну мовленнєву реакцію на несподівану (переважно неприємну) ситуацію» [137], слова, що порушують «норми суспільної моралі» [225]. Й. Стернін акцентує увагу на тому, що обценна лексика є інструментом образи співбесідника й одночасно негативною характеристикою для мовця. На його думку, «серед ненормативної лексики мовна свідомість достатньо рельєфно виділяє три розряди – вульгарну, грубу і нецензурну» [454, с. 4]. Важливо, що ненормативна лексика вважається важливим сегментом культури, що охоплює людську діяльність та її результати, які «виділяють людину із природи» [61, с. 106; 343, с. 306].

На наш погляд, вирішальну роль у визначенні ненормативної лексики відіграють критерії оцінки мовних фактів щодо відповідності нормі [264, с. 175; 321, с. 36; 342, с. 110-113; 423, с. 574–575; 424]: 1) відповідність системі мови; 2) відповідність узусу; 3) авторитетність носіїв мови, які вживають певні варіанти, насамперед письменників, акторів, журналістів – загалом освічених людей; 4) відповідність літературній традиції; 5) кодифікованість – зафіксованість у граматиках і словниках; 6) комунікативна доцільність.

Застосування цих критеріїв до ЛОВ виявляє релевантність для неї категоріальної ознаки «ненормативність»: 1) ЛОВ передбачає невідповідність системі мови; 2) визначає відхилення від загальноприйнятого мовного узусу; 3) вживається авторитетними людьми в обмеженому середовищі (на окремих територіях, в окремих групах мовців, які користуються чи толерують ЛОВ); 4) цікавість літератури до вживання ЛОВ змінило акценти щодо її

«нелітературності», проте її присутність у художній літературі досі неоднозначно сприймається читачами; 5) зафіксованість ЛОВ у словниках уможлиблює її перехід із статусу некодифікованої лексики у кодифіковану; 6) комунікативна доцільність релевантна для кола тих комунікантів, для яких ЛОВ є елементом мовлення.

На наш погляд, досліджувана нами лексика є ненормативною тільки з огляду на перші два критерії нормативності – вона передбачає невідповідність системі мови та демонструє відхилення від загальноприйнятого мовного узусу; іншим критеріям вона відповідає лише умовно (див. таблицю А2 додатка А). Тому, обираючи позначення для об'єкта дослідження, ми відмовилися від терміна «ненормативна лексика» на користь терміна «ЛОВ».

1.1.2. Культурна конотованість лексики обмеженого вжитку з позицій перекладознавства. Для встановлення закономірностей перекладу ЛОВ залучаємо поняття конотації, зокрема культурної і емотивної. Оскільки існує безліч підходів до визначення конотації, як і безліч класифікацій конотації ЛО і ФО, вважаємо за доцільне обґрунтувати власне розуміння щодо цього поняття.

1.1.2.1. Поняття конотації у лінгвістиці та перекладознавстві. Конотація розглядається як один із компонентів лексичного значення, існують також назви «неденотативне значення» [785] або «макрокомпонент значення» [103, с. 9; 311, с. 46]. Загалом в лексичному змісті знака виокремлюються такі компоненти: денотативний (предметно-логічна частина значення); конотативний (відображення в значенні умов спілкування та ставлення мовця до предмета і учасників спілкування); селективний (відображення в значенні правил вживання знака); емпіричний (уявлення про референти знака) [453, с. 28]. Конотація у загальному вигляді розуміється як додаткова інформація стосовно поняття, як частина значення, пов'язана з характеристикою ситуації і учасників спілкування та їхнього ставлення до предмету мовлення [453, с. 66].

Визнається психологічна, мовленнєва природа конотації, хоча одні науковці вважають її суто мовленнєвим явищем [115; 117; 234; 255; 319; 535], а інші

наголошують на тому, що це мовне явище, «частина системного значення мовного знака» [453, с. 66], яка може мати мовленнєві прояви (також: [12; 14; 15; 26; 311; 459; 855; 630]). За Є. Маклаковою, конотація може бути «системно передбачуваною, але контекстуально наповнюваною», звідси термін «контекстуальна конотація» [311, с. 173]. Схожої думки дотримуються І. Арнольд та Й. Стернін, які виокремлюють мовну і мовленнєву, оказіональну і постасі конотації [13, с. 87–88; 453, с. 70].

Іншим критерієм визначення конотації, який спричиняє різночитання, є обсяг інформації, що перебуває поза денотативним значенням. Із цієї точки зору спостерігається широке й вузьке розуміння конотації. За широкого підходу конотація є феноменом, який охоплює всю інформацію, що не входить до денотативного значення [17; 287; 459; 577; 453]. Зокрема, Т. Шиппан вважає, що конотація становить інформацію, яка виходить за межі денотативного значення, не просто доповнюючи денотативне значення, а покриваючи й пронизуючи його, що має прояв у синтагматичних і прагматичних зв'язках мовної одиниці на ґрунті певних асоціацій [854, с. 681]. І. Кобозєва також прирівнює конотації до асоціацій, розглядаючи їх як частину смислу, а не значення [234, с. 12].

Вузьке тлумачення конотації полягає у зведенні її до емотивно-оцінних аспектів значення [535; 564; 620; 923]. Зокрема, В. І. Шаховський говорить про «емотивний компонент» значення [564], а М. Бато обмежує сферу конотації афективним, емоційно-оцінним компонентом, що частково передбачає і діафазичні чинники [620]. При такому підході відкритим залишається питання про кваліфікацію соціально, стилістично й культурно релевантних компонентів значення, тому ми приєднуємося до широкого тлумачення та спираємося на дефініцію *конотації* В. М. Телії: «Під конотацією загалом розуміємо будь-який прагматично орієнтований компонент плану змісту мовних сутностей (морфем, слів, фразеологізмів і відрізків тексту), який доповнює їхній денотативний і граматичний зміст на ґрунті відомостей, співвідносних із прагматичними чинниками різного ґатунку: з асоціативно-фоновим (емпіричним, культурно-історичним, світоглядним тощо) знанням мовців певної мови про властивості або

прояви позначуваної реалії чи ситуації, з раціонально-оцінним або емоційно-оцінним (емотивним) ставленням мовця до позначуваного, зі стилістичними регістрами, які характеризують умови мовлення або сферу мовної діяльності, соціальні відносини між учасниками мовлення, його форми та ін.» [459, с. 107].

Постає питання про різновиди конотації, яке теж виявляє низку різночитань. Хоча існує думка, яка заперечує об'єктивну можливість членування конотації на різновиди [250, с. 156], більшість дослідників підходять до категоризації конотації, враховуючи різні її аспекти або виміри (*Konnotationsdimensionen*): емотивний, оцінний, стилістичний, географічний, соціальний, діахронічний [12, с. 87–88; 17; 287]. Низка дослідників виокремлюють культурно-національний аспект конотації [103, с. 9; 255, с. 108]. Причому наголошується, що конотація є системним семантичним явищем, компоненти якого не відмежовуються, а можуть співіснувати в одній лексемі: два з них або всі [787, с. 148].

Німецькі науковці поділяють конотації на шість типів: 1) соціально-фахові (носіями яких є терміни, фахові жаргонізми); 2) соціальні (груповий жаргон); 3) історичні (архаїзми, неологізми); 4) комунікативно-функційні (урочисті, нейтральні, розмовні); 5) державно-політичні; 6) ситуативно-емоційні / експресивні, які розпадаються на позитивні, негативні, немарковані та індиферентні (іронічні, жартівливі, меліоративні, презирливі, грубі тощо – такі, що передають ставлення до партнера в комунікації) [717; 825, с. 320–321; 855, с. 273–274].

В. Говердовський упорядковує систему конотатів (найменших одиниць конотації) та їхнього конкретного вираження – конотем, тобто конотованих морфем або лексем, яка містить чотири типи із підтипами: (1) експресивно-оцінний (іронічність, евфемістичність, меліоративність, пейоративність, посилення), (2) мовленнєвий / контекстний (жаргоністичність, розмовність, книжність, термінологічність), (3) історико-мовний (іншомовність, новизна, діалектність, архаїстичність), (4) історико-культурний (ідеологічність, культурологічність) [115, с. 19].

Н. Оніщенко вносить поправки у класифікацію конотатів

В. Говердовського, перегруповуючи другий, третій і четвертий типи у два, що зумовлено використанням критерію природи конотації, тобто основи індивідуально-конотативного вживання мовної одиниці. Природа **першої групи** – оцінно-експресивної – вбачається в інтенції мовця, який може надати висловленню позитивного або негативного, експресивного або пом'якшеного забарвлення (конотати меліоративності, пейоративності, інтенсифікації, евфемістичності, іронічності). Виникнення **другої групи** конотатів – функційно-стилістичної – має стилістичне підґрунтя, тобто пов'язане з усталеними ситуаціями мовлення (конотати розмовності, книжності, жаргоністичності, регіональності, іншомовності, архаїстичності); мовець вживає їх свідомо, але під впливом не особистісних, а ситуативних чинників. Виникненню конотацій **третьої групи** – історико-культурної – сприяють суспільно-історичні детермінанти розвитку мови, які відбивають її національну й культурну специфіку і часто вживаються мовцем несвідомо (конотати культурологічності та ідеологічності). Дослідниця підкреслює, що конотати є когерентними, але не рівноцінними елементами системи, оскільки вони є різними за обсягом і деякі з них перебувають у відношеннях субординації. «Наприклад, конотації меліоративності та пейоративності, тобто “+” та “–” є домінуючими конотатами оцінного значення і включають до себе вужчі за обсягом конотати евфемістичності та іронічності, а серед функційно-стилістичних узагальнюючими є розмовність та книжність» [360, с. 21].

Приймаючи описану класифікацію, згідно з метою дослідження ми вважаємо за доцільне дотримуватися такого розуміння обсягу конотації, який включає, з одного боку, діалектичну єдність мови й мовлення, а з іншого боку враховує наш об'єкт – ЛОВ, досліджуваний на предмет закономірностей українсько-німецького художнього перекладу. Наше дослідження свідчить, що вся ЛОВ володіє конотаціями першого і третього типу, а другий тип демонструє лише соціальні діалектизми. Тому до категоріальних ознак ЛОВ відносимо наявність оцінно-експресивної (експресивно-оцінної, експресивної, ситуативно-емоційної, емоційно-чуттєвої) та історико-культурної (етнокультурної) конотації,

які іменуємо емотивною і культурною, надаючи перевагу термінам В. М. Телії [459].

Наголошуючи на суб'єктивно-модальній природі конотації або її прагматичному статусі, тобто на її зв'язку з мовцем/інтерпретатором, В. М. Телія висловлює думку про те, що оцінно-експресивна функція мовної одиниці як «"додана вартість" до основного продукту – денотативного змісту» – створюється її емоційно-оцінним і соціально-мовленнєвим характером у комплексі [459, с. 107]. Отже, за певних умов доцільним є об'єднання емотивного і стилістичного типів конотації з огляду на їхній усвідомлений, комунікативний характер.

Виокремлення двох типів конотації сягає біхевіористської концепції Л. Блумфілда, який підкреслює розмаїття й індивідуальний характер конотацій: «Різновиди конотацій є незліченними, не піддаються визначенню, і загалом їх важко відмежувати від прямих денотативних значень. Врешті-решт кожна мовна форма має своє власне емоційне забарвлення, спільне для всього мовного колективу, але воно, в свою чергу, видозмінюється для кожного мовця або навіть зводиться нанівець через ту конотацію, яку ця форма отримує для нього у зв'язку з його індивідуальним досвідом» [46]. Л. Блумфілд виокремлює дві найзагальніші групи конотацій: 1) конотації, зумовлені культурними чинниками: табуйовані, непристойні та упереджені найменування; 2) конотації з емотивним підґрунтям – посилення значення, дитячі форми, звуконаслідування, вигуки [46]. І хоча ця концепція була піддана критиці з огляду на невідповідність традиційній диференціації «денотація – поняттєво-раціональне, конотація – непоняттєво-емоційне або оцінне», що призводить до неможливості розмежування елементів раціонального й емоційного значення [630, с. 26], вона має сенс саме для аналізу трансляторних аспектів ЛОВ.

Розуміючи переклад як трансфер між культурами та переклад культурно-емотивної лексики, опираємося на дослідження культури П. Донця, який розглядає підходи, «в рамках яких культура тлумачиться як запас знань (Ю. Габермас), сукупність спадкової інформації (Ю. Лотман)», що містить вербальні та невербальні способи вираження емоцій [162]. Таким чином, для

перекладу ЛОВ обираємо три аспекти: 1) культурний, в якому закладена спадкова інформація про ЛОВ, 2) емоційний, в якому, крім спадкової інформації та колективного несвідомого, присутній і суб'єктивний фактор та 3) конотативний.

Як зазначає О. Бикова, «необхідність дослідження конотативної семантики в руслі культурної семантики зумовлена потребою <...> з'ясування конотативного репертуару» тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти в реальних умовах спілкування» [68, с. 36]. Її твердження співзвучне із думкою Т. Логуса, який зазначає, що «конотативний компонент є частиною значення», хоча він і залежний від культури, має свої особливості всередині культурної общини [782, с. 121]. Якщо, до прикладу, реалії є видимими маркерами культури, які не мають відповідників в іншій мові і рельєфно піднімаються на полотні чужого тексту, то, безсумнівно, також існують культурні конотації, які почасти важко досягнути. Для носія мови за такими конотаціями часто ховаються емоції та почуття, які не збагне людина «чужої» культури. Подібне виразно прослідковується і при зміні поколінь. Ідеться про збільшення культурної дистанції як усередині культури, так і зовні, – важливий елемент для його обов'язкового врахування перекладачем при перекодуванні культурних реалій та конотативних значень іншою мовою. Це означає, що при перекладі мовних знаків враховуються культурні та культурно-історичні аспекти.

1.1.2.2. Культурна конотація і лінгвокультурний код як виразники єдності мови і культури, відображеної у перекладі. Наголошуючи на культурній конотованості ЛОВ, ми керуємося положенням В. Гумбольдта про єдність мови і культури: мова як втілення сукупності досвіду і знань етносу, є «образотворчим органом думки» [735, с. 90], живим стрижнем культури, запорукою її довголіття, а культура – підмурівком існування мови.

Сучасна філологічна думка виходить із гумбольдтианського принципу монолітного зв'язку мови й культури [7; 432; 683; 701; 734; 782; 885]. Мова є чи не найбільшим надбанням культури народу, а культура як сукупність «матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії» [972, с. 474], є «ключовим словом етнологічно-антропологічної самосвідомості»

[701, с. 52]. На думку В. Телії, «...проблема взаємодії мови й культури vs. культури й мови виявляється тією ланкою, якої бракує і без з'ясування ролі якої заходять у глухий кут, якщо не руйнуються, багато теоретичних “замислів, які спочатку гарантували успіх”» [460, с. 675].

У визначення культури неодмінно включається мова, адже «саме в мовній інтеракції втілюється в життя культура» [829, с. 52]. *Культуру* розуміємо як сукупність створених упродовж історії духовних та матеріальних емоційно важливих цінних набутоків певного етносу/народності, яка об'єднана спільною історією, територією, мовою, переконаннями, ідеологією, законами. Вона включає в себе досягнення літератури, філософії, архітектури, музики, продуктів народної творчості та мистецтва в цілому, які є єдиними у своєму роді та визначальними для цієї культури і визнані як результат спільної праці представників етносу / народності / частини людства.

На думку Т. Логуса, культура – це «більш-менш чітко відокремлена соціальна одиниця, яка, однак, не завжди національно чи етнічно визначена, а її члени демонструють встановлену, часто навіть їм неусвідомлену схожість у поведінці чи способі мислення й сприйняття і мають подібні фонові знання, які через норми і конвенції регламентують спільну діяльність і назовні, тобто відрізняються від інших культур» [782, с. 275]. Відповідно, «справжня культура, культура правди правд, має безмежну пам'ять і безмежну ідентичність» [683, с. 222].

Нерозривна єдність мови й культури постулюється вченими у двох напрямках: «мова для культури» і «культура для мови». Перший напрямок формується навколо думки, що мова є важливим культурним надбанням народу. «Мова кожної етнічної спільноти виконує роль її основної розпізнавальної ознаки та засобу збереження духовної самобутності» [346; 976]. Саме ця духовна самобутність і є фундаментом культури етнічної спільноти, об'єднаної певними особливостями історичного поступу, спільною ідентичністю, автентичністю, своєрідністю мислення, подібними інтересами, умовами життя, метою тощо.

Другий напрямок стосується ролі культури у функціонуванні мови і в

особливостях мовленнєвої діяльності мовців. По-перше, мова «пропонує найкоротший і найпростіший доступ до понять і концепцій культури» [782, с. 275]. А по-друге, мова завжди виявляється ошатним «фасадом» кожної яскравої особистості, важливим елементом людських взаємин, чільним засобом комунікації членів кожної національної спільноти, відсвітом її життєдіяльності, побуту, ставлення до світу, дзеркалом її душі. Ніщо не може так явно виражати внутрішній світ людини як представника народу, як мова і культура. Як зазначає Ю. Гоузе, «словниковий запас віддзеркалює культуру мовця» [734, с. 23]. Останню розуміємо також як рівень володіння мовою (культуру мови) та як «свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовновиражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування» [976, с. 285], в якому видно світ людини.

На думку Н. Андрейчук, «світ культури – світ культурних смислів, котрі згуртовують людей у національно-культурні спільноти» [7, с. 116]. Відповідно, щоб збагнути іншу культуру, важливо не тільки вчити мову й розуміти, як і що говорять інші. Часто важливо збагнути, «чому вони так думають і говорять» [782, с. 116]. Це, безперечно, стосується і перекладу художніх текстів з однієї мови на іншу. Саме досягнення культурних розбіжностей (або спільностей) одиниць перекладу забезпечують досягнення перекладачем високого ступеня його відповідності.

Єдність мови й культури формує життєдайну силу народу, що розмовляє цією мовою. Мова, як і культура в цілому, належно зберігає пам'ять народу, його орієнтири, установки, ідеї, стереотипи, які шліфуються, частково корегуються і передаються із покоління в покоління. Ю. Смирнов вважає, що мова і культура характеризують кожен етнос, на якій стадії розвитку в конкретний момент він би не перебував. Учений наголошує на об'єднавчій ролі мови і культури для етносу [432, с. 99]. Це означає, що мова і культура, хоч і диференціюють етноси, одночасно притягують їх мовною і культурною самобутністю.

Людина може різним чином прижитися в середовищі чужої культури, при звичаючись до нового оточення та мови (наприклад, еміграція, вимушена

адаптація або добровільне переймання мови завойовника). Пристосовування до чужої мови функціонує так само, як і адаптація до нового середовища: відбувається засвоєння нових законів і поступове інтегрування в новий світ (за винятком окремих культурно-мовних «резерватів», наприклад, «амішів», християнської спільноти анабаптистського походження). За схожим принципом функціонує культурна та мовна глобалізація, де за різних обставин (тотальна колонізація, пропаганда чужої культури, фізичне та культурне витіснення тощо) на етнічній території втрачається як мова, так і культура в цілому. Відповідно, елімінація мов у наші дні стає чи не найбільшою проблемою людства в культурно-духовному сенсі.

Із втратою мови, як вважає Т. Логус, втрачаються «культурні ключові поняття, які утворюють своєрідний підвид культурної специфіки» [782, с. 161]. Йдеться про «поняття, які відображають культурно-специфічні особливості і «основні культурні цінності» [там само]. Зникнення мови передуює загибелі цілої низки знань: транслітерація слова без трактування його значення зумовлює збереження його денотативної, але втрату конотативної функції. Відмінність між мовами, на думку В. Гумбольдта, «перебуває в найтіснішому зв'язку з розумовими здібностями нації і силою, яка пронизує їх на момент продукування чи нового сприйняття» [735, с. 89]. Саме це «продукування» є фіксацією культурного розвитку етносу.

Важливою для нас є думка В. Телії про зв'язок культури й норми: «Для носія культури ці орієнтири, коли вони мають характер соціально-моральних установок, переважно зближуються з поняттям норми, яка охороняється міжпоколіннєвою традицією, зазвичай розмитою в часі і просторі дією преференцій суб'єкта культури у виборі цінностей» [460, с. 679–680].

В. Телія зазначає, що «взаємодія мови й культури – одна з тих тем, які виходять на авансцену базових методологічних проблем лінгвістики кожний раз, коли вона звертається до здатності мовних знаків і дискурсів різних типів і різних епох та напрямків зберігати у собі пам'ять про порядок культури <...>, про її мовні коди і притаманні їм культурні установки, або прескрипції, що упізнаються (або

несвідомо-рефлексивно сприймаються) лінгвокультурною спільнотою. Цей «порядок» виявляє себе у формі культурних конотацій мовних сутностей, які являють собою результати рефлексивно-культурної інтроспекції носіїв мови над цим порядком» [460, с. 674]. Інакше кажучи, культурні конотації лексичних одиниць є формою виявлення культурних кодів у мові, що підтверджує нашу концепцію.

Схожу думку про співвіднесення культурної конотації з лінгвокультурним кодом знаходимо і в У. Еко, який називає конотації лексикодами, що є частиною схеми комунікації: відправник – сигнал (через код та лексикод) – канал – сигнал – приймач – повідомлення – адресат – повідомлення (через код та лексикод) [594, с. 74]. На кодовій функції конотативної частини значення наголошують і німецькі дослідники [637].

Культурна конотація є поєднувальною ланкою між мовою і культурою і забезпечує зв'язок між ними, який виявляється в тому, що інтерпретація мовних знаків відбувається в змістовому просторі знаків культури і становить процедуру співвіднесення одиниць системи мови з таксонами культури, результатом якого є зміст культурної конотації [459, с. 253].

Отже, *культурна конотація* становить «інтерпретацію денотативного або образно мотивованого, квазіденотативного, аспектів значення в категоріях культури» [459, с. 214]. Культурна конотація – це «спосіб втілення культури в мовний знак» [459, с. 214], «спосіб і результат відображення взаємного відношення концептосфери культури й мови, який протікає і формується внаслідок когнітивних процедур, що співвідносять ментальний зміст мовних сутностей з тією чи іншою частиною концепту культури, яка утворює у культурі її власну “мову”» [460, с. 681].

В. Телія вважає поняття культурної конотації базовим для *лінгвокультурології* – «наукової дисципліни, яка досліджує матеріальну культуру і менталітет, що є втіленими в живу національну мову і мають прояв у мовних процесах у їхній дієвій спадкоємності з мовою і культурою етносу» [459, с. 216].

Лінгвокультурологія є частиною етнолінгвістики, яка вивчає кореспонденції

мови й культури в синхронній взаємодії [459, с. 217], тому культурна конотація іменується також етноконотацією. Аналізуючи «етноментальний світ людини», О. Бикова наголошує, що етноконотація перебуває на перетині знань енциклопедійного інтеракційного та мовного характеру і приводиться в дію в «мовній свідомості» комунікантів. На думку дослідниці, етноконотати позначають виняткові денотати, які виникають у свідомості мовця, співвідносяться з певною одиницею мови конкретного культурного простору і «відображають діяхронічну, діатопічну, діастратичну і діамедіальну варіативність одиниць конкретної національної мови» [68, с. 38].

Поняття лінгвокультурного коду тісно пов'язане з поняттями мовного й культурного кодів.

Культурний код / національно-культурний код – ідентифікатор культури, ключ до кодової інформації – комплексів стереотипів та образів, які визначають рівень свідомості носія культури, проявляються у вчинках і не завжди є усвідомленими. Культурний код допомагає збагнути поведінку, реакцію, компроміси, проблеми носіїв культури, що не завжди видаються логічними, послідовними, тобто розкодованими, для носіїв чужих культур. Незважаючи на присутність у кожній культурі основного культурного коду, відомого для більшості носіїв певної культури, під впливом часу, соціальних змін та суспільних рухів він може змінюватися та доповнюватися новими кодами.

На сьогоднішній день є різні трактування поняття «код». За словником Ф. Бацевича, **код** (фр. *code* – умовне скорочення) – «система умовних знаків, правил передачі інформації каналами зв'язку (комунікації) у відповідності з їхніми технічними, соціально-культурними особливостями і функціями. У випадках міжособистісного та міжкультурного спілкування кодом виступають засоби певної ідіоетнічної мови, мови міжнаціонального й міжнародного спілкування, а іноді штучні мови» [31, с. 73–74]. У словнику подаються також такі визначення кодів: 1) **Код мовний** – сукупність засобів мови, які слугують для комунікації (літературна мова, соціальні та територіальні діалектизми) [31, с. 76]. 2) **Код культури** – «1. Спосіб, яким конкретна культура членує, категоризує,

структурує, оцінює світ, що оточує членів певної національної лінгвокультурної спільноти; «сітка», яку культура «накидає» на навколишню дійсність <...>.

2. Сукупність знаків (символів), смислів та їхніх комбінацій, котрі наявні у будь-якому предметі культури певної національної лінгвокультурної спільноти» [31, с. 74]. Отже, розуміння поняття культурного коду можна узагальнити в трьох напрямках:

1) спосіб мовної репрезентації: «певні правила, за якими сприймається/здійснюється трансформація» [810, с. 12], «спосіб збереження і передачі інформації, тип культурної пам'яті певної лінгвокультурної спільноти» [267, с. 182];

2) сукупність знаків, у т. ч. мовних (лінгвокультурний код): «сукупність мовних знаків, які є засобом отримання, збереження, обробки й передачі інформації» [267, с. 184];

3) ментальні сутності – концепти, зображення та ідеї, пов'язані з певною культурою [704, с. 4]; «культурний код – це несвідомий смисл тої чи іншої речі чи явища» (приміром, сприйняття автомобіля у різних культурах) [401, с. 57].

Враховуючи етимологію слова «код» і похідні ЛО (*кодувати, кодування, закодований* тощо) пристаємо до другої точки зору на лінгвокультурний код і розуміємо його як систему знаків, яка опирається на певні культурні зразки її носіїв. Таким чином, *лінгвокультурний код* – це система знаків, яка базується на певних культурних, набутих упродовж історії зразках та принципах, пов'язаних із свідомо/підсвідомо перейнятими індивідами знаннями про них, закріплених досвідом і переданих іншим поколінням.

Виокремлення коду здійснюється таким чином: отримання інформації → асоціація → обробка → розшифрування коду. Мовний код – пропускний пункт до кожної культури, яка володіє цією мовою.

Поряд із поняттям «код» побутує вужче поняття – «субкод». Якщо мовний код – явище загального характеру, яке задля передачі інформації інкорпорує в собі певну систему знаків, то субкод є його відгалуженням. До субкодів – «підсистеми єдиного коду (загальнонародної мови)» [267, с. 184] – науковці відносять

територіальні діалекти та соціальні діалекти – субкоди, які є важливою ланкою нашого дослідження.

Для науковців важливим є дослідження культурних кодів на рівні як соціології, етнології та семіотики [704; 810; 850], так і лінгвістики [7; 191; 267; 401; 819]. Н. Андрейчук зазначає, що термін «код» «може розглядатися як «термін-потенція», оскільки успішно «вписується» у різні області фахових студій» [7, с. 113]. При цьому відмінності мов, зумовлені своєрідністю культури, зводяться до відмінності мови й культури: 1) безеквівалентна лексика; 2) слова, що можуть мати різні конотації [191, с. 56]. Вважаємо, що друга група лексичних одиниць є набагато панорамнішою і не менш важливою для нашого дослідження.

Як зазначає К. Нідергезес, тісно пов'язані культурою мовні спільноти можуть демонструвати різні норми інтеракції і по-різному кодувати схожі мовні концепти [819, с. 293]. Такі кодування можна прослідкувати на прикладі російської та української мов, у т. ч. на прикладі лексики обмеженого вжитку.

Насадження чи переймання чужої мови сприяє частковому або значному отриманню лінгвокультурних кодів іншої культури. Безумовно, неможливо сповна оволодіти чужим культурним кодом як способом оцінювання світу певної лінгвокультурної спільноти зі всією сукупністю смислів та символів, характерних для неї, однак можливе їхнє часткове осягнення. Перебування у мові координує надбання лінгвокультурного коду опосередковано через спілкування, культурні події, оточення тощо; адже ми, люди, існуємо в мові, як і наш досвід, дії, об'єкти, природа, свідомість, саморефлексії, реальність; все, що ми є і що робимо, перебуває у мові «як відмінність, так і пояснення про наше перебування в мові» [762, с. 60].

Лінгвокультурний код не є сталим поняттям, він підлягає історичним змінам, зумовленим, у тому числі, змішуванням мов і культур. З'являються мовні й культурні гібриди – цей процес іменується «транскультурацією» [638]. Одним із її наслідків є виникнення ламаних (*Pidgin*, спрощена мова; відсутність мовців, які розмовляють нею як рідною), креольських (наявність мовців, які розмовляють нею як рідною) та інших мовних сумішей (у такому випадку лексика однієї мови

комбінується із синтаксисом іншої мови) [638, с. 125]. Наприклад, канакіш (*канак шпрак*) – мова, яка є результатом метизації розмовної німецької мови та мови мігрантів із Туреччини та арабських країн [638; 947].

На позначення змішування мов ми вводимо термін «культурний і мовний метисаж». *Мовний метисаж* – це принцип напластування, змішування і переплетення мов на різних рівнях (лексичному, фонетичному, синтаксичному, морфологічному), що належить до процесів, які мають різновекторне спрямування у межах двох чи кількох лінгвокультур (німецька-турецька, українська-російська та ін.) і не піддається регулюванню. Одна мова зазнає більшого впливу чужих мов, інша – меншого. Це залежить також від рівня діалогів між лінгвокультурами, стану науково-технічного прогресу, ставлення політиків до мови тощо.

Якщо говорити про українську мову, то за останні століття спостерігається вплив на неї перш за все мов країн-сусідів: Польщі, Австро-Угорщини, Румунії. Найбільшого впливу українська мова зазнала з боку російської мови (передусім у часи Радянського Союзу). Зросійщення української мови торкнулося навіть території Галичини, яка до приходу СРСР більше відчувала вплив мов західних країн (польської, німецької). Прагнення відновити престиж українських слів або бажання замінити іноземне слово українським шляхом введення нового слова в мовний обіг дає можливість дослідникам, любителям мови та науковцям об'єднати свої зусилля для зміцнення української мови. Результатом цього, наприклад, є словник Т. Берези, І. Зубрицької, Ю. Зеленого «Мова – не калька» [950], в якому пропонуються українські заміники до іноземних слів, насамперед російських, які міцно вгніздилися в українську мову.

Мовний метисаж призводить до насичення/перенасичення мови іншомовними вкрапленнями. З одного боку, це сприймається як збагачення мови, з іншого – як забруднення мови-позичальниці іншомовними словами, які виступають як альтернатива до вже наявних. Нерідко це призводить до збіднення автентичної мови, її ідентичності, навіть завдає суттєвої шкоди: вносить деякі незворотні зміни у лінгвокультурний код.

Зв'язок між етносом, культурою і мовою втілюється у поняття ідентичності.

Мова є відображенням ідентичності народу, його культури й ментальності, маніфестацією акумульованого в ній менталітету етносу, сформованого на основі історичних, культурних, духовних та моральних цінностей. Носії мови, отриманої у спадок, ідентифікують себе як невід’ємний компонент певного етносу та його культури. Соціальна природа людини передбачає розгляд її і як індивідуальності, і як суб’єкта соціокультурного життя. Це означає, що людина як культурна й соціальна особистість потребує перебування в соціумі й позиціонування себе як особи, наділеної певною ідентичністю з притаманним їй світосприйняттям.

Ідентичність (від лат. *identicus* ‘тотожність’) – це приналежність людини до певної етнічної групи, спільноти та культури із усвідомленим позиціонуванням себе як складової частини цієї культури чи спільноти із властивими для них загальними рисами, ідеями, світосприйняттям та прийняттям соціальних зв’язків «я – ми – вони». Коли ж ведемо мову про ідентичність, то маємо на увазі національну, культурну та етнічну ідентичність,

Аналізуючи поняття ідентичності на різних етапах розвитку філософської думки, В. Козловець наголошує, що ця категорія «поєднує в собі два значення: перше – тотожність особі самій собі, антиномією у цьому розумінні для неї буде слово „інший”; друге – виняткова однаковість із кимось або чимось, у цьому випадку антиномією є „різний”» [242, с. 32]. Він вважає, що «ідентичність – це співвіднесеність когось (що має буття) з самим собою у зв’язку із власною змінністю, мінливістю» [242]. Ідентичність, на думку Г. Пфандля, це не проста сума цих понять, а динамічне поєднання позиціонувань, поведінки і багатьох інших ситуативно залежних релевантних факторів [833, с. 84].

До виразників ідентичності належить спільне уявлення народу про моральні цінності, сімейні стереотипи, виховання дітей, вираження позитивних та негативних емоцій тощо, що, безумовно, знаходить відбиток у мові – як у словниковому запасі, так і в його реалізації в мовленні та письмовій фіксації (у т. ч. художній літературі). Отже, мова та ідентичність тісно пов’язані між собою. «Володіння рідною мовою є головним критерієм соціальної ідентичності й самодостатності людини й нації» [590, с. 272], бо саме у «мовній інтеракції

проявляється ідентичність» [829, с. 53].

Розрізняють об'єктивну й суб'єктивну ідентичність, з одного боку, та індивідуальну й колективну (соціальну), з іншого [242; 293; 790; 829]. Суб'єктивна ідентичність багато в чому залежить від біографії людини, умов проживання, батьківської та власної сім'ї, від «інтегративних елементів, таких як мораль, право, релігія, походження, мова, історія та соціо-економічні досягнення» [829, с. 52]. Тут насамперед ідеться про індивідуальну ідентичність. «Смисл індивідуалізації полягає у виокремленні особи із колективу, в усвідомленні себе, що, по суті, відповідає духовному, яке йде слідом за суто фізичним народженням людини» [293, с. 17]. Все ж, визнаючи власну ідентичність, людина сприймає себе як частину спільної для певного соціуму ідентичності.

Колективна ідентичність «ґрунтується на спогадах, якими діляться члени колективу, і передбачає комунікацію всередині групи» [790, с. 201]. Поряд із різними формами колективної ідентичності важливою постає цивілізаційна, геополітична і регіональна ідентифікації. Індивідуальна та колективна ідентичності є «процесами, а не станом, соціальним за своєю суттю, оскільки конструюються соціумом і змінюються разом із ним» [242, с. 37]. Це означає, що вони є не константними, а здатними частково трансформуватися відповідно до часу, епохи, території, економічного зростання чи занепаду держав тощо.

Ідентичність визначає менталітет людини / групи людей / народу. Ментальну ідентичність носіїв мови вважають результатом «повної або часткової самоідентифікації нації з рисами притаманної їй етнічної ментальності на свідомому або несвідомому рівні в результаті історичного розвитку» [67, с. 7].

Ментальність (від лат. *mens* 'пов'язаний духовністю') розуміється як «характеристика специфіки сприйняття та тлумачення світу в системі духовного життя того чи іншого народу, соціальних суб'єктів, що уособлюються певними соціокультурними феноменами» [977, с. 369]. Як зазначає І. Лабутіна, «мова, володіючи культурною пам'яттю, впливає на відтворення культурних традицій носіями мови, а також на формування ментальності у представника тієї чи іншої національності» [292].

Відповідно, мова, культура і людина є похідними ментальності. Це зумовлює посилення інтересу мовознавців і перекладознавців до релевантних проблем [67; 281]. Зокрема, О. Бурда-Лассен наголошує на важливій ролі ментальної ідентичності нації у процесі перекладу, використовуючи поняття «етнічної ментальності», під яким розуміється «етнопсихологічна характеристика мовного та позамовного буття етносу, яка знаходиться у діалектичній взаємозалежності та взаємовпливі з відповідною мовою» [67, с. 7]. Наприклад, «подвійна» ментальність перекладача допомагає діяти йому у двох світах, об'єднує його знання й досвід, дає можливість жити як у світі кожного соціуму, так і на нейтральній території, звідки проглядає близькість до спільноти, якій ця ментальність притаманна. Вплив індивідуального досвіду перекладача на можливість індивідуального вибору слів, наближених чи віддалених до реципієнта, залишається його авторською прерогативою.

Вважаємо, що окреслені концепції підтверджують наш підхід до характеристики трансляторних процесів при перекодуванні ЛОВ, а саме: врахування культурно специфічних зразків мислення та зразків поведінки представників різних лінгвокультур, виражених у лінгвокультурному коді. Оскільки переклад розширює пізнавальну сферу про етнокультури, специфічні зразки мислення її носіїв, поведінку, особливості культурного простору, а також засоби вираження емоцій та нетерпимість до порушення етичних норм, то він завжди апріорі передбачає донесення до реципієнта закладеного автором культурного маркування тексту. При дослідженні перекладу важливо враховувати лінгвокультурний код як систему знаків, яка опирається на певні культурні зразки її носіїв. За умінням розпізнавати ці коди стоїть осягнення культури, традицій, звичаїв мовців, що виявляється неодмінним елементом повноцінного перекладу.

1.1.3. Емотивна конотованість лексики обмеженого вжитку з позицій перекладознавства. Важливою категоріальною ознакою ЛОВ як об'єкта перекладознавчого дослідження є її емотивна конотованість, тобто наявність у кожної одиниці ЛОВ емотивної конотації, яка має різну інтенсивність вираження.

1.1.3.1. Урахування в перекладі ролі емоцій у національно-культурному просторі. Тема емоцій не є привілейованою дослідницькою областю якоїсь однієї дисципліни: її розробкою займаються психологи, фізіологи, філософи, лінгвісти. Серед науковців немає єдності щодо визначення поняття «емоція», що зумовлено низкою причин: інтенсивністю, тривалістю, змішуванням, міжіндивідуальними відмінностями та методами вимірювання [835]. У найбільш загальному вигляді *емоції* визначаються як виразний стан піднесення, напруження (збудження), збентеження, душевного переживання, який виникає і формується при певних ситуаціях і супроводжується реакціями на відповідні зовнішні чи внутрішні подразники, що при великій інтенсивності дії можуть призвести до неконтрольованого стану.

У психології тлумачення терміна «емоція» різняться залежно від теоретичного підходу, притаманного тому чи іншому напрямку дослідження психічних явищ [344, с. 10]. Визначення основних понять і класифікація емоцій пов'язується з фізіологічними корелятами емоцій (в рамках загальної тенденції пошуку фізіологічних засад психічних явищ), з мовними корелятами (в рамках загальних уявлень про системність, відображувану засобами мови) тощо (див. огляди в [759; 910]).

Психологи досліджують причини виникнення, об'єкт, тривалість емоцій, за яких умов вони виникли, з якими іншими емоціями взаємопов'язані, а також чи є особа резистентною до емоцій, стабільність її психічного стану та стану здоров'я тощо, розмежовуючи емоції, емоційні стани та настрої, емоційні особистісні ознаки та афективні оцінки [634]. Емоції розглядаються за різними показниками: за якістю, інтенсивністю, тривалістю та способом виникнення [634, с. 26–27].

Існує чимало класифікацій емоцій. Критеріями слугують різноманітні проблемні питання, які часто застосовуються у комплексі: фізіологічний стан vs. стан душі, емоція vs. потреби й мотиви, емоція vs. обробка інформації, свідомий vs. несвідомий рівень, якість vs. кількість емоцій тощо [344, с. 11]. Визнаними є класифікації В. Вундта, який розподілив емоції у трьохмірній схемі (за характером

виникнення і протікання процесу та за свідомим ставленням індивіда) [91], Р. Плутчика, що запропонував багатовимірну модель, в якій вісім основних емоцій розташовані по колу і кожна з них, в свою чергу, є точкою континууму інтенсивності [835] С. Рубінштейна, який пов'язав емоції зі знаками плюс і мінус та упорядкував їх в опозиції [416], Т. Брауна за часовою ознакою, І. Канта за причиною виникнення, М. Спенсера за ознакою виникнення й відтворення та багато інших (див. [69; 760; 911]).

Найбільш популярною і серед психологів, і серед лінгвістів є класифікація К. Ізарда, який вважає, що досліджувати можна і потрібно лише так звані «базові» емоції, до числа яких він відносить інтерес/хвилювання, радість, подив, горе/страждання, гнів, відразу, презирство, страх, сором, провину [207, с. 63]. Концепція базових емоцій продовжує розвиватися, але в зв'язку з новими експериментальними даними їхній складу різних учених є різним [344, с. 10].

У **лінгвістиці** вивчаються засоби вербалізації емоцій, хоча мова визнається «недостатнім інструментом для досягнення «історії почуттів», частково навіть таким, що вводить у блуд», адже «майже всі слова, які виражають емоції, гомогенізують і редукують складний світ емоцій» [864, с. 237].

Методологічне розмаїття лінгвістичного вивчення емоцій охоплює системно-структурний [678; 679; 680], історичний [864], комунікативний [669], лінгвопоетичний [452; 547; 797], лінгвокогнітивний [112; 927; 721; 760; 871; 911] підходи.

Лінгвокогнітивні розвідки емоцій спрямовані на виявлення характеру емоційних концептів, які, за А. Вежицькою, в лексиконі мови складають когерентну й доволі замкнуту (хоча й нечітко визначену) когнітивну область із характерним і специфічним типом семантичної структури [927]. Аналізуються назви емоцій, здебільшого базових, однак існує думка, що когнітивні теорії загалом далекі від побудови більш-менш повної і єдиної теорії емоційних явищ, оскільки не дають достатнього уявлення про ієрархічну організацію емоцій [344, с. 16]. Р. Мрочинський та К. Кройц вважають, що дослідження лексики лише в тому ракурсі, «(чи є вона традиційною, корпусно-лінгвістичною, фреймово-

семантичною чи щось подібне) недостатньо вказують, як передаються емоції через мовні дії у дискурсах і текстах» [801, с. 73]. При аналізі реалізації емоцій у різних літературних текстах, у т. ч. їхнього подальшого перекодування на інші мови, як уже зауважувалося, важливим є відтворення симетричного та культурного наповнення емоцій, зважаючи на емоції як культурний феномен.

Примітно, що саме лінгвісти висловлюють думку про зв'язок емоцій з національною культурою. Соціальна й культурна детермінованість емоцій визначається тим, що, хоча перелік емоцій (позитивних, негативних або нейтральних) є спільним для представників різних (за деякими твердженнями – для усіх) культур, їхній розподіл та інтенсивність різняться як з позицій мовної особистості, так і на національно-культурному рівні [565]. Ми виходимо з того, що вербальне й невербальне вираження емоцій є питомою частиною лінгвокультурного коду.

Для перекладознавства важливим є положення когнітивної лінгвістики емоцій – емоційні сценарії (*emotion scenarios*), які будуються на основі аналізу мовних засобів. Виокремлюється послідовність фаз (спокій, причина, власне емоція, спроба контролю, втрата контролю, дія і наслідок) [11, с. 368–369; 760, с. 184–185; 911, с. 140]. Р. Шнелль пише про чотири параметри сценарію емоції: 1) сприйняття й оцінка певної ситуації, 2) фізично-психологічні зміни та відчуття, 3) вираження на рівні моторики та жестів, 4) культурний код, який наповнює ці жести значенням [864, с. 32]. Коли мовиться про переклад, то, вважаємо, що особливих труднощів завдає четвертий параметр – культурний код як носій значення, передусім при перекладі творів віддалених культур (йдеться про впізнаваність кодів та добір відповідників). Для цього здійснюються такі покрокові дії: перцепція на вербальному/невербальному рівні → розкодування (на основі знань культурних кодів) → оцінка → реакція.

Найдавнішу традицію мають дослідження емоції на лексико-семантичному рівні, де йдеться про емотивну конотацію лексичних одиниць [318; 565; 740; 801]. Зазвичай розрізняються емоційно нейтральна й емоційна лексика, тобто слова, що виражають емоції [458, с. 55; 582, с. 163], хоча психолінгвісти вважають,

що кожне слово в тій чи іншій мірі володіє певними емоційно-чуттєвими характеристиками, незалежно від того, до якої лексико-семантичної групи воно належить згідно з лінгвістичною класифікацією, з огляду на співіснування об'єктивного і суб'єктивного лексичного значення [344, с. 8].

Дослідники зазначають, що не лексеми, які позначають емоції, є емоціями, а саме вираження емоцій. Одна із наукових концепцій, за Р. Шнеллем, полягає в тому, що за лексемами, які слугують для позначення емоцій, вивчають конкретні реакції на ситуації. «Із вивченням «display rules» вони б мали інсталивати уявлення про світ, яке поєднується із окремими емоціями». Проте твердження науковця про те, що історія емоцій та історія мови «не завжди крокують у ногу» [864, с. 238], спонукає до роздумів щодо появи, скажімо, слів-експресивів чи ненормативної лексики, що потребує окремого аналізу. Дослідник зауважує, що «слова-емоції – це не емоції» [864, с. 238]. Розуміємо це як частковий дисбаланс між сказаним і відчутим, що містить, окрім загальних психологічних аспектів, суб'єктивний фактор.

Вартими особливої уваги є дослідження про взаємозв'язок емоцій, мови та ментальності, які наголошують, що емоції охоплюють «тілесно-душевні стани особи, в яких залежно від підходу розрізняють чотири компоненти: 1) суб'єктивний компонент пережитого, 2) нейрофізіологічний компонент подразника, 3) когнітивний компонент оцінки, 4) міжособистісний компонент вираження [829, с. 55]. Усі ці компоненти перебувають у зв'язку із мовними формами вираження, де розрізняють дві дійові площини: а) площа номінації емоцій – слова, які експліцитно етикетують та тематизують емоції, та б) площа виражених емоцій – слова, які не лише експліцитно називають емоції, але й промовляють [721; 801, с. 71]. В. Шаховський виокремлює три групи лексики для мовної репрезентації емоцій: (1) лексика, яка називає та позначає емоції; (2) лексика, яка описує емоції; (3) лексика, яка виражає емоції [565, с. 91]. І. Стернін, враховуючи реакцію на вжиту емоційну лексику, виділяє чотири групи: 1) слово безпосередньо виражає емоцію, не передаючи її (приміром, емоційні вигуки), 2) слово водночас і виражає, і передає емоційне ставлення мовця до

предмета, особи чи явища, 3) слово викликає емоцію, не передаючи її, та 4) слова, які повідомляють про емоцію, не викликаючи її, тобто мають емоційне значення, а не емоційний компонент значення [453, с. 72-74]. Досліджувана ЛОВ належить до усіх цих груп.

Визначаючи емотивну конотацію, ми спираємося на дефініцію В. Телії, яка підкреслює зв'язок емотивної конотації з культурною: **емотивна конотація** – «це не лише слід емоційної реакції на образ, що лежить в основі значення, котрий сам по собі також викликає психологічну напругу, але ще й результат інтерпретації образного підґрунтя в категоріальному просторі установок культури та її “ідеалів”» [459, с. 232]. Мається на увазі, що гармонію з цими установками мовець виражає в діапазоні схвалення, а дисгармонію – в діапазоні несхвалення.

Примітним є те, що денотація в значенні ЛОВ не є облігаторною, ЛОВ належить до афективної лексики, значення якої є єдиним способом «означування» відображуваної емоції, без її називання [459, с. 104; 565, с. 25].

Важливим у дослідженні емотивної конотації є «термінологічний плюралізм» (термін В. М. Телії [459, с. 115]) щодо понять емоційності та емотивності, з одного боку, та оцінності й емотивності, з іншого. Емоційність і емотивність розрізняються як загальнонаукове і суто лінгвістичне поняття. В. Шаховський вважає емоційність психологічною, а емотивність лінгвістичною категорією (її вербальним вираженням). Подібної думки дотримується також А. Маслова. Для неї емоційність – психологічна характеристика особистості, стану, рівня розвитку емоційної сфери, а емотивність – це лінгвістична характеристика слова, речення» [314, с. 227]. За В. Галаган, «емоційність як психологічний феномен у процесі вербалізації транспонується в емотивність – мовний феномен, який об'єднує різні види емотивної семантики, рівні її вираження та типи відповідної лексики і входить у структуру лексичного значення слова у вигляді емотивних сем» [97, с. 171]. Подібне знаходимо і в В. Шидловської, яка зазначає, що «емоційність є спонтанною властивістю мовлення, а емотивність – це передбачувана, усвідомлювана властивість мовлення, пов'язана з пошуком мовних засобів, які цілеспрямовано надають йому

емоційності для вагомого впливу на адресата» [579, с. 295]. Як зазначається у філософському енциклопедичному словнику, «у процесі мовного опосередкування емоційність (емоції) як психічне явище трансформується в емотивність (емотиви), що є мовним явищем, за допомогою одиниць усіх рівнів мови – фонетичного, морфологічного, лексичного, синтаксичного» [977, с. 31]. Ми приєднуємося до думки В. Телії, яка ототожнює емотивність і емотивну конотацію слова [459, с. 232].

Розмежування оцінки й емоції зумовлює розмежування оцінної і емотивної конотації [12, с. 87-88; 17; 287; 311, с. 47]. Ця позиція базується на положенні, що оцінки й емоції являють собою «різні ментальні простори, які мають обширне поле перетину характеристик, але відрізняються онтологічними показниками» [871]. Зокрема, А. Філіпов розводить поняття емоції, оцінки та експресивності, відносячи до конотації лише «емоційно-стильовий семантичний зміст» мовної одиниці, оскільки оцінність вважає суто денотативним елементом слова, а експресивність – таким елементом, якого слово набуває лише в мовленні [535, с. 57]. Ми приєднуємося до думки, що оцінка і емоція є тісно пов'язаними у значенні, підтримуючи точку зору, що оцінка може бути елементом як конотації, так і денотації, а експресивність існує не тільки в мовленні, але і в системі [453, с. 70].

При перекладознавчому аналізі ЛОВ опираємося на тезу В. Телії про те, що окремим типом емоційно-оцінного ставлення є емотивна оцінка [459, с. 118-120]. Емотивна оцінка – різновид оцінки як «судження про цінність позначуваного загалом або окремої її властивості (об'єкта оцінки)» [459, с. 109], але, на противагу оцінці взагалі, вона є «почуттям-ставленням, пов'язаним із асоціативно-образним сприйняттям позначуваного» [459, с. 119], отже, відповідна лексика є експресивною [459, с. 122].

Для лінгвістики емоції стають предметом аналізу тоді, коли вони зафіксовані графічно. Оскільки емоційний стан знаходить своє відображення в текстових полотнах, його дослідження є важливим як для аналізу текстів, так і для дослідження перекладів, що є нашим наступним завданням. Слова та вирази у

текстах наділені не тільки логічним значенням, але й емоційним змістом, що увиразнює текст і робить його привабливим. Така привабливість мала б бути перенесена на полотно перекладу без видимої втрати яскравості, що не завжди є можливим. Оскільки ментальність носіїв кожної мови має свої особливості, для перекодування емоцій часто підбираються не точні лексичні відповідники, а наявні у мові номінації з експресивно-синонімічного ряду, що можуть мати подібне значення, в основі якого лежить не лише конотативна, але й емоційно-оцінна ознака.

При характеристиці емоцій важливим їх виразником виступає *емоційна ліберація* – (від лат. *liberare* ‘вивільняти; звільняти щось/когось від чогось’, вживається у різних контекстах) – природний процес звільнення від негативної чи позитивної емоції, яка зріє в душі людини, і потребує виходу назовні; емоційне розкріпачення (М.Т.).

Одним із видів емоційної ліберації є вербальна агресія: вживання лайливих слів, у т. ч. ненормативної лексики, яка слугує вихлюпом емоційної енергії, очищенням (катарсисом) для мовця, спрямована на певну реакцію, подію чи адресата і може не відповідати його характеристиці. Якщо вважати, що катарсис, за Аристотелем, – це своєрідне омивання емоцій мистецтвом, то при всій своїй парадоксальності *лайливу лексику* можемо вважати катарсисом задля очищення від негативних емоцій. У цьому випадку відбувається парцелювання емоцій: енергетичний заряд мовця переходить на співрозмовника, що часто викликає неприємний «енергетичний діалог». Тобто перекидання емоційної засміченості на адресата, що викликає зворотні процеси.

До лайливих слів людина нерідко вдається спонтанно. Як зауважує Н. Вовк, «ми часом і не помічаємо, що нам бракує слів, аби висловити свої емоції, і ми змушені переходити на лайку. Особливо у стресових ситуаціях ми заповнюємо ненормативною лексикою свої інтелектуальні прогалини [84]. В. Федоренко зазначає, що «лайка може дуже зіпсувати репутацію людини, навіть якщо ця людина лається поза своєю волею та всупереч своїм звичкам» [527]. Лайливі слова не завжди мають прямий стосунок до реципієнта, оскільки «вони більше

характеризують мовця, його невірніваженість» [58]. На думку В. Жельвіса, лайлива лексика характерна для будь-якої культури, і тому «вилучення її з розгляду, звичайно, дозволяє мові виглядати більш ввічливою, але водночас неповноцінною, позбавленою однієї із суттєвих функцій – вираження негативних емоцій в найбільш крайньому вигляді» [183, с. 9].

Отже, одним із виразників вербальної агресії є *лайка*, яка виступає вербальним обрамленням емоцій у вигляді вживання закріплених у мові та мовленні лексичних одиниць, призначених для емоційної ліберації і приниження адресата, а також нейтральної лексики, яку використовує мовець для применшення оцінки адресата (людини, ситуації тощо). Вона має різні способи вираження і може стосуватися як самого мовця, який вербально реагує на ту чи іншу людину, подію, думку, у тому числі подає свою оцінку характеристику, а також лається (через певні, зазвичай несподівані, неприємні, непередбачувані, незаплановані події мовець спрямовує гнів як на самого себе «-ся»), так і на інших.

Одним із виразників лайки є *вербальна деправація* (від лат. *depravatio* ‘спотворення, викривлення’, вживається у значенні *псувати; робити поганим, непридатним*) – ферментація стану афекту у слово, що виступає жвавою реакцією на певну людину, подію, інформацію, явище тощо, а також – оцінна характеристика когось/чогось, в основі якої лежить ознака применшення, порівняння з нижчим, маловартісним як з метою образити когось, так і з метою суб’єктивної констатації чиєїсь меншовартості; вербальне опоганення (М.Т.). Наприклад, *Du, Esel! Er ist stur wie ein Esel. Дурень! Idiom!*

Вербальна деправація має різну інтенсивність вияву негативної ознаки і презентується як лексичне оформлення заниженої оцінки адресата (людини або групи людей, об’єктів неживої природи, а також зумисне заниження значення події, ситуації тощо). Вона володіє широкою палітрою словесного оформлення і функціонує незалежно від волі адресата. «Не важливо, чи осел насправді дурний, важливо, що мовець і адресат йому цю ознаку приписують» [852, с. 141]. Отже, вербальна деправація постулюється як емоційні ензими, які реалізуються у мові як негативно забарвлені ЛО та ФО різної інтенсивності емоційної ознаки,

спрямовані на вразливість співрозмовника чи негативних характеристик певного об'єкта мовлення. Кожна лінгвокультура має свій мовний арсенал вербальної деправації із різною інтенсивністю емоційної конотації.

Художня література немислима без емоційно-сислового тла, де чуттєво-емоційне нюансування граней духовного світу людини представлене багатоступеневою інтенсивністю ознаки за допомогою різних зображально-виражальних засобів. Якщо йдеться про вербальне вираження емоцій, воно може обмежитися одним-двома словами, а може бути представлене діалогічними сценами із низкою лайливих слів, що іноді утруднює трансляторні процеси: переклад цілого ряду лайливої лексики вимагає додаткових знань синонімічних рядів, які в кожній мові різні. Приміром, О. Гаврилів зауважує, що в німецькій мові побутують численні синонімічні ряди образних лайливих слів «на позначення педанта, егоцентриста, кар'єриста», яким в українській мові відповідають лише одне-два лайливих слова [92, с. 17-18]. Пояснюємо це різним лінгвокультурним кодом обох лінгвокультур.

У науковій літературі вербальна агресія визначається переважно як така, що має конкретною метою образити адресата. Широта підбору лексичного арсеналу залежить як від сили емоційного заряду мовця, так і від наявного вербального ресурсу та рівня його інтенсивності в активному чи пасивному лексиконі мовця і, відповідно, при трансляторних процесах – перекладача.

У більшості випадків лайка, як і вербальна деправація в цілому, спрямована проти людей, хоча може стосуватися будь-яких істот, речей, реальних та нереальних предметів, інцидентів, okazій, будь-яких сфер об'єктивної та суб'єктивної дійсності. Відповідно до цього розрізняють лайку із наявністю адресата (лаяти когось, щось – співрозмовника чи третю особу, предмет тощо) та його відсутністю (лаятися). У першому випадку йдеться про вербальне незадоволення (агресію, роздратування, обурення тощо), спрямоване на явного або віртуального адресата, а в другому – про раптову реакцію на певну подію (інцидент, казус тощо).

Вигук також може мати адресата, або може бути реакцією на чийсь дію,

вчинок, рішення тощо: *Du bist bekloppt!*. Отже, лайлива лексика може бути спрямована на самого мовця (*Ich Dummkopf!*), на співрозмовника (*Du Schwein!*) і на третю особу, явище тощо (як оцінка когось/чогось або його характеристика) [852]. Порівняймо, нім. *schimpfen* – *beschimpfen* та укр. *сварити, сваритися*: у позначень *schimpfen* та *сваритися* адресат може бути відсутній. Коли говоримо про об'єкт лайки, важливо зазначити, що адресат часто перебуває у полі гніву, але поза полем реальної оцінки адресанта.

Ігнорування етикету нерідко призводить до конфлікту між мовцем та адресатом і провокує вербальний спротив у вигляді *ненормативної* лексики з високою інтенсивністю ознаки (грубих пейоративів, матизмів, obscenної лексики, лихослів'я), тобто такої, яка чітко перебуває *поза* межами *норми*. Як зазначає Л. Ставицька, не можна ототожнювати «obscенну лексику (чи будь-яку ненормативну, стилістично забарвлену у складі літературної мови) з лайкою та інвективою, оскільки категоріальну ознаку лайливості визначають узус і контекст. Лайка та інвектива виражають лише негативне ставлення мовця до об'єкта оцінки чи адресата, і вони інтенційно спрямовуються на те, щоб образити останнього» [448, с. 22]. Розуміємо це як запобігання помилки між утотоженням виражальної функції та засобом вираження емоцій. Поняття «межа норми» не є константним щодо територіального, культурного та національного обрамлення і часто буває аморфним стосовно часових ознак. Саме цим і скористалася література постмодерну, розмиваючи межі комунікативних приписів та правил етикету, змальовуючи життя «з середини», нівелюючи попередньо окреслені норми. Мова йде про надмірне використання в окремих творах грубої, вульгарної, у тому числі obscenної, лексики. Це нерідко кодифікується як своєрідне шоу, «гра на публіку», що в потрібний час і в потрібному місці демонструє психологічне розкріпачення героїв, зокрема, впливає на комерційність проектів.

Серед дискусій про obscенний вибух у сучасній літературі, важливою є заувага, що «одним з його чинників є естетика огиди як постмодерна реакція на баналізацію і нудьгу життя, освіжити яку може лише відразливе й монструозне» [448, с. 58].

Отже, лайлива лексика є одним із засобів емоційної ліберачії, націленої на вибраний мовцем об'єкт або висловленої без наявності конкретного об'єкта. Як зазначає О. Гаврилів, лайливі слова «присутні в кожній національній мові і поряд із діалектами, сленгом, жаргоном – ознака кожної розвиненої мови» [92, с. 25]. Перманентне кількісне збільшення одиниць ненормативної лексики, «наявність великої кількості лайливих слів на позначення певної реалії свідчить про «слабкі місця» в цьому суспільстві» [92, с. 20]. Використання лексичних одиниць із негативною конотацією, які є носіями вербальної деправації та ненормативної лексики в цілому, відзначається своєю прогресуючою адресною та безадресною реалізацією.

Мовою гніву вважаємо як вербальну, так і невербальну (жести) деправацію (приниження, очорнення, паплюження), людини, явища, предмета тощо, а також оцінні характеристики (опосередкована вербальна деправація), сварку і лайку (безпосередня вербальна деправація); лиховісне побажання (клятьба, зловороже пророкування, прокльони); вигуки, «порожні слівця», вставні слова; лихі накази. Одним із важливих важелів вербальної емоційної ліберачії і мови гніву є святотатство (зневаження Божого і святого, гребування церковним, високим і шанованим у суспільстві; блюзнірство).

Часто побуває думка, що використання лайливої лексики пояснюється відсутністю культури поведінки людини і зазвичай свідчить про рівень її вихованості. Проте за певних умов людина із чималим інтелектом та високим рівнем культури не завжди уникає використання такої лексики. Як зазначає Т. Ахметова, «я можу назвати багато імен висококультурних людей сьогодення і минулого, які належали і належать до найінтелігентнішої і культурної еліти, але водночас є великими матюкальниками в побуті і не цураються мату в своїх творах» [18, с. 3]. З одного боку, це пов'язане із потребою емоційної ліберачії та її широкої лексичної реалізації, а з іншого – залежність від особистісних людських переконань: далеко не кожна людина вдається до грубих слів задля звільнення від негативних емоцій.

Вираження вербальної агресії є частиною як повсякденного мовлення, так і

ЗМІ, кінопродукції, літератури. Якщо у громадських місцях табуованою лексикою послуговуються далеко не всі, то винесена на широкий загаль художня література передає за допомогою табуованих лексем психологічний стан героя, його емоційність, рівень спілкування і, зрештою, нерідко його правдиве обличчя. Досі залишається дискусійним питання потреби такої лексики для її перманентного афішування. Проте існує думка, що якщо уникати в літературі таких слів, то результатом цього буде «лише «кастрована» література, яка описуватиме утопію, а не реальність» [418], тому вітчизняна література повинна пройти шлях, який вже пройшла європейська проза «з використанням обценізмів» [230, с. 156].

Вважаємо, що українська література вже перейшла рубікон від забороненого до реального, пережила свій пік можливих заборон щодо вживання грубої ненормативної лексики та нівелювання всіх табу. Щоб здивувати читача, тепер нема потреби вдаватися до інкрустування твору ненормативною лексикою з високим та надвисоким рівнем грубості.

1.1.3.2. Урахування в перекладі рівня емотивної інтенсивності лексики обмеженого вжитку. У нашому дослідженні ми опираємося на положення лексичної семантики про те, що емотивній конотації властива ознака інтенсивності, яка відображає рівень емоцій, які викликає те чи інше слово [105, с. 12; 344, с. 24; 375; 522, с. 9].

Існує чимало різних факторів, які слугують визначниками рівня емоцій. Наприклад, на фонетичному рівні – це сила голосу, тон, тривалість звуків тощо. Передусім це також індивідуальний рівень реакції, психологічна вразливість/стабільність. Відповідно, неможливо достеменно окреслити симетричність негативної емоції в тексті, її питому «вагу». Наприклад, постмодерні тексти, в яких розповідається про часи СРСР, викликають у різних людей ностальгічні/неприємні емоції при згадці про окремі епізоди чи реалії того часу. Коли мова йде про реалії НДР та СРСР, передусім йдеться про «колективне сприйняття емоцій», тобто емоції, відомі великим групам людей, які проживали на цих територіях. У такому випадку беруться до уваги не лише емоційні, але й

когнітивні процеси при використанні емотивно конотованої лексики.

Приміром, аналізуючи ментальність німців та поляків на основі їхнього питомого мовлення, Р. Мрочинський та К. Кройц говорять про *Ich-Gefühl* (я-відчуття) *Wir-Gefühl* (ми-відчуття). «У ментальності конденсують (між)культурні диференціації між поляками та німцями <...>. Німецька ментальність визначається індивідуальним, а польська – колективним думанням» [801, с. 59]. Емоційність у тексті може бути висловлена прямо або між рядками, переповнена почуттями радості і, відповідно, різновекторним словниковим наповненням, може бути грубою із використанням ненормативної лексики чи не менш грубою із використанням евфемізмів чи нейтральної лексики, яка інтенсифікується і стає емотивно забарвленою завдяки голосу, міміці та жестам.

Нерідко спостерігається семантичний зсув: «слово із позитивною конотацією може набувати «нульової», а іноді навіть негативно-іронічної оцінності» [283, с. 118]. Т. Кузнєцова говорить про явище енантіосемії і наводить приклад лексем «добрий» та «добро», які при характеристиці олігархів та бізнесменів «набувають пейоративного смислу» [283, с. 118]. Якщо ненормативне слово може відразу бути натяком на емоційне мовлення (крім тих, що вживаються як ласкаві), то для з'ясування рівня емоційності нейтральних слів (наприклад, перехід слова із нейтрального у статус емоційного) у художньому творі важливо зважати на контекст.

Слід зазначити, що кожна мова має лексеми із різним рівнем емотивної конотації. Наприклад, слово «змія» (на позначення жінки) у багатьох мовах має негативну конотацію. Натомість зоонім *Maus* (*миша*), вжитий у німецькій мові як розповсюджене ласкаве слово, в українській мові не викликає позитивних емоцій. Скатологізм *Scheiße* та його український відповідник *лайно* (інкорпорує семи «гидкий», «смердючий») має як у німецькій, так і в українській мові негативне забарвлення. Водночас вигук *Scheiße!* у німецькій мові втрачає сему «смердючий» та «гидкий», хоча в українській мові його відповідник має негативне забарвлення. Це означає, що у відносній шкалі інтенсивності емоцій вони займатимуть різні щаблі.

Незважаючи на існування етнокультурних особливостей вираження емоцій, є також притаманні людині суб'єктивні поняття інтенсивності з певним градуванням. Наприклад, інтенсивний – дуже інтенсивний, грубий – дуже грубий. Проте не може існувати єдиної думки щодо визначення рівня інтенсивності тих чи тих ознак. Науковці вбачають можливість їхнього впорядкування у шкали.

Для окреслення інтенсивності емоцій дослідники застосовують скалярний підхід [37; 158; 344, с. 24; 375; 426; 522]. Наприклад, Дж. Лакофф [772] описує теорію контейнерів і порівнює емоції з гарячою рідиною у посудин, температура і тиску у якій збільшуються, що завершується вибухом (цит. за [375, с. 74]). І. Туранський розглядає категорію інтенсивності як семантичну категорію та «міру кількості експресивності» [522, с. 9], а Є. Сергеева – як семантичну категорію, «в основі якої лежить поняття градації кількості в широкому смислі цього слова» [426, с. 3].

Аналізуючи інтенсивність емоцій, Є. Бельская говорить про інтенсивні слова, «здатні фіксувати різні ступені відхилення від «нормативного»», що дозволяє градувати їх відповідно до шкали. Дослідниця акцентує увагу на кількісному вияві ознаки «в міру» і вибудовує шкалу інтенсивності від точки відліку «норма», охоплюючи різні ступені градації ознаки від слабкого до сильного [37]. На основі шкали Дж. Лакоффа Л. Петрова описує такі емоції, як гнів, любов, хвилювання, спокій тощо [375, с. 78]. Є. Євдокімова наголошує на тому, що категорія інтенсивності може проявлятися на фонетичному, морфологічному, лексичному і синтаксичному рівнях. Досліджуючи науково-популярні тексти, науковиця розглядає реалізацію різних видів лексичної інтенсифікації на рівні кількісних, якісних характеристик та інтенсифікації розміру [170].

М. Зубайраєва пропонує ступінчасту градацію якісної ознаки на рівні висхідної та низхідної віток і вибудовує «ступінь порівняння за критерієм зростання ознаки: допустовий, позитивний, – порівняльний – підсилювальний, найвищий» [200, с. 21]. Л. Дідун зазначає, що категорія інтенсивності «може

піддаватися градації, зважаючи на її суб'єктивність у сприйнятті реципієнта» [158, с. 87]. О. Кульчицька вибудовує шкалу інтенсифікації експресивності пейоративів, розроблену «з урахуванням досвіду дотичних до лінгвістики (соціальних, психологічних) дисциплін». У науковій розвідці береться за основу шкала Лікерта, яка ґрунтується «на виборі ступеня згоди/незгоди, наявності/відсутності деяких конкретних тверджень» [285, с. 88], і здійснюється аналіз дослідження.

Як уже згадувалося, зважаючи на різну ментальність представників окремих лінгвокультур, у кожній мові умовно фіксується власний рівень інтенсивності емотивності словесного інвентаря на позначення емоцій, який не завжди збігається з відповідниками в іншій мові. Такий рівень зафіксований у свідомості мовців, проте є рухомим і може залежати як від суб'єктивних чинників, контексту, так і від об'єктивних факторів (наприклад, часової десемантизації), що важливо враховувати при здійсненні трансляторних процесів.

Вважаємо, що для перекодування ЛОВ важливим чинником є емоційно-оцінні характеристики лексичного матеріалу, які лежать в його основі і разом із контекстом сприяють визначенню рівня інтенсивності його емотивності. При цьому враховується підбір відповідників із експресивно-синонімічного ряду.

Отже, для трансляторного аналізу та визначення сили емоцій вважаємо за доцільне розглянути умовні рівні інтенсивності емотивності. *Інтенсивність емотивності* – це величина відхилення від загальноприйнятої норми емотивної конотації з різним ступенем градуювання, яка базується на знаннях та досвіді суспільства. Вона містить у собі нюансування суб'єктивного характеру, оскільки індивідуальне світосприйняття (власний досвід, освіта, соціальне оточення тощо) має власну уяву про інтенсивності емоцій (власний ноніус) і може дещо відрізняється від зафіксованої соціумом. Відповідно, одні лінгвокультури та соціальні групи по-різному ставляться до інтенсивності тієї чи іншої емоції, яка в уяві мовців може бути наближена чи навіть обернено пропорційна до умовно сформованих норм інших лінгвокультур.

Коли говоримо про інтенсивність рівня емоцій, маємо на увазі інтенсивність

емотивної конотації. Емотивна конотація ЛОВ завжди передбачає наявність оцінки [565, с. 18], оскільки будь-яка емоція носить оцінно-суб'єктивний характер, адже зміст оцінної конотації – думка про цінність, а не сама цінність [459, с. 110].

Незважаючи на оцінно-суб'єктивний характер оцінної конотації щодо кваліфікації ЛОВ, опираємося на твердження В. Телії, що «цінність перебуває в діапазоні “байдуже” (нульова оцінка), “добре” чи “погано” (тією чи іншою мірою) або “більше норми / нижче норми”. Перше – оцінка за якістю, друга – за кількістю» [459, с. 109], окреслюємо емоційну оцінку ЛОВ, як «вищу від норми», «високу», «максимально високу» інтенсивність емоційної конотації. При цьому «нульовою оцінкою» (початком відліку) вважаємо норму. Така оцінка є важливою для характеристики відповідності при перекладі ЛОВ. Оцінка «нижча від норми» позначає нейтралізацію емоційного тонування та недотримання в перекладі емоційного балансу. На основі такого твердження моделюємо умовну шкалу чутливості емотивної конотації.

Отже, для трансляторних практик пропонуємо загальну шкалу інтенсивності емотивної конотації (емотивності), враховуючи закладені в неї характеристики (див. рис. А1 додатка А):

- 1) надвисокий рівень: гранично високий рівень вияву інтенсивності емотивної конотації;
- 2) високий рівень: високий рівень вияву інтенсивності емотивної конотації, значне відхилення від норми;
- 3) підвищений рівень: незначний вияв емотивної конотації, дещо вищий від норми, виражає незначне відхилення від умовно встановленої точки відліку
- 4) норма: нейтральне слово.

Слід зауважити, що розподіл за рівнями є відносним, позаяк лексеми мають здатність варіювати між ними залежно від ситуації та контексту. Наприклад, наявність у слові додаткових інтенсифікаторів посилює рівень емотивності (*stark* – *bombenstark*).

Узагальнюючи сказане, зауважимо, що **шкала інтенсивності емотивної конотації** – умовне градуювання за ознакою її відносного спадання чи зростання

та з умовним нюансуванням «дещо/майже», «дуже», «надмірно»; точкою відліку є ознака, яка відповідає рівневі «нейтральний», «стриманий», «врівноважений». Така шкала може бути релевантною для аналізу будь-якої інтенсивності вияву емоцій від властивої іншої початкової точки відліку.

Окрема одиниця ЛОВ, насамперед образлива, може мати, крім підвищеного рівня інтенсивності емотивної конотації, підвищений рівень грубості. Лексема «грубий» визначається у словнику як «некультурний, неввічливий, неделікатний» // «який містить в собі образу» [966]. Отже, грубість є різновидом емотивності, а шкала грубості – різновидом шкали емотивності. При окресленні ступеня надмірної непристойності/ грубості, опираємося на твердження В. Мокієнка, який розглядає обценну лексику як «високо» табуйовану [338, с. 14]. Таке градування уможливорює оптимізацію порівняльних характеристик при здійсненні трансляторного аналізу.

Впорядковуючи в шкалу ЛОВ, у т. ч. образливу, враховуємо загальні принципи **ступеня грубості**, встановлені соціумом і закладені передусім у семантику слова, і, за В. Телією, не позбавлені оцінно-суб'єктивного характеру. При цьому зважаємо на різницю, яка постає при характеристиці інтенсивності ненормативної ознаки кожної окремої лінгвокультури, яка має власний лексичний корпус на позначення не тільки емоцій, але й норм, який, як уже зазначалося, не завжди стилістично та конотативно збігається зі своїми відповідниками в інших лінгвокультурах (з огляду на етикет, релігію, історичний поступ тощо), проте часто має з ними багато точок дотику.

Принцип нюансування грубості лексичного матеріалу базується на словникових ремарках «грубо», «дуже грубо», «крим.», «обсц.», «лайл.», «вульг.», опирається на інтроспекцію дослідника, яка ґрунтується на інтуїції, а також на залежності від контексту.

Таким чином, шкала грубості має такі ступені (див. рис. А2 додатка А):

- 1) надвисокий ступінь: надмірно грубий / дуже непристойний (сексофолізми);
 - 2) високий ступінь: грубий/непристойний (частина пейоративів, скатологізми)
- значне несхвалення, приниження;

3) підвищений ступінь: трохи грубий, дещо зм'якшений (евфемізми, частина пейоративів, у т. ч. із демінутивними суфіксами, будь-яке слово, вжите для лайки) – завуальоване і видиме несхвалення, дипломатичне/недипломатичне висловлення позитивних/негативних емоцій, виражає незначне незадоволення; легку критику;

4) норма.

Репрезентація підвищеного, високого та надвисокого рівня вербального вияву ненормативності базується на відповідному лексичному корпусі із різним рівнем емотивності (маркування у словнику: Pimmel (umgspr.), M...schi (salopp), Mö...e (derb)). Приміром, якщо евфемізми мають низький чи підвищений ступінь грубості, то обценізми належать до найгрубішої лексики, а отже у більшості випадків до високого і надвисокого рівня ненормативності (за винятком скатологізмів), пейоративи можуть бути представлені різним ступенем грубості, залежно від їхньої семантичної структури та контексту.

Категоризування слабого/сильного ступеня грубості за допомогою шкали уможливорює візуалізацію порівняльних характеристик якості перекладу, де, крім аналізу трансляторних практик, визначається дотримання/недотримання інтенсивності емотивної конотації.

Отже, скалярний аналіз емотивної конотації і грубості ЛОВ дає можливість здійснювати порівняльний аналіз мовних одиниць МО та МП в цілому та розкривати ширші можливості для трансляторного аналізу ЛОВ.

1.2. Класифікація лексики обмеженого вжитку як трансляторного об'єкта

За стилістичним аспектом поділяємо ЛОВ на такі класи: 1) соціолектизми / соціальні діалектизми (СО), 2) територіальні діалектизми (ДО), 3) образливу лексику (ОО). Між ними існує тісний зв'язок і можливе перетікання з одного класу в інший (див. рис. А3 додатка А).

Виходячи із такої класифікації, окреслюємо спектр нашої наукової розвідки з огляду на емотивну конотованість ЛОВ завдяки звуженню діапазону

дослідження: 1) за етично-нормованим аспектом: до лайливої та табуйованої лексики; 2) за соціально-культурним аспектом – до стилістично занижених соціолектизмів (сленгізмів, жаргонізмів, арготизмів, не враховуючи професіоналізмів), 3) за територіальним аспектом – до територіальних діалектизмів із заниженою конотацією.

Задля окреслення додаткових джерел ЛОВ вводимо поняття репозитарію лексики. Під репозитарієм розуміють інтернет-ресурс, де зберігаються публікації, перелік яких постійно поновлюється. Вважаємо, що поняття репозитарію відображає можливості накопичення, зберігання і поновлення лексичного матеріалу конкретного корпусу. Тому застосовуємо його для позначення лексичних засобів, які забезпечують вживання ЛОВ безпосередньо у художніх текстах. Вважаємо, що поняття може використовуватися і для позначення текстових матеріалів, обраних для дослідження – *репозитарій текстів*.

Отже, *репозитарій ЛОВ* визначаємо як сукупність найбільш частотних лексико-стилістичних явищ у текстах, в яких вона репрезентована. Репозитарій ЛОВ охоплює емотивно забарвлені пласти: словесну гру, фразеологізми та іншомовні вкраплення на позначення негативної ознаки предмета чи явища, а також евфемізми та вставні слова.

Таким чином, емотивно конотована ЛОВ може бути репрезентована як лексичними, так (ЛО) і фразеологічними (ФО) соціальними, територіальними та образливими одиницями, слугувати елементом гри слів, виступати у ролі вставного слова, речення або вигук, бути представлена іншомовним вкрапленням тощо (див. таблицю А3 додатка А).

1.2.1. Образлива лексика обмеженого вжитку з позицій перекладознавства. Образлива лексика (ОО) як широкий пласт емотивно-маркованої ЛОВ сприймається суспільством як маловартісне мовне явище. Вона обіймає систему характеристик, які кваліфікуються суспільством як небажані, недозволені етикетом для вербалізації в публічних місцях. ОО як сегмент емотивно забарвленої ЛОВ інкорпорує лайливу і табуйовану лексику – мовні

пласти, які порушують етичні принципи спілкування.

Образлива лексика – це ЛО та ФО, які перебувають за межами нормативного спілкування і які суспільство кодифікує як непристойну; інкорпорує обценну та більшу частину лайливої лексики, а також частину соціолектизмів.

Табуйована лексика охоплює окультно-забобонну лексику (сакральне, містичне табу, прокльони, блюзнірство), а лайлива лексика інкорпорує значну частину загальних (зокрема універсальних) та конкретних грубих пейоративів (зоонімну, фітонімну, артефактну, топонімну, предметно-речову, стихійну, механічну і фізичну інвективу, етнофолізми). Обценна лексика (скатологізми та сексофолізми) є сегментом як лайливої, так і табуйованої лексики. Сюди належать пейоративні діалектизми і діалектна табуйована лексика, а також значна частина соціолектизмів, оскільки «вокабуляр інвективи та жаргону можуть частково збігатися» [444, с. 27] (див. таблицю А3 додатка А).

1.2.1.1. Термінологічні аспекти лайливої і табуйованої лексики як трансляторного об'єкта. Будь-яке ненормативне чи літературне слово, словосполучення або вираз, яким дискредитують суб'єкта, може бути лайливим (н. *Schimpfwort*). При окресленні цього терміна опираємося на думку про те, що «кожне слово, вжите агресивно, є лайливим» [821, с. 213]. Лайлива лексика виступає вербальним субститутутом агресії, призначеним для вербальної атаки, є соціально зумовленою, має широкий спектр вираження (від пейоративної до обценної лексики), поєднує мовний матеріал різного рівня інтенсивності ознаки (від незначного до особливо грубого), інтенсифікується і регулюється підвищеним голосом, жестами (іноді – непристойними) тощо, вважається порушенням норми мовленнєвого етикету.

Існує низка термінів, які часто ототожнюються з лайливою лексикою, але насправді позначають різноманітні поняття: «інвектива» «пейоратив», «лихослів'я», «обценна лексика», «скатологізм», «етнофолізм», «вульгарна лексика», «матизм» та ін.

Коли говорять про ОО, часто вживають термін «вульгаризм» [6, с. 388; 231, с. 85; 415, с. 174; 563, с. 199]. На нашу думку, **вульгарна лексика** (від лат. *vulgaris*

‘низький, простонародний’) позначає непристойний, грубий, невічливий лексичний матеріал різного рівня емотивності, який у публічному оточенні вважається ознакою нетолерантності й обтяжує учасників комунікації чи третіх осіб. Оскільки термін обіймає різні мовні пласти, у нашому дослідженні він окремо не розглядається.

Слідом за О.Голод, розмежовуємо пейоративну та лайливу лексику: пейоративи є ЛО, «в структуру лексичного значення яких входить конотативний аспект (негативна емотивна сема)», за допомогою якого виражається негативне ставлення мовця до адресата». Науковиця наголошує на можливостях перетворення нейтральної лексеми на пейоративну, а «пейоратив – на пестливе слово» [117, с. 7–15]. Н.Гуйванюк стверджує, що пейоративи передусім відображають негативні емоції, несхвалення, незадоволення предметом. Це несхвалення викликане оцінкою, яка «не відповідає усталеній соціальній чи суб’єктивній нормі, ідеалу мовця» [145, с. 90]. С. Германн вважає пейоративними «всі слова, визнані як лайливі» [690, с. 28], зауважуючи водночас, що негативна конотація має суб’єктивний характер і залежить від конкретних мовців. Наприклад, *Behinderte, taube Menschen, Homosexuelle*. І навпаки, старші люди сьогодні ще використовують образливе для чорношкірих поняття *Neger*, не вкладаючи у нього негативні інтенції [690, с. 29], що засвідчує плинність мови.

Отже, **пейоративна лексика** (від лат. *pejor* ‘гірший’; позначає осудження, знищення) – сукупність ЛО та словосполучень, спрямованих на образу, осуд, несхвалення, зневагу адресата (співрозмовника, самого себе, третіх осіб чи певної ситуації), виражають негативну оцінку, хоча можуть використовуватися як пестливі слова, які вже не вважаються ОО.

Інвектива як «образливе слово, лайка, словесний випад» [536, с. 127] є способом приниження, кривди, надання негативної оцінки комусь/чомуś з метою виявлення вад. Вона виражається за допомогою як нейтральної, так і образливої лексики. За С. Формановою, «через інвективу як в усному, так і в писемному мовленні передається вся гама почуттів і переживань. Це явище великого масштабу і називають його ненормативною, некодифікованою, табуйованою,

лайливою, обценною лексикою, а в просторіччі – матірною лайкою» [536, с. 127].

Спираючись на думку Л. Ставицької, ми не ототожнюємо терміни «інвектива» і «лайка»: «обценну лайку можна кваліфікувати як інвективу, пам'ятаючи, однак, що ці поняття не є абсолютно тотожними» [448, с. 22]. Дослідниця зауважує, що для вираження інвективи слугує згрубіла, просторозмовна (*стерво, гнида*), жаргонна (*лох, поц*), діалектна (*зі...ноїд, свинтюх, вошивець, паришивець*) лексика. Відповідно, не можна уподібнювати обценну чи будь-яку ненормативну та стилістично забарвлену літературну лексику із лайкою та інвективою, позаяк лайливість визначається контекстом. Лайка та інвектива виражають «лише негативне ставлення мовця до об'єкта оцінки чи адресата, і вони інтенційно спрямовуються на те, щоб образити останнього» [448, с. 22]. Не можемо не погодитися із дослідницею і щодо кореляції обценізму з семантично одноплановими одиницями інших мовних страт: на прикладі літ. од. *кохатися* вона зазначає, що порушення «соціального табу в обценізмі надає йому лайливої ілокутивної сили та певного семантичного конотативного ореолу залежно від конситуації вживання (обидва поняття «лайка», «інвектива» у їх вузькому значенні та «обценна лексика» ми вважаємо у цьому тексті синонімічними)» [448, с. 23]. У широкому значенні обценна лексика може (але не обов'язково) бути складовою лайки та інвективи.

Таким чином, *лайка* – вербальна актуалізація негативного ставлення до співрозмовника чи ситуації, один із відомих засобів наступу, вираження агресії, обурення, спрямованих на конкретного адресата або на третіх осіб, а також вияв реакції на певну ситуацію, подію, явище тощо. На думку А.-Л. Ністор, лайка – це «вербально-агресивний акт з психологічної точки зору, кінцева складова частина триланкового ланцюжка, яка сягає від причини до результату і складається з трьох станів: 1) фрустрації (відчуття глибокого розчарування); 2) афекту (сильне фізичне або душевне збудження); 3) агресії (бажання наступу, ворожість)» [821, с. 212]. Вона демонструє стосунки між людьми, побудовані на незадоволенні, роздратуванні та злості, спрямована на негативну оцінку когось/чогось: лексеми *лаятися, schimpfen* виражають дорікання, незадоволення, злість та є засобом

нанесення комусь вербальної шкоди. Ф. Камер зазначає, що німецьке слово *schimpfen* (лаяти) у IX–X століттях не мало негативної конотації і розумілося як *висміювати, жартувати*. Згодом, у XVI–XVIII ст. змінило своє значення в бік агресивності [745, с. 29]. Відповідно, лайливе слово – це своєрідне мірило влади над співрозмовником, володіння ситуацією, задоволення собою. Це якраз саме така вербальна зброя, що «може сягати від безвинного до болючого, аж до глибокого ураження» [821, с. 213]. Однозначним залишається твердження, що лайка призначена для завдання моральних збитків людині, а не для констатації негативних інтенцій, хоча завдати моральних збитків можна і без лайки.

Інвектива (пізньолат. *invectiva (oratio)* – від лат. *invehor* ‘накидаюся, нападаю’) – лайлива мова, призначена для образи, є сатиричним, іноді перебільшеним висміюванням, викриванням когось. У літературі має такі форми: епіграма, полемічні статті (мають близьку до памфлета форму/одна із форм памфлета; форма літературного твору). У нашому дослідженні опираємося на визначення В. Жельвіса і всі види словесної агресії об’єднуємо словом «інвектива» [182].

Існують різні підходи до типологізації **інвективних стратегій**. Частина дослідників вдаються до короткої класифікації, яка інкорпорує сексуальний та анально-екскремальний напрямки. Німецькі дослідники Г.-М. Гаугер, Д. Ньюблінг, М. Фогель, аналізуючи і порівнюючи лайку багатьох країн, виокремлюють чотири основні типи інвективних стратегій: сексуальна, скатологічна, релігійна і така, що стосується хвороб [686]. Визначаючи ціннісно значущі домінанти для народів європейського ареалу, Л. Ставицька синтезує дослідження європейців і окреслює три типи інвективних стратегій у групах мов: 1) «анально-екскремальний» (*Shit(Scheiß)*-культура): німецька, чеська, англійська, французька; 2) «сексуальний» (*Sex*-культура): російська, сербська, хорватська, болгарська; 3) «сакральний» (*Sacrum*-культура): романські мови, частково – чеська, словацька, польська» [448, с. 33]. Як бачимо, дві з них обіймають обценну лексику та одна – духовну сферу.

Вважаємо, що класифікація інвективи має потенціал певної деталізації із

урахуванням ще кількох важливих інвективних сфер:

1) онімна інвектива:

- антропонімна, зокрема, етнофолізми (*Вася, турок, Ivan, Piefke, хохол, кацан*),
- топонімна (з *Пацикова, з Млинарської, Berliner Göre*),
- зоонімна (*поросся, свиня, осел, жук, blöde Kuh, Zicke, Affe*),
- фітонімна (*лопух, Pflaume*);
- сакральна та міфонімна інвектива (*Kruzifix, Мати Божя! zum Teufel! до дідька!*);

2) інвектива на позначення предметів неживої природи: артефактна (*макітра, макогін*), предметно-речова та споживча (*чобіт, камінь, баняк, nicht alle Tassen im Schrank, dicke Nudel*), механічна інвектива (*зайшли шарики за ролики, es läuft nicht rund*), на позначення стихій (*вітер, залізо, Nickel*) тощо;

3) обценна інвектива: а) скатологічна (анально-екскремальні позначення та їхні деривати: *Arsch!, Arschloch, Scheiße, заср...нець, лайно*); б) сексофолічна інвектива (грубі позначення статевих органів, інтимних стосунків, їхніх учасників тощо, у т. ч. вигуки та їхні евфемізми: *Schlappschwanz, блін*);

4) інвектива на позначення патологій (позначення хвороб) (*Холера! Зараза!*);

5) загальні пейоративи різного ступеня інтенсивності ознаки (*наскуда, Dummkopf*) та пейоративи, спрямовані на конкретні недоліки людини (*голодранець, Fressack*);

б) інше (нейтральні слова, які стають інвективою в контексті, слова-табу, негативні формули та спеціальні інвективи, характерні для окремих країн).

Варто зауважити, що окремі елементи класифікації можуть належати до різних груп.

Для інвективи можуть використовуватися як окремі слова, так і ФО. Вважаємо, що до розповсюджених у різних лінгвокультурах належить онімна інвектива (насамперед такі розряди, як зооніми, антропоніми) та інвектива із вживанням нейтральних понять, які набувають ознак інвективи тільки в контексті. Різновиди обценної інвективи мають різну інтенсивність ознаки у різних лінгвокультурах і відрізняються вживанням та ступенем табуйованості. Це стосується і сакральної та міфічної інвективи. Частину інвективи становлять

соціолектизми (*мажор, лох, бик*), демонструють різні інвективні стратегії.

Важливим сегментом лайливої лексики як вияв непристойності є **зоонімна інвектива** – інвективні зооніми, які ідентифікують людину з твариною через метафоричне перенесення позначення на підставі подібності. Узагальнюючи існуючі дослідження зоонімної інвективи [649, с. 10–11; 862; 945], поділяємо зооніми як назви заниженої оцінки людини на такі семантичні групи:

1) позначення розумових здібностей людини, її інтелектуальної неспроможності: для чоловіків: *Hammel (männlicher Idiot), Blödhammel, Rhinozeros (Vollidiot), Hasenhirn, Hirsch, Hühnerhirn, dummer Esel, blöder Affe, Ochse, Ochsenschädl, Keibl, осел, баран*; для жінок: *Blödkröte, verrücktes Huhn, dumme, eingebildete Ziege, blöde, dumme Kuh (weiblicher Idiot), blöde, dumme Gans, дурна гуска, дурна корова*;

2) означення зовнішнього вигляду людини: жінок: *miss Piggy* (товста жінка), *Eule, häßliches Entlein, Nebelkrähe, graue Maus, Brillenschlange* (носить окуляри), *сіра миша, товста корова, льоха, товста свиня, бридка жаба, пава, кобила, мавпа*; чоловіків: *Jumbo* (жарт.), *Mops, Hängebauchschwein*; *горобець, цан, пудель*;

3) позначення плюгавства, підлості та негідництва: чоловіків і жінок: *dreckiges Schwein, Pottsau, miese Ratte, Kanalratte, Kanalratz* (австр.); чоловіків: *Hund, böser (mieser) Hund, криса, щур*; жінок: *miese Kröte, гадюка*;

4) позначення невпорядкованості статевого життя: чоловіків: *dreckiger Hurenbock, Bock*; бігає за кожною спідницею: *geiler Specht, кобель, пес*; жінок: *F...ksau, Hündin, сука*;

5) позначення безсилля та неспроможності в чомусь: безвідповідальних у материнстві жінок: *Rabenmutter, зозуля*; чоловіків: *Eierbär, комар*;

6) позначення надмірної сили, бажання вивершеності та вищості: жінка: *böser Hausdrache, гадина, гадючка, видра, кобра, змія підколодна*;

7) позначення ненадійності та хиткості: чоловіків: *Windhund*;

8) позначення дженджика та франта; вияв бажання привернути на себе увагу, ходити гоголем: для чоловік: *Salonlöwe, Lackaffe, Gockel, eitler Pfau*; для жінок: *Modezicke, пава*;

9) позначення лицемірства, лукавства та підступності: чоловіків: *krummer Hund*, *luc*, *as slay as a fox*; жінок: *Schlange*, *Königsschlange*, *лисиця*;

10) позначення брутального спілкування, грубощів і сварливості: чоловіків: *Streithammel*; жінок: *Zicke*, *Drachen*;

11) позначення полохливості, легкодухості і невпевненості: чоловіків і жінок: *Hasenfuß*, *Angsthase*, *Schisshase*, *заєць*;

12) позначення брудної людини, нечистоплотності: чоловіків: *Stinktief*, *Saubartl*, *Dreckschwein*, *Dreckspatz*, *Dreckbär*, *Dreckhammel*,; чоловіків і жінок: *Sau*, *Drecksau*, *Schmutzfink*, *Ferkel*, *свиня*, *порося*. Розширити класифікацію можна за рахунок ознак, які належать до периферійних. Наприклад, повільна людина: *lahme Ente* (жін.) *черепаха*, житель села: *Landpute* (сільська дівчина), кар'єрист: *Leistungsschwein*, неприємна людина: *elendiger Himmelhund*, хробак, політичні переконання: *linke Sau*, а також такі риси характеру, як набридливість: *Qualle*, арогантність: *Sackratte*, наївність, тихість: *Schaf*, *дурне теля*, *ягня*, невихованість: *Saubär*, впертість: *Esel*, *віслюк* та ін.

Лайлива лексика слугує виразником негативних характеристик як окремих представників соціуму, так і етносів та народів у цілому. Такі й подібні пейоративи в лінгвістиці називають етнофолізмами.

Термін «етнофолізм» (від дав.-гр. *ἔθνος éthnos* 'плем'я, етнос' + *φᾱῦλος phaulos* 'поганий, нікчемний, малозначущий') – стилістично занижене позначення етнічної групи, сягає 1944 року і належить американському психологу Абрагаму Робакі. Мова йде про пейоративну лексику, власне, про зумисно глумливу й занижену оцінку, дану однією етнічною групою іншій з допомогою позначень із негативною конотацією [979], з метою її приниження чи висміювання. Наприклад, *Nigger*, *Japse*, *Judensau*, *Zigeuner* та ін., які вважаються особливо образливими.

Етнофолізми – це лексичні одиниці та вирази, які належать до пейоративної лексики і спрямовані на відверте, неприховане вираження недружелюбного ставлення однієї лінгвокультури / етнічної групи / країни до іншої та до її мовців. Залежно від мети і причини виникнення таких найменувань вони можуть мати комічний (здатний викликати сміх) чи принизливий характер

(здатний маніфестувати чи припускати що-небудь за менш важливе, ніж воно є насправді).

Опираючись на семантичні характеристики, вважаємо за доцільне поділити етнофолізми на такі групи:

- 1) позначення, пов'язані із звичаями, традиціями, окремими звичками, культурою їжі, побуту, санітарії тощо: *Krautfresser*, *Kartoffelfresser*, *Spaghettifresser*, *Froschfresser*, *бульбаи*;
- 2) позначення, пов'язані із зовнішнім виглядом: *Langnasen*, *Schlitzaugen*, *хохол*;
- 3) позначення, пов'язані із предметами побуту чи одягу: *ватніки*;
- 4) позначення, пов'язані із територією, місцем проживання певних етносів та народностей (країна/частина країни, континент): *Ossis*, *Wessis*, *Latinos*;
- 5) позначення, в основі яких лежить антропонім (відоме прізвище, типове ім'я тощо): *Fritz*, *Piefke*, *Iwan*;
- 6) позначення, в основі яких лежить етнонім: *Polack*;
- 7) позначення, утворені від назви держави: *дедерони* (від *DDR*);
- 8) інші позначення (загадкові, невмотивовані), які не мають етимологічного підтвердження тощо.

Табуйована лексика пов'язана з поняттям табу, яке розуміється лінгвістами як заборона конвенціонального характеру на певну дію, слово, предмет [31, с. 170; 181, с. 222; 183; 271, с. 381; 290, с. 51; 338; 448, с. 14]. Підтримуємо думку В. Мокієнка, який розглядає квоту табуювання обценної лексики і фразеології як більш високу, ніж квоту табуювання лайливої лексики та фразеології. Науковець зазначає, що основне, «що їх робить взаємопов'язаними, – емоційно-експресивна реакція на несподівані і неприємні події, слова, дії і т.п.» [339, с. 14].

На нашу думку, *табу* – це встановлена суспільством, групою людей або певною етнічною групою категорична заборона (в т. ч. умовна) на певні дії, рухи, жести, міміку, промовляння окремих звуків, лексичних одиниць та висловлень, які суперечать загальноприйнятим соціальним нормам, віруванням, переконанням, що порушуються за певних обставин.

Отже, *табуйована лексика* (від полінезійськ. *табу* – система заборон на

певні дії) – лексичні пласти мови, визнані суспільством як недозволені, непристойні з огляду моралі, релігії, етикету, політики тощо. Сюди належить окультино-забобонна (слова, сталі вирази, пов'язані із сакральним та містичним табу, прокльони, блюзнірство тощо) та соціально-політична лексика обмеженого вжитку, а також частина ОО стилістично заниженого вжитку (обсценізми, частина лайливої лексики).

Чи не найбільш табуйованим пластом ОО є **обсценізми**. Сучасне тлумачення слова «обсценний» пов'язують з такими словами: 1) *saenum* (бруд, багно, послід, нечистота); 2) *scaena* (сцена), що означає доносити щось візуально до свідомості глядачів; 3) *ob scena* (за кулісами), тобто те, що не могло бути представленим у світлі рампи [792, с. 15; 812, с. 55]. Отже, розглядаємо поняття «обсценний» як таке, що слугує позначенням явищ, не належних до загального показу і вжитку. Проте, маючи статус «брудної лексики», обсценізми не завжди слугують для очорнення, деправації когось [536, с. 317; 588, с. 54].

М. Красиков ототожнює поняття «обсценна лексика» та «матірна лексика» [525]. Але ми погоджуємося із Л. Ставицькою, що поняття «обсценна лексика» ширше від поняття «матірна лексика»: друге – складник першого. Усі матизми та їхні похідні можна назвати обсценізмами. Однак обсценізми типу *ср...ка*, *гі...нюк* не є матом [448, с. 20].

Поняття «обсценна» та «лайлива лексика» науковцями нерідко підмінюються одне одним, незважаючи на існуючу різницю між ними [361; 463, с. 250]. Проте ми приєднуємося до думки, що не все обсценне є лайливим і не все лайливе є обсценним [338, с. 50-73; 448, с. 13]. Термін «обсценізм» позначає ЛО та ФО із найвищим ступенем грубості.

Отже, **обсценна лексика** (від лат. *obscenus* «непристойний, розпусний, аморальний») – це грубі, вульгарні слова, зазвичай пов'язані із статевими органами та процесами сексуальної діяльності, особами з аморальною поведінкою, екскрементами, а також матизми, визнані нормами етикету як недозволені для вживання у громадських місцях, експліцитно називають певні речі своїми іменами або ж імпліцитно приховуються в мові автора чи перебувають

на межі між явним та уявним, посідають граничний ступінь табуйованості в умовній ієрархічній системі ненормативності. Можуть бути конотативно значущими та семантично порожніми. Синонімічними термінами є «нецензурна лексика», «сороміцька лексика».

Аналіз наявних класифікацій [301; 361; 448; 626; 792] та власний погляд на обценізми (ЛО та ФО) дає можливість виокремити такі їхні підкласи за семантичним критерієм:

1) сексофолізми – грубе позначення статевого акту та органів, які беруть у ньому участь; матизми – сексуальні лексеми, які інкорпоруєть грубі пейоративи, формальні посилення до генітальних функцій, експресивні директиви, клятиви, прокльони, відмови, індиферентиви, а також експлетиви, вставні слова, інтенсифікатори та ін.;

2) грубе позначення виконавців статевого акту (позначення осіб жіночої та чоловічої статі із невідповідною сексуальною поведінкою та їхніх дітей).

3) скатологізми (задоцентрична лексика, копроректальна інвектива) – грубі позначення сідниць та пов'язаних з ними процесів та результатів, які інкорпоруєть накази та сили, прокльони, відмови, індиферентиви, а також експлетиви, інтенсифікатори.

Поняття обценної лексики часто пов'язані із фольклором, у цьому зв'язку вона іменується *сороміцькою*. Сороміцькі пісні (коломийки, щедрівки, еротичні співанки, весільні пісні) не мають такого високого рівня табування, як, скажімо, матірна лексика. За Л. Ставицькою, «соромітний» компонент органічно входить у широке поняття непристойної (обценної) лайки, але первинно стосується сексуальної сфери» [448, с. 31]. Відповідні лексеми вживаються і в прямому значенні, і як евфемізми та дисфемізми. Наприклад, в коломийках, де представлена як скатологічна (*гузиці*), так і сексоцентрична (*по...ка*) лексика: *Лягай, Марю, під смереку, постели спідницю, Аби тебе не колола смерека в гузицю; Ішов гуцул з полонини в широкім ремени, Якби-с дала трохи п...ки, пішла би-с за мене* та ін. [289]. Такі та схожі приклади постулюють сороміцьку лексику як невід'ємний елемент українського фольклору.

Хоча обценна лексика пов'язана передусім із позначеннями «грубий», «вульгарний», «нецензурний», та коли йдеться про фольклор, то обценізви розглядаються в неподільній сув'язі з еротикою та сексуальністю, тобто як *еротизми*. Л. Вінтер порівнює еротика з сексуальністю і вбачає в еротичі поезію, тобто «те, що промовляє з глибини», а сексуальність постулює як «оголення, неодоухотвореність, яку просто треба називати своїм іменем» (цит. за [499, с. 29]). Аналізуючи лірику, В. Нойманн розглядає еротика як в окремо взятому, так і в різних дискурсах, власне, в зіставленнях і порівняннях. При цьому дослідниця зупиняється також на порнографії, обценності та сексуальності. Вдалу еротика авторка сприймає і визначає як багаточаровість, коли «щось видно, коли нічого не видно» [812, с. 14]. Відповідно, еротизми – важливий пласт культури із значно меншим індексом табуованості, ніж обценізви в цілому.

Матизми (матірні слова, матірні вирази, матизми) (англ. *foul / dirty / filthy language*; н. *Mat*) – це сегменти обценної лексики із максимальним ступенем грубості, що інкорпорує сексуальні слова й вирази на позначення дітородних органів та процесів сексуальної діяльності, осіб (передусім з аморальною поведінкою), формальні посилення до генітальних функцій, сексуальні прокльони, визнані суспільством як аморальні; можуть вживатися без зумисного негативного семантичного наповнення і не завжди з позиції мовця слугують для умисної чи підсвідомої образи матері як берегині роду. Матизми є складовими обценної лексики і, за словами В. Мокієнка та Т. Нікітіної, це – лихослів'я, «словесна зброя, <...>, здатна вражати ціль значно ефективніше ніж інші засоби масового враження» [340, с. 10].

Л. Ставицька вважає, що для українського обценного мовного простору «релевантними можна вважати такі (непохідні) лексеми: 1) власне матизми – слова, пов'язані з сексуальною діяльністю; 2) обценна лексика сексуальної сфери; 3) обценізви несексуальної сфери. Матом у широкому розумінні можна вважати перші дві групи, але терміни «матизм», «матірні лексика» слід уживати тільки стосовно першої групи висловлень [448, с. 20]. У зарубіжній лінгвістиці як термін часто вживається транскрибоване позначення *mat*.

Менш табуйованою вважається копрологічна, тобто *скатологічна лексика* (грубі позначення сідниць та пов'язані з ними процеси і результати). Вивченням скатологізмів займається скатологія (*Scatologie*; від гр. *skor/skatos* 'кал', 'брудні, непристойні слова'). Термін «скатологізм» у німецькій мові часто є синонімом до інших назв, які мають низку похідних: *das Fekalwort, -wörter* (слова фекальної сфери), *die Fäkalsprache* (мова, що містить вульгарні вислови з фекальної сфери), *Koprolalie* (копролалія) від гр. *κοπρολαλία koprolalia* – від: *κόπρος kópros* = [der] *Dung*, [der] *Kot* und *λάλώ laló* = *ich rede*) – хвороблива схильність до вимовляння непристойних, обценних слів (здебільшого тих, що пов'язані з анальною сферою) [990]. Скатологізми вважаються менш грубими, ніж сексофолізми.

Досліджуючи лексичний корпус скатологізмів, можемо їх диференціювати в такі групи: 1) найменування сідниць та ануса: *Arsch, Arschloch*, гузиця, 2) найменування фізіологічних функцій: *scheißen, pissen*, 3) назви результатів фізіологічних функцій: *die Scheiße, гі...но*, 4) їхні деривати та інвективи, які включають позначення перших трьох груп (*du, Arsch! Scheißkerl! Scheiße! Scheiß drauf! Verpiss dich! Гі...нюк! Заср...нець!*). При цьому особливих брутальностей у цілому не проявляється.

Позначення «лихослів'я» інкорпорує табуйовану, у т.ч. матірну лексику. За М. Тофтул, лихослів'я – «слова та вирази, що принижують гідність» адресата та свідка, при якому ці слова вживаються [975, с. 223]. Закладена у слово негативна конотація «лихослів'я = лихе слово» уживається із поняттям «лаятися»: той, хто лається, – лихословить, тобто використовує «лихі слова», які в конкретній ситуації виражають недружелюбне ставлення до співрозмовника, самого себе, третьої людини тощо. Таку нелюб'язність можуть виражати прокльони. За СУМ, *проклин*, рідше *прокльон* 1. Лайливий вислів, який виражає різкий осуд кого-, чого-небудь, велике обурення кимсь, чимсь, ненависть до когось, чогось і т. ін. 2. Те саме, що прокляття 3. перев. чого. те, що обтяжує, мучить, робить нещасним когось, завдає лиха, горя тощо [966].

Є. Шмельова розглядає лихослів'я як вживання некультурних та непристойних слів і виразів «(ненормативної, нецензурної, обценної лексики) з

метою образити, насварити когось, щось» [583, с. 627–628]. Опираючись на тлумачення слова *лихословити*, поданого у СУМ, під яким розуміється вживання грубих, дошкульних слів та виразів, лайливих, соромітних слів, а також як дію – лаяти, шпетити, ображати кого-небудь [966], під *лихослів'ям* розуміємо грубі, лайливі, соромітні, недобррозичливі, «лихі» слова та вирази, табуйовану лексику, у т.ч. прокльони, призначені для нанесення комусь моральної шкоди; переважно є результатом реакції на певну ситуацію.

1.2.1.2. Урахування в перекладі культурно-історичних аспектів лайливої і табуйованої лексики. Лайка в кожній лінгвокультурі має певні відмінності, які опираються на культурно-історичні особливості цих країн та їхні ціннісно-значущі доміанти. Відповідно, кожна лінгвокультура містить свої власні табу та свій інвективний інвентар з різним рівнем емоційно-експресивного забарвлення, існує низка і спільних інвективних позначень – інтернаціональних інвектив [601, с. 144], хоча інтенсивність їхнього вживання є відмінною у різних лінгвокультурах.

Якщо загальні пейоративи, спрямовані на конкретні недоліки людини, існують практично в усіх лінгвокультурах, то із вживанням обценної інвективи та інвективи релігійного спрямування спостерігається суттєва різниця. В одних лінгвокультурах більш презентна сексуальна інвектива (російська, голландська, угорська), в інших – інвектива релігійного спрямування (іспанська, італійська, польська), анально-екскремальна інвектива (німецька, українська) тощо. При цьому не йдеться про «чисті у своєму роді» інвективні стратегії: для них характерне перманентне комбінування одних з іншими.

Німецька мова володіє значною кількістю пейоративів, які маркують конкретні негативні характеристики людини (серед них – зооніми, фітоніми, анотопоніми, топоніми, артефакти тощо), а також немалу кількість загальних негативних проявів. Як зазначав К. Г. Шайбле, потужний відсоток лайливих слів у німецькій мові «свідчить про нелюб'язну пристрасть нашого народу комусь щось приписати» [851, с. 14]. Їм властиві розгалужені зв'язки майже з усіма підкласами ЛОВ (див. додаток, схема А.6)

Німецька лінгвокультура вирізняється **скатологічним** інвективним спрямуванням, хоча і не зовсім нехтує лексемами із сексуальної сфери [601, с. 143; 658; 803]. Хоча лексеми *shit*, *merde* існують і в інших мовах як лайливі слова, та саме німецькомовний простір виявив своє особливе ставлення до копроректальної інвективи. Як стверджує Г.-М. Гаугер, німці лаються, ображають і проклинають екскрементально. Можна також сказати фекально або ж, за З. Фройдом, анально. «Ми залишаємось, чітко і ясно висловлюючись німецькою, на *Scheiße*-лінії» [686]. «Німці рідко згадують статеві органи, проте часто використовують хитромудрі лайки, в основі яких – задній отвір або продукти життєдіяльності людини чи тварини» [320].

Характерний для німецької лінгвокультури задоцентричний інвективний напрямок базується на скатологізмах *Scheiße*, *Arsch*, *Arschloch*, *Mist* з їхніми продуктивними словотвірними гніздами. Для скатологізму *die Scheiße* характерна також зміна роду *der Scheiß* (*Mach keinen Scheiß!*). Він виступає складовою композита і слугує для підсилення ознаки (*scheißegal*) та негативного позначення предмета (*Scheißkugelschreiber*), для характеристики ключової якості предмета (*der Stuhl war Scheiße*), для позначення негативних емоцій, реакції на небажану ситуацію тощо (*Scheiß drauf!*).

У німецькій мові, окрім значної частини композитів, складовою яких є скатологізм, існує ціла низка ФО зі скатологічними елементами. До них належить і відома цитата Гьотца (швабське вітання) із твору В. фон Гьоте «Гьотц фон Берліхінген» *Er kann mich am Arsch lecken*.

Деякі науковці вбачають прямий зв'язок між використанням скатологізмів і потягом нації до чистоти [135, с. 135; 183; 448, с. 33]. У Західній Європі саме німці вважаються лідерами по охайності, тому і «найгрубіша лайка там будується на скатологізмах» [448, с. 34]. Німецькі ж дослідники спростовують прямий зв'язок використання німцями скатологізмів із загостреним прагненням нації до чистоти [629, с. 193; 686, с. 12; 803, с. 18].

Г.-М. Гаугер пояснює часте використання скатологізмів тим, що німці менш вороже налаштовані до жінки: «екскремальне спрямування у лайці та прокльонах

є статево нейтральне», а сексуальні вислови майже завжди спрямовані проти жінки [686]. Вульгарна мова, на його думку, завжди демонструє чоловічу позицію. Жінки ж тільки переймають чоловічі вирази як знак емансипації і «як вторгнення в те, чого вони позбавленні» [686].

Щодо української мови, не можемо стверджувати, що вона є «безгрішною» і бідною на обценну лексику. Також було б перебільшенням наполягати, що більшість таких одиниць – російського походження. Низка дослідників вважає, що для української мови властива насамперед копроректальна лайка, а сексофолічна інвектива запозичена з російської мови (активізацію пов'язують з радянським періодом, зокрема з часами репресій 1930-х років (сталінські табори, тюрми) [135; 448, с. 37; 536, с. 317].

Українська лайка, однак, має власні прерогативи. Л. Ставицька небезпідставно припускає «наявність в українській обценній лайці скатологічної домінанти» [448, с. 34]. Порівнюючи українську та російську лінгвокультури, М. Гримич акцентує на тому, що «на відміну від української культури, в російській здавна існувала інвектива сексуальна, яка проникла в українське середовище і тепер дає себе знати у написах у ліфтах і в побутовому мовленні» [135, с. 135], частина яких у ХХІ ст. замінюється англломовними позначеннями. Засилля англломовних лайливих слів *fu...k*, *fu...k off* зумовлене як підвищенням статусу англійської мови в Україні, так і більшою мірою популярністю західної та американської культур.

Дослідження сучасної української літератури демонструє цілі пласти російської інвективи в українських текстах, до яких належать чималі прошарки соціолектів. Це стосується передусім опису часів колишнього СРСР, а також сьогодення. Кожне нове покоління по-своєму розцінює ті чи інші зміни в мові. За останніх кілька років в інтернет-мережах спостерігається курс на «українізацію» лайки (як би це дивно не звучало), де подаються короткі українські словнички лайливих слів, а також небайдужі заклики «лаятися українською».

Для суто української лайки характерні загальні пейоративи (*негідник*, *поганець*, *паскуда*, *плюгавець*,) та пейоративи, за допомогою яких номінують

конкретні негативні риси людини (*ледащо, босяк, паразит, капосник*), зооніми (*поросся, свиня, осел, коза, корова*), фітоніми (*лопух*), інвективи на позначення патологій (*холера*), артефактні (*макітра, макогін*), антропні, у т. ч. етнофолізми (*Вася, турок*), топоніми (*з Пащикова, з Млинарської*), предметно-речові (*баняк, чобіт, камінь*), механічні (*зайшли шарики за ролики*), стихійні (*вітер, залізо*) інвективи тощо. До таких інвектив належить і скатологічна та сексофолічна інвектива. Українська народна творчість (передусім коломийки, прислів'я, загадки) фіксує цілу низку українських обценізмів, у т. ч. сексуально спрямованих. Проте притаманна для української лінгвокультури делікатність зумовлює появу значної кількості евфемізмів.

Вважаємо, що давні українські традиції щодо шанобливого ставлення до жінки та матері як берегинь сімейного вогнища, гідне виховання дочки та повага до родини зумовило неприйняття в активний лексикон української мови грубих принизливих слів із сексуальної сфери. Як і в німецькій лінгвокультурі, це могло спричинити появу значної кількості скатологізмів, зокрема ФО зі скатологічним елементом, які слугували вербальною зброєю вирішення конфліктів і засобом вираження емоцій.

Табуйована лексика також має певні особливості існування в різних лінгвospільнотах та заборон на них. Однак важко однозначно стверджувати, що вербальне та невербальне табу присутнє в усіх, без винятку, лінгвospільнотах. Це пояснюється сформованими упродовж історії традиціями, відображеними в мові. Як зазначає Ю. Дем'янова, «вербальна поведінка індивіда формується на основі культурного досвіду того етносу, до якого він належить. Саме на мовному рівні виявляються особливості світосприймання людини, відбувається витворення й інтерпретація культурних смислів, певним чином програмується свідомість носія тієї чи іншої культури» [151, с. 173]. Адже моральні цінності кожної культури та встановлені соціальні норми можуть кардинально відрізнятися.

Якщо у єгипетській культурі кішка вважалася священним створінням, то в інших культурах – втіленням зла. У Середньовіччі вірили, що відьми можуть превтілюватися в кішок. Якщо в Україні чорний кіт переходить дорогу – це

означає, що не пощастить, у Британії, навпаки, «чорний кіт приносить британцям успіх – *If you see a black cat you will have good luck*» [413, с. 81]. У Німеччині спостерігається дwoяке ставлення до чорної кішки, хоча вона загалом і передусім вважається втіленням лиха: *Schwarze Katze von links – Unglück bring's, Die schwarze Katze läuft von links nach rechts – bringt 'was Schlech'ts! Von rechts nach links, dann geling's*. Інший варіант: *eine schwarze Katze von rechts nach links Glück und von links nach rechts Unglück bringt*.

Однак не кожне вірування, прикмета чи забобон належить до табу. Як зазначає Л. Курагіна, «культурна специфіка мовних табу впливає на сфери табування, ступінь їх табуйованості, вибір мовних та комунікативних засобів для висловлення відповідних смислів» [290, с. 52]. Відомо, що одні й ті ж табу можуть мати різний ступінь заборон, залежно від реципієнта та соціальних норм (норм права, звичаїв, засад громадських організацій, а також релігійних, моральних, естетичних норм). До сфер, які мають високий ступінь табуйованості, у багатьох країнах належать інтимні стосунки. Мова йде передусім про сексуально-поведінкові моделі та «почуття добропорядності». «Чесна» наречена приносила в родину добробут, багатство, врожаї, а «нечесна» – навпаки, тільки нещастя [213, с. 105–125]. Однак це зовсім не означає, що українці були байдужими до інтимних стосунків, що візуалізує народна творчість [85; 134; 213; 214; 301].

Особливості української табуйованої лексики, переплетені з історією та культурою України, збігаються чи мають деяку схожість із культурними особливостями, віруваннями та переконаннями німецької лінгвостільності. Вони стосуються різних сфер життя, побуту, днів тижня, пір року, чисел, рослинного та тваринного світу тощо (*розсипана сіль – на сварку; п'ятниця, 13-е число – приносить біду і прикрощі; який Новий рік, такий і увесь рік; посуд б'ється на щастя; ніс чухається – на гостину; не свищи, дівко, в хаті, бо просвищеш свої браті, не свищи у полю, бо просвищеш свою долю; розбите дзеркало приносить нещастя; коли людина гикає, її хтось згадує та ін.*).

Дослідження етнографічних джерел українців засвідчує, що у наших предків існувало багато табу: стосовно рослинного (зілля, зерно), тваринного світу (пес,

ведмідь, вовк, бджола), побуту (піч), стихій (вода, вогонь та ін.). Наприклад, поширена заборона вимовляти слово *мак* («на кутю», 24 грудня) [194]. До важливих заборон, які осуджувалися християнством, належали: побутова магія (магічні обряди та ритуали, ворожіння, заговорювання тощо), негативні формули (бажання співрозмовнику чи третій особі чогось недоброго), магічні волюнтативи, нерідко підкріплені жестом [151, с. 175; 294; 708, с. 129–132].

У німецькій лінгвокультурі побажання з негативною семантикою часто виражені словом чи висловом, пов'язаним із надприродними силами. До негативних формул належить також словосполучення *verdammt noch mal! Scheiße noch mal, verdammte Scheiße, verfluchte Scheiße, so eine Scheiße, du, Stück Scheiße* та ін.) часто з меншим ступенем табуйованості порівняно з використанням негативних формул, у яких ідеться про надприродні сили. Послаблення ступеня табуйованості спричинене поширенням використання слова *Scheiße* всіма віковими категоріями та в різних сферах життєдіяльності людини, в тому числі його часте публічне вживання в засобах масової інформації, художній літературі тощо. До таких негативних формул належить також англійське *fu...k*.

У німецькій лінгвокультурі забобони стосуються явищ природи (*Fällt ein Sternschnuppe, geht ein Wunsch in Erfüllung*), предметів побуту (*Scherben bringen Glück*), весілля (*Regen zur Hochzeit bringt Geld*), подружнього життя (*Geschenke aus Glas zerschneiden die Ehe*), народження дітей (*Zucker auf dem Fensterbrett lockt den Klapperstorch an*), стосунків у родині (*Wer am Tischbein sitzt, bekommt eine böse Schwiegermutter*), їжі та напоїв (*Wer am Fastnacht Bier trinkt, lebt länger*), зовнішнього вигляду, відчуттів (*Schluckauf sagt dir, dass jemand an dich denkt*), сну (*Träume, die man dreimal träumt, gehen in Erfüllung*), днів тижня (*Reise nie an einem Montag*), початку нового року (*Wie Neujahr, so das ganze Jahr*), звуків (*Pfeife nicht auf der Bühne*), здоров'я (*Gesundheit bringt's, wenn man übers Johannisfeuer springt*), тварин, *Frisst Hund Gras, gibt es schlechtes Wetter*), рослин (*Wo die Brennnessel steht, schlägt der Blitz nicht ein*) (порівн. [670]).

Сьогодні ЗМІ, художня література, публіцистика широко послуговуються табуйованою лексикою, у т. ч. негативними формулами, обценізмами, грубою

лайкою тощо. Як зазначає Л. Ставицька, «табу на еротику та порнографію зникло ще на початку 1990-х років, кіно, художньо-літературна продукція у фарватері постмодерного заперечення тоталітарного офіціозу перевершила себе у введенні нецензурної лексики та відтворенні еротичних сцен» [448, с. 13].

Презентація незавуальованої оцінної реакції на мовленнєві ситуації з використанням обценізмів змінює обличчя нової літератури, демонструючи її «неприглаженість». Якщо обценна лексика з високим ступенем табуйованості раніше мало вживалася в художніх текстах, а якщо й вживалася, то здебільшого із зірочками (*) з метою зняття шокувальної реакції із цензури та незвичного до такої манери літературного висловлення читача, то табуйована лексика у художньому мовленні була презентна у творах задля «кolorитного змалювання персонажів у відповідній психологічно-стереотипній ситуації» [151, с. 176].

Хоча нині молоді люди все частіше вдаються до американських обценізмів, що є результатом мовного метисажу, все ж не варто нівелювати національні особливості вживання обценізмів на рівні власної культури [320; 339; 448]. Як наголошує Е. Гаврилюк, «явища культури, якими б складними вони не були, завжди закорінюються в біологічній основі. Правомірність цього твердження повністю розкривається при розгляді таких складників культури будь-якого етносу, як еротика і сексуальність» [96, с. 34]. Відповідно, обценізми як один із закодованих виразників сексуальності є важливим фрагментом лінгвокультурного коду носіїв мови.

Матизми (термін В. Мокієнка) мають особливо високий рівень табуйованості в кожній лінгвокультурі, навіть якщо йдеться про семантичну спустошеність матірнього слововживання. На теренах української лінгвокультури мат – життєдайний імплантат, прийнятий у мову як альтернатива чи частковий заміник української лайки. Мовець не завжди замислюється про його походження, вдаючись швидше до спонтанності та емоційності. Подібна дифузність обценізмів є природним процесом, що спостерігається на прикордонних чи колонізованих територіях (наприклад, *к...рва*, *к...рва мать* – лайка на території Галичини – за походженням з польської мови) [851, с. 18].

Подібне відбувається і з лайкою та матизмами. Науковцями доведено, що легше лаятися іноземною мовою: це послаблює контрверзність і табузованість, ніж використовувати відповідники власної мови. Спостерігається відсутність внутрішнього зв'язку зі словом, його мовним кодом, на противагу репрезентанту мови-джерела [517, с. 17]. Отже, збагнути й відчуті «енергетику російського обценізму» може тільки росіянин.

Не варто заперечувати присутність матизмів у слов'янському світі, оскільки спільнокореневі обценізми існують не лише в російській мові. На цьому наголошують В. Мокієнко та Т. Нікітіна, які вважають, що російське лихослів'я – це «родима пляма нашого спільнослов'янського суспільства» і що серед найуживаніших слів і виразів більшість сягають корінням спільної праслов'янської мови та більш віддаленої індоєвропейської епохи. Надалі в одних народів вони зникли, а інших – піддалися впливу інших мов, в третіх – не розвили такої формальної і смислової активності, як у російській [340, с. 10–11].

Викликає подив шанобливе ставлення деяких російських дослідників до мату та ненормативної лексики [595; 236; 519; 382]. О. Плущер-Сарно, наприклад, заявляє, що в російській мові взагалі немає жодних матюків, оскільки це умовне поняття «мови опису», а мат «з'являється тільки тоді, коли ми його так називаємо» [383]. А в М. Тонєнкової читаємо: «мат – це невід'ємна частина російської мови», «це наймогутніший енергетичний заряд», «це меч на прив'язі», «захист, рятівний засіб та спосіб висловитися у важких випадках життя» [519, с. 5]. Цілком іншу позицію займає російська лінгвістка М. Рут [417, с. 64–65], яка припускає, що матірщина здатна знищити могутність російської думки й слова.

Якщо розглядати поняття «мат» відповідно до системи «обцененого способу мислення», то, за І. Ермен, в російській мові такий спосіб мислення «перш за все твориться сексуальними виразами» [663, с. 10]. Українська ж лайка стосувалася передусім тілесного заду людини. Вживання огидних, недобрих, підлих слів у свідомості українців «було пов'язане з лихом (звідси – лихослів'я, лихослов), тобто існувало уявлення про відповідну мовну поведінку як зло» [443, с. 26]. Коли хтось і наважувався зловживати лайкою, то завжди перепрошував Бога і навіть

адресата. Це добре демонструє «Кайдашева сім'я» Івана Нечуя-Левицького, а також записи галицького фольклору, з яких видно, що навіть найзухваліша сварлива баба могла розпочати скандал: «Шаную вас, образі й Господа Бога нашого, але мушу сказати».

Проте в українській мові теж наявні лайливі слова й вирази про матір (*тряця твоїй матері, ку...ва мама твоя була* тощо). Проте за інтенсивністю емоційного забарвлення, вони є слабшими від російських. Українське лайливе слово *ку...ва* (від лат. *kurva* – крива) не є питомо українським, зустрічається у більшості мов і теж вважається грубою образою роду. В українських традиціях не дозволялося промовляти слово *ку...ва* при вагітній жінці, щоб не перекреслити її рід. Показовим є те, що в українському селі ще 50 років тому такі слова сприймалися як чужі і не були популярними навіть серед чоловіків. В українській хаті лайка була заборонена: «Мовчи, бо піч у хаті!». Не можна було лаятися і коло води, бо «вона тобі верне» [525].

Культурну специфіку мають і **евфемізми** на позначення інтимних стосунків. Лінгвісти розглядають їх як одиниці вторинної номінації з відносно позитивною конотацією, які використовуються для заміни прямих найменувань, вживання яких з соціально-психологічних, етнічних, релігійних, політико-ідеологічних причин вважається небажаним [71, с. 7; 98; 448, с. 44; 725, с. 347; 754, с. 210; 840, с. 65]. Словник української мови тлумачить евфемізм як лексему чи й вираз, яким замінюють непристойне, з явним неприємним емоціональним забарвленням слово [966, Том 2, с. 45]. Хоча непристойне слово не використовується прямо, евфемізм залишається інвективою: «інвектива на основі евфемізму є зразком вдалого агресивного порівняння, застосованого до іншої особи» [367, с. 239].

Евфемізація в народній творчості та сучасній художній літературі стосується різних сфер інтимності. Передусім це: 1) позначення статевого акту, 2) позначення чоловічих статевих органів, 3) позначення жіночих статевих органів; 4) позначення осіб, які мають інтимні сексуальні стосунки; 5) інше.

Царині еротики в українській лінгвокультурі завжди приділялася належна увага, передусім у народній творчості, що інкорпорує винахідливість, уяву,

образне мислення народу (порівняння із рослинним та тваринним світом, сільськогосподарськими роботами, столярним ремеслом, побутом тощо). Зафіксовані в українських народних піснях, коломийках, примовках евфемізми побутують поряд з еротизмами.

Для різних часових проміжків характерні свої заборони і потреба в завуальованості, що пов'язано із багатьма об'єктивними чинниками. Сучасне суспільство стало більш відкритим для багатьох досі табуйованих тем, нині трансформується підхід до взаємин між чоловіком і жінкою. Низка сфер, у тому числі й царина еротики, потребують менше евфемізації. Її візуалізація в ЗМІ, художній літературі, рекламі знімає табу, характерне для часів СРСР. Відповідно, поменшала потреба в утаємниченості інтимних стосунків, раніше характерна для української лінгвокультури. Нівелювання сформованих упродовж століть духовних цінностей, певних соціальних норм та чеснот сприяє частковій втраті чи повному зникненню в українській мові частини еротизмів, пестливо-зменшувальних евфемізмів, які поступаються місцем іншим часто знебарвленим позначенням чи чужим вульгаризмам.

Німецька лінгвокультура також багата на евфемізми, зафіксовані в народній творчості. Т. Бойко, досліджуючи лінгвокультурний концепт *Minne / Кохання* в німецькій поезії мінезангу XII–XIV ст., зазначає, що в мові мінезангу еротичної евфемізації зазнають лексеми, що належать до військової тематики (*purgelin – die kleine Burg, cuspis – der Spieß, scheide – die Scheide, mezzel – das Messer*), до різних професійних сфер (*ein guot geschirre – ein herrliches Werkzeug, brunne – der Brunnen, boum – der Baum, strô – das Stroh*), до світу флори та фауни (*ratz – die Ratte, pfifferling – der Pfifferling, mauroch – die Morchel*) і до сфери повсякденного вжитку (*tasch – die Tasche, peil – die Kerbe, rock – das Kleid, friunt – der Freund*) [53, с. 14].

Досліджуючи форму обценності нюрнберзької карнавальної гри XV-го ст. як «літературну комунікацію замкнутої соціальної групи», Й. Мюллер зазначає, що чоловічий статевий орган у XV столітті називали як інструмент (*fidelpogen, ror, geschirr, nadel, zapf, holz, kreide*), їжу (*wurst, schlenkerpraten, flaisch*) тварину (*esel,*

maulwerf) та ін. Інтимні стосунки позначалися назвами окремих професій та різного роду діяльності (*dreschen, nachgraben, gerben, tzbereiten, gar machen, nageln, bohren, rauchfrankh thuet keren, nieten, mahlen, geigen*).

Для позначення дітородних органів у XV ст., за даними Й. Мюллера, використовувалися такі евфемізми: вагіна – луг (*Wiese*), поле (*Fruchtfeld, Leckfeld*), посудина (*Gefäß*) шкатулка (*Schachtel*), *Haus*, (*Küche, Ofen*), назви тварин (*Igel*), музичних інструментів (*Geige, Trumpe (Trommel), pritsche*) [803, с. 10–55]. Т. Бойко зауважує, що «описове називання вкрай табуйованих суспільством частин людського тіла та найвідвертіших елементів спілкування закоханих сформувало особливий “еротичний код” німців, який виконує вуалітивну, превентивну і карнавалізуючу функції, демонструючи оригінальну народну сміхову культуру німецькомовної спільноти епохи Середньовіччя» [53, с. 15].

При порівнянні евфемізмів німецької та української лінгвокультур знаходимо як спільне, так і відмінне. Тільки деякі із названих евфемізмів із народної творчості обох лінгвокультур трапляються і в сучасній німецькій та українській мовах.

Лінгвокультурна специфіка **етнофолізмів** ґрунтується на іронізуванні та применшення вартості одних етносів в очах інших і залежить від багатьох чинників: поразки/перемоги у війні, ворожих/недружніх стосунків між країнами-сусідами, іншого віросповідання тощо. Інвективні стратегії стосуються певних характеристик етносу, стереотипів поведінки його представників, їхнього зовнішнього вигляду, звичок, дій тощо. Приміром, у К. Г. Шайбле знаходимо, що під час поразки саксонців відомою була лайка: *you shall hold me a Saxon! I will be called a Saxon!* [851, с. 53].

Одним із важливих джерел етнофолізмів є зоонімна інвектива. Наприклад, жителів Тюрингії та Саксонії до XVIII ст. називали *Heringsnasen* [981, с. 11].

Етнофолізми можуть виникати спонтанно чи бути пов'язаними з певною ситуацією. Наприклад, поява слова *Piefke*, яким австрійці лаяли німців, сягає 1866 року. Йдеться про місцевість Гензерндорф біля Відня, де пруські солдати вийшли на парад для святкування перемоги над австрійцями у битві за Кьонігсгрец. Парад

супроводжувався маршем, який написав з нагоди цієї перемоги улюблений на той час прусський капельмайстер, військовий музикант Йоган Готтфід Піфке. Диригував оркестром його брат Рудольф. Австрійці супроводжували прусське військо вигуками: *Die Piefke kommen!*

Деякі етнофолізми мають довге історичне минуле і побутують у мові й сьогодні, інші – стали архаїзмами. Наприклад, у Німеччині лайливим було слово *Türke*, раніше нічим не пов'язане із трудовими мігрантами. Його негативна конотація пов'язана із релігійними мотивами (інша віра, інша ментальність). Відповідно, жителі Османської держави вважалися *Ungebildete, Hinterwäldler*, а ті, що перейшли у їхню віру (сербохорвати) *Vertürkter* [763, с. 70, 67–82]. Порівняймо з українською: *турок, затурканий* (забитий, отупілий, загнаний), *потурнак* (той, хто перейшов на бік турків і прийняв їхню віру, став зрадником).

Не стає винятком те, що деякі лексичні одиниці виходять із ужитку, інакше на сьогоднішній день могли б стати образою певного народу чи інкорпорувати расистський відтінок, наприклад: *Negerroomig, Judeschuel* у Швейцарії. Сьогодні в Німеччині майже зовсім не вживаються етнофолізми, пов'язані із фашистським минулим.

Зникають не лише етнофолізми, але й позначення, що походять від певних етнонімів чи етнофолізмів, які з огляду на сьогоднішні можуть спровокувати незадоволення певних прошарків населення. Через расистську конотацію в офіційному вжитку уникають лексем *Neger* та *Mohr*. У Німеччині упаковки, на яких ще кілька років тому було написано *Negerkuss* чи *Mohrenkopf* замінили на *Schokokuss, Negerbrot* – на *Knabberschnitten*. Подібне спостерігаємо із назвою страви *Zigeunerschnitzel*, яка вилючена з німецьких меню. Також більше не вживаються лексеми *Negerschweiß* та *(widerwärtiges) chinesisches Rauschmittel*, що належали до синонімічного ряду евфемізмів слова *Tee* і зафіксовані в словнику А. Мачоса [792].

О. Забужко говорить про акценти чужинності, які довгий час прослідковувалися у США, зафіксовані в наступних узагальнених негативних прізвиськах: «Дві аббревіатури на ознаку “першого” і “другого” сорту

американців: WASP(оса) – *White, Anglo-Saxon, Protestant* (білий, англосакс, протестант) і PIGS (свині) – *Polen, Italiens, Greeks, Spanis* (поляки, італійці, греки, іспанці)» [189, с. 161]. З десятиліттями після завершення Другої світової війни, а також у зв'язку із примиренням росіян із німцями, відійшли в минуле етнофолізми *Фріци* та *Ганси*, які побутували і в українській мові, як і інші етнофолізми, характерні для тих часів.

Німці не відзначаються особливо широким вокабуляром етнофолізмів. Деякі з етнофолізмів належать до повсякденного спілкування, інші – зафіксовані у словниках, але вживаються дуже рідко. До найбільш вживаних на території Німеччини етнофолізмів належить *der Kanake* (позначення арабів та гостей робітників з Туреччини). За словником «Duden» *der Kanake*: 1. Корінний житель тихоокеанських островів, особливо Нової Каледонії; 2. Здебільшого: [*ka 'nakə*] (грубо, зневажливо) убогий іноземець, який належить до іншого, чужого етносу (дискримінаційне лайливе слово); 3. Здебільшого: [*ka 'nakə*] (розм. зневажливо) людина, яку зневажають, ненавидять (часто як лайливе слово) [990]. Позначення *Kanak* належить до етнофолізмів із високим рівнем експресії і вживається як у розмовній мові, так і в текстах.

Здавна відома «приязнь» між німцями та французами, в результаті чого у XIX столітті для позначення німців виникло слово *BOCHE*, яке походить від *ALBOCHE* і складається із префікса *al*, скорочено *allemand* (німецький; *deutsch*) і *boche* (під впливом: *caboche* = голова, череп) (*tête de boche*). Про німців говорили, що ті мають твердий або дерев'яний череп (порівн. *Dickkopf* або *Holz Kopf*). Подібне позначення існує і в іспанській мові: *cabeza cuadrada* (квадратний череп) [647]. Раніше *boche* позначало товсту дерев'яну кулю (напр. *Kegelkugel*); *la boche*: *die Holz kugel*, *le boche*: *der Holz Kopf*, *l'Alboche*: *der holzköpfige Deutsche*, скорочено *boche*. Відомий німецький виробник електроприладів Robert Bosch GmbH із успіхом використав цей етнофолізм для сміливої реклами: *C'est bien, c'est beau, c'est Bosch – Das ist gut, das ist schön, das ist Bosch* (Це добре, це гарно, це – Бош) [647]. Німці ж у відповідь називали французів *Froschfresser* (жабоїди), вказуючи на чужу для них культуру їжі й популярну французьку національну страву. Слід

зауважити, що сьогодні багато етносів називають французів *жабоїдами* (згідно з однією з версій англійці під час війни з Наполеоном називали французів через споживання жаб'ячих лапок *Frogs*). Внаслідок недружелюбних взаємин із французами, німці вважали їх *Erbfeinde* («заклятий ворог, ворог у кількох поколіннях»). Лексема бере початок від часів панування Людовіка XIV. Раніше це слово вживалося для позначення інфернальної сутності, найчастіше – дідька. За словником «Duden», „1) Volk, das seit Generationen als ständiger Feind bekämpft wird («Deutsche und Franzosen galten lange Zeit als Erbfeinde»); seit Langem verhasster Gegner; 2) (verhüllend Teufel)“ [990]. У XV столітті так називали турків [981, с. 126], що засвідчує можливість переадресації етнофолізмів.

У німецькому вокабулярі існують також інші етнофолізми: австрійці – *Ösis*, чехи – *Ötzis*, росіяни – *Iwans* (застаріле), англійці – *Tommies/Tommys* (позначення британських солдатів; походить від імені *Thomas*), *Limies/Limeys* (назву пов'язують із англійськими моряками, яким за розпорядженням британського адміралітету від 1795 р. видавали лаймовий сік); американці – *Amis*, нідерландці – *Käsköpfe*, китайці – *Schlitzaugen*, турки – *Ölaugen*, *Kanacken*, в соціалістичній НДР громадян колишнього СРСР позначали словом *Freunde*. Взаємна неприязнь між росіянами та німцями знайшла відбиток у номінуванні таргана: росіяни називали його *прусаком*, а німці – *der Russe*. Німці, як і англійці та французи, іронічно-глузливо називають італійців «макаронниками» – *Makkaronifresser* (фр. *macaronis*). Результатом прохолодних історичних взаємин між німцями та поляками стали вислови: *Du, Polacke!*; *Das ist ein polnischer Haushalt*; *Das sieht aus wie bei Polacken*; *wie Polnisch rückwärts* та ін.

Принизливо для чехів звучить із вуст австрійців фраза: *Du bist a Tschech*, синонімом якого є *Du bist a Trottel*. Вияв вищості однієї лінгвокультури над іншою фіксує словник берлінської лайки: *Det jeht nich wie bei Preußens – He tak, як у пруссів* [981, с. 70], що позначає неохайність інших етносів.

У сучасній українській мові на сьогоднішній день до найбільш розповсюджених етнофолізмів належать *хохол*, *бандерівець*, *москаль*, *кацап* як негативні позначення українців та росіян.

Отже, в українській, німецькій та інших лінгвокультурах ОО не обмежується позначеннями окремих індивідів, а розглядається на рівні негативних позначень носіїв мови, що фіксує історично зумовлені негациї у стосунках між ними.

Таким чином, здійснюючи аналіз досліджень образливої ЛОВ, можна прослідкувати деякі її особливості у різних лінгвокультурах. Це засвідчує, що вірування, упередження, страхи представників різних лінгвospільнот, зумовлені колективним безсвідомим, формують матриці табу, які не збігаються в різних етносах та впливають на лінгвокультурний код. Аналіз засвідчує подібність інвективних стратегій української та німецької лінгвокультур, що уможливило полегшення трансляторних процесів при трансфері інвективи. На противагу російській лінгвокультурі система обценного способу мислення в українській та німецькій лінгвокультурах твориться скатологічною лексикою і меншою мірою сексуальними виразами. Окрім власних та російських сексуально спрямованих обценізмів, для неї характерні також іншомовні, які стали інтернаціоналізмами й заповнили більшість мов (*fu...k, sh...t*). Матизми – виразний елемент лінгвокультурного коду російської лінгвокультури, який одночасно виступає імплантантом української обценної лексики і протирічить українській ментальності з огляду на попередні покоління. Не враховувати ці особливості при перекладі неможливо, як і неможливо стримати процеси взаємовпливу, зумовлені багатьма історичними й суспільно-політичними факторами, а також назавжди позбутися лайки.

1.2.2. Соціальна лексика обмеженого вжитку з позицій перекладознавства. Наявність у мові анормативів у вигляді соціальних діалектів із потужним лексичним шаром, який реалізується як у спонтанному розмовному мовленні, так і в писемному, виступає солідним виразником диференціації мови й мовлення різних прошарків і груп суспільства.

1.2.2.1. Термінологічні аспекти соціальних діалектів як трансляторного об'єкта. Існують різні тлумачення терміна «соціолект» / «соціальний діалект».

Науковці наголошують на «мовній стратифікації», «ієрархізації суспільства за мовними ознаками» [540, с. 62], яка ґрунтується на обмеженому середовищі вживання як основній ознаці соціолектів [435; 540]: *соціальні діалекти* розглядаються як «відгалуження загальнонародної мови, уживане в середовищі окремих професійних, вікових та ін. груп населення. Вони характеризуються специфічними особливостями у формуванні, доборі і використанні певної частини лексичних та фразеологічних засобів» [976, 146]. Розмежовуються *соціолект* як «мовна система певного роду, що використовується тією чи іншою соціальною групою як засіб комунікації в процесі інтерного спілкування», і *соціолектизм* – «основна одиниця соціально-професійної диференціації словникового складу мови» [435, с. 24–31].

Інші науковці включають у термін «соціальний діалект» не тільки поняття соціального типу (на основі певних рас, національностей, етнічних груп, соціальних класів), але й низку факторів біологічного і психологічного характеру (вік, стать, темперамент тощо) [178; 372; 783].

На запитання: «Чи соціолекти – це нові діалекти?» Г. Льюфлер відповідає, що «класичні соціолекти, <...> для яких у певні часи були старанно складені словники всіх видів, здається, вимирають, як старі діалекти» [783]. Цю ж думку підтверджує ситуація із соціолектами, популярними в часи СРСР. Молоде покоління сьогодні використовує лише поодинокі жаргонізми тих часів, натомість поповнює власний лексикон новими, відповідними часові сленговими одиницями.

Ми солідаризуємося з позицією Л. Ставицької, яка бачить призначення соціолекту не лише у підтримці конверзації, але й у сприянні «самоідентифікації членів соціуму» та у його закріпленості за соціумом, що «передбачає включення у поняттєвий обсяг терміна супровідні розмовні, інвективні, обценні мовні коди» [443, с. 48]. В основу нашого дослідження улягає термінологічна парадигма соціальних діалектів Л. Ставицької: арго, жаргон, професійний жаргон, сленг.

Отже, *соціальний діалект/соціолект* (від лат. *Societas* ‘суспільство’ і грец. *Dialektos* ‘наріччя’) – це особлива підсистема національної мови, прерогативою якої є емоційно-оцінна лексика, побутує в усному неформальному мовленні,

частково в літературних текстах, слугує засобом комунікації для певних прошарків суспільства (соціальні групи, субкультури), члени яких об'єднані між собою спільними захопленнями, віком, навчанням, працею, освітою, переконаннями, ста́ттю тощо, відособлені від інших носіїв мови чи належать до різних соціальних груп. Соціально-професійна диференціація сприяє закладанню та формуванню специфічних лексичних, фразеологічних, іноді фонетичних, морфологічних та рідко синтаксичних мовних засобів. Основними складовими емотивно конотованих соціолектів є сленг, жаргон та арго (див. таблицю А.3 додатка А).

Відсутність чіткого розмежування складових соціолектів нерідко призводить до термінологічної дифузії і почасти результує їхню підміну. Певну кардинальність з цього приводу спостерігаємо у поглядах у І. Соболевої, яка стверджує, що саме такі «термінологічні поняття вживаються вільно і безсистемно» [435, с. 29]. Е. Фляйшман поєднує усі соціолектизми терміном «жаргон». Аналізуючи соціально-політичний жаргон радянського та пострадянського періоду, він пояснює причину його виникнення як здатність позначати нові предмети чи стан речей [674, с. 252-253]. Дослідник перелічує різні сфери життя, у яких присутній цей жаргон: політичне та економічне середовище; кримінал та його подолання; алкоголь і наркотики; ситуація в збройних силах; грошові та фінансові трансакції; сфера повсякденного життя та соціальні стосунки; молодіжний жаргон [там само, с. 354–388]. Серед досліджуваних науковцем жаргонізмів побутує також арго як важлива складова мовлення певних соціальних прошарків, не обов'язково причетних до кримінального світу, а також солдатський, школярський, студентський жаргони тощо.

У лексикографічній та науковій літературі представлені різні думки щодо диференціації термінів «сленг», «арго» і «жаргон», тобто часто спостерігається їхнє ототожнення: «арго» – умовна говірка якого-небудь соціального середовища (групи, гуртка і т.д.), в якій є специфічні слова й вислови, не зрозумілі для сторонніх; жаргон [954, с. 23]; «жаргон» – мова внутрішнього користування певної соціальної чи професійної групи, що суттєво відрізняється від лексики

загальнонародної мови використанням специфічних слів і виразів, властивих розумінню групи. Тобто це завідомо штучна говірка, зрозуміла лише в певному колі користувачів; арго, блатний жаргон [954, с. 272]. Сленг – це: «1. Розмовний варіант професійного мовлення; жаргон. 2. Жаргонні слова або вирази, характерні для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків». Проникаючи в літературну мову, такі лексеми набувають емоційно-експресивного забарвлення [954, с. 1147]. Деякі лексикографічні джерела взагалі не подають релевантних термінів [964; 966]. І. Соболева бачить в окресленні відповідних термінів проблему постійного змішування наукових понять «через функційну близькість арготизмів, сленгізмів та жаргонізмів» у такому дискурсі в умовах живої мовленнєвої комунікації, що практично створює труднощі їхнього розрізнення навіть для професійних лексикографів [435, с. 26].

Вартою уваги є думка С. Федяєва, який з приводу соціолектів (арго, жаргону і сленгу) вважає, що лінгвісти в наш час також створили свій власний жаргон, і наголошує на тому, що часто вони вже й не розуміють один одного [529, с. 16]. Саме проблема близькості груп, перетікання лексем з однієї групи в іншу, а також спільні джерела походження термінів викликають жваві дискусії щодо окреслення термінології соціолектів.

На думку Л. Ставицької, «термін «арго» вступає в симбіоз із жаргоном не лише на етимологічному рівні, «а й у терміновживанні, коли арго та жаргон виступають, по суті, абсолютними синонімами» [445, с. 23]. Термін «арго» вживається навіть на позначення типово й виразно соціального чи професійного відгалуження від загальнонародної мови (зокрема, існування арго артистів, музикантів, спортсменів, військовослужбовців і вживається «в такому ж значенні, що й термін жаргон» [976, с. 31].

І. Соболева зауважує, що при диференціації термінів «сленг» і «жаргон» зауважує, що в зарубіжному мовознавстві поряд із численними дублетними термінами (*cant, argot, dialekt, idiom, jargon, gibberish, flash, lingo, parlance, shop, vernacula* та ін.) англо-американської традиції основним термінологічним поняттям вважають сленг. Дослідниця визначає його як «сукупність кількох

підсистем національної мови», до яких належать аргі злочинного світу, професійні слова, соціальні діалекти, «нестандартні емоційно-експресивні слова й вирази» розмовної мови. При цьому «сленг» виступає гіперонімом, інкорпоруючи перелічені поняття. Науковиця вважає, що в російському мовознавстві, цю функцію «базового поняття в субстандартному мовному середовищі виконує термін *жаргон*» [435, с. 27-28].

Українські мовознавці не мають однозначної позиції щодо диференціації цих термінів: частина лінгвістів опирається слідом за радянськими та російськими мовознавцями на франкомовний термін «жаргон», інші ж – на англomовний термін «сленг», а переважна більшість паралельно вживає обидва терміни. Приміром, І. Щур вважає терміни «сленг» і «жаргон» синонімічними [593].

Фіксація терміна «жаргон» сягає 1386 р., коли він був ужитий Дж. Чосером у прямому значенні як «пташине щебетання» і в переносному як «незрозумілий говір» [231, с. 85]. У XVII ст. цим терміном почали позначати як незрозумілу мову взагалі, так і зрозумілу тільки для певного кола людей, наприклад, мову вчених чи філософів, термінологію науки чи мистецтва, чи кент класу, секти, ремесла або професії (порівняймо із німецьким *Sondersprachen*; для позначення «незрозумілої мови» торговців, а також крадіїв, паріїв, суспільних низів у той час у німецькій мові використовують слова *Rotwelsch*, *Jenisch*).

Т. Кондратюк підкреслює соціальну зумовленість як засадничу властивість жаргону: «жаргон – це мовне утворення, засноване насамперед на соціальній організації людей». На думку дослідниці, апріорі жаргонна система слугує засобом «вираження експресії, вербального самоствердження» та вказує на дотичність до тих соціальних груп, які з волі обставин базуються на спільності інтересів, професії тощо [968, с. 16-17], що є, на нашу думку, цілком релевантним.

Прикметними є ті дослідження, які вбачають різницю між сленгом і жаргоном в «напівзакритості» та «відкритості» лексико-фразеологічних підсистем. Дослідниця вважає сленг різновидом розмовної мови, яка завжди розцінюється суспільством як афішовано «неофіційна („побутова“, „фамільярна“, „довірлива“»)» [445, с. 40], а жаргон – це напіввідкрита лексико-фразеологічна

підсистема, яка застосовується тією чи іншою соціальною групою з метою відособлення від решти мовної спільноти [445, с. 31] (також: [60, с. 78; 130; 174, с. 616–640; 315, с. 5]).

Вказуючи на різницю між соціолектами, А. Дурманенко посилається на дослідження французьких мовознавців, які розрізняють тільки терміни «арго» та «жаргон», бо термін «сленг» у французів відсутній. Зокрема його нема у тлумачному словнику Le [168, с. 339].

У німецькому мовознавстві теж не протиставляються терміни «сленг» і «жаргон», здебільшого використовуються слова *Sondersprache*, *Sprachvarietät* та вживаються окремі терміни із посиланнями на носіїв: *Jugendsprache* (молодіжна мова, загальномолодіжна мова), *Studentensprache*, *Soldatensprache*, *Schülersprache* тощо), а також *Fachsprache*=*Fachjargon* (наприклад, *Fachjargon von Medizinern, Arztjargon; juristische Fachsprache, Juristendeutsch, Juristenlatein; Jägersprache, Waidmannssprache; Internet-Jargon, Netzejargon, Internet Slang* (із позначк. *engl.*). Гіперонімами до цих понять слугують терміни *Soziolekt*, *Gruppensprache*, *Gruppensprachgebrauch*.

Дослідники наголошують на кількісній перевазі терміна «сленг» над терміном «жаргон» [433, с. 94]. М. Грачов та А. Романов надають перевагу терміну «молодіжний жаргон» [130; 414]. Н. Смоляр та А. Майстер бачать різницю між сленгом та жаргоном у тому, що жаргон передусім слугує «для таємності мовлення, приховування змісту», сленг же вважається «вторинним утворенням» [433]. О. Поздняков констатує, що більшість з опрацьованих ним дефініцій вказують на «стилістичну заниженість сленгу та його приналежність представникам соціальних і професійних груп» [384, с. 7]. Д. Борис визначає сленг як «динамічний, інтерлінгвально варіативний ідіом соціолектної або лінгвемної природи» [60, с. 80]. Отже, в обох випадках мовиться про розмитість поняття «сленг», що опирається на динаміку явища, а також про його тісний взаємозв'язок із «суміжними явищами, а також хронологічною та інтерлінгвальною варіативністю» [60, с. 78].

У Л. Ставицької знаходимо обидва терміни: «молодіжний жаргон» та

«молодіжний сленг». При характеристиці терміна «сленг» вона опирається на відкритість мовної підсистеми, яка інкорпорує ненормативні, стилістично знижені ЛО і ФО, що «виконують експресивну, оцінну (звичайно негативну) та евфемістичну функції» [445, с. 42]. Дослідниця розглядає поняття «сленг» та «міський сленг» як рівноцінні поняття, а також зазначає, що сленг інкорпорує до свого складу «арго, групові та інші соціальні жаргонізми, некодифіковану розмовну мову (наприклад, суржик), вульгаризми, неологізми, чужомовні запозичення, територіальні діалектизми» [445, с. 42].

Опираючись на те, що сленг тісно переплітається з вульгаризмами, груповими говорами, іншомовними запозиченнями, койне тощо, Д. Борис виділяє дві групи понять цього роду: 1) поняття, «з якими сленг співвідноситься гіперонімічно/еквонімічно/гіпонімічно» («групові говори, жаргонізована розмовна мова, інтержаргон, койне, міський сленг, молодіжний сленг, некодифікована розмовна мова, просторіччя, соціолект, фамільярна мова»), та 2) поняття, «елементи яких сленг інкорпорує («вульгаризми, іншомовні запозичення, колоквіалізми, неологізми, обценна лексика, професіоналізми, суржик, територіальні діалектизми, урболект»)) [60, с. 73]. Вважаємо, що така належно аргументована класифікація є важливою для дослідження сленгу й унаочнює потребу систематизації вищеназваних понять.

Погоджуємося з думкою Л. Ставицької, яка зазначає, що сленг активно поповнюється за рахунок аргю, яке в новому соціокомунікативному середовищі зазнає помітних семантичних трансформацій [445, с. 42]. Подібне тлумачення знаходимо в І. Соболевої. Дослідниця акцентує на тому, що «чистого» сленгу не існує, він завжди переплітається із жаргонізмами і навіть арготизмами, не кажучи вже про професійні соціолектизми та просторіччя. При цьому, на думку дослідниці, в сленг арготизми проникають не одразу: вони спершу належно «відстоюються» в межах жаргону, «очищуючись» від грубої пейоративної оцінки» [435, с. 28]. Гадаємо, що тут також мовиться про десемантизацію арготизмів.

За Л. Ставицькою, аргю є особливою мовою певної відокремленої професійної чи соціальної групи. Її лексика складається із видозмінених елементів

однієї або двох природних мов [445, с. 22]. В Енциклопедії української мови арготрактується як різновид соціолектів, «штучно створювана умовна говірка якої-небудь вузької замкненої соціальної або професійної групи, незрозуміла для сторонніх» [976, с. 31]. Тут також подається вужче розуміння терміна «арго» як мови «„соціального дна“, декласованих та антисоціальних елементів (рекетирів, злодіїв, жебраків, бомжів, картярів-шулерів тощо)» [976, с. 31], яка здатна старіти, змінюватися і поповнюватися новими лексичними та фразеологічними одиницями. Наприклад, сьогодинішній російськомовний злочинець, на переконання А. Сидорова, багато чого не зрозумів би «із мови своїх поплічників», активний промисел яких припадає на 20-ті рр. ХХ ст., існують навіть такі слова, що зовсім вийшли з ужитку злочинців: *ловак, шанлот, чердо, ракло* [427, с. 9].

Таке панорамне бачення проблеми соціолектів дає підстави підсумувати та виразити основні їхні характеристики.

Арго (франц. *argot*) – це часто штучно скомбінована мова певної соціальної групи (соціальних низів / кримінального світу), сфабрикована на основі модифікації інших природних мов (перекручення, додаткової префіксації, суфіксації тощо, не має своєї граматики), є ненормативною з огляду на літературну мову, створена задля власної вигоди і захисту свого існування та промислу, усвідомленого наміру залишатися відособленим і незрозумілим для інших та зберегти свою таємність. За метою створення це – мова-код, один із розпізнавальних знаків «свій – чужий», який за останні десятиліття значною мірою піддався декодуванню і поширився на інші соціолекти. Арго здатний змінюватися і поповнюватися новими одиницями мови.

Жаргон (від фр. *jargon*) – це нестійкий соціолект, який інкорпорує слова та вирази (часто умовні, штучні) певних соціальних груп, об'єднаних спільними інтересами, заняттям, професією, політичними ідеями тощо. Жаргонізми, як і сленгізми та арготизми, використовуються як для комунікації в середині групи, так і як засіб виокремлення мовців інших груп. Існують професійні жаргонізми та жаргонізми за переконаннями, заняттям, інтересами тощо. Зважаючи на розвиток науково-технічного прогресу, кількість жаргонізмів щоразу зростає (наприклад,

позначення комп'ютерної техніки та її обслуговування).

Сленг (від англ. *slang*) – найбільш динамічний соціальний діалект, який розглядається насамперед як сукупність емотивно забарвлених, експресивних лексичних одиниць та ідіом, що є вторинними щодо літературної мови (некодифікованим, субстандартним), відзначаються своєю варіативністю, плинністю, взаємопроникністю та метизацією з іншими соціолектами (арго), які переважно вживаються швидше несвідомо, піддаючи їх семантичній трансформації. Носії сленгу здебільшого об'єднані віком, інтересами, заняттями. Сленг використовується передусім для позначень молодіжної мови (як мовний аксесуар студентів, молодих людей в цілому та атрибут їх розкутості), почасти розуміється насамперед як міська (урбаністична) мова.

Ми схилиємося до думки, що для окреслення професійної лексики варто вживати термін «професійний жаргон», для позначення лексики кримінального світу – терміни «арго» та «кримінальна / кримінально-в'язнична лексика», а для типового позначення сучасної загальномолодіжної/молодіжної мови – терміни «сленг», «загальномолодіжний сленг» та «молодіжна мова».

Як свідчать факти, сленг і жаргон, на противагу арго, не є стійкими мовними пластами. Носії певної групи людей (байкери, рокери, панки), окрім спілкування всередині своєї групи, володіють національною мовою, загально молодіжним сленгом, знають вуличний, шкільний, часто студентський сленг і при перебуванні у війську володіють армійським/військовим сленгом. Комунікація з іншими групами сприяє поширенню сленгових ЛО, їхньому взаємопроникненню та взаємозбагаченню. Воно відбувається тим інтенсивніше, «чим більше ці групи мають спільного у способі життя, мисленні, інтересах» [445, с. 51]. Крім того, соціолекти зазвичай перебувають у постійному розвитку.

1.2.2.2. Властивості арготизмів, релевантні для перекладу. Арго як мова соціальних/кримінальних низів у кожній країні має свою історію становлення і в багатьох з них сягає коренями часів Середньовіччя, де сфабрикована мова шахраїв, жебраків, торгівців була важливим елементом їхнього виживання задля безпеки власного життя, а також прагненням відверто «почванитися перед

оточенням» [126, с. 179].

У німецькому мовознавстві, на противагу українському та російському, письмовій фіксації соціальних діалектів почали приділяти увагу ще в Середньовіччі. Найстарішою і до сьогодні вживаною назвою на позначення мови шахраїв і злодіїв є *rotwelsch* (*Rotwelsch*). Як зазначає З. Вольф, вже в 1250 р. «під „*rot-welsch*“ розуміли слова таємного, підступного змісту». Словом *Rot* називали брехливого бродягу-жебрака, до якого також прирівнювали інших паріїв – мандрівних музикантів, акторів, циркачів, балагурів та шахраїв. Словом *Welsch* позначали «ромейські мови, тобто, будь-яку незрозумілу манеру мовлення» [939, с. 9]. У 1714 р. на півдні Німеччини на позначення мови шахраїв зафіксоване і досі вживається слово *Jenisch*. «Воно походить від кореня з циганської мови „*dšan*“ = *wissen* і означає *kluge Sprache* (розумна мова)» [939, с. 10].

До перших друкованих пам'яток із лексемою «ротвельш» належить граматика «*Die Rotwelsch Grammatic und barlen der Wanderschaft*», яка вийшла 1545 року у Франкфурті-на-Майні. На той час вже існував словничок грабіжницького жаргону, виданий французькою мовою «*Le jargon des Coquillards en 1455*». До важливих наступних друкованих пам'яток належить „*Von der falschen Betler büeberey*“ з передмовою Мартіна Лютера та ротвельським вокабуляром [919].

Як і в українській мові, німецьке аргі розглядається у досить широкому спектрі (значною мірою, однак, як мова злочинців, шахраїв, повій тощо) і зафіксоване з такими назвами: *Diebssprache*, *Dirnensprache*, *Gaunersprache*, *Händlersprache*, *Krämersprache*, *Kundensprache*, *Spitzbubenlatein*, *Schleifersprache*, *Scharfrichtersprache*, *Schindersprache*, *Verbrechersprache* тощо.

Аргі є джерелом певних лексичних пластів, які знаходять своє місце в розмовній мові наступних поколінь. Приміром, запозичені в XV ст. з ротвельш та з мови злодіїв окремі жаргонізми кодифікуються на сьогоднішній день як розмовна лексика. Наприклад, *foppen* (*necken, aufziehen*) *lügen, uzen*, походять від імен *Utz, Ulrich*, «*den Uz mit jemandem treiben*» („*bedrängen*“) увійшли в розмовну мову, позначають «ошукувати когось», «дражнити», «насміхатися над кимось»

[851, с. 8], втративши зв'язок із джерелом походження.

Німецька мова має на сьогоднішній день кілька позначень в'язничної мови: *Gefängnissprache*, *Gefängnisjargon*, *Gefangenenjargon*, *Knastsprache*, *Knastjargon*, *Knackisprache*, *Knacki-Deutsch*. Як бачимо, у німецькій термінології в'язнична мова належить до жаргону, а термін «арго» більше пов'язаний із поняттям «ротвельш». Проте розглядаємо його відповідно до попередньої класифікації, де кримінально-в'язнична лексика розуміється як арго.

Коли мовиться про українське історичне арго, то, передусім йдеться про мову лірників та сліпих кобзарів (лебійська або шлепецька мова), а також окремої касті ремісників – шаповалів, кожухарів, кушнірів тощо. На переконання Л. Ставицької, іноді помилково вважають, що українська мова тільки копіює «російське жаргонне багатство». Дослідниця зауважує, що «генетичні першовитоки українськості жаргону» сягають українського арго ХІХ ст., а саме мови лірників, жебраків, лаборів, ремісників, бурсацько-семінарське арго [443, с. 12]. Значний вплив на українське арго мала російська мова, як, зрештою, й інші національні мови територіально близьких країн: німецька, англійська, польська, циганська тощо, звідки були запозичені окремі лексеми. Якщо говорити про міські арготизми, то «через білінгвальність мовців (у Львові – українсько-польську, у містах Східної України – українсько-російську)» такі арготизми легко вплелися в «українськомовну канву» [126, с. 179], розширюючи свій потенціал.

На переконання дослідників, першоджерела українського арго сягають ХVІІ–ХVІІІ ст. У ХІХ ст. з'являються наукові дослідження українського професійного арго [114; 204; 354; 388; 464]. Відомо, що в ХІХ–ХХ ст. арго входить у літературні твори [126, с. 57].

Зауважимо, що в 30-і – 60-і рр. ХХ ст. інтерес до дослідження українського арго, як, врешті, і на всій території ССРСР, де панувала радянська ідеологія, зникає. Д. Грачов пов'язує це із зневажливими висловлюваннями Й. Сталіна щодо соціолектів та з «декларативними заявами про зникнення професійної злочинності» [128, с. 6]. На переконання Л. Ставицької, пострадянська доба посприяла легалізації «„заборонен[ого] пл[оду]“ ненормативної лексики, і це

свято вербальної свободи» знайшло відображення в художній літературі та журналістиці [443, с. 8]. Активізуються не лише наукові дослідження жаргонної лексики й аргю [42; 64; 168; 336; 384; 410; 433; 443; 546; 571], що зумовлювало появу відповідних лексикографічних джерел [962; 443; 968].

Зауважимо, що російське аргю є одним із найпотужніших соціолектів кримінального світу. Його продуктивність і входження в інші мови, зокрема в українську, особливо спостерігалось в часи існування гіпердержави СРСР із усталеними (стандартними) виробничими відносинами, законами та пріоритетністю російської мови в усіх радянських республіках.

Час виникнення російського аргю належить до того періоду, коли в Росії проходив поділ суспільства на «антагоністичні класи» і виникла злочинність, тобто з'явилася потреба мати кодову мову, зрозумілу тільки представникам свого кола, а для невтаємничених незрозумілу взагалі [129; 305; 427]. Наприкінці 90-х рр. XX ст. мала місце «розгерметизація аргю», порушилася його таємність [435, с. 27].

У XVIII ст. аргю було зафіксоване в художній літературі (насамперед для опису злочинної діяльності Ваньки Каїна). Д. Грачов аналізує майже 140 арготизмів, які походять із XI–XVIII ст. Джерелами дослідження слугували «словники староросійської мови, билини, пісні розбійників, наукові розвідки про злочинний світ» [128, с. 22]. Мова, винайдена бродячими торговцями офенями – «феня» («офенська мова»), яка існувала в Російській імперії поряд із злодійською мовою, мала захистити її носіїв від грабежів і нападів, а також запобігти тому, щоб сторонні не могли дізнатися, звідки і коли отримується товар [427, с. 8 – 9].

Відсутність ранніх текстів Д. Грачов пояснює недосконалістю правоохоронної системи (в Росії тільки в 1703 р. указом Петра I була заснована регулярна поліція), а також тим, що лексика злочинців XI–XVIII ст. тільки незначною мірою переходила в загальнонародну мову.

Л. Ставицька зауважує, що з 1991 до 2003 р. у Росії було опубліковано понад 30 тлумачних словників соціально та регіонально «різнотипних підсистем субстандартної лексики, а також живої розмовної мови» [443, с. 6]. Після 2003 р.

кількість таких наукових досліджень зростає: 1) наукові праці й словники соціолектів [21; 131; 167]; 2) дослідження жаргону [130; 131; 177; 244]; 3) дослідження молодіжного сленгу [414; 952].

За свідченням А. Сидорова, термін «блатна феня» має декілька версій походження: 1) слово «блат» походить від голландської (німецької мови) й означає «листок», з'явилося в часи реформ Петра I. Хто мав гроші, той міг відкупитися, був внесений у спеціальний лист, який звільняв від вказаних процедур; 2) на одеському їдиш «блат» означає «долоня». Якщо між своїми вирішувалася якась справа, казали «давай блат», тобто «по руках», звідси «блатний» – той, що належить до касты вибраних й отримає бажане «по блату» (ще на їдиш «блат» означає «посвячений», «утаємничений», «свій») [427, с. 8].

Наразі залишається незаперечним факт потрапляння окремих російських арготизмів в українську мову, в тому числі мову молодих людей. Вважаємо, що для тінейджерів застосування «блатних слів» – це підлітковий «вияв сили», для юних – справа інерції, а для старшого покоління є швидше пережитком.

Табірно-в'язнична мова, хоч і належить до найбільш константних мовних феноменів, також не є монолітною. Якщо російське арго та німецька кнастшпрахе (мова в'язниці) пов'язані передусім із кримінальним світом, то табірна мова *Lagersprache* (маємо на увазі мову бранців німецьких концентраційних таборів та сталінських репресивних таборів у Сибіру) за своєю суттю дещо дистанціюється від життя у в'язниці та, зазвичай, і від кримінальних кіл. Відповідно, лексичний корпус цих інституцій багато в чому різниться, проте частина лексичного корпусу обох мовних явищ належить до ЛОВ.

Табірний дискурс викликає сьогодні неабияку зацікавленість німецьких науковців [653; 789; 878; 924; 946]. В Україні «табірна тематика залишається на маргінесі, однак її мотиви проймають усі рівні сучасної культурної свідомості як дискурс тотального насильства» [249].

Важливо відзначити, що в німецькомовному просторі лінгвістичний феномен **табірна мова** (*Lagersprache*) – це складова німецької мови (табірний жаргон, табірний варіант німецької мови), яка в основному була сформована у

часи нацистського режиму в таборах, реалізується як в усному мовленні, так і на письмі, об'єднує певну групу людей (в'язнів, правління та персонал табору), має стилістично занижений характер і негативне емоційно-оцінне забарвлення.

Н. Вармбольд пропонує графічну модель, в якій демонструє «різні рівні мовців та їхній мовний потенціал: 1) табірна мова – мова жертв; 2) табірні соціолекти, табірні ситуолекти, табірний жаргон – мова жертв, специфічна для певних груп і ситуацій; 3) мова СС, мова правління концентраційних таборів – мова злочинців; 4) окремі історичні мови – мова донора» [924, с. 77]. Кожна із них мала свої особливості.

С. Ціглер подає невеличкий словник із табірною лексикою та її значеннями. Наприклад: *türmen – flüchten, auf Transport gehen – deportiert werden; Hunde sind glückliche Geschöpfe* (на відміну від людей у таборі), *Vitamin B – Beziehung* (зв'язки з метою врегулювання табірної виробництва), *Vitamin R – relatie* (для комунікації між голландськими в'язнями для отримання одягу, їжі, книжок); *Is* – вираз, який важко прочитати в оригіналі, а скоріш за все це вигук, який використовували в'язні для попередження про появу охорони та застереження від викриття небажаних явищ [946, с. 178–182]. Така кодова мова допомагала в'язням вижити.

Н. Вармбольд звертає увагу на незначну кількість ротвельш у табірній мові, а також наявність ЛО із солдатського лексикону. Дослідник подає як приклад такі лексеми із солдатської мови: *vtikami – stiften gehen, türmen* (остання належить також до ротвельш); *aufplatzen* – бути викритим під час заборонених дій (із солдатської мови), *hochgehen* (із ротвельш); *auf der Hut sein* (з військової лексики), *auf Drat sein* (із ротвельш) – бути пильним [924, с. 145]. Подібні лексеми знаходимо і в німецькомовних перекладах при відтворенні арготизмів.

Співіснування з різними національностями та взаємодія з різними субкультурами (наявність у таборі різних прошарків суспільства) нерідко була причиною виникнення додаткових насмішок, сарказму, приниження. Так з'явилися глузливі номінації *Randgermane, Beutedeutscher, Hilfsdeutscher, Hilfsgermane* та ін., адресовані полякам, чехам, голландцям, норвежцям. Моральне приниження в'язнів засвідчує також наявність у табірній мові низки лексем,

призначених для зумисної обра́зи певних угруповань чи осіб з іншою сексуальною орієнтацією (гомосексуалісти – *Homos, Schwule, 175-er*; комуністичні та кримінальні в'язні – *Intellektuellen*; духівники – *Pfaffen, Kuttenträger, Himmelskomiker* та ін.) [924, с. 272]. Частина з них побутує і сьогодні як складова соціолектів. Слова на кшталт *Homos, Schwule, 175-er* трапляються і в сучасних перекладах.

Розглянуті положення дають можливість зробити висновок, що табірна мова: 1) базується на загальнонаціональній мові і є залежною від неї; 2) виявляється закритою системою, хоча взаємодіє з лексикою розмовної та літературної мови і лексичними системами різних субкультур; 3) характеризується вузькою тематикою та обмеженою кількістю ЛО, хоча передбачає різницю в лексичному складі залежно від табору; 4) нерідко є умовним утворенням, носить кодовий характер і реалізується тільки серед певного кола осіб; 5) охоплює всі вікові групи і не має чіткої вікової маркованості; 6) частина її лексичного корпусу належить до ЛОВ; 7) хоча лексичний матеріал пов'язаний із носіями, які перебували в ув'язненні, його вживання виходить за межі аргі і має своє маркування «табірна мова».

Таким чином, **табірна мова** – складова національної німецької мови, що реалізується як в усному мовленні, так і на письмі, характеризується вузькою тематикою та обмеженою кількістю лексичних одиниць, не має чіткої вікової маркованості, носить кодовий характер, має стилістично занижений характер, відзначається негативним емоційно-оцінним забарвленням, націлена на обмежене коло мовців. Тільки незначна її частина може бути використана у позатабірному житті (наприклад, *Vitamin B – мати зв'язки*).

Табірна мова сталінських таборів також мала свої особливості, які досі мало досліджені науковцями. Як зазначає Н. Колощук, «табірна література – відносно нове поняття, не визначене у словниках, хоча вживане в критичному дискурсі на позначення тематично-проблемного комплексу жанрів *nonfiction*, котрі досі не знайшли належного потрактування в контексті новітньої культури» [249, с. 8]. Це, насамперед, пояснюється її приналежністю в радянському просторі до тем-табу.

Це стосується й табірної мови на території України. Безумовно, вагомими могли б бути дослідження архівних матеріалів про в'язнів сталінських таборів.

Коли говоримо про табірну мову, розуміємо не тільки соціолект із кодовими позначеннями, а й гіперемоційне наповнення нейтрального лексичного матеріалу, яке є ментальною репрезентацією внутрішнього світу мешканців табору.

1.2.2.3. Властивості жаргонізмів, релевантні для перекладу. Жаргонізми – один із особливих пластів соціолектів, який охоплює не тільки сферу інтересів певних соціальних груп (військовиків, спортсменів, байкерів, домогосподарок тощо), але й завжди пов'язаний із політичним устроєм і соціальними умовами.

Жодна хвиля політичного устрою чи його зламу не обходиться без її належної фіксації в мові. Коли йдеться про соціолекти часів СРСР, то передусім йдеться про їхнє російське звучання. Як зазначає Л. Ставицька, навіть тепер про себе дає знати «поросійщення й тотальна або спорадична втеча до сміху – чужої мови». Тому і в «українському жаргоновживанні» занадто багато російських вкраплень, суржику та кальок [443, с. 11].

Одним із найбільш вживаних пластів емотивно-маркованих соціолектів у творах сучасних українських письменників, які описують часи СРСР, є **жаргонізми радянської доби**. Як стверджує Л. Ставицька, це «своєрідний текстовий калейдоскоп строкатої реальності з її соціальними недугами й екзистенційними проблемами, соціокультурними типажамі», а також кумедними, жорстокими, абсурдними, знайомими ситуаціями життя української людини [443, с. 10].

Варто зауважити, що ще до кінця 80-х рр. XX ст. у колишньому СРСР цензура строго відслідковувала чистоту мови. Якщо вживання жаргонізмів у військовій реальності толерувалося, та сленгізми, жаргонізми, як і обценізми, вважалися непристойними у спілкуванні і абсолютно неприйнятними в літературі. Жаргон як різновид мовного субстандарту з його почасти вульгарним і фривольним, емоційно-експресивним забарвленням проектувався на певні соціальні групи, сприймався радянським режимом як мова соціальних низів, тобто така, що не відповідала принципам та ідеалам соціалізму.

Як зазначають В. Мокієнко та Т. Нікітіна, пуристи нерідко вирізали жаргон, діалектизми та просторіччя «цензурними і редакторськими ножицями із літературного вжитку», знищуючи те життєдайне середовище, що стояло на заваді перетворення літературної мови «у змертвілий канцелярит» [340, с. 3]. Однак на пострадянському просторі соціолекти завжди залишалися невід'ємним елементом розмовної мови соціальних прошарків і належали до радянської моделі мовлення.

Після розпаду Радянського Союзу роль і завдання цензури кардинально змінилися, тому «брудна» лексика прорвала в красному письменстві всі греблі. Врешті, типові для часів СРСР жаргонізми ще довгий час побутували після його розвалу і почасти далі побутують у розмовній мові та літературі, хоча більшість із них уже вважається застарілими.

Часи СРСР наклали свій відбиток на мови всього радянського простору, а також на мову країн колишнього соціалістичного табору, у т. ч. на мову НДР. При порівнянні лексичного запасу мов НДР та СРСР знаходимо багато спільних понять, у т. ч. інтернаціональних радянізмів, які в постмодерній літературі слугують джерелом жаргонізмів. При перекладі творів українських письменників німецькою мовою, в яких йдеться про часи СРСР та радянські реалії, постійно прослідковуємо вживання перекладачами лексем та фразем, що характеризують соціалістичний спосіб життя, почасти спостерігаються в мові НДР, проте практично не властиві для німецької мови ФРН і тому навіть не мають у ній відповідників. Після об'єднання Німеччини й зміни політичної системи на східних німецьких землях закономірно спостерігається стирання мовних меж і поступовий перехід радянізмів у статус застарілої лексики та історизмів.

На думку О. Калиновської, не всі радянізми можна трактувати як застарілі або історизми. Частина з них продовжує існувати вже в певній стилістичній трансформації, набуваючи в сучасному мовленні різноманітних конотацій [217]. С. Влахов та С. Флорін пропонують таку класифікацію: 1) власне радянізми, характерні для Радянського Союзу (рос. *совхоз, неотложка, ЖЭК, целинник, стахановец*), відсутні в країні читача-реципієнта; 2) регіональні радянізми, характерні для більшості колишніх країн соціалістичного напрямку розвитку, рос.

субботник, дом культуры; 3) інтернаціональні радянізми (*Совет, спутник, большевик*). Важко провести чітку межу між цими видами радянізмів, а особливо між двома останніми групами, наприклад, *Совет* – як інтернаціональна, так і регіональна реалія [83, с. 144–145]. Що більшою є часова віддаленість від радянізмів, то розмитішою стає ця межа.

Важливо зазначити, що входження в мову значної кількості жаргонізмів мало свою почерговість. Приміром, перу Е. Фляйшмана, який акцентує на епохах лібералізації мови та зміни норм в Росії (20-ті рр., тобто кілька років після жовтневого перевороту, 50-ті роки – роки після смерті Сталіна і початок відлиги), належить дослідження російських та радянських жаргонізмів. Після відповідних мовних змін і лібералізації зазвичай приходить вирівнювання в наступних періодах мовної консолідації і стабілізації [674, с. 355]. Це оберігає систему мови у сенсі самозбереження і життєдіяльності в нових умовах.

Водночас з'являються численні нові жаргонізми, пов'язані із радянською дійсністю, у т. ч. пострадянські жаргонізми (час перебудови), які поповнюють лексичний корпус соціолектів. На переконання В. Мокієнка та Т. Нікітіної, не все в жаргонізмах життєдайне та естетичне, «у цьому стрімкому потоці немало каламутного, грубого, вульгарного» [340, с. 3]. Дослідники пояснюють це тим, що аж ніяк не випадково експансія жаргону завжди припадає на часи суспільних змін і буремних соціальних негараздів.

Особливе місце серед жаргонної лексики займають **солдатський і військовий жаргон** як важливе джерело ЛОВ. Солдатська мова належить до недосліджених тем у сучасній українській лінгвістиці. Натомість у Німеччині на початку ХХ ст. спостерігається особлива зацікавленість солдатською мовою, що було пов'язано з мілітаризмом та першою світовою війною [651; 736; 938]. У німецькій лінгвістиці солдатська мова розглядається як окремий соціолект.

Існують різні теорії щодо часу виникнення т. зв. солдатської мови. Приміром, З. Вольф згадує про найманих солдатів (*Landsknechte*) і їхню мову (*Feldsprache*) [939, с. 11]. До терміна «солдатська мова» Ф. Клюге використовує як синонім «польова мова», яка сягає часів Тридцятилітньої війни XVII-го ст. [994].

До сьогодні актуальними є тогочасні евфемізми, наприклад ФО *ins Gras beißen*– ФО *впасти на полі бою*.

Більшість ЛО солдатського жаргону ввійшли у лексикон сучасної німецької мови, зокрема такі ЛО, як *Klasmühle* (психіатрична клініка, припускається виникнення в часи Першої світової війни), *Rübenschwein* (південнонімецьке лайливе слово є назвою фронтовика). Виникнення цієї ЛО словник «Duden» пов'язує із переходом солдатів на бурякових полях). *Krauts* – так англійські та американські солдати під час першої світової війни називали своїх німецьких супротивників. ФО *Ich verstehe nur Bahnhof* є у повсякденному вжитку, джерелом походження якого – солдатська мова часів Першої світової війни. Приміром, поява висловлення *Ich verstehe nur Bahnhof* зумовлена тим, що солдати мріяли про якнайшвидше закінчення війни і постійно думали про вокзал і дім. У XVIII ст. сягає корінням і лексема *Zapfenstreich* (сигнал до нічного сну, відбій, після якого солдатів не дозволялося ходити).

Зрозуміло, що кожна мова, у тому числі солдатська, не є константною. Вона піддається впливу інших мов, культур, певних обставин, політичних змін тощо. Значна частина солдатських жаргонізмів увійшла в повсякденну мову без посилань на її походження.

Лексичне наповнення солдатської мови тісно пов'язане із умовами проживання, побутом та звичаями. Як в українській, так і в німецькій мовах існують назви солдатів відповідно до часу їхнього перебування у війську. Із солдатами різного часу служби пов'язані певні ритуали, у т. ч. брутальні (биття косичкою (спеціально скрученим ремнем) при переході на вищий ступінь солдатської ієрархії тощо). Звідси походження слова *косичка*.

До ритуальних належав також відлік *сто днів до кінця служби* (*стодневка* (рос.), яку святкували *деди* (рос.)). Подібний відлік мали і німецькі солдати – 150 днів до завершення служби. Перед цим солдат (*Entlassungskandidat*) мусив придбати вимірну стрічку, довжиною півтора метра і щодня відтинати по одному сантиметру.

Німецький вираз *Du hast noch deine Pfoten krumm vom Koffertragen*

засвідчує кепкування над тими солдатами, хто недавно заступив на службу.

Як назви солдатів у різні терміни служби використовуються різні лексеми. Наприклад, у німецькій мові: 1) солдати у перші шість місяців служби: *Füchse, Jungfüchse, Glatte, Frische, Aale, Spritzer, Springer, Hüpper, Dachse, Struppis, Knollen, Willis*; 2) у другі шість місяців служби: *Zwischenkeime, Zwischenschweine, Mittelschweine oder Vize-EKs*; 3) претенденти на звільнення: *Entlassungskandidaten, EKs, E-s, Abgänger*. Назви радянських (у т. ч. українських) солдатів можна поділити на 5 груп: 1) у перші 6 місяців строкової служби: *дух, салага, зелений, підгузник, салабон, синок, удав*, 2) *молодий, шнурок, огірок* (рос. *огурець*), *пряник, слон* (прослужив півроку – рік), 3) *годов, фазан, черпак* (прослужив рік – півтора), 4) *дєд/дід* (прослужив півтора – два роки), 5) *дємбель/дембель* (вийшов наказ про звільнення в запас).

Існує низка загальних позначень солдата, безвідносно до терміну служби: *шуруп, шар* (солдат, який уникає виконання обов'язків), *чухан* (об'єкт кепкування), *чмо* (солдат, що перебуває в центрі кепкування і виконує брудну роботу), *рубанок* (солдат, що прислуговується перед начальством), *помідор* (солдат внутрішніх військ), *лось* (солдат десантно-штурмового батальйону) та ін.

Солдатський жаргон – це стилістично занижена напівзакрита неформальна мова військовослужбовців, яка має обмежені функції і відрізняється від загальноприйнятої мовної норми. Як зазначає О. Вольф, солдатський жаргон – це «військово-специфічний техносоціолект, який відображає соціально-професійну специфічну ситуацію і особливе відчуття життя» [938, с. 11]. Відповідно, солдатська мова включає в себе не тільки професійні жаргонізми, але й просторіччя, вульгаризми, арготизми, соціальні жаргонізми тощо. Вони використовуюся як окремі ЛО, так і як складові ФО.

На прикладі німецької мови можемо простежити різницю між солдатським жаргоном колишньої НДР та ФРН. При аналізі солдатського жаргону НДР, опираючись на корпусний матеріал О. Вольфа, спостерігаємо різні асоціативні ряди жаргонізмів на позначення командного складу війська в НДР: *Oberfeldwebel* – *Alu-Leutnant*; *Stabsfeldwebel* – *Alu-Hauptmann* [938, с. 23] та ФРН:

Oberfeldweldwebel – Dackelrennbahn mit doppelter Sitztribüne; Stabsfeldwebel – Walfisch, schneller (Schulter)fisch. Взаємовпливи завжди збагачують лексичний склад мов і уточнюють значення відповідних лексем.

Як в українській, так і в німецькій мові знаходимо жаргонізми на позначення рядового, сержантського та офіцерського складу (часто із заниженою конотацією), озброєння, умов та місця проживання солдатів, їжі, наказів тощо, значну частину яких складають пейоративи та арготизми. Наприклад:

1) із жаргонного лексикону солдатів армії ФРН: *Butter – NATO-Fett, Küche – Tierkörperverwertungsanstalt, Krawallnikoff; Kalaschnikow* (автомат Калашнікова) – *Knatterlatte, Knallstock, Knifte, Plempe, Wumme Gewehr, Offiziere* (збірне поняття) – *Römer; Kompanie-Geschäftszimmer – Jawoll-Stube; Schlafsack – Penntüte; Kaserne – Hotel, Bordell der tausend Betten, NATO-Hotel;*

2) із солдатського жаргону НДР: *Rüsselschwein (Panzer), Knackedohle (Pistole), Jungferklub, Rentierverein (alle Offiziere zusammen), Schmiede (Kantine), Fußlappen (Weißkohl), Lotten (Belegte Brote), Perlunkaffee (dünner Kaffee), Zementwurst (Leberwurst), Maulschaufel (Löffel);*

3) із солдатського жаргону Швейцарії: *Hamburger Neuling im WK, Kadi – Kompaniekommandant, Löfti – Leutnant, ZS – Zusammenschiss, Schlummertüte – Schlafsack; Gasrüssel – Schutzmaske;*

4) із австрійського солдатського жаргону: *Luti, Lü – scherzhaft für Leutnant, Bataillonier – Kommandant eines kleinen Verbandes, meist ein Oberst oder Oberstleutnant, Bock – Militärstiefel, JAKO – Jagdkommando, Pepi – Stahlhelm;*

5) із радянського армійського жаргону: *зуба – гауптвахта, зьома – земляк, нес – сержант, очко – туалет, шуруп – солдат.*

Наявність жаргону спостерігається також у ФО: *sich einen Affen kaufen, sich einen hinter den Schlips (hinter die Binde) gießen* та ін. У лексиконі НДР натрапляємо на позначення дешифрування криптоніма СА (Советская Армия) як «*Camping Allemagne*», «*Campingplatz Afghanistan*» чи «*Circus Aljoscha*».

Вважаємо за доречне поділити корпус солдатської лексики на такі семантичні групи: 1) назви рядового, сержантського та офіцерського складу

дембель – *EK* (Enlassungskandidat); духи – *Jungfuchse*; 2) назви зброї та військових транспортних засобів: танк – *Rüsselschwein*; бобик – *Bobyk*; 3) накази, команди, гасла: *Свабоден!* – *Wegtreten!* *Падйом!* – *Aufstehen*»; 4) назви побутових речей (одягу, взуття, їжі, місця та умов проживання тощо): берці – *Böcke*, тільняшка – *Matrosenhemd*; 5) назви дій, поведінки, вчинків: *давати тріндюль* – *Arschtritt verpassen*; *косити від ч-сь* – *sich vor etwas drücken*.

Зауважимо, що солдатська мова колишньої радянської армії із вплетеними в неї арготизмами та обценною лексикою ще донедавна не була присутня в літературі. При її перекладі важливе збереження культурного маркування. Тут погоджуємося із А. Берманом, який зауважує, що «поганий той переклад, який зазвичай під приводом відтворення систематично заперечує чужість іншомовного твору» [39, с. 97]. Щоб наблизити німецькомовного реципієнта до розуміння реалій Радянського Союзу, у тому числі солдатських, необхідна неабияка перекладацька поінформованість. Це стосується як загальної уяви про військову ієрархію, техніку, побут, манери спілкування, звичаїв, законів, правил поведінки у війську тощо.

1.2.2.4. Властивості сленгізмів, релевантні для перекладу. Молодіжний сленг (молодіжна мова) має свою історію виникнення, яка може сягати глибше, ніж письмова фіксація відповідних мовних ознак. У дослідженнях німецьких учених зазначається, що в німецькомовному просторі у XVII–XVIII ст. молодіжною вважалася насамперед студентська мова (*die Sprache der Burschen / der Studenten*), пізніше до неї додалася також мова школярів. У XVIII ст. вже були задокументовані зібрання лексичних одиниць такої молодіжної мови. Наприклад, із XVII-го ст. до наших часів дійшло слово *Penne* (*Penna* – від лат. *penna Feder*, у значенні *Federbüchse*, так називали студентів першого курсу). У XIX ст. це слово переходить у школярську лексику й означає «гімназист» (*Pennal, Pennäler*). У XVIII–XIX ст. студентська мова, як і ротвельш та мова моряків, мала значний вплив на загальновживану німецьку мову і навпаки.

В Україні наприкінці XVIII – на початку XIX ст. бурсаки користувалися тарабарською (зумисно спотвореною) мовою (порівняймо, н. *Gibberisch*, англ.

Gibberish – мова без правил артикуляції). Для неї характерним було додавання до кожного складу окремого звукосполучення, або ж однотипна зміна складів в кінці слова тощо, в результаті чого вона ставала незрозумілою для тих, хто не володіє цим «кодом словотвору»: *Лафая лафацьолафаго лафане лафазнав* (Я цього не знав) [976]. М. Грачов також згадує про існування в Росії мови *по херам*, суть якої полягала в додаванні після кожного складу слова *хер* [128].

Наявність у школярів кодової мови характерна і для німецькомовного простору. Як демонструє опитування учнів кантональної школи Рихенберг у м. Вінтертур (Швейцарія), майже в кожному класі кілька учнів розмовляють *Grüfnisch* – таємною, жартівливою мовою, особливістю якої є архаїчність. Першу письмову фіксацію цього способу мовлення здійснив Л. Турнейсер у 1583 р, який «підпорядкував його мові Rotwelsch» [675]. Учні володіють також іншим діалектом – *Rufnisch*, в якому після складу слова вставляється склад *-nef*: *Lisa > Linefisaneffa* [675].

50-ті – 60-ті роки ХХ ст. належать до інноваційних стосовно мови. І. Віндгабер зазначає, що використання англійзмів сприймалося тодішньою молоддю як ознака прогресивності. Поп-культура як полярний полюс до тоді пануючої культури ставала частиною життя юних [933, с. 85]. У 70-х рр. ХХ ст. в багатьох країнах розповсюджується хіпізм. Із середини 80-х починається диференціація на різного роду культури та молодіжні субкультури. Виникають «неформальні» молодіжні об'єднання різних спрямувань, які «поповнюють загальномолодіжний жаргон, становлення якого в могутню мовну підсистему належить до 80-х – початку 90-х рр.» [352, с. 3].

Відповідно, у ці часи оригінальна молодіжна мова починає все більше привертати увагу науковців [611, с. 7]. У 50-х-60-х роках у Німеччині популярною була *Halbstarkendeutsch*. З поняттям *Halbstarke* у той час асоціювалися насамперед розбої та безлад. «Напівсильні» заледве осиливали третій-четвертий клас і проводили більшість часу на вулиці. Термін пережив часи націонал-соціалізму. Коли з 1955 до 1958 р. знову почалися безчинства та масові бійки між 15–20-річними юнаками, цей термін знову увійшов у активний вжиток як стилістично

занижений, передусім у медіа, і слугував для позначення агресивно налаштованої молоді з робітничого класу.

Варто зауважити, що деяка частина слів молодіжної лексики надовго залишається у мові, інша – зникає. Наприклад, на сьогодні у німецькій мові прижилися такі лексичні одиниці молодіжної мови із 1962 р.: *Kumpel*, *abgebrüht*, вирази *wie ein Fass aufmachen*, *auf etwas stehen*. Значна частина не прижилася: *Eule*, *Ische*, *dufte Kante*, *steiler Zahn*, *Stoßzahn*, *trübe Tasse*, *Zickendraht ma in*. [714].

Як зазначає О. Кондратюк, «упродовж часу, коли наша мова перебувала під впливом тоталітарної системи, визнавався єдиний стандарт літературної мови» [257]. Починаючи із 90-х рр. минулого століття спостерігається мовне розкріпачення, масове входження у літературу тих лексичних одиниць, які в часи тоталітарного режиму осуджувалися цензурою. До них належав і молодіжний сленг.

Упродовж останніх 10–15 років молодіжна мова переживає своєрідний черговий «бум», пов'язаний із швидким розвитком науково-технічного прогресу та масовим переміщення молодих людей на «територію інтернету». Це один із найважливіших чинників, який сприяє модифікації молодіжної мови як на лексичному, так і на морфологічному й синтаксичному рівнях (усічення слів, ігнорування правилами правопису тощо). Значний вплив на молодіжну мову має англійська мова і поява феномену *Denglish*.

Термін «молодіжна мова» часто вживалась як синонім до термінів «молодіжний сленг/жаргон», «молодіжне арго», «молодіжний соціолект» [546, с. 5], останній з яких вважають найвдалішим. У німецькомовних наукових дослідженнях найчастіше вживається термін *Jugendsprache* (молодіжна мова), який слугує збірним поняттям для термінів *Pennälersprache*, *Schülersprache*, *Teenagersprache*, *Studentensprache* та ін. Тому при аналізі німецького молодіжного соціолекту поряд із терміном «молодіжний сленг» вважаємо за доцільне також використання терміна «молодіжна мова» (за аналогією до німецькомовного терміна *Jugendsprache*).

Попри функціонування специфічного лексикону окремо існує широкий

мовний арсенал молодіжних ЛО, відомих більшій частині молоді, так званий загальномолодіжний жаргон. На думку М. Грачова, ним користуються «всі молодіжні об'єднання та угруповання». У лексичний склад такої мови переважно входять слова, не пов'язані з процесом навчання чи праці тощо [130, с. 10].

Розглядаючи терміни «загальномолодіжний сленг» та «загальномолодіжний жаргон», надаємо перевагу першому. Отже, *загальномолодіжний сленг* – це частина молодіжної мови, зрозуміла практично всім соціально-віковим групам та об'єднанням молодих людей, оскільки пов'язує їх загальновідомою для них дійсністю і змінюється під впливом часу та розвитку цивілізації.

На думку О. Христенко, молодіжний сленг вирізняється складною структурною організацією, яка інкорпорує вузлі підсистеми і «має регіональні та гендерні відмінності у використанні» [546, с. 5].

До важливих характеристик молодіжної мови належать метафоризація та гіперболізація як маніфестація власного переосмислення речей та демонстрація креативності у пошуку нестандартних, почасти несподіваних порівнянь, що чітко проглядається в площині мови [646, с. 18; 661, с. 166] (*Donnerkannone – Person mit sehr lauter Aussprache*; 2) *Saxophon*; *Knabberkiste – Mund*; *Denkzwerg – Dummkopf*). Порівняймо з українськими сленгізмами: *всенощна* – ніч перед іспитом; *гоцанка* – дискотека, танці; *генделик*, *гендел* – їдальня, власники якої дбають лише про власні прибутки, а не безпеку харчування клієнтів.

Реалізація нестандартного мислення легітимізується в характеристиці як позитивних, так і негативних позначень предметів, рис характеру тощо. Лексичний корпус молодих людей демонструє наявність синонімічних рядів, на основі яких проглядається словотвірна креативність молоді, яка демонструє неабиякі лінгвокреативні здібності: *Dummkopf – Nichtsraller, Nichtsblicker, Nichtspuller, Nullchecker, Volllampe, Dämel(tier), Denkzwerg, Denkmeister, Hirschkopf, Hasenhirn, Hunk, Dumpfbacke, Trivialo, Bodenturner, Dünnbrettbohrer, Vollsocke, Kammeltänzer, Halbbomber- Expresschecker, Dösi* [661, с. 166].

У молодіжній мові існує низка так званих «порожніх слів» (наприклад, *halt*, *цево*, *mina*), які передусім є вставними словами, або синтаксичними буферами

(порівн. із вставними обценізмами). Вони зазвичай виконують роль мовних інкрустаторів, у свій спосіб дублюють чуттєвий стан мовця. Як твердить Є. Коломієць, «молодіжна мова еліптична: молоді люди, як правило, не вживають „зайвого”, що не має суб’єктивної значущості слова» [244, с. 6]. Сюди також належить низка вигуків, які демонструють емоційний стан мовця, здивування, обурення тощо. Часто ними є запозичення. Наприклад: *shit, шім, булшім, фак*.

До факторів впливу на формування молодіжної мови належать: 1) науково-технічний прогрес та сучасні інформаційні технології; 2) мовний метисаж, постійне всотування в мову її національного носія англійських слів, поява у німецькомовному просторі феномена *Denglisch* накладають свій відбиток і на молодіжну мову (*ultrafresh, Chicken-Alarm, poppen*); 3) приналежність до певних етнічних груп, їхні соціально-культурні особливості мовлення (наприклад, канакіш); 4) вплив телебачення, реклами, музики, друкованих видань; 5) молодіжні фестивалі, з’їзди, збори, вечірки, «тусовки» і т. ін. 6) вік мовців; 7) соціальний статус мовця, у т. ч. його виховання, соціальний статус родини, освіта, роль інституції, в якій перебуває мовець (школярська мова, студентська мова, солдатська мова тощо); 8) приналежність до певних субкультур (панки, байкери, ему, готи та ін.); 9) гендерний аспект [781]; 10) різновікове спілкування (дитяча, молодіжна мова (молодіжна мова у мові дорослих, комунікація у молодіжних групах, *Doing Youth*), мова старших людей, різновікова комунікація [612; 811]; 11) територіальний фактор (село, місто, метрополія) [933, с. 89]; 12) локальний фактор (особливості молодіжної мови на рівні молодіжних спільнот/гуртів/груп різних шкіл, районів міста).

Перелічені фактори окреслюють певні закономірності формування молодіжної мови. Однак це не означає, що вони є константні й остаточно завершені. Зате вони взаємопов’язані і мають вплив одні на одних. Не тільки молодь впливає на мову, але й мова на молодь.

Окрім володіння загальномолодіжною мовою, молоді люди можуть володіти субкультурним сленгом чи сленгом окремих груп. Як вважає І. Віндгабер, можна бути одночасно «жінкою, студенткою, жителькою Тиролю,

фаном металу, любительською подорожувати і ще залежно від обставин покупцем чи продавцем, авторитетною особою чи учнем» [933, с. 87]. Це ще раз засвідчує очевидність того, що молодіжна мова не є гомогенною одиницею. К. Дюршайд та Є. Нойлянд схилиються до думки, що йдеться не про одну молодіжну мову, а про молодіжні мови у множині, власне, про молодіжні стилі та реєстри [659, с. 22].

Існує низка класифікацій, здійснених за різними параметрами (з лексикологічної перспективи, семантики, синтаксису, словотвору, а також класифікації з урахуванням професійного спрямування, віку, гендеру, зацікавлень тощо) [257; 952, с. 6; 297, с. 98; 384; 546; 562; 609, с. 10; 646, с. 52; 776, с. 35–68; 859, с. 13; 859]. Беручи до уваги існуючі класифікації, при дослідженні семантичної структури молодіжної лексики виокремлюємо такі підгрупи: 1) позначення осіб та їхня характеристика (розумові здібності, схильність до чогось, риси характеру, зовнішність); 2) стан і процес: здивування, розчарування, байдужість, повільність у діях тощо; 3) оцінка, погроза, вимога, зверхність, висміювання тощо (демонстрація вищості та здатність наполягати на своєму); 4) вільний час, хобі: відпочинок; принади й спокуси (жінки, чоловіки, гроші, автомобілі, статеве життя, алкоголь, наркотики, тощо), музика, спорт, інтернет; позначення предметів побуту, їжа, одяг, взуття тощо; 5) навчання; 6) інше (ставлення до суспільства, політики, культури тощо).

До найпоширеніших тем молодіжної мови належать: навчання: *ботан* – заўчка, *вікно* – вільна пара під час занять, *двері* – дві вільні пари, *екватор* – сесія на третьому курсі, позначає половину часу навчання у вузі; *хвіст* – академічна заборгованість; поверхове ставлення до чогось: *забивати (на когось/щось)* – кинути щось/когось напризволяще, ігнорувати, *пофіг* – все одно; дії: *намитися* – мати якісь наміри, кудись зібратися, *висіти, повисіти, зависати, повідвисати* – перебувати у певному місці упродовж невизначеного проміжку часу, *мудохатися* – витрачати багато часу та сили на якесь заняття; відчуття: *депресняк* – перебувати у стані депресії, *задовбати, дістати* – набриднути; позначення молодіжних інституцій: *гурт/гуртак/гуртня/гуртяга, общага* – гуртожиток; успіхи та невдачі: *лажа* – невдача, неприємність, *проїхати* – небажання продовжувати розмову;

щось не почути, позначення якості: *галімо, фігово* – погано; музика: *попсовий* – належить до попси; *спонситися* – деградувати; позначення осіб: *чувак, чувачок* – хлопець, *шльоцик* – дивакуватий і смішний хлопець, *руммейт* – співмешканець, *флудераст* – автор багатьох беззмістовних повідомлень на форумах, *шаровик* – людина, яка недбало ставиться до своїх обов'язків, але отримує добрі результати, *юзер* – людина, що користується комп'ютером; дозвілля: *пікан* – знайомство з дівчиною, *піканити* – знайомитися з дівчиною, *лизатися* – цілуватися, *тусня, тусівка* – вечірка, okazія, зустріч, *тусуватися* – проводити разом час та ін.

Сленг, жаргон, аргі, у тому числі вульгаризми і табуйовані вислови, як складові молодіжної мови [775] використовуються у різному співвідношенні, що залежить від багатьох чинників, у т. ч. суб'єктивних. Нецензурні слова побутують у молодіжній мові як лайливі слова, а також як вигуки та інтенсифікатори ознаки, наприклад, *Scheiße* та його похідні: *Scheißladen, Scheißauto, scheiß drauf, mach keinen Scheiß, beschießen, scheißegal* [775, с. 71]. Порівн. з українською мовою: *ср...на школа* (інтенсифікатор), *ти гі...но мале* – лайка. До розповсюджених серед молоді як у німецькомовному, так і в українськомовному просторі належать англійські обценізми *fu...k, fu...k you*.

Як зазначає М. Хун, молодь запозичує поняття, які апріорі мають звучати вульгарно. Такі запозичення часто отримують нове значення (*auf den Sack gehen*) [646, с. 17]. Значна частина таких лексичних одиниць увійшла в розмовну мову, і ними послуговуються також інші вікові групи. До розмовної німецької мови потрапили такі сленгізми: 1) назви осіб за:) розумовими здібностями: *Blödarsch, Affenarschgesicht*, б) зовнішністю: *Torte*, в) статтю: *Backfisch, Socke, Knacker*, г) заняттям/професією: *Arschpauke*; д) соціальним станом: *Assi*; ж) національністю: *Kanacke*; 2) назви предметів: гроші (*Moos, Kohle*), будівлі: *Dirnenhaus, Knast*; транспортні засоби: *Kiste*, речі домашнього вжитку/побуту: *Pulle* (пляшка), алкоголь та наркотики: *Alk, Stoff*, 3) назви явищ, станів, дій: *trocken*, позначення вчинків, розваг: *Fete, anmachen, bumsen* тощо. Основними джерелами поповнення молодіжної лексики є лексичні модифікації, новоутворення, переосмислення значень уже існуючих слів, а також іншомовні запозичення. При

цьому використовуються всі можливі засоби, за допомогою яких досягається поставлена перед комунікантом мета (використання ЛО, в яких реалізується емоційність висловлення, експресія, гіперболізація, підсилення інтенсивності дії та її втілення, перебільшена позитивна чи негативна оцінка тощо).

Отже, *молодіжна мова* (*Jugendsprache*) – це низка характерних для мовлення молодих людей лексичних одиниць (у т. ч. вигуків, вставних слів) та готових висловів (у т. ч. каламбурів, гри слів), які переплітаються із загальноновживаною лексикою, використовуються як на рівні молодіжних угруповань із певними територіальними й індивідуальними особливостями, так і на рівні різноманітного спілкування молодих людей у цілому, створені ними і для них, поповнені новоутвореннями кожного нового покоління або замінені новими значеннями вже існуючих лексичних одиниць із характерною для них модифікацією, метафоричністю, гіперболізацією, категоричністю тощо, здатні приживатися в мові молоді на певний час, переходити у загальноновживану розмовну мову, зникати, в окремих випадках знову відроджуватися, доповнені іншомовними вкрапленнями, здебільшого – англійзмами (рідше – запозиченнями з інших мов, для українців – також запозичення з російської, польської, угорської тощо). Молодіжна мова завжди накладається на матрицю національної мови, є її невід’ємною частиною, функціонує за її усталеними законами і не може бути взагалі незалежною від неї. Вона створена з метою самоідентифікації та відокремлення від інших соціальних та вікових груп, а також для згуртування собі подібних і маніфестації свого авторитету та ролі у групі.

Анормативи легітимізуються у жаргонній комунікації багатьох субкультур. На сьогоднішній день існує чимало насамперед юнацьких осередків спілкування з їхніми ментальними та мовними особливостями, у т. ч. із наявним лексичним та фразеологічним корпусом, що вступає в дисонанс із загальноприйнятим мовним стандартом і залежно від субкультури володіє високою варіабельністю лексичних шарів. У рамках нашого дослідження субкультура розглядається як сленг. Врешті, більшість субкультур формують якраз молоді люди (за винятком, наприклад, байкерів і т. і.), мовною особливістю яких є швидке реагування на зміни в соціумі

і продукування нових позначень.

Побутування позначень «суспільство у суспільстві», «культура в культурі» – це не що інше, як «культивування альтернативної культури», яке завжди виборює своє власне право на існування, незважаючи на неприйняття іншими аж до накладання на них табу (в окремих випадках ці угруповання існують зі статусом таємності). Такі об'єднання володіють власними елементами культури, особливостями поведінки, у тому числі й у колективному ставленні до «чужих», інтересами, думками, зовнішнім виглядом часто із характерною їм атрибутикою тощо. Їм притаманні певні цінності, традиції та норми, особливості спілкування, і, як уже зазначалося, володіння відповідним мовним інвентарем. Залежно від спрямування, існує багато таких об'єднань. Причина появи субкультур – потреба у відмежуванні від загальної маси, бажання інакшості в ідентифікації, втеча від певних обов'язків чи проблем, відповідальності та суспільного тиску тощо.

Термін «субкультура» має свою історію, яка сягає майже середини ХХ-го ст. Т. Щепецька вважає, що з'ява терміну «субкультура» у науковій літературі датується 30-ми рр. ХХ ст. Дійсного поширення він набув у 60–70-х рр., коли ще тільки науковцями почали досліджуватися молодіжні рухи [609; 839; 882].

Субкультури можуть акумулювати в собі вже існуючий досвід інших груп, бути альтернативними чи опозиційними до них. Вони володіють власним лексичним корпусом, частина якого теж приживається у молодіжній мові як сленг. Наприклад, для конверзації геймерів існує вокабуляр, більшість слів якого є англізмами, що полегшує спілкування між геймерами різних лінгвокультур: *глюк* – помилка в грі або в роботі будь-якої програми; *бан* (англ. *ban* – забороняти) – метод наказування за порушення встановлених правил, *баффінг*, *бафф* (англ. *buffing*) – накладання характеристик на ігрового персонажа, *ББ* (скор. англ. *Bye Bye* – папа) – прощання із співрозмовником у грі; *білд* (англ. *build* – стиль) – налаштування характеристик персонажа; *бос* (англ. *boss*) – сильний опонент, *бот* – спеціальна програма, яка керує діями персонажа гри, *ванишот* (англ. *one shot* – один вистріл) – смерть від одного удару, *віртуальна реальність*, *ВР* (англ. *virtual reality*, *VR*) – вигаданий світ, *гейм овер* (англ. *game over*) – гра завершена, *геймер*

(англ. *gamer*) – людина, що грає в ігри; *дисконнект* (англ. *disconnect*) – розривання зв'язку з сервером, *ку* (англ. *Q*) – коротка форма привітання, *левел кап* (англ. *level cap*) – максимальний рівень, *лів, лівер* (англ. *leave* – покидати) – гравець виходить із сервера під час гри; *мод, мод* (англ. *modification*) – модифікація гри; *нерф* (жарг. англ. *nerf* – послабляти) – погіршення характеристик в новій версії гри; *стілбук* (англ. *steelbook*) – ексклюзивне пакування для ігор, фільмів та музики та ін. Це засвідчує наявність строгих правил та мовних кодів, знаків і норм.

Отже, кількість субкультур не є константною і залежить від багатьох об'єктивних, подекуди суб'єктивних факторів, має вплив на суспільство, у т. ч. на його мову. Їхні окремі мовні феномени часто підхоплюються особами, які перебувають поза субкультурою-джерелом, передусім молодими людьми, і стають елементом молодіжної мови.

Вважаємо за доречне розглянути проблему ще однієї «культури в культурі», яка має місце в німецькомовному просторі, а саме метисаж німецької мови та мови переселенців турецької та арабської національностей *kanak sprak*. Йдеться про один із підвидів молодіжного соціолекту на території Німеччини.

Лексеми *канак-шпрак* та *канакіш* (*Kanakisch, Kanak Sprak*) походить від слова *Kanake*. Словник „Duden“ подає таке визначення лексеми *der Kanake*: 1. Корінний житель тихоокеанських островів, особливо Нової Каледонії; 2. здебільшого: [ka 'nakə] (грубо, зневажливо) іноземець, який належить до іншого, апріорі чужого етносу (дискримінаційне лайливе слово); 3. здебільшого: [ka 'nakə] (розм. зневажливо) людина, яку зневажають (часто як лайливе слово) [990]. Інтернет-портал для тих, хто вивчає німецьку мову, *der Weg (Portal für Deutschlernende)* так трактує слово *der Kanake*: «походить із полінезійської мови і означає людина. Ця лексема стала для іноземців у Німеччині, особливо турків, лайливим словом» [985]. З іншого боку, сьогодні німецькі турки другого і третього покоління так називають себе без жодних комплексів. Підтвердження цього знаходимо і в книзі «Kanak Culturelles. Kultur und Kreativität junger Migranten», яка свідчить: «Я – гордий, що я – канак» [800]. Цей вислів спрацьовує не стільки як «мачо-жест», а як самозахист, і пояснюється тим, що «молодь з міграційним

корінням» часто стикається із непростими суспільними та власними проблемами, пов'язаними з бідністю, злочинністю, відсутністю перспективи. При цьому не завжди береться до уваги те, більша частина цієї молоді вже народилася, виросла і вчилася в Німеччині [800]. Використання нею *канакіш* як «власного варіанту» німецької мови – це маніфестація ідентичності, прагнення до повноцінного громадянства.

Позначення «канак-шпрак»/«канакіш» або ламана «турецька німецька мова» конкурує з іншими позначеннями: *New Pidgin German*, *Kiez-Sprache*, *Kiezdeutsch*, *Ghetto-Slang*, *Neu-Türkisch*, *Kanakendeutsch* або також *Balkan-Slang*, «*Voll krass*»-*Slang* та *Jugo-Deutsch*. Таку кількість назв Й. Гердес пояснює ростом зацікавлення до цієї теми [689].

Аналізуючи молодіжну мову в цілому, Й. Гердес здійснює одне із ґрунтовних представлень канакської мови як на фонетичному, так і морфологічному та синтаксичному рівнях. Як зазначає дослідник, *канак-шпрак* побутує у книжкових публікаціях, ЗМІ та інтернет-статтях «як значний однорідний різновид мови, аж до пародійної спроби систематизації канакської граматики Міхаелем Фрайданком та наступних публікацій стосовно лексики та фразеології» [689, с. 77]. Й. Гердес наголошує, що так звана *Kanakische* (ламана) або *Türkendeutsch* (німецька мова турків) «уже входить в перші інноваційні підручники німецької мови як іноземної» [689, с. 63]. Хоча канакіш на перший погляд виглядає цілком невпорядкованою мовою із помилками у відмінюванні іменників, дієслів, прикметників та займенників, частковою відсутністю артиклів, усіченнями, злиттям слів, пропущенням букв тощо, вона володіє власними фонетичними, морфологічними та синтаксичними особливостями.

Як зазначає А. Лянґе, інтерпретуючи слова працівниці редакції «Duden», причиною для опускання артиклів чи прийменників наукові дослідження вбачають вплив турецької мови у якій немає артиклів і прийменників [774]. У цьому контексті Й. Гердес також веде мову про певні закономірності канакіш, де крім пропущених артиклів, кидаються в вічі пропущення прийменників і навіть основних членів речення – підмета та присудка [689, с. 66]. Дослідник здійснює

аналіз тексту, вказуючи в дужках правильний варіант німецької мови: *isch geh (in die) Schule, gehen durch (den) Wald, Kumpeln <...> gehen manchmal (in die) Schule, auf (der) Suche, Hast Du (eine) Kettensäge, Hast Du (einen) konkrete Plan*. Деякі відмінювані закінчення піддаються елізії: *isch geh(e) Schule, isch Bock hab(e)* та ін. [689, с. 69]. Ці приклади унаочнюють канак-шпрак, яка для сторонньої людини може здаватися граматично невпорядкованим набором слів.

Школярський сленг охоплює як мову школярів (наприклад, класна керівницка – *кєря*), так і багато в чому збігається із загальношкільним сленгом (*зівучка*), проте має деякі особливості. Так, ним практично не послуговуються вчителі. Невизначеність між термінами «сленг» і «жаргон» призводить до того, що деякі дослідники надають перевагу позначенню «шкільний сленг» [268; 315; 384 562;], інші – «шкільний жаргон», «школярський жаргон» [122; 131; 380]. У нашому дослідженні послуговуємося позначеннями «школярська мова», «школярський сленг».

Отже, **школярський сленг** – це так звана кодова мова школярів, створена для їхнього відмежування від інших соціальних груп, у тому числі від дорослих близьких родичів, а також вчителів, наставників тощо.

Серед дітей також популярні ігрові мови. Наприклад, куряча мова (*Hühnersprache*): після кожного голосного додається *h* + повторення голосного звука + склад *-def-* + наприкінці ще раз голосний (*Internet – Ihidefintehedefenehedefet*), Б-мова (*B-Sprache*): подвоюються голосні і додається буква Б (*sagen – sabageben*), ложкава мова (*Löffelsprache*): кожний голосний звук замінюється самим голосним + *lew* + голосний (наприклад, *e – elewe, a – alewa, i – ilewi: Morgen – Moleworgelewen*), горохова мова (*Erbsensprache*): вклинення слова *Erbse (rbse)* після кожної букви слова (наприклад: *Tag – Terbse arbse gerbse*) [879]. Існує й ігрова мова Піг Латина (*Pig Latin*) (початок першого складу ставиться в кінець слова і додається закінчення) [440].

В 1981 р. Р. Герер писав, що в центрі дослідницьких зацікавлень виявляються спостереження за живою мовою інтерактивних індивідів [687, с. 7]. Наявність інтернету та постійне спілкування школярів у групах і чатах відкриває

нові можливості для досліджень. У письмовій школярській мові спостерігаються орфографічні та орфолексичні відхилення від норми (*mir total banane; voll der Asi; echt die Sahne*) [918, с. 90].

Школярський сленг має свою специфіку вживання. В одних випадках – це вживання школярами слів як мовної інкрустації, як елемента самоствердження, часто для досягнення комічного ефекту. В інших випадках проявляється використання сленгізмів/жаргонізмів для презентації сили, нетерпимості, протесту та агресії. Як зазначає Л. Ставицька, жаргонізм стає своєрідним концентратом «опозиційної до соціально схвалених норм поведінки». Мовець, який артикулює цю парадигму, може усвідомлено й неусвідомлено перекидати «догори ногами ієрархію офіційного світу і його мову» [444, с. 11].

М. Грачов пояснює наявність агресії та гумору в різних групах однокласників тим, що учні можуть належати одночасно до кількох молодіжних об'єднань: «Залежно від цього мова старшокласника може бути і вульгарною, і гумористичною» [128, с. 168]. Можемо трактувати це ще й як формування та прояв характеру, манери висловлення, долання певних підліткових комплексів, вміння володіти словом тощо. «Прагнення підлітків заперечити формальні комунікативні норми» [148, с. 79], вияв протесту, непокори і брутальності, а також бажання належати до «власного» дорослого світу спричинилося до того, що в учнівському лексиконі співіснують жаргон і арго.

Існують різні джерела походження лексичних одиниць, що увійшли в мову школярів, на які впливають різні фактори (епоха, політична ситуація, технічний прогрес тощо). О. Горбач зауважує, що на початку ХХ ст. арго у школярську мову переходило із будинків безпритульних, колоній для неповнолітніх правопорушників [126, с. 115]. Сьогодні більшість сленгізмів/жаргонізмів, у тому числі арготизмів, які використовує сучасний український школяр, походять із російської мови: *бонка* – сорочка, *акалєчить* – вкрати, *дрейфун* – боягуз [126, с. 110]. Останні засвідчують пластичність школярської мови, здатність при потребі прилаштовуватися до нової ситуації.

До загальноновживаної лексики належать також словосполучення та вирази,

характерні для молодіжного спілкування. Наприклад: *Alles Banane* – Все супер! Все чікі-пікі (*Alles klar! Alles in Ordnung*); улюблений вислів школярів *School sucks!* – школа – лайно (*Schule ist Mist*) (зразок входження у школярську німецьку мову англійзмів), вітання: *check die Nudel* (Вітаю, мій друже!), *großes Kino* (щось особливо добре, достойне (частково іронічно: *Ist ja ganz großes Kino*)). Для української школярської мови також характерні такі активні позначення: працівників школи (кєря, училка, дєрік), учнів (заточка), видів діяльності (домашка, контра), навчальних предметів (укра, фізра), заборгованостей (хвіст), процесів та дій: *плавати* (не знати або погано володіти матеріалом), *йти на шпорах* (вдаватися до списування), *врубатись* (зрозуміти), *засипатись* (погано відповідати, не скласти іспити).

Отже, соціально-маркована ЛОВ, що вживається в літературі паралельно із нормативними позначеннями, як важливий виразник лінгвокультурного коду є складною для розуміння і може складати труднощі для перекладачів у процесі відтворення іншими мовами.

1.2.3. Територіальна лексика з позицій перекладознавства. Діалектизми (далі – ДО) належать до ЛОВ з огляду на національну мову, але є нормативними для мовців на певній території. Територіальний діалект є питомим першоджерелом національної мови з його ментальністю та специфічним звучанням, далекий відгомін історії народу, що пробився із глибини століть, з його цілісністю і довершеністю, своєрідністю і правдою; це живий маркер автентичності народу, відсвіт його споконвічної культури, кольорова палітра його ідентичності, виразник гумору і суму, традицій та звичаїв із вираженими мовними заборонами та дозволами; це коштовний маєток народу, її вцілілий корінь.

Для позначення діалекту в німецькій мові є два терміни: *Dialekt* (діалект) та *Mundart* (говір). А. Баур вважає, що обидва терміни на сьогодні побутують у мовному обігу, мають однакове значення і є синонімами [621, с. 11]. В українській мові також ототожнюють діалекти й говори. Крім того, існують наріччя (сукупність діалектів на великій території) та говірки (різновид, поширений у

одному чи кількох селах).

Для Т. Маркей діалект – це ландшафтний ступінь мови, який відрізняється від надландшафтної, стандартизованої, нормованої мови [793, с. 3]. Г. Нібаум та Ю. Маха стверджують, що регіональні розмовні мови – «це мовні форми між базовим діалектом та стандартним мовленням» [818, с. 5-9]. У. Аммон зазначає, що «діалекти – це варіанти, зрозуміло, певний вид варіантів». Дослідник вважає іншими видами варіантів *Hochsprachen*, синонімами яких є стандартні мови, літературні мови, культурні мови і т. д.; а наступний вид варіантності – розмовні мови [608, с. 227]. ДО – засіб невимушеного спілкування носіїв певного говору/діалекту.

Діалектизм – елемент діалектної мови, який має структурні особливості, зустрічається в усному мовленні, у більшості випадків має фіксацію в лексикографічних джерелах, а також вживається у художній літературі для створення колориту тексту, увиразнення його героїв тощо. Одна із їхніх важливих функцій – зближення, згуртування, зріднення, консолідування між мовцями.

На противагу соціальним діалектам, територіальні діалекти є природними різновидами національної мови зі всіма характерними принципами побудови.

ДО часто не мають чітких кордонів і можуть бути наявні в різних діалектах. Інколи вони можуть переходити у розмовну мову, втрачаючи попередню приналежність до діалекту. Наприклад, аналізуючи частку *eh*, яка вживається в австрійському варіанті німецької мови як *ohnehin* (*ich bin eh (ohnehin, sowieso) schon fertig*), І. Гайєр ставить запитання, чи *eh* як *ohnehin* є австріїзмом. В середньобаварських діалектах Австрії та Баварії *eh* як *ohnehin* мала високу частотність вживання. Раніше частка вживалася у розмовній мові, згодом потрапила і в письмову (у віденській літературі фіксується з першої половини XIX-го ст.), сьогодні вона належить до стандартної мови [691, с. 160]. Цей приклад не є поодиноким щодо переходу ДО в розмовну чи навіть літературну мову. Подібне стосується й інших мов. Наприклад, в українській мові гуцулізми *кентар*, *постоли*, *плахта* тощо увійшли в літературну мову.

Отже, **територіальний діалект** – один із основних різновидів національної

мови, є важливим елементом матриці лінгвокультурних кодів, слугує засобом спілкування індивідів, які пов'язані між собою окремою територією, функціонує за правилами й нормами національної мови, однак володіє відповідними фонетичними, граматичними особливостями та має у своєму розпорядженні певний лексичний та фразеологічний корпус, який зазвичай вибудовує синонімічний ряд до відповідників у літературній/розмовній мові.

Територіальний діалект не є константним феноменом, а здатний піддаватися впливу національної мови чи інших діалектів. Принагідно зауважимо, що на території України існують такі наріччя: 1) північне (східнополіський, середньополіський, західнополіський діалекти); 2) південно-східне (середньонадніпрянський, слобожанський, степовий діалекти); 3) південно-західне (гуцульський, бойківський, лемківський, надсянський, покутсько-буковинський, закарпатський, наддністрянський, подільський, волинський діалекти).

Сучасна німецька мова, окрім розмовної та стандартної мови, володіє австрійським і швейцарським варіантами німецької мови та різними діалектами. На території сучасної Німеччини побутують діалектні субареали, в межах яких існує градація на окремі діалекти (саксонський, берлінський, швабський та ін.).

Аналіз творів сучасних українських письменників фіксує презентність у них галичанізмів та інших ДО. Для їхнього кращого розуміння нерідко подається коментар чи глосарій наприкінці книжки із посиланням на окремі лексеми. Вплетення у твори деяких діалектних одиниць слугує маркуванню мовлення окремих персонажів, увиразненню їхнього стилю життя, образів та моделюванню текстового полотна (це добре помітно в новелістиці Василя Стефаника). Єдиною небезпекою є перевантаження ДО художнього твору, що утруднює його розуміння реципієнтами та частково звужує читацьку аудиторію. Для інкрустування текстів ДО автори вдаються до різних діалектів.

До діалектизмів належить і лайлива лексика, яка в кожному окремому діалекті зберігає характерну для певного регіону історичну та культурну

неповторність. За підрахунками О. Гаврилів, налічується понад 150 одно- та багатомовних німецьких словників лайливої лексики. Причому словники діалектів пропонують багатий матеріал для дослідників лайливих слів і навпаки – словники лайливих слів часто базуються на окремих діалектах [709]. Практично кожен німецький діалект володіє лексико-графічними джерелами, серед яких щонайменше один словник лайливої лексики. Крім друкованих лексикографічних джерел діалектних лайливих слів, на сьогодні існує низка інтернет-словників, ряд порталів та блогів, де читачам пропонується лайка різними діалектами. Як виявилось, цей пласт лексики є важливим елементом лінгвокультурного коду кожної окремої лінгвоспільноти, і вже з цієї причини потребує окремішнього дослідження.

Аналізуючи німецькі діалекти, І. Ахіллес та Г. Пігін зазначають, що вони за віком значно старші, ніж письмова та літературна мова, оскільки беруть початок від діалектів германських племен. Їхню історію можна простежити від пізнього II ст. [601, с. 41]. Окрім позначень культурних особливостей, характерних тільки для певного діалекту, у його ж лексичному арсеналі паралельно побутують усі основні позначення, характерні для загальнонаціональної мови. Це стосується також ОО.

Не зайве нагадати, що потреба в емоційній ліберачії, бажанні гостро пожартувати чи роззброїти співрозмовника, принизити його, налякати або ж перейти на певний рівень спілкування з одностудцями, де манера вживати лайливі слова посідає далеко не маргінальне місце, є характерною для носіїв усіх діалектів. Саме в лайливих словах чітко постає «творча сила, пластичність, гострота діалектів» [741, с. 5]. Інструментом до цього слугує використання пейоративів, обсценізмів, негативних формул тощо. У діалектах, як і в загальнонаціональній мові, такі позначення головно спрямовані на основні характеристики людини: її зовнішній вигляд, розумові здібності, риси характеру тощо.

Посідаючи місце між «інтелектом та афектом, між злістю та сміхом» [741, с. 5], лайливі слова конфронтують мовців, спонукають адресатів, навіть цілком сторонніх людей до застосування активного чи пасивного лайливого вокабуляру,

провокують словотворчість та креативність, що є природним і закономірним явищем. Звісно, такі практики стосуються і носіїв діалектів, оскільки виявляються «генетичною схильністю людини» [745, с. 200]. Подібної думки дотримуються й І. Ахіллес та Г. Пігін [601], які зазначають, що «*homo sapiens*, мабуть, лаявся й проклинав, щойно опанував мову» [601, с. 135]. Подібні трактування, безсумнівно, засвідчують високу активність лайливої лексики в мовленні носіїв діалектів.

Отже, територіальна ЛОВ як застиглий малюнок уявлень певної етнічної групи становить її первинний лінгвокультурний код, який неодмінно накладає відбиток на процес відтворення літературних текстів іншими мовами.

Висновки до розділу I

1. ЛОВ – це сукупність лексичних і фразеологічних одиниць, які функціонують у межах національної мови, відрізняються від загальноприйнятого мовного стандарту, перебувають поза загальноприйнятим спілкуванням, призначені для комунікації членів соціальних груп/прошарків/субкультур/територій та є віддзеркаленням культури й способу життя їх мовців.

2. Для аналізу перекладу емотивно конотованої ЛОВ обираємо три аспекти: культурний (як сукупність спадкової інформації про культурний аспект ЛОВ, закладеної у вербальних конструктах), емоційний (із набутою і спадковою інформацією про емотивний аспект ЛОВ, охоплюючи колективне несвідоме та суб'єктивний фактор) та конотативний (який розглядається як на рівні мікротексту, так і поза ним, залежний від культури, має свої особливості всередині кожної окремої культури та передбачає виокремлення культурної і емотивної конотованості ЛОВ як її категоріальних ознак).

3. Виходячи із гумбольдтианського принципу монолітного зв'язку мови й культури, розглядаємо ЛОВ як виразник лінгвокультурного коду носіїв мови.

3.1. Лінгвокультурний код становить систему знаків, яка базується на певних культурних зразках і принципах, які є: а) пов'язаними із відповідними свідомими/підсвідомими знаннями індивідів, б) набутими впродовж історії,

в) закріпленими досвідом та г) переданими іншим поколінням.

3.2. Лінгвокультурний код ЛОВ визначається ментальністю кожної окремої лінгвокультури, тому його реалізація для окремих етносів є радикально протилежною, для інших – має спільні точки дотику.

3.3. Ментальність становить особливості перцепції й інтерпретування світу, характерні для окремих спільнот/народностей/цивілізацій із їхніми узвичаєними, історично зумовленими шаблонами поведінки, окремими штампами трафаретного мислення та виявами усвідомлених/неусвідомлених реакцій на функціонування навколишнього світу, що пов'язані із сформованими культурними традиціями та життєвим досвідом.

3.4. Використання ЛОВ супроводжується процесами мовного метисажу, який призводить до насичення/перенасичення мови іншомовними вкрапленнями. Мовний метисаж становить принцип нерегульованого напластування, змішування і переплетення мов на різних рівнях із різновекторним спрямуванням у межах двох чи кількох лінгвокультур. Мовний метисаж має наслідком як збагачення, так і забруднення мови-позичальниці іншомовними словами, які виступають як альтернатива до вже наявних; останнє може вносити незворотні зміни у лінгвокультурний код.

5. Основними критерійними ознаками ЛОВ є ненормативність, культурна та емотивна конотованість. Ненормативність ЛО/ФО становить відхилення від загальноприйнятого мовного стандарту – мовної норми, яка є сукупністю загальноприйнятих, напрацьованих і встановлених регул, що є обов'язковими, логічними, правильними, доступними, доцільними, унормованими і закріпленими суспільством як неодмінні прописи для користування мовою.

6. Одиниці ЛОВ виступають емотивними маркерами висловлення з різним рівнем інтенсивності емотивної конотації, яка залежна від контексту та рівня експресії. Інтенсивність емотивності – це величина відхилення від загальноприйнятої норми емотивної конотації з різним ступенем градування, що базується на знаннях та досвіді суспільства. Загальна шкала інтенсивності емотивної конотації (емотивності) охоплює чотири рівні: 1) надвисокий рівень:

надмірно / гранично високий рівень вияву інтенсивності емотивної конотації; 2) високий рівень: високий рівень вияву інтенсивності емотивної конотації, значне відхилення від норми; 3) підвищений рівень: незначний вияв емотивної конотації, дещо вищий від норми, виражає незначне відхилення від умовно встановленої точки відліку; 4) норма: нейтральне слово. Емотивно конотована ЛОВ має різні рівні емотивності у різних лінгвокультурах, які відбиваються у лінгвокультурних кодах, що уможлиблює порівняльний аналіз ЛОВ при перекладі.

7. За стилістичним критерієм емотивно конотована ЛОВ охоплює три класи: образливу, соціальну та територіальну.

7.1. Образлива лексика поєднує соціальні та територіальні діалекти і формується лайливою та табуйованою лексикою, підкласи якої демонструють тісний зв'язок і можливе взаємне перетікання.

7.2. Соціальна ЛОВ охоплює три групи соціолектів – аргі, жаргон й сленг.

7.2.1. Арготизми – штучно скомбіновані лексичні й фразеологічні одиниці певної соціальної групи (соціальних низів / кримінального світу), сфабриковані на основі модифікації інших природних мов (перекручення, додаткової префіксації, суфіксації тощо), ненормативні з огляду на літературну мову, створені задля власної вигоди і захисту свого існування та промислу, усвідомленого наміру залишатися відособленим і незрозумілим для інших та зберегти свою таємність.

7.2.2. Жаргонізми – слова та вирази (часто умовні, штучні) певних соціальних груп, об'єднаних спільними інтересами, заняттям, професією, політичними ідеями тощо, які використовуються як для комунікації всередині групи, так і як засіб виокремлення мовців інших груп.

7.2.3. Сленгізми – емотивно забарвлені, експресивні лексичні одиниці й ідіоми, які є вторинними до літературної мови (некодифікованими, субстандартними), варіативними, плинними, характеризуються взаємною проникністю та метизацією з арготизмами (вживаними переважно несвідомо та із семантичною трансформацією), використовується передусім для позначень молодіжної мови (як мовний аксесуар студентів, молодих людей в цілому та як

атрибут їхньої розкутості).

7.3. Територіальна ЛОВ охоплює стилістично занижені ДО – елементи діалектної мови, для яких характерні свої структурні особливості, зустрічаються в усному мовленні, у більшості випадків зафіксовані в лексикографічних джерелах, а також вживаються у художній літературі для позначення колориту тексту, увиразнення його героїв, культури тощо.

8. Емотивно конотована ЛОВ репрезентована ЛО і ФО у репозитарії, який становить сукупність найбільш частотних лексико-стилістичних явищ у художніх текстах. Репозитарій ЛОВ охоплює емотивно забарвлені: словесну гру, фразеологізми, іншомовні вкраплення та евфемізми на позначення негативної ознаки предмета чи явища, вигуки.

Основні положення першого розділу викладені в одноосібних публікаціях авторки [486; 487; 488; 489; 490; 491; 498; 500; 501; 503; 507; 508; 509; 510; 516].

РОЗДІЛ II

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКИ ОБМЕЖЕНОГО ВЖИТКУ

2.1. Сучасне перекладознавство і культура

Перебуваючи в полі зору науковців, письменників, політиків і просто читачів, переклад був і досі залишається важливим репрезентантом культур та об'єктом полеміки. У різні часи змінювали один одного закиди критиків то про «невірність» перекладача оригіналові, то про буквалізм, аж до маніпулятивних зловживань працею перекладача. Передусім це стосувалося художнього перекладу.

За визначенням В. Модестова, «художній переклад – це вид оригінальної художньої творчості, в процесі якої літературний твір, який існує однією мовою, максимально повно відтворюється іншою мовою її художніми засобами, стає новою єдністю змісту і форми в умовах іншої мови та іншої етнокультури, повноцінним літературним твором інтерпретаційного мистецтва» [337]. Отже, для отримання якісного трансляторного продукту важливим є опрацювання особливостей як вихідної, так і цільової культури. У цьому зв'язку вважаємо за необхідне звернутися до висвітлення питання про взаємовідношення перекладу і культури, необхідність урахування якого позначилася на стрімкому розвитку культурно орієнтованих трансляторних теорій і визначила методологічні засади нашого дослідження.

У дисертації поруч із терміном «переклад» та поняттями «процес перекладу», «результат перекладу», «перекладання» використовуємо розповсюджені терміни «конвертування», «трансфер», «перекодування» [162; 781; 841], а також «трансляторний процес», «трансляторний продукт» та ін.

2.1.1. Роль перекладу у взаємодії культур. Якщо «переклад – це друга найдавніша професія у світі» [747], то перекладознавство є відносно молодого

наукою, яка покликана розв'язати багато нагальних завдань: узагальнення відомих досліджень та набутого досвіду в галузі перекладу, розширення перекладацьких прийомів, дослідження продуктивного інструментарію та систематизація можливих технік перекладу, що сприяють покращенню якості трансферу тексту з однієї мови в іншу. Упродовж останніх століть виходили книги та статті із рекомендаціями й критичними заувагами про переклад, однак тільки із середини 50-х років минулого ст. перекладознавство розпочало формуватися як наука.

Сьогодні при перекладах все більше уваги приділяється проблемам, пов'язаним із відмінностями вихідної й цільової культур. Т. Логус зазначає: «Якщо мовознавство розглядає науку про переклад як процес перекодування, який відбувається між двома мовами, то зорієнтоване на культуру перекладознавство трактує його як трансфер між культурами» [782, с. 17].

Беззаперечною є думка, що культура постає носієм і водночас всеохоплюючим символом переконань, позицій, світової орієнтації, які проглядаються в поведінці, діях людей, їхніх духовних та матеріальних витворах [885]. Вона поєднує як вербальні засоби комунікації (мовні варіанти різних рівнів, різні стилі, діалекти тощо), так і парамовні (особливості артикуляції, інтонації, графічного оформлення мовлення тощо) та невербальні засоби комунікації (міміка, жести, знання, інтелект) [193], які належать до стрижневих маркерів кожного лінгвокультурного простору, хоча на письмі частина з них залишається практично невидимою.

Переклад творів віддалених культур вимагає усвідомлення відповідальності як перед автором, так і перед культурою. Якщо через переклад одна культура може «подати руку іншій», то перекладач є зв'язковим елементом, від якого залежить «якість потиску руки» та осягнення й акцептація культури на інших теренах. Тому далеко не кожен перекладач візьметься за переклад творів, насичених культурними реаліями, історизмами, грою слів, каламбурами, фразеологізмами тощо. Що талановитіший національний митець, то важче перекладачам справлятися із поставленим перед собою завданням – дати іншомовним читачам належний еквівалент творчого доробку автора і зблизити культури. Порозуміння

між окремими культурами є ключем до порозуміння на глобальному рівні.

Кожен текст, виконаний на теренах власної культури, при перекладі опиняється на перехресті двох мов, літератур і культур. Він наділений культурною маркованістю і вимагає культурної обізнаності і від реципієнта, адже повинен сприяти «культурній дифузії» на рівні поширення знань. Якщо такий текст потрапляє на терени іншої культури, він не повинен у ній розчинитися. Тому суть перекладу «можна визначити як спробу усунення мовного та міжкультурного бар'єра між автором та читачем, пропускаючи оригінальний текст крізь «призму сприйняття» перекладача» [428, с. 73].

Коли йдеться про близькі культури й мови, то при з'ясуванні ментальних неперекладних моментів виникає менше труднощів. Т. Логус вважає, «що більшою є культурна відстань між вихідною мовою і мовою мети, то більше загострюються проблеми, пов'язані з перекладністю» [782, с. 109]. Н. Галєєва наголошує на понятті «авторитетність культур», яка залежить від кількості перекладів у певний часовий відрізок. Якщо у Середньовіччі авторитетною культурою, з якої було найбільше перекладів, вважалася римська, то сьогодні це насамперед американська культура. «Не тільки велика кількість текстів, але й способи мислення, спосіб життя фактично транспонуються з авторитетної культури, тобто переклад як транспозиція, запозичення, калькування і т. п. стають семіотичною діяльністю». Це спричиняє зміни в культурі-реципієнті [100, с. 34], а також, закономірно, в культурі-донорі.

На сучасному етапі розвитку міжкультурної комунікації актуальною стала проблема «макдоналізації» суспільства (*McDonaldization*). Під цим поняттям розуміють результат величезної кількості перекладів, які здійснюються з американського варіанта англійської мови на інші мови народів світу, причому переклади не завжди якісні. Якщо споживання носить такий масовий характер, то читачі перестають відчувати чужорідність культури оригіналу, тобто відбувається стандартизація маскультури, що водночас спричиняє відчуження від рідної культури [827, с. 27–28]. При цьому твори сортуються на «зразкові», яким приділяється особлива увага, та на твори менш відомих авторів, для перекладу

яких «нерідко широко використовуються стандартні, приблизні варіанти, які полегшують завдання перекладача і нівелюють смислові та стилістичні особливості оригіналу» [439, с. 243–244]. У таких випадках перекладач стає заложником ситуації. Ми ж розглядаємо переклади, здійснені високопрофесійними перекладачами, які прагнуть створити якісно повноцінний трансляторний продукт на теренах іншої культури.

Осягнення стрижневих маркерів лінгвокультурного простору – один із важливих ключів, яким відмикають нерідко «непіддатливі трансляторні замки». Погоджуємося з думками А. Бермана про те, що практично завжди «будь-яка культура чинить спротив перекладу, нехай він для неї навіть життєво необхідний» [37, с. 96], а «перекладацькі формулювання ніколи не можуть бути ідентичними» [885, с. 27]. Тут доречно згадати часто цитовану перекладознавцями фразу Бенедетто Кроче *Traduttore – traditore* (Перекладач – викрадач) [147, с. 445], яка, як ми вважаємо, надто категорично оцінює роль перекладача, забираючи в нього право на творчий підхід до перекладу, особливо при вирішенні складних проблем.

Різниця між культурами зумовлює необхідність проекції елементів однієї культури на елементи іншої, виокремлюючи точки невідповідності, які можуть стати причиною «неперекладності». Як зазначає П. Донець, «у різних культурах використовуються різні коди, і при їхньому зіставленні виявляються зони збігів і розбіжностей» [162, с. 211]. Ці зони проглядаються при зіставленні текстів оригіналів та їхніх перекладів. Кожен текст є носієм культури, до якої він належить. Закладена в нього культурна інформація має «гетерогенну природу, оскільки вона представлена внутрішнім (“своя” культурна інформація мови оригіналу і зовнішнім (“чужа” культурна інформація, яка описується мовою оригіналу) різновидами» [399, с. 111]. Внутрішня культурна інформація, на противагу зовнішній, легко розкодовується реципієнтом. Що ближчими просторово й ментально є культури, то легше розкодовується їхня культурна інформація. Відмінність між лінгвокультурними кодами змушує перекладача знаходити шляхи відтворення культурно маркованих понять, щоб вони стали зрозумілими в межах інших лінгвоспільнот. Вважається, що, культурні цінності,

які функціонують у мові перекладу і мають ієрархічний порядок, супроводжують кожен дію перекладача, починаючи від вибору тексту, перекладацьких стратегій і до редагування та читання. «Чуже» ж опирається ієрархії цінностей цільової культури [913]. Комунікація між перекладачем і текстом оригіналу, на думку С. Засєкіна, «щоразу розкриває у ньому щось нове, знайомить з чимось незвіданим у чужій культурі» [192, с. 72].

Кожен перекладач свідомий того, що нівелювання «чужого» і переписування його «на своє» призводить до збіднення культурних цінностей вихідної культури чи навіть їхнього повного розчинення в іншій культурі. Зіткнення із несумісністю культур призводить до того, що «перекладач повинен закрити „лакуну” в цільовій мові. Який метод він при цьому використовує, залежить як від мовних аспектів, так і ситуативних умов трансляторного комунікаційного акту» [782, с. 121]. Коли для сприйняття культурного феномена в мові-реципієнті з’являється «вакуум», перекладацькі рішення можуть бути прийняті або на користь цього культурного феномена, з перенесенням його на тло цільової культури (використовуючи концепти мови-джерела), або, вдаючись до спрощення, не на користь його експліцитності (використання метамови). Важливу роль при цьому відіграє «ступінь суб’єктивації/об’єктивації самого феномена мови і перекладу як специфічної форми її актуалізації» [405, с. 129].

При здійсненні подібних трансляторних процесів варто також врахувати здатність перекладача передбачити сприйняття реципієнтом зовнішньої культурної інформації та авторської інтенції, а також можливий вплив на реципієнта цілісного текстового полотна. Перекладацькі рішення при відтворенні культурної специфіки хай і залежать від рівня віддаленості мов та культур, та завжди й передусім вони залежать від самого тексту, контексту, глибини занурення його в культурну специфіку і, відповідно, можливості застосування голістичного підходу акцентування уваги на цілому текстовому полотні, його частинах та їхньому зв’язку з культурою. При цьому не нехтуються й окремі конкретні висловлення, різниця в системах цінностей. «Перекладач, як реципієнт і продуцент тексту, повинен звертати увагу на культурно специфічну організацію

інформації, на перетворення тексту <...> і текстові структури» [840, с. 186]. Тож невдалим є такий переклад, який «систематично заперечує «чужість» іншомовного твору» [39, с. 97], «перевдягаючи» його в нові культурні ризи.

Не менш важливим фактором «перенесення» стилістично забарвленого твору на терени іншої культури є врахування ментальності й досвіду народу, оскільки все чуже, у т. ч. чужа культура, сприймається через призму власної культури або у порівнянні з нею. Це означає, що до культурної компетенції перекладача належить «здатність до проникнення в діалектичні відношення чужого і власного <...>, позаяк переклад імплікує передачу чужого в добре знайоме» [782, с. 225]. Безумовно, це іноді ускладнює опис чужих культур і може впливати на пошук компромісу між культурним одомашненням та очуженням. Не випадково А. Берман постійно веде мову про неоднозначність перекладу та небезпеку етноцентричності в перекладі. На його думку, «суть перекладу в тому, щоб стати перспективою, діалогом, схрещуванням, метисацією, децентруванням. Переклад існує у зв'язку з чимось, або він є суще ніщо» [39, с. 96].

Екстраполюємо думки науковця і на переклад ЛОВ, передусім на перекодування СО та ДО. Їхня нейтралізація змінює емоційне тонування твору та авторський задум, і тоді багато чого, на що спрямовується вектор ментальних затрат перекладача, може стати «штучним мовним перевдягом» із віддаленим від вихідної культури впливом на читача. Якщо ж ідеться про трансфер ОО, то, з огляду на їхню національну специфіку, вони мають відповідати емотивним маркерам цільової культури та органічно вплітатися в емоційне тло тексту.

Переклад як важливе джерело перенесення культурної інформації опосередковано слугує не тільки інформантом, але й підсвідомим сегментом впливу на іншу культуру. Входження нових понять зі своїми конотаціями у лінгвокультурний код іншої культури спричиняє зближення та переплетення культур, часто доповнюючи чи навіть руйнуючи встановлені стереотипи.

2.1.2. «Культурний поворот» у перекладознавстві. Посилення уваги до ролі культури при перекладі спричинило появу різних трансляторних теорій, які

підготували «культурний поворот», або ж культуроорієнтований підхід, котрий у 90-х рр. минулого ст. знаменував зміну акцентів у перекладознавстві. Серед релевантних теорій і концепцій найбільш значущими вважаються теорія полісистем і скопос-теорія.

Теорія **полісистем** була започаткована І. Евен-Зогаром [665; 666]. Дослідник розуміє полісистему як «конгломерат систем», що перебувають у безперервному процесі свого розвитку, а літературу розглядає як сукупність факторів, здатних маніпулювати творенням та поширенням текстів [666]. Ключову роль у полісистемі культури-сприймача вчений відводить перекладу, завдяки якому навіть можуть запроваджуватися нові ідеї та заповнюватися білі плями культури реципієнта, літературний і культурний статуси перекладу залежать від взаємовідносин у культурній системі [665]. Найактивнішим елементом кожної літературної підсистеми вчений вважає перекладну літературу, причому переклад у створенні й розвитку літератури, на його думку, виконує дві функції – первинну (створення нових жанрів і стилів) та вторинну (ствердження вже існуючих жанрів і стилів) [667, с. 224-227].

Дослідницьким об'єктом теорії полісистем є переклад як «продукт», а не як процес, а відправною точкою аналізу стає не еквівалентність перекладу, а ідеї про його маніпулятивний характер. Проте цінність його теорії полягає у тому, що вона визнає творчу й інноваційну роль перекладу в літературних системах. Переклад «сприймається як невід'ємна частина лінгвокультурної спільноти мови перекладу, а не просто як відтворення іншого тексту» [19, с. 295].

Взаємодії перекладу й культури у літературних полісистемах присвятив свої розвідки Г. Турі, який розробив теорію норм перекладу і розглядав діяльність перекладача як соціальне, політичне та ідеологічне явище [906]. Спрямувавши фокус своїх досліджень на взаємодію перекладу й культури, дослідники розглядають важливість впливу культури на переклад та обмеження, які при цьому виникають.

Таким чином, І. Евен-Зогар та Г. Турі відмовилися від традиційної концепції еквівалентності, відстоюючи зв'язок літературних і культурних систем у ході

створення тесту [19, с. 296].

Скопос-теорія (*Skopostheorie*) – одна із теорій транслятології, за стратегією якої кінцевим результатом перекладу є текст, який досягає окресленої мети, є носієм культури і збігається з очікуваннями замовника. Він опирається на знання й культуру реципієнта. Термін *Skopostheorie* належить Г. Фермеєру (грец. *Σκοπός* ‘мета, ціль’). Її автор пропонує відхід від поняття еквівалентності і вважає, що в перекладі не варто покладатися тільки на лінгвістику, а сам переклад варто сприймати як дію, яка продукує текст для конкретних цілей. Для цього окреслюються вимоги до перекладу, який розглядається як «порівняння культур». До дослідження долучилася К. Райс, поєднуючи загальну скопос-теорію і моделі функційної категорії та модулюючи загальні фактори, які орієнтуються на цільову культуру та вплив тексту на реципієнта. Таким чином, дослідники бачать переклад як мистецький вид діяльності, спрямований на певну аудиторію реципієнтів. Для науковців адекватний переклад апріорі означає відповідність поставленій меті (процес перекладу), а еквівалентність всього лише характеризує функційну відповідність ТО (результат процесу) [843].

Це вчення неоднозначно сприймається перекладознавцями. Зокрема, Р. Чайковський не погоджується з ним, вважаючи, що скопос-теорія «породжує не тільки свавілля перекладача», але й слугує «хорошим прикриттям непрофесіоналізму перекладача: всі свої помилки він може тепер виправдати деякими ефемерними цілями» [548, с. 23; 549, с. 16]. Науковець гостро критикує переклад заради кінцевої мети, оскільки зникає важливість автора, а його твір стає тільки «сировиною для виготовлення деякого тексту». Перекладознавець бачить єдину мету перекладу – «створення текстового відповідника, найближчого до тексту оригіналу» на рівні смислу, форми, ідіостилю автора, «реалізації всіх авторських інтенцій». Бо саме так було і в часи Ієроніма, і так, на щастя, залишається і тепер [549, с. 18].

Натомість О. Ребрій убачає значне досягнення теорії в наголошенні нею ролі перекладача в процесі діяльності перекладу: «скопос-теорія надає перевагу перекладачу, який намагається виконати певне завдання, яке він або обрав сам,

або отримав від замовника, в інтересах та за дорученням якого і виконується переклад» [403, с. 216]. Щодо полеміки навколо скопос-теорії дослідник зазначає: «Природа цієї суперечки має не стільки перекладознавчий, скільки філософський характер; для нас набагато важливіше усвідомлення того, що переклад є цілеспрямованою діяльністю, що передбачає певну *програму* її реалізації» [там само].

Погляд на теорію крізь призму місця автора й відповідальності перекладача за відповідність оригіналові не викликає сумнівів щодо його аргументування. Орієнтація на кінцеву мету перекладу в дещо іншому ракурсі розглядалася А. Лефевром і його теорією «культурного повороту».

Засновниками «культурного повороту» вважаються С. Басснетт та А. Лефевр, які, посилаючись на розробки двох незалежних груп науковців, об'єднаних ідеями Г. Турі та Г. Фермеєра, у липні 1988 на конференції у Варвіку вперше впровадили поняття *cultural turn* [876, с. 47-56]. «Культурний поворот» дав можливість по-іншому поглянути на проблему перекладу, зміщуючи акценти із лінгвальних аспектів на культурологічні та ідеологічні.

А. Лефевр спочатку окреслює термін «рефракції» як «заломлення» (за принципом променевого заломлення), тобто відхилення від ТО, що постулюється як адаптація ТО до цільової культури з метою впливу на реципієнта, відтак замінює його терміном «переписування», який розуміється як засіб маніпуляції та контролю, а також говорить про «патронаж» як механізм контролю, елементами якого виступають ідеологія, економіка і статус [778]. Переклад розглядається як такий, що впливає на реципієнта, а отже, слугує засобом маніпуляції. С. Басснетт та А. Лефевр акцентують увагу на переписуванні і бачать переклад художньої літератури як переклад з культури на культуру [618].

Хоча назва «культурний поворот» начебто передбачала пріоритет культури, насправді ж теорія розглядала маніпулятивні процеси, характерні для багатьох лінгвокультур, де ідеологія визначала, який кінцевий продукт повинен потрапити до споживача. Подібні закиди спостерігалися і в бік деяких перекладачів СРСР, зорієнтованих на ідеологію керівної партії.

Крім перелічених змін у перекладознавчій науці, у 90-х роках та на зламі тисячоліть відбулися й інші процеси, до яких належать емпіричний [694] та соціологічний [614; 937] повороти. Найбільший потенціал у цьому відношенні має «соціологічний поворот», який охоплює питання етики, культурної ідентичності, багатомовності [218, с. 26-27]. У соціокультурних концепціях перекладу особливо важливе місце посідали проблеми міжкультурної комунікації, де по-новому презентовано співвідношення культури й перекладу [162; 240; 362; 369].

Проте деякі автори соціокультурних концепцій перебільшують роль культури в перекладі. Приміром, М. Відал Кларамонте вважає одиницею перекладу саме культуру [917], а С. Буеса Гомес виступає за «перманентну відмову від мовних підходів на користь транскультурних» [636, с. 33]. У цьому зв'язку ми приєднуємося до думки А. Багдасарян, яка вважає науково необґрунтованим повне заперечення важливості тексту в процесі перекладу: «у таких перекладознавчих моделях лінгвальні чинники протиставлені екстралінгвальним. Насправді, лінгвальні й екстралінгвальні чинники, що беруть участь у процесі перекладу, зумовлені текстом, вони зумовлені цим текстом і можуть бути осмислені тільки завдяки йому» [19, с. 297]. Як зазначає А. Багдасарян, шукаючи нову трансляторну парадигму, неможливо ігнорувати мовну сутність перекладу, позаяк «діалектичні взаємодії та взаємні проникнення лінгвальних і екстралінгвальних чинників визначають динаміку перекладацької діяльності». Дослідниця говорить про важливість культуроорієнтованих моделей перекладу, які компенсують недоліки лінгвістичної транслятології. «З позиції нових соціокультурних концепцій переклад залежить від взаємовідношень культур мови-джерела і мови перекладу та більше не розглядається як транспарентна й об'єктивна діяльність, а також розмежовується певними цілями й інтересами» [19, с. 298].

Наразі розвиток перекладознавства позначений подальшими взаємними інтеграційними процесами з лінгвістикою, літературознавством, лінгвокультурологією, історичною, когнітивною, психо- і соціолінгвістикою. Але сьогодні з'являється потреба в нових теоріях перекладу, вектор яких спрямований

саме на культуру в транслятології. Цю думку узагальнює А. Багдасарян: «Необхідно розглядати переклад як багатоаспектну складну діяльність, у якій по-новому інтерпретуються співвідношення мови й культури, а також роль перекладача» [19, с. 298]. Таким чином, центральною ланкою у складній системі взаємовідношень культури й перекладу постає перекладач.

Акцентування ролі перекладача виводить перекладознавство у площину **антропоцентричної методології**, яка є панівною у філологічних студіях сьогодення. Саме вона постає загальною методологією нашого дослідження.

Антропоцентричний підхід до мови, започаткований В. Гумбольдтом [146] і розвинутий О. Потебнею [389], Е. Бенвеністом [38], М. Бахтіним [30] та ін., на противагу лінгвоцентричному, сконцентрованому на самій мові, «розглядає мову як таку, що належить свідомості людини й реалізується в його мовленні» [34, с. 17].

За В. Гумбольдтом, «мову неможливо було б придумати, якщо б її тип уже не був закладений у людському розумі» [146, с. 313]. У цьому твердженні акцентується когнітивна сутність мови, її належність ментальності мовців. У сучасній лінгвістиці розуміння антропоцентричного принципу розширюється на соціальну взаємодію і формулюється у такий спосіб: «Мова належить свідомості мовця й реалізується в його мовленні в процесі комунікативної, когнітивної й мовленнєвої взаємодії мовців та їхніх груп» [34, с. 21]. Антропоцентричним по суті є і зближення мови й культури, а оскільки культура без людини не є можливою, тому однією з антропоцентричних дисциплін постає лінгвокультурологія.

Антропоцентризм висуває людину як носія мови не тільки в центр лінгвістичної, але і в центр передокладознавчої рефлексії [10; 210; 405]. Ще О. Швейцер наголосив на діяльнісній суті процесу перекладу, передбачивши розвиток скопос-теорії: «Переклад становить цілеспрямовану діяльність, що відповідає певним вимогам та нормам і є орієнтованою на досягнення певного результату» [568, с. 7].

Якщо лінгвоцентричні перекладознавчі розвідки сконцентровані на досягненні максимальної близькості ТП до ТО і особистість перекладача залишалася поза увагою, антропоцентричний погляд на переклад переносить фокус уваги на особистість перекладача (див. огляд у: [10, с. 11–15]). Як зауважує М. Іваницька, «антропоцентризм передбачає пріоритетне дослідження особистості перекладача як суб'єкта перекладацтва і важливого агенса міжлітературних взаємодій» [211, с. 4].

Проте антропоцентризм у перекладознавстві не слід ототожнювати з зосередженням дослідницької уваги на перекладачеві. Загалом, антропоцентрична парадигма у перекладознавстві демонструє чотири дослідницькі напрямки:

1) діяльнісний, який висуває у центр уваги процес перекладу, що розуміється як діяльність агента перекладу – перекладача [144; 173; 568; 738];

2) когнітивно-комунікативний, який концентрується на особливостях відтворення когнітивних [165; 246; 584; 759], соціолінгвістичних [99], психолінгвальних [192] і комунікативно-прагматичних [35; 408] характеристик ТО в ТП;

3) дискурсивний, у центрі уваги якого постає переклад як особливий вид дискурсу, процес і результат дискурсотворчої діяльності, що досліджується з когнітивно-комунікативних позицій [10; 329; 353; 405; 407; 539];

4) лінгвокультурний, який фокусує взаємні зв'язки мови й культури [4; 19; 198; 210; 333; 395; 397; 551].

Наше дослідження виконане в руслі четвертого підходу – лінгвокультурно орієнтованого перекладознавства, яке виступає його **частковою методологією**. Якщо лінгвокультурологія націлена на пошук унікальних, національно-культурних, ідеоетнічних характеристик певної мови, «культурних домінант», із одного боку, та міжкультурних відповідностей/розбіжностях, з іншого [222, с. 142], то культуроорієнтоване перекладознавство використовує дані про міжкультурні відповідності й розбіжності задля встановлення взаємовпливу культур у перекладі. Виявляється вплив культурної специфіки базових одиниць

свідомості на співвідношення еквівалентності й адекватності перекладу, на можливі втрати та перекладацький вибір [10, с. 28].

Культурне перекладознавство зорієнтоване насамперед на збереження культури МП. Як зазначає О. Чередниченко, «функція мови зі збереження етнокультури реалізується лише за умов постійного розширення її комунікативної та експресивної функцій у процесі мовленнєвої діяльності» [551, с. 30]. Однак важливим є і протилежний вектор – всебічне представлення в ТП цільової культури, репрезентація «чужого» як цікавого, значущого і – головне! – зрозумілого носіям цільової лінгвокультури.

Сучасні лінгвокультурно орієнтовані перекладознавчі дослідження зосереджені на таких завданнях:

- пошуку зв'язків між мовою і культурою, що відбиваються у перекладі [100; 210; 219; 390; 456; 534; 550; 561; 576],
- трансляторній специфіці культурно значущих одиниць мови [90; 197; 332; 350].

З огляду на культурну конотованість ЛОВ, дослідження специфіки її перекладу підпадає в річище другої групи завдань, що зумовило вибір **конкретного методологічного підходу** до перекладацького дослідження ЛОВ. Він постає в дисертації як культурно-емотивний підхід до трансляторного аналізу ЛОВ, який базується на теоретичних положеннях перекладознавства, лінгвокультурології та лексичної семантики і передбачає висунення на передній план аналіз культурної та емотивної конотованості ЛОВ, які зумовлюють застосування перекладачем специфічного трансляторного інструментарію. При цьому відтворення культурної конотації ЛОВ визначає насамперед стратегії і тактики перекладу. Відтворення емотивної конотації впливає на вибір трансляторних технік, способів і прийомів (див. рис. А4 додатка А).

Культурно-емотивний аналіз українсько-німецького перекладу ЛОВ із застосуванням понять конотації і культурного коду має сприяти вирішенню дослідницьких лінгвокультурологічних проблем, окреслених В. Телією, які

становлять важливі перспективи лінгвокультурологічного аналізу фразеологізмів. Головними з них є відповіді на запитання: «1) як культура втілюється у мовні сутності; 2) які мовні способи й засоби використовуються для цього втілення; 3) як поводять себе інкорпоровані із семіотичної області культури її знаки, «одягнені» в мовну оболонку; 4) у чому полягає не тільки суть «культурної семантики» <...>, але і її функційна роль у предметній області природної мови <...>» [461, с. 683].

Екстраполуючи окреслені проблеми на дослідження ЛОВ у аспекті художнього перекладу, визначаємо такі вихідні культурологічні положення нашого дослідження:

- 1) національна культура втілюється у ЛОВ у вигляді культурних конотацій, які перекладач має відтворити у мові перекладу;
- 2) ЛОВ демонструє культурну конотованість, тобто кожна одиниця ЛОВ володіє культурною конотацією, яка актуалізується в мовленні, відображеному в художніх творах, та відтворюється в тексті перекладу із застосуванням певних стратегій, тактик, технік і способів;
- 3) суть «культурної семантики» полягає у наявності в кожній одиниці ЛОВ культурної конотації, а функційна роль «культурної семантики» в предметній області природної мови – у тому, що одиниці ЛОВ, які завдяки культурній конотації доносять із глибини століть приховані культурні смисли, виконують роль знаків «мови» культури або лінгвокультурного коду носіїв мови, який має бути відтворений при перекладі;
- 4) інкорпоровані із семіотичної області культури її знаки «одягаються» в мовну оболонку, тобто постають як знаки мови – окремі одиниці ЛОВ, які входять зі своєю культурною конотацією у лінгвокультурний код носіїв мови і забезпечують взаєморозуміння мовців певної лінгвокультурної спільноти; взаєморозуміння між представниками різних монокультурних спільнот забезпечується за допомогою перекладу.

Відтак, впроваджувана трансляторна теорія ЛОВ постає дієвим інструментом аналізу взаємного впливу, метисажу мов і культур у перекладі, загальнокультурних і національно-специфічних цінностей. Крім того, ця теорія

акцентує ЛОВ як елемент лінгвокультурного коду носіїв української мови, що стимулює мовну і культурну рефлексію історичного поступу українського етносу, сприяючи укріпленню його ідентичності, адже «переклад можна порівняти зі своєрідним фільтром, який пропускає все корисне і потрібне для розвитку цільової мови й культури і затримує те, що може зашкодити їхній самобутності» [551, с. 171].

На думку О. Ребрія, «ми все далі відходимо від механістичного розуміння перекладу як трансформації тексту однією мовою у текст іншою мовою на основі закономірних відповідностей на користь діяльнісного» [403, с. 215-216]. Дослідник вважає за доцільне не позиціонувати антропоцентричний і лінгвоцентричний підходи як антагоністичні, а застосовувати їх в комплексі, що має уможливити якісний трансляторний аналіз: «традиційний перекладацький аналіз, заснований на порівняльному зіставленні вихідного та перекладного текстів, поєднується з низкою макролінгвістичних методів психолінгвістичного, соціолінгвістичного, лінгвокультурологічного тощо характеру» [там само].

Підтримуючи цю думку, зауважимо, що наше дослідження ЛОВ в аспекті перекладу методологічно є комплексним, тобто таким, що враховує взаємодію антропоцентричного принципу з лінгвоцентричним. Лінгвоцентричний об'єкт – ЛОВ – аналізується з урахуванням культурних і емотивних чинників її вживання у ТО і культурно-емотивних закономірностях її відтворення у ТП.

ЛОВ розглядається з акцентуванням не тільки лінгвокультурних і емотивних, але й комунікативних чинників її вживання носіями української і німецької мов. Переклад ЛОВ аналізується з урахуванням двох рівнів комунікації у тексті художнього твору – вертикальній комунікації автора з читачем (з виділенням авторського задуму) і горизонтальній комунікації персонажів [35, с. 12]. Аналізовані одиниці ЛОВ вживаються здебільшого персонажами художніх творів, тому відбивають їхні когнітивні й психологічні стани як учасників комунікації, зокрема емоції, настрої, афекти, почуття, відчуття і знання національного культурного підґрунтя вживаних засобів. З іншого боку, дії, вчинки і висловлювання персонажів підпорядковані авторській інтенції, тобто

вертикальна комунікація є первинною відносно горизонтальної. Це не може не відбиватися на стилістиці тексту, оскільки він є художнім твором, створеним на ґрунті авторської естетичної інтенції [33, с. 10], тож специфіка перекладу ЛОВ полягає у необхідності поєднати втілення у ТП: 1) релевантних характеристик персонажів-мовців, що вживають ЛОВ, 2) авторської інтенції, стилістичних реєстрів, емотивної тональності та лінгвокультурних пресупозицій тексту.

Під *інтенцією* автора художнього тексту розуміємо «спрямованість його свідомості на об'єкти й стани речей зовнішнього світу» [34, с. 29], зображувані у цьому тексті, та його намір донести своє ставлення до цих об'єктів до реципієнта тексту. Приймаючи це когнітивне за суттю трактування терміна «інтенція», застосовуємо його в роботі для окреслення загального задуму автора ТО щодо використання ЛОВ у конкретному висловленні персонажа, який (задум) має бути відтвореним перекладачем у ТП.

Слід зауважити, що закономірності художньої комунікації в аналізованих творах і їхніх перекладах не перебувають у фокусі нашого дослідження, а залучаються до трансляторного аналізу ЛОВ з огляду на необхідність врахування емотивних і культурних чинників її вживання, які безпосередньо пов'язані з комунікативними аспектами ТО і ТП.

Таким чином, культурний поворот активізував антропоцентричні тенденції у перекладознавстві, висунувши на передній план трансляторних досліджень культурологічний чинник і акцентувавши провідну роль перекладача у досягненні повноцінності перекладу.

2.2. Роль перекладача у досягненні повноцінності перекладу лексики обмеженого вжитку

Для отримання якісного перекладу визначальною є роль його автора. Професійність, знання, творчий підхід до перекладу, креативність, інтуїція – обов'язкове портфоліо перекладача; основна його мета – досягнення повноцінності перекладу.

Постає питання про співвідношення понять «еквівалентність», «адекватність», «повноцінність» та «вірність перекладу».

2.2.1. Вірність, еквівалентність, адекватність і повноцінність перекладу.

Отримання повноцінного перекладу в широкому розумінні цього слова як наближеного за рівноцінністю впливу тексту оригіналу (далі – ТО) на читача вихідної мови та на реципієнта цільової мови зі збереженням культурного маркування первинного тексту без нівелювання лінгвокультурних кодів – це саме те завдання, яке ставить перед собою кожен перекладач і на що очікує реципієнт. Коли говоримо якісний переклад, то окреслюємо його не як ідентичний, а як рівноцінний з оригіналом і за впливом на читача. При цьому розглядаємо його як максимально наближений до оригіналу і не позбавлений перекладацької суб'єктивності. «Переклад художнього тексту – це відтворення максимально наближеної до вихідної картини світу, яка виражає етнокультурну специфіку соціуму» [346, с. 14], «перекладацька інтерпретація, її трактування ТО цілком може бути суб'єктивною, що в черговий раз підкреслює індивідуальність художнього перекладу» [108, с. 15]. З цього приводу К. Мізін наголошує на тому, що «різні мови мають власну логіку, по-різному членують навколишню дійсність. Тому основним завданням є передача смислу, який укладає в повідомлення мовна особистість, що володіє культурно зумовленою ментальністю, картиною світу та системою цінностей» [329, с. 299].

Зрозуміло, що перекладач не може укласти «пакт про культурні права перекладу» із лінгвокультурою, яку перекладає, із автором, якого перекладає, із читачами, і з власною совістю. Проте він мусить знаходити компроміс між альтернативними можливостями. Саме в цьому ракурсі доречно розглянути надто розмите питання вірності у перекладі.

Ще у XVIII ст. Г. Венцки зауважував, що якість перекладу, яку ми кваліфікуємо як «вірність» перекладу, виражалася зворотом *dem Original ähnlich* (подібно до оригіналу) [869, с. 54]. Тобто вчений виступав за максимальну наближеність до оригіналу.

Поняття вірності передусім пов'язане із компромісом – «кому бути вірним?» Важко не погодитися з В. Коптіловим у тому, що переклад художнього твору – «не копія іншого тексту», а словесне мистецтво. Перекладач не має права заради вірності першотворові поступатися художнім рівнем свого перекладу» [259, с. 37], ризикуючи створити збіднений трансляторний продукт.

Учені в різні часи по-різному підходили до питання вірності, тобто точності й повноти перекладу. Якщо для А. Федорова перекласти текст означало точно і повністю виразити за допомогою засобів однієї мови те, що виражено засобами іншої мови, акцентуючи увагу на єдності змісту і форми [530], то Я. Рецкер дещо зміщує акценти щодо повноти перекладу та єдності змісту і форми, зауважуючи, що важливим завданням перекладача вважається цілісне й точне відтворення ТО зі збереженням стилістичних та експресивних особливостей [411].

По-іншому розглядає питання вірності в перекладі А. Берман. Погоджуючись із Р. Розенцвейгом, що «перекладати – значить служити двом панам», дослідник говорить про два полюси служіння перекладу – вірність і зраду. «Служити творові, автору, іноземній мові (перший пан) – і служити читачеві та рідній мові (другий пан). Тут проявляється те, що можна назвати драмою перекладача» [39, с. 95]. Одразу передбачаємо конфлікт ситуації: якщо перекладач вибере автора, твір та іноземну мову і введе їх у свій культурний простір, «він ризикує залишитися чужим серед своїх, зрадником». А якщо вчинить навпаки, то немає впевненості, «що інша культура не відчує себе „обкраденою“, позбавленою твору, який вона вважала, безумовно, своїм» [39, с. 95]. Очевидно, з цього приводу не існує однозначних думок, є тільки логістика перекладача, яку він використовує особисто для власних трансляторних процесів. Тому цілком погоджуємося з тезою О. Ребрія, який зауважує, що «переклад завжди є компромісом, ступінь якого регулюється ієрархічною системою обмежень» [403, с. 171–172].

Коли говоримо про перекладацьку вірність, розуміємо, що за нею стоїть як внутрішній конфлікт самого перекладача, так і можлива зовнішня полеміка. Насамперед ідеться про нечіткі питання й відповіді, кому, наскільки і в чому саме має бути вірний перекладач: авторові, епосі, ідеології, культурі взагалі, чийй саме

культури, загальному текстовому полотну чи його окремим вузловим елементам, перекладацьким принципам тощо. Н. Гарбовський зазначає, що питання вірності передбачає багато відповідей та аргументів, але вони не зможуть «підказати, як насправді „вірно перекладати“» [107]. Осягнення цих припущень багатоступеневої вірності заздалегідь розцінюється як «теорія ймовірності» і програмує цілий спектр непорозумінь.

Вислів Г. Гайне «Переклад, мов жінка: якщо гарна, то невірна, а якщо вірна, то негарна», не раз дискутувався серед перекладознавців. На нашу думку, він втрачає актуальність, позаяк перекладацька фаховість переступає потребу дискусій про «невірність». Тут варто говорити про максимальну відповідність перекладу у поєднанні з його «природністю» [913] та неодмінним прагненням до рівноцінності тексту, що передбачає його відтворення відповідно до авторського задуму. Перекладач може гіпотетично, але не достеменно передбачити цей задум, передати текст засобами «цільової культури, щоб переклад відповідав задумові автора, принаймні не суперечив йому» [там само].

Відданість реципієнтові іншої культури означає, що реалізуються очікування адресата стосовно перекладу, «який відповідає нормам і конвенціям передачі тексту цільової культури» [782, с. 229]. Такі прагнення відповідності перебувають у певному протиріччі один до одного і не можуть бути одночасно реалізовані.

В. Радчук вважає рівноцінним оригіналові чи адекватним «такий переклад, який здатний справити на читача таке саме враження», «забезпечити такий самий художній вплив, чи ефект» [396, с. 160]. Поруч з тим, він зазначає, що не варто вимагати від перекладу, щоб він володів такими ж функціями, що й ТО, тобто «щоб він діяв на читача так само» [396, с. 161].

Т. Логус зауважує, що коли перекладач має намір втілити задум автора твору і «переклад повинен викликати приблизно однакову реакцію в читачів цільової культури, він мимоволі мусить відмовитися від „відповідності культурній специфіці“ і вдатися до семантично вільного відтворення» [782, с. 229]. Підлаштування цільового тексту до сприймання реципієнта завжди результує

втручання у ТО. Зазвичай таке втручання стосується окремих висловлень і не порушує загальної цілісності вихідного тексту.

Розглядаючи переклад ЛОВ через призму трансляторної вірності й опираючись на асиметрію лінгвокультурних кодів, розуміємо поняття «вірність» при перекладі як: 1) збереження емотивного забарвлення ТО, зважаючи на національну специфіку обох лінгвокультур, 2) збереження наближеного до авторського задуму впливу на реципієнта. Визначальним є ставлення перекладача до кожного окремого тексту. Логічним чином це досягається за допомогою трансляторних трансформацій, зорієнтованих на збереження культурної та емотивної конотацій, а також на лінгвокультурний код цільової культури та встановлення культурних маркерів, якщо йдеться про культурно конотовані лексеми. При цьому бачимо відносність щодо можливості точного (і абсолютну неможливість геометрично точного!) перекодування позначень тексту.

Серед науковців упродовж десятиліть ведуться дискусії щодо еквівалентності та адекватності перекладу. Термін «еквівалентність» неправомірно, всупереч вихідному значенню («постійний, однозначний»), позначає всі типи відповідностей, а термін «адекватний» (від лат. *adaequatus* «прирівняний») означає «рівний, відповідний» [229, с. 546].

Важливим для перекладознавства є дослідження Ю. Найди, який запропонував формальну (збереження частин мови, пунктуації, застосування «принципу конкордансу») та динамічну еквівалентність (досягнення рівності впливу на читача) [814]. У рамках скопос-теорії Г. Фермеєр та К. Райс розглядають переклад як мистецький вид діяльності, спрямований на певну аудиторію реципієнтів. Для науковців адекватний переклад апріорі означає відповідність поставленій меті (процес перекладу), а еквівалентність усього лише характеризує функційну відповідність ТО (результат процесу) [843].

Для досягнення адекватності перекладу важливо зважати на семантичні, стилістичні, морфологічні, синтаксичні, а також фонетичні грані твору. А. Сітко та І. Струк говорять про важливість урахування форми і смислу всього ТО, а також про те, що «перекладач повинен насамперед прагнути до еквівалентності

перекладу, а далі, виходячи з принципу адекватності», сумлінно підбирати найбільш вдалі прийоми і способи перекладу [429]. На важливості форми і змісту наголошує також Т. Козак. На його думку, адекватний переклад – «це відтворення єдності змісту й форми оригіналу засобами іншої мови» з урахуванням змістової і прагматичної еквівалентності, точний, без неприпустимих перекручень та порушення норм [240, с. 57].

В. Колер пропонує 5 типів потенційної еквівалентності: 1) відповідність один одному; 2) відповідність один до багатьох; 3) відповідність багатьох до одного; 4) відповідність один до нуля (тут науковець розглядає такий спосіб відтворення, як адаптація); 5) відповідність цілого до частини [757, с. 229–237]. У лінгвістиці побутує термін «нульова еквівалентність», який по-різному трактується науковцями. При характеристиці рівня повноти відтворення еквівалентності ми послуговуємося цим терміном для позначення повної відсутності еквівалентності.

Як вважають Т. Кияк, О. Науменко та О. Огуй, еквівалентність ТО і ТП ґрунтується на різнорівневому розумінні тексту «без урахування його комунікативного спрямування», але адекватний переклад «має відповідати загальноприйнятій нормі перекладу, тобто кожна літературна епоха виробляє, а через деякий час переглядає свої критерії адекватності/неадекватності» [229, с. 551–552]. Підтримуємо думку В. Комісарова, який вважав, що слід зосередити увагу на комунікативній рівноцінності: еквівалентність змісту ТО і ТП «виступає як основа їхньої комунікативної рівноцінності, передбачувана наявність якої робить цей текст перекладом. Норма еквівалентності перекладу не є незмінним параметром» [252, с. 229]. Рівноцінність вбачаємо як близькість впливу перекладу на реципієнта порівняно із впливом ТО на читача вихідної мови, тобто як емоційну близькість.

Безперечно, потрапляючи в середовище чужої культури, твір діє по-своєму, опираючись на закони, досвід, світосприйняття, тезаурус іншої культури. На думку В. Виноградова, переклад може лише «наближатися до оригіналу, тому що в художнього перекладу є свій зачинатель, свій мовний матеріал і своє життя в

мовному, літературному і соціальному середовищі», несхожому з оригіналом [79, с. 25].

Найбільш прийнятним для характеристики якості перекладу видається термін «повноцінність» [531; 229], близький до терміна «адекватність», і який, паралельно з термінами «адекватність» та «рівноцінність», є доволі зручним для характеристики цілісного відтворення перекладу. Термін «повноцінність» розглядається як рівноцінність із ТП і визначається не буквальною/точністю перекладу, а комплексним підходом і повнотою вжитих засобів, які максимально наближають ТП до ТО. Повноцінність полягає у відтворенні «специфічного для оригіналу співвідношення змісту, форми та інтенцій як єдиного цілого» [229, с. 551–552]. При перекладі ЛОВ повноцінність характеризується як комплексне відтворення тексту на рівні емотивної конотації із дотриманням функційних засобів перекладу.

Важливо зауважити, що В. Гумбольдт заперечує можливість повноцінного перекладу, тому що «жодне слово однієї мови не є повноцінне зі словом з іншої мови» [735, с. 80]. Подібної думки дотримуються й інші науковці [857; 925; 926]. Т. Кияк, О. Огуй і А. Наumenко, однак, вважають, що саме поняття повноцінності є найвдалішим для розуміння «цілісного відтворення перекладу» [229, с. 547]. Це означає, що повноцінність перекладу проявляється не тільки у площині окремих мікротекстів, але й на тлі загального текстового малюнка.

Для характеристики якісного перекладу обираємо поняття «повноцінність» та «рівноцінність впливу ТО і ТП на реципієнтів МО та МП».

2.2.2. Перекладацька компетентність як запорука повноцінності перекладу. Поява кожного нового вдалого перекладу – це ще один крок одного народу назустріч іншому. Якщо зважати на те, що культура – це «національна, регіональна, етнічна, групова форма існування більш-менш універсального знання і більш-менш універсальних функцій, які забезпечують виживання людських співтовариств» [534], то перенесення її на тло іншої культури потребує «делікатного» вживлення. І цю роль виконує художня література та «агент творчої

дії» [405, с. 55] – перекладач.

Опиняючись сам на сам із твором, який слід перекласти, перекладач потрапляє на перехрестя між автором і читачем, між мовами і культурами, між своїм і чужим, де нема точних дороговказів, але є знання, вміння, досвід, перекладацька інтуїція, які допомагають досягнути бажаної мети. «Саме перекладач в умовах різноманіття культур і відсутності єдиної світової мови опиняється перед необхідністю засвоїти «чуже» для культури, яка приймає, і звести в єдину систему універсальне, своє і чуже» [108, с. 5]. Оскільки «художній переклад – не ремесло, а високе мистецтво» [558, с. 5], від перекладача як митця залежить якість кожного трансляторного продукту.

Дослідники по-різному оцінюють роль перекладача, зважаючи на те, що переклад «не копіює оригінал, що текст оригіналу, введений в інший мовний і культурний контекст, починає жити новим життям, відмінним від того, яке міг передбачати автор оригіналу» [108, с. 6]. Власне, сьогодні роль перекладача вже давно не асоціюється із роллю апологета, коли він ще почував себе зобов'язаним зробити добру послугу «своєму» авторові, виправляючи помилки з метою показати його переваги у контексті чужої мови. Та й переклади попередніх століть далеко не завжди здійснювалися досвідченими перекладачами, які готові були відповідати за якість власного продукту. Іноді за цю працю бралися випадкові люди.

Певна річ, що нині існують високі вимоги до трансляторної діяльності та якості отриманого перекладу, що векторно спрямовується суто на перекладацькі процеси. А. Берман вважає, що перекладач «... думає, що він письменник, але він тільки переписувач. Він автор – але ніколи не Автор. Його твір перекладача – ніколи не Твір» [39, с. 96]. Це праця на чужій території, яка на якийсь час стає його власною. Подібне бачення знаходимо в А. Гольдшмідта: «Перекладач – це перш за все ремісник, але також письменник, правда, тільки на другому місці, тобто ніколи не справжній автор» [700, с. 6]. Він не має права втручатися в текст, корегувати автора, навіть не сміє прагнути зробити текст кращим. Дослідник називає дві причини, чому цього робити не можна. По-перше, у такому випадку

кожен перекладач до невпізнання переробляв би по-своєму первинний авторський твір, а по-друге, читач очікує твору не перекладача, а його справжнього автора-письменника [там само]. І це має залишатися аксіомою у трансляторних практиках.

Незважаючи на те що більша частина літературного полотна так і назавжди залишається «у тернових кущах перекладу» [700, с. 10], надійно схованих від читача, однією із передумов успішного перекладу є фаховість, професіоналізм, які базуються на індивідуальному підході перекладача до кожного перекладу, його інтуїції, власному почеркові – особистому обладунку творення перекладу, з його власним перекладацьким реманентом, побудованим не тільки на знаннях трансляторики, але й передусім на глибоких знаннях мов, культур, рівня загальної компетентності, начитаності, широковекторності загальних знань та компетентності у вузькопрофільних сферах.

Опосередковано майстерність перекладача реалізується у поєднанні реального й ефемерного, містики й дійсності, незбагненого та осяжного, уподібнюється до відчуття письменника чи художника, які продукують твір. Проте, як уже зазначалося вище, «не забуваймо, перекладач не є автором, він ніколи не відчуває знайомих автору страхів перед порожніми сторінками, для нього вони навіть занадто наповнені» [700, с. 10].

Переклад є рефлексією авторських почуттів на відчуття перекладача, а не навпаки. На думку Р. Кайль, переклад – це потенційно небезпечна скринька Пандори: «Раз відкрити її – і вмить розлітаються в усі боки світу асоціації і конотації, полісемії і гомофони, альянзи і перехресні посилення, сенс і нісенітниця, текст і контекст» [747]. Щоб їх упіймати знову, перекладачеві потрібна чимала порція надії. Це означає, що перекладач як адепт Прометея повинен володіти особливою толерантністю до тексту, вмінням проектувати елементи однієї культури на елементи іншої, виокремлюючи точки невідповідності, мати високий рівень загальної компетентності, начитаності, перекладацької фаховості, інтуїції як психологічного феномена й креативності як вияву гостроти вимислу та винахідливості при розв'язуванні важкодоступних трансляторних вузлів, зокрема

й текстів із наявністю ЛОВ.

Для отримання повноцінного чи гранично наближеного до повноцінного перекладу перекладач насамперед має опиратися на **перекладацьку компетентність** – готовність і здатність передавати інформацію «з однієї мови іншою з урахуванням відмінностей між двома текстами, комунікативними ситуаціями і культурами» [282, с. 171].

Перші спроби визначення перекладацької компетенції з'явилися в середині 1970-х рр., а з 80-х рр. почалися когнітивні дослідження процесу перекладу та роботи перекладача [753, с. 180]. У нашому дослідженні опираємося на тлумачення А. Мещерякова та А. Косникової, які на основі аналізу існуючих дефініцій під **компетенцією** розуміють сукупність професійних повноважень, необхідних для виконання певного виду діяльності, а під **компетентністю** – суб'єктивну якість особи, яка відображає її здатність до виконання певної діяльності [323, с. 7].

Р. Міньяр-Белоручев надає перевагу мовній та мовленнєвій компетенціям [326], Ю. Гольц-Мянттярі – культурній та лінгвістичній складовим [730], а А. Мещеряков і А. Коснікова – «культурній складовій в єдності з соціокультурними та соціолінгвістичними підкомпонентами», передусім поглибленню фонових знань про мовні, культурні, суспільні особливості [323, с. 7].

Перекладацька компетентність, за В. Комісаровим, передбачає насамперед наявність у перекладача когнітивних і лінгвістичних знань, широкої загальнокультурної ерудиції, певних психологічних якостей. Учений виокремлює такі перекладацькі компетенції: мовну (знання про систему, норми та узус мови, її словниковий склад і граматичний устрій, про правила вживання одиниць мови для побудови мовленнєвих висловлювань), комунікативну (уміння проектувати на висловлення в тексті оригіналу інференційні можливості рецепторів перекладу, уміння налагоджувати контакт із реципієнтами), текстотвірну (уміння створювати тексти різного типу відповідно до прийнятих у мовному колективі правил) [254, с. 325-331]. Варто зауважити, що В. Комісаров окремо не виділяє міжкультурну

компетенцію.

Інші дослідники розглядають перекладацькі компетенції ширше, відносячи до них: фахову (як таку, що охоплює наявність знань, умінь та навичок, знань техніки перекладу), інтелектуальну (загальну освіченість), мовну (знання мови), мовленнєву, семантичну (високий рівень володіння фоновими знаннями, глибоке розуміння тексту), текстотвірну (володіння стратегіями й прийомами перекладу, вміння визначити тип тексту та його складові), інтерпретаційну (уміння бачити текст очима іншої культури), міжкультурну (знання традицій та звичаїв певної культури, соціокультурні відмінності) компетенції [87; 282; 906].

О. Ребрій пропонує «власний портрет перекладача-креатива», «виходячи з положень когнітивної психології. Встановлюючи «взаємозв'язок між когнітивним(и) стилем(ями) особистості (як способом переробки інформації) та іншими стилями поведінки, які сукупно формують пізнавальний стиль особистості перекладача», науковець розглядає чотири рівні стильової поведінки: рівень кодування інформації, інформаційної обробки, рівень постановки та вирішення проблем та рівень пізнавальної позиції особистості [405, с. 55–60]. При цьому дослідник зауважує, що одна і та ж особистість може побіжно володіти рисами різних когнітивних стилів, що передусім опирається на властиві їй способи кодування інформації.

О. Ребрій прогнозує успішного перекладача «як особистість-аудіала, здатного репрезентувати такі когнітивні стилі, як широкий діапазон еквівалентності, широку категоризацію, толерантність до нереалістичного досвіду, когнітивну складність та абстрактний рівень концептуалізації» [405, с. 59]. Творення персонального стилю з опорою на володіння «широким арсеналом засобів стильової поведінки» належить до важливих маркерів професійного перекладача [405, с. 60].

Отже, перш ніж стати особистістю-аудіалом, перекладачем-креативом, «агентом творчої дії» високого ґатунку, йому слід подолати чимало «каменів спотикання» на шляху формування пізнавального стилю його особистості, для досягнення професійних вершин, що інкорпорує загальні компетенції, ерудиції,

оволодіння когнітивними та поведінковими стилями особистості, а також креативністю і вправністю, не забуває про перекладацьку етику, покладається на свою інтуїцію та досвід, бачить переклад як творчість та вміє виважено реагувати на кожен порух калейдоскопа власних рішень. Він вростає у роль майстерного креатора і «сомельє» текстового «еквіваленту», перепускаючи всі слова та емоції через «тонкі мембрани» свого сприйняття, і стає передостанньою інстанцією перекладеного шедевра. Останньою ж – є критик чи рецензент. Якщо перекладач постійно оглядається на критика, він може втратити свою індивідуальність і впевненість у власній правоті. Проте якщо перекладач взагалі ніколи не оглядатиметься на критика, він може зав'язнути у своїх аксіомах.

Підсумовуючи сказане, узагальнимо, що, тримаючи в руках трансляторні віжки, перекладач має конкретні завдання та чітку смугу пересування трансляторним простором. До його основних завдань належать: 1) вибір тексту (якщо це передбачає ситуація), 2) комплексний аналіз текстового полотна, який супроводжується когнітивними та інтуїтивними процесами, 3) покроковий переклад, який передбачає особливе опрацювання слабких місць, 4) активізація досвіду, знань та креативності, 5) поповнення ерудиції із додаткових джерел, 6) вправність, 7) пошук альтернативних варіантів, сортування, звуження вибору, 8) інтерпретація, прийняття рішень тощо. Важливим є майстерне володіння трансляторним інструментарієм, обирання стратегій і тактик перекладу, відтворення культурної специфіки тексту від прямої передачі змісту до творення аналогій та ін.

2.2.3. Креативність, етика та інтуїція перекладача як необхідні складові перекладу лексики обмеженого вжитку. Креативність вважається важливим елементом трансляторної діяльності насамперед під час перекодування ускладнених висловлень і відтворення авторського стилю та досягнення лінгвокультурних кодів на основі когнітивного потенціалу перекладача, де, власне, проявляється його «креативна воля» [246, с.170] (також: [405; 622; 643; 644; 693; 769; 848]). Креативний переклад у «жодному разі не є екзотичним особливим

випадком, а притаманний процесові перекладу загалом» [769, с. 7] і навіть може вважатися центральною величиною у дефініції співвідношення ТО і ТП.

Існують різні погляди на перекладацьку креативність, коли йдеться і про відтворення стилістичного нюансування, потребу бачити пріоритетність найвдалішого варіанта в широкій палітрі створених перекладачем засобів вираження. Деякі дослідники вважають креативність «осовою для розвитку нових моделей трансляторної компетенції» [644]. Креативність у поєднанні з поняттями розуміння та інтерпретації розглядається як основа перекладу, зазначаючи, що текст слід спершу зрозуміти, а вже відтак креативно відтворити його [644, с. 11–13]. Натомість Н. Саттлер-Говдар виключає все креативне із трансляторних процесів і вважає перекладні креативні тексти не перекладами, а транскреаціями [848]. М. Шрайбер пояснює таке тлумачення тим, що дослідниця розглядає переклад із точки зору практичності професії, на противагу П. Кусмаулю, який трактує креативність як ознаку перекладу. М. Шрайбер з цього приводу зауважує, що, «якщо надалі розвиватимуться такі тенденції», він передбачає небезпеку появи непорозуміння між дослідниками перекладу і практиками [865].

О. Ребрій розглядає креативність як важливий чинник підвищення значущості особистості перекладача. Науковець зазначає, що «введення креативності у термінологічний апарат сучасного перекладознавства уможливило розташування в центрі дослідницької уваги перекладацької особистості, яка таким чином перетворюється на провідний антропогенний чинник процесу перекладу» [405, с. 8]. Вчений акцентує на тому, що креативність безпосередньо пов'язана із творчістю як методологічною основою філософії перекладу, проте ці явища не ототожнюються [405, с. 21]. Поділяємо думку дослідника про те, що креативність виступає важливим елементом трансляторних процесів і вимагає творчого підходу.

Творчим процесом вважає переклад також Р. К. Міньяр-Белоручев. Він наголошує, що в перекладі неможливо опиратися лише на репродукцію, оскільки художній переклад – це мовна творчість [324, с. 176]. Тобто творчий процес слугує

важливим «органайзером» при синтезі трансляторних одиниць тексту, а креативність – інтенсифікатором трансляторної майстерності. Креативність перекладача потребує як гостроти розмислу у ментальній презентації проблеми, тобто винахідливості, так і обов'язкового дотримання меж дозволеного, не спотворюючи тексту твору і не стинаючись із креативністю автора. Нерідко креативні рішення приходять інтуїтивно, без занурення в трансляторні глибини, у всіх інших випадках перекладачеві життєво необхідний його творчий потенціал, оскільки він «ступає по лезу» власного рішення між «вірністю» перекладу та виходу із «перекладацької пастки».

Т. Логус переконаний, що «рішення, які базуються на досвіді, як правило, є менш креативними, а в проблемних ситуаціях саме креативність відіграє важливу роль» [782, с. 200]. Натомість О. Ребрій слушно зауважує, що «ступінь креативності перекладача як співавтора цього твору визначатиметься не тим, як далеко він відійшов від оригіналу, а тим, як сильно він зміг до нього наблизитися» [405, с. 98], що є чи не найважливішим у перекладі.

Таким чином, *креативність* – це процес, який базується на здатності перекладача оволодіти кожною конкретною ситуацією, свідомо оцінювати важливість інформації з метою отримання повноцінного і рівноцінного з оригіналом трансляторного продукту.

Вважаємо, що при перекладі ЛОВ креативність особливо необхідна в перекодуванні «важкодоступних місць», оказіональних висловлень, а також гри слів і каламбурів з елементами ЛОВ, які вважаються особливо складними конструктами перекладу й потребують креативних перекладацьких рішень. Підґрунтям прийняття найбільш результативних рішень слугують фонові та фахові знання, досвід та інтуїція.

У перекладознавстві **інтуїція** часто розглядається у сув'язі з креативністю [405; 782; 826; 931; 941], адже «мистецтво прийняття рішення полягає в тому, щоб поєднати раціональні й інтуїтивні дії з метою підвищити шанс отримати оптимальний результат» [782, с. 200].

Інтуїція як психологічний феномен, який сягає зорі людства, досі

залишається не до кінця зрозумілою і далеко не завжди піддається поясненню. На думку О. Ребрія, поняття інтуїції «“опирається“ застосуванню систематичного, методологічно вивіреного аналізу через принципову неможливість логічного підходу до її вивчення» [405, с. 41]. Саме завдяки відсутності видимої логічної структури при прийнятті рішень інтуїція володіє силою неусвідомленого проникнення в суть речей.

Якщо Г. Вотак розглядає інтуїцію як «повне охоплення дійсності», через яку «можна дістатися до суті предмета чи явища», де маніфестована правда [941, с. 80], то В. Вільс описує це поняття як засіб, до якого перекладач може вдаватися свідомо [931, с. 142], хоча за цим має стояти перекладацький досвід. Перекладацьке «тонке відчуття» (*Fingerspitzengefühl*) [826] є важливим трансляторним засобом у виборі правильного варіанта перекладу, у т. ч. при перекодуванні ЛОВ. Інтуїтивні асоціативні ряди часто базуються на здобутому досвіді, перекладацькій компетенції та широких фонових знаннях. За відсутності таких знань інтуїція здатна підвести, але на рівні підсвідомості може допомогти вибрати найдоречніший варіант.

Відомо, що художній текст не захищений від перекладацьких помилок необачності, ляпів (неправильного підпорядкування висловів ТО і ТП як фактора неусвідомленості власного вибору), хибного відтворення культурно специфічних мовних зразків: перекладацького недогляду (непередбачувані помилки), або ж перекладач навіть не вважає їх помилками (фактор усвідомленості протилежного).

Хоча «перекладач – це танцівник над безоднею мов» [656, с. 46], він, однак, повинен бути добрим аналітиком і тактиком та передбачувати можливі помилки. До помилок може призвести багато чинників: невдале перекладацьке рішення, прийняте за відсутності у МП повнофункційного, точного аналога, «фальшиві друзі перекладача» (оптична схожість при внутрішній розбіжності), недостатня увага до «слабких місць», дефіцит знань чи перекладацька або культурна необізнаність, історична та будь-яка інша непоінформованість, інші хиби. При перекладі ЛОВ можуть бути наявні причини естетичного характеру, які зумовлюють неточність/приблизність відтворення лексики та стилю ТО.

Задля уникнення емоційного дисбалансу при перекладі ЛОВ основним орієнтиром слугує пошук засобів досягнення можливої/бажаної рівноцінності впливу тексту на реципієнта, що відповідає авторському задуму. Якщо для відтворення емоційного рівня важливу роль відіграє функційний відповідник, то для перекодування, наприклад, жаргонізмів доби СРСР, важливим є натяк на «чужинність» або експланація (як-от лінійне розширення тексту, коментар внизу сторінки чи в кінці книжки), що іноді виявляється небажаним.

Перекладацькі помилки завжди пов'язані з людським фактором. Не слід забувати, що переклад – індивідуальний процес. Перекладач повинен «виявити системи деформації, які загрожують його заняттю і несвідомо впливають на рівень його лінгвістичного і літературного вибору», що, на думку А. Бермана, залежить від психології перекладача [39, с. 96].

Питання вірності перекладу тісно пов'язане з **перекладацькою етикою**, яка ще донедавна вважалася очевидним поняттям, хоча на сьогоднішній день спонукає дослідників до наукових дискусій. Коли говоримо про етику в перекладі, маємо на увазі проблеми не тільки стереотипів та міжкультурного непорозуміння [162, с. 9], але й етики перекладача. Розуміємо етику перекладача як важливу складову його моральної сторони, яка вимагає акцептування і повноцінного, толерантного відтворення «чужого» без втручання в ідеологічне, соціальне й змістове текстове тло, не допускаючи маніпуляції та етичного згладжування. Коли ж ведемо мову про вірність перекладу, то визнаємо низку труднощів, пов'язаних із важкоперекладними місцями, що почасти призводять до можливого відходу від ТО.

Дещо несподіваним є погляд на етику перекладу А. Бермана, який зазначає, що «перекладати – це, звичайно ж, писати і передавати», що набуває «справжнього смислу лише в зв'язку з етичною метою, якою керується перекладач» [39, с. 96]. У цьому ракурсі науковець аналізує близькість перекладу до мистецтва й доречно зауважує, що тут переклад ближчий до науки, ніж до мистецтва, оскільки «мистецтво етично безвідповідальне» [там само]. Вважаємо, що «автономність перекладача», про яку говорить Л. Венуті [913], і нівелювання символів не тільки

призводять до «невидимості» оригінального тексту, але й відділяють текст від культури, що зумовлює видимі втрати. Беззаперечним залишається той факт, що етика перекладу передбачає збереження, а не руйнування культурної маркованості тексту, а отже, і його повноцінності. Це підсвідомо ставить перекладача в професійні та моральні рамки, навіть якщо він не думає про дамоклів меч етики.

Отже, етика є невід'ємним елементом трансляторних процесів і передбачає різновекторність свого дослідження. Більшість наукових розвідок стосується певних узусів, спрямованих на особу перекладача. К. Біркенгауер вважає питання моралі перекладача та етики перекладу дискусійним та розглядає дев'ять перекладацьких заповідей, в яких ідеться про обов'язкові знання виконавця перекладу, заборону плагіату, переробки перекладів колег, ненанесення шкоди репутації колег тощо, а також постулює обов'язок перекладача «не перекладати твори, які прославляють війну та закликають до расизму» [628, с. 1987]. Не можемо не погодитися і з думкою А. Бермана, який вбачає завдання перекладача у прийманні «чужого» у власну мову, що зберігає культурну маркованість МО.

За суб'єктивним чи об'єктивним несприйняттям «чужого» (вірний Аллахові араб не може перекладати тексти, які спрямовані проти його Бога) стоїть інша етика – переступання через власні моральні принципи. Приміром, ставлячи питання з огляду на етику «to translate or not to translate, that is the question», І. Гессель підкреслює тезу про неготовність перекладача переступати через себе, хоча він мусить виконувати свій професійний обов'язок [724, с. 3]. На існуванні проблеми зіткнення професійної та особистої етики перекладача наголошує О. Скубашевська: незважаючи на обов'язок перекладача перекладати все, він має потребу відчувати задоволення і гордість за зроблене [430]. Останнім часом дискусії загострюють увагу на протиріччях між професійним обов'язком перекладача та його переконаннями, які не завжди збігаються.

Таким чином, екстраполюючи етичні питання на переклад ЛОВ, висловлюємо впевненість, що він не повинен зачіпати перекладацької етики, позаяк такий переклад не належить до трансляторних процесів, що завдають шкоду культурі реципієнта. З цього приводу В. Модестов наголошує: «Відповідь

на Гамлетівське питання „Перекладати чи не перекладати лайливу лексику?“ однозначно позитивна: „Перекладати! Важливо тільки вирішити, як перекладати“» [337, с. 246]. У зв'язку з цим Б. де Куртене зауважує: «Непристойностей для дослідника мови не існує, всі слова для нього однаково пристойні» [49, с. 143].

Оскільки переклад «неделікатних» лексичних пластів реалізується в різноступеневій діяльності перекодування лексичного матеріалу, вибраного із авторського тексту, і ніяк не спрямований на перекладача, то останньому варто опиратися на власні почуття та досвід, повноцінно інтерпретувати текст, передавати його стиль та емоційне наповнення, щоб у кінцевому результаті отримати продукт, який, на думку перекладача, став би особливо вартісним. Важливим чинником досягнення такого перекладу є трансляторний інструментарій та осягнення культурних важелів ТО.

2.3. Труднощі перекладу лексики обмеженого вжитку

Переклад ЛОВ безпосередньо пов'язаний із труднощами, зумовленими необхідністю рівноцінної передачі стилістичних, культурних та емоційних характеристик ТО. Ці складові є невід'ємними при перекодуванні тексту та опираються на твердження творців концепції формальної відповідності та динамічної еквівалентності Ю. Найді і Ч. Табера, що основне завдання перекладача – викликати у читача перекладу ті ж враження, що й у читача ТО [816]. У цьому випадку дослідники навіть виправдовують відхід від еквівалентності.

Услід за О. Ребрієм, під *перекладацькими труднощами* розуміємо «мовні/мовленнєві утворення різних рівнів, що створюють перешкоди на шляху міжмовної вербальної та невербальної взаємодії внаслідок об'єктивних розбіжностей у структурах та правилах функціонування контактуючих мов, так само як і суб'єктивного сприйняття цих розбіжностей агентом перекладацької дії,

від якого вимагаються значні творчі зусилля для їх переборення» [405, с. 172].

Труднощі при перекладі ЛОВ передусім пов'язані з культурною специфікою МО і МП, мовними нормами, відмінностями при вербалізації емоцій, мовною асиметрією, а також ментальністю носіїв мови, їхніми ціннісними орієнтирами, на які опирається перекладач. Інвентаризація наявних відповідників МП фіксує той факт, що більшість елементів ОО та частина соціолектизмів попри їхню культурну віддаленість від цільової лінгвокультури володіє функційними відповідниками МП.

Акцентуючи на труднощах перекладу, Ф. Шляйєрмахер вважав, що перекласти книгу – це все одно, що написати «портрет людини, якби мати народила її від іншого батька» [581, с. 145]. Тому перекладачеві слід вирішувати певний комплекс завдань, які виходять за межі «точності відтворення тексту». Вважається, що «близький до точності» переклад насамперед опирається на наявність словникових відповідників та відсутність у тексті неперекладних чи важкоперекладних місць. Це засвідчує, що оцінюючи «повноцінність» перекладу, варто з'ясувати не тільки і не стільки наявність/відсутність у ТО і ТП тих чи інших назв та розглянути питання перекладності/неперекладності, а проаналізувати відтворення культурних особливостей, емоційного балансу та спроможність трансляторного продукту викликати у читача ТП ті ж враження, що й у читача ТО.

2.3.1. Труднощі відтворення культурної та емотивної конотацій лексики обмеженого вжитку. Для перенесення ЛОВ з однієї культури в іншу до уваги беруться відповідність оригіналові, що передбачає передусім функційно-стилістичні особливості, а також зважається на вплив тексту на читача, усвідомлюючи при цьому, що вона (рівноцінність) не існує «в чистому вигляді», а конвертується через призму світосприйняття чужої культури. За спробами досягнення «рівноцінності оригіналові», тобто максимального наближення ТП до ТО, криється чимало перешкод, зокрема і переклад ЛОВ.

Оскільки «філологічне зіставлення оригіналу з перекладом не може бути орієнтоване на оцінку «точності» останнього, незадовільність такого критерію вже

давно визнана теоретиками та практиками перекладу» [404, с. 172]), у дослідженні важливим є аналіз трансляторного продукту з огляду на культуру й лінгвокультурні коди. Якщо ж текст характеризується культурною, соціальною чи емотивною маркованістю, що зрештою є обов'язковою складовою текстів, в яких наявна ЛОВ, то при перекладі важливим є відтворення емотивної конотації з урахуванням культурної специфіки ЛОВ у МО та МП.

Розглядаючи питання відповідності в трансляторії, Ю. Найда зазначав, що лінгвістичні й культурні відмінності МО та МП є однаково важливі. Більше того, він вважає, що відмінності між культурами навіть становлять для перекладача більші труднощі, ніж мовні [814]. Різниця між культурами та мовні лакуни спонукали П. Ньюмарка ввести в науковий вжиток термін «безеквівалентна лексика» як незрозумілий мовний арсенал для інших лінгвоспільнот [813].

З цього приводу Т. Некряч та Ю. Чала говорять про два способи вияву культурної мовної специфіки, які створюють «два рівні перекладацьких проблем»: «„культура в мові“» і «„культура, яку описує мова“». При цьому перехід від тексту до тексту розглядається як «перехід від мови до мови і від культури до культури» [346, с. 20]. Саме бачення культури в мові і її перекодування за допомогою наявних в іншій культурі засобів на тло іншої культури – важливий фактор перекладацької діяльності.

Опираючись на дослідження С. Тер-Мінасової, Б. Добровольський розглядає два види труднощів перекладу: «явні» (різниця в граматиці, фонетиці та орфографії) та «приховані» (об'єм значень, стилістичні конотації, лексико-фразеологічна поєднуваність та ін.)». Науковець також розглядає мовні, соціокультурні труднощі (безеквівалентна лексика, соціокультурні конотації, соціокультурний контекст та ін.) [160]. Як мовні, так і соціокультурні труднощі безпосередньо пов'язані з ЛОВ. Погляд на переклад через призму культурної (соціокультурної) конотації дає можливість розглядати його «точність» на рівні інтенсифікації власних чи втілення «чужих» лінгвокультурних кодів (залежно від обраної перекладачем стратегії перекладу) та орієнтується на її перцепцію (на рівні припущення) реципієнтом.

Важливим елементом досягнення «рівноцінності» перекладу вважається здатність перекладача прогнозувати вплив перекладу на реципієнта [111; 550]. Прогнозування такого впливу, на нашу думку, базується не тільки на інтуїції, але й на знаннях культури й ментальності цільової лінгвокультури. Оскільки текст може стати лакунарним як для читача, так і для самого перекладача, які володіють іншим, ніж автор, тезаурусом, важливим є введення в ТП дозованого додаткового коментаря. Н. Герасимова пропонує внесення додаткової інформації у вигляді послівного, підрядкового тлумачення, у вигляді описового перекладу із наданням культурної інформації, дублювання іншомовних вкраплень, інтерпретації алюзій або ж смислової реконструкції денотата [111, с. 540]. Такі прийоми вважаємо ефективними при перекладі ЛОВ, що полегшує розуміння тексту. Єдиний можливий, але не обов'язковий недолік: перевантаження тексту коментарями може мати зворотний ефект. Тому велике значення має дозованість коментарів.

Отже, прогнозування впливу перекладу на читача формується як інтуїтивно, так і на основі досвіду та є важливим чинником для отримання якісного перекладу. Йдеться не про відхилення від ТО, а про підбір найбільш вдалих варіантів відтворення тексту. Якщо для полегшення сприйняття культурних конотацій допустимим є лінійне розширення тексту із експланацією, то для трансферу ЛОВ пріоритетним чинником перекладу є її національно-культурна специфіка та органічне «вращення» в ТП.

Таким чином, труднощі перекладу ЛОВ зумовлені неможливістю цілісного збереження її культурних особливостей і національної специфіки: вона має органічно функціонувати в тексті ТП, не «вибиватися» з його полотна і природно впливати на реципієнта. Врахування перекладачем лінгвокультурних особливостей німців, їхньої ментальності, забезпечує дотримання емотивного балансу ТП з ТО. Нестача усталених відповідників і відсутність релевантних словників вимагають від перекладача творчого підходу для отримання максимально наближеного до оригіналу перекладу. Свідоме відхилення від відтворення ЛОВ сприяє «знебарвленню» тексту в реляції з оригіналом і призводить до елімінації авторського задуму.

Опираючись на твердження В. Модестова, що «художній переклад повинен максимально відповідати оригіналові за силою інтелектуального та емоційного впливу на читача» [337, с. 28], до пріоритетних при дослідженні ЛОВ відносимо також аналіз труднощів перекладу емоцій.

Переклад емоцій потребує досягнення емоційного балансу з ТО [86; 162; 333; 337; 375; 405; 452;]. В. Шаховський зазначає, що важко об'єктивно виявити кореляцію емоцій та її відтінків з конкретними предметами. Вона переломлюється через багато призм, до яких належать «психіка конкретного індивіда, її національно-культурна специфіка, конкретна ситуація, пропозиція, диспозиція» [565, с. 112]. На результат перекладу впливають як окремі характеристики емоцій, так і їхня національно-культурна специфіка.

П. Донець зауважує, що «будучи в принципі універсальними, емоції й почуття можуть знаходити специфічне вираження в різних культурах». Дослідник демонструє це за допомогою «простої бінарної шкали з полюсами *стримано* ⇔ *вільно*. Науковець переконаний, що кожна культура передбачає, наскільки вільно її носії можуть виражати свої емоції [162, с. 368]. Поширюємо цю думку на емотивні конотації ЛОВ: емотивні конотації ЛОВ певної культури не збігаються із емотивними конотаціями ЛОВ інших лінгвокультур. Це накладає свій відбиток і на переклад емотивно конотованої лексики.

З огляду на емотивну конотованість ЛОВ, її відповідники в МП повинні містити «рівноцінну» емотивну конотованість з ТО, що не завжди є можливим. Хоча базові емоції є зрозумілими і властивими для кожного етносу, просторова віддаленість, соціологізація, часові та інші чинники впливають на особливості емоцій і по-різному сприймаються етносами. Таким чином, емоційний світ кожної окремої лінгвокультури передбачає домінантні ознаки ЛОВ, які можуть викликати у свідомості різні асоціації. Тому питання точності/неточності їхнього відтворення у перекладі опирається на ступінь конотативної та емотивної відповідності, тобто не тільки на значеннєвий чинник, а передусім на відповідність сприйняття реципієнтом емотивно забарвленого висловлення. Збіг

обох відповідностей підвищує рівень повноцінності перекладу. Свідоме втручання у текстові норми («порушення норми можуть мати як навмисний, так і ненавмисний характер» [405, с. 138]), відсікання чи уникнення ненормативності з етичних чи інших причин сприяють порушенню авторського задуму. У дотриманні авторського задуму в перекладі основну роль відіграють трансляторні трансформації.

Є. Стрельніцька окреслює три причини, через які переклад емоцій викликає труднощі: 1) емоційне вираження, втілюючись в лексичних і синтаксичних формах, часто дає абсолютно несподіваний з позицій формальної мовної логіки результат, і цей результат абсолютно не піддається не тільки буквальному, але навіть хоч скільки-небудь традиційному тлумаченню в іншій мовній системі; 2) для вираження емоцій характерні складні, багатоступінчасті символи, які в переважній більшості випадків не збігаються в різних мовах, і спроби перекладати їх сталими еквівалентами не завжди вдачі; 3) переклад емотивних висловлень і текстових уривків орієнтований на контекст, який є складним для виведення якихось універсальних способів адекватної передачі емотивного змісту висловлення й тексту [455]. Важко не погодитися з дослідницею в тому, що емоційні висловлення, на противагу раціональним, мають схильність до імпліцитності та важко піддаються розкодуванню і, відповідно, перекодуванню на іншу мову. Часто за одними і тими самими висловленнями можуть критися різні смисли і норми, різний вплив на реципієнта, що утруднює переклад, іноді провокуючи емоційні перекося висловлення. Тому найвагомішою причиною труднощів перекладу емоцій є лінгвокультурний дисбаланс, тобто наявність зон «збігів і розбіжностей» [162, с. 211].

Тобто, якщо, скажімо, говоримо про лайливі слова, розуміємо, що у МП вони повинні функціонувати так, як функціонують у МО. Передусім ідеться про ступінь емотивної конотації, оскільки саме емоційний, а не дослівний відповідник слугує засобом відтворення лайливої лексики. Коли ж говоримо про культурну маркованість, розуміємо її збереження/ часткову «помітність» у тексті. Тобто, якщо, наприклад, для відтворення емоційного рівня важливу роль відіграють

функційні трансформації, то для перекодування жаргонізмів доби СРСР важливим є натяк на «чужинність». В обох випадках суттєвим є збереження емотивної конотації.

Наголошуючи на труднощах відтворення емоцій, з якими зіштовхується перекладач, К. Мізін виокремлює «як мінімум, три випадки, коли перекладачеві необхідно підтвердити правильність вибору відповідника (слова еквівалента) цільової мови науково обґрунтованими висновками: 1) якщо є сумніви щодо точності в цільовій мові того лексичного відповідника певного емоційного поняття, який зафіксовано у двомовних словниках; 2) коли лексичні відповідники відсутні у словниках узагалі; 3) якщо відсутні не лише словникові відповідники, але й саме емоційне поняття є нерелевантним (нетиповим) для цільової лінгвокультури» [333].

Таким чином, труднощі, які виникають при відтворенні емоцій засобами іншої мови, зумовлені різницею лінгвокультурних особливостей. Відмінність у сприйнятті тих чи інших емоцій реалізується у різній вербалізації: подібні позначення мають різну інтенсивність емотивної конотації. При їхньому перекодуванні на тло іншої культури задля дотримання «рівноцінності» впливу емоцій як на читача МО, так і на цільового читача перекладачі часто надають перевагу відповідникам, які мають такий самий рівень емоцій у їхній лінгвокультурі.

Свідоме відхилення від ненормативності та емоційного забарвлення тексту сприяє його «знебарвленню» у реляції з оригіналом. Повна відсутність емоційної та культурної конотацій сприяє невідповідності авторському задумові.

2.3.2. Проблема перекладності/неперекладності щодо лексики обмеженого вжитку. Питання перекладності/неперекладності досі залишається дискусійним серед науковців [29; 65; 83; 252; 399; 405; 532; 548;]. У нашому дослідженні дотримуємося думки А. Федорова, який наголошує на тому, що «немає такого слова, яке не могло би бути перекладене іншою мовою, хоча б описово» [532, с. 154]. Подібне твердження знаходимо і у В. Разумовської: «Не

існує неперекладних текстів, але є неперекладні елементи текстів, тому в більшості випадків слід говорити не про принципову перекладність, а про ступінь перекладності потенційних одиниць тексту» [399, с. 112].

Б. Бойко розглядає умовність слова «неперекладність», оскільки всі слова, які належать до цієї категорії, перебувають на периферії порівняно з тими, що вважаються «перекладними». Частина слів, які ще недавно належали до неперекладних, сьогодні мають відповідні еквіваленти завдяки взаємодії культур [51, с. 4]. Неперекладність передусім стосується тих культурно і соціально маркованих одиниць, які сьогодні ще не мають відповідників у МП і потребують додаткового тлумачення.

Грунтовний і комплексний аналіз проблем перекладу здійснює О. Ребрій. Вивчаючи трансляторні труднощі мовного походження, науковець широко висвітлює проблему перекладності/неперекладності, розглядає природу перекладацьких труднощів та їхню типологію, розкриває принципи та способи перекладу безеквівалентної лексики [405, с. 127-147]. Проблема перекладності/неперекладності, яку вчений вважає однією із найдавніших і найскладніших у перекладі, складається з багатьох аспектів і має кілька варіантів вирішення: «визнання абсолютної неперекладності та абсолютної перекладності» та «помірковану проміжну позицію часткової (відносної) перекладності/неперекладності». Вибір рішення визначається онтологією перекладу, методологією дослідження та ступенем «суб'єктивації/об'єктивації самого феномена мови і перекладу як специфічної форми її актуалізації» [там само, с. 128–129].

Б. Бойко, услід за Р. Чайковським, вбачає вирішення проблеми неперекладності в контексті: «Контекст – своєрідний суперник категорії неперекладності, контекст – важлива опора перекладності» [51, с. 14]. Це ще раз підтверджує думку про те, що не існує єдиного шляху для подолання неперекладності. Жвавi дискусії навколо теми перекладності/неперекладності, абсурдність та ілюзорність поняття «повної неперекладності» і складність опису цього мовного явища уможливлють, услід за О. Ребрієм, розглядати

«“серединний шлях“ або “відносну перекладність тексту“» [405, с. 134], що базується на універсальності категорії мислення та схожості менталітетів, які є ознаками перекладності.

Хоча ЛОВ часто кваліфікується як «неперекладна», вважаємо, що емоційний баланс ЛОВ вирівнюється не за рахунок денотації, а завдяки встановленню емоційного балансу між ТО і ТП.

Питання перекладності / неперекладності / відносної перекладності безпосередньо пов'язане із питанням **міжкультурної асиметрії** і висвітлюється на рівні мовних і дискурсивних кодів [162], на ситуативному рівні [29, с. 13], у світлі феномена відсторонення [405] та ін. Різномірний погляд на асиметрію, очевидно, можемо розглядати і на рівні емотивної та культурної конотацій. На таке розуміння нашої нашої часткової асиметрії в лексичному корпусі ЛОВ в українській та німецькій мовах, що візуалізується в перекладі. З огляду на те, що не завжди вдається передати в перекладі всі тонкощі оригінального тексту, що зумовлює виникнення асиметричності [363, с. 173], до подібних висновків приходимо і щодо відтворення культурної й емотивної маркованості. А це, відповідно, спонукає до пошуків балансу між ТО та ТП задля збереження емотивних та частково культурних маркерів ТО і їхнього донесення до реципієнта.

Дотримуємося думки, що повної неперекладності не існує, існує потреба у творчому підході до її вирішення.

Міжкультурна асиметрія спостерігається також на рівні емоцій. Рефлексія авторських емоцій екстраполюється і на відтворення ЛОВ та реалізується завдяки проведенню паралелей із цільовою культурою та конструюванню конкретних ситуацій та асоціацій, близьких цільовій лінгвокультурі. Це означає, що емотивно маркований лексичний арсенал потребує свого реконструювання у МП саме на емоційному та культурному рівнях, що унеможлиблює використання значної кількості усталених відповідників. Виникає дилема: прийняти перекладацькі рішення на користь адаптації до цільової лінгвокультури чи застосувати інші альтернативні мовні засоби. Часто на такі знакові перекладацькі рішення впливають позамовні фактори, передусім культурна специфіка та етичні норми.

Пошук оптимальних перекладацьких рішень відбувається шляхом проб та помилок [568], що інтенсифікує роботу перекладача в досягненні максимально наближеного до оригіналу перекладу.

Зважаючи на те, що вирішення будь-яких перекладацьких проблем у відтворенні ЛОВ пов'язане із мовною варіативністю й «висвітлює» її значущість, вибір мовного відповідника є вагомим для дотримання емоційного текстового балансу. З огляду на труднощі перекладу ЛОВ безпосередньо дотичними і важливими для нашого дослідження є сформульовані В. Модестовим можливості їхнього вирішення на прикладі інвектив (ми екстраполюємо їх на весь мовний корпус ЛОВ): 1) пошук семантичних відповідників, 2) заміна текстових одиниць вигаданими чи підібраними одиницями мови; 3) використання «серединної» частини синонімічного ряду лайливої лексики (*корма – зад – задниця – жопа*); 3) використання евфемізмів; 4) заміна табуйованої лексики відомими словами-сурогатами (*блін*); 5) використання алегорій, натяків та інших описово-дешифрувальних засобів (*іди ти на хутір метеликів ловити*); 5) створення власних словоформ (*факнутий долдон*); 6) заміна висловів, які можуть образити національні й релігійні почуття читачів перекладу, їхні моральні традиції інвективами такої ж емоційної зарядженості й семантичної спрямованості, але з іншого лексичного ряду; 7) використання граматичних можливостей рідної мови; 8) заміна власних назв, які звучать немилозвучно чи образливо при їхній транскрипції чи транслітерації рідною мовою; 9) використання фонетичних і фонічних можливостей рідної мови при передачі інвективних жартів, анекдотів, аббревіатур; 10) використання можливостей етикету рідної мови; 11) пропуск найбільш неприйнятної „для ока і слуху“ частини відомої чи зрозумілої з контексту інвективи (*Ihr könnt mich mal... а чи не пішов би ти!..*) [337, с. 250–252]. Запропоновані автором шляхи відтворення інвективи свідчать про різні можливості подолання труднощів перекладу ЛОВ. Вибір шляхів відтворення тексту повинен опиратися на максимально точне емоційне відтворення тексту, зважаючи на образний світ героїв «у всьому кольоровому різноманітті засобами рідної мови». При цьому важливим є «урахування національних літературних і

культурних традицій». Для досягнення цього В. Модестов пропонує опиратися на девіз лікарів – «Не нашкодь!» [там само, с. 252].

Приєднуємося до думки дослідника і вважаємо, що такий чутливий мовний пласт, як ЛОВ, особливо ОО, потребує емоційного балансу з оригіналом з огляду на культурні норми лінгвокультури, притаманні МП, на лінгвокультурний код, і не позбавлена суб'єктивних перекладацьких рішень. Єдине, що не повинно нівелюватися при здійсненні трансляторних процесів – це часта нейтралізація ЛОВ аж до вирівнювання/переписування тексту під етикет іншої культури, що призведе до знебарвлення твору і порушить авторський задум. Тобто емоційна асиметрія в перекладі не належить до пріоритетних перекладацьких рішень.

Трансляторні процеси також утруднює потреба в балансі **мовних реєстрів** МО та МП. Термін «реєстр», який увійшов у науковий обіг усередині минулого століття, спочатку розглядався через соціолінгвістичну призму з урахуванням контексту та визначався як «обмежена мова», тобто як «варіант мови, який вживається в певній сфері діяльності й характеризується власним лексико-семантичним наповненням» [171, с. 24]. Сьогодні «мовний реєстр» розглядається як засіб функційної фрагментації мови [186, с. 7], що «детермінує вибір лексичних засобів і синтаксичних структур відповідно до комунікативної специфіки та контексту ситуації» [554, с. 36].

Залучаючи поняття реєстру до досліджень дискурсу, концепту, граматики, лексики [31; 52; 104; 171; 186; 521, 554; 600], науковці виокремлюють такі різновиди реєстрів: високий, знижений і низький [52], літературний, нейтральний і фамільярний [104]. Аналізуючи реєстри на рівні французької та української мов, А. Білас розглядає у французькому дискурсі «літературний, повсякденний (ужитковий), фамільярний, просторозмовний, арготичний, нео-просторозмовний та вульгарний», а в українському – «літературний, повсякденний (власне розмовний або літературно розмовний, ужитковий), фамільярний, просторозмовний, сленг, суржик, аргі та вульгарний» [43, с. 173]. В. Труб наголошує на існуванні мовних реєстрів, які створюють «закриті підсистеми». До них науковець зараховує злочинний жаргон, «призначенням якого є кодування

інформації, яка через свою особливу „специфіку“ має бути зрозумілою лише вузькому колу осіб, що займаються злочинною діяльністю, і не повинна виходити назовні. Він вважає, що «протиставлення реєстрів ґрунтується на принципі „міжрівневої синонімії“, коли замість «твірної» лексичної одиниці певного рівня вживається „похідна“ одиниця іншого рівня» [521, с. 68]. Асиметрію мовних реєстрів МО та МП «можна розглядати як спробу “корекції” (термін Т. Гавриліва) тексту на інший культурний та ширший соціальний універсум» [208, с. 152].

З огляду на мету нашого дослідження дотримуємося найбільш загального поділу реєстрів – на нейтральний, високий (святкове, пафосне, поетичне мовлення тощо) і низький (вкл. занижений; просторіччя, діалект, розм., вульг. мовлення тощо), тому що при перекладі врахувати тонкощі реєстру нерідко складно.

Оскільки особливістю ЛОВ є її здатність маркувати низький мовний реєстр, то при здійсненні трансляторних процесів важливо дотримуватися стильового балансу. Вибір відповідника із низького реєстру, що створює певні труднощі, часто є неможливим через національну специфіку ЛОВ, різні мовні норми та ціннісні орієнтири тощо.

До труднощів перекладу належить і відтворення **оказіоналізмів** [405; 89; 381]. Оскільки okazіоналізми – це інновації, ще не зафіксовані у складі мови і «характеризуються наявністю низки диференційних властивостей, які відокремлюють їх як від інших інновацій (неологізмів), так і узуальних лексем» [405], вони не мають відповідників у МП і вимагають від перекладача творчого підходу й креативності. У своєму дослідженні К. Вороніна пропонує дотримуватися при перекладі okazіоналізмів стратегії одомашнення у вигляді калькування та компенсації [90, с. 19]. Подібні, але дещо ширші можливості їхнього перекладу пропонують І. Підлужна та С. Сергієнко: 1) створення okazіоналізму в МП зі збереженням форми та змісту; 2) описовий переклад; 3) лексична (функційна) заміна зі збереженням змісту та втратою форми; 4) транскрипція/транслітерація; 5) калькування; 6) пропуск okazіоналізму [381].

Екстраполюючи перелічені способи перекладу okazіоналізмів на ЛОВ, зауважимо деякі особливості: якщо підбір функційного відповідника бажаний, то

калькування можливе тільки за умови його розуміння у МП, транскрипція/транслітерація потребує коментаря, а описовий переклад доцільний при збереженні емотивної та культурної конотацій. Пропуск як кожна елімінація – це втрата, проте при дислокації емоційності на іншу ЛО вирівнюється емоційне тло висловлення. При експланації недоліком є можливість втрати емотивної чи культурної конотацій, а при калькуванні слід опиратися на перекладацьку інтуїцію щодо його розуміння реципієнтом. Можливою є також стилізація і дислокація (перенесення стилістичного забарвлення на інші мовні явища). Таким чином, оказіоналізми потребують окремої уваги при перекладі, а саме – креативності перекладача у створенні одноразових відповідників або підборі наявних, а також прогнозування щодо впливу на реципієнта.

Важливим елементом чуттєвого сприйняття тексту є його **ритмомелодика** – поєднання ритмів та текстових інтонацій, які виступають маркерами тональності твору. Як зазначав О. Потебня, «підвищення і пониження, ступінь сили і довготи дають звукові стільки різноманіття, що якби існували люди зі струнами у грудях, але без органів мовлення, то звуками струн вони могли б вільно виражати і повідомляти іншим свої думки» [389, с. 19]. Ритм, закладений у тексті, увиразнює його емоційне тонування.

Деякі дослідники вважають, що для відтворення в перекладі тональності твору, треба знати, що «кожне слово, кожна синтагма мають відповідний розподіл довготи й короткості, які нехай і не так чітко закладені як у музиці, але, однак, певним чином передаються структурно» [643, с. 194]. Це означає, що кожен прозовий, як і поетичний, твір має власну ритмомелодику (з огляду на весь твір), складовими якої є ритми та підритми.

Сьогодні ритмомелодійність здебільшого аналізується в перекладах поезії [32; 56; 212; 224; 246; 261; 395; 436]. Недотримання ритмомелодики змінює загальне текстове звучання, що можемо простежити на німецькомовному прикладі перекладу майже неперекладної бурлескно-травестійної поеми «Енеїда» І. Котляревського, на що наважилася Ірена Качанюк-Спех.

Ритм як виразник емоційного тонування окремих висловлень та текстового

тла в цілому, безумовно, потребує тонального балансу в тексті перекладу. Неврахування ритмоутворювальних характеристик у перекладі «може призвести до помітної втрати експресивності оригіналу» [269, с. 12]. Текстова напруга та відтворення сили емоційного навантаження (від піанісимо до крещендо у досягненні епогею емоційності висловлення) вимагає від перекладача відповідної тональної наближеності у трансляторному продукті, яка досягається з огляду не тільки на конотативне, але й на звукове наповнення. Існують різні можливості відтворення інтонаційно-мелодійного текстового забарвлення. Наприклад, емпатичний наголос, логічний наголос, словесний наголос, явища мелодики та паузації та звуконаслідування в перекладі [251].

Д. Матющенко виокремлює внутрішній і зовнішній ритми тексту, де внутрішній – творить зміст, а зовнішній – виконує формотворчу функцію. Оскільки «ритм пронизує всі рівні художнього тексту і знаходить своє матеріальне втілення у кожному з них за допомогою різних мовленнєвих засобів» [316], ЛОВ як емоційний текстовий маркер при перенесенні на полотно іншої культури потребує ритмомелодійної відповідності. Це означає, що ЛОВ у поєднанні із загальним тонуванням висловлення, що виражає стан афекту / сильне роздратування тощо, спрямована на передачу тих емоцій, які закладені в ТО. Їхнє дотримання в ТП спричиняється до досягнення цільовим читачем того авторського задуму, що відчуває читач вихідного тексту.

Отже, трансляторними прийомами відтворення ритмомелодики вважаємо: 1) розкладання акцентів, наголосів, інтонації, пауз, 2) підбір слів відповідної довжини, 3) усічення лексем та речень, 4) звукову стилізацію тощо. Вибір із палітри синонімів ЛОВ найбільш вдалого фонетичного варіанта дає можливість зберегти ритмомелодику твору (при тому, що кожна мова має свою довжину слів: німецькі слова довші від українських). Варто зазначити, що тут не йдеться про відтворення звукопису (це більшою мірою стосується поетичних творів). При цьому важливим фактором є уникнення штучності звучання емотивно забарвленої ЛОВ. Ретельне, почасти інтуїтивне комбінування звукового та змістового матеріалу дає змогу досягнути оптимального варіанта емотивно забарвлених

висловлень й уникнути ритмічної віддаленості від оригіналу.

Оскільки «німецька література впустила до себе грубу та вульгарну лексику» раніше, ніж українська, німецький реципієнт реагує на неї набагато спокійніше. Проте перенасичення текстів грубою лайливою лексикою та СО ускладнює працю перекладача у сенсі небезпеки «спотворити стиль оригіналу», «викликати внутрішній спротив не настільки відкритого до грубого мовлення українського читача» [208, с. 150]. Упровадження **соціолектизмів** у текстову канву зумовлює її стилістичне увиразнення, окреслює іншу культуру, інший часовий простір, зображає перебільшену розкутість, невимушеність мовлення героїв, перенасичене лайливою лексикою і СО. Така ж розкутість і невимушеність мала б бути відтворена в ТП, що відповідало б авторському задумові в ТО.

Оскільки корпус ЛОВ кожної мови має свої особливості, при її перекодуванні іноземною мовою з'ясовується відсутність значної кількості усталених відповідників. У зв'язку з цим утруднюється підбір функційного мовного арсеналу, вибір якого залежить від емоційної і культурної конотацій. Це стосується як арготизмів, так і сленгу й жаргону, які кваліфікуємо як мовні явища відносної перекладності. Тому більшість із них втілюються в переклад за допомогою трансляторних трансформацій, інша ж піддається адаптації завдяки добору функційних відповідників, які відіграють роль стилістичних маркерів у ТП і не спричиняють нейтралізацію тексту. Це забезпечує відтворення авторської інтенції. Труднощі становлять ті ЛО, які не мають функційних відповідників і потребують текстового тлумачення.

Упровадження завдяки перекладу в лінгвокультурний код іншої лінгвокультури нових слів, з одного боку, сприяє культурній дифузії, а з іншого – перевантаження тексту культурними реаліями та СО частково утруднює читання. У цьому випадку варто застосувати стратегію «золотої середини» О. Ребрія [405, с. 84], де частина СО потребує адаптації, а інша – коментаря задля збереження текстової унікальності та автентичності. Передусім ідеться про жаргонізми доби СРСР. Якщо арготизми вважаються відносно стабільним мовним пластом і тільки частина з них має функційні відповідники в німецькій мові, то «сленг, особливо

молодіжний, є найрухомішим шаром лексики й жоден словник нових слів не в змозі наздогнати розвиток мови в цій сфері» [223, с. 37]. Крім того, характерною рисою українського сленгу є переповненість грубими росізмами, «які не можуть мати повних «еквівалентів при перекладі», оскільки мають «додатковий територіально-соціальний колорит» [208, с. 150]. Тому вибір функційних аналогів, варіативних відповідників є найбільш прийнятним для такого виду перекладу. Важливим фактором також є відтворення культурної конотації, яка служить як культурним, так і часовим маркером тесту, та креативне ставлення перекладача до перекладу. Нерідко спостерігається зміна реєстру сленгізмів до розмовно-побутової лексики, що «можна розглядати як спробу “корекції” (термін Т. Гаврилів) тексту на інший культурний та ширший соціальний універсум» [208, с. 150].

Відповідно, труднощі, які виникають при відтворенні СО, зумовлені соціокультурними відмінностями української та німецької лінгвокультур, передбачають пошук функційних відповідників, додаткових тлумачень, стилістичної маркованості, що мало б полегшити впровадження «чужої» інформації в ТП, проте може призводити до зміни реєстрів.

Отже, зважаючи на те, що «не існує єдиної типології перекладацьких труднощів» [405, с. 139], ми намагалися виокремити тільки ті аспекти, які мають безпосередній зв'язок з нашим об'єктом. Поза всяким сумнівом, найважливіша ланка у трансляторних процесах – це перекладач, який завдяки своїй креативності знайде можливість як для емоційного балансу ТО і ТП, так і для подолання всіх трансляторних пасток. Важливо наголосити, що при відтворенні ЛОВ перекладач не повинен вступати в конфлікт зі своїми етичними принципами.

Резюмуючи сказане, виділимо такі основні зауваги щодо труднощів перекладу ЛОВ: основною причиною труднощів є мовний, культурний і емоційний дисбаланс, що інкорпорує відсутність частини усталених відповідників, різний погляд на вербалізацію емоцій, різні етичні норми. При відсутності усталеного відповідника найвдалішим рішенням є вибір функційного відповідника, рівноцінного з оригінальною одиницею за емотивною конотацією,

який полегшує розуміння тексту та його сприйняття на емоційному рівні. «Рівноцінність» впливу на реципієнта ТО і ТП залишається основною аксіомою, хоча під «рівноцінністю» розуміємо «відносну рівноцінність», тобто наближене до рівноцінного сприйняття емоцій з огляду на різний тезаурус, культуру, досвід тощо, оскільки повної рівноцінності, вважаємо, досягти неможливо.

2.4. Трансляторний інструментарій в аналізі лексики обмеженого вжитку

Для визначення закономірностей перекладу ЛОВ важливо розглянути їх у світлі сучасних перекладознавчих досліджень, окреслюючи релевантний *трансляторний інструментарій* – сукупність перекладацьких стратегій і тактик, а також способів, технік і засобів, за допомогою яких перекладач намагається досягти повноцінності перекладу.

Володіння набором трансляторного інструментарію необхідне апріорі при появі смислової невідповідності слів різних мов або відсутності певних понять, що утруднює трансляторні процеси (насамперед щодо реалій, зокрема власних назв, ДО, СО). «Відмінності в лексичному складі, а саме в поняттєвій сфері і смислового обсязі слів різних мов» [450, с. 146] є основною причиною застосування перекладачем необхідних способів і засобів перекладу. Варто зауважити, що іноді навіть за наявності словникових відповідників перекладач вдається до власного підбору певних способів перекладу, коли, скажімо, у цьому нібито й нема потреби.

Однак за всієї послідовності формування й логічності викладу думок дослідниками різних способів перекладу та їхньої важливості й пріоритетності порівняно з іншими їх не слід абсолютизувати, радше хіба що аналізувати, позаяк кожна окрема ситуація вимагає конкретного підходу до всіх одиниць та перекладу в цілому. Як стверджує Я. Бархударов, «прогрес у теорії перекладу полягає, зокрема, в тому, що за безліччю уявних «винятків» і «нерегулярностей» поступово розкривається якась загальна закономірність, що керує ними і визначає їхній характер» [29, с. 7]. Вивчення таких закономірностей та їхнє узагальнення

сприяє не тільки розробці перекладознавчих теорій, але й наповненню скарбниці знань для вдосконалення трансляторної діяльності.

2.4.1. Стратегії і тактики перекладу лексики обмеженого вжитку.

Стратегії вважаються чи не найстарішими науковими концептами перекладу і пов'язані з іменем Ф. Шляйєрмахера та його методологією перекладу [407, с. 83–86].

Сьогодні існують різні визначення стратегії перекладу. Стратегія окреслюється як завдання перекладача щодо випрацювання методу для перекладу тексту [913], як план дій перекладача [329, с. 33–37] та сукупність тактик, які визначають способи перекладу [20, с. 221]. Це означає, що стратегія окреслює вектор перекодування ТО, за яким слідує низка трансляторних дій, які слугують тактикою перекладу. Якщо істотна роль у визначенні стратегії перекладу належить «дистантності культур» [там само, 221], то пошук «точок дотику» між ними і текстом є одним із важливих перекладацьких рішень. Саме від стратегії перекладу залежить збереження / часткове збереження / незбереження культурного маркування тексту.

Розглядаючи питання стратегії в діяхронії, Н. Гарбовський вважає її «мистецтвом полководця» і пошуком способу дій, спрямованого на кінцеву мету. Він порівнює стратегію з дволиким Янусом, два обличчя якого повернуті в різні боки – в минуле і майбутнє. «Розробка перекладацьких стратегій (проспекція) базується на аналізі наявної текстової матерії в культурі, яка приймає, тобто продукту комунікативної діяльності (ретроспекція)». Мовознавець вважає, що «кожну стратегію визначає мета» [109, с. 27]. З цього приводу доречно наголошує К. Мізін, що «визначення конкретної перекладацької стратегії обов'язково має відштовхуватися <...> від того факту, що при двомовній комунікації зростає небезпека неповного розуміння тексту перекладу <...> унаслідок міжкультурного характеру спілкування» [329, с. 27].

Т. Андрієнко окреслює стратегії перекладу як «когнітивний регулятив перекладацького дискурсу, ментальну програму діяльності перекладача з перетворення концепту оригіналу, яку перекладач формує внаслідок вибору

одного з можливих варіантів уявного (уомглядного) образу цільового тексту [10, с. 57]. Стратегії перекладу виявляють такі суттєві характеристики: когнітивний, інтерактивний і телеологічний характер, поєднує процесуальний і результативний аспекти перекладу [10, с. 54–56].

Резюмуючи сказане, зауважимо: 1) **поняття «стратегія»** розглядається як загальна логістика перекладача, спрямована на кінцевий результат, тобто вона є планом здійснення трансляторних процесів, спрямованих на досягнення запланованої мети й отримання якісного трансляторного продукту, супроводжується загальними підходами до перекладу, враховуючи особисті установки перекладача, 2) **поняття «тактика»** передбачає вже не абстрактні, а чіткі кроки, опираючись як на наявний лексичний корпус, так і на культурні особливості цільової лінгвокультури, і прогнозує подальші конкретні дії (вибір техніки, трансляторного інструментарію тощо).

Незважаючи на те що від правильно обраних стратегій і тактик залежить вага трансляторного продукту, в наукових колах досі нема однозначного погляду щодо їхнього втілення. Тобто до цього часу не окреслена єдина стратегія перекладу як неодмінна норма. Це означає, що перекладач не втиснений у прокрустове ложе перекладу, а завжди має право на суб'єктивність при створенні власного трансляторного продукту.

До найбільш продуктивних і важливих для перекладознавства стратегій належать **доместикація і форенізація** (одомашнення і очуження) [400; 405 ;581, 698; 913] Першим дискусію про це розпочав у своїй лекції в 1813 р. Ф. Шляйєрмахер, зауважуючи: «Або перекладач залишає в спокої письменника і змушує читача прямувати йому назустріч, або залишає в спокої читача, і тоді доводиться прямувати назустріч письменникові». Дослідник наголошував на тому, що ці «обидва шляхи абсолютно різні, іти можна тільки одним із них, всіляко уникаючи їхнього переплетення, інакше результат може бути плачевним: письменник і читач можуть узагалі не зустрітись» [857, с. 47].

Зауважимо, що ця думка була запозичена Ф. Шляйєрмахером у Й. В. Гьоте, який у некролозі «Братній пам'яті Віланда» більше, ніж за чотири місяці до лекції

Шляйєрмахера (24 червня 1813 р.), писав: «Існують дві максими перекладу: одна із них вимагає переселення іноземного автора до нас – так, щоб ми могли бачити в ньому співвітчизника, а інша вимагає, щоб ми відправилися до чужоземця і прилаштувалися до його умов життя, складу його мови, його особливостей» [699]. Ця ідея сформульована також у ксеніях В. Гьоте: *Wer den Dichter will verstehen, Muß in Dichters Lande gehen* (*Хто хоче поета збагнути, у світ його мусить пірнути* (переклад наш – М. Т.)).

Особливий резонанс у перекладознавстві викликали думки Л. Венуті. На основі досліджень Ф. Шляйєрмахера Л. Венуті окреслює основні відмінності стратегій. Йому належить термін «непомітність», яким дослідник називає «відсутність будь-яких лінгвістичних або стилістичних особливостей тексту», чим створюється ілюзія, що перед читачем не переклад, а оригінал. Тобто вільне, невимушене читання тексту робить перекладача непомітним, зате більш помітним стає автор [915, с. 1]. Л. Венуті зазначає, що при використанні доместикації ТО піддається адаптуванню до цільової мови і культури аж до можливого зникнення з ТО культурної специфіки. Натомість форенізація передбачає максимальне збереження первинної інформації, навіть якщо це призводить до порушень норм МП [915].

Тема форенізації й адаптації активно дискутується вченими. Форенізація забезпечує збереження в тексті маркерів чужої культури, проте нерідко потребує коментаря, а доместикація забезпечує адаптацію до культури реципієнта із частковою чи повною втратою автентичності/чужинності. При цьому «лінгвокультурна адаптація передбачає вбудову перекладеного тексту в матрицю лінгвокультури, що приймає (у А. Лефевра «культурна решітка»))» [399, с. 114], максимально наближуючи в такий спосіб текст до читача. Під **культурними решітками** розуміють «створювані людьми, історичні, визначені конкретними обставинами конструкти, які можуть бути піддані змінам і є настільки прозорими для представників тієї чи іншої культури, що сприймаються як природні. Вони існують у неявному вигляді, як модель очікувань, яка відчувається і „обживається“ представниками культури без усвідомлення типологічних складових» [618, с. 5].

Оскільки матриці чи культурні решітки різних лінгвокультурних кодів не збігаються, процес перекладу впродовж довгого часу тяжів до доместикації.

Вважаємо за доцільне застосування в нашому дослідженні поняття «культурно-емотивні решітки», яке акцентує увагу на тому, що відповідні решітки окреслюють ті ж особливості умовних конструктів, що й культурні, тільки емотивно забарвлені.

Т. Андрієнко визначає стратегію очуження як таку, що реалізується прийомами безперекладного запозичення, транскрипції, транслітерації й дозволяє адекватно відтворити авторський задум і особливості ідіодискурсу, та стратегію одомашнення, яка опирається на ресурси цільової мови, іноді із залученням транскрибування чи транслітерації; додаткове застосування коментарів та виносок [8, с. 16].

Л. Коломієць вважає, що переклади із домінантною стратегією очуження «омінають увагою і читачі, і критики, оскільки їх складна мовностильова структура не розрахована на запити масового читача, якими переважно й керуються останні, а вимагає тонкого філологічного аналізу» [246, с. 363–364].

Аналізуючи доместикацію та форенізацію, науковці фіксують також можливе змішування обох стратегій в межах одного тексту і схильні до думки, висловленої Ф. Шляєрмахером, що таке змішування є небажане. Інші ж вважають, що для адекватного перекладу поєднання цих стратегій допускається [252; 913]. Існує ще й третя спричинена глобалізацією стратегія – креолізація. Спочатку це поняття означало процес нових утворень у мовах Карибського басейну, змішування колоніальних мов з африканськими, відтак було перенесене у сферу культури.

Серед наукових розвідок існує ще одне позначення зрощення доместикації та форенізації, яке Р. Чайковський описує як явище дисперсії (див. [400, с. 119]). Проте, на думку вчених, воно не вважається вдалою перекладацькою стратегією, особливо при явній різниці двох культур. Дослідники пропонують як альтернативу стратегію очуднення (рос. *остранение*). Термін введено В. Шкловським для деавтоматизації сприйняття (для опису наче знову побаченого

предмета) [580, с. 38], яка «з методологічної точки зору розуміється як комплекс стилістичних прийомів, спрямованих на створення очудненого, відчуженого сприйняття у читача; актуалізація речі чи події і деконтекстуалізація». Очуднення не дорівнює граматичній заміні та синтаксичним чи лексичним перетворенням, а також відрізняється від форенізації, хоча може бути її компонентом. Застосовувати очуднення слід тільки тоді, коли існує разюча різниця між «культурними решітками» вихідної та цільової культур [там само, с. 120].

Продовжуючи дискусію про вибір стратегії, доцільно звернутися до думки О. Ребрія, який наголошує, що «стратегії очуження та одомашнення у чистому вигляді <...> існують лише в теорії перекладу», бо насправді перекладач на рівні інтуїції «прагне „золотої середини“», використовуючи обидві стратегії [405, с. 84]. Саме це дає можливість перекладачеві зберегти особливості ТО і не вступати в конфлікт із самим собою при необхідності використати обидві стратегії, а читачеві – адекватно інтерпретувати текст.

Українські перекладачі по-різному підходять до реалізації перекладацьких стратегій. Одним із найбільших прихильників одомашнення в історії українських перекладів вважається М. Лукаш. Тут доречно згадати і Г. Кочура, який, з огляду на стратегії, зауважував, що найкращі переклади постають при зіткненні обох тенденцій, і пропонував «унікати категоричних приписів і суворих апріорних правил». Не можна не погодитися з тим, що «в окремих випадках справу вирішує такт перекладача, його досвід, смак, поетична інтуїція – часом це дає добрі наслідки». Не варто «наближати класику до читача, спрощуючи її, модернізуючи мову. <...> Читач повинен знати класику справжню, а не „пристосовану“» [273, с. 203].

Вважаємо, що кардинальні рішення щодо застосування доместикації чи форенізації не сприяють повноцінності перекладу. Підтримуємо думку про те, що перевантаження текстового полотна транскрипціями, безперекладними запозиченнями обтяжує його, хоча і вказує на його інакшість, оригінальність. Повний відхід від чужої культури та одомашнення віддаляє читача від етнокультурної особливості ТО. Стратегія перекладу залежить від кожного

окремо взятого твору та конкретної ситуації, вихідної й цільової культур, трансляторних традицій, фаховості перекладача тощо.

При перекладі ЛОВ вважаємо за необхідне долучитися до думки Л. Венуті, що саме «природність» і «плавність» [915, с. 34] – визначники успішного перекладу. Плинність та еластичність тексту, без штучного випирання невластивих для мови перекладу емоційних пасажів – важливий маркер вдалого перекладу етично маркованої ненормативної лексики. Проте при потребі наголосити на «чужинності» СО, ДО чи інших культурних маркерів, вважаємо, що ними неможливо нехтувати, а радше навіть навпаки – в міру підкреслити «чужинність» за допомогою стилізації чи компенсації. Подібне нівелювання призводить до збіднення тексту.

Таким чином, неможливо акцептувати існування єдиної універсальної стратегії, яка підходить до кожного, без винятку, твору, проте не підтримуємо повне одомашнення, тобто перенесення твору на чужу площину, прилаштовуючи його до «штучних» умов. Наприклад, *гуцульський ріжок – Alpenhorn* (альпійський ріжок) може остаточно заплутати читача. Подібне спостерігаємо у перекладі казки «Аліса в країні чудес», проаналізованої О. Ребриєм, де фіксується запровадження «радикально українізованої простомовної версії англійського твору» і де «головна героїня “розривається” між простотою та грубістю, між освіченістю та невіглаством, між Туманним Альбіоном та Карпатськими горами, порушуючи когерентність перекладеного твору загалом» [402, с. 173]. Відсутність компромісу між культурами й радикальні перекладацькі рішення руйнують текстове тло першотвору. Цілком погоджуємося з думкою науковця, що «компромісність перекладу може розумітися в дусі концепції діалогічності М. Бахтіна як активний та продуктивний пошук взаємодії між автором та читачем» [там само, с. 172], адже саме завдяки діалогу «стають очевидними відмінності національних мов і культур» [390, с. 65] і зменшується культурна дистанція в перекладах.

2.4.2. Способи перекладу лексики обмеженого вжитку. Художній переклад має насамперед враховувати естетичну функцію мовних засобів (див.

огляд робіт у [33]). Перекладацька діяльність передбачає якісне відтворення як естетичних мовних ефектів, так і культурно-соціальних цінностей. При цьому важливо зважати на способи, методи й прийоми перекладу [346, с. 12].

А. Швейцер розглядає переклад як процес, який інкорпорує перекладацьку стратегію та її втілення, що охоплює «конкретні прийоми – “перекладацькі трансформації”, які утворюють технологію перекладу» [568, с. 65]. Тому і стратегії, і трансляторні трансформації мають свою специфіку, спрямовану на одиницю перекладу. Одиницею перекладу може бути слово, синтагма (характерна для термінів, фразеологізмів, висловів, порожніх фраз), речення (характерне для прислів'їв, формул), текст (поетичні тексти, реклама) [757, с. 117–118]. Кожна з цих одиниць потребує окремого підходу і передбачає залежного від багатьох факторів використання різного трансляторного інструментарію. Загальний підбір способів і прийомів перекладу залежить від одиниці перекладу, наприклад, свою специфіку має трансляторний інструментарій при перекладі реалій [82; 197; 229], фразеологізмів [51; 196; 889], гри слів [45; 712; 889], соціолектизмів [20; 41; 168; 373], територіальних діалектів [29; 78; 526; 802] тощо. У нашому дослідженні одиницею перекладу виступає ЛОВ.

Закономірно, що підхід кожного науковця до трансляторного інструментарію та його власне бачення релевантних проблем розширюють теорію перекладу, але унеможливають виокремлення єдиної системи трансляторних перетворень. Тому перш за все слід з'ясувати різницю між способами, прийомами перекладу і трансляторними трансформаціями.

Термін «трансформація» у перекладознавстві запозичений зі сфери трансформаційної граматики. Н. Хомський виокремлював 5 типів трансформацій: пермутацію, пропуск, додавання компонентів, перестановку, субституцію [176]. Як зазначає А. Станіславський, «згідно з правилами трансформації, із вихідної (ядерної) структури виводиться решта структур (трансформи), чи, навпаки, останні зводяться до ядерної структури» [450, с. 143]. Сьогодні наведений термін широко використовується у перекладознавстві та є одним із ключових при аналізі перекладу.

Існують різні тлумачення терміна «перекладацькі трансформації», але всі вони окреслюють систему перетворень, які виникають під час трансляторних процесів. Зокрема, В. Комісаров зазначає, що перекладацькі трансформації – це «перетворення, за допомогою яких можна здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу в зазначеному сенсі», і вони розглядаються як «способи перекладу, які перекладач може використовувати при відтворенні різних оригіналів у тих випадках, коли словникова відповідність відсутня чи не може бути використана за умовами контексту» [252, с. 171–172]. Вчений визначає основні типи лексичних трансформацій, що охоплюють такі перекладацькі прийоми: перекладацькі транскрибування і транслітерацію, калькування і лексико-семантичні заміни (конкретизацію, генералізацію, модуляцію). Найбільш поширеними граматичними трансформаціями дослідник вважає синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), членування речення, об'єднання речень, граматичні заміни (форми слова, частини мови чи члена речення). До комплексних лексико-граматичних трансформацій належать: антонімічний переклад, експлікація (описовий переклад) і компенсація [252, с. 172].

За Л. Бархударовим, перекладацькі трансформації – це «численні і якісно різнобарвні перетворення, які здійснюються для досягнення перекладацької еквівалентності („адекватності“) перекладу всупереч розходженням у формальних та семантичних системах двох мов» [29, с. 190]. Я. Бархударов зводить усі види перетворень чи трансформацій, які здійснюються в процесі перекладу, до чотирьох елементарних типів: 1) перестановки (зміни місця мовних елементів у тексті перекладу порівняно з ТО); 2) заміни (граматичні та лексичні): заміни форм слова, частин мови, членів речення, синтаксичні заміни в складному реченні, лексичні заміни; найчастіше трапляються три випадки – конкретизація, генералізація й заміна; 3) додавання (доповнення, введення в речення інших елементів); 4) пропуск (залишення без уваги й перекладу, пропуск семантично надлишкових слів). При цьому науковець зазначає, «що такого роду поділ є значною мірою приблизним і умовним» [29, с. 190–231]. Такий поділ не охоплює

всі перекладознавчі процеси і залишає поза увагою цілу низку можливих трансформацій.

П. Донець розглядає трансформації як «перенесення змісту із однієї внутрішньомовної форми в іншу» [164, с. 7]. Науковець виокремлює трансляторні трансформації поверхневого рівня (запозичення, пропуск, додавання, перестановку, виправлення і просту заміну) і трансформації глибинного рівня, які вважаються ускладненими та необхідні в «ситуаціях, коли потрібне перенесення змісту з однієї внутрішньомовної форми в іншу». Наприклад: кореляція «реалія ↔ лакуна», морфологічні та синтаксичні трансформації, дефразеологізація і рефразеологізація та ін. [там само, с. 7-10].

Окреслені тлумачення перегукуються, але примітно, що ці процеси стосуються конкретних замін, до яких вдається перекладач в процесі перекладу. Отже, під *перекладацькими трансформаціями* розуміємо заміни елементів форми й змісту ТО при їхньому перекодуванні в ТП.

Натомість існують загальні найменування перекладацьких процесів, які окреслюють основні перетворення і включають перекладацькі трансформації як можливі складові цих процесів. Їх ми називаємо способами перекладу. *Спосіб перекладу* – реалізація можливостей переходу з мови оригіналу на мову перекладу у вигляді різновекторного потенціалу реномінації предмета чи явища. Спосіб перекладу постає в тій чи іншій трансляторній практиці як конкретний прийом, тож *перекладацький прийом* – це застосування певного способу перекладу для здійснення перекладачем перекодування ТО у ТП. Дослідники зауважують, що серед понять «спосіб», «прийом» і «метод перекладу» тільки спосіб є однією з основних категорій перекладу, що класифікує, тому що тільки він «існує як об'єктивна закономірність. Прийом, як правило, вирішує часткове завдання», слугує для подолання трансляторних труднощів, а метод розглядається як «система прийомів» [20, с. 8]. Метод і прийом мають розглядатися в перекладознавстві «як явища, похідні від способів перекладу <...>. Способи, прийоми й методи перекладу обираються перекладачем залежно від його кваліфікації» та від різновиду перекладу [20].

Під *технікою перекладу* розуміємо визначення множинності векторів перекодування мовних явищ (для перекладу ЛОВ – також інвективних сфер) на їм відповідні в МП, наприклад: «зоофолізм → зоофолізм», «етнофолізм → нейтральне позначення», «соціолектизм → просторіччя» тощо.

Існує чимало різновидів перекладацьких способів: 1) декодування (інформаційна величина зчитується когнітивною системою, запам'ятовується і скеровує увагу на інший елемент); 2) порівняння (два декодовані значення порівнюються за одним критерієм і результат фіксується); 3) додавання (два показники додаються, результат фіксується в оперативній пам'яті); 4) різниця (вираховується різниця двома показниками, результат фіксується в оперативній пам'яті); 5) порівняння (один показник порівнюється з іншим, результат фіксується в оперативній пам'яті); 6) елімінація (декодований у оперативній пам'яті прикметник чи рішення стирається) [782, с. 169].

О. Линтвар пропонує брати до уваги способи прямого й непрямого перекладів. Дослідниця вважає, що до способів непрямого перекладу належать: запозичення, калькування, дослівний переклад, транспозиція, модуляція, еквіваленція, адаптація [302, с. 146].

Т. Кияк, О. Огуй і А. Науменко визначають основні способи (прийоми) перекладу, використання яких «допомагає перекладачам зменшити розходження між ОТ і ПТ, зберігаючи картину світу двох мов» [229, с. 537–549]: 1) міжмовно-еквівалентні способи транскрипції та транслітерації; усталені відповідники; 2) парадигматичний спосіб антонімічного перекладу; 3) парадигматичний спосіб генералізації і спосіб конкретизації; 4) синтагматичний спосіб перечленування; 5) синтагматичний спосіб компенсації; 6) епідигматичний прийом смислового розвитку поняття; 7) парафрастичний переклад; 8) епідигматичне цілісно-ситуативне перетворення [229, с. 537–549]. Вважаємо всі ці способи логічно продуманими і такими, що відповідають запитам щодо реалізації трансляторних операцій ЛОВ.

Для застосування способів перекладу вкрай необхідною виявляється наявність певних засобів перекладу, які охоплюють лексику й типові конструкції,

«що служать для оптимального відображення змісту, стильових характеристик та загального фону при відтворенні оригіналу» [229, с. 525]. Вчені розділяють їх на дві великі групи: лексикографічні засоби (велика група формальних відповідників) та власне авторські засоби (суто функційні відповідники), які можуть впливати на переклад автономно, суб'єктивно. Їхній вибір визначається наявністю формальних та функційних відповідників у МП.

Аналіз складових трансляторного інструментарію засвідчує, що деякі із позначень мають дублети, які паралельно функціонують у науковій літературі (експланація / описовий переклад / дескриптивна перифраза; адаптація / функційний відповідник / пристосування до МП; генералізація / гіперонімічний переклад; конкретизація / гіпонімічний переклад, дислокація/компенсація та ін.). Окремі способи перекладу вживаються на практиці й досліджуються вкрай рідко (індикація), деякі належать до частовживаних (транскрипція/транслітерація, генералізація, елімінація, стилізація та ін.). Тому вважаємо за доцільне охарактеризувати основні трансляторні способи, характерні для перекладу ЛОВ.

Однією із визначальних трансформацій при перекладі ЛОВ вважається **культурна адаптація**. Виходимо з того, що для перекладу важливо підібрати такі відповідники, які б забезпечили «синергію перекладеного тексту, що визначаються такими рисами, як „природність“ (*naturalness*) та „плавність“ або „вільність“ (*fluency*) [409; 817; 915]. Тобто переклад такої емоційно чутливої лексики, як ЛОВ, не повинен вибиватися із загального полотна тексту, а має звучати природно, невимушено і виражатися тими засобами, які забезпечують у МП цю природність.

При цьому для вираження емоційного аспекту в перекладі визначальною і пріоритетною для селекції **функційних відповідників** є не денотація, а емотивна та культурна конотації. Окреслюючи тлумачення терміна «культурна адаптація», більшість науковців зазвичай акцентують на культурних реаліях, тобто на заміні окремих елементів ТО, які «вступають у протиріччя з культурою цільової мови», на елементи, властиві цільовій культурі з «метою досягнення прагматичного ефекту» [138, с. 25]. Подібне розуміння знаходимо у В. Демецької, яка розглядає

адаптацію як «тип перекладу з домінантною прагматичною настановою та орієнтацією на стереотипи очікування носіїв мови-реципієнта й культури-реципієнта» [149]. Вважаємо, що культурна адаптація допомагає не просто заповнити лакуни, але й виконати основну функцію – культурно-пізнавальну, забезпечуючи природність мовлення, зважаючи і на емоційну складову, що сприяє кращому сприйняттю тексту й культури. При цьому не нівелюються культурні маркери.

Нейтралізація ЛОВ чи навіть вживання просторіччя не завжди уможливорює повноцінне відтворення тексту, в той час як використання ненормативних відповідників зберігає комунікативно-прагматичний ефект [3]. Щоб запобігти цьому, можливе застосування **компенсації** (дислокації). Перенесення стилістичних акцентів на інший текстовий аспект, компенсуючи певні трансляторні втрати, що зберігає загальну динаміку висловлення й емоційну конотацію. Проблема компенсації втрат інформації тісно пов'язана з однією з «прагматичною пресупозицією, яка відображає асиметрію фонових знань, різний соціально-культурний досвід носіїв МО і МП» [550].

Описовий переклад використовується для тлумачення значення чи функції слова і вживається тільки тоді, коли через відсутність еквівалента в МП неможливо підібрати відповідник. У таких випадках з'являється потреба у заміні поняття і його експланації у максимально короткій формі. Її альтернативою виступає **креація** – вияв креативності перекладача для оригінального розв'язання проблем. Експланація не є пріоритетним способом перекладу в нашому дослідженні, хоча теж вживається для перекодування окремих одиниць ЛОВ та для поодиноких випадків відтворення гри слів, іншомовних вкраплень та ФО. У подібних випадках вживається **ампліфікація**, яка слугує внесенню в текст додаткової інформації і сприяє лінійному розширенню тексту.

Введення в текст **коментаря** полегшує читачеві розуміння невідомих у його культурі кодів. Задля збереження культурної маркованості нерідко в таких випадках застосовується поєднання експланації із транскрипцією чи транслітерацією. Варто зауважити, що, коли говоримо про трансляторний

інструментарій ЛОВ, **транскрипцію** також вважаємо одним із способів перекладу (важливим для відтворення ЛОВ), опираючись на Ш. Пфандера та Ю. Енніса, які зауважували, що транскрипція нашо́вхує на думку, що вона – техніка, але водночас вона – й переклад, і завжди інтерпретація. Транскрипція конструює будову мови (див. [885]).

При здійсненні трансляторного процесу важливим є врахування стилістичних маркерів, вагомим елементом яких виявляється ЛОВ з її емоційним наповненням та різною інтенсивністю експресії, яка вимагає окремого підходу до її перекладу. Це пояснюється тим, що не завжди рівень емотивності ЛО МП збігається з рівнем емотивності трансляторного відповідника.

Важливо зазначити, що афористична стислість окремих висловлень із ЛОВ ускладнює їхнє відтворення, позаяк можливі значні смислово-змістовні втрати на різних рівнях, що нерідко призводить до зміни рівня емотивності та втрат багатосаровості й багатозначності образів. Такі чи будь-які інші втрати не є бажаними для перекладача, радше навпаки, він прагне максимально наблизити ТО до ТП. Особливої уваги потребує афористичне оформлення думки у вигляді словогри і фразеологізму, зокрема із вкрапленнями обценної лексики. Важливу роль у їхньому перекодуванні відіграє творче поводження перекладача з ТО.

Як вважає Д. Усков, «стилістична маркованість перекладацького відповідника не повинна суперечити загальній жанрово-стилістичній спрямованості тексту оригіналу», а при протиставленні певної лексичної та фразеологічної одиниці в МО – ще й загальному стилістичному контекстові «через контраст між її стилістичною маркованістю та набором стилістичних маркерів більшості інших лексичних одиниць тексту» [526, с. 146]. Перекладач зобов'язаний хоча б частково зберегти цей контраст і підібрати поняттєво та функційно адекватний відповідник.

Для збереження стильової маркованості тексту в перекладі нерідко використовується **стилізація**, яка, за В. Державиним, відрізняється від імітації, «сліпого наслідування»: вона «містить певні елементи потенційної автономної творчості», опановує та оперує сукупністю відповідних літературних засобів,

«комбінує та варіює їх», використовуючи власний творчий потенціал (цит. за [545, 57]). Стилізація як фонографічний засіб слугує при перекладі для маркування дефектів мови, дитячого мовлення, іноземного акценту, емоційного стану, як маркер СО, ДО і просторіччя, відтворення емоційного стану, при перекладі контамінованої мови іноземців, репрезентації акценту. Як зазначає М. Куликова, втілення в переклад лексичних та граматичних засобів просторіччя знижує «контрастність мовних характеристик» і сприяє стильовим втратам при перекладі [286, с. 5].

Стилізація – поширене явище в німецькому перекладі, яке слугує для маркування перелічених вище особливостей тексту. Погоджуємося з О. Ребрієм, який припускає, що «українська мова не має усталеної системи засобів фонографічної стилізації на відміну від англійської» [405, с. 148], зрештою і від німецької також. Використання лексичних та граматичних засобів спричиняє нейтралізацію, яка «може призвести до втрати важливих смислових нюансів, які навряд чи можуть бути достатньо надолужені за рахунок вертикальної компенсації» [там само]. Вважаємо стилізацію одним із важливих способів відтворення ЛОВ, передусім СО та ДО, а також мовної гри, ФО з елементами ЛОВ та іншомовних вкраплень.

Отже, трансляторний інструментарій у нашому дослідженні охоплює такі способи перекладу:

- застосування усталеного відповідника – використання ЛО чи ФО, що мають еквівалент у словнику;
- експланація – метамовне пояснення, заміна поняття або виразу за допомогою тлумачення його значення чи функції; описовий переклад; дескриптивна перифраза;
- адаптація – пристосування до культурних і мовних очікувань реципієнта, що передбачає заміну елемента з культури МО на елемент з культури МП, яка ґрунтується на доборі функційного відповідника;
- нейтралізація – послаблення інтенсивності ознаки до її суто нейтрального

вияву, зумисне недотримання стилю мікротексту, прояв певного дисбалансу в бік меншого/слабшого/нейтрального щодо рівня вираження емоцій, почуттів тощо;

- калькування – буквальний/прямий/дослівний переклад слова чи вислову;
- транскрипція/транслітерація – відтворення ЛО та ФО тільки за допомогою графічних засобів;
- трансплантація – перенесення без змін ЛО/ФО з ТО у ТП;
- генералізація – заміна ЛО з вузьким предметно-логічним значенням на ЛО з ширшим значенням, узагальнення (використання загального поняття, гіпероніма);
- конкретизація – заміна ЛО з широким предметно-логічним значенням на ЛО з вузьким значенням, уточнення (використання більш конкретного поняття, гіпоніма);
- стилізація – застосування власної творчості в моделюванні нових лексичних елементів, їхньому комбінуванні з морфологічними, граматичними відхиленнями від норм (поодинокі ввічання в ЛО додаткових звуків тощо) з метою створення трансляторного продукту на кшталт «спотвореної/ламаної» мови»;
- елімінація – повне анулювання певного мовного елемента/мікротексту, наявного в оригіналі;
- індикація – маркування місця, на якому в оригіналі перебував певний мовний феномен, за допомогою інших мовних засобів;
- дислокація (переміщення) – зміна стилю ЛО/ФО із умовою його належного перенесення в інше місце, тобто компенсація;
- креація – вияв креативності у вигляді створення нешаблонного, оригінального трансляторного продукту;
- ампліфікація – лінійне розширення тексту, додавання нової інформації, перефразовування;
- коментар – тлумачення мікротексту на рівні лінійного розширення тексту/внизу сторінки/в кінці книжки;
- комбінована реномінація (транскрипція + експланація);

- редуція – лінійне звуження тексту, лаконізація, стиснення інформації;
- запозичення слова з іншої мови;
- транспозиція – зміна граматичної категорії;
- створення одноразових еквівалентів (для конкретного місця в конкретному перекладі).

Вибір конкретного способу перекладу залежить від кожної окремої ситуації та від особистісного рішення перекладача. Вміння спонтанно «пливти» текстом, не наштотхуючись на чергові рифи на перший погляд непіддатливої «неперекладності», хай навіть і відомих одиниць ЛОВ, спроможність ідентифікувати по-новому наріжні камені чергових перепон і по-новому відкривати їхні грані, адаптувати, стилізувати, експланувати, конкретизувати, генералізувати, імітувати, подекуди нейтралізувати чи елімінувати їх, бачити нову можливість реалізації відомих шляхів підкорення важкодоступних трансляторних вершин, осягнення потенції прихованих алюзій, утаємничених, скажімо, у мовній грі, їхня здатність оживати й функціонувати у нових площинах, а також уміння реципієнта насолоджуватися авторським жонглюванням відомого у невідомому, старого у новому, діалектів у фраземах, фразем у каламбурах, що вимагає від читача відповідних знань і начитаності, – справа професіоналів.

Без знання азів перекладацької професії неможливо пізнати глибину думки автора, прихованої за поверхнею полотна тексту, й осягнути, що неперекладності не існує: є тільки невдало прийняте рішення. Особливо важливим завданням перекладача вважається перекласти думку автора, у жодному разі не спотворивши її, дати можливість іноземному реципієнтові отримати відчуття насолоди від перекладеного твору, рівноцінного за своєю суттю з оригіналом.

Підсумовуючи сказане, варто зазначити, що способи перекладу, осягнення трансляторних тонкощів, креативність – не єдині ключі успішних трансляторних практик. Переклад вимагає терплячості від самого перекладача, любові до своєї професії, таланту, вміння аналізувати та приймати рішення, імпровізувати. Не заперечуємо, що перекладач може досягнути гідних результатів, достеменно не

володіючи всіма тонкощами перекладознавства, але трансляторний інструментарій – важливе підґрунтя для отримання якісного перекладацького продукту.

2.5. Методика культурно-емотивного дослідження відтворення лексики обмеженого вжитку в українсько-німецькому перекладі

Кожне дослідження потребує методології, яка інкорпорує певні методи і методики, засоби і прийоми. Вона становить систему наукових принципів (правил та операцій), які застосовуються в дослідженнях. *Метод* (від гр. *μέθοδος* ‘шлях крізь’) – прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [966].

Для досягнення мети наукової розвідки ми застосовали методи, характерні для досліджень у перекладознавстві, літературознавстві та мовознавстві. Перекладознавство вважається міждисциплінарною галуззю знань, оскільки містить «текстологічні, когнітологічні, культурологічні та соціологічні складові» [153, с. 60], дослідження яких потребують комплексних методик і процедур. Оскільки на цьому етапі розвитку перекладознавства «особливу важливість отримує інтегративний підхід до рішення різних перекладацьких проблем» [19, с. 298], воно, володіючи широкою палітрою власних дослідницьких методів, активно послуговується методами лінгвістичної науки.

Елементи кількісної обробки даних було використано для виявлення кількісних характеристик уживання ЛОВ та **корпусного аналізу** на базі Генерального регіонального анотованого корпусу української мови (ГРАК) (Grac v.7) та лексичного корпусу COSMAS II Інституту німецької мови імені Ляйбніца в Маннгаймі як допоміжного матеріалу для перевірки вживаності ЛОВ та опису результатів дослідження. Дослідження базується на корпуснобазованій методиці К. Мізіна, яка слугує допоміжним засобом для підтвердження активності досліджуваних ЛОВ у текстах та передбачення можливих перекладацьких помилок і «ґрунтується значною мірою на даних мовних корпусів» [333, с. 349].

Саме ця корпуснобазована методика зумовила втілення в дослідження німецького та українського лексичних корпусів.

Загальна методологія нашого дослідження (антропоцентризм), конкретна методологія (лінгвокультурне перекладознавство) та конкретний методологічний підхід – культурно-емотивний підхід до трансляторного аналізу ЛОВ, який ліг в основу створеної теорії перекладу ЛОВ, передбачають впровадження в аналіз українсько-німецьких художніх перекладів авторської методичної процедури із застосуванням низки загальнонаукових, загальнофілологічних, перекладознавчих і лінгвістичних методів.

Запроваджена **методична процедура** трансляторного аналізу ЛОВ охоплює шість основних етапів дослідження, яким передуює підготовчий.

Підготовчий етап передбачає здійснення емпіричної вибірки, опрацювання теоретичних засад дослідження та формулювання гіпотези. На цьому етапі застосовано такі універсальні методи дослідження, як-то: гіпотетико-дедуктивний – для узагальнення фактів, формулювання й верифікації гіпотези; аналіз (поділ цілого на частини), синтез (поєднання частин у ціле), індукція (перехід від окремих фактів до загальних), дедукція (перехід від загального до окремого), метод вибірки (виокремлення одиниць із текстів), дефінітивний метод – для пояснення релевантних понять; а також описовий метод – для характеристики типових мовних засобів перекладу ЛОВ.

Описовий метод – один із найрозповсюдженіших методів у мовознавчих наукових дослідженнях. Завдяки йому було здійснено інвентаризацію ЛОВ, описано її функціонування на певних етапах розвитку мови. Для цього за допомогою **методу вибірки** з метою формування матеріалу дослідження було виокремлено корпус ЛОВ із творів сучасних українських письменників та текстів перекладу, проведена його класифікація й інтерпретація. До уваги брався прийом тематичних груп (фемінофілізми, маскулінофілізми); прийом стильового аналізу (стилістична характеристика ЛОВ), логіко-психологічні прийоми, застосовані для дослідження зв'язку змісту ЛОВ з одиницями мислення, прийоми внутрішньої інтерпретації (було вивчено ЛОВ на основі їхніх парадигматичних і

синтагматичних зв'язків у ТО та ТП, встановлюючи диференційні та спільні ознаки). Описовий метод застосовано і на подальших етапах дослідження для кваліфікації одиниць ЛОВ та їхнього функціонування в МП.

Наступні етапи дослідження структурують покрокову верифікацію гіпотези.

Перший етап охоплює порівняльний аналіз ТО і ТП та окреслення трансляторного інструментарію на ґрунті виявлення лінгвістичних закономірностей перекладу: відповідності перекладу на синтагматичному та парадигматичному рівнях, на рівні синтаксичних і морфологічних трансформацій та на рівні епідигматики. Зокрема:

1) на синтагматичному та парадигматичному рівні: а) за допомогою лексики обмеженого вжитку МП, адаптація до МП, відтворення літературними нормативними ЛО та ФО (спряють нейтралізації ЛОВ), просторозмовними ЛО та ФО, розмовними ЛО та ФО (менший ступінь нейтралізації, ніж у руслі просторозмовної мови); б) за допомогою лінійного розширення тексту, коментаря в тексті / внизу сторінки / наприкінці книжки; в) перенесення емотивності на іншу ЛО, ФО; г) повна елімінація лексики обмеженого вжитку; д) трансплантація; е) транскрипція/ транслітерація (міжмовно-еквівалентний спосіб), транскрипція/ транслітерація + пояснювальний елемент (комбінована реномінація);

2) на рівні граматичних трансформацій: усічення слів, зміщення голосних та приголосних, використання «ламаної мови», канадської мови, заміни форм слова, членів речення, частин мови, введення в речення інших елементів, неповних речень (стилізація, креація, імітація, зв. адаптація);

3) на рівні еквівалентності: повна/часткова еквівалентність; нульова еквівалентність;

4) на рівні епідигматики: цілісне переосмислення значення/поняття, заміна образу ЛОВ.

Оскільки одним із векторів нашого дослідження є також пізнання внутрішньої організації мови, використовуємо, окрім інших, **структурний метод**. Його лінгвістичними методиками є: дистрибутивний, трансформаційний аналіз, аналіз безпосередніх складників і компонентний аналіз. **Дистрибутивний**

аналіз (дистрибуція (від лат. *distributio* ‘розподіл’)) у нашому дослідженні слугує для визначення характеристик та функційних властивостей ЛОВ із урахуванням контексту. Бо саме в контексті визначається повноцінність перекладу лексичних та фразеологічних одиниць. В основі **аналізу за безпосередніми складниками** є членування мовних одиниць на складники (речень на словосполучення, слова), які у нашому дослідженні здійснюються в німецькій та українській мовах. Це дає можливість простежити за особливостями перекладу ЛОВ. **Трансформаційний аналіз** застосовуємо при порівнянні текстів українських авторів та відтворених мовою перекладу. Аналізуючи той чи інший спосіб перекладу, вдаємося до методу розкладання лексичного значення на семи, тобто **компонентного аналізу**.

Зіставний і порівняльно-перекладознавчий аналіз – основні методи дослідження, спрямовані на вияв спільних і відмінних характеристик ЛОВ в українській та німецькій мовах на різних рівнях. В їхній основі лежить порівняння. Шляхом зіставлення було виявлено низку спільних та специфічних рис в німецькій та українській лінгвокультурах. Завдяки аналізу мов у синхронному зрізі візуалізується наявність в обох мовах ЛОВ різного рівня емотивності. Йдеться як про соціолектизми, так і про лайливу лексику. Незважаючи на те, що важливим маркером ненормативної лексики в обох мовах є скатологічний елемент, для української лінгвокультури характерне швидке всотування в мову чужої ЛОВ, чого не скажеш про німецьку лінгвокультуру. Результати аналізу перекладу дають можливість з’ясувати, що для відтворення лексики різного ступеня грубості німецькою мовою здебільшого спостерігається використання скатологізмів.

Типологічний метод уможливорює дослідження, спрямовані на виокремлення загальних ознак та закономірностей мови і впорядкування їх у класифікації. Класифікуючи ЛОВ як на рівні класів (образлива, соціальна, територіальна ЛОВ), так і на рівні підкласів та груп (обценна лексика: скатологізми, сексофолізми), ми зіставляли їх в українській та німецькій мовах. На основі порівняння одиниць МО та МП встановлено подібність та розбіжність елементів ЛОВ у німецькій та українській мовах. Незважаючи на віддаленість

досліджуваних мов, було підтверджено пріоритетні скатологічні інвективні стратегії в обох мовах порівняно з іншими європейськими мовами, для яких пріоритетними є сексоцентричні інвективні стратегії.

Зіставний і типологічний методи можуть об'єднуватися чи протиставлятися. Приміром, М. Кочерган вважає історичний, типологічний і зіставний одним методом [272, с. 78].

Другий етап передбачає визначення технік та сфер перекладу окремих одиниць ЛОВ. Визначення техніки перекладу охоплює такі можливості: ЛОВ МО → ЛОВ МП; ЛОВ МО → нейтральна / інша стилістично занижена лексика МП; нейтральна/інша стилістично занижена лексика МО → ЛОВ МП. Визначення сфери перекладу (скатологічна, сексофолічна, зоонімна, фітонімна, артефактна тощо). Наприклад: «зоонім → зоонім (збіг/ незбіг денотатів, збереження сфери)», «зоонім → скатологізм / сексофолізм» (зміна сфери).

Третій етап стосується визначення рівня культурно-емотивної та морально-етичної відповідності перекладу ЛОВ. На цьому етапі застосовано лінгвокультурологічний і культурно-історичний методи – для характеристики культурно-історичного підґрунтя вживання ЛОВ в оригіналі й перекладі.

Характеристика культурно-емотивної та етичної відповідності відбувається: 1) на емотивному рівні: встановлення дотримання/недотримання емотивної конотації (зважаючи на рівень її інтенсивності) у ТП; 2) на культурному рівні: встановлення дотримання/недотримання культурної конотації у ТП; 3) на етичному рівні: встановлення дотримання/недотримання етичної маркованості в ТП. При кваліфікації інтенсивності емотивної конотації беремо до уваги **метод наукової інтуїції** як важливий «елемент наукової творчості» [172, с. 164].

Четвертий етап передбачає опис рівня еквівалентності (повної, часткової і нульової) та дотримання/недотримання мовних реєстрів. Тут в нагоді стали такі методи, як інтерпретаційний аналіз – для тлумачення релевантних фрагментів текстів оригіналу й перекладу, та стилістичний аналіз – для виявлення стилістичних прийомів у оригіналі й перекладі.

У роботі велике значення має застосований **метод інтроспекції**, який

дозволяє «отримати важливі відомості про загальну стратегію та конкретні процедури, що використовуються в процесі перекладу» [252, с. 13]. Зважаємо на думку науковців, які застосовують цей метод з метою реконструкції стратегій перекладу [10, с. 64; 403, с. 216], адже стратегії «перебувають у сфері мовленнєво-розумової діяльності та не є досяжними для спостереження» [569, с. 23].

П'ятий етап має завданням визначення загальної оцінки якості перекладу (відносні характеристики). Оцінюючи переклад ЛОВ, опираємося на такі ступені його повноцінності:

а) повноцінний переклад, максимально наближений до ТО, передбачає збереження емоційного рівня висловлення і дотримання заниженого стилю; при цьому мікротекст МП опирається на конотативно рівноцінний мікротекст МО, збережене контекстуальне підпорядкування ТО, має місце дотримання смислу та змісту, повне або часткове збереження образів, метафор / введення подібних метафор, зрозумілих реципієнтові, збереження повних чи часткових ФО, стилізація, використання функційних та усталених (при їхній наявності) відповідників ЛОВ;

б) наближений до ТО переклад ЛОВ кваліфікується як такий, коли втілено альтернативні можливості її перекладу, зокрема мають місце дислокація, часткове недотримання стилю / конотації;

в) віддалений переклад передбачає недотримання стилю, повну нейтралізацію мікротексту, нехтування контекстом; при цьому має місце повна елімінація ЛОВ без натяку на її існування; надуживання транскрипцією/транслітерацією ЛОВ без коментаря.

Методологія також передбачає можливе поглиблення аналізу на етимологічному рівні, на рівні контексту, а також залежно від емпіричного матеріалу можливий вибірковий аналіз запропонованих етапів дослідження. У цьому зв'язку в роботі використано контекстуальний аналіз – для осмислення трансляторних рішень щодо відтворення ЛОВ у перекладі залежно від контексту, прагмасемантичний метод – для виявлення авторського задуму щодо реалізації ЛОВ та порівняльно-історичний метод.

Порівняльно-історичний метод дослідження (методика внутрішньої та зовнішньої реконструкцій) ґрунтується на вивченні та аналізі елементів ЛОВ у розвитку. Розглядаючи аргі та обценну лексику в діяхронії, ми мали можливість частково прослідкувати їхні витоки та змінні процеси. Завдяки цьому методі досягнуто поглиблене розуміння вживання ЛОВ, а також отримана можливість формулювання обґрунтованих тверджень щодо пріоритетності вживання тих чи інших мовних одиниць. Порівняльно-історичний метод застосовувався також для дослідження заборони вживання окремих одиниць ЛОВ в німецькій та українській мовах, що дало можливість простежити за формуванням лінгвокультурного коду обох етнокультур.

Проілюструємо окреслену методику аналізу на конкретному прикладі: *шкапа стара – alte Kuh* (Навіщо мені ваша стара шкапа? (СЖГДМ, с. 159) – *Wozi brauche ich die alte Kuh?* (с. 134)).

Німецький емотивно забарвлений пейоратив *alte Kuh* позначає стару недолугу, трохи нетямущу жінку і належить до позначень, які дискримінують вік [761]. Позначення містить основні семи «старий», «немудрий», «недолугий». Загальновідомий український пейоратив «стара шкапа» належить до емотивно забарвлених позначень, які характеризують фізично слабку, виснажену, нездатну до роботи людину [966] та інкорпорує семи «непотріб», «відпрацьований», «старий» (нім. також *alte Stute*). Аналіз засвідчує відповідність пейоративів на рівні вікових характеристик та незначну розбіжність на рівні розумових ознак, однак це дає можливість стверджувати повноцінність перекладу з огляду на активність обох пейоративів у власних лінгвокультурах. Отже, переклад фіксує повне відтворення пейоратива на рівні культурної та емотивної конотації та на рівні рівноцінності впливу на цільового читача. При здійсненні трансляторних процесів втілюється функційний відповідник МП та перекладацька техніка без зміни сфер «зоонім → зоонім із заміною образу». Це дає можливість кваліфікувати переклад як максимально наближений до ТО.

Узагальнюючи методологію дослідження, варто зауважити, що вона сприяє системному аналізу ЛОВ та її перекладу, модернізує уяву про досліджувану тему

на рівні німецької та української лінгвокультур та уможлиблює досягнення поставленої мети, а виявлені нові трансляторні практики стають імпульсом для активізації якості перекладу.

Методологія дослідження уможлиблює узагальнення трансляторних практик щодо перекладу ЛОВ, на основі яких окреслюються практичні рекомендації перекладачеві, які передбачають комплексний підхід до українсько-німецького перекладу ЛОВ і реалізуються агентом перекладу в кілька етапів:

1. Селекція мовного матеріалу. Опираючись на міжкультурні компетенції, володіння тезаурусом ЛОВ, перекладач осмислює її з огляду на роль і позиціонування в контексті.

2. Застосування професійних знань та навичок, творчого потенціалу, креативності, досвіду, інтуїції – основного інструментарію перекладача. Вибір стратегій і тактик перекладу задля збереження/незбереження культурної конотації. До уваги беруться лінгво- та соціокультурні особливості обох культур. Наприклад, для відтворення жаргонізмів доби СРСР і солдатського жаргону домінантною є стратегія очуження; натомість для перекладу пейоративів та обсценної лексики з огляду на превалювання емотивної конотації – стратегія одомашнення.

3. Вибір способів перекладу опирається на національну специфіку ЛОВ. Перевага надається відтворенню емотивної конотації та органічному, природному функціонуванню ЛОВ у МП. Різниця в лексичному матеріалі та його семантичному наповненні, мовних нормах, культурній специфіці ЛОВ, ціннісних орієнтирах, ментальності носіїв мов, а також відсутність релевантних українсько-німецьких словників утруднює вибір відповідників. Відповідно, з огляду на перелічені фактори, перекладач застосовує трансляторний інструментарій із превалюванням функційного відповідника.

4. При перекладі обсценної лексики, пейоративів та частини соціолектизмів доречним є дистанціювання від денотації на користь функційного відповідника із подібною емотивною конотацією. Проте при відтворенні культурно конотованих соціолектизмів (наприклад, жаргонізмів доби СРСР, солдатського жаргону)

перевага надається збереженню культурної конотованості МО, що частково зумовлює застосування коментаря. Калькування можливе тільки при прогнозуванні перекладачем його розуміння.

5. При підборі відповідників перекладач перевіряє весь можливий діапазон відповідності та дотримання мовних реєстрів у ТП. Оскільки важливим є збереження стилістичного маркування тексту, нейтралізація ЛОВ не змінює загальний низький мовний реєстр при наявності в ньому інших відповідних ЛО та ФО, або ж у випадку дислокації стилістичних акцентів на інші мовні явища.

6. При труднощах вибору емотивно конотованих відповідників перекладач обирає креативні й нестандартні рішення, наприклад, стилізацію (особливо для територіальних діалектизмів, соціолектизмів і гри слів), запровадження одноразових одиниць перекладу тощо.

7. Перекладач турбується про формування власного стилю перекладу ЛОВ.

8. Доцільним є дистанціювання перекладача від власних морально-етичних принципів.

Таким чином, розроблена методична процедура трансляторного дослідження ЛОВ в українсько-німецькому художньому перекладі сприяє комплексному аналізу відтворення ЛОВ та відкриває широку палітру релевантних практичних рекомендацій майстрам художнього перекладу.

2.6. Матеріал дослідження:

українсько-німецький художній переклад в Україні за часів незалежності

Мова і культура як виразники зрілості та багатства етносу несуть у собі питому неперебутність кожного народу і конструюють її лінгвокультурний код як знак ідентичності й винятковості. Кожен народ володіє власними, тільки йому притаманними духовними й культурними цінностями, тільки йому властивими лінгвокультурними кодами, матриці яких сформовані історичними процесами, культурними чинниками, економічними та соціальними передумовами тощо. Вони зрозумілі для носіїв культури, зафіксовані в їхній ментальності, в духовних

надбаннях, музиці, мистецтві, літературі тощо і не завжди можуть досягатися представниками інших культур. Різні перцепції й інтерпретування картин світу та різні лінгвокультурні коди етносів, закладені в їхні духовні надбання, зокрема і в художні твори, нерідко потребують додаткової поінформованості реципієнта, що накладає особливу відповідальність і на трансляторні процеси.

Художня література – важливий щабель культури кожного народу, один із вагомих чинників її духовної зрілості. Кожна література має власний шлях становлення і свої дороговкази. Формоване великими українськими корифеями пера, вітчизняне красне письменство має надійну основу і всі передумови для постійного розквіту й росту.

Сьогодні українська література вже пережила свій пік усіх можливих заборон та вирвалася із лещат норм і приписів. Хвиля досі заборонених тем та засобів їхнього вираження наповнила літературні твори. Наповнення художньої літератури, публіцистики, ЗМІ емоційно-маркованою лексикою обмеженого вжитку, яка припадає на початок 90-х років і продовжується досі, презентує реакцію окремих письменників та журналістів на довготривалу радянську цензуру. Винесена на широкий загаль література, з одного боку, передає за допомогою тем-табу та лексики обмеженого вжитку психологічний стан героїв, їхню емоційність та правдивий рівень спілкування, а з іншого – це не що інше, як віддзеркалення не стільки індивідуальної картини світу автора, скільки наслідків радянської реальності. Такі твори не могли не зацікавити європейську спільноту.

Уже в 90-х почали з'являтися перші переклади українських постмодерністських творів. Відсутність перекладних лексикографічних джерел та наукових досліджень лексики обмеженого вжитку створило деякі труднощі для перекладу таких творів. Зважимо на ще один присутній момент: частина лексики обмеженого вжитку є запозиченнями й змушує перекладачів звертатися до російських перекладних словників. Тому здійснення порівняльного аналізу феномена табу різних лінгвокультур, наукове дослідження та впорядкування лексичного корпусу у словникові статті засвідчують його важливість і для перекладу творів художньої літератури.

Відображення в художніх творах радянської та української дійсності насичене високим рівнем емоційності та безбар'єрності. У текстове полотно багатьох творів вплітаються мовні явища із високою емоційною градуальністю – зросійщений жаргон, аргі, обценна лексика, молодіжний сленг, які при перекладі творів іноземною мовою потребують певного трансляторного досвіду та виваженого інструментарію.

Уплетення в текст емоційно-маркованої лексики по-своєму моделює емоційну шкалу художнього твору і сприяє досягненню його внутрішньої сили, інтенсивності якої, безперечно, має бути відтворена в перекладі. Перекладацька майстерність вводить іноземного реципієнта в інший світ, створений не тільки авторською уявою і феноменальним умінням перекладача, але й уявою самого реципієнта, підсвідомо накладаючи текст на тло його власної лінгвокультури.

Експліцитні чи імпліцитні емоції як правдивість живого світу, в якому по-справжньому дихає життя, не ховаючись за ширму толерантності чи маску вихованості, посідають важливе місце в моделюванні твору. Складання мозаїки слів «високої мови» – це невід'ємна частина літератури. Втім, коли йдеться про близькість мови героя до буденного життя, така рафінована «чиста» мова іноді видається штучною і нещирою. У творах українських письменників 1990-х років з'являється все більше ненормативної лексики. Деякі науковці вважають це зміною «мовного престижу». Якщо досі престижною вважалася мова „верхів“, тобто освіченої інтелігенції, то тепер «престижною стає мова „низів“, тобто зміни в комунікації відбуваються за напрямом „знизу – вгору“» [297, с. 37], що провокує конфлікт із нормами літературної мови. У корсеті такого твору затісно почуває себе тільки той перекладач, який боїться рамок, за які не можна виходити, або ж якщо це не його література. В іншому випадку інтенції на якісний переклад – це відчинені двері, через які входить перекладач у храм перебування уяви самого письменника-автора. Перекладати такий текст буде тільки той перекладач, який є гурманом саме таких творів.

Глибинне досягнення твору, його емоційного та стилістичного тла – важлива місія перекладача, яка, однак, у жодному разі не терпить передозування.

Креативність важлива тільки для розпластування важкодоступних місць. Вірність перекладу – це часткова ілюзія, яка може призвести до внутрішнього конфлікту перекладача, оскільки переклад неспроможний обійтися без перекладацьких рішень із виразною нотою суб'єктивності, яка залежить від поведінкових та пізнавальних стилів перекладача. Тут ідеться також про етикет перекладу, де не допускається поверховості, а отже, вимагається відповідальність за якість трансляторного продукту, відчуття тексту, стилю, опертя на власні відчуття, досвід, знання.

Радянські часи наклали свій відбиток на розвиток української літератури. Ширма СРСР, що відділяла радянські республіки від Європи та світу, до проголошення незалежності України слугувала не тільки стійким (ментальним) блоком на заваді досягнення радянської культури та ментальності поза кордоном, але й повністю усувала можливість відкриття для себе інших просторових площин і політичних систем.

Українська реальність стала цікавою і доступною після проголошення незалежності, Помаранчевої революції, революції Гідності та інших політичних процесів. З'явилася низка нових творів, у яких зривалися маски «радянської ідилії», виверталася назовні прихована від правди реальність. Екзотика непізаного і досі «зачиненого» українського світу, бажання свіжих відкриттів та емоцій сприяли активній зацікавленості нашою національною літературою респондентами інших країн. Зростала потреба в нових перекладних творах.

Це спричинило перший бум перекладів українських книжок (безумовно, порівняно з перекладами з інших мов – це крапля в морі). Уперше в німецькомовних перекладах з'явилися твори Ю. Андруховича, після нього – Т. Прохаська, С. Жадана, Л. Дереша, які зазнавали чимало перевидань. До них додалися твори В. Винничука, Т. Гавриліва, О. Забужко, О. Ірванця, Т. Малярчук, М. Матіос, М. Рябчука, Н. Сняданко та ін. Особлива заслуга у пропагуванні української літератури належить видавництву *Suhrkamp*, яке входило до числа найперших, хто широко відчинив українській літературі західні двері. Як зауважила на Лейпцизькому книжковому ярмарку 2013 р. у розмові з *Deutsche*

Welle кураторка східноєвропейської літератури цього видавництва К. Раабе, «до української літератури ставляться всерйоз на німецькому ринку лише останні десять років» [308]. До популяризації української літератури німецькою мовою також спричинилися такі німецькі, австрійські та швейцарські видавництва, як *Ammann, Diogenes, Droschl, Haymon, Perlentaucher, Wieser* та ін.

Донесенню українських творів до німецького читача значною мірою сприяли також і вихідці з України. Особливе місце в популяризації української літератури, яка розпочалася ще до здобуття Україною незалежності, належить родині Горбачів та їхньому власному видавництву *Brodina*. Перекладачка і громадська діячка Анна-Галя Горбач, проживаючи в Німеччині, значну увагу приділяла перекладам української літератури, починаючи від 1962 р. з оповідань М. Коцюбинського, новел В. Стефаника, творів Г. Хоткевича, І. Світличного, Є. Сверстюка, В. Стуса, В. Винниченка, М. Хвильового, Г. Косинки, О. Довженка, В. Дрозда, Є. Гуцала. А пізніше, власне, з часів незалежності – художніх творів Ю. Андруховича, В. Герасим'юка, В. Кордуна, Л. Костенко, І. Римарука, Вал. Шевчука та ін. [95].

Значний внесок в українсько-німецькі міжкультурні взаємини зробила Ірена Качанюк-Спех. Вершиною її перекладацької майстерності стала вперше перекладена німецькою мовою «Енеїда» І. Котляревського, «Лісова пісня» та «Кассандра» Лесі Українки. Крім того, саме їй належать також переклади творів Т. Шевченка, І. Франка, Б.-І. Антонича, В. Яніва, В. Стуса, І. Калинця, Л. Костенко, Д. Павличка та ін.

Нині в німецькомовному просторі існує незначна кількість перекладів творів українських письменників порівняно з іншими світовими літературами. Однак і українська література нараховує низку німецькомовних перекладів творів українських письменників XIX–XX ст., дисидентів, зокрема й епохи розстріляного відродження, а також сучасних письменників та поетів. Очевидно, що варто також згадати німецьких перекладачів інших епох. Серед них: Еріх Залевські (твори І. Франка та В. Стефаника), Трауте Штайн та Гюнтер Штайн (твори О. Кобилянської, Ю. Щербака, С. Голованівського); Інгеборг Колінко та Олег

Колінко (твори О. Вишні, А. Головка, І. Микитенка, О. Копиленка, Г. Косинки, П. Козланюка, О. Гаврилюка, М. Дукина, О. Довженка, В. Косаченка, О. Гончара, Ю. Збанацького, І. Сенченка, В. Симоненка, В. Дрозда, Є. Гуцала, І. Чендея, П. Панча, С. Жураховича, Л. Первомайського, Н. Бічуї, Р. Іваничука, Г. Тютюнника); Карл Кьоніг (твори Ю. Яновського); Вільгельм Плакмайєр (твори М. Коцюбинського); Клара Блюм (твори Т. Шевченка); Еріх Вайнерт (твори Т. Шевченка, І. Франка); Адольф Ендлер (твори М. Бажана); Карін Келлер (твори І. Костецького, О. Гончара, С. Грабара); Елізабет Коттмаєр (твори О. Гончара). Отже, німецькомовний читач мав змогу ознайомитися з українською літературою минулих часів.

Серед перекладачів української прози варто відзначити Забіну Штьор, яка належить до першопрохідців перекладу творів сучасних українських авторів, передусім Ю. Андруховича, Л. Дереша, С. Жадана. Деякі переклади вийшли у співпраці із українським германістом та перекладачем зі Львова Ю. Дуркотом.

Важливу роль у розвитку українсько-німецького перекладу відіграла ініціаторка створення Спільки перекладачів української літератури в Німеччині «Трансліт», теперішня координаторка проєкту ЄС «TransStar Europa» Клавдія Дате. Як стверджує М. Іваницька, «її можна назвати першим професійним гравцем українсько-німецького перекладацького поля не лише за спеціальною освітою, але й через домінування в її діяльності планомірної промоції української літератури в Німеччині» [210, с. 492-493]. Сьогодні в її перекладі вийшли твори С. Андрухович, С. Жадана, О. Ірванця, Г. Крук, Т. Малярчук, М. Матіос, В. Неборака, О. Ушкалова. До Спільки перекладачів української літератури «Трансліт», крім К. Дате, належать Александер Кратохвіль, Каті Бруннер, Якоб Мішке, Ютта Ліндекугель, Лідія Нагель та Софія Онуфрів.

Німецькомовний читач мав змогу ознайомитися з українською художньою літературою завдяки перекладачеві Гаральду Фляйшману, який у 1990-х роках працював аташе з питань культури австрійського посольства в Києві. Йому належать переклади творів Т. Гаврилів, С. Жадана, О. Забужко, О. Ірванця. Славісту германісту, богемісту А. Кратохвілю належать переклади творів

О. Забужко («Музей покинутих секретів», «Планета Полин»), роману Ю. Винничука «Танго смерті», оповідань та есеїв Ю. Андруховича, С. Жадана, А. Куркова.

До відомих талановитих німецьких перекладачів належить Каті Бруннер – сучасна славістка, романістка, яка працювала лектором німецької мови в Тернополі, Львові та Чернівцях. К. Бруннер разом із С. Онуфріїв взяли участь у літературно-соціальному проєкті «Мама по скайпу». С. Онуфрив, германістці зі Львова, яка живе в Берліні, крім перекладу окремих творів Ю. Андруховича (есе «Дезорієнтація на місцевості», «Східно-європейська ревізія», «Готфрид Бенн, спроба абетки») належить переклад німецькою мовою ряду статей («За огорожею Меттерніхового саду» М. Рябчука, «Проект Україна» Т. Возняка, «Спокушання пасивної» Ю. Андруховича). Вона переклала також низку німецьких літературних творів українською мовою.

Крім того, сучасна художня література України привернула увагу австрійського дослідника Алоїза Вольдана. У його творчому доробку численні наукові роботи, присвячені вивченню української й польської художньої літератур («Zweiter Anlauf. Ukrainische Literatur heute» (2004), «Polnische Literatur. Ausgewählte Fragen und Neue Zugänge» (2007)), а також переклади наукових доповідей українських та польських учених («Europa Erlesen: Lemberg» (2008)). Однією з важливих праць А. Вольдана є переклад збірки ранніх творів Ю. Андруховича «Остання територія» і творів Г. Крук.

До популяризаторів української літератури належить австрійський письменник, журналіст Мартін Поллак, який переклав книгу Ю. Андруховича та А. Стасюка «Моя Європа». Інша представниця Австрії Марія Вайсенбюк переклала романи Л. Дереша «Поклоніння ящірці» та «Намір! або Дзеркала смерті». До плеяди перекладачів творів українських письменників належать: Гюнгільд Везельманн (твори О. Ірванця); Ліза Пальмес (твори С. Жадана, Є. Положія, Н. Сняданко, С. Ушкалова); творчий колектив ДАЯ (DAJA) (твори О. Забужко); Стефанія Пташник (твори Ю. Андруховича). Слід назвати ще таких перекладачів, як Міхаель Донгаузер, Зарторіус Йоахам, Оскар

Пастіор, Ганс Тіль, Аня Утлер Беттіна Убершпрехер (переклади творів Ю. Андруховича, А. Бондара, С. Жадана, Н. Білоцерківець, О. Лишеги, Е. Андієвської, Г. Крук).

Для нашого дослідження ми обрали німецькомовні переклади творів Ю. Андруховича «Дванадцять обручів», «Диявол ховається в сирі», «Московіада. Роман жахів», «Моя остання територія. Вибрані твори», «Перверзія», «111 інтимних міст», «Таємниця»; Ю. Винничука «Танго смерті»; Т. Гаврилів «Де твій дім, Одиссею?»; Л. Дереша «Намір», «Культ», «Поклоніння Ящірці»; С. Жадана «Біг Мак та інші історії: книга вибраних оповідань», «Ворошиловград», «Анархія in the Ukr», «Гімн демократичної молоді», «Депеш Мод», «Месопотамія»; О. Забужко «Музей покинутих секретів», «Польові дослідження українського сексу», «Планета полин»; Т. Малярчук «Говорити», «Біографія випадкового чуда», «Звірослов»; «Мама по скайпу» (упорядники М. Савка та К. Бруннер); М. Матіос «Солодка Даруся», «Черевички для Божої матері»; Т. Прохаська «Відстані та вібрації», «З цього можна зробити кілька оповідань»; Н. Сняданко «Фрау Мюллер не налаштована платити більше», «Колекція пристрастей, або Пригоди молодої українки»; С. Андрухович «Фелікс Австрія»; О. Ірванця «Рівно/Ровно».

Варто зауважити, що останнім часом зацікавленість літературною Україною в Західній Європі та світі дещо послаблюється, проте досі з'являються переклади німецькою мовою, що продовжують знайомити світ з культурою українського народу.

Висновки до розділу II

1. Культурний поворот у 90-х рр. XX ст. активізував антропоцентричні тенденції у перекладознавстві, висунувши на передній план трансляторних досліджень культурологічний чинник і акцентувавши провідну роль перекладача у досягненні повноцінності перекладу. В антропоцентричному вимірі перекладознавство постає як лінгвокультурно орієнтоване, тобто таке, що трактує переклад як трансфер між культурами. Різниця між ними зумовлює для

перекладача необхідність проєкції елементів однієї культури на елементи іншої, виокремлюючи точки невідповідності. Чужа культура сприймається через призму власної культури або порівняно з нею і впливає на перекладацькі рішення.

2. Базуючись на антропоцентризмі як загальній методології та на принципах культурологічного перекладознавства як на частковій методології, дослідження специфіки перекладу ЛОВ опирається на конкретний методологічний підхід, яким є культурно-емотивний підхід до трансляторного аналізу ЛОВ. Цей підхід передбачає висунення на передній план аналізу культурної та емотивної конотованості ЛОВ, що зумовлює застосування перекладачем специфічного трансляторного інструментарію. При цьому відтворення культурної конотації ЛОВ визначає насамперед стратегії і тактики перекладу. Відтворення емотивної конотації впливає на вибір трансляторних технік, способів і прийомів

3. Кваліфікатором характеристики високоякісного трансляторного продукту виступає поняття повноцінності перекладу, яке поширюється як на площину окремих мікротекстів, так і на тло загального текстового полотна. Повноцінність виражається відтворенням змісту, форми та авторського задуму як єдиного цілого. Еквівалентність перекладу ґрунтується на комунікативній рівновекторності (наприклад, на рівні змісту, на площині конотативних та стилістичних вимірів, етичної маркованості, впливу на реципієнта); адекватність стосується відповідності загальноприйнятим нормам перекладу.

4. Трансляторний інструментарій – сукупність перекладацьких стратегій і тактик, а також способів, технік і засобів, за допомогою яких перекладач намагається досягти повноцінності перекладу. Володіння набором трансляторного інструментарію необхідне при появі певної невідповідності, що створює труднощі для перекладача при перекодуванні ЛОВ.

5. Труднощі перекладу ЛОВ зумовлені неможливістю цілісного збереження її культурних особливостей і національної специфіки: вона має органічно функціонувати в тексті ТП, не «вибиватися» з його полотна і природно впливати на реципієнта. Врахування перекладачем лінгвокультурних

особливостей німців, їхньої ментальності, забезпечує дотримання емотивного балансу ТП з ТО. Нестача усталених відповідників і відсутність релевантних словників вимагають від перекладача творчого підходу для отримання максимально наближеного до оригіналу перекладу. Свідоме відхилення від відтворення ЛОВ сприяє «знебарвленню» тексту в реляції з оригіналом і призводить до елімінації авторського задуму.

6. При трансляторному аналізі ЛОВ застосовуються поняття стратегії одомашнення й очуження, а також способу й техніки перекладу як найважливіших складових трансляторного інструментарію перекладача. Спосіб перекладу – реалізація можливостей переходу з мови оригіналу на мову перекладу у вигляді різновекторного потенціалу реномінації предмета чи явища. Техніка перекладу – визначення множинності векторів перекодування мовних явищ (для перекладу ЛОВ – також інвективних сфер) на їм відповідні в МП.

7. До способів перекладу ЛОВ належать: застосування усталеного відповідника, експланація, адаптація (добір функційного відповідника), нейтралізація, калькування, транскрипція/транслітерація, трансплантація, генералізація, конкретизація, стилізація, елімінація, індикація, дислокація, креація, ампліфікація, редукція, коментар, комбінована реномінація (транскрипція + експланація), транспозиція, запозичення слова з іншої мови, створення одноразових еквівалентів.

8. Запроваджена методична процедура трансляторного аналізу ЛОВ охоплює здійснення емпіричної вибірки, опрацювання теоретичних засад дослідження та подальші шість етапів: 1) порівняльний аналіз ТО і ТП та окреслення трансляторного інструментарію на ґрунті виявлення лінгвістичних закономірностей перекладу: відповідності перекладу на синтагматичному та парадигматичному рівнях, на рівні синтаксичних і морфологічних трансформацій та на рівні епідигматики; 2) окреслення технік і сфер перекладу; 3) визначення рівня культурно-емотивної та морально-етичної відповідності перекладу ЛОВ; 4) опис рівня еквівалентності (повної, часткової і нульової) та дотримання/недотримання мовних реєстрів; 5) визначення загальної оцінки якості перекладу

(максимально наближений до ТО / наближений до ТО / віддалений від ТО).

9. Переклади творів сучасних українських письменників займають важливу нішу у взаємодії культур. У текстове полотно багатьох насичених високим рівнем емоційності та безбар'єрності творів уплетені мовні явища з високою емоційною градуальністю – зросійщений жаргон, аргі, обценна лексика, молодіжний сленг, при перекладі яких необхідна трансляторна вправність. Уплетення в текст емотивно конотованої ЛОВ по-своєму моделює емоційну шкалу художнього твору і сприяє підсиленню емоційного тла тексту, інтенсивність якого потребує емоційного балансу в перекладі. Високий рівень перекладів з української мови на німецьку засвідчує професійність та фаховість перекладачів.

Основні положення цього розділу викладені в одноосібних публікаціях авторки [467; 469; 478; 479; 483; 485; 489; 494; 496; 896; 64; 901].

РОЗДІЛ ІІІ

КУЛЬТУРНО-ЕМОТИВНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ОБРАЗЛИВОЇ ЛЕКСИКИ ОБМЕЖЕНОГО ВЖИТКУ В УКРАЇНСЬКО- НІМЕЦЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Інвективний мовний арсенал кожної мови володіє експресивно-емотивними та культурними маркерами, які сформувалися історично і піддаються змінам упродовж епох [92; 117; 243; 444; 448; 607; 663; 686; 725; 799]. Він базується на лінгвокультурному коді кожної окремої лінгвокультури і при перекладі іншою мовою характеризується певними закономірностями та особливостями.

Образлива лексика як виразник лінгвокультурного коду інкорпорує лайливу і табуйовану лексику. Лайлива лексика охоплює загальні та конкретні грубі пейоративи, зокрема етнофолізми, фемінофолізми, маскулінофолізми, зоофолізми, фітонімну, артефактну, топонімну, предметно-речову, стихійну, механічну інвективу, а табуйована лексика – окультно-забобонну лексику (сакральне табу, міфологеми, прокльони, блюзнірство). Обсценна лексика (скатологізми, сексофолізми) за шкалою емотивності належить до високого (скатологізми) та надвисокого (сексофолізми) рівнів грубості і є групами як лайливої, так і табуйованої лексики.

3.1. Особливості перекладу лайливої і табуйованої лексики

Кожному етносу, окрім загальноприйнятих у більшості культур етичних принципів і норм, притаманні власні традиції й норми. Відповідно, кожен носій мови, як і кожен письменник і читач, опирається на власний тезаурус, логічний та емотивний мовний інструментарій, асоціативні семи, власну культуру емоційного інтелекту та власну уяву щодо вживлення чи невживлення в мовлення і тексти образливої лексики. Подібними асоціаціями володіє і перекладач, опираючись на відомі йому культурні маркери двох лінгвокультур та культуру

емоційного інтелекту носіїв мови реципієнта. Володіння знаннями мовної естетики допомагає перекладачеві перекодувати ОО на рівні збереження емоцій і цим відтворити емоційно-чуттєвий посил автора, який на рівні максимального наближення до оригіналу втілюється в інонаціональне буття художнього твору. Вміння підібрати «адекватні за тональністю» мовні одиниці – важливе завдання агента перекладу [295]. Зрештою, оцінюючи якість і ступінь відповідності ОО оригіналові, дослідник теж «опирається на власну інтуїцію, що також додає елемент суб'єктивності» [109, с. 29].

Як уже згадувалося, скатологічна інвективна стратегія української та німецької лінгвокультур [338; 339; 340; 443; 444; 629; 686] забезпечує широкий арсенал скатологічних відповідників, що спрощує переклад. Водночас, пріоритетність скатологічної інвективи формує корпус універсальних та функційних скатологічних відповідників, які займають передові позиції при трансфері більшості сексофолізмів та значної частини грубих пейоративів та СО.

Обсценна лексика української та німецької мов має сильний експресивно-емоційний потенціал [339; 448; 629]. Проте стилістично-експресивні ознаки окремих обсценних ЛО та ФО в українській мові не завжди відповідають стилістично-експресивним ознакам їхніх поняттєвих еквівалентів у цільовій мові, оскільки ОО і насамперед лайка «характеризується інтенсивною національною специфікою», а «також великим нашаруванням різноманітних конотацій», що нерідко кваліфікує її як неперекладну [94, с. 98]. При здійсненні трансляторних процесів перекладачеві неможливо повністю зберегти національну специфіку ОО, інакше вона «вибиватиметься» з полотна ТП, звучатиме в ньому неприродно і не матиме на читача передбаченого автором впливу. Тому при перекладі такої лексики превалує національна специфіка МП, лінгвокультурні особливості та стереотипи реципієнта, мовні норми, які забезпечують емотивний баланс МО та МП, що знімає з неї статус «неперекладної» і є вагомим чинником для досягнення повноцінності перекладу. Відповідно, при виборі трансляторного інструментарію важливу роль відіграє емоційне наповнення табуйованої та лайливої лексики, тобто саме емоційна та культурна конотації впливають на вибір відповідника МП.

Крім того, важливо нагадати про існування в українських текстах іншомовних обценізмів, при трансфері яких важливим є не тільки емоційне маркування, але й виразний маркер чужинності. Роль маркера перебирає стилізація тексту (російські та англійські обценізми). Для трансплантованих в український текст англійських обценізмів із латинським графічним оформленням відбувається ретрансплантація в ТО.

Таким чином, ОО володіє найрізноманітнішим емоційно-чуттєвим арсеналом виражальних заходів у кожному окремому культурному та часовому просторі. Пошуки правильного відповідника – нелегкий процес. Трансляторні неточності можуть спричинити розбіжності у ступенів експресії, тобто пом'якшити, вульгаризувати чи нейтралізувати висловлення. Насамперед це зумовлено інвективною стратегією культури МП, а також суб'єктивним усвідомленим/ неусвідомленим перекладацьким рішенням.

Для забезпечення збереження «негативної оцінки та пов'язаної з нею емотивності вихідного висловлення» [408] при перекладі ОО слід керуватися правилами адаптації, яка опирається на мовні норми і «літературні традиції, <...> орієнтуючись на прецедентні феномени МП» [356, с. 205]. При цьому враховуються суб'єктивність перекладацьких рішень [5], можливі заміни табуованої лексики чи її пропуск [337].

Зважаючи на те, що важливим маркером ОО є емотивна конотація, тобто «домінування конотативного (емотивного) значення над денотативним», задля збереження емоційного балансу висловлення у перекладі спостерігається віддалення «від предметного значення» з використанням позначення із типової для «цієї мови сфери» [94, с. 99]. Це означає, що функційний відповідник є визначальним.

О. Гаврилів, З. Тимняк услід за Р. Аманом, «з огляду на закоріненість пейоративного вокабуляру», окреслюють його чотири основні сфери: 1) фекально-анальну, 2) сексуальну, 3) сакральну, 4) лайку, спрямовану на образу близьких родичів. Остання з них поширена «на Близькому Сході, в Африці, Азії, Океанії» [94; 607, с. 34]. Продовжуючи перелік сфер (називаємо їх інвективними сферами),

вважаємо важливим джерелом пейоративів також зооніми, фітоніми, позначення предметів неживої природи та ін. Усі вони слугують джерелом функційних відповідників для лайливої і табуйованої лексики, включаючи соціолектизми та територіальні діалектизми.

Методика покрокового аналізу ОО дозволила виокремити такі закономірності її відтворення в українсько-німецькому перекладі.

Окреслюючи трансляторні трансформації та **трансляторний інструментарій** перекладу ОО, зважаємо на те, що домінантною є стратегія одомашнення, оскільки до уваги береться культурно-національна специфіка МП, мовні норми, ментальність та стереотипи культури реципієнта. Обрана стратегія спрямовує вектор перекладу на культуру реципієнта, що зумовлює вживання властивих для МП відповідників образливої лексики, які забезпечують емоційну рівновагу між ТО та ТО. Крім функційного відповідника як визначального та добирання просторіччя, відповідників розмовної та літературної (стандартної) мови, використовуються такі способи перекладу: 1) транскрипція/транслітерація; комбінована реномінація; 2) експланація; 3) генералізація, конкретизація; 4) трансплантація; 5) запозичення слова з іншої мови; 6) калькування; 7) стилізація, креація, створення одноразових відповідників; 8) дислокація (компенсація); 9) індикація; 10) ампліфікація/ редукація; 12) транспозиція. Елімінація та нейтралізація ОО можуть призвести до зміни мовного регістру.

Серед **технік перекладу ОО** типовими є: «лайлива й табуйована лексика → лайлива й табуйована лексика»; «лайлива й табуйована лексика → нейтральна / інша стилістично занижена лексика»; «нейтральна/інша стилістично занижена лексика → нецензурна й табуйована лексика». Дотримання/недотримання інвективної сфери перекладу має широку палітру можливостей: скатологічна, сексоцентрична, зоонімна, фітонімна, артефактна тощо): «зоонім → зоонімна (та ін.) сфера» (збіг/ незбіг денотатів), «зоонім → скатологічна / сексоцентрична сфера» та ін.

Встановлення **лінгвістичних закономірностей** перекладу відбувається: 1) на синтагматичному та парадигматичному рівні: а) функційні відповідники

відтворюють емотивні конотації МО, адаптують текст до цільової культури, розмовні лексеми та просторіччя зберігають стилістичну маркованість тексту; б) використання в перекладах іншомовних вкраплень важливе для трансферу образливих росізмів та англійзмів; в) введення коментаря активізує розуміння ОО; г) перенесення емотивності на іншу ЛО чи ФО сприяє збереженню низького мовного регістру; д) елімінація мусить мати причини такого перекладацького рішення; е) трансплантація можлива при подібних графічних системах; ретрансплантація – за наявності в українському тексті іншомовних вкраплень, виконаних латиницею; л) транскрипція/ транслітерація як міжмовно-еквівалентний спосіб потребує коментаря; 2) на рівні морфологічних і синтаксичних трансформацій: усічення слів, зміщення/ подвоєння голосних, приголосних, використання «ламаної мови» (наприклад, імітація канакіш), заміни форм слова / членів речення/ частин мови, введення в речення інших елементів (стилізація, креація), експланація, імітація, адаптація. На рівні епідигматики відбувається цілісне переосмислення значення/поняття, заміна образу ОО. При описі рівня еквівалентності увага звертається на повну/ часткову/ нульову еквівалентність.

При визначенні культурно-емотивної та морально-етичної відповідності перекладач розглядає можливості відтворення ОО: 1) на емотивному рівні: дотримання/недотримання емотивної конотації ОО; 2) на культурному рівні: дотримання/недотримання культурної конотації ОО; 3) на морально-етичному рівні: дотримання/недотримання етичної маркованості ОО; 4) на стильовому рівні: дотримання/недотримання мовних регістрів.

Визначення загальної **оцінки якості** перекладу носить відносний характер і опирається на: 1) максимальну наближеність емоційного рівня ОО ТП до ОО ТО, адаптацію до МП; дотримання мовного регістру; збереження контекстуального підпорядкування ТО (де це можливо), повне або часткове збереження образів, метафор / введення подібних / інших метафор, характерних для МО, стилізацію, дислокацію та ін.; 2) втілення альтернативних можливостей перекладу, часткове дотримання стилю та емотивної конотованості; нейтралізація ОО; 3) віддалений

переклад: недотримання стилю, нейтралізацію / елімінацію ОО без натяку на їхнє існування; транскрипцію/ транслітерацію без коментаря.

Питання доречності опущення ненормативної лексики залишається дискусійним [243, с. 92], однак дотримуємося думки, що переклад ОО не повинен становити етичних незручностей для перекладача, оскільки йдеться про перекодування авторського тексту, а не власних висловлень. Проте при порушенні етичних норм агента перекладу альтернативним варіантом є функційний відповідник МП із меншою інтенсивністю емотивної конотації.

Таким чином, при відтворенні ОО основними критеріями слугують: адаптація ОО до культури реципієнта та збереження емотивної конотації з опорою на національно-культурні особливості МП. При цьому, з огляду на національну специфіку ЛОВ кожної лінгвокультури, дистанціюємося від поняття «абсолютний збіг емоцій» МО і МП.

Зрозуміло, що не всі можливості перекодування тексту в однаковому дозуванні сприяють збереженню емоційної тональності та низького мовного регістру. Зокрема, елімінація лексеми не зумовлює збереження емоційного тонування висловлення, універсальний заміник виступає емоційним маркером у ТП. Існування синонімічних рядів уможливорює уникання повторів при відтворенні однакових лексичних одиниць та збереження емотивної конотації, що полегшує трансляторні процеси і сприяє урізноманітненню вираження емоцій у МП.

Отже, ОО як один із маркерів емоційного тонування першотвору при трансфері німецькою мовою має різні трансляторні можливості, які опираються на культурно-національні особливості ЛОВ, на лінгвокультурний код культури реципієнта, що сприяє природності перекладу, близькості читача до тексту й одночасному збереженню емоційного градування, показового для мови-сприймача. Використання інших можливостей для відтворення ОО сприяють як збереженню рівня емоційної барви, так і її нейтралізації. Незважаючи на превалювання культурного та емотивного аспекту при трансфері ОО, перекладач опирається на власну інтуїцію, досвід, творчий підхід до трансляторних процесів.

3.2. Лайлива лексика в українсько-німецьких перекладах

Лайлива лексика має власні соціально- та лінгвокультурні особливості і неоднаково сприймається представниками української та німецької лінгвокультур. Це зумовлено ментальністю носіїв мови, їхнім ставленням до непристойності, порушення мовних норм, заборон тощо, що безпосередньо впливає на трансляторні процеси.

Пейоративи як важливий сегмент лайливої лексики володіють різною інтенсивністю грубості й емотивної конотованості та різними трансляторними потенціями.

3.2.1. Переклад етнофолізмів. Етнофолізми як експресивні етноніми – різновид пейоративної лексики, яка використовується з метою приниження одних націй іншими, що зазвичай має історичне підґрунтя і спрямоване на вразливі місця етносу.

Оскільки кожна лінгвокультура репрезентує власну позицію до інвективи, так само як і кожна мова володіє певним вокабуляром лайливої лексики, перекладачі, підбираючи до нього відповідники, іноді пом'якшують висловлення [664, с. 59]. Це стосується й етнофолізмів, переклад яких належать до обділених увагою трансляторних проблем.

До найбільш уживаних в українській літературі етнофолізмів належать *хохол*, *москаль* та *кацап*. Пейоратив *хохól* є зневажливою назвою українця [966]. Словник Даля наводить такі синоніми: *хохол*, *украинец*, *малоросс*. *Хохол глупее вороны, а хитрее черта* [974].

Лексему *москаль* жоден із українських словників не трактує в негативному значенні. І СУМ, і словник Б. Грінченка тлумачать його як: *солдат*, *росіянин*, *великорос* [964; 966]. У словнику Даля знаходимо: *все русское, кроме Дона или Украины* [974]. Обширніше трактування є у словнику С. Ожегова та Н. Шведової: «На Украине и в Белоруссии: прозвище русских, а также (стар.) солдат» [961].

Отже, щоб правильно передати конотацію слова *москаль* іноземною мовою, перекладачеві доводиться переглянути чимало довідкової літератури.

Подібне спостерігаємо і з лексемою *кацап*. Словник Даля дає скupu інформацію: «Кацап м. южн. прозвище, данное малорусами великорусам, москаль, но последнее означает б. ч. русского солдата, военного» [974]. У словнику С. Ожегова взагалі відсутня така словникова стаття. Якщо словник Б. Грінченка подає нейтральне значення: *кацап* 1) Великороссіянинъ. Кацапка, -ки, ж. Великороссіянка [964], то в СУМі наявна негативна конотація: «*Kačán*, а, чол., зас. у розм. зневажлива назва росіянина» [966]. Повніше тлумачення цього слова подається в «Етимологічному словнику української мови», де зазначається: «Каца́п (заст., розм., знев.) росіянин. п. *kasap*, ч. касар, очевидно, утворена від *цап* за допомогою специфічного компонента *ка-* як жартівливе позначення людей, що носять довгі бороди» [976]. За Д. Яворницьким, «кацап» має тюркське походження: тур., крим.-тат., аз. *kassar* («м'ясник») [978]. Раніше українців, окрім як малоросами, називали також русинами або рутенами (н. *Ruthenen*), а великоросів – московітами/московитами (н. *Moskowiter*).

Аналізуючи наявність етнофолізмів у текстах, на основі систематизації даних Генерального регіонального анотованого корпусу української мови (ГРАК) (Grac v.7) та лексичного корпусу COSMAS II Інституту німецької мови імені Ляйбніца в Маннгаймі, фіксуємо активність етнофолізмів в українській мові і їхню пасивність – в німецькій (див. діаграми А.1 та А.2 додатка А.). Якщо в українській мові найчастіше вживаються лексеми *хохол*, *кацап* і *москаль* то в німецькій мові також представлені їхні відповідники *Moskowiter* та *Iwans* (при аналізі етнофолізму *москаль* не можемо стверджувати точність статистичних даних, хоча, безумовно, вважаємо його часто вживаним).

При трансфері етнофолізмів німецькою мовою враховується культурна конотація та прихована чи відкрита іронія та сарказм. Трансляторні практики демонструють застосування таких трансляторних технік: «етнофолізм → етнофолізм» та «етнофолізм → нейтральний етнонім». Переклад етнофолізму за допомогою етноніма спрощує текст і не відтворює закладеної автором іронії.

Заміна одного етнофолізму іншим зумовлена перекладацьким рішенням щодо вибору стратегії одомашнення.

Етнофолізм *бандерівець/бандерівці* належить до суспільно-політичних реалій на позначення патріотичних і суспільних рухів. У вузькому значенні культуронім номінує послідовників і прихильників лідера українського націоналістичного руху С. Бандери, у широкому значенні, опираючись на ворожу пропаганду, його використовують як лайливе слово на позначення захисників незалежної України, а також населення заходу України. У художніх текстах цей етнофолізм використовується в обох значеннях.

Використання в тексті етнофолізму *бандєровець* як іншомовного вкраплення імплікує недружні стосунки, а російська транслітерація в українському графічному оформленні посилює інтенсивність цієї конотації: *Кацани не хтіли, щоб бандєровець-перебіжчик приїжджав тут зі своїми грошима* (ЛДПЯ, с. 65) – *Die Iwans wollten nicht, daß der fahnenflüchtige Banderowez mit seinem Geld hierherkam* (с.69). При відтворенні етнофолізму *бандєровець* перекладач використовує транслітерацію оригіналу, створюючи еквівалент *Banderowez*. Вбудовуючи в культурну решітку МП транслітероване слово, перекладач спонукає читача сприймати етнофолізм як іншомовну ЛО, яка належить культурі ТО. Отже, з одного боку, бачимо культуроорієнтовану стратегію очуження, що утруднює розуміння тексту, з іншого – загострення уваги реципієнта на українській маркованості німецьких перекладів. Вважаємо, що відтворення лексем за допомогою транслітерації чи транскрипції краще супроводжувати коментарем, що характерно для німецькомовних перекладів. Часто тлумачення слова подається один раз, а надалі читач, отримавши необхідну інформацію, обмежується транскрипцією без внутрітекстової експланації, як, наприклад: *...i skandували щось туну: Сини Бандери побили Бендери!* (ЮОАТ). – *...und skandierten „Söhne Banderas schlagen Bendery!“* Наприкінці німецькомовного перекладу книги коментар із фоновою інформацією: *Söhne Banderas – scherzhafte Anspielung darauf, daß die Bewohner Franyks, wie die der Westukraine überhaupt, in der gesamten UdSSR den Ruf von „Banderisten“ hatten, also von Anhängern Stepan Banderas (1909 – 1956),*

dem Führer der „Organisation der ukrainischen Nationalisten“, die im Untergrund operierte.

Надалі в романі Ю. Андруховича перекладач обходиться без пояснювальних елементів щодо етнофолізму *бандерівці*: *І все для того, щоб виловити вреши, вивести на чисту воду цих бандерівських ску...их синів-диверсантів* (ЮАТ). – *Und alles nur, um endlich diese vermaledete Bandera-Brut aus ihrem Versteck zu locken.*

Лексема *кацани*, як одна із ключових негативних назв росіян, яку зазвичай вживають українці, у наведеному вище прикладі (ЛДПЯ) створює баланс у вираженні сарказму (принцип «вербальної більярдної гри» у стосунках між етносами). Для перекладу етнофолізму *кацан* перекладач використовує відомий у німецькомовному просторі етнофолізм *Iwan*, який виник на основі найбільш розповсюдженого російського імені Іван (порівняймо: *Ганс, Фріц* (від *Фрідріх*) – як назви німців).

Аналізуючи роман Ю. Андруховича «Дванадцять обручів», натрапляємо на стереотип при відтворенні декількох реалій, які в ТО не мають жодного негативного значення, проте у ТП подаються в іншому ракурсі. Автор називає культурно-історичне об'єднання етносів західної частини України лексемою *западенці* (порівняймо з німецьким *Wesis, Osis*). Наведемо подібний приклад: *Серед юрмищ якутів, карелів, мінгрелів та чечено-інгушів не повинно було забракнути і нововозз'єднаних западенців ...* (ЮАДО) – *Unter den Scharen von Jakuten, Karelen, Mingrelen und Tschetscheno-Inguschen durften auch die neu angegliederten Wilden Westler nicht fehlen.* Етнографічна реалія *западенці* відтворюється дескриптивною перифразою *Wilde Westler*, очевидно, за аналогією до американського *wild west*. Застосування стратегії одомашнення і вкладання в культурну решітку МП реалій з життя американців, на нашу думку, сприяє появі сарказму, але змінює культурну конотацію. Схиляємося до думки, що лексема *Westler* могла б бути конотативним відповідником, де формант *-er* надає реалії негативної конотації і без уточнення *wild*.

Проаналізувавши переклад етнофолізмів *хохол, кацан та москаль*,

виокремлюємо відповідні трансляторні техніки та способи перекладу, які поєднують транскрипцію/транслітерацію, функційний відповідник, нейтралізацію, гіпо-гіперонімічний переклад, одноразовий відповідник:

1. «Етнофолізм → зафіксований у словнику етнонім / нейтральне позначення / старе позначення (позначення із попередніх епох)». Наприклад:

а) *кацан* – *Moskowiter* (*Всі кацани – дурні псиська <...> на фіга вони Си-Пу-Си-Пу розвалили, га?* (ЛДПЯ, с.19) – *Alle Moskowiter sind dumme Hunde <...> wozu zum Teufel haben sie die U-de-eS-eS-eR zerschlagen, he?* (с.25));

б) *москаль* – *Moskowiter* (*Добре, що хоч коло нас москалем не смердітиме* (ЮАДО, с.48). – *Gut, daß zumindest hier unten bei uns nicht nach Moskowiter riechen wird* (с.54));

в) *хохол, сержанти-хохли* – *ukrainische Sergeanten* (... *оскаженіло ревні служачи, достоту сержанти-хохли в совєцькій армії* (ОЗПДУС, с.56) – ... *übergeschnappte, übereifrige Bedienstete, Punkt für Punkt die ukrainischen Sergeanten in der Sowjetarmee* (с.67));

г) *хохол* – *Kleinrusse* (... *та тільки ж Москві, вибачте на слові, до спини була згода якихось там хахлів. – ... doch in Moskau, entschuldigen Sie den Ausdruck, ging das denen am Arsch vorbei, was die Kleinrussen da meinten* (ОЗМ)).

2. «Етнофолізм → етнофолізм». Наприклад: *кацан* – *Iwan* (*Кацани не хтіли, щоб бандєровець-перебіжчик приїжджав тут зі своїми грошима* (ЛДПЯ, с. 65). – *Die Iwans wollten nicht, daß der fahnenflüchtige Banderowez mit seinem Geld hierherkam* (с.69).

3. Транскрипція/транслітерація: *хахол*, рос. *хохóл* – *Chachol* (*От якщо уявити собі такого питомого внутрішнього українця, того, що російською називається хітрий хахол, то це був він* (ЮАТ, 195). – *Wenn es den typischen ukrainischen Charakter gibt, das, was man auf russisch als gewieften Chachol bezeichnet, dann war er es* (с.160)).

4. Перекладацькі інновації: *кацанка*, -и, -и, ж. – *Russen-Tusse* (... *як мав тут одну кацанку дурну* (ЮАМ, с. 57) – ... *was du hier für eine dumme Russen-Tusse hattest* (с.82)).

Останній приклад унаочнює використання в перекладі okazionalizmu з емотивною негативною конотацією, що полегшує читацьке сприйняття і відтворює авторський задум.

Одні й ті ж етнофілізми можуть бути відтворені по-різному, залежно від перекладацької стратегії та способів перекладу, тобто спостерігається стратегія «золотої середини» [405]. Наприклад: *москаль*: 1) *Moskowiter* (*Так говорили наші предки задовго до приходу москалів на галицькі землі, які зрусифікували все, що лиш піддавалось русифікації* (ЛДПЯ, с. 18). – *So haben unsere Vorfahren gesprochen, lange bevor die Moskowiter in galizische Gefilde eindringen und alles russifizierten, was zu russifizieren war* (с. 24)); 2) *Russe* (*У Львові завжди залишається приблизно та сама кількість сволоти, божевільних, патріотів, громадян, міщан, богеми, рогулів, москалів – усіх категорій населення* (ЮАДХС, с. 19). – *In Lwiw bleibt die Zahl von Groß- und Kleinbürgern, Banditen, Irren, Bohemiens, Patrioten, Russen, Tussen, Prussen* (с. 23)); 3) *Moskauer* (*Москаль для того, щоби вспіти зрусифікувати більше українців, навіть перевів усі свої цигелики на годину назад* (ЛДПЯ, с. 18). – *Der Moskauer hat sogar seine Uhr um eine Stunde zurückgestellt, um mehr Ukrainer russifizieren zu können* (с.24)).

Використавши лексему *Moskowiter* для конвертації етнофілізмів *москаль* та *кацап*, перекладач орієнтується на історичну назву росіян (*московити* – одна з найуживаніших назв мешканців Московії), яка зберігає культурну конотацію лексеми. Лексема *Russe* призводить до нейтралізації етнофілізму, а назва *Moskauer* надто звужує значення – до ‘житель Москви’.

Без сумніву, переклад етнофілізмів викликає труднощі при перекодуванні. Збереження культурної конотації не завжди призводить до збереження емотивної конотації. Проте нейтралізація етнофілізмів, тобто їхнє перекодування на нейтральне, згладжує авторську інтенцію щодо вираження ставлення одного етносу до іншого.

Отже, здійснений аналіз трансляторних практик фіксує такі техніки відтворення етнофілізмів: «етнофілізм мови оригіналу → зафіксований у словнику етнонім/нейтральне позначення»; «етнофілізм мови оригіналу →

етнофолізм мови-перекладу». До дієвих способів перекладу належить транскрипція з коментарем, а також перекладацькі інновації.

3.2.2. Переклад зоофолізмів. Серед ОО, яка використовується з метою нанесення кривди адресату, його зумисної образи та приниження, а також власної емоційної ліберації, значний прошарок становлять зоонімні пейоративи [726]. Будь-який зоонімний пейоратив різної інтенсивності емотивної конотації, спрямований на опоганення чи образу людини, позначатимемо терміном «**зоофолізм**» (від дав.-гр. ζῷον ‘тварина’ + φαῦλος ‘поганий, нікчемний, мізерний’; стягнена форма від «зоонімофолізм»).

Вважається, що вживання назв тварин для позначення людей відбувається тільки через абстрагування, при цьому емотивне забарвлення слова часто залежить від того, чи певна тварина видається приємною чи неприємною [908]. Різне ставлення у різних лінгвокультурах до ознак «приємний – неприємний» при характеристиці тварин та перенесення цих ознак на людину зумовлює потребу в розширенні цієї сфери фонових знань перекладача. Збереження поліфонічності й експресії у зоофолізмах із підбором рівноцінного відповідника у МП – важливий елемент трансферу.

Переклад зоофолізмів базується насамперед на культурних маркерах, характерних для того чи іншого зооніма окремої лінгвокультури. Аналіз засвідчує, що, опираючись на первинний компонент, зоофолізм відтворюється:

- 1) за допомогою ідентичного зооніма МП зі збереженням рівня емотивності;
- 2) за допомогою ідентичного зооніма МП без повного збереження рівня емотивності;
- 3) за допомогою іншого зооніма МП зі збереженням рівня емотивності;
- 4) за допомогою іншого зооніма МП без неодмінного збереження рівня емотивності;
- 5) за допомогою ЛО/ФО без збереження / зі збереженням рівня емотивності.

Вважається, що кожне переносне значення багатозначної лексеми пов’язане з його первинним значенням. Приміром, зоонімом *криса* (російзм), відповідно до

його фіксації у словниках, називають людину, яка викликає неприязнь [973], або того, хто краде у своїй компанії [962]: *Krisci vstigaють донести ректорові* (СЖА, с. 133). – *Denunzianten schaffen es, den Rektor zu informieren* (с. 133) – при перекладі використано іменник *Denunziant*, що означає ‘людина, яка доносить, фіскалить, розголошує таємницю’ (викликає неприємні асоціації); в СРСР негативно забарвлена лексема *стукач* була назвою співробітника КГБ, який підслуховував розмови.

Зважаючи на авторські інтенції, переклад зоофолізмів передбачає передусім функційну еквівалентність, що визначається реакцією іншомовного адресата на інвективу. П. Донець з цього приводу говорить про існування «міжмовних контрастів» [162, с. 219]. Збіг культурних та емотивних конотацій у мові оригіналу і мові перекладу полегшує трансляторні процеси і не потребує додаткових пояснень. Наприклад: *свиня – das Schwein* (я тепер ніякий не європеець, а п'яна свиня! (ЮАДО, с. 206) – *bin kein Europäer mehr, sondern einfach nur ein besoffenes Schwein!* (с.230)).

Збіг на рівні «зоонім мови оригіналу → зоонім мови перекладу», пейоративне значення яких є переносним, може бути й не настільки очевидним. Наприклад, *свиня – blöde Ziege* – *Я обізвала бабенцію свинею і на кілька тижнів залягла в нору депресії* (ТМГ, с.134). – *Ich nannte die Schachtel eine blöde Ziege und verkroch mich für ein paar Wochen in einer Depressionshöhle* (с. 155). Приклади фіксують різницю в денотатах і збіг на рівні переносних значень. При цьому помічається збіг метафор, що позначають спільні негативні риси людини.

Різниця в зоофолізмах різних лінгвокультур передбачає також заміну денотата на неззоонімний функційний відповідник зі збереженням емотивної конотації. Наприклад: *баран – Idiot* (*Тепер уже почуваю себе повним бараном* (ОЗМ, с. 390). – *Jetzt bin ich der Idiot* (с. 344)). Приналежність пейоративу *Idiot* (дурень, недотепа, бевзь) до німецького інвективного лінгвокультурного коду викликає в реципієнта такі ж емоції, що й в українській слово «баран», що позначає немудру людину (синонімічний ряд: нетяма, бовдур, осел), зберігаючи баланс висловлення.

Особливо важливими є культурні маркери на позначення зовнішності людини, її характеру, схильностей, хисту, розумових здібностей тощо. Наприклад, зоонім *жук* в українській мові позначає хитру людину, крутія, що відповідає німецькому зооніму *Fuchs* (крутько, хитряк, лисиця). Порівняймо: *жук* – *Fuchs* (*Він, жук, із ними двома жив – з Тамілою і Тамарою* (СЖВ, с. 201). – *Der Fuchs hat mit beiden zusammengelebt – mit Tamila und mit Tamara* (с. 182). Такий відповідник є поняттєвим еквівалентом, емотивним конотатом і цілком відтворює емоційне тло висловлення. Відоме українське позначення хитрої людини *лис*, *лисиця* є повним еквівалентом як на денотативному, так і на конотативному рівні до лексеми *Fuchs* (*schlauer Fuchs*). Якщо зважати на те, що різниця між мовами спостерігається на рівні парадигматичних та синтагматичних відношень, то такі збіги як *schlauer Fuchs* і *хитрий лис* не є закономірністю.

Різні культурні маркери на позначення зовнішності людини в різних лінгвокультурах спостерігаємо при вживанні зооніма *бик* – переносне значення ‘неотесаний здоровань, тупуватий і флегматичний сільський хлопець, фізично сильний чоловік’. У перекладі відтворюється за допомогою зоонімів *Bär* (ЮВТ, с. 386), *Ochs* (ЛДН, с. 39), *Bulle* (ЛДН, с. 151). Наведені зооніми є назвами великих сильних тварин, що в перекладі виступають функційними пейоративами і збігаються із зоонімом МО за емотивною конотацією, зберігаючи ознаку ‘здоровань’. Сленгізм *бичара*, що виражає зневажливе ставлення мовця до великого тілом, фізично міцного чоловіка, відтворюється за допомогою дескриптивної перифрази: *ein bulliger Typ* (ЮАДО, с. 38).

Різні культурні маркери простежуємо і при відтворенні зоофолізму *наївна телиця*: *наївна телиця* – *naïves Schaf* (... *могло ж мати й зовсім інше, непохитне тоді для мене, наївної телиці, значення* (ОЗМ, с. 108). – ... *konnte es tatsächlich so eine völlig andere Bedeutung haben, als ich naïves Schaf damals meinte* (с. 89)). Перекладацьке рішення активізується на фонових знаннях та функційних відповідниках, які є особливо важливими при відтворенні зоофолізмів. Тут важливо враховувати культурну конотацію в метафорах обох мов: в українській мові пейоратив *телиця* (характеристика зооніма: проміжний вік між телям і

коровою) містить негативну емотивну конотацію, як і німецький пейоратив *Schaf* (ягня – доросла вівця). Зооніми *Jungkuh*, *Färse* як дослівний переклад зооніма *телиця* не є пейоративами.

Широко представлена в художній літературі сленгова одиниця *тьолка*, в значення якої входить конотація, за допомогою якої виражається негативне ставлення мовця до дівчини. Для відтворення рівня емотивної конотації перекладач вдається до функційних відповідників, які створюють емоційний баланс висловлень за допомогою:

- а) загального грубого позначення дівчини/жінки (*Tussi*),
- б) грубого позначення жінки з натяком на легку поведінку із середнім ступенем емотивної конотації (*Flittchen*, *Schnalle*),
- в) інших лексем на позначення особи жіночої статі з різним рівнем негативної емотивної конотації (*Schnecke*, *Provinzschönheit*).

Наприклад: *тьолка* – 1) *Tussi* (СЖА, с. 37); 2) *Flittchen* (ЛДН, с.33); 3) *Schnalle*; 4) *Provinzschönheit* (СЖА, с. 13); 5) *geile Braut f* (ЮАДО, с. 225); 6) *Schnecke* (СЖА с. 69); 7) *Weib* (СЖДМ с. 146); 8) *Mädel* (СЖДМ с. 219).

Як свідчить аналіз, популярний в українській лінгвокультурі пейоратив *телиця* і його російські варіанти *тьола* та *тьолка* не мають прямого зоонімного відповідника у МП. Їхніми функційними відповідниками виступають як зооніми, так і інші пейоративи з різною інтенсивністю емотивності. Переклад пейоратива *тьолка* як *Schnecke* (слимак) засвідчує різницю у метафоризації зооніма: в українській мові пейоратив *слимак* – це назва слизької, ненадійної людини, а в німецькій мові *Schnecke* – це назва дівчини.

Дисбаланс у використанні одного і того ж зооніма для номінації протилежних рис людини спостерігається і в інших прикладах: в укр. м. *миша* – містить негативну емотивну конотацію, а в нім. мові – позитивну (ласкаве звертання до дівчини, жінки – *Mäuschen*). Подібне простежується і на прикладі пейоратива *Kamel* (верблюд) – у нім. мові позначає нетямую, дурня, в араб. світі *верблюдиця* – чарівна жінка, в укр. мові – *плюється, як верблюд, неповороткий*.

Аналіз засвідчує, що при відтворенні зоофолізмів перекладач передусім

опирається на рівень експресії та культурні маркери, таким чином формуючи відповідність на рівні емотивної конотації. Це унаочнюють і такі приклади:

1) «зоофолізм → зоофолізм (без зміни образу)»: *старий осел* – *alter Esel*, – ... *але цього разу вистачило, щоб він, старий осел, надумав* (ЮАДО, с. 85). – ... *aber es reicht ihm, alter Esel, der er war, um sich in den Kopf zu setzen* (с. 97); *кнуряка* – *Wildschwein* (Згодом Артур відмовився й від цієї версії – *деканом факультету, як виявилось, був не якийсь огидний кнуряка* (ЮАДО, с. 190). – *Artur sah sich später allerdings gezwungen, auch diese Version zu revidieren – wie sich herausstellte, war nicht irgendein abscheuliches Wildschwein <...> Dekan der Fakultät* (с. 213)).

2) «зоофолізм → інший зоофолізм» (зі зміною образу): *коза* – *das Schneckchen* (Цікава коза, – *думав Артур Пена про дівчину з пивом* (ЮАДО, с. 139). – *Interessantes Schneckchen, Artur Pepa sann über das Mädchen mit dem Bier nach* (с. 155)); *скурчий бик* (евфем. від ску...ий) – *dummer Bär* (Чи не хочеш ти, *скурчий бик*у, сказати, що пожертвував собою заради нас? (ЮВТ, с. 298) – *Willst du dummer Bär damit sagen, dass du dich für uns geopfert hast?* (с. 386);

3) «незоофолізм → зоофолізм». Наприклад: *дурена* – *Ziege* (... і він марно вбив майже годину, випивши з тою *дуреною* з півлітра кави (ОЗМ, с. 126). – ... *so trank er fast eine Stunde lang mit dieser Ziege Kaffee* (с. 104));

4) «зоофолізм → неззоофолізм»: *вівця* – *Tussi* (Але так і залишався хлопчиком, жодного злягання, ніде і ні з ким, з жодною на світі *вівцею* (ЮАТ, с. 59). – *Und blieb unberührt, schlief mit niemandem, keine Tussi, nirgend* (с. 51)); *слимак* – *Schlappschwanz* (А це що за *слимак* із тобою? (СЖВ, с. 166) – *Was ist das denn für ein Schlappschwanz an deiner Seite?* (с. 152)).

Вживання зоофолізма при його відсутності у перекладі (*дурена* – *Ziege*) засвідчує високий рівень пейоративності зоонімів та їхню образність для відтворення різних характеристик людини.

Водночас одні й ті ж зоофолізми у різних текстах можуть мати різний переклад. Наприклад, зоофолізм *коза* як назва набридливої, в'їдливої дівчини перекладається:

1) *dumme Ziege!* (Я не брешу, ти чуєш, я до тебе говорю, а ти мене не

слухаєш, ти, коза безтолкова! (ЛДН, с. 214) – *Ich lüge nicht, du hörst mich sprechen, aber du hörst mir nicht zu, du dumme Ziege!* (с. 250));

2) *blöde Kuh* (Ото коза! Ото коза! Нема ані на цент терцю. Вона собі що гадає? (ЮВТ, с. 315) – *Blöde Kuh! Kein bisschen Geduld! Was denkt die sich bloß?* (с. 411)).

Зрозуміло, що відтворення зоофолізма МО за допомогою пейоратива МП уможливлується за його наявності в емоційно-експресивному арсеналі МП, а також залежить від контексту та перекладацького рішення.

У багатьох культурах пейоратив *су...а* ототожнюється із блудством, нечистоплотністю та вважається образою не лише окремої людини, а й нерідко образою всього роду. Для відтворення пейоратива *су...а*, окрім зоофолізмів, вживаються позначення з інших інвективних сфер: скатологічні та сексуальні пейоративи, жаргонізми, загальні пейоративи. Наприклад, 1) *Hündin* (ЛДПЯ, с. 59); 2) *Hure* (ЮАП, с. 288); 3) *Tussi*; 4) *Flittchen*; 5) *Schlampe*; 6) *dumme Fot...e* (ЛДК, с. 128).

Зафіксоване в кримінальній лексиці слово *су...а* номінує також зрадника, підлу людину. Для відтворення перекладачі використовують як зоонімні конотації з високим рівнем експресії (*Hund* (ЮАТ, с. 194), *verdammtter Hund* (ОЗПДУС, с. 70), *Schwein* (СЖВ, с. 202), *Dreckschwein* (ТМБВЧ, с. 92), *Ratte* f (СЖА, с. 43), так і інші функційні відповідники з високим емоційним рівнем, зокрема, універсальні відповідники (*Hurensohn*; *Wichser* (СЖДМ с. 215), *Arsch*, *Arschloch* (ЮАМ, с. 22), *Arschgesicht*; *verdammt* (ЮАМ, с. 22), *Miststück* (ЛДК, с. 33), *Pisser* (СЖА, с. 65), *Verräter* (СЖА, с. 56)).

Наведені приклади унаочнюють, що серед трансляторних технік трансферу зоофолізмів далеко не завжди виграшним перекладацьким рішенням є «зоофолізм → зоофолізм». Для відтворення лексеми *су...а*, окрім зоонімів, вживаються скатологічні та сексуальні пейоративи, жаргонізми, загальні пейоративи. Приміром, лексема *су...а* у значенні ‘жінка легкої поведінки’ також є синонімом до пейоратива *ку...а*, і у цьому значенні воно перекладається за допомогою німецьких відповідників (*Hure*, *Flittchen* та ін.), а також відповідних обценізмів.

Для позначення підлої людини, плюгавця вживаються як скатологізми, так і сексофолізми (*Miststück, Arschgesicht, Arschloch, Arsch, Wichserta* ін.).

Демінутив від *су...а – с...чка* має менше тлумачних формул і кодифікується як ‘жінка легкої поведінки’. Для його перекладу вживаються як відповідники до слова *новія* із різною інтенсивністю емотивності (інтенсивність емотивної конотації обценізму *Drecksfot...e* сильніша від назви жінки легкої поведінки *Schlampe*). Сильною інтенсивністю емотивності володіє і зоофолізм *blöde Sau* (завдяки наявності підсилювальної ознаками *blöd*). Наприклад: 1) *Hurenkind* (ЮАП, с. 207); 2) *Drecksfot...e* (ОЗМ, с. 327); 3) *blöde Sau* (ЛДК, с. 163); 4) *Zicke* (ЛДК, с. 167); 5) *Schlampe* (ЮАДО, с. 86). Усі вони атрибутуються як емоційні маркери.

Зоофолізм *сучий син* згідно зі Словником сучасної української мови слугує як для вираження негативної характеристики людини, так і для вираження різного роду емоцій, вживаючись: 1) як лайка; 2) для вираження доброзичливості, позитивного ставлення до когось; 3) для вираження здивування, захоплення [966]. При його відтворенні використовують відповідник зоонімного походження, зоофолізми із подібним рівнем експресії, пейоративи зі скатологічним елементом, сексофолізми, загальні пейоративи на позначення негативної характеристики людини тощо. Наприклад: *сучий син*: 1) *Hundesöhnchen* (я належав до найщасливіших сучих синів цього світу (ЮАТ, с. 373). – *gehörte ich zu den glücklichsten Hundesöhnen dieser Welt* (с. 306)); 2) *Hornochse* (Насправді мало кого обходило, що цей сучий син там собі понує (ЮАДО, с. 63). – *In Wirklichkeit berührte es kaum jemanden, was dieser Hornochse da vor sich hin schrieb*» (с. 71)); 3) *Heuler* (той сучий син у телевізорі маврацію!» (ЮАДХС, с. 270) – *dieser Heuler im Fernsehen hatte doch Recht!* (с. 169)); 4) *Arschloch* (Без музики ти дешевий сучий син, егоїстична потвора, обмежене самозакохане бидло (ЮАМ, с. 61). – *Ohne Musik bist du ein billiges Arschloch, ein egoistisches Monster, ein beschränktes, selbstverliebtes Vieh* (с. 88)); 5) *verf...ckt* (аж поки той сучий син Екберт не скручує їй голову (ЮАТ, с. 451). – *bis der verf...ckte Eckbert ihm den Hals umdreht* (с. 365)).

Як бачимо, навіть за наявності усталеного відповідника *Hundesohn*

перекладач надає перевагу адаптації – функційним відповідникам (*Heuler, Arschloch* та ін.), які виступають носіями різного рівня емотивності.

Жаргонізми та арготизми у творах сучасних письменників інкрустують емоційний стан героїв, загострюють розгортання конфліктної ситуації між опонентами, вводять у словесну гру небезпечні мовні інструменти з метою нанесення співрозмовникові моральної шкоди. Для лексики кримінального світу, представлені зоонімами, слугують такі трансляторні техніки: «зоофолізм → зоофолізм» (еквівалент/інший зоонім); «незоофолізм → зоофолізм»; «зоофолізм → незоофолізм (жаргонізм, скатологізм, сексуально спрямована інвектива та ін.)» (порівн. [903]), остання з яких належить до найбільш уживаних.

При цьому важливим є відтворення емотивної конотації зоофолізма. Скажімо, зоофолізм, репрезентований арготизмом *козел* (іншомовне вкраплення *казьол, казліна*), що в кримінальному середовищі є назвою зрадника і вважається найобразливішим лайливим словом, а також вживається як грубе лайливе слово в молодіжній мові, перекладається за допомогою зоофолізмів та незоофолізмів (пейоративом, обценізмом), що слугує для збереження емоційного балансу висловлення. Наприклад: 1) *Esel* (– *Козел ти, кажу. – Сам козел, – відповідає Вася* (СЖДМ с. 213). – *Du Esel, – sage ich. – Selbst Esel, antwortet Wasja*) (с. 235)); 2) *Arsch* (*Але сон не мій, а того козла, того придурка, того кретина на дверях, охоронця, Корія, чи як там його*) (ЛДК, с. 162). – *Es ist gar nicht mein Traum, sondern von diesem Arsch, diesem Deppen, diesem Kretin am Eingang, dem Pförtner; Korij oder wie er heißt* (с. 198)); *казліна* – *Zicke* (*Ну учмі казліна, я тя вєзде дастану* (ОЗПДУС, с. 104). – *Lass dir gäsagt sein, die Zicke, ich wärd dich färtig mach`n* (с. 96)). В усіх трьох випадках зберігається емотивна та культурна конотації, зокрема й при втіленні в переклад скатологізму.

У сучасній українській літературі пейоратив *козел*, що позначає хтивого чоловіка, «у російській обценній практиці <....> віднедавна поча(в) активно конкурувати з матом» і вживається «для вираження вкрай негативного ставлення до особи чоловічої статі, яка виявляє непристойну поведінку» [448, с. 17], нерідко презентується в російській транскрипції. В перекладах він представлений

широкою гамою лайливих слів (зоонімних відповідників, скатологізмів та пейоративів із скатологічним елементом, сексофолізмами та ін.). Наприклад: *Казьол*, рос., від *козел*. –

1) *Bock* (Ім здавалося, що цей вічно вмазаний казьол заслонив їх від іностраниця (ЮАДО, с. 142). – *Ihrer Meinung nach versperrte dieser ewig besoffene Bock dem Ausländer die Sicht* (с. 158));

2) *Arsch* (Якби ті казли у своїх машинах на нас не сигналізували, ми б не ускочили в нього назад (ЮАТ, с. 391). – *Wenn diese Ärsche in ihren Autos uns nicht zugehupt hätten, wären wir nie mehr zurückgekommen* (с. 321));

3) *Arschloch* (Чуєш, казьол? (ЛДПЯ, с. 168) – *He, Arschloch* (с. 173));

4) *Arschgesicht* (Та й несе не в міру розхвилювався через казла львівського (ЮАДО, с. 203). – *Und auch der Hund regte sich unmässig auf über dieses Arschgesicht aus Lemberg* (с. 228));

5) *Penner* (З усіма цими казлами (ЮАТ, с. 67). – *Mit solchen Pennern* (с. 58));

6) *Affe* (Вобшем, ти, Xinni, казьол (ЛДПЯ, с. 35). – *Und überhaupt bist du ein Affe Hippie* (с. 40)).

Як і в попередніх прикладах, при перекладі зоофолізма *казьол* увага акцентується на вживанні функційного відповідника і збереження емотивної конотації та менше уваги приділяється добору зоонімного еквівалента.

Отже, емотивне наповнення зоофолізмів у різних лінгвокультурах не завжди є однаковим. Неможливо однозначно стверджувати перевагу саме того чи іншого зоофолізма, жаргонізма, обценізма чи загального пейоратива, вжитого для відтворення зоофолізма. Вплітаючи їх у канву ТП, перекладач керується своїм лінгвокультурним кодом і таким чином творить органічний текст, доступний для сприйняття читачем. Відповідно, перекладач зважає не тільки на семантичне наповнення ЛО, а насамперед на її функцію у полотні тексту – на емотивну конотацію та на питомі тонкощі обох мов.

Аналіз перекладу творів українських письменників німецькою мовою демонструє взаємозамінність значної кількості зоофолізмів, що засвідчує близькість німецької та української лінгвокультур.

3.2.3. Переклад пейоративів на позначення негативної характеристики людини. Назви негативних фемінних та маскулінних характеристик акцентують на найбільш уразливих місцях індивідів і побутують як в українській, так і в німецькій лінгвокультурах.

3.2.3.1. Переклад фемінофолізмів. Негативні характеристики жінки стосуються передусім її зовнішнього вигляду, порушень морально-етичних норм, деяких рис характеру, невиконання материнських обов'язків, тобто всього того, що осуджується соціумом.

Для окреслення негативних фемінних характеристик вводимо термін **фемінофолізм** (від лат. *femina* жінка + гр. *φαῦλος* 'поганий, нікчемний') – будь-який фемінний пейоратив різної інтенсивності емотивної конотації, спрямований на приниження чи образу жінки.

Дослідження засвідчує значну кількість фемінофолізмів, отриманих на основі аналізу нашого матеріалу, а також вибірки з лексичних корпусів ГРАК та COSMAS II. Їхня широка репрезентація та наявність синонімічних рядів в українській та німецькій лінгвокультурах спрощує трансляторні процеси.

До ключових характеристик фемінофолізмів належать: 1) зовнішній вигляд жінки: *Püppchen*, *Matrone*; *atomblonde Trampelsau* (одне з найгрубіших лайливих слів щодо жінки); *Besen* – (мов помело; страшняча, тільки прибирає і не показується на люди); *dicke Nudel* (любить поїсти жирненьке), товстуха, товстуля, бабега, страхопудло; 2) аморальна поведінка: *Hure*, *Schlampe*, *Pritsche*, *Flittchen* (жінка з багатьма секс. зв'язками), *Flitscherl* (австр.), *Schnalle*, *F...tze*, *Nutte*, *F...ksau*; *Brodl* («легковажна» дівчина); *Bordsteinschwalbe* («легка» дівчина), *Randsteinschwalbe* = *Prostituierte*, *Corpsschlampe* = *Corpsmatratze*; *Dorfmatratze*, *K...rva*; *б...*, *сука*, *ку...ва*; 3) низькі розумові здібності: *Dumpfnudel* (дурна), *Fiffi* (дуже наївна), *Gurke* – (миле позначення дурної жінки, вегет.), *Blondine*, *Brunschl* (повільна в думанні; не груб.); *Funsn* (дурненька); *дурена*, *придуркувата*, *дурна*, *аж світиться*; 4) характер та емоційний стан жінки: балакучість: *Quatschbase*, *Tratschtante*, *Klatschbase*; сварливість, домінантність, нестерпність та ін.: *Zicke*,

Xantippe, Beißzange, Emanze, Hausdrache, мегера, фурія, змія, кобра; 5) назви поганої матері: *Rabenmutter*; жінка-зозуля; 6) вік: *alte Schachtel* (стара + дурна), *Auslaufmodell* (жінка, в якій позаду її найкращі роки); *карга*; 7) місце проживання: *Landputz, Dorftrampel* (селючка); *селючка, рагулиха*; 8) місце праці, професії: *Thekenschlampe* (кельнерка), *Reinigungsinspektorin* (прибиральниця, жарт.); *Luftmatratze* (стюардеса, жарт.), жінка-шандар та ін.

Існує низка назв, що стосуються як чоловіка, так і жінки: *злюка, базіка, патякало, приблуда, нюня, рюмса* та багато інших, в яких важко визначити вказівку на гендерні ознаки.

До найчастіше вживаних у текстах художньої літератури пейоративів належать занижені характеристики моральної поведінки жінки і невпорядкованості її сексуального життя. Однією з найчастотніших лексичних одиниць на позначення розпусної жінки є лексема *Hure* (модифікована сленгова форма *Huri*).

Як в українській, так і в німецькій мові існує чимало таких ЛО з різною інтенсивністю емотивної конотації (укр.: *розп'усниця, розп'утниця, безп'утниця, пов'ійниця, гріхов'одниця, куртизанка, помін'аха, нап'люга, мандр'юха, хль'орка, к...рва, сука, шлю'ха, шльондра* та ін., нім.: *Prostituierte, Nutte, Edelnutte, Schickse, Schnepfe, Callgirl, Dirne, Horizontale, Hostess, käufliches Mädchen, Liebesdienerin, Modell, Freudenmädchen, Gunstgewerblerin, Lusche, Musche, fleißiges Lischen*).

Незважаючи на широкі синонімічні ряди, низка українських лексикографічних джерел уникає залучення таких фемінофолізмів до основного словникового корпусу.

Сема 'розпусна жінка', 'жінка легкої поведінки' (зокрема й у поєднанні із зовнішністю та розумовими здібностями (*тупа, глупа, дурна, дурненька*)) відповідно до лексичного корпусу COSMAS II та «ГРАК», належить до ядрової частини фемінофолізмів (див. діаграми А.3, А.4 додатка А). До них належать: *су...а, шльондра, хвойда, профура, чув'іха, прошмандовка, Hure, Schlampe, Dirne, Schikse, Hurentochter, Nutte, Flittchen*, та ін.

Порівняльний аналіз вживаності фемінофолізмів у 2013 та у 2020 рр.

засвідчує їхню продуктивність у текстах: *Schlampe* – 1 366 (2013 рік), 5531 (2020 рік), слововживань та *Nutte* – 673 (2013 рік), 3875 (2020 рік) слововживань, що свідчить про соціальну нетерпимість до аморальної поведінки жінки.

Враховуючи вибірку із творів сучасних українських письменників, обираємо десять найбільш вживаних фемінофолізмів, які номінують розпусну жінку: 1) *к...рва* – *die Hure, die Schlampe, die Dirne, die Sau*; 2) *лахудра* – *die Schlampe*; 3) *повія* – *die Nutte, die Hure*; 4) *профура* – *die Schlampe*; 5) *прошмандівка* – *die Schlampe*; 6) *сукса* – *die Schickse*; 7) *су...а* – *die Hure*; *сучки* – *Schlampen*; 8) *хвойда* – *die Hure, die Schlampe*; 9) *шлюха* – *die Schlampe*; 10) *шльондра* – *die Nutte, die Hure, die Schickse*; *шльондри* – *Huri*.

Лексема *Hure* має найвищу вживаність серед ЛО цієї підгрупи (3688 (2013 рік)) 12463 (2020 рік) слововживань), що більше, ніж удвічі перевищує вживання інших лексем.

Пейоратив *Luder* своїм походженням сягає часів Середньовіччя, коли він означав ‘приманка для соколів’. Сьогодні фемінофолізм не належить до активного вжитку і використовується як елемент композитів *Partyluder* (молода жінка, яка з’являється на вечірках, щоб зваблювати чоловіків і потрапляти в поле зору публіки чи в газети) та *Boxenluder* (жінка, яка крутиться біля автогонщиків) і зберігає значення ‘жінка легкої поведінки’.

Емпіричні дослідження фіксують такі трансляторні техніки: «пейоратив ‘розпусна жінка’ → пейоратив ‘розпусна жінка’», «пейоратив ‘розпусна жінка’ → інший пейоратив (одиниця розмовної мови, метафора, соціолектизм)». Обидві техніки, як правило, забезпечують збереження низького мовного регістру та відтворення емотивної конотації. Широка репрезентація лексем цієї підгрупи в обох мовах зумовлює застосування в перекладі усталених та функційних відповідників, їхню взаємозамінність у контексті. Використання при перекладі жаргонної та розмовної лексики забезпечує органічність їхнього функціонування в ТП. Наприклад: *навіть портрет її повісив у себе над бюрком, вона, хвойда, вештається бозна-де* (ЮВТ, с. 112). – *Ihr Porträt hing sogar hinter seinem Schreibtisch, und sie, das Luder, trieb sich mit Gott weiß wem herum* (с. 145)).

Метафоризація пейоративів вимагає метафоричного відповідника. Оскільки словотвірні моделі німецької мови, крім властивої їм префіксації, відзначаються особливою продуктивністю композитів, серед яких, як уже зазначалося, є чимало фемінофілізмів, які також доповнюють втілений у переклад синонімічний ряд зі значенням ‘розпусна жінка’. Наприклад: *вони як шлюхи* (ЛДК, с. 130) – *das sind verdamnte Labersäcke* (с. 161)). Метафоризоване позначення *verdamnter Labersack* у розмовній нім. мові позначає людину, яка завжди нервує і говорить багато зайвого. Універсальний інтенсифікатор *verdammt* підсилює інтенсивність ознаки і виступає емотивним конотативним відповідником до позначення *шлюха*. Оскільки в тексті йдеться про порівняння як і не констатується точна характеристика осіб жіночої статі, то вважаємо такий функційний відповідник креативним рішенням.

Інколи синонімічний ряд функціонує в межах одного речення (в романі Ю. Андруховича «Перверзія») і відтворюється за допомогою синонімічного ряду МП: *шльондра, хвойда, к...рва – Nutte, Hure, Dirne* (О, горе мені, що так покохав на схилі років цю шльондру, цю хвойду, цю к...рву! (ЮАП, с. 187) – *O Kummer, dass ich mich zum Ende meiner Tage in eine Nutte, eine Hure, in diese Dirne verliebt habe!* (с. 204)). Переклад відтворює ритмомелодику висловлення та емоційний стан героя, що забезпечує повну конотативну відповідність висловлення.

Повна конотативна відповідність спостерігається і в таких прикладах:

а) *лахудра – Schlampe* (Ну добре, там були ще ці дві лахудри з райцентру, заспокоювала вона свої не в міру стрімкі висновки (ЮАДО, 191). – *Ach, ja, die zwei Schlampen aus der Kreisstadt, beschwichtigte sie ihre voreiligen Schlussforderungen* (с. 214));

б) *хвойда* – 1) *Luder* (навіть портрет її повісив у себе над бюрком, вона, хвойда, вештається бозна-де (ЮВТ, с. 112). – *Ihr Porträt hing sogar hinter seinem Schreibtisch, und sie, das Luder, trieb sich mit Gott weiß wem herum* (с. 145)); 2) *Göre* (бо ті ж сибіряки трималися за руки, а в малої хвойди – так-так... (ЛДПЯ, 97). – *denn die Sibirjaken hielten sich an den Händen, und bei der kleinen Göre – ja-ja...* (с. 101)); 3) *Hure* (О, горе мені, що так покохав на схилі років цю шльондру, цю

хвойду... (ЮАП, с. 197). – *O Kummer, dass ich mich zum Ende meiner Tage in eine Nutte eine Hure <...> verliebt habe!* (с. 204));

в) шлюха – 1) *Schlampe* (стають за грішні ложа бездомних любоців кривляк і шлюх (ЮАДО, с. 200) – *werden zum Sündenlager und böse Sterne gießen Qualen aus auf Narren, Schlampen, die da ortlos lieben* (с. 225)); 2) *Nutte* (як останню шлюху з Окружної (ОЗМ, с. 274) – *wie die letzte Nutte an der Umgebungsstraße* (с. 239));

г) шльондра – 1) *Nutte* (Ну бо сил уже не ставало вивертати себе через горло мов шльондра за плату (ОЗПДУС, 53). – *Weil ihre Kräfte nicht mehr ausreichten, das Innerste nach außen zu kehren wie eine Nutte für Geld* (с. 49)); 2) *Schickse* (... нас назбиралося з двадцятєро, якісь молоді поети, художники, пару музикантів, дівчата, якісь шльондри зі спортивної школи (ЮАТ, с. 255). – *Etwa zwanzig saßen beisammen, junge Dichter, Künstler, ein paar Musiker, Mädchen – irgendwelche Schicksen von der Sportschule* (с. 210)).

Вибірка фіксує вжиті в текстах пейоративи-фемінофолізми, які одночасно кваліфікуються як жаргонізми, слова кримінального лексикону та молодіжної мови і відтворюються в німецькій мові такими ж чи близькими за значеннями лексемами. Це унаочнюють насамперед такі приклади: 1) к...рва – а) *Nutte* ((ЮАДО, 203); б) *Straßennutte* (СЖБМ, с. 10); в) *Hure* (ЮАП, 263); г) *Sau* (ЮАМ, с. 23); д) *Dirne* (ЮАП, 197); е) *Schlampe*; ж) *Zicke* (ЛДК, 33); з) *Schrapnell* (СЖВ, с. 156); 2) профура – *Schlampe* (ЮАМ, с. 6); 3) шалава, жарг., крим., мол. повія – *Schlampe* (СЖДМ, с. 32); 4) шмара – *Tussi* (ЮАТ, с. 407); 5) лярва – а) *Schnepfe* (ЛДПЯ, с. 58); б) *Schlampe* (ЮВТ, с. 111).

Проведене дослідження семантичної структури фемінофолізмів МО та МП свідчить, що більшість лексем на позначення розпусної жінки в українській та німецькій мовах є взаємозамінними, оскільки володіють спільними семами, що полегшує трансляторні процеси. Наприклад, лексема *хвойда* (семи: «неохайна жінка», «нехлюя», «задрипанка», «веде невпорядковане статеве життя») відповідає німецькій лексемі *Schlampe* з аналогічними семами. Наявність широкого синонімічного ряду уможлиблює перманентну взаємозамінність назв задля уникнення повторів у ТП.

У німецькій мові значна увага приділяється зовнішньому виглядові жінки та її розумовим здібностям. Відсутність інтелектуальних здібностей узагальнюється лексемою *Dümmchen*. Зовнішня ознака *Blondine*, *блондинка* виходить за рамки прямого значення і переходить на рівень характеристики розумових здібностей ('дурненька, обмежена'). В українській культурі особлива увага приділяється вихованню дітей, тому назва *жінка-зозуля* не належить до частотних, на противагу німецькому *Rabenmutter*. Також найменше ставиться під сумнів професія жінки. Тому в українській мові назви жіночих професій, на противагу чоловічим, зазвичай не вживаються як образа (за винятком нейтральних позначень, які в контексті вживаються як лайливі).

Отже, при характеристиці негативних рис жінки найприскіпливіша увага як в українській, так і в німецькій мовах приділяється її розумовим здібностям (*Dümmchen*, *дурненька*), зовнішньому вигляду (*Püppchen*, *лялька*), моральним якостям (сема 'розпусна жінка' *Hure*, *профура*), таким рисам характеру як сварливість (*Zicke*, *коза*), слабкість, невиконання материнських обов'язків (*Rabenmutter*, *лиха мати*), домінантність (*Emanze*, *жінка-шандар*), перебільшена балакучість (*Klatschbase*, *торохкало*), плаксивість, вік (*Auslaufmodell*, *карга*), невірноваженість (*Furie*, *мегера*), фальшивість (*Luder*, *брехло*) тощо.

Значна кількість негативних характеристик утворена від зоонімів. Зоофолізми є носіями таких характеристик: 1) назви розумових здібностей жінки (*dumme Kuh*, *дурна гуска*), 2) зовнішнього вигляду (*häßliches Entlein*, *мавна*), 3) негідної поведінки (*miese Kröte*, *личина*); 4) непорядкованості статевого життя (*F...cksau*, *стерво*), 5) небажання виховувати дітей (*Rabenmutter*, *мати-зозуля*), 6) прагнення домінувати (*Hausdrache*, *жінка-дракон*); 7) лукавство і підступність (*Schlange*, *змійочка*). Існує низка зоонімів, що є назвами негативних характеристик як чоловіків, так і жінок: боягузтво, полохливість (*Angsthase*, *полохливе зайча*), нечистоплотність (*Sau*, *Drecksau*, *брудна свиня*).

До трансляторних технік перекладу фемінофолізмів належать: «фемінофолізм → фемінофолізм», «фемінофолізм → інший пейоратив». Домінантним способом перекладу є застосування функційного відповідника.

Якщо ж підібрати еквівалент зі збереженням повної конотативної відповідності неможливо, трансляторним рішенням є добір універсальних пейоративів, а також використання транскрипції/транслітерації, генералізації/конкретизації, калькування, експланації, редукції, створення одноразових еквівалентів, елімінації тощо.

Наявність в обох лінгвокультурних кодах негативних позначень із однаковими/подібними характеристиками забезпечує повну еквівалентність фемінофолізму у ТП, що зберігає емотивний баланс висловлення. Наприклад: *бегемотиха* – *Nilpferdin* (... він такий молодий, стрункий і бравий, а вона така бегемотиха (ЮАТ, с. 25) – ... *er so jung, stramm und verwegen, und dazu so eine Nilpferdin* (с. 24)).

Генералізація узагальнює ознаки особи, дистанціюючись від конкретних назв. Наприклад: *напівжіноча особа* – *die Tussi* (... ця напівжіноча особа потрібна для збирання побічних продуктів (ЮАДХС, с. 242). – *Außerdem braucht man die Tussi, um die Nebenprodukte einzusammeln* (с. 141)). Використовуючи генералізацію *Tussi*, перекладач додає висловлюванню природності, чого не вдалося б досягти при калькуванні словосполучення *напівжіноча особа*.

Транскрипція/транслітерація використовується рідко, здебільшого при трансфері іншомовних вкраплень. При цьому увага акцентується на загальному розумінні контексту або введенні коментаря, що засвідчує такий приклад: *дівочка* – *eine Djewotschka* (Тепер знову до тих трьох, із яких одна мусить бути дівчиною, дівочкою, су...ою, напівдитиною-напівжінкою (ЮАДХС, с. 242). – *Jetzt wieder zurück zu den dreien, unter ihnen mit Sicherheit eine Frau, ein Mädel, eine Djewotschka, eine Tussi, halb Kind, halb Frau* (ЮАДХС, с. 141)). Виходячи із контексту, транскрибована лексема не потребує додаткового тлумачення і виступає маркером іншомовного вкраплення в ТО, що зберігає стильовий баланс речення.

При відтворенні okazionalnih фемінофолізмів перевага надається стратегії одомашнення (порівн. [90, с. 19]). Серед способів перекладу домінантними вважаються залучення функційних відповідників. Наприклад: *руда зас...нка* – *die rote Pest* (На Ка'д'Оро нарешті зійшла руда зас...нка (ЮАП, с. 48). – *Am Halt Ca'*

d' Oro stieg die rote Pest endlich aus (с. 51)); ... *ск...рві сини, с...чі дочки* (ЮАДХС, с. 17). – ... *Hundsöhnen und Katzentöchter* (с. 129). Застосування функційного відповідника з високою інтенсивністю емотивної конотації передає неприязне ставлення до особи. Описовий переклад okazіоналізму релевантний при збереженні емотивних конотацій. Калькування можливе тоді, коли воно, опираючись на здатність перекладача прогнозувати розуміння реципієнтом тексту, буде зрозумілим для читача. При цьому можлива як ампліфікація, так і та редукція. Наприклад: *руда голландська квочка – die holländische Bruthenne* (... *згадувана руда голландська квочка так і не відходила від Респондентового тіла* (ЮАП, с. 47). – ... *die erwähnte holländische Bruthenne war wie angeklebt und entfernte sich nicht vom Körper des Respondenten* (с. 51). Пропуск при відтворенні okazіоналізму лексеми *руда* не впливає на емоційне тло висловлення, а ампліфікація з поясненням *war wie angeklebt* доповнює характеристику героїні.

До найбільш презентних належать семантичні групи на позначення таких ознак, як фальшивість: *Luder* – 3481 слововживання (2013 р.), 9887 (2020 р.), а також сварливість, нестерпність (*Zicke* – 974 (2013 р.), 3082 (2020 рік), невірноваженість: *Furie* – 947 (2013 р.), 2860 (2020 р.); небажання виховувати дітей: *Rabenmutter* – 1150 (2013 р.), 3128 (2020 р.); сексуальні відхилення: *Lesbe* – 633 (2013 р.), 2567 (2020 р.) та прагнення домінувати: *Emanze* – 555 (2013 р.). Такі риси як балакучість, плаксивість, вік, місце проживання та інші належать за кількістю слововживань до периферійних. Частина з них зафіксована у словниках.

Отже, аналіз засвідчує, що при трансфері фемінофолізмів німецькою мовою превалюють функційні та частково усталені відповідники МП, а також релевантними є генералізація, конкретизація, рідше – транскрипція. Оказіональна інвектива головним чином калькується, відтворюється дослівно або із частковим опусканням окремих лексем. Фемінофолізми, презентовані зоофолізмом, відтворюється зоонімним відповідником, а при його відсутності – іншим пейоративом на позначення негативної характеристики жінки. Дослідження засвідчує, що не кожна фемінна інвектива має усталені відповідники у МП. Задля збереження авторської інтенції щодо опису героїв та їхніх особливостей

перекладач змушений вдаватися до різних способів перекладу.

3.2.3.2. Переклад маскулінофолізмів. Для назв негативних маскулінних характеристик вводимо термін *маскулінофолізм* (від лат. *masculinus* ‘чоловік, чоловічий’) + *φᾱῖλος* ‘поганий, нікчемний’) – будь-який маскулінний пейоратив різної інтенсивності емотивної конотації, що має на меті принизити чи образити чоловіка.

Вибірка із текстів художньої літератури фіксує такі основні характеристики маскулінофолізмів: 1) недостатні розумові здібності чоловіка: *несо́ві́тений ду́рень* – *ein dämlicher Blödmann*; 2) фізичні вади: *імпо́тент* – *Impotent*; 3) риси характеру: *нікчемна комаха* – *unwürdiger Wurm*, *брехун* – *Spinner*, *сучий син* – *Hurensohn*, *тварюка* – *Vieh*; 4) зовнішній вигляд: *жирна свиня* – *Fettsack*; 5) вік: *шмаркач* – *Milchbubi*; 6) стан: *п’яна потвора* – *besoffenes Vieh*; 7) професії, заняття: *слідчі пси* – *Schnüffler*; 8) походження: *козел львівський* – *das Arschgesicht aus Lemberg* (ЮАДО) тощо. Вони широко представлені як в українській, так і в німецькій мовах, що полегшує трансляторні процеси.

Маскулінофолізми належать до широко репрезентованих груп ЛОВ у лексичних корпусах ГРАК та COSMAS II (див. діаграми А.5 та А.6 додатка А), які містять такі пейоративи: укр.: *мудак, мудило, кретин, ублюдок, падло, казюл, чувак, лох* та ін., в нім. м.: *Depp, Holzkopf, Blödarsch, Großkotz, Banause, Milchbubi, Spinner, Scheißkerl, Stinksau, Blödmann, Arschgesicht* та ін. До найбільш вживаних серед окресленого нами корпусу належать лексеми *мудак, зас...анець, су...ий син, падлюка* та *селюк*, в німецькій мові – *Depp, Hurensohn, Arschloch, Spinner, Schwuchtel, Klugscheißer, Arsch*, серед яких у перекладі найчастіше використовуються *Hurensohn, Arsch, Arschloch*, із них останні два пейоративи вважаються універсальними. Така негативна характеристика, як *селюк* (неотесаний чоловік) для німецької мови неактуальна.

Дослідження перекладу маскулінофолізмів фіксує пріоритетне використання унормованих та функційних відповідників, як наприклад, уживання словникового відповідника *кретин* – *Kretin* (*Він цілком утратив голову, цей кретин*) (ЮАП, 125). – *Er hat völlig den Kopf verloren, dieser Kretin* (с. 138)).

Іронічний пейоратив *бевзь* має значення ‘вайло, йолоп, бовдур’ [966], належить до синонімічного ряду *дурень, тупак, довбня, баран, осел*, при перекладі конвертується у німецький пейоратив *Schwachkopf*, який називає людину, що нічого не тямить (синонімічний ряд: *Dummkopf, Narr, Blödi, Kretin, Depp* та ін.), є денотативним і емотивним конотатом та вважається повним еквівалентом української лексеми *бевзь*. Порівн.: *Та ж малюватимеш, бевзю* (ОЗПДУС, с. 94). – *Na zeichnen wirst du, Schwachkopf* (с. 114).

Подібну ситуацію простежуємо і при відтворенні пейоратива «телепень»: *При цьому я завжди встигав прочитати в її очах щось ніби докір, щось ніби «от, бачиш, телепню, ти не зробив ані кроку, тепер я мушу ходити з усіма цими казлами* (ЮАТ, 67). – *Dabei schien es mir jedesmal, als läse ich in ihren Augen einen Vorwurf, etwas wie «geschieht dir ganz recht, du Trottel, du hast nichts unternommen, jetzt muß ich mit solchen Pennern wie dem da gehen* (с. 58). Лексема «телепень» є назвою нерозумної, вайлуватої людини; недотепа, вайло, тюхтій [966] (синоніми: *одоробло, лантух, тютя* та ін.), а також виражає загальне критичне ставлення до людини, яка зробила щось неправильно. Німецький пейоратив *Trottel* першочергово позначав немудру, хвору на кретинізм людину. Сьогодні назва має конотацію лайливості та характеризує не дуже мудру, неосвічену людину, а також того, хто допустився помилки (синон.: *Blödsinniger, Schwachsinniger, Narr, Tor, Dummkopf, Depp, Dumpfbacke* та ін.). Цей пейоратив виступає повним еквівалентом до зневажливого позначення *телепень*.

Вдалим для аналізу, є опис із роману О. Забужко «Польові дослідження українського сексу», в якому йдеться про враження головної героїні від першої зустрічі з Миколою: *Піжон дешевий, подумала ти, прикусивши посмішку, провінційний фраєр, уч як нарцисично задбаний – біленький комірчик з-під светра, доглянуті нігті...* (ОЗПДУС, с. 15) – *Du billiger geschniegelter Laffe, dachtest du bei dir und musstest dir ein Grinsen verbeißen, Provinzfreier, sieh an, sieh an, wie narzisstisch wir uns doch geben: weißer Hemdkragen unter einem Pullover, gepflegte Nägel...* (с. 14). Пейоратив *піжон* характеризує безвідповідальну людину, франта, дженджика [966] у сполученні з ознакою ‘дешевий’, що виступає емоційним

інтенсифікатором, слугує для відтворення сарказму та іронії. Німецький пейоратив *Laffe* (бельбас, дурило) є негативно маркованим і номінує себелюбного молодого чоловіка, який надто багато уваги приділяє власній зовнішності [1994, с. 802]. Прикметник *geschniegelt* (вичепурений) посилює емотивну конотацію пейоратива, витримує смислове емоційно-експресивне навантаження оригіналу і сприяє рівноцінності емоційного балансу речення. Пейоратив *Freier* означає ‘вільний’; перейшов із їдишу в німецьку мову як *Freier* ‘клієнт публічного дому’, ‘той, хто оплачує повію’. Інше його значення ‘вільний’, ‘жених’ вважається застарілим і не має синонімів [1989]. Похідний з німецької мови український пейоратив *фраєр* досі активний у мові (франтувата, нікчемна людина у [1966] та як залицяльник, бабій [1444]) найчастіше кваліфікується як негативно забарвлене *бабій*. Німецька словотвірна модель, яка базується на словоскладанні двох іменників *Provinz* + *Freier*, уможливлює інтенсифікацію негативної ознаки в економній формі (‘провінційний, меншовартісний’), що зберігає як рівень емотивної конотації, так і сарказм.

Дотримання емотивної конотації спостерігаємо і в наступних прикладах: ... *тормоз* (ЮАДО, с. 98). – *Bist du bescheuert?* (с. 89); ... *самі тобі майже виключно селюки з бурякових ланів Бандерлянду* (ЮАТ, с. 22). – ... *fast ausschließlich Hinterwäldler von den Rübenäckern des Bandera-Landes* (с. 22) (*Hinterwäldler* – селюк, провінціал); функційний відповідник: ... *сам себе дістав – дебіла кусок* (ЮАП, 221). – ... *selbst reingetreten – Saftsack* (заміна ознаки): *Якийсь дебіл. І заступав мені дорогу* (ЮАП, с. 278). – *Ein Kraftprotz halt. Und versperrte mir den Weg* (с. 305); гіпо-гіперонімічний переклад: *Я урод і дух, я синок, салабон і череп* (ЮАТ, с. 163). – *Ich bin ein Scheißkerl, eine Made, eine Stinksau, Schütze Arsch und Nacktschädel* (с. 133); зміна сфери: скатологізм → сексофолізм: *Жоден зас...анець не сміє зазіхнути на твоє життя, любий Станіславе* (ЮАП, с. 118). – *Kein Schwanz wird es wagen, dich auch nur anzurühren, lieber Stanislaus* (с. 131); заміна сексуальної інвективи на скатологічну: *Взялі етово х...ра?* (ЮАМ, с. 120) – *Ha'm sie das Arschloch?* (с. 171); експланація, конкретизація, генералізація, транспозиція (заміна іменникового пейоратива) тощо: укр.

...короткошій бичара без вказівного пальця на правій руці і великого на лівій (ДО, с. 47). – нім. *ein bulliger Typ, dem an der linken Hand der Zeigefinger und an der rechten der Mittelfinger fehlte* (с. 38).

Зоонімна інвектива як вербальна деправація чоловіка відтворюється:

- 1) зоонімною інвективою: *кнуряка* (ЮАДО с. 189) – *das Wildschwein* (с. 213);
- 2) незоонімною інвективою, зберігаючи при цьому семантичну відповідність: *Ті казли його все одно побили, пізнього вечора, в парку, розмазавши по траві* (ЮАТ, с. 216). – *Die Ärsche haben ihn trotzdem verprügelt, ihn spät abends im Park so richtig fertiggemacht* (с. 177);

- 3) за допомогою іншого зооніма: *...комашка гі...няна* (ЮАМ, с. 10). – *Unwürdigster Wurm* (с. 15).

Нерідко незоонімна інвектива відтворена наявним зоофолізмом: *мудак* (ЮАТ с. 251) – *Affe* (с. 207). Пейоратив, змодельований за допомогою стилізації на основі іншомовного вкраплення (*дурной конф* – дурна голова), похідного з німецької, у переклад втілюється не як прямий, а як функційний відповідник, що сприяє збереженню експресії висловлення: *Замальчі, старий дурной конф!* (с. 141) – *Sei still, alter Esel!* (с. 200). За наявності різних способів відтворення лексики на позначення негативної характеристики чоловіка не завжди можливий підбір відповідника мови-реципієнта із збереженням відповідного рівня експресії та конотації. Тому важливим є збереження рівня емоцій і підбір тих ознак, які слугують відповідною матрицею маскулінних негативних характеристик у МП.

Отже, для вербального «опоганення» існує низка слів у мові кожного етносу. Вони закарбовані в лінгвокультурному коді та свідчать про нетерпимість до окремих негативних рис людини. Такі назви номінують не стільки миттєве чи перманентне ставлення конкретної людини до іншої, скільки акумульований досвід негативної оцінки певних характеристик у цілому. Це означає, що та чи інша реакція на ситуацію, яка викликає потребу використання лайливого слова, вже викристалізована суспільством як осуд і закладена в потенціалі мови. Оскільки лексика для вербальної деправації наявна як в українській, так і в німецькій мовах, для здійснення трансляторних операцій від перекладача вимагається передусім

фонових знань для збереження емоційності та експресивності твору.

Разом із мовним і культурним розкріпаченням у сучасну літературу входять грубі назви **гомосексуальності**, які кодифікуються як обценізви. Вони по-різному сприймається читачем і найчастіше піддаються критиці. Якщо таку лексику «можна виправдати потребою типізації персонажа», то нерідко її «надмірність викликає побоювання» [50]. Для окреслення гомосексуальності вводимо термін **гомофолізм** (від грец. *homois* ‘подібний’ + *φῶλος* ‘поганий’) – пейоратив на позначення жінок та чоловіків гомосексуальної орієнтації з різною інтенсивністю емотивної конотації; вживається з метою принизити, образити.

У «Короткому словнику жаргонної лексики української мови» Л. Ставицька подає такий синонімічний ряд гомофолізмів: *гей, голубець, голубий, гом, гомик, гомосек, пе...ик, пе...рило, пі...ар, пі...арасник, пі...армон, пі...ер, пі...ерал; активний: дятел, півень (півник); пасивний: батон, гребінь* [443, с. 314]. Синонімічний ряд до відповідника *Homosexuell* знаходимо і в німецькому словнику «Jugend und Knastsprache». Особливістю цього словника є те, що в ньому окремо із позначками в дужках виділені синоніми, характерні для мови НДР: *Affensusi* (DDR, K), *Dornröschenabteilung* (K), *Hinterlader* (K), *kesser Vater* (K), *Knackarsch*, *knatschwul* (K), *Mieze* (DDR, K), *miezeln* (DDR, K), *Miezenvater* (DDR, K), *mieterisch* (DDR, K), *Pullertrude* (DDR, K); *Puppe* (K), *Puppenjunge* (K), *Rosette putzen* (K), *Sackweib* (DDR, K); *Samenräuber* (DDR, K); *schnattern* (DDR, K), *Schnulli* (K), *Schwanzmaul* (K), *Sieben-Groschen-Junge* (K), *spitz* (DDR, K), *Stecher; Tucke; Tunte* (auch K); *Zarter* (DDR, K) [1997, с. 129].

Дещо інший синонімічний ряд подає Словник «Duden. Universales Wörterbuch»: «(bildungssprachlich) *Homoerot, Homoerotiker, Homophiler*; (umgspr. auch Eigenbezeichnung) *Schwuler*; (umgspr. scherzhaft) *Schwuli*; (umgspr., meist abwertend) *Homo*; (Jargon) *Schwester*; (salopp abwertend) *Schwuchtel, Trine, Tucke, Warmer, warmer Bruder*; (salopp, auch abwertend) *Tunte*» [1990]. Більшість гомофолізмів створені шляхом метафоризації, яка при перекладі не може бути відтворена за допомогою денотації.

Значна частина гомофолізмів інкорпорована в молодіжній мові, що фіксує

«Німецький словник молодіжної лексики»: *anschwulen* (*homosexuelle Absichten durchblicken lassen*); *Gay* (*Schwuler*); *Gaystation* (*Schwulentreff*); *Schwucko* (*Homosexueller – Der Schwucko hat mich angeschwult*); *Wärmling* (*Homosexueller, Päderast, Weichei*); *Analpolonaise* (*Gruppensex homosexueller Männer*). Крім метафоризації, для моделювання нових гомофолізмів активізується словесна гра. Як зазначає П. Шлобінскі, «гра молоді з мовою та комунікацією тепер сприймається меншою мірою як спосіб висловлювати протест, швидше як частина втіленої в медіапростір культури розваг» [858]. Наявність широких синонімічних рядів гомофолізмів в українській та німецькій мовах спрощує трансляторні процеси.

У художній літературі гомофолізми кодифікуються як складові мови гомосексуалістів, жаргонізованої розмовної мови, жаргону кримінальних злочинців та загального молодіжного жаргону. Наприклад: *гей* (належать до мови гомосексуалістів, жаргонізованої розмовної мови) – *Schwule*; *ні...ар* (належить до жаргонізованої розмовної мови) – *der Schwule*; *ні...арас* (належить до загальномолодіжної мови) – *Pädophiler*. Більшість гомофолізмів належить до жаргону кримінальних злочинців і успадковані із часів Радянського Союзу. У текстах трапляються спільнокореневі іменники (*ні...ар*, зокрема й прикладки (*ні...ар-кент*), прикметники (*ні...арський*), дієслова (*ні...арасити*) тощо, які при перекладі втрачають спільний корінь.

Аналіз лексичних корпусів ГРАК та COSMAS II фіксує дисбаланс кількісної фіксації гомофолізмів в українській та німецькій мовах (до уваги береться кількість одиниць щодо всього корпусу). Широка репрезентація німецького лексичного корпусу засвідчує відкритість німецького суспільства до подібних проблем (див. діаграми А.7 та А.8 додатка А). До найуживаніших в українській мові належать лексеми: *ні...ар* та *гомик*, в німецькій мові – *Homosexueller* (як нейтральне позначення), *Schwule*, *Wixer*.

Проаналізувавши переклади художніх творів, простежуємо тенденцію відтворення гомофолізмів за такими трансляторними техніками:

- 1) «одиниця мови гомосексуалістів, жаргонізованої розмовної мови, мови

кримінальних злочинців та загального молодіжного жаргону → розмовна мова / літературна мова»;

2) «розмовна мова / літературна мова → одиниця мови гомосексуалістів, жаргонізованої розмовної мови, мови кримінальних злочинців та загального молодіжного жаргону»;

3) «одиниця мови гомосексуалістів, жаргонізованої розмовної мови, мови кримінальних злочинців та загального молодіжного жаргону → одиниця мови гомосексуалістів, жаргонізованої розмовної мови, мови кримінальних злочинців та загального молодіжного жаргону» («гомофолізм → гомофолізм»).

Наприклад: жаргонний гомофолізм *гомик/гомик*, широко репрезентований у кримінально-в'язничному мовному арсеналі та молодіжній мові відтворюється за допомогою розмовної лексеми *schwul*. Літературні (нейтральні) та розмовні лексеми на позначення гомосексуальної особи зазвичай конвертуються на відповідні літературні та розмовні лексеми МП («розмовна мова / літературна мова → розмовна мова / літературна мова»).

Крім функціональних відповідників, в перекладі використовують такий спосіб, як калька. Приміром, для трансферу okazіоналізмів використовується калькування та функціональні відповідники: *гомик-педант* відтворюється за допомогою функціонального відповідника *schwules Arschgesicht* (ЛДК)). Оказіоналізм *гомосексуаліст-західник* передається шляхом калькування *prowestlicher Homosexueller* (Четвертий, за легендою, був гомосексуалістом-західником (ЮАДО, с. 73). – *Der vierte war, der Legende nach, ein prowestlicher Homosexueller* (с. 83)).

Для трансферу жаргонних пейоративів *n...der* та *n...дар* слугують синонімічні ряди із високою інтенсивністю конотативної ознаки: 1) *Schwule* (СЖДМ)); 2) *Schwulis* (СЖБМ); 3) *schwul* (СЖА)); 4) *Päderastelender* (ЮАДО)); 5) *Wichser* (СЖА); 6) *die schwule Sau* (СЖДМ)); 7) *Arschloch* (СЖВ)); 8) *Arschf...er* (ЛДПЯ)); 9) *schwule Socke* (СЖГДМ)); 10) *n...дар-пронира – der schwule Fuchs* (СЖДМ)). Відповідниками є як прямі гомофолізми (*Päderastelender*, *Schwulis*), так і okazіоналізми (*der schwule Fuchs*) та універсальні пейоративи (*Arschloch*).

Жаргонні гомофолізми *гей* та *голубий* перекладаються однаковими відповідниками, а саме жаргонізм *голубий*, що належить до елементів молодіжної та кримінально-в'язничної мови відтворюється за допомогою розмовної лексики *schwul* (ЮАП).

Жаргонізми *гомик*, *гомик* як елементи молодіжної та кримінальної мови відтворюється за допомогою розмовних німецьких відповідників *Schwuler*, *schwul* та *Homo* (ЮАДО). Усічена лексема *Homo* від загальноживаної форми *Homosexueller* контрастує нею і зумовлює зміну мовного регістру на низький. Гомофолізми *п...дарас* та *п...дар* як елементи молодіжного мовлення та їхні похідні мають широку репрезентацію в текстах і демонструють різні трансляторні потенції. Наприклад: *п...дарас* 1) *Pädophiler* (ЮВТ); 2) *старий п...дарас* (СЖВ) – *schwule Socke*; 3) *п...дарасити* – *Unzucht treiben* (ЮАТ) відтворюються за допомогою нейтральної лексики (*Pädophiler*), пейоратива МП (*schwule Socke*), ФО. Подібне спостерігаємо і в таких прикладах: *п...дар-кент* (*кент*, мол. чоловік, хлопець, друг) – *Arschf...er – Kent* (ЛДПЯ); *п...дарня* – *Saubande*; 6) *п...дарський* – *schwul* (СЖДМ). Позначення *п...дарня* із переносним значенням 'потолок' відповідає німецькому *Saubande* (покидьки).

Гомофолізм *петух* (ЮАТ) (від рос. *петух*) належить до арготизмів та елементів молодіжної мови і є грубою назвою пасивного гомосексуаліста. При трансфері німецькою мовою обирається стратегія одомашнення та надається перевага кримінальному відповіднику німецької мови – *der Kerzenzieher*, що є його повним еквівалентом, відтворює емотивну конотацію та зберігає баланс на рівні мовного регістру «закритої підсистеми» (див. [521, с. 67]). Останній приклад фіксує трансляторну техніку «арготичний гомофолізм → арготичний гомофолізм».

Зауважимо, що для відтворення аналізованої лексики домінантною є техніка «гомофолізм – гомофолізм», що уможливлює збереження в перекладі низького мовного регістру. Пріоритетними при перекладі є субстантивовані прикметники *der Schwule* (*гей*, *гомик*, *гомик*, *п...дер*, *п...дар* та ін.), який можемо кваліфікувати як універсальний гомофолізм, а також прикметник *schwul* на позначення

гомосексуальної особи та похідних (*гей, голубий, п...дер, п...дар, п...дарський* та ін.). Обидва відповідники є повними еквівалентами до українських гомофолізмів.

Отже, гомофолізми є універсальним засобом приниження чоловіка. Наявність синонімічних рядів в обох мовах полегшує трансляторні процеси й уможлиблює збереження інтенсивності емотивної конотації в ТП та дотримання мовних реєстрів.

Узагальнюючи, зауважимо, дослідження негативних емотивних конотацій із урахуванням гендерного аспекту висвітлює не тільки окрему лінгвістичну проблему, але й уразливі ділянки суспільства за гендерними ознаками, оголені в художній літературі.

3.3. Табуйована лексика в українсько-німецьких перекладах

Табування як комплекс заборон, характерних для того чи іншого етносу при перекладі німецькою мовою потребує опори на культурні маркери та лінгвокультурні коди. Оскільки контури табу кожної культури увиразнюють пластові нашарування її ментальних меж, уявлення про функціонування світу, упередження, страх тощо, закладені в лінгвокультурний код, їхня об'єктивація на тлі іншої культури повинна органічно вплітатися в текст, не змінюючи його експресивності. Це стосується як системи повір'їв, забобонів, пересторог, характерних для певної лінгвокультури, так і вірувань, упереджень, страху, які закладені в окультино-забобонній лексиці (сакральному табу, міфологемах, прокльонах, блюзнірстві), керуються колективним несвідомим, і закарбованих у лінгвокультурному коді кожного окремого етносу.

Обсценна лексика – найчутливіший пласт української та німецької мов. Вона є національно маркованою і також залежною від культури. ОО інкорпорує скатологізми, сексофолічний мовний інвентар, зокрема матизми, які не відповідають рівню встановленої соціумом моралі.

Як уже зазначалося, обсценізми інкорпорують сексофолізми та скатологізми і слугують підкласами як лайливої, так і табуйованої лексики. Їхній переклад

постулює різновекторність трансляторних потенцій.

3.3.1. Переклад сексофолізмів. Сексофолічні назви широко побутують як в українській, так і в німецькій лінгвокультурах, хоча, як уже зазначалося, пріоритетними залишаються скатологізми. Переклад обценної лексики передбачає володіння перекладачем фоновими знаннями й знаннями ментальності членів лінгвокультури, на яку здійснюється переклад. Він містить у собі тенденцію до певних «трансляторних перехресть», подолання яких потребує переосмислення головно із орієнтацією на цільову культуру, її оціннісні орієнтири, мовні норми, лінгвокультурні коди, що зумовлює переосмислення лексичного матеріалу на рівні контексту, підбір альтернативних можливостей та прийняття рішення на користь як тексту, так і читача.

Для окреслення грубих сексоцентричних назв вводимо термін *сексофолізм* (від лат. *sexus* 'стать, статеві стосунки' + гр. *φαῖλος* 'поганий, нікчемний') – будь-яка груба назва статевих органів та пов'язаних з ними процесів.

Сексофолізми охоплюють грубі назви дітородних органів, учасників статевого процесу, матизми, які за шкалою емотивності належать до надвисокого рівня грубості. Дослідження перекладу сексофолізмів демонструє відмінність різних лінгвокультурних кодів.

До найчастіше вживаних обценізмів сексуальної сфери належить **назва чоловічого статевого органа**, яка може виступати як згрубіло-просторозмовна лексична одиниця із широкою палітрою значень. У німецькій мові існує лексема-відповідник *Schwanz* (грубо). До синонімічного ряду обценізму *Schwanz* належать: (jemandes) *bestes Stück* (verhüllend), *Glied*, *gutes Stück* (verhüllend), *männliches Glied*, *Prachtexemplar*, *Schaft* (fig.), *Phallus* (fachspr.), *Dödel* (ugs.), *Kindermacher* (ugs.), *Lörres* (ugs., rheinisch), *Lümmel* (ugs.), *Piephahn* (ugs.), *Piepmatz* (ugs.), *Pillemann* (ugs., rheinisch), *Zumpferl* (ugs., österr.), *Bolzen* (derb), *Pimmel* (derb), *Pimmelmann* (derb), *Pullermann* (derb), *Rute* (derb), *Zipfel* (derb), *Riemen* (vulg.) [997].

Порівняймо із синонімічним рядом в українській мові, зафіксованим

Л. Ставицькою, який налічує понад 300 лексем (назвемо кілька з них): *агрегат, багатство, балда, банан, бандура, бен, валеk, варган, вар'ят, васильок, вася, дибло, дишель, діло, дітородний орган, дітородник, добро, женило, жеребчик, кіл, кілок, кінець, кінчик, кінь, макогін, неборак, невільник, нещастя, поц, правило, прироженє, смик, тирлик, тичина, товканик, товкач, черв'як, чечирка, шпилька, яринець* [444, с. 424–425]. Як в українських, так і в німецьких прикладах є значна кількість метафор та евфемізмів, що демонструє потенційну силу народної творчості.

Оскільки обценізми належать до найбільш «соціально чутливого» та особливо табуйованого пласта ненормативної лексики, його дослідження в українсько-німецькому перекладознавстві (і не тільки) практично не розглядалося. З цього приводу можемо опертися на думку Бодуена де Куртене, який зауважував, що «лексикограф не має права обрізувати й каструвати – живу мову» [49, с. 236], що варто екстраполювати й на дослідника.

Аналіз семантичної структури обценізму дає можливість простежити табу-семи, які слугують засобом бентеження, конфузу, шокування співрозмовників. Як зазначає Л. Ставицька, табу-сема, «наявна в окремому слові, <...> факультативно може включатися у структуру вислову задля надання йому шокувальної непристойности» [448, с. 22]. Перше значення обценізму на позначення чоловічого статевого органа – пряме. Етимологічно воно пов'язане із позначенням *хвоя* (голки хвойного дерева) та його індоєвропейськими відповідниками (порівн. [448]).

У більшості випадків обценізм на позначення чоловічого статевого органа слугує для вираження переносного значення із високим рівнем метафоризації, володіє негативною емотивною конотацією, яка виявляє негативне ставлення до мовця та реакцію на певну ситуацію і втілюється в переклад за допомогою обценених та необценених відповідників із різних інвективних сфер (насамперед скатологічної та сексуальної): *Schwuchtel* (ЮАМ); *Knacker* (СЖБМ); *Arsch* (СЖВ, с. 408); *Arschloch* (СЖВ). Функційні відповідники зазвичай зберігають емоційне маркування тексту.

Таким чином, у перекладах назви чоловічого статевого органа, в тому числі як частини ФО, спостерігаються десемантизація й однозначне домінування конотативного значення над денотативним із різним рівнем інтенсивності емотивності та орієнтацію на культурну специфіку реципієнта. Активність досліджуваного обценізму в українській літературі не відповідає його симетричній активності в перекладі. Перевага надається функційним відповідникам. Особливо яскраво це простежується на перекладі десемантизованого сексофолізму як складової ФО. Наприклад, найпоширеніше перекладацьке рішення у випадку перекодування словосполучення із сексофолізмом на позначення чоловічого статевого органа, який виражає запитання *чого? навіщо?*, впевненість у своїх словах і підсилення висловлення чи прояву експресивної реакції на щось, – використання ФО зі скатологічним елементом: *Scheiße noch mal* (СЖВ, с. 83), *mach keinen Scheiß; Scheiß drauf; Verpiß dich, das geht am Arsch vorbei* (СЖВ, с. 53), що підтверджує перевагу скатологічної інвективної стратегії німецької лінгвокультури над сексоцетричною, оскільки саме скатологізми є засобом вираження високого рівня емотивності.

Рівноцінним інтенсифікатором вираження високого рівня емотивності вважаємо міфологему із подвійним підсиленням ознаки за допомогою лайливої універсалії *verdammt: Teufel, verdammt* (СЖВ, с. 138). Коли ж ідеться про переклад ФО із назвою чоловічого статевого органа, що виражає сумнів, спостерігаємо різну інтенсивність емотивності. Наприклад: нейтралізацію: *vergeblich* (СЖА, 176), вживання фамільярного вислову *ums Verrecken* (СЖА, 204), а також міфологеми *weiß der Kuckuck* (СЖГДМ, с. 43), в основі якого лежить евфемізм, що належить до синонімічного ряду позначення *weiß der Teufel* і також сприяє послабленню емотивності. В інших випадках, коли йдеться про заміну сексофолізму скатологізмом чи міфологемою, важко говорити про еквівалентність, оскільки емоційне наповнення висловлень з огляду на лінгвокультурні коди має власний рівень емотивності. Приклади демонструють трансляторні рішення саме на користь скатологізмів як функційних відповідників, що відповідає кодові німецької лінгвокультури.

Подібну ситуацію із вживаннями скатологізмів та ФО із високим рівнем емотивності спостерігаємо і для відтворення посилів, що інкорпорують вираження зневаги, приниження, бажання перервати стосунки та спільні справи, вимогу залишити певну територію, небажання реалізувати чийсь умови: *Scheiß drauf* (СЖДМ, с. 55), *Verpisst euch* (СЖДМ, с. 146), *Scher dich weg* (СЖА, 108), *Hau ab, verdammt* (СЖДМ, с. 122), *'nen kalten Arsch kriegen* (ЮАМ, с. 31), а також для вираження незгоди, категоричного заперечення: зовсім ні: *keinen Furz* (СЖА, с. 119). Описані приклади не означають, що в перекладі цілком відсутня імплементація сексофолізмів. Десемантизовані вигуківі сексофолізми можуть упроваджуватися в текст як відповідники сексофолічних ФО на вираження великого здивування та для підкреслення стану сконфуження: *Schwanz und Gloria* (СЖДМ, с. 58), *verfi...kt noch mal* (ЛДПЯ, с. 50). Останні два приклади засвідчують надвисокий ступінь емотивності.

Безумовна перевага скатологізмів над сексофолізмами простежується і в таких прикладах: *Schwuchtel* (ЮАМ, с. 93), *Knacker* (СЖДМ, с. 30), *Arsch* (СЖВ, с. 365), *Arschloch* (СЖВ, с. 489), *Schwachsinn* (СЖА, с. 76), *etwas* (ЛДН, с. 279), *Bullshit* (СЖВ, с. 123), *Scheißdreck* (СЖГДМ, с. 22), *Zero!* (ЮАДО, с. 283), *verfi...kt noch mal* (ЛДПЯ, с. 50); вираження байдужості, згоди: *egal* (СЖДМ, с. 87), *scheißegal* (СЖДМ, с. 156), *geschenkt* (СЖДМ, с. 197), як запитання «для чого?» (на ...?): *Schwachsinn* (СЖА, с. 111), *verfi...kt noch mal* (ЛДПЯ, с. 163), *scheißegal* (СЖДМ, с. 235), *Scheiß drauf* (СЖВ, с. 366), *alles andere interessiert keine Sau* (СЖДМ, с. 121), *Ich scheiß drauf* (СЖГДМ, с. 76); слугує для вираження негативного налаштування, нестерпності, незгоди – (СЖА, с. 202); вираження примирення, роздратування – *scheiß drauf* (СЖВ, с. 76), вираження заперечення (ні ...!): *Scheiß drauf* (СЖВ, с. 141), *verfackter Scheiß!* (СЖВ, с. 49); позначення ознаки «нікчемний», «жахливий» – *verfackt* (СЖВ, с. 161), *Arsch* (СЖБМ, с. 19); як запитання «з якою метою?», «чому?» (на ...?) – *Scheiße, warum das denn* (СЖВ, с. 384), *Auf welchem verfi...kten Grund* (СЖВ, с. 122).

Дослідження унаочнює широку палітру відповідників, серед них провідне місце посідають скатологізми, які демонструють найадекватнішу відповідність в

емотивному градуванні. Обсценізми сексуальної сфери спостерігаються меншою мірою. Іноді складається враження, що грубі емоційні поняття, виражені сексофолізмами, описуються лексемами нижчого рівня емотивності. Проте для підсилення рівня емотивності насправді ж відбувається дистанціювання від мовних конвенцій МО та активізація виражальної сили емотивних лексем МП.

При відтворенні обсценізму на **позначення жіночого статевого органа**, у ТП трапляються як прямі, так і переносні значення для найменування будь-якої жінки та окреслення неприємної ситуації та ін. Наприклад, пряме та переносне значення: *всe до ...* – ‘бути у неприємній ситуації’ – *in der Scheiße stecken* (ЛДПЯ, 35), *im Arsch sein* (ЛДПЯ, с. 169); переносне: виступає у ролі частки та вживається як запорака в правдивості сказаного та впевненості у чомусь: *verdammt* (ЮАТ, с. 60) та ін. Дослідження демонструє вживання прямого відповідника, скатологізмів та універсального десемантизованого лайливого слова *verdammt*, які зберігають емоційну тональність мікротекстів, але дещо змінюють їхню мовну естетику.

Груба назва статевого акту вживається в художніх текстах як у прямому, так і в переносному значеннях і відтворюється як прямими німецькими відповідниками, так і евфемізмами, скатологізмами, стійкими словосполученнями, які, незважаючи на пом’якшення висловлення, забезпечують його емоційне забарвлення: *mit j-m treiben* (ЮАТ, с. 453), *bumsen* (ЛДК, 162); для вираження презирства, зневаги, байдужості до чого-небудь або небажання займатися чимсь, сваритися – *triezen* (ЮАТ, с. 139); *piesacken* (ЮАТ, с. 122); *ihr könnt mich mal [am Arsch lecken]* (СВЖ, с. 138); *am Arsch vorbeigehen* (ЮАТ, с. 149). Подібна ситуація простежується і при перекладі дієслова на позначення статевого акту, яке вживається у переносному значенні з тлумачними формулами «без поквапу / без толку робити щось», «займатися нудною роботою». Пряме значення: *rumwachsen* (СЖДМ, с. 135); переносне значення: *rumhängen* (СЖВ, с. 380).

Приклади засвідчують меншу продуктивність німецьких обсценізмів порівняно з тими, що побутують в українській та російській мовах. Відповідно, при перекладі увага звертається на експресивність висловлення. Подібне спостерігаємо і при відтворенні посилу – *leck mich* (ЮАТ, с. 99), *verdammt*

Scheiße (СЖБМ, с. 124). І в цьому випадку підтверджується звернення перекладача до скатологізмів. При відтворенні матірних евфемізмів у ролі вигуку спостерігаємо їхнє конвертування на універсальні лайливі слова, скатологізми: *мать його за лану* – *verdammt nochmal* (ОЗПДУС, с. 76), *leck mich* (ОЗПДУС, с. 21). Дослідження дає можливість припустити, що, очевидно, обценна лексика із посилом на матір як в історичній ретроспективі, так і сьогодні не була притаманна німецькій лінгвокультурі. В українській мові такі вислови функціонують «не як цілеспрямована образа, а у функції вигуку» [94, с. 99]. Змінюючи в перекладі мовно-асоціативні комплекси, виявляємо збереження у ТП емоційної тональності висловлення.

Функціонування сексофолізмів у текстах фіксують лінгвістичні корпуси COSMAS та «Грак» (див. діаграми А.9 та А.10 додатка А). До найбільш вживаних сексофолізмів у лексичному корпусі COSMAS II належить іншомовне вкраплення *fu...k*. Будучи семантично віддаленим від денотата, лексема залишається експресивно сильним скатологізмом, який слугує інтенсивним емоційно-чуттєвим маркером тексту і виступає відповідником передусім до вигуків та інвективних іншомовних вкраплень.

Наведені нами приклади унаочнюють трансляторну прерогативу скатологічної інвективи над сексофолічною, що базується на пріоритетній скатологічній інвективі німців, тобто на їхніх лінгвокультурних особливостях. Перебуваючи за ступенем грубості між двома крайніми точками – десемантизованим сексофолізмом, який вживається як вигук чи вияв здивування, захоплення тощо, та матизмами із надвисоким ступенем грубості, обценізмами, опираючись на різні характеристики ознаки, втілюються в переклад без перманентної опори на семантику, а з урахуванням впливу на реципієнта, а отже, й на відтворення авторської інтенції.

Трансляторні розвідки засвідчують, що переклад обценізмів сексуальної сфери та їхніх похідних здійснюється за допомогою скатологізмів, жаргонізмів, міфологем, у т. ч. іншомовних вкраплень, тощо. З огляду на німецьку лінгвокультуру вони функційно відповідають емоційно забарвленій лексиці МО,

відтворюють емоційне тло ТП, наближують текст до реципієнта і відповідають його ментальності. Це означає, що автори перекладу надають перевагу експресивно-емоційним і культурним маркерам, сформованим історично і характерним для МП. Дослідження засвідчує, що, користуючись важелями вибору, перекладач навмисне чи інтуїтивно, володіючи широким спектром мовного арсеналу, вдається до найбільш властивих для МП ЛО і ФО, закладених у лінгвокультурний код народу. Такий «мовний перевдяг» вкотре підтверджує анально-екскремальні інвективні стратегії німецької лінгвокультури.

Таким чином, переклад сексофолізмів відбувається за допомогою десемантизованих ЛО, які послаблюють зв'язок із ознакою, загальних пейоративів з негативною емотивною конотацією. Значне місце посідає табуйована лексика – універсальні лайливі слова (*verdammt*), які слугують вираженням експресивної реакції мовця, а також міфологеми (*zum Teufel*, *Weiß der Kuckuck*). Окрім того, спостерігається вживання комбінації скатологізм+обсценізм (*verfi...kter Scheiß*), іншомовних вкраплень (*Bullshit*), а також непрямих сексоцентричних відповідників. Коли йдеться про пряме значення слів (позначення органів та процесів сексуальної сфери), часто використовуються базові обсценні лексеми чи їхні аналоги.

3.3.2. Переклад скатологізмів. Скатологізми опираються на скатологічні інвективні стратегії, проте мають свою національну специфіку і є носіями різної інтенсивності емотивної конотації. З огляду на ненормативність, скатологізми української мови мають вищий ступінь грубості, інтенсивність емотивної конотації яких може послаблюватися чи посилюватися контекстом, що є важливим при перекладі. Вони позначають анально-екскремальні (задоцентричні, копроректальні) інвективні стратегії (лат. *Cūlus* – дупа, *merda* – лайно; у французькій: *merde*; в іспанській: *mierda*, в італійській: *pezzo di merda*, в польській: *gówno*), створені на основі тильноцентричності (від *тил* – задня, зворотна частина, сторона чого-небудь; бік, протилежний передньому, лицьовому (див.[513]). До найуживаніших німецьких скатологізмів належать лексеми *Scheiße*,

Arsch, *Arschloch*, які слугують функційними відповідниками для різних підкласів ЛОВ.

3.3.2.1. Скатологізм *Scheiße* в українсько-німецьких перекладах.

Лексема *Scheiße* є відповідником до українського позначення *лайно*, вживається як у прямому, так і в переносному значенні і, залежно від контексту, має різну інтенсивність емотивної конотації. Вона є засобом номінації певних предметів і явищ, виступає частиною ФО, а також відіграє роль вигука.

Вигуківі скатологізми функціонують як емоційні маркери. Їхня нейтралізація при перекладі може призвести до послаблення інтенсивності емотивної конотації та «знебарвлення» висловлення. Проблемою перекладу вигуків є те, що вони позначають емоції, але не називають їх. Аналізуючи відтворення англійських вигуків, М. Болдирєва та А. Сітко визначають такі труднощі перекладу: 1) багатозначність деяких вигуків, 2) нечіткість смислу (вони не називають, а позначають емоції), 3) наявність етноспецифічних вигуків [55, с. 197].

При відтворенні скатологічних вигуків важливу роль відіграє контекст. Тобто в переклад втілюється варіативний вигук МП або ж використовується нейтральний відповідник. Для відтворення скатологічних вигуків слугують такі техніки: «скатологічний вигук → скатологічний вигук»; «скатологічний вигук → нескатологічний вигук»; «нескатологічний вигук → скатологічний вигук».

Коли ведемо мову про рівень інтенсивності емотивної конотації, вказуємо на загальну ознаку обценізму, оскільки в кожній конкретній ситуації цей рівень є різним. Зокрема, скатологізм *Scheiße* слугує виразником емоцій, вживається як вигук, або ж у переносному значенні для позначення будь-якої речі поганої якості, непотребу тощо [92]. Лінгвокультурні особливості стосуються і вживання скатологізму: приміром, український скатологізм *г...о* з вуст української дитини володіє сильнішою інтенсивністю емотивності, у порівнянні із дитячою вербалізацією німецького відповідника *Scheiße*, який є менш грубим.

Разом із скатологізмами *Arsch* та *Arschloch* лексема *Scheiße* (див. діаграми А.11, А.12 додатка А) належить до скатологічних універсалій, «підмурівку

німецької лайки» (порівняймо із найбільш вживаними десемантизованими англійськими лексемами *sh...t, ass, f...k*). Розглядаючи скатологізм *Scheiße*, до аналізу залучаємо й англійський скатологізм *Sh...t*, який слугує відповідником до грубих іншомовних вкраплень та вигуків.

Оскільки, як відомо, одним із найпродуктивніших способів деривації в німецькій мові є слово- та основоскладання, скатологізм *Scheiße* виступає одним із компонентів складних іменників. Він призначений передусім для підсилення емотивності. Результатом такого словоскладання стають здебільшого двокомпонентні структури (скатологізм + іменник; скатологізм + прикметник / прислівник), які становлять продуктивний ряд композитів зі скатологізмом у препозиції (*Scheißwettwer, Scheißkerl, Scheißmusik, Scheißkino, Scheißwitz*) і володіють спільною семою 'поганий'. Значно рідше скатологізм перебуває у постпозиції і тоді виступає базовим словом (*Hosenscheißer, Klugscheißer*). Дослідження фіксує наявність у німецькій мові поодиноких композитів із двома скатологічними основами. Наприклад: *Scheißarsch*. Двокомпонентні структури як результат словоскладання характерні й для інших скатологічних основ (*Arsch-, Arschloch*). Такі слова слугують відповідниками для назв із високою інтенсивністю емотивної ознаки. В українській мові, на противагу німецькій, словоскладання не належить до продуктивних способів творення слів, перевага надається атрибутивним словосполученням. Наприклад: атрибут+іменник: *сп...не діло, гі...няна комашка*, які відтворюються композитами МП.

Композити зі скатологічним елементом вживаються для підсилення емотивності та в перекладах слугують для відтворення як скатологізмів, так і обценізмів сексуальної сфери із потужним емоційним забарвленням. Значення слова в одних випадках зрозуміле з контексту, а в інших – зі значення базового компонента як носія семи. Для перекладу скатологізмів використовуються як прості, так і складні лексеми, варіантні відповідники, нейтральні слова або словосполучення.

Оскільки не кожна калька може відтворити зміст певного явища, для перекладу важливе значення має коментар. Якщо текст передбачає тлумачення

певного поняття в канві твору, то коментар вважається зайвим: *gi...нодави – Scheißtreter (...ватяні штани, суконні черевики „Прощавай, молодість!“*, звані ще *gi...нодавами, гумові та кирзові чоботи, так само gi...нодави* (ЮАДХС, с.130) – *wattierte Hosen, klobige Halbschuhe Typ „Lebwohl, Jugend“, auch Scheißtreter genannt, Gummi- und Kunstlederstiefel, ebenfalls Scheißtreter* (с.138)).

За допомогою словоскладання може вводиться уточнювальний елемент, зрозумілий із загального контексту висловлення: *gi...но – Schlagerscheiß* (*І зрадити музику, свою музику, бо ті корови слухали винятково всяке gi...но типу «Лейся, песня!»*) (ЮАТ, с. 95) – *Und die Musik verraten, seine eigene Musik, denn diese Kühe hörten nichts als allen möglichen Schlagerscheiß* (с. 80)).

У перекладах спостерігається заміна одних скатологізмів на інші без втрати емотивної конотації висловлення та збереженням скатологічної сфери. Наприклад: *дуна – Scheißloch* («ніби їхня країна – дуна» (ЮАДХС, с. 99) – «*Ihr Land sei ein Scheißloch*» (с. 176)). Вжитий у переносному значенні, скатологізм *Scheiße* потребує семантичного переосмислення, стає носієм заниженої якості предмета/особи/ситуації тощо, що потребує відтворення в перекладі: ... *зачовгані чоботи, до подошов яких налип увесь бруд і gi...но повалені тиранії* (СЖА, с. 73). – ... *ihre dreckigen Stiefel, an denen der ganze Schlamm und die Scheiße der gestürzten Tyrannei klebten* (с. 75).

Типовим для відтворення скатологізмів є як усталений, так і функційний відповідник, а також вживання підсилювальних елементів, які зберігають емоційну тональність висловлення. Наприклад:

1. *Лайно*, пряме значення, щось неякісне – 1) *Mist* (відчищати від всякого лайна (СЖБМ, с. 28). – *von dem ganzen Mist befreien* (с. 33); 2) *Dreck* (*Його дурнуватий мозок розлетівся на всі боки, ніби пташине лайно*) (ЮАП, с. 207). – *Sein blödes Hirn spritzte nach allen Seiten wie Vogeldreck* (с. 215)); 3) *Scheiße* (*щоб якомога менше звертати увагу на довколишнє грандіозне збурення лайна*) (ОЗМ, с. 286). – *um das grandiose Wogen der Scheiße um sich herum zu übersehen* (с. 249));

2. *Г...о*, щось поганої якості, нестерпне; нікчема – 1) *Scheiße* (*.. хоча за великим рахунком – те саме г...о*) (СЖБМ, с. 8). – ... *obwohl es ja genau genotmen immer*

derselbe Scheiß ist (с. 15)); 2) *Arschloch* (Мені не подобались піонери. В них стільки г...а було (СЖВ, с. 182). – *Die Pioniere mochte ich nicht. Da waren so viele Arschlöcher dabei* (с. 165)); 3) *Mist* (Два дні тому вони завантажились у Харкові товаром – спортивними костюмами, китайськими кросівками та іншим г...м (СЖВ, с. 24) . – *Vor zwei Tagen hatten sie sich in Charkiw mit Ware versorgt – Trainingsanzüge, chinesische Turnschlappen und anderer Mist* (с. 26)); 4) *beschissen sein* (Джон Леннон його підтримує, так, каже, погода г...о, але ж було гірше (СЖБМ, с. 46). – *John Lennon gibt ihm recht, ja, sagt er, das Wetter ist beschissen, aber es war schon mal schlimmer* (с. 49)); 5) *Bullshit* (Вся ця колективна терапія – це все г...о (СЖВ, с. 419). – *Diese ganze Gruppentherapie – das ist doch alles Bullshit* (с. 374)). Використання трансляторної техніки «скатологізм → скатологізм» засвідчує активізацію у трансфері адекватного емоційно-чуттєвого арсеналу, що зумовлює збереження емоційної тональності висловлення.

Аналіз прикладів зі скатологізм *Scheiße* свідчить про його високу продуктивність як трансляторного відповідника з використанням різних технік перекладу:

1. «ЛО/ФО літературної/ розмовної мови → скатологізм/ ФО + скатологізм»: елем.: *займатись незрозуміло чим – einen Scheißdreck treiben* (СЖВ); «ФО (розмовна мова) → ФО (скатологізм)»: *без дурників – ohne Scheiß* (ОЗПДУС).
2. «Скатологізм → літературна/ розмовна лексика»: *вс...тися – explodieren* (ЮАТ).
3. «Скатологізм → скатологізм»: *г...о паскудне – verfluchte Scheiße* (ТМГ).
4. «Лайливе слово (вигук) → скатологізм»: *зараза – schöne Scheiße* (вигук)» (ОЗМ).
5. «ФО (скатологізм) → ФО (скатологізм)»: *накласти в штани – in die Hosen scheißen* (ЮАП).
6. «ЛО/евфемізм → ФО (скатологізм)»: *блудний – mit Scheiße voll sein* (ЮАП).
7. «Скатологізм → ФО (скатологізм)»: *на фіт вср...тися – das ist alles 'n'Scheiß wert* (ОЗМ).
8. «ФО (жаргонізм) → скатол. інтенсиф.»: *по барабану – scheißegal sein* (ЮАДО).
9. «Евфемізм секс. сфери → скатологізм»: *блін – Scheiße* (ОЗМ).
10. Повернення до мови джерела: *шайс – Scheiß* (ЮАТ).

11. «Жаргонізм → скатологізм»: довбана білявка – *scheiß Blondine* (СЖДМ); лажка – *Scheiße* (СЖДМ).
12. «Міфологема → скатологізм»: Тьху ти, чорт – *Schöne Scheiße* (ОЗМ); до дідька зимно – *scheißkalt* (ЮАП).
13. «Обсценізм сексуальної сфери → скатологізм», усічений обсценізм → скатологізм: б...я – *verdammte Scheiße* (СЖДМ).
14. «ДО → скатологізм»: до хуєри – *Was 'n Scheiß* (ЮВТС).
15. «Скатологізм іншомовного походження (латиниця) → скатологізм іншомовного походження (латиниця) (трансплантація)»: *sh...tty – sh...tty* (ЮАП).
16. «Скатологізм іншомовного походження (кирилиця) → скатологізм іншомовного походження (латиниця)»: *wim – shit, wim* від англ. *Shit* – лайно (ЮАТ)).
17. «ФО (скатологізм)/ ЛО скатологізм → іншомовне слово»: *дуна в квіму! – basta!* (ЮАП)).
18. «Гра слів із присутністю скатологізму → Гра слів без/із наявністю скатологізму» (див. п.5.1).

Таким чином, скатологізм *Scheiße* належить до особливо продуктивних лексем для відтворення емотивно конотованої ЛОВ, тобто є ненормативною універсалією. Зауважимо, що лексема *Scheiße* має кілька евфемізмів (*Scheibenkleister/Scheibenhonig* та ін.), які сприяють творенню комічного ефекту в тексті (порівняймо із англійським *shoot* або його розмовним варіантом *stuff*).

Отже, попри наявність в українських текстах різної ОО у перекладі фіксуємо скатологічні пріоритети. Скатологізм *Scheiße* як універсальний виразник емоційності із різним ступенем інтенсивності ознаки слугує для відтворення скатологічних відповідників, обсценізмів сексуальної сфери, жаргонізмів, ДО тощо.

3.3.2.2. Скатологізми *Arsch* та *Arschloch* як трансляторні відповідники в українсько-німецьких перекладах. Окрім скатологізму *Scheiße* до найбільш активних скатологічних лексем належить обсценізм *Arsch* (груба назва сідниць). Скатологізм слугує як анатомічним вульгаризмом, так і пейоративом із

негативною емотивною конотацією, за допомогою якої виражається негативне ставлення до адресата. Він активно функціонує як у прямому, так і в переносному значенні в розмовній мові, літературі, народній творчості тощо (наприклад, *Hose ohne Arsch*, *жінка без ср...ки – як село без церкви*). Жести, пов'язані із відповідною частиною тіла в українській культурі у попередніх століттях слугували для вирішування конфліктних ситуацій; їх на сьогодні замінили сексуальні жести: демонстрування руки нижче ліктя та середнього пальця.

Скатологізм *Arsch* належить до групи універсальних пейоративів, незалежно від того, яка «риса або вчинок цієї людини викликали наші негативні емоції», і перекладаються, як негідник, паскуда, покидьок тощо, тобто має «високий ступінь узагальнення» [94, с. 103] і володіє різною інтенсивністю емотивної конотації. Скатологізм активно використовується як функційний відповідник для перекодування сленгізмів, арготизмів, евфемізмів просторіччя тощо.

У перекладах елементів молодіжної мови пейоратив *Arsch* виступає «балансовим відповідником», що зберігає емотивну конотацію та динаміку висловлення, які властиві для молодіжного мовлення. Так, сленгізм *без понтів*, який у молодіжній мові означає «просто», «природно» [257], в перекладі на німецьку мову конвертується на емотивно забарвлену скатологічну ФО *für den Arsch*, що сприяє збереженню емоційного балансу. Розмовна лексема *kapiert*, властива молодіжному мовленню, емоційно сильніша від лексеми *rozumiti*, що надає висловленню природності (*Инакше нам без понтів, без церкви, ви зрозумійте!* (СЖДМ, с. 97) – *Ohne Kirche ist alles für den Arsch, kapiert?* (с. 83)).

Скатологізм *Arsch* використовується як відповідник для назви осіб із негативними характеристиками (кримінально-в'язнична лексика, жаргонізми, військова лексика та ін.). Наприклад, пейоратив *лох* у кримінально-в'язничній лексиці номінує потенційну жертву злочину. Він активно реалізується і в молодіжній мові у значенні 'тюхтій, роззява, некмітлива людина' [443]. При його відтворенні німецькою мовою використовується функційний відповідник – скатологічний пейоратив *Blödarsch* (відбувається зміна інвективної сфери). При цьому німецька словотвірна модель (словоскладання прикметника *blöd* + іменника

Arsch) зумовлює підсилення ознаки, яка подвоює рівень емоцій. (Як лоха, – додав Владік (СЖВ, с. 427). – *Wie einen Blödarsch, – fügte Wladik hinzu* (с. 381)). Приклад ілюструє повне відтворення емоційної конотації.

Подібні результати перекладу простежуються і в інших прикладах:

1) мудак, крим.; немудра, наївна, нікчемна людина – *Arsch* («Ви, що лохи? – хоробриться Какао, відчуває все-таки, мудак, що він на своїй території» (СЖДМ, с. 146). – «*Seid ihr eigentlich bescheuert? – Kakao wird mutiger, der Arsch spürt seinen Heimforteil*» (с.163));

2) мудило, жрм; крим., вульг., немудра людина – *Blödarsch* (І він, мудило, купився (СЖВ, с. 400). – *Und er, Blödarsch, nahm es ihnen ab* (с. 357));

3) кретин, перен. дурень, тупак – *Arsch* (Це ізоляція, кретине (ЮАМ, с. 58). – *Das ist die Isolation, du Arsch* (с. 83));

4) ублюдок, лайл. нікчема – *Arsch* (Та не Карбюратор, — я теж підводжусь, – цей – товстий ублюдок? (СЖДМ, с.140) – *Nicht Zündkerze, – ich stehe ebenfalls auf, – dieser – fette Arsch?* (с. 157)); *Lahmarsch* (Пізніше, за кілька років, її син, підкісний ублюдок, посвариться зі своїми друзями (СЖА, с. 84). – *Einige Jahre später stritt sich ihr Sohn, ein totaler Lahmarsch, mit seinen Freunden* (с. 86));

5) падло, крим., жрм; підла людина – *Arsch* (Якесь падло – ти його знаєш (ЮАДО, с. 235). – *So ein Arsch – du kennst ihn* (с. 263));

6) череп, військ. солдат, наступний в ієрархії після дідів [968] – *Schützen Arsch* (Скажімо, серед ночі зганяли своїх черепів – десятку за десяткою, відділення з відділенням – до туалету (ЮАТ, с.169). – *So trieben sie ihre Schützen Arsch nachts zur Toilette – Zug für Zug, Gruppe für Gruppe* (с.138)).

Відтворення грубих пейоративів, зокрема елементів кримінально-в'язничної лексики, жаргонізмів, військової лексики за допомогою скатологізму *Arsch* засвідчує його функційну різновекторність.

При перекладі арготизмів та їхньому конвертуванні на скатологізм *Arsch* спостерігаємо приклади перекладацької політкоректності. Обсценізм слугує активним відповідником для перекладу інших арготизмів. Наприклад, ФО *порвати очко на німецький хрест*, за Л. Ставицькою, належить до кримінально-

в'язничного лексичного арсеналу та позначає «зробити все можливе й неможливе задля досягнення певної мети» [443, с. 92]. Він відтворюється за допомогою описового перекладу *den Arsch in Einzelteile zerlegen* (*Хахаль напрочуд вчасно попередив, щоби більше ноги моєї в Гальки не було, інакше порве мені очко на німецький хрест* (ЛДН, с. 39). – *Der Verehrer warnte mich schroff, aber überraschenderweise rechtzeitig, nicht mehr in Halkas Nähe zu kommen, sonst würde er mir den Arsch in Einzelteile zerlegen*» (с. 43). Відтворюючи емотивну конотацію ФО, простежуємо пріоритетне ставлення перекладача до етичних принципів німецької лінгвокультури, адже перекладач уникає калькування і вдається до описового перекладу, що вважається політкоректним.

Лексема *Arsch* активно використовується як складова ФО та вигуків. Фіксуємо такі техніки перекладу: «ФО → ФО», «не ФО → ФО», «ФО → не ФО». Лексема функціонує як складова гри слів у перекладі (*весь зельоний, в жопе веткі, канітан ідьот с разведкі* (ЮАТ, с. 25). – *Es schilt der Hauptmann barsch den Schützen Arsch* (ЮАТ, с. 24)) і як вигук: «вигук → ФО із скатологізмом»: *курча ляга, евфем., вигук*, вживається для вираження емоцій; *курча ляга македонська – Himmel, Arsch und Zwirn* (*Та що то, курча ляга македонська, – вибухала матінка, – Шо ви з себе глунка робите?* (ЮВТС, с. 67) – *Himmel, Arsch und Zwirn, ärgerte sich Mama, „du bist wohl ein Papagei?“* (с. 87)).

Аналізуючи десемантизований вигук *курча ляга македонська*, варто зазначити, що він не інкорпорує конкретних конотацій, а виражає емоційний стан мовця і вживається як реакція на певну ситуацію, при цьому не завжди негативну. Порівняймо із подібними вигуками: *курча лімонада, курча ляга (курча нога), хулера, ясна дуна*, які також належать до діалектних: їх часто вважають приналежними до львівської гвари.

Німецький мовний зворот *Himmel, Arsch und Zwirn* є набором непов'язаних між собою лексичних одиниць, за допомогою яких лаються і лихословлять. Його корені сягають тих століть, коли людина, вдаючись за допомогою надприродних сил зверталися до Бога, божественних осіб (*Herrgottnochmal!*) і навіть зосібна – до д...дька (*Zum Teufel!*). Оскільки Боже ім'я не повинно було «вживатися всує», його

замінювали іншими назвами. Наприклад, *Vox* або *Potz*. Звідси – *Potz Blitz!* Особливо сильними вважалися звертання до неба як місця перебування Бога (*O Himmel!*). Тому, в перекладах таке звертання було способом відтворення будь-якої лайки, зокрема обценізмів/евфемізмів. Наприклад: *ну блін – Himmel! (I полотна вже натягнені продаються, ну блін ваще* (ОЗПДУС, с. 70) – *Und schon bespannte Leinwände verkaufen sie hier, Himmel!* (с. 65)). Якщо небо вважалось місцем досконалості, то задня частина людського тіла мало протилежну конотацію. Оголювання сідниць у давні часи використовували для відганяння всього злого. Слово *Zwirn* означало «міцність», у поєднанні із лексемами *Himmel* та *Arsch* воно відтворювало триєдине позначення сили. Сьогодні мовний зворот *Himmel, Arsch und Zwirn* повноцінно володіє високими експресивно-емоційними та культурними маркерами, які сформувалися історично, проте зазнали змін. Його відтворює емоційно-чуттєвий посил автора шляхом застосування лайки та лихослів'я.

Важливою підгрупою пейоративів є антропоніми (зокрема власні назви) та топоніми зі скатологічним елементом, вжиті у переносному значенні. Метафоризація власної назви пов'язана із негативними рисами людини, яку автор особливим чином підкреслює. Таке етикетування якості персонажа вважається не тільки бажаним, але й важливим для відтворення в перекладі. До ефективних способів перекладу належить калька, менш ефективних – транскрипція/транслітерація, які потребують коментаря, що простежується на такому прикладі: *Петя Дуна – Petja Dupa (Петя Дуна був нашим духовним лідером, окрім того – адептом і свідком “Айрон Мейден”, “Пантери” та українського панку* (ЛДПЯ, 56). – *Petja Dupa war unser geistiger Führer, außerdem Anhänger und Zeuge von Iron Maiden, Pantera und ukrainischem Punk* (с. 61)).

Розуміння закладеної в текст авторської інтенції залежить від загального контексту та його осягнення реципієнтом. При калькуванні промовистих імен властиве перенесення в текст перекладу назви із додавання відповідних флексій МП (переклад + типове закінчення мови-джерела/мови перекладу). *Пан Дупик – Pan Arscher (...на зразок „Пан Дупик взяв наборг кильо м'яса „або „3 млина*

скнилівського – *штири мішки борошна пилльованого* (ЮВТС, с. 85). – ...zum Beispiel „Pan Arscher – halb Kilo Schweinernes“ oder „Aus Skniliwsker Mühlen – vier Säcke Mehl eingetütet (с. 110)); *Голосраченко – Nackarschuk* (постовий мусор *Голосраченко* (ЮАМ, с. 97); *станції Дуна Середня та Дуна Верхня – die Stationen Hinterarschyn und Oberarschyn* (...оскільки на перегоні між станціями *Дуна Середня та Дуна Верхня* на путях лежала корова (ЮАДО, с. 27). – ... da auf der Strecke zwischen den Stationen Hinterarschyn und Oberarschyn auf den Gleisen Rinder lägen (с. 30)). Калькування відтворює негативну емотивну конотацію, закладену в контекст.

Л. Ставицька у словнику «Українська мова без табу» наводить такий синонімічний ряд до лексеми *сідниці*: *аеродром, булки, верстат, гузиця, ганка, гармата, гена, гузиця, жєня, жопа, заднє місце, куфер, личко, м'якушпопка, п'ята точка, рєнджигло, сапа, сідало, сідниця, ср...ка, попа, станок, стара пані* [448, с. 427]. Частина цих назв представлена у досліджуваних нами текстах (*дуна, задниця, жопа, одне місце, попа, гена, ср...ка*) і відтворена за допомогою обценізму *der Arsch*:

1) *попа – Arsch* (*Кажуть – або в попу, або...* (ОЗПДС, с. 168) – «*Sie sagen, entweder in den Arsch oder ...* (с.153));

2) *гена – Arsch; підняти гену*, почати щось робити – *den Arsch heben* (*Лінивий Дюк підняв свою гену* (ЛДПЯ, с. 23). – *Der faule Djuk hob seinen Arsch* (с. 30));

3) *дуна, сідниці – Arsch* (*За що, Італіє, я так тебе люблю? За те, що дмєш у дуну кораблю* (ЮАП, с. 32). – *Wofür, Italien, lieb ich dich mehr und mehr? Weil mein Schiff sinkt wie Arsch im Meer!* (с. 35)); *мати в дуні, ігнорувати когось/щось – am Arsch vorbei gehen* (*Я мав усе в дуні* (ЮАП, с. 306). – «*Mir ging alles am Arsch vorbei* (с. 319)); *повна дуна, вульг., важка ситуація – voll im Arsch* (*Вона була для Р. акурат таким засобом, тим-то й почувала себе повною дуною* (ОЗМ, с. 325). – *Für R. war sie genau so ein Mittelchen, und genauso fühlte sie sich auch, voll im Arsch* (с. 284));

4) *задниця – Arsch* (*Метушливу зграю роздягнутих відьом з обвислими цицьками та задницями* (ЮАДО, с. 157). – *Der aufgeregte Schwarm nackter Hexen*

mit hängenden Titten und Ärschen (с. 174)); сидіння на півзадниці – *mit halbem Arsch sitzen* (... сидіння на півзадниці між двома розповзлими відморозками (ЮАДО, с. 184). – ... *sitzen mit halben Arsch zwischen zwei fetten Ganoven* (с. 206)); спарити задницю, наказувати – *den Arsch aufreißen* (...груба політична помилка, за яку українському керівництву мусили з Москви добряче спарити задницю (ОЗМ, с. 42). – ... *ein grober politischer Fehler, für den der ukrainischen Führung der Arsch aufgerissen worden war* (с. 33)); надерти кому-небудь задницю, вульг.-просторозм. бити – *jemandem den Arsch polieren* (... крім гордоців і злого бажання надерти задниці... (СЖБМ, с. 122) – ... *außer dem Stolz und dem fiesen Vergnügen, noch jemandem den Arsch zu polieren...* (с. 120)); підтирати комусь задницю, вульг., презирл. упадати біля когось, панькатися, догоджати кому-небудь, прислужуватися – *die Ärsche, abwischen* (... ціла пачка бумажок, якими задниці підтирали! (ЮАДО, с.254) – ... *'n ganzes Päckchen, äh, Papier, mit dem sich welche die Ärsche, also, abgewischt haben!* (с. 283));

5) жопа вульг., заднє місце – *Arsch*; підіймати жопу, щось робити, прикладати зусилля – *den Arsch bewegen* (Давай, Льолік, підіймай свою жопу і виручай друга (СЖВ, с. 195). – *Auf, Lolik, beweg deinen Arsch und hilf einem Freund aus der Patsche* (с. 176)); жопабалишой – *echt großen Arsch haben* (... за то, що має «жопабалишой» (ЮАМ, с. 12). – ... *weil er echt großen Arsch hat* (с. 18));

б) одне місце; бути комусь до одного місця, бути байдужим до когось, чогось – *Arsch*; бути до одного місця, бути чимось неважливим – *am Arsch vorbeigehen* (... зрештою, чупа-чупси мені були до одного місця (СЖА, с. 19). – ... *die Chupa Chups gingen mir eigentlich am Arsch vorbei* (с. 23));

7) *ср...ка*. Заднє місце – *Arsch* (... а як по-польски *ср...ка* (ЮАП, с. 233). – ... *und was heißt Arsch auf polnisch* (с. 242)); час *ср....ки*, дуже складна, безвихідна і неприємна ситуація – *am Arsch sein* (... то був час нашої найглибшої *ср...ки* (ЮАТ, с. 87). – *In der Zeit waren wir total am Arsch* (с. 73)); дати по *ср...ці*, вульг., бити, лаяти – *Tritt in den Arsch bekommen* (... чемних погладили по голівці, а нечемним, як то кажуть, добре дали по *ср...ці* (ЛДК, с. 69). – *den Braven wurden die Köpfe gestreichelt, und die Schlimmen bekamen, wie es so schön heißt, einen gehörigen Tritt*

in den Arsch (с. 88)).

Конвертування низки синонімів за допомогою лексеми *Arsch* не фіксує скатологічної бідності цільового мововжитку, а засвідчує високу продуктивність досліджуваного скатологізму на відтворення емотивної конотації.

Дослідження фіксує репрезентацію у ТП ФО зі скатологічним елементом, які відповідають розмовним ЛО та сленгізмам без скатологічного елемента. Наприклад, ФО для позначення дій, процесів, станів, рис характеру тощо:

1) бути у поганому стані: *загнутись*, фізично виснажитися – *im Arsch sein* (... якщо міліціонери почнуть користуватись косметикою, їхній суспільний рейтинг, і без того невисокий, вкінцець загнеться (СЖА, с. 7). – ... *wenn die Polizisten auch noch anfangen, sich zu schminken, ist ihr gesellschaftliches Ansehen, das ohnehin ramponierte, vollends im Arsch* (с. 13));

2) володіти поганими звичками/рисами характеру: *западлити*, зробити комусь щось неприємне – *arschig sein zu jdm* (Дехто мені дуже западлив (ЛДН, с. 138). – *Da war einer echt arschig zu mir* (с. 160));

3) займатися непосильною працею: *наживати грижу*, працювати понад силу – *den Arsch aufreissen* (а хто і в загранку чухнули, бо хто я їм такий, щоб за двадцять баксів на місяць грижу наживати (ЮАДО, с. 234). – *Und manche kratzen sogar die Kurve ins Ausland, und warum sollten sie sich auch für zwanzig Dollar den Arsch aufreissen* (с. 263));

4) жахнутися чогось/когось: *нашугатися*, злякатися чогось – *Arschsaunen bekommen* (Вони нашугаються (ЛДПЯ, с. 144). – *Sie bekommen Arschsaunen* (с. 149)). Наведені приклади засвідчують продуктивність скатологічних ФО у перекладі, які виступають виразниками різної інтенсивності емотивної конотації.

Скатологізм *Arsch* належить до широкого синонімічного ряду (*Po, Poro, Gesäß, Allerwertester, Hintern, Hinterer, Hinterpartie, Hinterkastell, Kiste, Podex, Kehrseite, Hinterteil*), лексеми якого є малоактивними у досліджуваних нами перекладах. Українське слово *ср...ка* демонструє домінантність серед лексем відповідного синонімічного ряду різного ступеня вживаності та підвищеного і високого рівня інтенсивності емотивної конотації: *ср...ця, сідниця, гапка,*

гена, генака, паністара, сидня, гузно, гузниця, гузиця, огузка, репа, дуна, дупця, попа, попка, жопа, жопка, пані стара. Не всі вони мають місце в досліджуваних нами художніх творах. Аналіз лексичних корпусів COSMAS II та «ГРАК» засвідчують, що до найуживаніших із досліджуваних нами скатологізмів належать *Arsch* (див. діаграми А.17, А.18 додатка А), а в українській мові *дуна*, *сп...ка*.

Аналізуючи переклад скатологізму *дуна*, простежуємо застосування перекладачами відповідників із різною інтенсивністю емотивної конотації. Опираючись на контекст, скатологічні фразеологізми перекладаються за допомогою функційних відповідників. Наприклад: 1) *Hintern*: *підняти дупу*, *почати щось робити* – *den Hintern heben* (Коли всі до останнього підняли свої дупи, ми подякували і зробили наступну заяву – про саморозпуск (ЮАТ, с. 283). – *Als dann alle ihre Hintern gehoben hatten, dankten wir und verkündeten unsere Selbstaflösung* (с. 232)); 2) *Arsch*: *поцьомати в дупу* – *auf den Arsch küssen* (А ти поцьомай мене в дупу! (ЮАП, 266) – *Küss mich einfach, Auf den Arsch!* (с. 276)); 3) *Scheißloch* (ніби їхня країна – *дуна* (ЮАДХС, с. 99). – *Ihr Land sei ein Scheißloch* (с. 176)); 4) *Kacke* (Борщ без м'яса то є *дуна*; що ж – виходить, буде *зуна* (ЛДН, с. 254) – *Borschtsch ohne Fleisch ist Kacke: Aber was soll's, dann wird's eben ein vegetarischer* (с. 295)). В останньому прикладі – алюзії на пісню («*Barszcz bez mięsa to jest zupa*») спостерігаємо в перекладі втрату рими, ритму та ампліфікацію. При трансфері скатологізму *дуна* метафорою *Schnecke* (... *ти навіть не думай* – *попередив він мене* – *це моя дуна* (СЖБМ, с. 145) – ... *aber Pfoten weg, warnte er mich, das ist meine Schnecke* (с. 152)) простежуємо вживання функційного відповідника, характерного для відтворення непрямих значень.

Скатологічна репрезентація в текстах урізноманітнена також вульгарним жаргонізмом *жопа*, що, крім прямого значення (позначення сідниць), вживається в переносному як елемент ФО, який при трансфері німецькою мовою відтворюється за допомогою різних способів перекладу, до яких належать експланація, калька, а також елімінація, застосування лексичного відповідника з емоційною ознакою меншої інтенсивності. Наприклад: вульгарний просторічний

вираз *брати за жопу*, що означає ‘ув’язнити, спіймати когось’, відтворюється за допомогою розмовної одиниці *hochgehen*, що означає ‘бути арештованим’ і є повним конотативним еквівалентом до одиниці оригіналу (*Мамку взяли за жопу в Італії* (ЮАДХС, с. 243). – *Die Mama ging in Italien hoch* (с. 142)).

Вважаємо, що елімінація понижує інтенсивність емотивної конотації, але з огляду на контекст не завжди призводить до зміни мовних реєстрів. До складних способів перекладу належить відтворення римованої гри слів зі скатологічним елементом та непрозорою конотацією, що творить комічний ефект. Наприклад, *весь зельоний, в жопе веткі, капітан ідьот с разведкі* (ЮАТ, с. 25). – *Es schilt der Hauptmann barsch den Schützen Arsch* (с. 24). Введене в змодельовану перекладачем мовну гру *Schützen Arsch* (солдат, якого принижують) із скатологічним елементом зберігає словесну іронію, а також емотивну конотацію та низький мовний реєстр. Дотримання рими при зміні ритмомелодики демонструє творчий підхід до трансферу та перекладацьку винахідливість.

Лексема *Arsch* проявляє свою високу продуктивність як складова німецьких композитів, до яких належать метафори *Blödarsch*, *Arschgesicht*, а також пейоратив із сильним емотивним забарвленням *Arschloch*. Пейоратив *Arschloch* означає ‘підла, нікчемна людина (чоловік)’ і належить до універсальних позначень, які вказують на негативні характеристики людини. Словник „Duden“ подає його тлумачення як назву людини, на яку сердяться [990], та окреслює такий синонімічний ряд: *After*, *Dummkopf*, *Loch*, *Schwein*, *Unmensch*. Інтернет-словник «Academic dictionaries and encyclopedias» подає дещо ширший синонімічний ряд: *Arschloch*: *Anus* (fachspr.); *Darmausgang*; *Rosette* (umg.); *After*; *Wichser* (vulgär); *Arsch* (derb); *Hurensohn* (derb); *Hund* (derb); *Schweinehund* (derb); *Scheißkerl* (derb); *Mistkerl* (umg.); *Drecksack*. М. Бітблум та С. Люпкес у книзі «Woran erkennt man ein Arschloch. Für jeden Quälgeist eine Lösung» [934] подають характеристику дванадцятих типів людей, яким підходить визначення *Arschloch*. До них належать *der Abgreifer*, *der Besserwisser*, *der Distanzlose*, *der Lügner*, *der Missgönner*, *das Pseudoarschloch*, *der Querulant*, *der Radfahrer*, *der Schnorrer*, *der Verharmloser*. Усі перелічені ознаки підтверджують універсальність пейоратива *Arschloch*.

Це уможливлює включення скатологізма *Arschloch* не тільки до найпоширеніших пейоративів німецької мови, але й разом із скатологізмами *Scheiße*, *Arsch* до найуживаніших функційних відповідників перекладу з різним ступенем інтенсивності емотивної ознаки. Оскільки для перекладу обценної лексики емотивна конотація є визначальною, скатологічний пейоратив *Arschloch*, який слугує «позначенням особи, на яку хтось сердитий» [990], є відповідником до низки пейоративів із різним рівнем емотивної конотації, дистанціюючись від прямого значення як анатомічного вульгаризму, що свідчить про його універсальність. Для нього властиві трансляторні техніки «скатологізм → скатологізм/жаргонізм/ арготизм/діалектизм/ інший пейоратив», що характеризують його як функційного відповідника для трансферу різних підкласів та груп ЛОВ.

Згаданий вище арготизм *казьол* на позначення «вкрай негативного ставлення до особи чоловічої статі, яка виявляє непристойну поведінку» [448, с. 62] слугує засобом образи чоловіка із високою та надвисокою інтенсивністю емотивності та при трансфері на німецьку мову за допомогою пейоратива *Arschloch* зберігає емоційний баланс і не контрастує з ним з огляду на мовні регістри (*Чуєш, казьол?* (ЛДПЯ, с. 168) – *He, Arschloch* (с. 173)). Подібне простежуємо і в таких прикладах трансферу низки пейоративів, при перекладі яких зберігається баланс амплітуди емоцій:

1) *покидьок* (‘непотріб’, ‘мерзотник’) – *Arschloch* (*Тоді я майже випадково попав Феді в голову сніжкою, переплутавши з иньчим покидьком* (ЛДПЯ, с. 86). – *Damals traf ich Fedja versehentlich mit einem Schneeball am Kopf, weil ich ihn mit einem anderen Arschloch verwechselt hatte* (с. 90));

2) *сволоч* (‘мерзотник’) – *Arschloch* (*А потім якась сволоч підпалила будинок* (ЛДК, с. 139). – *Und dann hat irgend so ein Arschloch das Haus angezündet* (с. 173));

3) *сука* (‘доносчик’, ‘нікчема’) – *Arschloch* (*сука остання (... але директор його, сука остання, нагинає усіх з цими виборами* (СЖА, с. 49). – *... der Direktor das letzte Arschloch ist, allen mit den Scheisswahlen auf die Nerven geht* (с. 52);

4) *сучий син* (‘дурна людина’, ‘мерзотник’) – *Arschloch* (*Без музики ти*

дешевий сучий син (ЮАМ, с. 61). – *Ohne Musik bist du ein billiges Arschloch* (с. 88));

5) ублюдок, ('нікчема') – *Arschloch* (Твій Елвіс – американський ублюдок (СЖГДМ, с. 75). – ... *dein Elvis ist ein amerikanisches Arschloch* (с. 64)). Більшість пейоративів виражає сильне роздратування, обурення, гнів і впорядковується у синонімічний ряд із значеннєвими характеристиками «негідник», «нікчема», «мерзотник». Пейоратив *Arschloch* інкорпорує ці ознаки й атрибутується як повний відповідник та сильний емоційний маркер висловлення.

Пейоратив *Arschloch* слугує відповідником поширеного в досліджуваних текстах арготизму *мудак* (*Але мудаки є мудаками* (ЛДПЯ, с. 89). – *Aber Arschlöcher sind Arschlöcher* (с. 94)). Обидва пейоративи в прямому значенні позначають інтимні органи і є «метонімічними пейоративами на позначення людини (*pars pro toto*)». Арготизм *мудак*, який номінує наївну людину, дурня, належить до сексофолізмів («від мудь, що у старослов'янській стосувалося в широкому і у вузькому значенні чоловічої статевої сфери») [94, с. 99]. Простежується трансляторна техніка «сексофолізм → скатологізм». Зміна інвективних сфер не впливає на інтенсивність емотивного рівня висловлення: обидва пейоративи (*мудак* і *Arschloch*) слугують для вираження високого ступеня експресії та емоційного розкріпачення (див [488]).

Пейоратив *Arschloch* виступає функційним відповідником для відтворення скатологічних пейоративів (трансляторна техніка «скатологізм → скатологізм»), наприклад, пейоративів *г...о*, *г...нюк*, *зас...нець*, що наділені негативною емотивною семою на позначення нікчеми, негідника: 1) *В них стільки гів...а було* (СЖВ, с. 182) – *Da waren so viele Arschlöcher dabei* (с. 165); 2) *Ось, поліз, г...нюк малий через кватирку* (СЖДМ, с. 183). – *Das kleine Arschloch ist durch die Fensterluke eingeklettert* (с. 204); 3) *Продали авіацію, зас...нці, – він знову налив* (СЖВ, с. 143). – *Haben die Flugzeuge verkauft, Arschlöcher, – er schenkte wieder ein* (с. 132). У перелічених перекладах спостерігається відповідність високих рівнів емотивної конотації, баланс мовних реєстрів, а також збереження інвективних сфер.

Трансляторна техніка «скатологізм → пейоратив з іншої інвективної сфери»

належить до поширених. Наприклад: *худобина* – *Arschloch* (*Сашко Краснокутський, який вискочив на мене з тьми і знов у неї провалився, був сприйнятий мною – отака я худобина!* (ОЗМ, с. 374) – *Sascha Krasnokutskyj, der sich aus der Finsternis auf mich gestürzt hatte und gleich wieder in ihr verschwand, sah ich als positives Zeichen der Vorsehung – ja, so ein kleines Arschloch bin ich!* (с. 330)). Оскільки пейоратив *худобина* з негативною емотивною семою «паскудник, хам» не виступає носієм високого рівня інтенсивної емотивної конотації, на противагу пейоратива *Arschloch*, то прикметник *klein* слугує для зниження інтенсивності конотації *kleines Arschloch*.

Отже, приклади засвідчують універсальність скатологічного пейоратива *Arschloch*, який слугує для відтворення ряду пейоративів із негативною емотивною конотацією, що позначають принизливе ставлення до особи чоловічої статі. Дослідження підкреслює важливість скатологічної інвективи для відтворення негачій. Посідаючи високий рівень у шкалі інтенсивності емоційної ознаки, вони зберігають емоційний баланс ТО та ТП і забезпечують органічність текстового полотна.

Таким чином, лексеми *Scheiße*, *Arsch* та *Arschloch* активно використовуються як універсальні і слугують відповідниками для відображення емотивної конотації як скатологізмів, так і сексофолізмів, жаргонізмів, пейоративів, діалектизмів тощо із різним ступенем інтенсивності емотивної конотації. Суттєва перевага скатологізмів як трансляторних відповідників над сексофолізмами візуалізує скатологічну інвективну стратегію німецької мови.

Висновки до розділу III

1. Образлива лексика як виразник лінгвокультурного коду охоплює лайливу (загальні та конкретні грубі пейоративи, зокрема й грубі феміно- й маскулінофолізми, зоофолізми, етнофолізми) і табуйовану лексику (окультно-забобонну лексику – сакральне, табу, міфологеми, прокльони, блюзнірство).

Обсценна лексика (скатологізми, сексофолізми) є групою як лайливої, так і табуйованої лексики.

2. Лінгвокультурний код кожної окремої етнокультури має свої засоби емоційної ліберачії і свої експресивно-емотивні та культурні маркери, що формують емоційне тло тексту. У трансляторних операціях при підборі відповідників цільової мови вони конвертуються на наявні відповідники, або стають предметом авторських перекладацьких рішень. У шкалі інтенсивності емотивної конотації вибрані відповідники, зокрема й функційні, мають відповідати експресивному ефектові мови оригіналу.

ОО як один із важливих визначників емоційної тональності твору базується на лінгвокультурних особливостях носіїв мови та національно-культурній специфіці мовного матеріалу. Для досягнення повноцінності перекладу увага звертається на національну специфіку ОО та на різницю в лінгвокультурних кодах. Для відтворення емотивної конотації спостерігається віддалення від денотації, і превалювання емотивного і культурного компонентів МП, що зазвичай забезпечується функційними відповідниками, властивими для німецької лінгвокультури. Це спричинено різними стереотипами, мовними нормами, ментальністю, ціннісними орієнтирами, соціо- і лінгвокультурними особливостями носіїв обох мов.

3. Трансляторні практики фіксують такі способи перекладу ОО: використання функційного відповідника, експланація, транскрипція/транслітерація, елімінація лексичної одиниці та ін. При трансфері іншою мовою ОО : 1) повністю зберігає емоційне тло твору, 2) майже повністю зберігає емоційне тло, 3) спричиняє видимий тональний зсув ТП (на рівні окремих ЛО, ФО, висловлень чи текстових уривків), 4) повністю нейтралізує висловлювання. Повна нейтралізація ОО не є прерогативним способом перекладу, хоча вона опирається як на наявний лексичний матеріал, так і на суб'єктивні та об'єктивні естетичні перекладацькі рішення.

4. До трансляторних практик етнофолізмів також входять такі техніки: «етнофолізм мови оригіналу → зафіксований у словнику етнонім / нейтральне

позначення»; «етнофолізм мови оригіналу → етнофолізм мови-перекладу». До способів відтворення етнофолізмів належить транскрипція/транслітерація з / без коментаря, перекладацькі інновації тощо.

5. Емоційне наповнення зоофолізмів не збігається в різних лінгвокультурах. При їхньому перекладі зважається не стільки на семантичне наповнення ЛО, як на функцію в полотні тексту та на особливості обох мов. Переклад передбачає такі трансляторні техніки: «зоофолізм → зоофолізм (зі збереженням або заміною одного зооніма іншим)», «зоофолізм → неззоофолізм (жаргонізм, скатологізм, сексофолізм)». Також спостерігається введення у цільовий переклад зоофолізма при його відсутності в тексті оригіналу.

6. Феміно- і маскулінофолізми слугують для візуалізації вразливих суспільних вад і мають мовні репрезентанти у різних лінгвокультурах. Наявність синонімічних гнізд полегшує трансляторні процеси.

6.1. Фемінофолізми стосуються зовнішнього вигляду жінки, її розумових здібностей, рис характеру, аморальності тощо. ЛО зі значенням 'розпусна жінка' мають в українській та німецькій мовах широкі синонімічні ряди, які активізуються в перекладі.

6.2. Маскулінофолізми номінують загальні негативні характеристики, а також недостатні розумові здібності, сексуальні відхилення і мають відповідники в обох мовах. При здійсненні трансляторних процесів важливим залишається збереження негативних характеристик та рівня емотивної конотації, що забезпечується функційними та почасти усталеними відповідниками.

7. Систематизація відповідників перекладу обценної лексики німецької мови свідчить про прерогативу скатологічної інвективи над сексоцентричною і високу трансляторну продуктивність скатологізмів.

7.1. Емпірична розвідка фіксує застосування таких трансляторних технік: «сексофолізм → сексофолізм / скатологізм / жаргонізм / міфологема / іншомовне вкраплення тощо», які сприяють відтворенню емоційного рівня, що відповідає асоціативним установкам носів МП.

7.2. Лексеми *Arsch* та *Arschloch*, як і лексема *Scheiße*, належать до

найбільш репрезентованих у німецькій мові скатологізмів. Вони володіють різною інтенсивністю емотивної конотації: *Scheiße* (як виразник невдоволення та позначення негативних характеристик) – підвищений та високий рівні, *Arsch* та *Arschloch* (як виразник негативних характеристик) – високий рівень.

7.3. Дослідження підтверджує загальну тенденцію переваги скатологізмів над сексофолізмами в українсько-німецьких перекладах.

Основні положення цього розділу викладені в одноосібних публікаціях авторки [474; 477; 481; 482; 484; 486; 487; 488; 489; 498; 499; 501; 503; 505; 506; 509; 510; 513; 514; 515; 516; 900; 902; 903].

РОЗДІЛ IV

КУЛЬТУРНО-ЕМОТИВНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ВІДТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ ОБМЕЖЕНОГО ВЖИТКУ В УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

4.1. Особливості перекладу соціолектизмів

Соціальна природа людини як суб'єкта соціокультурного життя передбачає її позиціонування як особи із притаманними для певної лінгвокультури ознаками, індивідуальним світосприйняттям та потребою самовираження. Йдеться як про національну, культурну, так і про соціальну ідентичність із певними характерними ідеями й переконаннями, яка знаходить прояв у соціальних зв'язках і в приналежності до конкретних груп та спільнот. Соціальні зв'язки «Я – МІ» поєднують особисту ідентичність та схожість з іншими, адже саме ідентичність і є значною мірою результатом таких соціальних зв'язків. Це сприяє об'єднанню індивідів у певні різновікові та соціальні групи із власними вербальними й невербальними кодами [20; 232; 338; 384; 448].

Соціолектизми – сленг, жаргон та арго – є складовими мовлення як декласованих елементів суспільства, так і багатьох інших соціальних прошарків. Як мова декласованих прошарків населення СРСР, якою вона вважалася до 90-х рр. минулого століття, у часи української незалежності СО не переставали слугувати інкрустатором повсякденного мовлення окремих індивідів. Їх фіксація в художній літературі вигідно продемонструвала експресивну реномінацію понять із негативною конотацією, що кодифікувалися як вульгарна і непристойна мова. Значна частина такої літератури як «химерна інакшість закритого світу» знаходила зацікавлення в читачів інших країн. Переклад відповідних творів нерідко натрапляв на трансляторні рифи, якими виявлялися СО [208, 448].

Перетікання СО з однієї групи/підгрупи в іншу та можлива приналежність одного й того ж лексичного матеріалу до різних підкласів і груп означає

відсутність між ними чітких меж. При цьому спостерігаємо щедрю сув'язь арго, жаргону і сленгу – важливого елемента мовної стихії радянського і пострадянського простору, «мовного соціолектного міксу», який досі функціонує на сторінках художньої літератури. Це зумовлює як мовленнєвий, так і текстовий метисаж, обрамлений часовим фактором.

Соціолектизми як соціально-культурний феномен побутують у художніх творах і при трансфері німецькою мовою проявляють широкі трансляторні потенції. Наявність у кожній лінгвокультурі власного лінгвокультурного коду унеможливорює повну відповідність культурно-емотивних решіток СО, що утруднює трансляторну діяльність.

Оскільки мовні коди соціальних груп не збігаються в різних лінгвокультурах, це означає, що трансляторні процеси передбачають поповнення фонових знань та активізацію прийняття нестандартних рішень, до яких належить збереження стилю за допомогою маркування тексту. Цікавим у зв'язку з цим, на нашу думку, є дослідження Д. Ускова, в якому науковець доповнює класифікацію фонових сем, запропоновану Є. Верещагініним та В. Костомаровим, поділяючи її на асоціативні семи (інформація про об'єкти, явища й ознаки, що асоціюються в мовців із денотатом), стилістичні маркери (стилістична й соціолокальна характеристика слова), хронологічні маркери (часова віднесеність денотата), емоційно-експресивні маркери (емоційно-експресивне забарвлення слова) і диференційні семи (структурно-граматична характеристика слова) [526, с. 143]. Незважаючи на важливість кожного із них, особливе місце, на наш погляд, при перекладі СО посідають емоційно-експресивні та стилістичні маркери. Хронологічні маркери є неодмінно важливими, коли говоримо про жаргонізми доби СРСР і НДР, які в художніх творах слугують виразниками епохи та її особливостей, а також засобом іронії й сарказму. Тобто особливості лексичного корпусу мають прямий зв'язок із суспільно-політичним розвитком держав: обидві політичні системи розвивалися в ізоляції від багатьох світових культур і формували власний соціально маркований лексикон. Одночасно соціолекти виступають і культурними маркерами певної епохи. Це означає, що при перекладі

соціолектизмів неодмінно слід зважати на соціокультурні особливості носіїв обох мов.

На думку В. Комісарова, найчастіше СО відтворюються перекладачами описово або за допомогою нейтральних лексем, що спричинює значну емоційно-експресивну недостатність, певне «спотворення авторського стилю» [252]. Коли мова йде про художній твір, то при цьому змінюється не тільки емоційно-експресивна повнота висловлення, але також і мовна характеристика героїв.

На наш погляд, СО як емоційно-експресивні текстові маркери потребують при перекладі збереження емоційного забарвлення та експресії в цілісній єдності із культурною та емотивною конотацією основного поняття та стилістичною маркованістю, що далеко не завжди вдається ефективно здійснити через брак адекватних відповідників. Оскільки компенсація на рівні смислового відповідника та стилістичної маркованості із урахуванням рівня емотивності часто взагалі неможлива (маємо на увазі повноцінний соціолектний відповідник МП: «СО → СО»), важливим способом стає конвертування на конотативні та функційні відповідники розмовної мови. Одним із пріоритетних рішень вважається також вживання просторіччя («СО → просторіччя»), яке відповідало б загальному стилю тексту, нормі МП, та стилізація («СО → стилізація»), яка передбачає усичення слів, зміщення, подвоєння голосних та приголосних, пропуск/подвоєння окремих звуків, пом'якшення окремих приголосних тощо. При неможливості реалізації такого конвертування задля збереження стилістичної маркованості тексту спостерігається також стилізація чи дислокація просторіччя на змістовно близьке оточення: інше слово/вислів чи речення або в інше місце тексту. Для запобігання повної елімінації СО перекладач також може вдаватися до введення в текст підсилювальних часток.

Незважаючи на існування соціокультурних розбіжностей між вихідною й цільовою мовами, що також зумовлює різницю в соціолектних корпусах обох мов, перекладач вибирає в кожному окремому випадку найвдаліший, на його погляд, трансляторний інструментарій. Однак нерідко в перекладі спостерігається й зворотне: відбувається okazionale експресивне маркування нейтральних слів

мови оригіналу, що сприяє поглибленню експресії висловлення. Таке явище може виникати як результат кульмінації емоцій (на рівні одного чи кількох висловлень чи навіть полотна твору, зокрема як наслідок дислокації СО) або ж бути перекладацьким суб'єктивним рішенням.

Аналізуючи емпіричний матеріал і враховуючи думки інших дослідників перекладу СО [20; 57; 41; 180; 232; 373; 526; 561], ми схильні вважати, що при відсутності відповідних функційних аналогів СО у МП задля збереження під час трансферу колориту та потрібної забарвленості висловлення при синтезі відповідників варто надавати перевагу просторіччю й стилізації. Йдеться про збереження смислового навантаження, стильові тональності та емоційне градуювання висловлення. Подібний вибір вимагає делікатності в поводженні з такими ЛО та ФО. Часте одомашнення ТП призводить до руйнування національної специфіки та часових рамок ТО (йдеться про СО доби СРСР). І навпаки, часте очуження, перевантаження тексту транскрипціями та невідомими культурними маркерами утруднює читання непідготовленого реципієнта.

Використання просторіччя у випадку відсутності функційного відповідника підтримує також О. Клименко, яка окремо зупиняється на потребі дотримання емоційного тла висловлення, наголошуючи на поєднанні «прийому експресивної конкретизації з експресивним узгодженням», оскільки йдеться про врахування найближчого та широкого контексту [233].

Хоча одним із пріоритетних способів перекладу СО є добір просторіччя та стилізація, їхній переклад за допомогою СО МП не завжди позитивно сприймається дослідниками. Наприклад, у перекладі засуджується вживання жаргону та діалекту, оскільки це нібито взагалі знецінює саму мету перекладу – «відтворити художню своєрідність оригіналу як естетичного зразка чужого культурного та мовного світу» [545, с. 7]. Однак ми вважаємо, що, якщо у МП є слова-відповідники або ж принаймні аналогічні у своїй ідентифікації словосполучки, які хай і не достеменно, але близько відтворюють закладену автором мовну та ідейну цінність висловлення і виступають експресивно-емоційним маркером, їх не варто нівелювати. Наприклад, сленгізм *кайфово*,

класно можна відтворити за допомогою німецької лексичної одиниці молодіжної мови *cool*, арготизм *бабло* за допомогою німецького відповідника *Kohle, Knete, Mäuse*.

К. Бондаренко висловлює думку про можливість добору сленгізмів-еквівалентів. Врешті, оптимізувати цей непростий процес і «покликані двомовні словники», в яких повинні бути як тлумачення сленгової одиниці, так і перелік еквівалентів чи наведені практичні відповідники мови перекладу [57, с. 145]. Аналізуючи можливості трансферу СО, К. Бондаренко подає види перекладацьких відповідностей, які пропонують упорядники словника «Дополнение к русско-английским словарям» О. Буряк, М. Берді та В. Єлістратов: 1) близькі відповідники; 2) практичні відповідники; 3) функційно-комунікативні аналоги; 4) тлумачення або описи-дефініції; 5) переклади-кальки; 6) переклади-транскрипції/транслітерації. Дослідниця зазначає, що найбільшу зацікавленість для «сленгової лексикографії становлять перша та друга відповідності, адже вибір з решти до певної міри можна вважати “капітуляцією” перекладача як носія певної мови» [там само, с. 143]. На нашу думку, кожна ситуація потребує окремого підходу до відтворення тієї чи іншої ЛО, а наявність двомовних словників СО – важливий елемент трансляторного процесу. Як засвідчують результати нашого дослідження, спостерігається вживання всіх узагальнених дослідниками способів перекладу СО.

При розгляді СО як хронологічних маркерів мусимо зауважити, що глибинне і всестороннє сприйняття доби, про яку безпосередньо йде мова в ТО, вміння автора впроваджувати в текст явні та ледь помітні елементи, приховані деталі, за якими маскується характер епохи, постійно вимагають їхнього неодмінного розкодування й часового маркування в ТП. Адже вони завжди виступають елементами складної мовностильової структури тексту і не є особливо гнучкими в перекодуванні на МП. Щоправда, обігруючи парадокси попередніх епох (насамперед часи СРСР), такі СО є текстовими маркерами, що підвищують насиченість висловлення, в основі якої нерідко міститься іронія. Саме іронія є виражальним сегментом емоційного забарвлення тексту, який виправдовує

вживання СО [209]. Цей важливий сегмент тексту повинен бути неодмінно врахований при здійсненні трансляторних процесів.

Варто також зауважити, що, хоча перекладач і зорієнтований на те, щоб найпродуктивніше й оптимально тотожно відтворити різноаспектність твору, він також не може ігнорувати такий нюанс, як легкість сприйняття реципієнтом, тобто його читабельність, що сприяє збереженню комунікативної функції. Йдеться про те, щоб не перевантажувати переклад чужими маркерами, конструктами, які ускладнюють сприйняття тексту і автоматично віддаляють реципієнта від розуміння реального стану речей. І навпаки, нейтралізація СО зумовлює спрощення тексту, послаблення інтенсивності ознаки, недотримання стилю із часто слабшим вираженням емоцій.

Очевидно, що при конвертуванні СО в МО на СО МП та при підборі трансляторного відповідника існує велика небезпека помилок. Аналізуючи сленгізми з військової сфери, В. Балабін окреслює такі: «неврахування „часового фактора“; використання національно-специфічних відповідників; використання маловідомих відповідників для перекладу», а також «підбір „сильнішого” за емоційним впливом відповідника» [20]. Помилками науковець також вважає нівелювання емоційно-експресивного навантаження сленгізму та невідповідність авторського стилю нормам цільової мови.

Важливим, без сумніву, є культурний аспект перекладу СО. Оскільки значна частина СО є запозиченою з інших мов, то повинно би враховуватися їхнє культурне маркування, що уможливорює стилізація. Збереження емоційно-експресивного навантаження у поєднанні з культурними маркерами є помітним перекладацьким ребусом, який вибудовується за допомогою особистого світосприйняття. Це стосується і вживання оказіональної експресії. Наприклад, *Перелюбствував, морду заливав, спокушався. – Habe herumgehurt, gesoffen, der Versuchung nachgegeben* (ЮАМ) – вияв оказіональної експресії – стилістичний контраст побудований на використанні заповідей Божих та іронії. Поява експресії та іронії часто пов'язана із використанням хронологічного маркера – біблеїзму. До національних особливостей кожного українця належать, хоча б почасти, знання

про основні закони моралі – десять заповідей Божих, про релігійні символи, знаки, самотрактування й дешифрація особисто для себе біблійних історій і притч, на що й розраховує письменник, використовуючи біблійні алюзії та цитати у поєднанні з СО та просторіччям. Біблійна мова протиставлена змодельованій ситуації. Її перекручення сприяє посиленню комічного ефекту, який мав би зберегтися і в ТП. Перекладач не може бути впевнений, що іноземний реципієнт впізнає питомо національно чужу алюзію, однак спроба відтворення комічного ефекту мала б виявитися саме його прерогативою, що й спостерігається у перекладі, як сокровенний задум перекладача. Зокрема, на прикладі сталого словосполучення *морду заливав* спостерігаємо, що воно дещо втрачає на реалізації асоціативних фонових сем, хоча відтворює емотивну конотацію висловлення.

Найбільш чутливою до змін є мова молодих людей, позаяк вони з характерною для молодого покоління легкістю, сміливістю, непокірністю рухають вперед не тільки суспільні процеси, але й мову. Вважається, що «молодіжна мова сама по собі є щось освіжаюче й добре. Вона порівняно легко знімає напругу, дозволяє сміливо висловлювати протест насамперед тому, що є грайливішою і чутливішою, ніж звичний номінальний стиль поважних дорослих, які люблять «впливати» чи «ставити щось під сумнів» [865, с. 183]. Молодіжна мова є невід’ємним елементом кожної національної мови [384].

Швидкоплинність молодіжного сленгу утруднює його задокументовану фіксацію. Однак його поява в художній літературі – це матеріалізація певного часового проміжку, певний хронологічний маркер. Це ускладнює роботу перекладача, який при перекодуванні молодіжного сленгу іншою мовою мусить опиратися на сленгізми, які були в ужитку на час написання роману.

Для перекодування молодіжного сленгу з однієї мови на іншу перекладач змушений провести зіставний аналіз сленгових пластів, що дає фактичну й фактологічну змогу підібрати певні відповідники у мові-реципієнті. Інакше вони «можуть бути перекладені стандартними і субстандартними одиницями мови-перекладу, окремими словами й полілексемними одиницями – прямими еквівалентами: функційними еквівалентами з експресивним значенням,

розширенням, уточненням і коментуванням, з лексичними, граматичними і стилістичними трансформаціями» [566]. Основними способами перекладу сленгових одиниць І. Бик цілком доречно вважає еквівалент, аналог, пояснювальний або описовий переклад [41]. При аналізі англомовного молодіжного сленгу В. Перетокіна наголошує на адекватності перекладу, що передбачає можливість підібрати «відповідне слово або висловлення» сленгу МП [373].

Неабиякі перекладацькі проблеми становить розмаїття значень сленгізмів у різних контекстах. М. Єлісова вважає, що в контексті особливостей перекладу вони пов'язані ще й із існуванням енантіосемії – внутрішньої антонімії, відсутності певних традицій у різних культурах, безеквівалентних одиниць [180]. При аналізі перекладу молодіжного сленгу французькою мовою в романі Л. Дереша «Культ» А. Дурманенко виокремлює такі можливі критерії та засоби відтворення молодіжних сленгізмів: 1) за критерієм повноти відтворення у перекладі (повна еквівалентність; часткова еквівалентність; відсутність еквівалентності); 2) за ступенем нормативності субститутів (відтворення сленгізмів літературною нормативною лексикою; відтворення сленгізмів стилістично зниженими відповідниками); 3) за ступенем наближеності семантико-структурних компонентів одиниць цільової і вихідної мов (підстановка, трансформації) [168, с. 408]. Остання класифікація видається нам найбільш детальною з огляду на критерій повноти відтворення, нормативності та наближеності семантико-структурних компонентів.

При аналізі способів відтворення молодіжної лексики констатуємо, що вони мають свої особливості, хоча в більшості випадків функціонують за тими ж правилами, що й способи перекладу СО в цілому. Відповідно, при типізації трансляторного інструментарію розглядаємо сленгізми сукупно з іншими СО.

Опираючись на покрокову методику дослідження перекладу для перекодування СО, окреслюємо такий **трансляторний інструментарій** і трансляторні трансформації СО: 1) адаптація (пристосування до культурних і мовних очікувань реципієнта), добір функційного відповідника, заміна елемента з

культури МО елементом із культури МП, на СО МП, добирання відповідника розмовної мови та просторіччя; іншого стилістично заниженого відповідника МП, а також відповідника літературної мови (часто зумовлює стильовий дисбаланс між ТО й ТП, зміну мовних реєстрів); 2) калькування; 3) стилізація; 4) запозичення слова з третьої мови; 5) експланація; 6) транскрипція/транслітерація, комбінована реномінація (транскрипція + експланація); 7) трансплантація; 8) ампліфікація, редукція; 9) генералізація, конкретизація; 10) транспозиція; 11) індикація; 12) дислокація (компенсація); 13) антонімічний переклад; 14) створення одноразових еквівалентів до СО; 15) елімінація.

Сумарність опрацьованого матеріалу і запропонований трансляторний інструментарій дозволяють виокремити найуживаніші **способи й техніки** відтворення СО (ЛО та ФО): 1) на рівні техніки перекладу: «СО → несоціолектизм»; «СО → СО»; «несоціолектизм → СО» (рідко). Вибір техніки перекладу впливає на дотримання/недотримання мовних реєстрів; 2) на синтагматичному та парадигматичному рівнях: адаптація із застосуванням функційних відповідників на рівні соціолектів, розмовної мови, просторіччя із дотриманням емотивної конотації; літературних відповідників; 3) на рівні морфологічних трансформацій: стилізація, імітація «ламаної мови» 4) на рівні ступеня відтворення повноти еквівалентності (повна/часткова еквівалентність СО; нульова еквівалентність); 5) на рівні епідигматики: часткове/цілісне переосмислення значення/поняття СО; 6) на морально-етичному рівні: дотримання/недотримання ненормативності; 7) на стилістичному рівні: дотримання/недотримання мовних реєстрів.

Аналіз досліджень уможлиблює визначення загальної оцінки перекладу СО: 1) максимально наближений до ТО за критеріями збереження емоційного рівня висловлення, опираючись на національну специфіку ЛОВ, дотримання мовного реєстру, введення подібних метафор, зрозумілих для МО, стилізація; досягнення смислово-змістовної адекватності (там, де це можливо); 2) наближений до ТО переклад СО: часткове дотримання стилю, культурної (передусім для СО доби СРСР) та емотивної конотованості (для всіх підкласів); 3) віддалений від ТО:

недотримання стилю, повна нейтралізація СО, нехтування контекстом; елімінація СО без натяку на їхнє існування; транскрипція/транслітерація без коментаря.

Отже, СО як експресивно-оцінні ЛО і ФО, що виступають у тексті важливими стильовими, емоційно-експресивними та хронологічними маркерами, при перекладі німецькою мовою конвертуються у відповідні СО, конотативні та функційні відповідники розмовної мови, просторіччя, стилістично занижену лексику, а також досить часто піддаються стилізації, адаптації. Недотримання стилю, повна нейтралізація та елімінація СО також трапляються в перекладах.

4.2. Арготизми в українсько-німецьких перекладах

У творах сучасних українських письменників арготизми вживаються як для змальовування життя кримінального світу, так і для стилістичного забарвлення тексту. Встановлюючи закономірності українсько-німецького перекладу арготизмів, поділяємо їх за семантичним критерієм на позначення: наркотичних засобів і станів, алкоголю і стану сп'яніння, дій, пов'язаних із кримінальною сферою, грошових одиниць, кримінальних та правоохоронних осіб. При цьому, з огляду на нежорсткість меж класифікації ЛОВ і на можливість взаємного перетинання підкласів, груп і підгруп, до аналізу залучаються й релевантні жаргонізми, сленгізми та територіальні діалектизми.

4.2.1. Переклад позначень наркотичних засобів і станів. Значна частина ЛО зі сфери кримінального життя на позначення наркотичних засобів, станів свідомості під дією наркотиків, поведінки, осіб, які їх вживають тощо впорядкована в синонімічні ряди і формує широкий підклас арготизмів та молодіжної мови.

В українській та німецькій мовах існують збірні та конкретні СО на позначення наркотичних засобів. Збірними назвами в німецькій мові виступають *Narkotikum, Rauschgift, Droge, Dope; Cannabis, Gras, Ganja* та ін. До найбільш вживаних збірних позначень української мови належать *наркота, трава,*

травичка. У більшості випадків вони перекладаються відповідними збірними поняттями МП. Л. Ставицька подає такий синонімічний ряд наркотичних позначень: *наркотик (антрацит, балда, кайф, марафет, хандра, хімія); героїн (біле сонце пустелі, гера, ширево, ширка; ефедрин (джеф, соплевич); кокаїн (коко, кокс, чума); марихуана (Мар'я Іванівна); увести наркотик (вмазати, втиратися, уколоти, ужалитися, ширнутися)* [444, с. 315]. Не менш затребуваними в німецькій мові є синонімічні ряди як нейтральних, так і соціолектних позначень наркотичних засобів: *Narkotikum, Droge, Rauschgift, Rauschmittel, Suchtgift, Suchtmittel, Suchtstoff, Stoff, Dope, Gras, Marihuana, Genja, Grünes, Kraut, Mary Jane, Ott, Weed, Pot*. Е. Шьонфельд пропонує особливо широку палітру позначень СО наркотичних засобів, до яких належать: *AAA; Abdul Nasser; Acapulco Gold, Acid; Äitsch, Babydrogge; Berliner Tinke; Tinktur; Bing; Blanche; Blue Cheer; Blue Velvet; Brown stuff; C; Hasch; Heu; Hongkong Rjcks; Hops; Jana; Joint; Junk; Kakao; Kiff; Koks; Königin; Lady Mary; LBI; M; Maria-Johanna; Mary Jane; Miss Emma; Müll; Mussolini; O; Rakete; Roter Libanese; Royal Cristal; Sandoz; Schnee; Schore; Schwarzer Afghan; Sh...t; Stoff; Sweet Lucy; türkischer Honig; Tüte; Weed; Yellow Sunshine* [997, с. 124], частина яких слугує відповідниками при здійсненні трансляторних процесів.

Лексичні корпуси ГРАК та COSMAS II фіксують кількісні показники наявних назв наркотичних засобів та психомоторних станів, які представлені в нашій вибірці (значна частина має нейтральне значення), що засвідчують їхню активність у текстах: *анаша, шмаль, гашиш, гаш, драп, Haschisch, Hasch, kiffen* та ін. (див. діаграми А.22, А.23 додатка А). До найуживаніших в українській мові належать: *марихуана, гашиш, драп, глючити*, в німецькій – назви *Haschisch, Hasch, kiffen*, які найчастіше домінують у перекладах.

Частотність уживання цих назв у лексичних корпусах уможливорює втілення в переклад усталених та функційних відповідників Наприклад: *трава* крим., нарк. Будь-яка наркотична речовина для куріння (анаша, марихуана, гашиш) [443] – *Grass (У нього, здається, не тільки трава (ЮАТ, с. 438). – Ich glaube, er dealt nicht nur mit Grass (с. 357))*. Вживання усталеної назви зберігає повну відповідність на

всіх досліджуваних нами рівнях і є повним еквівалентом. Подібне простежуємо і в такому прикладі: *пробити траву* – дістати марихуану [962] – *das Gras besorgen* (*Ми з моїм товаришем Гелікоптером саме пробити траву і пішли курити за пам'ятник Іллічу* (СЖА, с. 128). – *Genosse Hubschrauber und ich hatten Gras besorgt, und wir gingen zum Lenin-Denkmal, um dort einen Joint zu rauchen* (с. 128)). Лексема *пробити* вказує, що дістати наркотичний продукт проблематично (*пробити* – докласти зусиль), а лексема *besorgen* інкорпорує сему 'турбуватися'. Якщо на семантичному рівні ці лексеми не є еквівалентами, то на конотативному позначають 'придбати наркотичний засіб', що відтворює змістове наповнення висловлення. Арготизм *травичка* може сприйматися як пестливе від лексеми *трава* – *травичка*, або ж позначати гашиш, марихуану. У перекладі він зазвичай відтворюється за допомогою трансляторного еквівалента без зменшувального суфікса. Наприклад, *Gras* (*Мене загребли з "травичкою", пригрозили, що пришиють розповсюдження наркотичної речовини* (ЮВТ, с. 340). – *Man hat mich mit Gras erwischt und mir gedroht, mir ein Verfahren wegen Dealerei anzuhängen* (с. 443)). При конвертації словосполучення *загребти із «травичкою»* на *mit Gras erwischen* спостерігається збіг на конотативному рівні. У кримінальній лексиці арготизм *загребти* є носієм високого емоційно-експресивного рівня й означає «заарештувати когось», «затримати», у німецькій розмовній мові позначення *erwischen* означає 'спіймати' (*auf frischer Tat erwischen* — *сніймати на місці злочину*). Оскільки лексеми *Gras* та *трава* є активно вживаними в мові наркоманів, то, припускаємо, що при відтворенні словосполучення *загребти із «травичкою»* завжди зберігається емоційний рівень висловлення.

Лексема *анаша* може бути перекладена за допомогою гіпероніма *Gras* (узагальнена назва наркотичного засобу). Наприклад: *анаша* – *Gras* (*Ну давай, Банзайчику, давай гашиш? Анаша?* (ЛДК, с. 77). – *Komm, Banzaitschyk, los Haschisch? Gras?* (с. 98). Подібне простежуємо і при перекладі лексеми *шмаль*, що є збірною назвою наркотичного засобу «кустарного виробництва» [443] і має дещо занижене значення. Для її перекладу вживається гіперонім *Grass*. При цьому відтворюється конотативний рівень лексеми, але втрачається її увиразнене в

українській мові значення: *Там пиво безплатне і шматю хоч греблю гати, як у Глібова: Болить воно і мучиться, бо ЛСД нема* (ЛДПЯ, с. 32). – *Dort gibt es gratis Bier und Grass wie Sand am Meer, denk an Hlibow: Es schmerzt, es leidet, denn vom LSD kein Stück* (с. 38). Зауважимо повну відповідність при перекладі аббревіатури ЛСД на позначення наркотика (*Long Sweet Dream* [968], яка відтворюється за допомогою еквівалента *LSD*).

Найуживанішою назвою наркотичних засобів на сторінках української літератури є загальновживане *гашиш*, значно рідше – його скорочена соціолектна форма *гаш*. У словнику Л. Ставицької пропонуються такі синоніми до слова *гашиш*: *анаша, галька, гаш, грамофон, гандж (ганджа), ганджибас (ганджюбас), гранж, джа, дим, директор, драп, палюшка, план, смішний тютюн, травичка, шала, шан, шмара* [443]. Словник „Duden“ подає такий синонімічний ряд до лексеми *Hasch*: *Haschisch, Kif; (salopp) Stoff; (Jargon) Dope, Gras, Sh...t, Soft, Drug*. До найрозповсюдженіших синонімів належать СО *Hasch* та *Sh...t* (від англ. *sh...t* – лайно) [990].

У перекладі лексема *гашиш* конвертується на найбільш вживаний транслаторний еквівалент *Haschisch* (*Ми вирішуємо спочатку купити гашиш і вже тоді слухати джаз* (СЖБМ, с. 39). – *Wir wollen zuerst noch Haschisch kaufen und erst dann zum coolen Jazz* (с. 43)). Усічена форма *гаш* часто перекладається повним німецьким відповідником *Haschisch* (...*курили гаш в телефонних кабінках* (СЖА, с. 130). – ...*rauchten in den Telefonzellen Haschisch* (с. 131)). Коротка сленгова форма *Hasch* слугує для відтворення різних позначень наркотичних засобів із поданого вище синонімічного ряду. Наприклад: *анаша* – сленгове позначення марихуани і гашишу – *Hasch* (Згідно зі статутom вони повинні були перевірити вміст кожної посилки, яку солдат отримував з дому – а раптом там самогонка, анаша чи ціаністий калій (ЮАТ, с. 149). – *Der Vorschrift nach waren sie verpflichtet, den Inhalt jedes Pakets zu kontrollieren, das ein Soldat von zu Hause erhielt – es hätte ja Selbstgebrannter, Hasch oder Zyankali drin sein können* (с. 123)); *план, нарк. гашиш*. – *Hasch* (... *а якщо і зловить на вулиці з кишенями, напханими пробитим “планом”* (ЛДК, с. 54). – ... *und falls sie doch auf der Straße mit den*

*Taschen voll Hasch erwisch*t würden (с. 63)). Як засвідчують наведені приклади, усічена лексема *Hasch* слугує універсальним відповідником (гіперонімом) до різних позначень наркотичних засобів.

Аналіз показує, що іншомовні слова – один із важливих засобів запозичення в німецьку мову номінальних позначень зі світу наркоманії і також виступають активними одиницями перекладу. Насамперед ідеться про англійізви. Позначення *Sh...t* слугує, наприклад, для перекладу лексеми *дроп*, що в кримінально-в'язничній мові та в мові наркоманів означає гашиш – *Sh...t* (*Значить, робимо так, – говорить роздратований Собака, – забираємо все бухло, зціджуємо бразу, беремо дроп, шмотки, – він дивиться на Чапая, – ні, хай подавиться своїми шмотками* (СЖД, с. 122). – *Also wir machen folgendes, – sagt Dog nervös, – nehmen den ganzen Alk, füllen den Fusel ab, packen den Sh...t ein, die Klamotten, – er schaut auf Tschapaj, – nein, soll er seinen Klamotten ersticken* (с. 138)). СО *Sh...t* використовується також для відтворення лексеми *танджа*, нарк., гашиш – *Sh...t* (*Простіше кажучи, танджа, або гашиш* (ЛДК, с. 91). – *Genannt Sh...t, also Haschisch* (с. 114)). Лексема *конопля* в українській мові є назвою рослини, яка, окрім своїх інших біологічних властивостей, є сировиною для легких наркотиків – марихуани, гашишу, а також править для позначення засобу куріння із наркотичною дією.

При перекладі вживається як конкретизація позначення *Marihuana*, так і узагальнене позначення процесу її вживання *kiffen*: *Marihuana* (*Причому курили, суки, коноплю, навіть не ховаючись* (СЖВ, с. 202). – *Rauchten, die Schweine, ganz offen Marihuana* (с. 183)); *kiffen* (*хлюпали каву, тримаючи філіжанки двома руками нараз і хихотили із будь-чого, немов оті школярочки, що нахапались коноплі в туалети* (ЛДК, с. 157). – *Nippten am Kaffee, hielten die Tassen mit beiden Händen und kicherten ohne Grund wie Schulmädchen, die auf der Toilette gekifft hatten* (с. 193)). Позначення дії *kiffen* = *Haschisch rauchen* походить від англ. *kef* [kef] = *kif*, *kaif* й інкорпорує сєми 'наркотичне сп'яніння', 'наркотичні засоби' (марихуана, гашиш та ін.) та, відповідно, вживається з різними номінаціями наркотичних засобів. Наприклад, *курити дроп – kiffen* (*Після цього повернулись до готелю і далі курили*

свій дран (СЖА, с. 39). – *Danach gingen wir zurück ins Hotel und kiffen weiter* (с. 43)). Такий переклад, номінуючи процес прийому наркотиків, зберігає водночас стилістичне тло висловлення.

Нейтральні загальновживані лексеми для найменування наркотичних засобів зазвичай відтворюються нейтральними лексичними словниковими відповідниками. Наприклад: *наркотики*, речовина, що збуджує або пригнічує центральну нервову систему людини й тварини [966], – 1) *Narkotika* (а до наркотиків не дійшло (ОЗПДУС, с. 24). – *zu Narkotika kam es gar nicht mehr* (с. 26)); 2) *Droge* (Як наркотики? (СЖГДМ, с. 140). – *Wie Drogen?* (с. 118)); *героїн* - *Heroin* (*горонаха Дейв благополучно сидить на героїні і злазити з нього не збирається, та й навіщо, дорогі слухачі, йому з нього злазити?* (СЖД, с. 165) – *der arme Dave nimmt weiter happy Heroin und denkt nicht daran, auf Entzug zu gehen, und wieso, verehrte Hörerinnen und Hörer, sollte er auch?* (с. 184); *кокаїнчик* – *Kokain* (*Антоша навіть запевняв, і давненько вже, що шеф не інакше як кокаїнчиком бавиться* (ОЗМ, с. 296). – *Antoscha schwor seit langem, dass der Chef auf Kokain war* (с. 259)). В останньому прикладі перекладу не акцентується увага на демінутиві, а це разом із дієсловом *бавитися* створює додатковий відтінок жартівливості.

Синонімічний ряд нейтрального позначення *кокаїн* інкорпорує сленгові позначення *Coke, Candy, Schnee, Snow, Koks*. В українській, як і в німецькій, молодіжній мові існує назва *кокс*, яка виступає у трансфері повним трансляторним еквівалентом *Koks* і забезпечує баланс мовних реєстрів (*Або тайкома нюхає в туалеті кокс – і її, як ідеальну секретарку, професійно глючить по телефону?* (ОЗМ, с. 393). – *Oder schnieft im Klo heimlich Koks und als professionelle Sekretärin hat sie dann eben Wahnvorstellungen am Telefon?* (с. 347)).

До активної лексики, що відтворює назви наркотичних засобів належить арготизм *косяк*, -а, ч.: 1) *Joint* (*Я писав твори на «відмінно» і розкурював косяки з Грузином та його компанією* (ЮАТ, с. 71). – *Ich schrieb „ausgezeichnete“ Aufsätze und rauchte Joints mit dem Georgier und seiner Clique* (с. 61)); 2) *Papirossa* (*хтось закурює косяка, хтось нервово покашлює* (СЖА, с. 73). – *Einer steckte sich eine Papirossa an, ein anderer hustete nervös* (с. 75)). Лексема *косяк* позначає самокрутку

або цигарка з марихуаною, а *папироса* – один із найбільш розповсюджених тютюнових продуктів у російській імперії та СРСР, як і *самокрутка*. Вживання в перекладі культурного маркера *Papirossa* може бути натяком на часи радянського чи пострадянського простору. Тобто йдеться про використання національно-специфічного відповідника із урахуванням часового фактора.

Українські письменники використовують ряд назв на позначення осіб, пов'язаних із вживаннями наркотиків. Для їхнього перекодування слугують як іншомовні сленгізми, так і позначення МП: Наприклад: *торчок* – назва наркомана: *Junkie* (Сказав, що хочу, аби все було по-чесному, і якщо їх не влаштовує батюшка-торчок – я, звісно ж, звільнюсь (СЖВ, с. 419). – *Sagte, ich wolle ehrlich sein und das mich kündigen würde, wenn sie keinen Junkie als Priester haben wollten* (с. 374)); *наркот* – *Junkie* (Наркот абсолютно серйозно глянув на мене (ЛДПЯ, с. 105). – *Der Junkie sah mich absolut ernst an* (с. 109)); *планокур*, той, що курить багато марихуани – 1) *Sh...traucher* (... два планокури, два неонацисти, два розбещені підлітки з язиками брудними, наче дно помийного відра (ЛДК, с. 173). – ... *zwei Sh...traucher, Neonazis, zwei verwöhnte Teenager mit einer Sprache, schmutzig wie der Boden eines Mülleimers* (с. 212); 2) *Kiffer* (Сказала би піонервожата, на могилі відданого лєнінця, комсомольця та планокура в третьому коліні (ЛДПЯ, с. 32). – *Würde die Pionerführerin am Grab des ergebenen Leninisten, Komsomolzen und Kiffers in der dritten Generation sagen* (с. 38)) та ін.

Використовуючи при перекладі відповідники стилістично заниженого вжитку, перекладач зберігає мовну естетику та баланс низьких мовних реєстрів МО та МП. При цьому він вживає як англomовні, так і німецькомовні лексеми. Враховуючи, що до продуктивних німецьких словотвірних моделей належить словоскладання, перекладач пропонує не тільки односкладовий денотативний відповідник *Kiffer*, але й композит *Sh...traucher*, який інкорпорує англomовне вкраплення *Sh...t* на позначення наркотичного засобу та німецьке позначення виконавця дії *Raucher* (курець), що вкупі слугує повним еквівалентом до слова *планокур* (план + курити).

До засобів одурманення психіки у кримінальному світі належить *чифір*. За

Л. Ставицькою, *чифір*, крим. міцний чай [443]. При перекладі вживається експланація *bombenstarker Tee*, яка відтворює емотивну конотацію висловлення та інтенсивність ознаки, але не натякає на стилістичну особливість (*Коча вдячно кивав головою із цим пішов варити чифір* (СЖВ, с. 84). – *Kotscha nickte dankbar und ging seinen bombenstarken Tee brauen* (с. 81)). Використання експланації з інтенсифікатором *bomben + stark* (лексема *bombe* містить сему ‘вибуховий’, ‘мега-сильний’, що дублюється семою ‘сильний’ – *stark*) аж ніяк не сприяє послабленню сили арготизму, рівень інтенсивності емотивної конотації залишається «дуже сильний».

У проаналізованій лексиці широко представлені найменування відчуттів, що з’являються після вживання наркотичних засобів та відповідних реакцій організму. Наприклад, *глюк*, 1. нарк., крим. галюцинації. 2. нарк. таблетка [443]. – 1) *Einbildung* (ЛДН, 239), 2) *Phantasie* (ЮАТ, с. 317), 3) *Exzeß* (ЮАДО, с. 84), 4) *Hirngespinnste* (ЛДПЯ, с. 118); *глючити*, безос. кого; мол. про появу легких галюцинацій під дією наркотику, хвороби чи втоми [443], *bekifft sein* (ЮАДО, с. 277), *Wahnvorstellungen haben* (ОЗМ, с. 347); *плющити*, 1) давати ефект від куріння марихуани (нарк.); 2) бути смішним, примушувати сміятися [962]. – 1) *reinigen* (СЖА, с. 104); 2) *high machen* (СЖВ, с. 160); *заряджений*, перебуває під впливом алкоголю або наркотиків – *high sein* (СЖДМ, с. 184); *бути з обкурки* – *bekifft sein* (СЖБМ, с. 13) та ін. Проведений аналіз засвідчує, що назви психомоторних станів відтворюються за допомогою розмовної лексики, сленгізмів, просторіччя, іншомовних слів, насамперед англійзмів (*high machen*), а також слабших за емоційним впливом на реципієнта нейтральних відповідників. Наприклад, розмовне позначення *bekifft sein* (також вважається жаргонізмом, елементом молодіжної мови) містить сему ‘стан після вживання канабісу’, що відповідає українським ЛО *глючити*, *бути з обкурки* – бути під дією наркотичних засобів, відчувати галюцинації. Сленгізм *high sein* (від англ. *high* = нім. *hoch*; ввійшло в мовлення в 60-х рр.), позначає стан під впливом наркотиків, а також стан неймовірного піднесення (*auf der Wolke sieben schweben*), що відповідає українському позначенню «бути зарядженим».

Отже, при трансфері арготизмів, жаргонізмів і сленгізмів на позначення наркотичних засобів, пов'язаних із ними психомоторних станів та дій людини вживаються СО, просторіччя та нейтральна лексика. При цьому спостерігаються повні й часткові еквіваленти та пріоритетне дотримання мовних реєстрів. Домінантним порівняно з іншими соціолектизмами є вживання іншомовних слів, насамперед англійзмів – мови-джерела назв багатьох наркотичних засобів.

4.2.2. Переклад позначень алкоголю і стану сп'яніння. Назви алкоголю та стану сп'яніння широко представлені як у кримінально-в'язничному, так і в молодіжному дискурсі. Л. Ставицька подає такий синонімічний ряд соціолектів для назв алкогольних напоїв: *бух, бухало, бухло, випивон, дрінк, кайф, кера, кір, пальне, пійло, хімія*; коньяк: *конина, коняка*; напої низької якості: *бормотуха, паливо, шмурдяк*; сто грамів: *соцький, стограм*, горілка: *бичий кайф, біла, біленька, бімбер, бодяга, вакса, вода (вогняна, мертва, свиняча), водичка, де не плаває рибка, водичка (пороссяча, пташина), водяра, водясик, газ, казенка, медицина, ряжанка, сльози радості, хамло, ханка* [443, с. 313]. У німецькій мові теж існує низка здебільшого метафоричних синонімів до позначання *Alkohol*: *Alk, Duschwein, ein Drink, bei dem sich die Leber wegguckt, die letzte Ölung, flüssige Überredungskunst, Flüssigtrost, Gedächtnissradiergummi, Gehirnklebe, Gesprächsbeschleuniger, Herrengedeck, Hillibilly-Milch, Kopfgranate, langhalsige Freude, Pennerbombe, Pennerglück, Schädelpalter, Schluckimpfung, Schnackwasser, Sprechfutter, Sprit, Treibmittel, Trinksglück, Wegmische, Zungenlöscher, Zündkerze, Fusel* (заниж.), *Schädelspalter* (переносн. знач.), *Sterbehilfe* (іронічн., заниж.), *Zielwasser* та ін. Також існують назви окремих видових позначень. Наприклад, до лексеми *Schnaps*: *Abtropf, Alk, die letzte Ölung, Opashustensaft, Pennerglück, Schnalle Pups, Shot, Sprit, Zerhackerer*. Приклади засвідчують характерну для німецької мови метафоричність.

Лексеми *бухло, водяра, водка, шнапс, дрінк, Schnaps, Alk, Gesöff, Schwarzgebrannter* та ін. зафіксовані як частовживані і в нашій вибірці, і в лексичних корпусах COSMAS II та «ГРАК» (див. діаграми А.24, А.25 додатка А).

До науживаніших в українській мові належать: *бухло, водка, водяра, сивуха, самогон, шмурдяк*, а у німецькій – назви *Schnaps, Gesöff, Alk* та ін.

При відтворенні арготизму/жаргонізму *водяра* на позначення горілки у всіх випадках використовується його нейтральний російськомовний відповідник *Wodka*. Наприклад: (*Це від водяри?* (СЖБМ, с.134). – *Kommt das vom Wodka?* (с. 131)). Цікавим, на нашу думку, є вживання неозначеного займенника *was* як елемента розмовної мови, який у наведеному нижче прикладі виступає гіпонімом до слова *водяра*, а дислокація сленгу на інші позначення (*Null Problemo*) зберігає стилістичну рівновагу висловлення. Наприклад: – 1) *was* (*Я ї тобі можу водяри принести. Заодно* (ЮАМ, с. 21). – *Kann dir was mitbringen. Null Problemo* (с. 31)).

Росіїзм *казенка* у словнику Л. Ставицької маркується як жаргонізм і тлумачиться як ‘горілка державного розливу’ [443], що значеннєво відповідає кальці *Staatswodka* (... *для мене вони й донеper асоціюються з казенкою і домашніми наливками* (СЖА, с. 82). – ... *bis heute assoziire ich sie mit Staatswodka und hausgemachten Likören* (с. 84)). При відтворенні похідних позначень алкоголю з німецької та англійської мов спостерігається не калькування, а повернення до мови-джерела. Наприклад: 1) *шнэпс* [966] подається як застаріле слово, що означає *горілка*) – *Schnaps* (*дай нам м'яса і шнэпсу* (ЮАП, с.27) – *gib uns Fleisch und Schnaps* (с.31)), 2) сленгізм *дрінк* (*трунк*) – *Drink (Trunk)* (*Після спожиття означеного дрінку (трунку), респондентові немов заціпило фактично до самої Венеції* (ЮАП, с. 45). – *Als er besagten Drink (Trunk) zu sich genommen hatte, erstarrte der Respondent und rührte sich praktisch bis Venedig nicht mehr* (с. 49)).

При відтворенні лексем, що є назвами алкоголю низької якості, перекладач зважає насамперед на їхній конотативний рівень. Приміром, переклад жартівливо-іронічного та зневажливого позначення алкогольного напиту *шмурдяк* із оцінною ознакою ‘алкоголь поганої якості’, ‘вино поганої якості’ відтворюється за допомогою лексеми із оцінною характеристикою ‘смердючий напій’ *Stinkbrühe*. Це відповідає стилістично заниженому рівню ЛО МО *шмурдяк*: (*а тоді отримали звільнення від занять, купили дві пляшки шмурдяку і розпили їх на Високому Замку* (ЮАТ, с. 121). – *dafür waren wir vom Unterricht befreit und konnten uns zwei*

Flaschen Stinkbrühe kaufen und sie auf dem Hohen Schloß trinken (с. 101)). Назва мутного алкоголю, самогонки *сивуха*, ж. із семами ‘сивий’, ‘тьмянний’, ‘каламутний’ відтворюється за допомогою розмовного слова *Fusel* із семами ‘неочищений’, ‘дешевий’, що цілком відповідає значенню лексеми *сивуха* (*Тоді накинув панок іще й відерце полядвички й діжечку якогось бухла дешевого, по-тодішньому сивухи* (ЛДПЯ, с. 58). – *Da schob der Herr noch eine Schlüssel Schweinfilets nach und ein Fäßchen billigen Schnaps, damals bekannt als Fusel* (с. 63)). Аналізуючи переклад лексеми *сивуха*, вкотре помічаємо перекладацьку креативність. Йдеться про мовну гру, в якій перекладач дотримується як конотативного, так і звукового оформлення гри (звуки *с, с* → *Sch, sch, Sch*) *сивуха* *сну їм піддала* – *der Schnaps spendierte diesen Schlaf* (*Питульці спали, скільки мочі, сивуха сну їм піддала* (ЛДПЯ, с. 42). – *Die Rutulen schliefen, so tief es ging, der Schnaps spendierte diesen Schlaf* (с. 47)). Окрім того, перекладач зберігає ритмомелодику текстової одиниці.

Лексема *Selbstgebranntes* вживається для перекладу назв саморобних алкогольних напитків. Тут йдеться не тільки про загальновживане слово *самогон* (*самогон* – *Selbstgebranntes* (ТМБ с. 243; ТМБ, 23; ТМГ, 188 та ін.); *самогоняра* – *Schwarzgebrannter* (ЮАМ, 53)), але й про арготизм *самопал* із семою ‘самогон’ (*Водій дивився на все це зачаровано, нічого не говорячи й лише з сумом прикладаючись до фугаса з самопалом*) (ТМБ, с. 262). – *Der Fahrer schaute gebannt zu, sagte nichts und setzte traurig die Flasche mit dem Selbstgebrannten an den Mund* (с. 239). Часто у досліджуваних текстах лексема *самогон* відтворюється за допомогою слів іншомовного походження *Wodka* та *Schnaps*. Такі назви є загальновідомими і не вимагають спеціальних фонових знань реципієнта.

Соціолетизм *бухло* є збірним поняттям на позначення алкогольних напоїв, випивки, найчастіше вживається у мові молодіжних субкультур. Воно відтворюється збірними денотатами (*Alkohol*), гіпонімами (*Schnaps*), позначеннями дій (*Saufen*): *бухло* – 1) *Saufen* (*Проте це настільки розгойдало його душевну рівновагу, що він перестав виходити на пари, загрузнувши в гуртязі і поступово наливаючись посизінням від бухла* (ЮАТ, с. 92). – *Aber es brachte sein*

seelisches Gleichgewicht derart durcheinander, dass er nicht mehr zum Unterricht erschien, sich im Wohnheim vergrub und seine Fresse mit der Zeit eine graublaue Farbe annahm vom Saufen (с. 77)); 2) *Alkohol* (*накупити бухла на неї всю* (ЮАДХС, с. 247). – *ihn rückstandlos in Alkohol umzusetzen* (с. 146)); 3) *Alkoholset* (*Трохи непевні від зужитого бухла кроки* (ЮАМ, с. 61). – *Wegen des konsumierten Alkoholset was unsicheren Schritte* (с. 88)); 4) *Schnaps* (*...притарабанити для друзів бухла* (ЮАМ, с. 18). – *...für seine Freunde Schnaps zu holen* (с. 27)); 5) *Alk* (*Собака тягне наплічник із бухлом* (СЖДМ с. 86). – *Dog schleppt einen Rucksack mit Alk* (с. 100)); 6) *was zum Trinken* (*Заодно й бухла наберу, бо день пропадає пусто, і свято на носі* (ЮАДО, с. 174). – *Dann bring ich gleich was zu Trinken mit, denn die Zeit vergeht und Ostern steht vor der Tür* (с. 195)); 7) *Gesöff* (*Було в Акона все – бабло й бухло, бики і тьолки, «шестірки» і «дев'ятки»* (ЛДН, с. 130). – *Akop hatte alles – Geld und Gesöff, Bullen und Bräute, Handlanger und Fußlanger* (с. 151)). Слова *Alkohol* та *Trinken* є нейтральними назвами, слабшими за емоційним впливом на реципієнта, ніж *СО бухло*, тобто не є його емотивними конотатами, і спричиняють дисбаланс мовних реєстрів МО та МП, хоча на рівні контексту відтворюють загальну емотивну конотацію висловлення (*бухла наберу – bring was zu Trinken*). При цьому усічена форма займенника *was* є ознакою розмовно-просторічного мовлення.

Слово *Schnaps* як нейтральний відповідник до слова *бухло* може увиразнюватися ознакою 'дешевий' (*billiger Schnaps*), що є вказівкою на дешевий низькоякісний алкоголь, а не загальновідомий німецький алкогольний напій *шнэпс*. Відповідно, позначення *billiger Schnaps* є семантично спорідненим до слова *бухло* і в перекладі не змінює інтенсивності ознаки та емоційних установок автора.

Вдалими, на наш погляд, є відповідники *Alk* та *Gesöff*. Слово *Alk* – скорочена форма від *Alkohol*. Словник „Duden“ подає *Alk* як жаргонізм [990], а словник за ред. Е. Шьонфельд маркує його як кримінально-в'язничну лексику НДР [997, с.16]. Слово *Gesöff* (*salopp*, фамільярно-розмовне, означає 'поганий на смак напитек') походить від *Suff* (також *salopp*, фамільярно-розмовне), що означає 'залежність від алкоголю', 'пити алкоголь у великій кількості'). Емоційне

забарвлення цих і подібних слів дуже часто залежить від сполучення з іншими словами, що слід враховувати при перекладі.

Фамільярно-розмовна лексема *Gesöff* є вдалим перекладом слова *пійло* і належить до жартівливо-іронічного жаргонізму із оцінною ознакою ‘дешево вино’. Наприклад: *Незважаючи на мазутні плями на поверхні, Хіппі вирішив це пійло не пробувати* (ЛДПЯ, с. 118). – *Aufgrund der Mautflecken an der Oberfläche beschloß Hippie, dieses Gesöff nicht zu probieren* (с. 121). Коли говоримо про повну елімінацію СО, то розуміємо її не як вердикт перекладач чи ознаку глухого кута, а конкретне авторське рішення перекладача, яке має певне підґрунтя (дотримання ритмомелодики та звукового оформлення висловлення МП, можливість функціонування тієї чи іншої одиниці в конкретній ситуації МП тощо). Елімінація не належить до розповсюджених перекладацьких рішень, проте часто трапляється в трансляторній практиці. Наприклад: *Він м'яко їй посміхнувся, дякуючи за пійло* (ЛДК, с. 42). – *Er bedankte sich mit einem weichen Lächeln* (с. 54). У таких випадках важливу роль відіграють лексичне оточення та контекст, що дозволяє зберегти емоційність висловлення.

Фонові знання – важливий аспект для перекодування діалектних ФО та ЛО, що стосуються назв алкогольних напоїв. Л. Підкуймуха при аналізі батярського жаргону міжвоєнного Львова подає найпоширеніші на той час назви на позначення горілки: «*баюра* – “горілка”, *бонг* – “очищений нерозведений спирт”, *закроплювана* – “горілка”, *люра* – “горілка поганої якості”, *молоко від скаженої корови* – “горілка”, *монополька* – “горілка”, *моцна* – “горілка” тощо» [379, с. 231]. Лексикографічне джерело «Лексикон львівський» пропонує такі діалектні назви горілки: *бачевський* (баческі), *баюра*, *баюрка*, *брага*, *бльондинка*, *вудзя*, *гара* (гара), *горіляка*, *закроплювана*, *зміцнена*, *кмінківка*, *контингентівка*, *люра*, *міцна*, *молоко від скаженої корови*, *монополька*, *моцна*, *нафта*, *цьмага*, *цьмагуня* [970]. Ю. Винничук у романі «Танго смерті» використовує такий синонімічний ряд на позначення горілки: *цьмага*, *баюра*, *вудзя*. При їхньому трансфері перекладач використав синонімічний ряд ситуативних відповідників, які адекватні назві *алкоголь* і не належать до діалектних лексичних одиниць МП («*Цьмага*, *баюра*,

вудзя” (ЮВТ, с. 267). – „*Schnaps, Sprit, Gebrannter!*“ (с. 347)). Очевидною є нейтралізація ДО, яка навіть змінює конотацію ознаки (наприклад, лексема *баюра*, містить сему ‘каламутний, брудний’, а лексема *Sprit* є назвою етилового спирту високого рівня очистки).

Для позначення станів сп’яніння у творах українських письменників вживаються як ФО, так і сленгові та діалектні ЛО. Наприклад, ФО *бути п’яним в зюзю* (рос. *напиться зюзей*; діал. *зюзя*) має негативну семантику і означає ‘бути під сильною дією алкоголю’, ‘через дію алкоголю зазнати фізичних і психологічних змін’, ‘бути п’яним, як свиня’ (похідне від вигуку *зю-зю*, яким скликали свиней) (Порівняймо із українськими ФО: *п’яний, як чіп/як дим/в дригг/як квач/у свинячий писок/ хоч зуби рви, ні рак ні жаба*). ФО *п’яний в зюзю* відтворено розмовним *hackedicht sein* із тлумаченням ‘бути у сильному сп’янінні’, які в німецькій мові належать до синонімічному ряду *volltrunken*; *umgangssprachlich: sternhagelvoll, sturzbetrunken, voll wie eine Strandhaubitze, voll wie eine Haubitze, blau wie ein Veilchen*; *derb: stockbesoffen* (Очевидно, від *спирту його й розвезло, вже до обіду був він у зюзю п’яний* (СЖВ, с. 197). – *Der Schnaps gab ihm offenbar den Rest, schon zu Mittag war er hackedicht* (с. 178)). Відтворення ФО за допомогою функційного відповідника зберігає емоційну тональність висловлення.

Вульгарне *дудлити горілку* перекладається грубим *Schnaps saufen*, що відповідає стилістиці висловлення (*розпорядник сипонує новими звинуваченнями: «з жінкою спиш, дівок псуєш, горілку дудлиш?»* (ЮАДО, с. 162, 163). – *brach der Ordner in immer neue Anschuldigungen aus: „Mit meiner Frau schläfst du, Mädchen verführst du, Schnaps säufst du?“* (с. 181)). Словосполучення *залляний на трупа*, що передає результат сп’яніння (‘перебувати в лежачому стані’, ‘не триматися від алкоголю на ногах’), перекодовується на конотативний просторозмовний жартівливий відповідник *Schnapsleichen* (*залляні на трупа, лежали хто де* (ЮВТ, с. 249). – *Als sie dann als Schnapsleichen kreuz und quer herumlagen* (с. 323)).

Переклад ФО із соціолектним елементом відтворюється за допомогою ФО МП із просторозмовними чи розмовними ЛО. ФО *глушити горілку СУМ*

тлумачить як 'багато пити спиртного' [966]. При заміні лексеми *горілка* на жаргонізм *водяра* змінюється стилістичне забарвлення висловлення, незмінною залишається його конотація. Німецькою мовою відтворене за допомогою просторозмовного виразу (*salopp*) *глушити водяру* – *sich mit Wodka volllaufen lassen* (... в барі на першому поверсі завжди сидять сонні проститутки і печально глушать водяру (СЖА, с. 116). – ... *sitzen an der Bar im Erdgeschoß die schläfrigen Nutten und lassen sich traurig mit Wodka volllaufen* (с.117)). Конвертування СО чи ФО із елементами СО на просторіччя належить до ефективних і досить вживаних способів перекладу, в якому зберігається стилістичне маркування висловлення.

При перекладі СО на позначення сильного стану сп'яніння людини для збереження інтенсивності його характеристики важливим елементом є додавання до дієслова МП підсилювальної ознаки. Наприклад, арготизм *збухатись*, який також є елементом молодіжного мовлення і похідним від *бухати* означає «сильно напиватися», «бути алкогольно залежним»: 1) *sich kaputt saufen* (навіть мама, яка і собі збухалась і з головою товаришує не більше за свого сина (СЖБМ, с. 131). – *nicht mal von seiner Mutter, die sich kaputt gesoffen hatte und im Kopf noch weniger beieinander war als ihr Sohn* (с. 129)); 2) *sich betrinken* (Або збухалась десть на ранчо (СЖГДМ с. 81). – *Oder sie betrinkt sich irgendwo auf Ranch* (с. 69)); 3) *sich blöd saufen* (... тато Чаная збухався кілька років тому (СЖДМ с. 82). – ... *Tschapaj's Vater hat sich vor ein paar Jahren blödgeseoffen* (с. 96)). Саме підсилювальні ознаки *kaputt*, *blöd* є носіями високої градації стану сп'яніння.

Для позначення пиятики побутує також жаргонне жартівливе *лімрбол*. У перекладі воно відтворюється функційним відповідником *Wettsaufen*, що позначає традиційні німецькі змагання з розпивання алкогольних напоїв, які сягають Середньовіччя. Подібні змагання актуальні до сьогодні в багатьох країнах (*Це було якщо не все українське, то принаймні загально регіональне хобі, як у англійців гольф, а у росіян лімрбол* (ЛДН, с. 226). – *Das war ein regionales Hobby, vielleicht sogar ein gesamtukrainisches, wie Golf bei den Engländern und Wettsaufen bei den Russen* (с. 264)). Позначення *Wettsaufen* належить до усталених і зберігає конотацію висловлення.

Отже, соціолектні назви алкоголю та станів сп'яніння при трансфері німецькою мовою у більшості випадків відтворюються за допомогою просторічних лексем, конотативних та функційних відповідників, що дозволяє зберегти у МП відповідний рівень емоційності.

4.2.3. Переклад позначень дій, пов'язаних із кримінальною сферою. У художній літературі існує ряд назв, пов'язаних із кримінальною сферою, насамперед із арештом та втечею. До них належить ФО *застукати на гарячому* ('схопити під час злочину'), відтворена з допомогою розмовної ФО *auf frischer Tat ertappen* (*Аж поки одного разу чоловік застукав Пса на гарячому* (ТМБВЧ, с. 33). – *Bis sie eines Tages von ihrem Mann auf frischer Tat ertappt wurde* (с. 37)). Лексема *застукати* є конотативним відповідником до лексеми *ertappen* (спіймати), а обставина *на гарячому* – фіксацією відомостей про процес схоплення і відповідає обставині *auf frischer Tat* (ознаки *гарячий – свіжий*). Спостерігається трансляторна техніка «ФО → ФО зі збереженням конотативного рівня», яка сприяє синхронізації емотивного балансу ТО і ТП.

Частовживаним у художній літературі є арготизм *звалити*, який у кримінально-в'язничному лексиконі означає 'здійснити втечу з колонії' [443]. – 1) *sich davon machen* (*Вони подумують, що ми вже звалили, і вилізуть* (ЛДПЯ, с. 41). – *Sie denken, daß wir uns schon davongemacht haben, und kommen raus* (с. 46)); 2) *abdampfen* (*Баба звалила до однієї зі своїх підстаркуватих подружок* (ЛДК, с. 21). – *Oma war zu einer ihrer alternden Freundinnen abgedampft* (с. 29)); 3) *verprissen* (... *звалити на сонячні острови посеред океану* (СЖА, с. 120). – ... *sich auf eine Urlaubsinsel verprissen* (с. 121)); 4) *abhauen* (*І добре, що сивий звалив, а то б вони своїми руками підвісили його до кошика* (СЖВ, с. 409). – *Ein Glück, dass der Graue abgehauen war, sonst hätten sie ihn eigenhändig an der Schaufel aufgehängt* (с. 365)); 5) *auf und davon sein* (*Він мені не пояснював. Просто взяв і увалив* (СЖВ, с. 6). – *Er hat niemandem was erzählt, ist einfach auf und davon* (с. 11)); 6) *eine Biege machen* (*Віка сказала, вона звалила з країни, назавжди* (СЖГДМ, с. 41). – *Vika sagte, die habe eine Biege gemacht aus dem Land, für immer* (с. 37)); 7) *ab sein* (*А*

тепер вона взяла і звалила в Туреччину (СЖГДМ, с. 66). – *Und jetzt ist sie ab in die Türkei* (с. 56); 8) *verschwinden* (чи не варто мені звалити звідси прямо *тепер* (СЖВ, с. 108). – *ob es nicht besser wäre auf der Stelle zu verschwinden* (с. 102)). У перекладі спостерігаємо різну стилістичну відповідність: грубі функційні відповідники зі скатологічним елементом із високим рівнем експресії (*verprissen*), що зберігають емотивну конотацію висловлення, жартівливі (*abdampfen*), що передають іронію чи сарказм МО, фамільярні (*abhauen*), що створюють емоційний баланс, розмовні ЛО (*verschwinden*), які є конотативними відповідниками, вживаються у переносному значенні і синхронізують емоційний баланс, проте не зберігають відповідність мовних реєстрів.

Арготизм *замочити* є елементом лексики як кримінального, так і молодіжного мовлення, означає ‘убити когось’ (крим.) та ‘побити когось’ (мол.) [443]. У перекладі відтворюється за допомогою усталених і функційних відповідників із повним відтворенням емотивної конотації: 1) *kalt machen* – (... *a-a-a, так вони фірмача замочили* (ЮАДО, с. 235). – ... *aaah, den Ausländer haben sie kaltgemacht* (с. 264); 2) *den Hals umdrehen* (*Я ту суку замочю* (ЛДПЯ, с. 38). – *Dem Hurensohn dreh ich den Hals um* (с. 43)); 3) *abmurksen* (*Зайці їх всіх замочили* (ЛКД с. 114). – *Die Hasen murksen sie alle ab* (с. 143)); 5) *erledigen* (*Як ми, по-твоєму, замочимо його, не привертаючи уваги?* (ЛДПЯ, с. 120). – *Wie sollen wir ihn erledigen, ohne Aufmerksamkeit zu erregen?* (с. 124)); 6) *fertig machen* (*Ми просто хочемо замочити одного мерзотника, який уже всіх задовбав* (ЛДПЯ, с. 123). – *Wir wollen nur ein Schwein fertigmachen, das uns alle schon ordentlich angeschissen hat* (с. 126)). При їхньому трансфері спостерігаються німецькі відповідники із семами ‘вбити’, ‘розправитися з кимось’, ‘прикінчити’, що відповідає емотивному конотативному рівневі висловлення.

Кількісні показники лексичних корпусів ГРАК та COSMAS II фіксують активність кримінальної лексики в текстах, до якої належать ЛО та ФО: *застукати на гарячому, шухер, стояти на атакі, sich verprissen, Schmiere stehen, sich davon machen, abmurksen* та ін. (окремі з них належать до розмовної лексики та просторіччя) (див. діаграми А.26, А.27 додатка А). Багатозначність окремих

лексем не дає можливості розширити цей список. До найбільш вживаних позначень в українській мові належать: *шухер*, *застукати на гарячому*. Серед німецьких домінантними є ФО *Schmiere stehen*, *abmurksen*, *den Hals umdrehen*, які слугують конотативними і емотивними відповідниками кримінальної лексики ТО.

Таким чином, кримінальна лексика на позначення дій, пов'язаних із арештом та втечею, яка побутує в українських художніх текстах, при перекладі німецькою мовою відтворюється за допомогою функційних та частково усталених відповідників, які сприяють емоційному забарвленню тексту.

4.2.4. Переклад позначень грошових одиниць. Позначення грошових одиниць – важливий елемент аргю, сленгу й жаргону. Він вирізняється особливо показною палітрою ЛО та ФО серед соціолектів, зафіксованих як в українській, так і в німецькій мовах. Л. Ставицька подає такі приклади жаргонних грошових назв: *акча*, *аржан*, *бабки* (*бабло*), *башилі*, *голуби*, *дріжджі*, *дукати*, *гульдени*, *драхми*, *зуза*, *капуста*, *крейцери*, *лаве* (*лавуха*), *леве*, *манка*, *папір* (*папірчики*), *пеньонзи*, *повітря*, *прайс*, *рижики*, *сармак* (*сармачило*), *тугрики*, *фанера*, *фарш*, *фішки*, *форинти*, *форси*, *хрусти*, *чабар*, *шайбали*, *шайби*; тисяча грошових одиниць: *кілограм*, *косар*, *косенька*, *кусок*, *тонна*, *шматок*, *штука* [443, 313].

У німецькій мові також існує велика кількість синонімів на позначення грошей: *Asche*, *Flocken*, *Kies*, *Knete*, *Kohle*, *Kröten*, *Marie*, *Mäuse*, *Moneten*, *Moos*, *Murmeln*, *Para*, *Penunzen*, *Piepen*, *Pinke*, *Pinke-Pinke*, *Pulver*, *Scheine*, *Schleifen*, *Schotter*, *Steine*, *Tacken*, *Taler*, *Zaster*, *Zunder*, *Brauner*, *Fett*, *Flocke*, *Fuffi*, *Geige*, *halbes Kilo*, *Haiermann* (5 марок), *Heu*, *Hündi*, *Hunni*, *Knödel* та інші). У більшості джерел ця лексика маркується як просторічна. Е. Шьонфельд у словнику «*Ein Wörterbuch der Jugend- und Knastsprache*» подає такі соціолектні позначення грошей: *Asche*; *Ausbildungshilfe*; *Bares*; *Blauer*; *Bollerrand*; *Brauner*; *Bruder*; *Chippie*; *Dis*; *Eier*; *Eigengeld*; *Einkauf*; *Fett*; *Flocke*; *sich jemanden frisch machen*; *frisch sei*; *Futti*; *Geige*; *gestopft*, *Heiermann*; *Heu*; *Hündi*; *Hunni*; *Kies*; *Kilo*; *Knastgeld*; *Knete*; *Knödel*; *Kohle*; *Lappen*; *Matte*; *Mäuse*; *Menschengeld*; *Mille*;

Moos; Ohren; Patte; Riese; Schotter; Zwickel [1997, с. 127]. Деякі з лексем марковані позначкою DDR К, що означає кримінально-в'язнична лексика мови НДР, наприклад: *Rücklage, Menschengeld, Knastgeld, Matte*, однак вони не трапляються в аналізованих нами творах.

Вартим уваги є дослідження Г. Гефса про назви грошей, що перейшли із ротвельш, частина з яких знаходить своє відображення і в перекладі. Серед проаналізованих дослідником назв є: *Asche* – від готськ. *azgo* = *Asche, Weißes (blanke Asche = Silber- geld)*, *Bims* – із ротвельш *pimmer* = *Brot* (у ротвельш усі назви для хліба також мають значення ‘гроші’ (походження невідоме, напевне, із лат. *panis*), *Der Blaue (Braune, Grüne)* – походить від кольору купюри, залежно від країни, часу й мови: напр. *der Blaue* = раніше 100 німецьких марок були в Німеччині синього кольору, у США – *Greenback* = 1 \$. В Україні їх називають *зелені*. *Blech* – побутує в ротвельш із 1510 року (походить від старовірхньонімецького *pleh*, середньовірхньонімецького *blech* = той, що блищить (про метал)); звідси утворилося дієслово *blechen* (розщедритися, платити). *Draht* походить із мови підмайстрів і означає, що швець не зможе більше працювати і заробляти на прожиття, якщо в нього закінчилася *drahtwa (Draht)*. *Eier* завжди були важливим мірилом вартості в часи бартерних обмінів і чорного ринку; 1 яйце = 1 марка (чи 1 цигарка). *Flöhe (Flöhen)* мовою ротвельш означало ‘обкрадати когось, забирати гроші обманним шляхом’, ‘пошити в дурні’. *Gips* походить від *gib's her* (давай сюди). *Heiermann* – так називали монету номіналом 5 марок ФРН (від їдишу *hej* = *fünf*). *Kies* із гебрійської *kis* = *Beutel* через їдиш *kis* = *Geldbeutel*. *Kitt* із їдишу *chüt* = *Zwirn*, калька. *Kohlen, Koks* із їдишу *kal* = *leicht*, чи із їдишу *Chol* = *Sand*, або з циганської *kalo* = *schwarz*: оскільки *schwarz* у циганській має також значення ‘бідний, голодний’ (порівн. у ротвельш *Kohldampf schieben* = *Hunger haben*). *Kröten* з нідерландської *Grote* = *Groschen*. *Marie* з циганської *maro* = *Brot* (vgl. *Bims*); звідси *dicke Marie* = *viel Geld*. Через неточне трактування лексеми *Moos* гроші називаються *Mäuse*. *Moos* із гебрійської *maoth* – через їдиш *maos* (*beide Male* = *Kleingeld*, розмінні монети) у ротвельш *mees* і звідти з 1750 р. власне *Moos*. *Moses* та *die Propheten* – так студенти розширили у своїй

мові у XVIII ст. *Moos. Mücken* із їдишу *nichno* = *Nahrung*. *Penunzen* з німецької *Pfennig* через лужицьку мову *pjenjez* = *Münze*, *Geldstück* та *pjenjezk* = *Pfennig* і польське *penunzy* (а також із російської *penitj* = ‘пінитися, бризкати’: *хтось, хто має Penunzen, власне багато грошей, тому гроші шумують із бризками з кишень*). Назва *Moneten* виникла від епітета римської богині Юнони Монета, у храмі якої знаходилося місце карбування перших римських монет. *Piepen* походить від насмішливого прізвиська *Piermatz* для знаті на монетах, *Pinke* – із гебрайської *pinka* = *Geldbüchse*, *Zaster* – із циганської *saster* = *Eisen*, *Zwirn* – із їдишу *sфирas* = *Zahl* [703, с. 190-208]. Аналіз свідчить, що частина перелічених назв є похідними від інших назв грошей (*Moos, Mäuse*) та позначень на них (*Piepen*), більшість пов’язана із важливими засобами платежу (*Eier, Kohle* та ін.) та предметами першої необхідності (*Knete* (*Teigkneten*), *Marie, Bims*), що характеризує специфіку лінгвокультурного коду німецької культури.

Високу активність в українській мові демонструють лексеми *бабло, бабки* та *бакси*, а в німецькій мові – типові для німецької лінгвокультури позначення *Knete, Kohle*. (див діаграму А.28 додатка А). Наприклад, ЛО *бабки* зумовлена зображенням Катерини II у поважному віці на асигнаціях XVIII–XIX ст. [131; 443]. Лексема вживається також як сленгова одиниця й позначає гроші, у більшості випадків відтворюється за допомогою СО *Knete* та *Kohle*, етимологія яких вказує на предмети найпершої необхідності (*Knete, kneten*, пов’язане із замішуванням тіста для хліба; *Kohle* – важливий засіб розрахунку, походить із часів воєн, коли спостерігалася особлива нестача вугілля).

Окрім цих позначень, для трансферу вживається й загальноновживана лексика. У більшості випадків спостерігається відтворення емотивної й культурної конотацій та баланс мовних реєстрів: наприклад: *Knete* (*Мене влаштовувала та кількість бабок, яка в мене була* (СЖДМ с. 3). – *Mir passte die Menge Knete, die ich hatte* (с. 9)), *Kohle* (... *адже бабок у неї тоді не було і жерти вона теж нічого не мала* (СЖБМ, с. 95). – ... *denn sie hatte weder Kohle noch was zu beißen* (с. 95), *викладати бабки* – *die Knete hinlegen* (*Я взяв дві упаковки, підійшов до чоловіка й виклав бабки* (СЖБМ, с. 25). – *Ich nahm zwei Packs, ging zu dem Mann und legte die*

Knete hin (с. 30)); *ein nettes Sümmchen* (близько трьох радянських карбованців, це були вже бабки (СЖА, с. 90). – ... *um die drei Sowjetrubel, das war schon ein nettes Sümmchen* (с. 91)); *dicke Scheine* (... бос явно попав на бабки по-крупному, пора чесати з цього корабля (ОЗМ, с. 285). – ... *der Boss hat offensichtlich dicke Scheine an Land gezogen, Zeit das Schiff zu verlassen* (с. 248)); *Scheinchen* (Іноді він прислав Шурі бабки (СЖА, с. 96). – *Gelegentlich schickte er Schura ein paar Scheinchen* (с. 97)); *Geld* (Добре, каже Маруся, хрін з вами – ось вам бабки – вона соває мені купюру, давайте я вас відвезу, а то вас заGREBуть ще в під'їзді (СЖДМ, с. 142) – *Gut, sagt Marusja, grad egal – hier habt ihr Geld – sie steckt mir einen Schein zu, ich kann euch hinfahren, sonst greifen sie sich euch noch im Hausflur* (с. 159)).

При застосуванні в перекладі загальноновживаного слова баланс стилістичної маркованості досягається завдяки означенням *dick*, *nett*. Нейтральний переклад позбавляє висловлення стилістичної маркованості. Наприклад: *платити бабки* – *bezahlen* (*В принципі нормальний мордобій, за щось же вони бабки платили* (СЖГДМ, с. 28) – *Im Prinzip eine ganz normale Rauferei, schließlich hatten sie bezahlt* (с. 26)). Приклади демонструють, що переклад грошових позначень дає можливість перекладачеві вибирати із широкого синонімічного ряду ті, що найкраще підходять до контексту.

Значно ширше в МП представлена палітра ЛО та ФО, що є відповідниками до сленгізму *бабло*. Наприклад: *Kohle* (ЮАДХС, с. 147), *Knete* (СЖВ, с. 175), *Geld wie Heu* (ЮАДО, с. 207), *Zaster* (СЖВ, с. 97), *Kies* ((ЮАДО, с. 253), *Schotter* (ЮАДО, с. 112), *бабло й бухло* – *Geld und Gesöff* ((ЛДН, с. 151), *alte Banknote, Geld, Kohle, Geldschein* (СЖГДМ, с. 132). ФО *відмивати бабло* представлена різними сталими словосполученнями: 1) *Zaster wuschen* (*Ми редагували чийсь промови, вели семінари для молодих лідерів і відмивали, відмивали, відмивали бабло, котре проходило через наші рахунки* (СЖВ, с. 11). – *Wir redigierten Reden, leiteten Seminare für junge Führungskräfte und wuschen, wuschen, wuschen Zaster, der durch unsere Bücher lief* (с. 16)); *die Kröten waschen* (*Весь наш журналістський цех слугує, як то навіть мені зі сторони ясно, іно вершечком айсберга, одним із способів*

відмивати бабло солідним дядькам (ОЗМ, с. 360). – *Die ganze Journaille dient, wie sogar ich als Außenseiter sehen kann, als Mittel, die Kröten der Onkels aus der Aktiengesellschaft zu waschen, als Weichspüler dienen sie* (с. 316)). Лексема *Geld* є нейтральною назвою грошей. Проте в парі із лексемою *Gesöff* не втрачається стиль висловлення, а підбір відповідників із початковою буквою *G* (*Geld und Gestöff*) відтворює мовну гру із початковою буквою *б*, присутньою у кожному елементі *бабло* й *бухло*, що є креативним перекладацьким рішенням.

Збільшувально-згрубіла збірна фамільярна назва грошей *грошва* відтворюється за допомогою нейтрального гіпероніма *viel Geld* (*Тобто за п'ять років держава все-таки вклала в мою освіту до біса грошви і цілком слушно не збиралася відразу-таки прикінчити мене випадково моджахедською кулею* (ЮАТ, с. 152, 153). – *Schließlich hatte der Staat fünf Jahre lang verdammt viel Geld in meine Ausbildung gesteckt und beabsichtigte daher nicht, mich so schnell durch die zufällige Kugel eines Mudschaheddin ins Jenseits befördern zu lassen* (с. 125)). Завдяки універсальному лайливому позначенню *verdammt*, що стоїть перед позначенням *viel Geld*, висловлення не втрачає свого стилістичного забарвлення.

Л. Ставицька фіксує у словнику такий синонімічний ряд до назви *долар*: *бак, бакс, баксюк, грін, зелений, зеленка, зелень, капуста, папери* [443, с. 314]. Серед них найбільш презентною в українських текстах є сленгізм *бакс* (англ. *buck*, мн. *bucks*). Дослідники припускають, що позначення походить від американського слова *buckskin* (*Wildleder*), що в часи заснування Америки вважалося засобом торгівлі [997]. Сьогодні існують ще такі позначення: 10 доларів – *sawbuck*, 20 доларів – *double sawbuck*, 100 доларів – *large*, 1000 доларів – *grand*, монети: 1 долар – *single*, 2 долари – *deuce*, 5 доларів – *fin, fiver*. Німецькі позначення долара *Grüne, grüne Scheine*, рідше *Greenbacks* (амер.) безпосередньо вказують на колір – *зелені* (фіксація зовнішньої ознаки грошової одиниці, в основі якої лежить кольоропозначення) Назва *Greenbacks* позначає паперові гроші, перший випуск яких був відбувся для фінансування Громадянської війни у 1862 році. На зворотному боці асигнації була видрукувана зелена віньетка.

Переклад сленгової одиниці *бакс* реалізується за допомогою таких

стилістично забарвлених відповідників: 1) *Dollar* (... по баксу за мелодію (СЖА, с. 171). – ... *ein Dollar pro Song* (с. 170)); 2) *Grüne* (Сорок баксів штука, плюс ще десять, аби спилати (...)) (СЖГДМ, с. 11). – *Vierzig Grüne das Stück, plus zehn, um den Scheiß abzusäbeln* (с. 13)); 3) *grüne Scheine* (Він в'їхав у нову квартиру, шикарну, двоповерхову, коло Оперного, з ремонтом – дець із півмільйона баксів мусило влетіти як мінімум (ОЗМ, с. 291). – *Er war in eine neue Super-Wohnung gezogen, über zwei Stockwerke, in der Nähe der Oper, gerade neu renoviert, eine halbe Million grüne Scheine, mindestens* (с. 255)); 4) *grüne Scheinchen* (погодився спочатку випустити нас на територію за двадцять баксів (СЖБМ, с. 161). – *der sich anfangs gegen zwanzig grüne Scheinchen bereit erklärt* (с. 165)); 5) *Eier* (небагато, баксів сто-двісті (СЖА, с. 189). – *nichz viel, villeicht hundert, zweihundert Eier* (с. 187)); 6) *Lappen* (Кожна потягне в Хелмі на десять баксів (ОЗПДУС, с. 103). – *Von denen jede in Chelm an die 10 Lappen einbringen wird* (с. 95)). Якщо позначення *Grüne*, *grüne Scheine* відповідає стильовому навантаженню тексту, то позначення *Dollar* дещо нейтралізує його, але вкупі із позначенням *Song* (*ein Dollar pro Song*) вказує на сленг, що відповідає стильовому навантаженню тексту. Слово *Lappen* у німецькій мові позначає гроші у вигляді купюр. При цьому у більшості регіонів йдеться про дрібні купюри, хоча у Швейцарії – це сто євро. Відповідно, назви *Lappen* (10 баксів – 10 *Lappen*), *grüne Scheinchen* (демінутив вказує на невелику суму: 20 баксів – *zwanzig grüne Scheichen*), *Eier* (як засіб невеликого розрахунку: *hundert*, баксів сто-двісті – *zweihundert Eier*) є конотативними відповідниками, що можна сказати й про позначення більших сум: *дець із півмільйона баксів* – *halbe Million grüne Scheine*.

При перекладі сленгової назви *зелені* спостерігаємо її відтворення за допомогою нейтрального *Dollar*: *Тодія, це саме, ну там конверт, бабло – от така була <...> пачка, і всьо зеленими, служба!* (ЮАДО, с. 253) – *Dann habe ich, äh, das Kuvert, den Kies – so 'n Riesenpacken, und alles, äh, in Dollar, Mann!* (с. 282) При цьому введення в переклад нейтрального позначення не нейтралізує висловлення, оскільки запроваджуються додаткові засоби: звукосполучення (*äh*), усичення (*'n*). Зберегти загальне стилістичне наповнення висловлення допомагає акцент на

стилістично заниженій лексемі із ротвельш *Kies*.

Арготизм *штука* (крим., мол. ‘тисяча грошових одиниць’ [443, с. 307]) інкорпорує кількісний грошовий показник. При його перекодуванні німецькою мовою задля збереження загального стильового забарвлення може пропускатися числівник. Наприклад: *Все це ми обговорювали з Владою безліч разів, зі сміхом смакуючи різні курйозні сюжети, як приміром, з перевдяганням, уже на біржі, в кабінці туалету, аби витягти з-під “боді” вельми сексуально розміщеного на тилі пояса з упрілими в ньому п’ятдесятьма штуками зелених* (ОЗМ, с. 107). – *Wlada und ich hatten das Thema schon x-mal durchgehechelt und uns diverse Kuriositäten auf der Zunge zergehen lassen, zum Beispiel als sie ihre Wohnung kaufte, sie zog sich bereits in der Agentur, auf der Toilette, um, zog aus dem Body den äußerst pikant platzierten Gürtel hervor, mit den gebündelten, freilich schweißnassen Greenbacks* (с. 88). Вживання американського еквівалента *Greenbacks* відтворює культурну конотацію. При цьому акцент робиться на стан грошей, що, гадаємо, зберігає емоційну тональність ТО. Підсилення суми грошових одиниць за допомогою введення пояснювального елемента *groß* (порівняймо із американським позначенням 1000-доларової купюри *grand*) покращує розуміння української реальності у ставленні до грошей: *п’ять штук зелених – fünf große grüne Scheine* (таких зарплат на українському телебаченні не було, стеля була – п’ять штук зелених на місяць (ОЗМ, с. 313). – *solche Gehälter hatte es im ukrainischen Fernsehen noch nie gegeben, fünf große grüne Scheine im Monat waren bisher absoluter Rekord* (с. 275)).

Нейтральне позначення грошових одиниць відтворює денотацію, але дещо понижує емотивну конотацію висловлення (*хвалився, ніби купив її в 1991-му за дві штуки баксів* (ОЗМ, с. 365). – *er gab damit an, dass er es angeblich 1991 für 2000 Dollar gekauft habe* (с. 320)). Пониження емоційної конотації зміщує акценти, оскільки моделює в ТО уявлення читача про ставлення героя до грошей на початку 1990-х років.

Отже, широкі синонімічні гнізда стилістично забарвлених назв грошових одиниць, які використовують українські тексти, мають низку відповідників у

німецькій мові, що уможлиблює збереження стильового балансу.

4.2.5. Переклад позначень кримінальних та правоохоронних осіб. Назви осіб кримінального середовища та правоохоронних органів – один із невід’ємних елементів арготизму. Такі арготизми мають соціолектні відповідники в різних мовах.

В українській мові найбільш уживаним арготизмом кримінально-в’язничної лексики на позначення міліціонера/поліцейського та будь-якого працівника правоохоронних органів є пейоратив *мент* [443, с. 174; 968, с. 192]. При перекодуванні німецькою мовою використовується лексема *Bulle* (дерогат. позначення. поліцейського, криміналіста [990]), яка належить до низьких мовних реєстрів. Наприклад: *Заходии із бокової вулички, минаєш кпп, на вахті менту говориш, скажімо, що ти кур’єр* (СЖА, с. 145). – *Du kommst aus einer Nebenstraße, umgehst den Kontrollpunkt, dem Bullen am Eingang sagst du vielleicht, du seist ein Kurier* (с. 145)). Такий розмовний відповідник із високим рівнем інтенсивності емотивної конотації є повним трансляторним еквівалентом до пейоратива *мент*. Цим же словом (*Bulle*) перекладають українські арготизми із високою/надвисокою інтенсивністю емотивної конотації *мусор*, *мусоряк*, *мусоряка* – принизливі назви колишнього міліціонера, працівника правоохоронних органів [443, с. 181], наприклад: *Викликали мусорів* (ЮАМ, с. 23). – *Bullen wurden gerufen* (с. 33).

Пейоративні назви ошуканців та авантюристів належать до лексики кримінальної сфери. Слово *кида́ла*, що слугує для позначення шахрая, який при купівлі чи продажу товару шляхом фальшування привласнює гроші [443, с. 121], відтворюється за допомогою лексеми *Schwindler* (*міняйли мінjali, кидали – кидали, прохачі прохали* (ТГО с. 93). – *die Geldwechsler wechselten, die Schwindler schwindelten, die Bettler bettelten* (с. 88)). За інтенсивністю емотивної конотації *Schwindler* є дещо слабшим, однак, креативним і зразковим перекладацьким рішенням при відтворенні гри слів. ФО *кинути на бабки* відтворюється за допомогою загальновживаного відповідника *j-n abzocken* зі значенням ‘незаконно привласнити гроші’, ‘безпардонно обдурити когось’, що зберігає емотивну

синхронність: *Сказали, що кинули тебе на бабки, – знову засміявся Діма* (СЖВ, с. 427). – *haben erzählt, dass sie dich abgezockt haben, – lachte Dima wieder* (с. 381)).

Арготизм *мудак* означає простакувату, жалюгідну людину, нікчему, інтелектуально примітивну особу, тому є засобом для вираження зневажливої оцінки, може виступати жаргонізмом, вульгаризмом, лайливим словом, вживатися в молодіжній та просторозмовній мові. У перекладі відтворюється за допомогою емотивно-забарвленої лексики на позначення примітивної, немудрої людини, плюгавця, наприклад: 1) *Blödmann* (ЮАТ, с. 296), 2) *Depp* (ЮАП, с. 315), 3) *Dumpfbacke* (ЮАТ, с. 88), 4) *Idiot* (СЖА, с. 60), 5) *Vollidiot* (СЖА, с. 180), 6) *Typ* (ОЗПДУС, с. 28), 7) *Saftsack* (ЮАМ, с. 129), 8) *Weichei* (СЖВ, с. 357). У більшості проаналізованих нами прикладів із наявною лексемою *мудак* переклад здійснюється за допомогою скатологізмів *Arsch* та *Arschloch*. Наприклад, *Arsch* (*Хто ж ці мудаки, які її слухають?* (СЖБМ, с. 16). – *Und was sind das alles für Ärsche, die ihr da zuhören?* (с. 22)); *Arschloch* (*Але мудаки є мудакими* (ЛДПЯ, с. 89). – *Aber Arschlöcher sind Arschlöcher* (с. 94)). Широкий спектр характеристик пейоратива *мудак* (слабак, невдаха, нікчема, дурень, ідіот, бевзь, плюгаш, кретин та ін.) дає можливість кваліфікувати його як універсальний. При цьому баланс емоційності тексту цілком зберігається.

Лексична одиниця *лох* належить до корпусу кримінально-в'язничної мови, хаоактеризує кримінальну жертву, а також має оцінне значення 'незграба, одоробло'. Вона походить від польськ. *loch*, *wloch* і позначає селянина, надто легковірну людину [443, с.164]. Як зазначає Т. Яковчиц, слово *лох* почало активно входити в мову наприкінці 80–90-х рр. Значна частина контекстів, в яких воно вживається, пов'язана з кримінальною тематикою (детективами, текстами, які описують кримінальний світ [598, с. 2011]). Лексема є активною в молодіжній мові як лайливе слово, що виражає зневажливе ставлення до певної особи як до неосвіченої, наївної, примітивної, недалекоглядної, а також як до простака, слабака, невдаху, дилетанта. Такий широкий спектр характеристик, що стосуються арготизму *лох*, створює широкі можливості для перекладу за допомогою лексики різного рівня інтенсивності емотивної ознаки. Цей пейоратив

фрагментарно розглядався нами при аналізі скатологізмів. Проте трансляторні практики охоплюють широкі потенційні можливості його перекладу. Наприклад: 1) *Dumme* («Астрологія для лохів», «Пограбування в готелі «Жорж», «Вигране», «Будьмо уважні», *Життя як смерть*) (ЮАП, с. 3). – “*Astrologie für Dummies*”, “*Raub im Hotel George*”, “*Fakt ‘n’ Fake*”, “*Erhebet die Herzen*”, “*Das Leben als Tod*” (с. 13)); 2) *Dumpfbacke* (... він лох, він би купив (СЖДМ с. 46). – ... *die Dumpfbacke würde es nehmen* (с. 57)); 3) *Dummbeutel* (Вони розводили нас, як лохів, – так це називається нині (ЮАТ, с. 167). – *Sie hetzten uns Dummbeutel gegeneinander auf, so heißt das heute* (с. 137)); 4) *Holzkopf* («Астрологія для лохів» (ЛДК, с. 28). – „*Astrologie für Holzköpfe*“ (с. 37)); 5) *Hohlkopf* (... вони ніколи нікому не дадуть зробити на собі політику, вони не жлоби, але й не лохи, щоб їх ошукували (ТГО с. 166). – ... *sie würden es nie erlauben, daß man mit ihnen Politik machte, sie waren keine Snobs, aber auch keine Höhlköpfe, die man übers Ohr hauen konnte* (с. 158)); 6) *Weichei* (Справжній пацан повинен уміти у будь-яку хвилину абаснувати (обгрунтувати) ... те, що він пацан, а не лох (ЛДК, с. 50). – *Der echte Pazan muß in jedem Augenblick abasnitzen (erklären) ... können, dass er ein Pazan und kein Weichei ist* (с. 64)); 7) *Trottel* (...зреутою, інтерес її все одно завжди буде на стороні того, хто розчавив, а ніяк не розчавленого, оскільки розчавлений), то лузер, невдаха і лох (ОЗМ, с. 261). – *Sie wird immer auf der Seite derjenigen sein, die über Leichen gehen, niemals auf Seite der Opfer, denn die Opfer sind Loser, Versager, Trottel* (с. 226)).

Серед ЛО МП трапляються і пейоративи зі скатологічним елементом. Наприклад, *Blödarsch* (Як лоха, – додав Владік (СЖВ, с. 427). – *Wie einen Blödarsch, – fügte Wladik hinzu* (с. 381)), а також лексема просторозмовної мови з оцінними значеннями ‘применшити когось’, ‘сприймати за дурня’: *verarschen* (Ти мене за лоха маєш? (ТМБВЧ, с. 74). – *Verarschst du mich?* (с. 86)).

Для перекладу ЛО лох вживаються також слова розмовної мови. Наприклад, *bescheuert sein* (Ви, що лохи? – хоробриться Какао, відчуває все-таки, мудак, що він на своїй території (СЖДМ с. 146). – *Seid ihr eigentlich bescheuert? – Kakao wird mutiger, der Arsch spürt seinen Heimvorteil* (с. 163)). Аналіз наведених прикладів фіксує функційні відповідники, якими виступають лексеми розмовної

мови із оцінними значеннями ‘дурень’, ‘людина, яку можуть ошукати’, ‘слабак’, ‘невдаха’, що демонструє негативне ставлення до особи.

Молодіжний сленгізм *мудацький* виражає зневажливе ставлення до когось як до недолугого та примітивного. При перекладі надається перевага відповідникам зі скатологічним елементом. Наприклад: 1) *arschig* (... *i носив великі мудацькі сонцезахисні окуляри* (СЖГДМ, с. 20). – ... *trug eine große arschige Sonnenbrille* (с. 20)); 2) *beschissen* (*Що це за мудацький транспарант у тебе?* (СЖГДМ, с. 87). – *Was ist das denn für ein beschissenes Transparent?* (с. 75)).

Арготизми на позначення осіб кримінального світу частково перейшли у статус жаргонної лексики чи сленгу, наприклад, пейоратив *амбал*, який підкреслює високий зріст та міцну статуру людини (... *ну амбал, де твоя інтуїція* (ЮАП, с. 234). – ... *na, hühne, wo bleibt deine intuition* (с. 243)). У перекладі вживається розмовна лексема *Huhn* – висока на зріст, обмежена, тупа людина, що як значеннєво, так і на рівні емотивної конотації відповідає позначенню *амбал*.

Сленгізм *братан* є елементом молодіжної мови і означає приязне (братерське) звертання до особи чоловічої статі. Він походить від арготизму на позначення молодшого «з ієрархії мафіозної структури, який виконує завдання, що потребують жорстокості та фізичної сили» [443], та відтворюється в перекладі за допомогою розмовного слова *Kumpel* зі значенням ‘друзяка’, яке є еквівалентом лексеми *братан*, проте не цілком збігається з ним на рівні емотивної конотації. Зате на рівні контексту лексема *братан* є повним емотивним відповідником сленгізму, напр.: *хай перейде з усіма на ти, хай фамільярно назове всіх мужиків (з міжвоєнним професором Доктором вкупі) братанами* (ЮАДО, с. 52). – *soll er sie doch alle duzen, alle Kerls vertraulich Kumpels nennen (auch den Professor Doktor aus der Zwischenkriegszeit* (с. 44).

Подібне спостерігаємо і при відтворенні синонімів *брателло*, *браток*. Тут варто акцентувати увагу на винахідливості й креативності перекладача щодо перекодування контамінованої соціолектної номінації особи *брателло*. Перекладач здебільшого вдається до контамінації, в результаті чого виникає нове слово *Bruderok* із жартівливим тонуванням (поєднання німецького слова *Bruder* та

українського суфікса *-ok*) (*Брателло, запам`ятовуй це, браток!* (ЛДН, с. 219). – *Bruderok, merk dir das!* (с. 257)).

Арготизм *рагуль* (*рогуль*) для найменування жителя села є похідним від слова *роги*. Він увійшов у молодіжну мову з оцінним значенням ‘невихована некультурна людина’. Дослідження перекладу засвідчує його відтворювання лексемою *Großkoltz* зі значенням ‘безпідставний самохвал’, яка становить емоційно-експресивну цілісність із низкою інших арготизмів на позначення негативних маскулінних характеристик: *Großkoltz* (*цей жлоб, рогуль, бультер`єр, мордоворот, жужик, увесь в ланцюгах і телефонах?* (ЮАДО, с. 39) – *dieser Dummbatz, Großkoltz, Bullterrier, Fressenpolierer, Ganove, behängt mit Kettchen und Mobiltelefonen?* (с. 44)). Відповідна лексема жіночого роду *рагулиха* відтворюється за допомогою лайливого слова *Schnepfe*, яке вказує на жінку легкої поведінки, що змінює оцінне значення слова *МО*: *рагулихи дурні – blöde Schnepfen* (ЮАДО, с. 149). Збірне поняття *рагульня* найточніше перекладено як *kleinlich denkender Mensch ohne Sinn für Höheres, Nichtskönnner*, тобто ‘той, хто нічого не може’ – *Banause* (*Акт вандалізму на острові Пасхи. Онтологія та космогонія львівської рагульні* (ЛДЖ, с. 49). – *Vandalismus auf der Osterinsel. Ontologie und Kosmogonie der Lemberger Banausen* (с. 63)).

Частовживаною лексемою в українській молодіжній мові є сленгізм *чувак*, джерелом походження якого є злочинське аргю. Він вживається переважно як неформальне звертання до хлопця або молодого чоловіка і має позитивний або нейтральний відтінок. Для його конвертування використовуються лексеми як із позитивними, так із негативними й нейтральними характеристиками. До найбільш уживаних належать *Тур та Керл*. Проте існує низка інших відповідників різної інтенсивності емотивної ознаки. Наприклад, *чувак(у)*: 1) *Тур* (СЖБМ, с. 20); 2) *Kerl* (СЖДМ, с. 156); 3) *Blödmann* (СЖБМ, с. 4); 4) *Kauz* (ЮАДО, с. 278); 5) *Mann* (СЖВ, с. 375); 6) *Dumpfbacke* (СЖГДМ, с. 29); 7) *Leute* (ЮАТ, с. 136); 8) *mein Freund* (СЖВ, с. 384); 9) *Tschuwak* (ЛДПЯ, с. 41); 10) *du Supertyp* (ОЗПДУС, с. 130); 11) *komischer Kauz* (ЮАДО, с. 113); 12) *Alter* (ОЗПДУС, с. 106); 13) *Reiche* (ОЗМ, с. 98); 14) *Vogel* (СЖА, с. 172); 15) *Mensch* (СЖА, с. 26); 16) *Superhirn* (ОЗМ, с. 324);

17) *Atacke!* (ЮАП, с. 242); 18) *Hey!* (СЖВ, с. 131).

Як свідчить аналіз, арготизм *чувак* має особливо широкий спектр ознак із оцінними значеннями ‘дурень’, ‘придурок’, ‘друзяка’, ‘старий’ (дружнє звертання), ‘хлопа́ка’, ‘супермозок’, ‘класний пацан’ та ін. Транскрипція/транслітерація не завжди є достатнім засобом перекодування лексеми *чувак*. Якщо транскрипція вживається без коментаря, вона є не завжди зрозумілою. Повторне її вживання в тексті налаштовує читача на чужинність і не відволікає від сприйняття фабули тексту. Вибір скатологізму служить для посилення інтенсивності негативної конотації при характеристиці чоловіка. Лексеми *Mann*, *Mensch*, *Leute* належать до гіперонімів, однак у конкретних ситуаціях зберігають емоційний баланс між одиницями МО та МП, оскільки теж можуть виступати емотивно-забарвленими елементами розмовної мови із різним смисловим навантаженням.

Отже, дослідження демонструє, що при трансфері СО вживаються як повні (близькі відповідники), так і часткові еквіваленти з відсутністю збігу денотативного/конотативного значення, функційні відповідники. Рідше застосовуються калькування, транскрипція та дескриптивна перифраза (конструкт транскрипція + коментар). При цьому використовуються як ЛО та ФО МП, так і іншомовні вкраплення. Порівнюючи ТО і ТП, спостерігаємо, що на соціолектному рівні в українській та німецькій мовах лінгвокультурні коди часто не збігаються, що не завжди уможливлює баланс мовних реєстрів. Українська мова на рівні СО зараз є надмірно зросійщеною, має значний запас кримінального лексичного інвентаря, значна частина якого потрапила в неї в часи СРСР. У німецькомовному перекладі фіксуємо незначну кількість кримінальної лексики, яка використовується для конвертування розглянутих нами позначень. Натомість вживається широка палітра ЛО загальноприйнятої, розмовної мови, просторіччя та нейтрального і стилістично заниженого словесного інвентаря.

4.3. Жаргонізми в українсько-німецьких перекладах

Жаргонний лексикон як «потужна семіосфера певного часового зрізу культури, що відкриває у слові смислову перспективу як концентрат соціокультурного, духовного, психологічного клімату епохи» [443, с. 10], має місце у творах, які описують радянську дійсність. Переклад жаргонізмів передбачає певні трансляторні процеси, пов'язані із фоновими знаннями та врахуванням соціокультурних особливостей носіїв мов. При цьому важливу роль відіграє перекладач та його креативний підхід до трансляторного продукту.

Аналізуючи закономірності українсько-німецького перекладу жаргонізмів, поділяємо їх на дві групи – солдатський і військовий жаргон та соціально-політичні жаргонізми радянської доби.

4.3.1. Переклад солдатського і військового жаргону. Перекодування вживаної в художній літературі солдатської лексики доби СРСР німецькою мовою – трансляторний процес, у якому важливим є як часовий, так і культурний аспект: різниця в організації життя й побуту українських та німецьких солдатів, а також деяка розбіжність у званнях, звичаях, наказах тощо. До найбільших проблем належать відсутність методики перекладу жаргонної солдатської лексики та брак перекладацьких відповідників і готових штампів. Перекладач на свій розсуд використовує різні способи перекладу (транскрипцію, усталені відповідники, дескриптивну перифразу, уподібнення), які допомагають наблизити реципієнта до культури МО та до розуміння тексту.

Як засвідчує наш аналіз, для перекладу солдатського жаргону характерні різноманітні трансляторні трансформації в межах таких семантичних підгруп:

1) **назви, що стосуються рядового, сержантського та офіцерського складу** доби СРСР, які належать до найпоширеніших в армійському жаргоні. Вони інкорпорують окремі ЛО та ФО, а також синонімічні ряди жаргонізмів, до

яких належать назви солдатів різного періоду служби: 1) *дух, салага* (прослужив перших пів року), 2) *молодий, шнурок, салабон* (прослужив від пів року до року), 3) *черпак, череп* (від року до півтора), 4) *дед/дід* (від півтора до двох років), 5) *дембель/дембель* (солдат, стосовно якого вийшов наказ про звільнення в запас). Подібні назви солдатів були і в мові НДР: 1) *Hü, Springsack, Springer, Fuchs* (солдат перших шести місяців служби); 2) *Zwischenschwein, Jungdachs* (солдат наступних шести місяців служби); 3) *E, EK, Keks* (солдат в останні шість місяців служби) [938]. У солдатському лексиконі ФРН теж простежуються відмінності у позначеннях солдатів різного терміну служби від аналогічних у НДР. Наприклад, *Soldaten kurz vor der Entlassung – Abgänger, Ausscheider, Besserlagige, Resis*. Частина цих номінацій функціонує в перекладі.

Отже, для перекладу назв рядового, сержантського та офіцерського складу властиві такі трансляторні способи:

1. Добір функційного відповідника: *салабон – Schütze Arsch* (*Я урод і дух, я синок, салабон і череп* (ЮАТ с. 163). – *Ich bin ein Scheißkerl, eine Made, eine Stinksau, Schütze Arsch und Nacktschädel* (с. 134)). Пейоратив *Schütze Arsch* в німецькій мові є усіченою формою від німецького вислову *Schütze Arsch im letzten Glied*, що позначає солдата найнижчого рангу, який зазнає незаслуженого приниження, оскільки не має жодного авторитету. Скатологізм *Arsch* вживається як власна назва солдата і виконує функцію пейоратива, а позначення *das letzte Glied* (останній у ланці) підкреслює безвладність особи, що відповідає пейоративному жаргонізму *салабон*. Крім того, у ТП простежується вживання одного функційного відповідника для різних назв солдатів. Наприклад: *салабон – Schütze Arsch, череп – Schützen Arsch* (*Скажімо, серед ночі зганяли своїх черепів – десятку за десяткою, відділення за відділенням – до туалету* (ЮАТ, с. 168). – *So trieben sie ihre Schützen Arsch nachts zur Toilette – Zug für Zug, Gruppe für Gruppe* (с.150)). В обох прикладах простежується подібна пейоративна тональність та баланс занижених мовних реєстрів.

2. Транскрипція/транслітерація: *деди – Djedy* (транскр. з рос.) ((*Як „деди“ нідуть „духів“ табуретками... (ЛДН с. 54) – Wenn die „Djedy“ beginnen, mit*

Hockern auf die „Jungföchse“ einzudreschen... (с. 62)). Незважаючи на наявність функційного відповідника, перекладач надає перевагу очуженню і втілює в культурну решітку МП транскрипцію із маркуванням чужинності, розкодування якої зумовлене контекстом.

3. Комбінована реномінація: *didi – djedy “Opas”* (... *ци дебілуваті діди, які натхненно шматують твої особисті речі* (ЮАТ с. 157) – ... *djedy, “Opas”, die deine persönlichen Sachen ruinieren* (с. 129)). Ампліфікація сприяє кращому розумінню тексту, хоча коментар “*Opas*” дещо розмитий і спрямовує читача до розуміння контексту.

4. Стилiзація функціонального відповідника, адаптація: *днєвальний – Gevaude* (*самий головний, командував за ним днєвальний* (ЮАДО, с. 219). – *Kommando vom Oberst Gevaude hierher* (с. 245). Лексема *днєвальний*, використана в тексті як ІВ з російської мови, є назвою солдата, який чергує одну добу. Конвертується в переклад за допомогою функційного відповідника у вигляді аббревіатури, яка уподібнюється до німецького *GvD* (*Gefreiter vom Dienst*, солдат, який не має повноважень віддавати накази, а тільки передавати їх). Для маркування в тексті російського вкраплення перекладач вдається до стилізації (видозмінює написання аббревіатури, використовуючи транскрипцію) – *Gevaude*.

Звернення до рядового чи сержанта як до рівного за званням часто позначається в армійському жаргоні як *брат, брателло, браток, братішка, братуха* та ін. Для їхнього відтворення перекладач використовує 1) демінутивний нейтральний відповідник без маркування чужинності: *братуха – das Brüderchen, братішка – das Brüderchen* (*Тепер ніхто не міг сказати мені, що, мовляв, братішка, ти тут зайвий, давай відповзай убік, не заважай* (СЖВ с. 196). – *Jetzt konnte keiner mehr sagen, hey, Brüderchen, was machst du überhaupt hier, hau ab, du störst* (с. 177)); *братуха – das Brüderchen* (*Розумієш, братуха?* (ЛДН с. 219) – *Verstehst du, Brüderchen?* (с. 257)); функційний відповідник *Kumpel* (*Давай, братуха, давай, – прокричав я в слухавку* (СЖВ с. 196). – *Komm, Kumpel, bitte, – schrie ich in den Hörer* (с. 177)); 2) функційний відповідник + укр. / рос. демінутивний суфікс: *брателло, браток – Bruderok* («*Брателло, запам’ятовуй це,*

браток!» (ЛДН с. 219) – «*Bruderok, merk dir das!*» (с. 257)). При перекладі жаргонізму *земеля* (транскр. з рос.) використовується гіперонім *Kumpel*, що призводить до втрати значення «земляк», але зберігає емоційне навантаження висловлення, підсилене використанням дієслова *дъорнути* (порівн. з мовою канак) (*Земеля–дъорнеи?* (СЖГДМ, с. 110) – *Hey, – Kumpel, – willste mal?* (с. 94), що є ефективним для перекладу, оскільки дієслова підсилюють емоційну конотацію.

Для назви солдата, якого постійно принижують, який не має поваги від оточення і виконує найбруднішу роботу, в армійському жаргоні вживається лексема *чмо*. Для його перекодування слугує зоонімний пейоратив *Fliege*, що виступає функційним відповідником і зберігає негативну емотивну конотацію: *чмо – die Fliege* (*А тим часом це чмо: Ну шо?* (ЮАТ, с. 204) – *Aber da war diese Fliege: Nun?* (с. 168)). Негативна емотивна конотація зберігається і при відтворенні пейоратива *синуля* – *Söhnchen* (*Ти поміж ними шмаркач, синуля, бахур, пацан* (ЮАМ, с. 32). – *Du bist überhaupt der Rotzlöffel, Söhnchen, Knabe, Brut* (с. 46)).

При перекладі назв офіцерського і сержантського складу слід зважати на їхню відмінність в українській та німецькій лінгвокультурах. Як український/російський, так і німецький солдатський жаргон має свої назви офіцерських чинів. Наприклад, жаргонізм *полкан* (рос.) – *полковник*, нім. *Rentierverein Römer – Offiziere*.

До трансляторних способів при перекладі назв командного складу належать добір функційних і частково усталених відповідників та гіпо-гіперонімічний переклад, наприклад, *самий головний* – *Oberst*; *камандір* – *Chef* (*Не, ти не врубасишся, камандір, пореш гарячку* (ЮАМ с. 21). – *Nee, du kapierst nix, Chef, kein Grund zur Aufregung* (с. 31)). Трансляторна техніка «росізм → англійзм» зберігає стилістичну маркованість тексту.

Також можлива нейтралізація жаргонізму, наприклад, *кусок* – *der Kerl* (*Та, каже той кусок, що молодий на другому посту застрелився* (ЮАТ, с. 202). – *Also, sagt der Kerl, auf dem zweiten Posten hat sich ein Kleiner erschossen* (с. 166)). Використане для перекладу просторіччя у вигляді гіпероніма *der Kerl* лише частково відтворює емоційне забарвлення висловлення. Обидві ЛО стилістично

занижені, проте не рівноцінні: пейоратив *кусок* при перекладі втрачає виразну ознаку жаргону. Можна було б використати більш наближений до оригіналу німецький просторічний відповідник *der Spies* (прапорщик), оскільки прапорщики були на посаді старшини (старшина роти – *Kompaniefeldwebel*).

Для відтворення жаргонних назв **транспортних засобів** використовуються такі способи перекладу: 1) транслітерація: *бобик* – *Bobyk* (попереду бобик з якимось начальником і мигалкою (ЮАТ, с. 290). – *Vorne weg ein Bobyk mit dem Kommandeur und Blaulicht* (с. 238)), 2) уподібнення / генералізація, що зумовлює нейтралізацію лексеми, але не понижує загальної емотивної тональності висловлення: *бобік* (трансл. з рос.) – *Geländewagen* (...брали мінтовський бобік і гнали в степ (СЖДМ, с. 75). – ... *sie nahmen einen Miliz-Geländewagen und düsten in die Steppe* (с. 88)); *малолітражка* – *der Kleinwagen* (Гашпар сидів тепер за кермом і весело сигналив сонним сержантам, котрі на кожен сигнал висувалися із вікон і уважно розглядали нашу малолітражку (СЖБМ, с. 7) – *Gaspar saß am Steuer und hupte die verschlafenen Feldwebel fröhlich an, die sich jedes Mal aus dem Fenster beugten und unseren Kleinwagen musterten* (с. 14)).

Побутові армійські жаргонізми (назви одягу, їжі, умов проживання тощо) відтворюються за допомогою: а) усталених відповідників: *вертушка* – *das Drehkreuz*, *тільняшка* – *Matrosenhemd*, *тушонка* – *das Büchsenfleisch* (... у всіх казармах пахне тушонкою і дезертирами (СЖДМ, с. 59). – ... *alle Kasernen riechen nach Büchsenfleisch und Deserteuren* (с. 71)); б) інших відповідників (регіональних, діалектних тощо): *бєрци* (рос. масивні військові черевики – *Böcke* (австр. *Bock* – високе міцне взуття): *На ногах Дзвінка мала високі саперні черевики, по-науковому «мертензи», а в народі – «бєрци»* (ЛДПЯ, с. 56). – *Dswinka trug hohe Schnürstiefel, im Fachjargon «Doc Martens» und im Volk – Böcke* (с. 61); в) усталених виразів (наприклад, через літературні джерела): *шинель* – *Gogols „Mantel“* (повість М. Гоголя, 1842 р.): *Адже всі ми вийшли з однієї шинелі!* (ЮАДХС, с. 30). – *Schließlich sind wir alle aus Gogols „Mantel“ hervorgegangen!* (с. 138). Ідеться про крилатий вислів, який приписують

Достоевському: *Усі ми вийшли з однієї шинелі* або *Усі ми вийшли із Гоголівської шинелі*, що базується на повісті Гоголя «Шинель». У німецькій мові він має свій усталений відповідник *Wir sind alle aus Gogols Mantel*.

При аналізі відтворення солдатського жаргону простежується належна обізнаність перекладачів у військовій галузі і ретельний підхід до кожної лексичної одиниці.

Для перекладу **наказів, команд і гасел** використовуються: а) функційні відповідники: *Свабодєн* (рос.) – *Wegtreten!* (*Вони подумки в унісон сказали: «свабодєн»* (ЮАО, с. 134) – *Kommandierten sie in Gedanken unisono «Wegtreten!»* (с. 149)); б) повернення до мови-джерела: *яволь* – *Jawohl* (*Яволь? – перепитав Артур і тут-таки подумав* (ЮАДО, с. 143) – *Jawohl? – fragte Artur nach* (с. 159)); в) транслітерація+ коментар внизу сторінки: *падйом!* (рос.) – *padjom!* (*мущина, падйом!* (ЮАДХС, с. 22) – *Muschtschina, padjom* (с. 143)). Коментар: **Russian pidgin, Kommandoton: Aufstehen!* Без експланації було б неможливе розуміння транскрипції.

Існує низка лексичних одиниць, які вживаються як накази і можуть виконувати денотативну функцію або позначають певний стан, дії тощо. Наприклад, *амбой* – *Stellungswechsel* (*Три хвилини на жрачку, три хвилини на вмивання, півхвилини на дефекацію, сорок секунд на амбой* (ЮАТ, с. 163). – *Drei Minuten futtern, drei Minuten waschen, eine halbe Minute defäkalisieren, vierzig Sekunden für den Stellungswechsel* (с. 134)); *шухєр* – *der Kiebitz* (*Тремій ночі називався шухєром* (ЮАТ, с. 187). – *Der dritte Posten hieß der Kiebitz* (с. 153)).

Як **назви дій, поведінки, вчинків** у солдатському жаргоні можуть використовуватися як окремі ЛО, так і ФО. Так, ФО *відповідати за базар* означає 'відповідати за свої слова' [257]. Якщо на рівні перекладу лексем спостерігається зниження інтенсивності емотивної конотації *базар* – *das Gerede*, то на рівні всього висловлення емотивне забарвлення зберігається за рахунок додавання зневажливого позначення *großmäulig* (*Федя і Серій прийняли рішення і відповіли за базар* (ЛДН, с. 37) – *Fedja und Sery haben eine Entscheidung getroffen und standen zu ihrem großmäuligen Gerede* (с. 41)). При перекладі ФО *відповідати за базар*

спостерігається її конвертація на функційний відповідник зі збереженням надвисокого рівня інтенсивності емотивної конотації та дотриманням стилю контексту (*Maul* – груб. морда). При перекладі фразеологічної одиниці *слідкувати за базаром* відбувається зміна ненормативності («грубо» → «трохи грубо»): *слідкувати за базаром* – *aufpassen, was man quatscht*: (*ти за базаром слідкуй* (СЖДМ с. 66) – *pass auf, was du da quatschst* (с. 78)). У цьому випадку експланація призводить до втрати фразеологізму, хоча й зберігає конотацію висловлення.

Отже, проблема реалізації солдатського жаргону в перекладах належить до складних трансляторних ребусів, які долає перекладач, опираючись як на стратегію одомашнення, так і очуження, зберігаючи культурні маркери МО. Однією з найважливіших передумов якісного перекладу солдатського жаргону є фонові знання.

4.3.2. Переклад соціально-політичних жаргонізмів радянської доби.

Очевидна багатоликість жаргонної лексики доби СРСР завжди охоплювала найрізноманітніші сфери людської діяльності, насамперед побут, житло, харчування, одяг, гроші, а також політичне життя, економічну ситуацію тощо.

Лексикографічна репрезентація російської мовної стихії в українському жаргонному вокабулярі, на думку Л. Ставицької, має як прямі запозичення аргі (*облом, совдеп, лажя, шалава, бомж*), так і лексеми-кальки (*засікти*), «російські слова, передані українською графікою» (*стрьомний, убойний, безпредел*) [443, с. 11]. Дослідниця вважає, що для жаргонної міжкультурної комунікації цей феномен – цілком нормальне явище, і наводить приклади лексем, які потрапили в російський жаргон на правах запозичень з української мови (*халява, забивати баки*), та українізми, на зразок *файний, вабить, гириый, цікавый, файка* [там само, с. 11].

Припускаємо також, що легкість входження російських жаргонізмів в українську мову пояснюється як спорідненістю цих східнослов'янських мов, так і подібністю їхніх домінантних способів жаргонотворення. Розглядаючи жаргон у

широкому розумінні як синонім сленгу, Т. Гарлицька зазначає, що як в українській, так і в російській мовах переважає афіксальний спосіб жаргонотворення. Наприклад, в українській мові: *баиляти* – *безбаильовий* (безкоштовний), *мороз* – *відморозок* (емоційно та інтелектуально недалека людина), *тихий* – *затихарити* (приховати щось), *пудра* – *припудрений* (розумово обмежений); у російській мові: *валет* – *безвалетный* (недоумкуватий), *цвет* – *вцвет* (точно, безпомилково), *наглый* – *внагляк* (дуже нахабно), *удобный* – *невдобняк* (незручний) та ін. Продуктивним дослідниця бачить суфікс –к: порівн.: укр. *бик* – *бичка* (огрядна дівчина з обмеженими розумовими здібностями), укр. *мудак* – *мудачка* (дурна, нікчемна, наївна) [110].

У монографії «*Postsowjetisches Russisch*» [674] Е. Фляйшман здійснює ґрунтовне дослідження соціально-політичних жаргонізмів радянської та пострадянської доби. Здійснений нами аналіз дає підстави стверджувати, що практично всі окреслені науковцем підгрупи наявні в творах сучасних українських письменників:

1) політична ситуація в СРСР: *Совденія* – *Sowjetschwachsinn* (*Ну так, у цьому й полягав сенс тодішньої Совденії* (ЮАТ, с. 138). – *Da stand ja gerade hinter diesem ganzen Sowjetschwachsinn* (с. 114));

2) економічна ситуація в СРСР: *бомжатник* – *Pennerreich* (*Це був безгосподарний бомжатник, порожнє триповерхове приміщення* (ЛДН, с. 126). – *Es war ein herrenloses Pennerreich, ein leeres, dreistöckiges Gebäude*) (с. 146)); *хрущовка* – *Chruschtschowka-Wohnung* (*дитя відрадненської комунальної “Хрущовки” ...* (ОЗПДУС, с. 38). – *Kind aus seiner kommunalen “Chruschtschowka-Wohnung”* (с. 35));

3) сексуальні стосунки: *мочалка* – *Luder* (*це безумовна мочалка з вічно обдертими колінами* (ЮАДХС, с. 242). – *es handelte sich also um ein Luder mit ständig aufgeschürften Knien* (с. 141)).

4) кримінал та його типові елементи: *пахан* – *Chef* (*Дзядзя вкинули у вагон, і сухарі відразу опинилися у пахана* (ТПЗМЗ, с. 6). – *Onkel Mychas wurde in den Waggon gestoßen, und das Brot landete sofort beim Chef* (с. 8)).

5) алкоголь і наркотики: *алкаш* (п'яниця) – 1) *Alkis* (*Боб уже наступного дня сплавив приймач на базарі якимсь алканам* (СЖБМ, с. 119). – *schon am nächsten Tag vertickte Bob das Radio auf dem Flohmarkt an irgendeine Alkis* (с. 116));

б) ситуація в збройних силах: *дєдовщина* – *Djedowschtschyna* (*таким чином ми принаймні у вартівні уникнемо дєдовщини* (ЮАТ, с. 202). – *so wird es wenigstens in der Wachstube keine Djedowschtschyna geben* (с. 166));

7) грошові та фінансові транзакції, сфера повсякденного життя, соціальні стосунки тощо: *чайник* – *Anfänger* (*він поводився, ніби цілковитий чайник* (с. 349). – *er benahm sich wie ein blutiger Anfänger* (с. 286)).

Утілена в тканину мови ідеологія у вигляді соціально-політичних жаргонізмів потребує поінформованості не тільки перекладача, але й реципієнта. Використання жаргонізмів не ставить на перший план брак мовної культури, а натякає на звичну заідеологізованість, яка в текстах підсилює іронію, вибудовує своєрідну масову карнавалію та буфонаду попередньої епохи. Суміш аргю, сленгу під шапкою зросійщеного жаргону віднайшла репрезентацію в мовній стихії радянського й пострадянського простору і, відповідно, в літературі, що має різну репрезентацію в перекладах. При перекладі німецькою мовою такі СО зберігають культурну маркованість, хоча перевантаження тексту транскрипціями, транслітераціями (*Djedowschtschyna*) утруднює читання. Функційний відповідник (*Anfänger*, *Pennerreich*) та коментар (*Chruschtschowka-Wohnung*, *Sowjetschwachsinn*) дещо полегшують розуміння тексту, хоча потребують підготовленого читача.

Незважаючи на розпад СРСР, з ужитку не зникла значна кількість одиниць політичної лексики зі збереженням певних поведінкових кліше того часу, насамперед із кримінально-в'язничної мови. Зазвичай така частина лексики у перекладі потребує експланації. Наприклад, *жити по поняттям* (від рос. *жить по понятиям*) позначає дотримуватися законів злочинного світу: *на панятіям* – *nach den Panjatja, den Regeln der Verbrecherwelt* (*Фєдєя був пацаном до останнього вузра у вусі й споконвіків жив “на панятіям”* (ЛДПЯ, с. 9). – *Fedja war ein Pazan bis in die Haarspitzen und lebte seit ewigen Zeiten nach den Panjatja, den Regeln der*

Verbrecherwelt (с. 14)). Поєднання транскрипції /транслітерації із дескриптивною перифразою допомагає читачеві зрозуміти невідоме.

Розглядаючи СО із заниженою конотацією, які характеризують політичну та економічну ситуацію в СРСР, зауважимо, що більша частина жаргонізмів зрозуміла тільки тим людям, які народилися й жили на території СРСР. Навіть у країнах соціалістичного табору вони залишаються незрозумілими. Якщо на території НДР як країни із соціалістичним напрямком розвитку була презентована незначна частина радянізмів, в яких практично не було радянських жаргонних понять із заниженою конотацією, то на території ФРН ці слова однозначно були *terra incognita*.

При трансфері таких жаргонізмів перекладач опирається на загальні поняття, розмовну мову та просторіччя, експланацію й коментар. Наприклад, жаргонний пейоратив, який позначає людину із суспільними та психологічними установками СРСР *совок* (*homo sovieticus*):

1) Sowje (*там ще за совка відбувались фантастичні речі* (СЖА с. 153). – *während der Sowje sind hier doch herrlich Sachen gelaufen* (с. 153)).;

2) Sowjetzeit (*траса майже порожня, це за совка життя тут купило* (СЖА, с. 11). – *es fahren kaum Autos, zu Sowjetzeiten, ja, da war hier richtig was los* (с. 17));

3) sowo-Ukr (*Усе це разом становило найпаскудніше зі знаних мені видозмін совка – совоукр* (ЮАМ, с. 83). – *Das alles bildete die übelste mir bekannte Spielart des sowok – den sowo-Ukr* (с. 70)).

Вибір загальних позначень послаблює експресію висловлення. Обставина часу *zu Sowjetzeit* є нейтральним виразником загальнозрозумілого поняття і не виражає негативної конотації висловлення. Якщо транскрипція *sowok* вживається без пояснення, то для іноземного реципієнта вона здебільшого взагалі залишається незрозумілою. Тож у таких випадках важливу роль відіграє сам контекст.

Подібно відтворюються жаргонні аббревіатури з негативною конотацією. Відтворення афери, наприклад, може здійснюватися за допомогою повної аббревіатури: *гебіст* – 1) *KGBler* (*колишній гебіст, сексот, стукач і подвійний агент* (ЛДК, с. 114). – *Ehemaliger KGBler, Spitzel, IM und Doppelagent* (с. 143)), а

може додаватися пояснювальне слово, *гебешиник* – *der KGB-Offizier* (*Der Typ vom KGB* (*Гебешиник нікому не сподобався – він понтувався* (СЖА с. 106). – *Den Typen vom KGB fanden alle zum Kotzen – er protzte rum* (с. 107)); *KGB-Typ* (*В штабі лежав упитий в димину гебешиник* (СЖА, с. 107). – *Im Stab lag der total zugelötete KGB-Typ* (с. 108)). Пояснювальне слово допомагає реципієнтові краще зорієнтуватися у тексті. При цьому для глибинного всестороннього сприйняття доби як для перекладача, так і для реципієнта важливими є фонові знання. Відповідно, прерогативою є введення пояснювальних елементів та наявність коментарів наприкінці тексту. Поняття *Spitzel* (сексот) та *IM* (‘неофіційний агент служби безпеки’) виступають функційними відповідниками, властивими для часів НДР.

«Замкнуте» життя в СРСР нерідко породжувало бажання втечі з країни, що мало відбиток і в жаргонному лексичному інвентарі. Позначення *за бугор* є жаргонним синонімом до поняття *за кордон* і відтворюється як нейтральним відповідником, так і метафорою. Наприклад, *nahes Ausland* (*привнесену із-за бугра природу «українського сепаратизму»* (ЮАДХС, с. 92). – *vom nahen Ausland eingeschleppten Natur des „ukrainischen Separatismus“* (с. 169); *перебігти за бугор* – *den Hügel überqueren* (*Головне – вирватися, якось перебігти за бугор* (ЮАТ, с. 28). – *Hauptsache rauskommen, den Hügel überqueren* (с. 27)). Калька зі збереженням метафори *den Hügel überqueren* зрозуміла із контексту і не потребує коментаря. Українська лексема *перебігти* інкорпорує інтенсивність ознаки ‘швидко’, а німецька лексема *überqueren* містить семи ‘докладати зусиль’, ‘долати труднощі’, що вирівнює баланс позначення суті.

Отже, жаргонізми соціально-політичного життя СРСР досі не зникають зі сторінок художньої літератури. Радянська дійсність не уникнула «ментального переліплення», що спричинило тотальне зросійщення національних мов, зокрема української, і довготривале вживлення в неї росізмів як лексики обмеженого вжитку. Для перекладу жаргонізмів використовують функційні відповідники, частково лексеми часів НДР, кальки, експланації, що не завжди відтворюють емотивну та культурну конотації. Деякі жаргонізми неодмінно потребують розтлумачення. Переклад жаргонізмів є важливим елементом відтворення епохи

та мозаїки соціальних площин, про які йдеться в текстах.

4.4. Сленгізми в українсько-німецьких перекладах

Молодіжна мова є одним із найоптимальніших віддзеркалень розвитку суспільства, його поступу. Вона завжди була й залишається своєрідним буфером між світами дорослих та «обітованою землею» молодих людей, які повсякчас прагнуть своєрідної автономії. Суміш кальок, суржику, англійських та російських вкраплень, сленгових та жаргонних одиниць, арготизмів на канві питомо національної мови створюють обриси молодіжної сфери з її відкритістю до змін та нестерпністю до константи.

Як зазначалося вище, кожне нове покоління використовує свій сленг. Відомо, що лексичний корпус вибудовується і видозмінюється із поступом науково-технічного прогресу, а також пристосовується до наявних мовних норм. За словами С. Левікової, молодим людям «потрібні деякі нові слова, щоб пояснити свій погляд на існуючі раніше речі» [952, с. 7]. Крім того, «соціопсихологічний аспект солідарності у молодіжному середовищі конвертується не тільки у модус розпізнавання «свій», «чужий», а й в особливий різновид лінгвістичної залежності індивіда від групи» [443, с. 192]. Саме тому нейтральна лексика не є визначальною для самоствердження молодої людини питомо в її соціальному мовному середовищі.

Розглядаючи закономірності перекладу сленгізмів, виокремлюємо такі групи, школярський сленг як різновид молодіжного та мова субкультур.

4.4.1. Переклад молодіжного сленгу. Молодіжна мова у кожній лінгвокультурі належить до найбільш чутливих мовних феноменів, її переклад вимагає глибинного реагування на добу, про яку йдеться у творі. Мова йде про часовий аспект та його маркери. Оскільки опрацьований нами лексичний корпус, вибраний із творів сучасних українських письменників, окреслює часи СРСР до

сьогодення, значна його частина кодифікується як зросійщений сленг, що активно ввійшов в українську молодіжну мову. Водночас у молодіжному мовленні все більше активізуються вульгарні англійзми, частина з них виконує не тільки пейоративні, але й меліоративні функції.

Кількісний аналіз корпусів ГРАК та COSMAS II фіксує низку важливих позначень молодіжного сленгу, презентних у нашій вибірці, які також інкорпорують окремі жаргонізми, арготизми, іншомовні вкраплення, до яких належать *музон, медляк, на шару, пацан, пацик, тьола, кльово, класно, cool, geil, megageil, affengeil, der Typ, Tusse, Tussi* та ін. Серед найуживаніших є насамперед такі: *пацан, в натурі, по барабану, кайф, заточка, кльовий, cool, geil, Coolness, Typ, Tussi* та ін. (див. діаграми А.29, А.30 додатка А).

Досліджуючи сленговий інвентар та особливості його перекладу, простежуємо різнобічні трансляторні рішення щодо критерію повноти відтворення сленгізмів при доборі відповідників (використання транскрипції, гіпо-гіперонімічного перекладу, експланації), дотримання нормативності (повне або часткове збереження інтенсивності ознаки та стилю) чи її підміна (нейтралізацію сленгу – недотримання стилю контексту, послаблення інтенсивності емотивної конотації зі зміною емоційних установок автора, відтворення сленгізму літературною нормативною лексикою і навпаки).

Ефективним способом відтворення сленгізмів є сленгові одиниці МП, що почасти наштовхується на критику лінгвістів. Конвертування «сленгізм → сленгізм» не завжди можливе через відсутність певних безеквівалентних одиниць у МП, що часто зумовлено різницею в культурі, традиціях, історичних процесах тощо.

При неможливості підбору в мові-реципієнті відповідної сленгової одиниці перекладач вдається до десленгізації: описового перекладу («сленгізм → експланація») або добирає семантично наближену нейтральну лексичну («сленгізм → нейтральна ЛО») чи фразеологічну одиницю («сленгізм ЛО → ФО»). До найважчих перекладацьких рішень належить збереження сленгу при відтворенні гри слів («сленгізм + гра слів → сленгізм + гра слів»).

При перекодуванні сленгової одиниці німецькою мовою рідко використовується **транскрипція/транслітерація**, оскільки вона здебільшого залишається незрозумілою для реципієнта, за винятком повторюваності сленгової одиниці чи її коментаря у тексті. Наприклад: *гоннік* – *Hornik* (*Хоч один гоннік висуне свою стрижену голову на сонце* (ЛДПЯ, с. 16). – *Auch nur ein Hornik seinen kahlgeschorenen Kopf in die Sonne strecken würde* (с. 22).

Експланація не завжди передає емоційний настрій висловлення, художній задум автора тощо. Наприклад: *персональний глюк* – *sich etwas einbilden* (*Аж одного разу мої батьки заговорили про нього самі, і я зрозумів, що то не якийсь мій персональний глюк* (ЮАТ, с. 36). – *Bis meine Eltern eines Tages selbst darauf zu sprechen kamen und ich merkte, dass ich es mir nicht bloß einbildete* (с. 33).

Використання лексико-граматичних трансформацій почасти призводить до втрати емоційного забарвлення, переобтяження або спрощення тексту, проте сприяє збереженню конотації висловлення. При цьому використовується як ампліфікація (у більшості випадків), так і редукція тексту (рідше). Наприклад: 1) ампліфікація: *повимахуватись* (показувати свою важливість) – ... *ein originelles Ding drehen* (*Нагода повимахуватись* (ЮАМ, с. 12) – ... *Gelegenheit, ein originelles Ding zu drehen* (с. 18); 2) редукція: *налятися бухлом по саму зав'язку* (випити багато алкоголю) – *vollgesoffen sein* (випити багато алкоголю; *voll* є конотативним відповідником до виразу *по саму зав'язку*) (*Вася налявся бухлом по саму зав'язку і на першому поверсі ступив у ліфт* (ЮАМ, с. 12). – *Vollgesoffen bestieg Wasja im Erdgeschoss den Lift* (с. 18)).

Конвертування стилістично нейтральної лексичної одиниці на **сленг** у МП трапляється нечасто. Наприклад: *розуміти* – *raffen* (розуміти, осягати) (*Чувак, я ж лесбіянка, ти що, не розумієш?* (СЖГДМ, с. 32). – *Dumpfbacke, ich bin doch lesbisch, raffst du denn gar nichts?* (с. 29)). Подібні приклади засвідчують, що такі перекладацькі рішення можуть відповідати загальному емоційному навантаженню тексту або ж слугувати важливим прийомом дислокації сленгової одиниці на нейтральну внаслідок перетрансформування нейтральної ЛО на сленгову. Відповідно, тут не спостерігається зміна мовного

регістру в МП.

Повна **елімінація** сленгової одиниці іноді веде до стилістичних втрат та певного зниження ступеня впливу тексту на реципієнта («сленг → відсутність перекладу»). Наприклад: *Цей фінт покликаний викрасти Гоцу з поля зору усіх цих так званих «друзів»* (ЛДН, с. 195). – *Es sollte dazu dienen, Hozza aus dem Blickfeld ihrer sogenannten Freunde zu entführen* (с. 228). Якщо ж мова йде про поодинокі випадки елімінації сленгових одиниць без їхньої компенсації за допомогою альтернативних лексичних одиниць, то це є не перекладацькою недбалістю у ставленні до перекладу, а перекладацьким рішенням, пов'язаним із окремим випадком (часто без шкоди для тексту).

Використання стилістично **нейтральної лексики** зазвичай призводить до втрати емоційного забарвлення тексту. Це засвідчує, наприклад, лексема молодіжної мови *бухло*, яку ми розглядали в попередньому параграфі, перекладена словом *Trinken* (пиття, випивка) (*Заодно й бухла наберу, бо день пропадає пусто, і свято на носі* (ЮАДО, с. 174) – *Dann bring ich gleich was zu Trinken mit, denn die Zeit vergeht, und Ostern steht vor der Tür* (с. 195)).

До нейтралізації сленгу перекладач вдається насамперед у випадках відсутності відповідної сленгової одиниці в мові-реципієнті або ж якщо її наявність є невідомою для перекладача. При існуванні кількох сленгових одиниць у тексті нейтралізація однієї з них зазвичай не призводить до видимих втрат інтенсивності емотивної конотації («вище норми» → «норма»), наприклад, *музон* – *die Musik* (... *кричить вона, коли музон знову робиться groovy* (ЛДН, с. 135). – ... *schreit sie, als die Musik wieder groovy wird* (с. 157). Використання **генералізації чи конкретизації** теж може спричинитися до нейтралізації сленгової одиниці чи конотативних змін. Наприклад: *мажори* – *Diplomatenkinder* (*Ми не мажори!* (ЛДН, с. 155) – *Wir sind ja keine Diplomatenkinder!* (с. 180). Перекладач конвертує слово *мажори* на вужче поняття, проте зберігає сему 'діти високопоставлених осіб'.

Значна частина молодіжного сленгу відтворюється за допомогою загальновживаних лексем і почасти **експланації**. Наприклад, молодіжний

сленгізм *мажор*, що позначає несхвальну характеристику матеріально забезпеченої молодії людини, «яка вдає із себе представника еліти і підкреслює свою вищість над іншими», або підлітка, «сина заможних батьків» [443]. У перекладах використано метамовне пояснення сленгізму, функційні відповідники, пристосовані до культурних очікувань реципієнта, заміна сленгізму з широким предметно-логічним значенням на ЛО з вузьким значенням тощо. Наприклад: 1) *Funktionärssöhnchen* (Між собою вони були несхожі – Боря виглядав мажористо (СЖВ, с. 10). – *Sie hatten nicht die geringste Ähnlichkeit miteinander: Borja war ganz Funktionärssöhnchen* (с. 15)); 2) *Oligarch* (... аби моїм губернатором був банкір, а моїм кандидатом який – небудь мажор (СЖА, с. 58). – ... *das sein Bankier mein Gouverneur ist und mein Präsidentschaftskandidat ein Oligarch* (с. 60)); 3) *dicke Kohle haben* (Шура був мажором (СЖА, с. 95). – *Schura hatte die dicke Kohle* (с. 97)); 4) *reicher Schnösel* (просто слабак цей їхній мажор (СЖА, с. 197). – *einfach ein Schlappschwanz, ihr reicher Schnösel* (с. 195)). Тлумачення *dicke Kohle haben*, *Oligarch* позначає оцінну ознаку «бути багатим», *Diplomatenkind* – є носієм значення «дитина відомої, визнаної людини» з іронічним натяком на легке життя, «продвинутий». Словосполучення *reicher Schnösel* позначає багату людину із негативною ознакою ‘нахаба, піжон, зухвалець’ без посилення на багатих батьків. Лексема *Funktionärssöhnchen* інкорпорує вказівку на сановиту сім’ю і на сина, якого проштовхують у житті. За допомогою демінутивного суфікса *-chen* слово вказує зневажливе ставлення до особи, що відповідає позначенню *мажор*. Як бачимо, всі позначення мають подібну інтенсивність ознаки і в перекладі зберігають емоційні установки автора.

Прагнення молодії людини до життєвої легкості, безтурботності зумовлює появу таких назв, як *шара*, *на шару*, що означає отримати щось ‘без додаткових зусиль’, ‘задарма, дурницею’ і є синонімом до понять *на дурняк*, *за виграшки*. При відтворенні позначення німецькою мовою перевага надається стилістично нейтральному описовому перекладу *für umsonst* із семою ‘задарма’, що цілком відтворює конотацію сленгізму (*концерти на шару* (ЮАДХС, с. 70). – *Konzerte für umsonst* (с. 130)).

Нейтралізація перекладу спостерігається і при перекладі сленгізму *zapara*, що позначає кипучу, навальну, напружену ситуацію і належить до лексем із високою інтенсивністю емотивної ознаки. Лексема *Sorge* є збірним поняттям і має значення ‘турбота, клопіт, неспокій’. Хоча тлумачення слів *zapara* та *Sorge* характеризуються спільною семою ‘клопотатися’, однак першою оцінною ознакою слова *zapara* є ‘кипучість’, ‘навальність’, що інкорпорує сильнішу інтенсивність емотивності, оскільки інтенсивність емотивної конотації в слові *Sorge* може бути різною (*в кожного своя zapara* (СЖДМ с. 73). – *irgendwie hat jeder seine eigenen Sorgen* (с. 86)). Розглядаючи згадані ЛО на рівні контексту, виявляємо не тільки їхню конотативну відповідність, але й зміну мовного регістру.

ЛОВ МП слугує елементом для відтворення молодіжних сленгізмів, сприяє **дотриманню стильового балансу** висловлення у МО та МП. Наприклад, молодіжне несхвальне *непруха* із оцінними ознаками ‘неуспіх’, ‘промах’, ‘невдача’, ‘невезіння’ відтворюється за допомогою стилістично заниженої лексеми зі скатологічним елементом *Scheißleben* із семами ‘безрадісне, скрушне, безнадійне, невтішне життя’: *Нишкне розтерзаний життєвою “непрухою” Ваня Каїн* (ЮАМ, с. 15). – *Vom „Scheißleben“ gebeutelte Wanja Kain verstummt ist* (с. 23).

У перекладах спостерігається відтворення сленгізму за допомогою **розмовних та просторічних** ФО. Наприклад, сленгізм *заткатися* означає ‘припинити розмовляти’, ‘спинитися’, ‘стишуватися’, ‘замовкнути’. Він відтворюється за допомогою синонімічних соматичних фразем, об’єднаних спільним образом ‘рот’. Елементом таких ФО є зневажливі лексеми, що відповідають українським позначенням *пелька, пащека, морда, рило*. Наприклад, 1) *den Mund halten* (*Я не злостиво бажав їм заткатися* (с. 155). – *Freundlich bat ich sie, den Mund zu halten* (ЮАТ, с. 127)); 2) *Schnauze halten* (*Заткни рило, сновидо!* (ЛДК, с. 163). – *Halt die Schnauze, Traumgespenst!* (с. 200)); 3) *Halt’s Maul!* (... і я насили стримувалась, аби не крикнути: заткнись! (ОЗМ, с. 93). – ... *ich konnte mich nur mühsam zurückhalten, ihn nicht anzuschreien: Halt’s Maul!* (с. 77)); 4) *Klappe halten* (... виявляється, він лише хотів, щоб усі заткнулися (ЛДК, с. 68). – *Wie sich*

herausstellte, wollte er aber nur, daß alle die Klappe hielten (с. 88)); 5) *Fresse halten* (*Чи ти заткаєшся нині, чи скільки це вже терпимі!* (ТМГ, с. 157). – *Hältst du jetzt die Fresse, oder wie lange soll das noch gehen!* (с. 181)). Вибір загальноновживаного слова *Ruhe* на позначення команди *Tuxo!* в оточенні стилістично заниженої лексики не впливає на занижений стиль висловлення (*Гей, заткайтеся, мудоодзвони!* (ЮАМ, с. 40). – *He, Ruhe, ihr Klugscheißer!* (с. 58)).

Важливу роль у перекладі сленгізмів відіграють **стилізація та залучення «ламаної мови»**. Одним із її прикладів є вже згадувана нами мова канакіш як особливий різновид стилізації німецької мови. Вона є продуктом потреби мовленнєвого самовираження турецьких (арабських) мігрантів-мусульман, слугує головно для спілкування молодих людей, іноді використовується для пародіювання, іронії; може бути засобом спілкування і серед німців (*Siehssu dem Tuss? – Siehst du die junge Frau dort?*)

Аналізуючи лексичний трансляторний корпус нашого дослідження, виявляємо чимало прикладів «ламаної мови», слів-покручів, злиття слів, характерних для стилізації мови (наприклад, для канакіш). Найчастіше йдеться про злиття другої форми дієслова із займенником: *weißte*, *willste* та ін. Наприклад: *знаєш – weißte* (*Знаєш, мої пацани в такі розклади не клеляться, передали чмошників ментам* (ЮАДО, с. 235) – *Weißte, meine Jungs wollen mit so was nix zu tun haben, überlegen die Kanailen also an die Bullen*) (с. 264)); *помниш* (ЮАДО, с. 100). – *weißte* (с. 112); *Зємєля – дьорнеш?* (СЖГДМ, с. 110) – *Heу, Kumpel, – willste mal?* (с. 94)) (часто стилістично занижені російськомовні вкраплення → стилізація).

Стилізація відбувається на рівні висловлення для кореляції стилю МО та МП. Подібне простежується і при відтворенні сталих словосполучень. Наприклад, в *лом*, без бажання – *keener hat Bock* (... *де в лом буде навіть під'єднатись до мережі* (СЖА, с. 55). – ... *keener mehr Bock hat, ins Netz zu gehen* (с. 58)); *говориш х...лі*, уживається на початку питального речення – *redste verf...kt* (*А х...лі ж ти так говориш?* (ЮАДО, с. 216) – *Und warum redste dann so verf...kt?* (с. 242)). Стилістичний баланс між ЛОВ ТО та відповідниками у ТП сприяє збереженню

інтенсивності емоційної конотації й тональності висловлення.

Дослідження фіксує, що стилізація із використанням прикладів «ламаної мови», слів-покручів та злиття слів слугує не тільки для перекодування молодіжної мови, а й для відтворення сленгізмів у цілому з метою передачі легкості в комунікації, вираження іронії або негативного ставлення до співрозмовника, презирства тощо та збереження інтенсивності емоційності висловлювання.

4.4.2. Сленгізми *cool* і *geil* як трансляторні відповідники у німецькомовних перекладах. Якщо зважати на те, що у спілкуванні між молодими людьми особливе місце займає відчуття гри, демонстрування себе у вигідному світлі, то оцінний елемент комунікації (позначення якості предметів, їхнього стану тощо) відіграє важливу роль.

Важливим маркером молодіжної мови є як занижені, так і завищені оцінні компоненти. Експресивне оцінювання із чітко розмежованими полюсами (*кайфовий*, *кльовий* – *фіговий*) сприяє підвищенню іміджу молодої людини в певному середовищі ровесників і визнання її «своєю». Подібної думки дотримуються і інші дослідники: «З метою самоствердження, бажаючи виглядати сучасними, молоді люди починають вживати **слова і вирази підвищеної емоційності**, за словами Є. Розен, «сильні», «неспокійні» і навіть шокуючі, що відрізняються від загальноприйнятої мовної норми» (цит. за [433, с. 596]). Підвищена емоційність внутрішньої форми лексем характерна для слів, які є носіями як позитивних, так і негативних характеристик. До позитивних відносимо німецькі сленгізми *geil*, *super*, *cool* із семами ‘дуже добре’, які відповідають українським *кайфово*, *кайфовий*, *в кайф*, *кльово*, *кльовий*, *суперово* та ін. (мова йде про ставлення до ситуації, до суб’єкта тощо). Емотивно-забарвлені лексеми німецького молодіжного сленгу *geil* та *cool* часто вживаються для відтворення українських сленгізмів зі значенням ‘дуже добре, прекрасно, неймовірно’.

Лексема *cool* (*cool* – з англ. холодний, прохолодний, свіжий, легкий, у молодіжному слензі – *крутий*, *кльовий*, *класний*) належить до тих іншомовних

вкраплень, які ввійшли у молодіжний сленг і надалі міцно закріпилися в ньому. Вона позначає високу якість ознаки предмета, про який іде мова (*sehr gut, sehr sehr gut, echt gut*). Як зазначає О. Христенко, сучасна молодь вживає *cool* як для позначення непересічної, цікавої й цілеспрямованої, так і в антонімічному значенні – законослухняної особи [546]. За словником „Duden“ позначення *cool* інкорпорує ознаки ‘відповідає ідеалові’, ‘дуже подобається’ [990].

Аналіз дослідження засвідчує, що сленгова ЛО *cool*, запозичена з англійської мови, у німецькомовних перекладах відповідає сленгізмам з мови оригіналу: *класний* (гарний, чудовий), *крутий* (людина, яка досягла високого професіоналізму в певній сфері діяльності; оригінальний, екстраординарний; який переходить межі норми в чомусь) [443, с. 152], *круто*, *блатний* (той, хто належить до злочинного світу; стосується протекції, підтримки) [443, с. 50] тощо. Наприклад: *крутий – cool: Знайдеш собі якусь круту кобіту, без заскоків* (ЛДПЯ, с. 36). – *Findest dort ein cooles Mädel, ohne Macken* (с. 42); *крутіший – cool (Tu просто хотів здатися крутішим, правда?* (ЮАТ, с. 212) – *Du wolltest cool wirken, nicht wahr?* (с. 248); *класний – cool (...він абсолютно веселий і класний чувак* (ЮАТ, с. 62). – *... dass er total witzig und cool war* (с. 53); *блатний, найблатніший – cool, der coolste* (Напевне, найблатніша в класі (ЛДН, с. 40). – *Vielleicht das coolste Mädchen der Klasse* (с. 45).

Спостерігається вкраплення у переклад сленгізму *cool* як елемента музичного стилю (*Cool Jazz*): *Ми вирішуємо спочатку купити гашиш і вже тоді слухати джаз* (СЖБМ, с. 39). – *Wir wollen zuerst noch Haschisch kaufen und erst dann zum coolen Jazz* (с. 43)) («*Cool Jazz* (як стиль) → *cooler Jazz*»). Це додає висловленню ТП більшої емоційної виразності ніж у ТО.

Антонімічний переклад не належить до поширених способів відтворення лексики підвищеної емоційності, проте він також використовується для відтворення молодіжного сленгу: *не паритися – cool bleiben* (Одним словом, попросив, щоби я не парився (СЖВ, с. 420). – *Kurz gesagt, er hat mich gebeten, cool zu bleiben* (с. 375)).

За наявності в українському тексті **трансплантованих** іноземних сленгізмів,

писаних латиницею, вони переносяться у такому ж чи зміненому вигляді у текст цільової мови. Наприклад, «*Sounds cool*», – *погодився він.* – „*Sounds cool*“, *stimmte er zu* (ЮАДО).

Іменники (також ті, що виникли внаслідок субстантивації) відтворюються за допомогою їхніх семантичних **сленгових відповідників**. Наприклад: 1) *крутий* – *der Coole* (Однак я блефував, коли корчив з себе крутого (ЛДПЯ, с. 31). – *Doch ich bluffte, als ich den Coolen gab* (с. 37); 2) *крутизна* – *die Coolness* (Але зараз Дзвінка потребувала моєї крутизни (ЛДПЯ, с. 88). – *Aber jetzt brauchte Dswinka meine Coolness* (с.92)). При цьому зберігаються стильове маркування та емотивна конотація.

Прикметник *geil* (хтивий, буйний, у молодіжному слензі – синонім до *prima; hervorragend; toll*), фамільярн. – захоплюючий, чудовий [990], позначає високу якість і, на думку німецької дослідниці Е. Шьонфельд, «вміщує у собі ознаку „у всіх відношеннях „добре“» [997, с.49]. У російському словнику-розмовнику «Немецкий сленг» лексема *geil* подається у значенні «круто, крутий, похитливий» [958, с. 84]. Відповідно, *geiler Hund* – похитливий пес, *geiler Specht* – хтивий дятел: бабій [958, с. 85]. Ідентичні значення знаходимо в «Німецько-російському словнику сучасного сленгу та ненормативної лексики» [959]. Описуючи тлумачення слова *geil*, Е. Шьонфельд зазначає, що «це одне з найулюбленіших слів, позначає все (окрім еротизмів), що подобається, дивує, збуджує, вражає, приваблює. Найвищий ступінь: *vollgeil, affengeil, megageil, gigageil*» [997, с. 49].

ЛО *geil* найчастіше виступає **повним еквівалентом** до українських сленгізмів *кайф* (задоволення, насолода; явище, яке заслуговує високої оцінки; стан наркотичної ейфорії; вираження будь-якої позитивної емоції; чудово, добре та ін.), *кайфовий* (прекрасний, чудовий; такий, що приносить задоволення), *кльовий* (гарний, прекрасний) [443, с. 231-142]. Наприклад, *класний* – *geil* (*Рєжисьор, класні тьолкі во так нужни* (ЮДО, с. 184). – *Regisseur, wir brauchen zum Verrecken 'n paar geile Bräute* (с. 206)); *кльовий* – *geil* (*Кльова дорога, подумав* (ЛДПЯ, с. 30). – *Ein geiler Weg, dachte ich* (с. 36)); *кайфово* – *geil sein* (*Сирник* –

це класно, це просто кайфово (ЮАДО, с. 102). – *Topfenstrudel ist geil* (с. 114)); найкайфовіша – *die geilste* (Десь від першої до дев'ятої була найкайфовіша пора зміни – мінімум клієнтури (ЛДН, с. 114). – *Zwischen eins und fünf war die geilste Zeit* (с. 131)); прикольно – *geil sein* (Да, – говорить Какао, – в таборі прикольно (СЖДМ, с. 146). – *Ja, – sagt Kakao, – Lager ist geil* (с. 164)); не по кайфу – *gar nicht geil* (Це не було по кайфу (ЮАДО, с. 134). – *Das war gar nicht geil gewesen* (с. 149)); справжній кайф – *supergeil* (І це був справжній кайф (ЛДПЯ, с. 76). – *Es war supergeil* (с. 79); *es ist zu komisch, zu beobachten* (ЮВТ, с. 279), *sich's geben* (ЛДН, с. 33), *geil finden*, (ЛДК, с. 24), *super finden* (ЛДК, с. 77), *geil sein* (ЮАП, с. 33) та ін. Дотримання трансляторної техніки «сленгізм → сленгізм» уможливлене наявністю в МП сленгового відповідника.

При втіленні в переклад літературного функційного відповідника *Lust* для конвертування лексеми *кайф* простежується концентрація емоційного акценту на відповіднику із високим рівнем емотивної конотації *viehisch* (бидляцький), який не понижує загальної емоційної амплітуди висловлення: *Автора реве від свого бидляцького кайфу* (ЮАТ, с. 162). – *Die Kfz-Gruppe brüllt in viehischer Lust* (с. 133)). Вживання літературного відповідника без компенсації емоційних акцентів за рахунок інших емотивно забарвлених лексем понижує емотивну конотацію висловлення: *кайф – genießen* (Праця вважалася кайфом (ЮАТ, с. 104). – *Sie genossen ihre Arbeit* (с. 87). Повна еквівалентність перекладу досягається за допомогою збігів на денотативному та емотивному рівнях. Наприклад: *кайф – Kick* (Що почувають їхні жінки – класну розкіш полегшення, збоченський кайф (ОЗПДУС, с. 105). – *Was fühlen ihre Frauen – den entzückenden Genuss der Erniedrigung, einen perversen Kick* (с. 97)). Фамільярне позначення *Kick* означає 'гострі відчуття', 'задоволення, стан ейфорії від наркотичних засобів' [990], що відповідає властивим для ЛО *кайф* семам 'задоволення', 'стан ейфорії'.

ФО з лексемою *кайф* відтворюються як за допомогою функційних лексичних, так і фразеологічних відповідників: *в кайф – es macht Spaß* (І мушу визнати, що мені в кайф (ЮАТ, с. 79). – *Aber ich muss sagen, es macht mir Spaß* (с. 66)); *в кайф – berauscht sein* (Обнюхуємо собі в кайф, цілком (ОЗПДУС, с. 162). –

beschnuppern sie, bis wir berauscht sind, eine vollkommen (с. 148)); *nid кайфом – im Rausch* (Мало що могло привидітися йому *nid кайфом* (ЛДПЯ, с. 116). – *Er könnte im Rausch alles mögliche sehen* (с. 119)). **Трансплантація** в український текст іншомовного вислову *бест оф кайф*, графічно оформленого за допомогою кирилиці, відтворюється за допомогою виразу, який є результатом метизації англійської та німецької мов *best of Geil* (Як казали древні, «бест оф кайф», тобто «амор патріс ортодокс» (ЛДПЯ, с. 20). – *Best of Geil, wie die Vorväter sagten, oder „Amor patris orthodox“*» (с. 26). Приклади засвідчують збереження конотативного наповнення висловлення, хоча літературні відповідники (*es macht Spaß*) є емотивно слабшими.

Як і у випадку з лексемою *cool*, перекладач теж вдається до **антонімічного перекладу**: *нефіговий – geil* (порівняймо: *фіговий – поганий, кепський*): *тож він лише ступив на кілька кроків ближче, налаштовуючи камеру («нефігова картинка!»*) (ЮАДО, с. 146). – *Er trat ein paar Schritte näher und brachte die Kamera in Position («geiles Bild!»)* (с. 163). Спостерігається вкраплення у переклад сленгової лексичної одиниці *geil* для підсилення ознаки при відсутності його відповідника в українській мові. Наприклад: *Рай і драйв* (ЮАТ, с. 288). – *Paradies und geiler Drive* (с. 236). Трапляються випадки, коли **нейтральна ЛО** відтворюється за допомогою сленгу: *хороший – geil* (*Хороша штука. Рубає на раз* (СЖДМ, с. 49). – *Geiles Zeug. Haut einen sofort um* (с. 43).

Сленгова ЛО *geil* також використовується в німецькомовних перекладах для позначення стану людини: *кайфувати* (відчувати велике задоволення) – *geil finden* (сказав, що кайфує від електронної музики (ЛДК, с. 17). – *sagte, dass er elektronische Musik geil fände* (с. 24); *бути ласим до чогось* (бажати чогось) – *geil sein auf etwas* (потолочи, ласої до будь-яких проявів світського ідіотизму (ЮАМ, с. 63). – *Gesocks, das geil ist auf alle erdenklichen Auswüchse der real existierenden Vergnügungsidiotie* (с. 91)); *забагтися* (дуже чогось бажати) – *auf etw. geil sein: das war nichtgeil gewesen* (ЮАДО, с.149), а також для передачі пейоративів та обценної лексики. Останній з наведених прикладів засвідчує часткове збереження в сучасній мові первинного значення сленгової ЛО *geil*, яке містило

сексуальний конотативний компонент, характерний для цієї лексеми на початку XX ст.

Отже, німецькі лексеми молодіжної мови на позначення високої оцінки якості, відповідають низці українських лексем, зафіксованих у мовленні. Сленгізми *класний*, *круто*, *крутий* відтворюються в німецькому перекладі за допомогою сленгізму *cool*. ЛО українського молодіжного сленгу *кайф*, *кайфовий*, *кльовий*, *прикольно*, *не по кайфу*, *класний* перекладаються за допомогою сленгізму *geil* (*affengeil*, *supergeil*, *unglaublich geil*). При цьому відбувається конвертація української сленгової одиниці німецькою зі збереженням її значення та емотивного наповнення. Антонімічний переклад не належить до найбільш поширених способів відтворення лексики підвищеної емоційності, однак він також почасти трапляється для відтворення молодіжного сленгу: *нефіговий* – *geil*, *не парся!* – *cool bleiben!*

Дослідження засвідчує, що палітра сленгізмів на позначення високої оцінки якості предмета та його стану ('добре', 'дуже добре', 'добрий', 'дуже добрий') широко представлена в українській та німецькій мовах. Йдеться про зближення в цьому аспекті культури та ментальності молодих людей різних лінгвокультур, їхнє прагнення до маніфестації оцінних емоцій, вираження їхнього менталітету за допомогою власного лексикону. Проникнення в культурно-емотивні решітки апріорі іншомовних знаків «чужих» мов, доповнення власного мовного лексикону певними культурними зразками носіїв інших лінгвокультур засвідчує зближення культурного простору молодих людей та розмивання культурних кордонів.

4.4.3. Переклад школярського сленгу. Характерні для школярської мови кодові слова та мовні шаблони вживаються разом з елементами арго, жаргонізмами, лайливими словами, обценізмами, вульгаризмами, вигуками. Незважаючи на відомий школярам власний лексичний запас, він не є константним і підлягає постійним змінам.

Для дослідження перекладу школярського сленгу як важливого елемента молодіжної мови окреслимо такі семантичні групи лексикону школярів: 1) назви

вчительського складу та керівництва школи: *дєрік* (*директор школи*), *кера*, *кєря* (*класний керівник*), а також назви вчителів-предметників: *хімік* (*вчитель хімії*); 2) назви предметів: *укра* (*українська мова*), *фізра* (*фізкультура*); 3) побутові реалії: *шпора* (*шпаргалка*); 4) назви учнів: *ботан*, *задрот* (*старанний учень*) та загальні позначення (*пацук*, *тьола*); 5) назви захоплень *музон* (*музика*, *спорт* тощо); 6) назви дій: *сканувати* (*списувати*).

У художній літературі найпанорамніше представлені назви вчительського складу та учнів. Проаналізований нами матеріал засвідчує, що найчастіше школярська лексика представлена у творах Любка Дереша. Досліджуючи німецькомовний переклад його роману «Культ», простежуємо різні способи відтворення шкільної лексики: функційний відповідник, уподібнення (*керівничка* – *die Vertrauenslehrerin*, *куратор* – *der Hausvater*), усталені відповідники (*відмінниця* – *die Einserschülerin*), калька (*піонервожата* – *Pionierleiterin*), гіпо-гіперонімічний переклад (*завуч* – *Der Direktor*, *перша шкільна лінійка* – *der erste Schultag*); спостерігається нейтралізація зі збереженням смислового навантаження та послабленням емоційної конотації або втілення техніки «сленгова одиниця → лексема розмовної/просторозмовної мови» (*шпора* – *Spickzettel*). ФО зі сленговою одиницею зазвичай відтворюється за допомогою ЛО розмовної мови, просторіччя або ж за допомогою ФО *він клав на школу* – *die Schule ging ihm am Arsch vorbei* (*він був моїм найкращим другом, демонстративно клав на школу* (СЖБМ, с. 119). – *er war mein bester Freund, die Schule ging ihm am Arsch vorbei* (с. 116). В останньому прикладі спостерігаємо збереження інтенсивності ознаки завдяки наявності скатологізму в МО та МП (*класти* – *am Arsch vorbeigehen*).

Спостерігається відтворення школярського сленгу за допомогою відповідного в МП зі збереженням негативної конотації чи іронії. Наприклад: підбір німецького аналога до лексеми *дєрік* – *Direx*, де *Direx* означає *Direktor einer Schule*: *То було ще за першого дєріка, його кликали Псіхом* (ЛДК, 170). – *Es war noch unter dem ersten Direx, genannt der Wahnsinnige* (ЛДК, 208). Наявність у перекладі ЛО молодіжної мови зберігає школярську комунікативну невимушеність.

За відсутності відповідника перекладачі вдаються до стилізації, експланації, рідше – до трансплантації. Наприклад, *атлічна* (ЛДК) – *AAAtlitschna* (ЛДК) і поданням коментаря (*Atlitschna (für russ. otlitschno, ausgezeichnet)* (ЛДК)).

Для **назв учителів** в обох мовах існують синонімічні ряди. Наприклад, фемінітив розмовної мови *керівничка*, окрім позначення *Vertrauenslehrerin*, має літературний усталений відповідник *Klassenlehrerin*: (*Прийде керівничка, а нас нема, вкидуєтесь, пацики? Ух ти, – сказали пацики* (ЛДН, с. 16). – *Unsere Klassenlehrerin kommt rein, und wir sind nicht da, kapiert, Jungs? Wow, sagten sie, dann mal los!* (с. 17)). Цим відповідником перекладено і школярський сленгізм *кєра* – *Klassenlehrerin* (*Довбеш ти білету, ходиш на консультації після уроків, із кєрою «по душах» розмовляєш* (ЛДН, с. 16). – *Du paukst die Fragen, gehst nach dem Unterricht zur Konsultation, führst ein vertrauliches Gespräch mit der Klassenlehrerin* (с. 16)). Синонімом до загальновживаного *Klassenlehrerin* виступає лексема *Klassenvorstand* (*Кєра наставила би сто знаків оклику* (ЛДПЯ, с. 11). – *Der Klassenvorstand hätte hundert Ausrufezeichen eingetragen* (с. 17)). Отже, в обох випадках протєжується нейтралізація сленгізму зі зміною інтенсивності емотивної конотації («висока емотивна інтенсивність → нейтралізація інтенсивності; нейтральне слово»).

Стилістично занижене позначення вчителя віддзеркалює експресивне ставлення тінейджерів до школи. При перекладі таких лексем важливим є збереження інтенсивності емотивної конотації. Приміром, пейоратив *клізма* позначає жінку із оцінними характеристиками ‘надокучлива’, ‘настирлива’, ‘нудотна’, ‘набридлива’ і відтворюється за допомогою пейоратива *Schlange* із семами ‘фальшива’, ‘слизька’, ‘криводушна’, ‘лукава’, ‘неприємна’, що зберігає занижену оцінку пейоратива (*Це була найпротивніша вчителька у школі, за що поплатилась ще задовго до мене прізвиськом «Клізма»* (ЛДН, с. 17). – *Sie war die giftigste von allen, wofür sie seit Jahren mit dem Spitznamen „Schlange“ bezahlen musste* (с. 17)). Поєднання ознак *die giftigste* + *Schlange* підкреслює високу інтенсивність емотивної конотації. Трансляторна техніка «предметно-речова інвектива → зоонім» засвідчує зміну інвективної сфери, а отже й зміну метафори,

проте такий функційний відповідник слугує повному збереженню емотивної конотації.

У сучасній літературі розлого представлені **назви хлопця** з різними оцінними характеристиками. До них належать: *пацан*, *пацик*, *сцикун* та ін. Сленгове вульгарне позначення *сцикун* із оцінною ознакою ‘боягуз’, ‘той, хто від страху підмочує штани’, відтворюється за допомогою грубого німецького слова *Schisser* (від *Schiss* – лайно, перен. = *Angst*, *Furcht*, *Panik* – страх), із синонімічного ряду *Feigling*, *Hasenfuß* [990] зі значенням ‘боязка людина’, що є повним відповідником до слова *сцикун* (*Бачу два сцикуни з Б-класу стушувалися* (ЛДН, с. 33). – *Ich sah, wie sich die zwei Schisser aus der B-Klasse duckten* (с. 36). Трансляторна техніка «скатологізм → скатологізм» без зміни інвективної сфери та збереження ознаки як на денотативному, так і на конотативному рівні забезпечує повну еквівалентність перекладу.

Поширене в школярському мовленні слово *пацик* має в німецькомовних перекладах різні варіанти відтворення. Наприклад: 1) *Jungs* (*Прийде керівничка, а нас нема, вкидуєтесь, пацики? Ух ти, – сказали пацики* (ЛДН, с. 16). – *Unsere Klassenlehrerin kommt rein, und wir sind nicht da, kapiert, Jungs? Wow, sagten sie, dann mal los!* (с. 17)); 2) неозначений займенник *einer* («А тьола що»? – *спитав пацик із Б – класу, котрий циганкуватіший* (ЛДН, с. 32). – „*Und das Flittchen? fragte einer aus der B-Klasse, ein Zigeunertyp* (с. 35)); 3) *Pazany* (*... і попішуть з пациками, себто натовкти їм гризла* (ЛДЖ, с. 47). – *... um das Thema mit Pazany zu erledigen, soll heißen: es denen so richtig zu zeigen* (с. 60)). Якщо позначення у множині *Jungs* належить до розмовної мови і є стилістично забарвленим, то, зрозуміло, що транслітерація *Pazany* виступає маркером чужинності (стратегія очуження) і при першому вживанні в ТП потребує коментаря. Перекладач обирає для транскрипції позначення *пацани*, а не *пацики* (сленгізм *пацан* позначає поважну авторитетну людину в молодіжному угрупованні [443, с. 202]).

Послаблення емотивної конотації виявляється і на рівні продовження висловлення: *натовкти гризла* відтворено як *richtig zeigen*. Арготизм *гризло* (рот), який прижився в молодіжній мові як сленгізм на позначення зубів [443, с. 91], у

ТП втрачає стилістичне забарвлення, а підбір слабшого за емоційним впливом на реципієнта відповідника кваліфікує переклад як рівнозначний з огляду на семантичний аспект і як частковий еквівалент з огляду на рівень емотивної конотації.

Якщо назва *пацук* більш властива школярській мові, то лексема *пацан* із кримінального лексичного корпусу активно вживається в молодіжну мовленні, а також побутує як аргі. У молодіжній, зокрема школярській мові, вона широко представлена насамперед із полярними значеннями – ‘класний хлопець’, ‘своя людина’ і водночас як ‘недоумок’. У художній літературі розлого активізується як сленгізм, так і арготизм. За Т. Кондратюк, «*пацан* 1. Хлопець. 2. Хлопець, що відповідає вимогам, до нього поставленим: дотримується свого слова, може боронити свою честь та честь друзів, товариський тощо. 3. Друг. 4. Недоук, йолоп. 5. злоч. ті, що належать до злочинного світу» [968]. Наприклад: 1) *Kerl* (ЛДН, с. 129), 2) *Kumpel* (СЖБМ, с.223), 3) *Typ* (ЛДН, с. 225), 4) *Hosenscheißer* (ЛДН, с. 225), 5) *Pazan* (ЛДПЯ, с. 73), *Jungs* (ЮАДО, с. 264), 7) *Macker* (ЮАДО, с. 237), 8) *Leute* (СЖВ, с. 365), 9) *Brut* (ЮАМ, с. 46), 10) *der richtige Recke* (ОЗМ, с. 214), 11) славний *пацан* – *der nette Bursche* (ОЗПДУС, с. 86), 12) *Partner* (ОЗМ, с. 318). Для перекладу слова *пацан* вживається розмовна лексика, просторіччя, транскрипція, в окремих випадках – стилістично нейтральна лексика.

Назва дівчини у школярській мові належить до важливих елементів молодіжного мовлення. Оскільки хлопці-тінейджери часто емоційно загострено ставляться до дівчат, у їхньому мовленні переважають негативні сленгові назви. Школярські сленгізми із негативною конотацією не завжди мають адекватні відповідники у МП. Так, сленгізм із негативною/несхвальною конотацією *заточка* та оцінною ознакою ‘та, що зубрить уроки’, виставляється перед іншими’ відтворюється за допомогою метафори *Lernmaschine*, яка увиразнює емотивну конотацію лексеми: *Заточок уже навчили відгороджуватись від абсурду* (ЛДН, с. 16). – *Die Lernmaschinen waren darauf getrimmt, sich von jeglichem Blödsinn fernzuhalten* (с. 17). Трансляторна техніка «механічна інвектива → механічна інвектива» зберігає інвективну сферу.

Зневажливе, іноді позитивне, *тьола*, *тьолка* належить до синонімічного ряду сленгізмів *телиця*, *теличка*, *тьола*, *коза*, *вівця*, *чува*, *чувиха* виходить за рамки школярської мови і кваліфікується як елемент загальномолодіжної мови. Переклад зазвичай за допомогою лексем розмовної мови із зниженим експресивним забарвленням *Tussi*, *Flittchen*, що означають ‘діваха’, ‘дівуля’, ‘метелик’. Наприклад: *Tussi* (*Серий емоційно, ніби сам був свідком того, доповів, як тьола...* (ЛДН, с. 32). – *Leidenschaftlich, als wäre er selbst dabei gewesen, berichtete Sery, wie die Tussi...* (с. 35)); 2) *Flittchen* («А тьола що»? – спитав пацук із Б – класу, котрий циганкуватіишій (ЛДН, с. 32). – „Und das Flittchen?“ fragte einer aus der B-Klasse, ein Zigeunertyp (с. 35)). При цьому зберігається негативна емотивна конотація.

Лексема *тьолка* представлена в літературі ширше, ніж слово *тьола*, а в перекладі, як і зоофолізм *тьола*, теж конвертується на пейоративи розмовної мови, що належать до емотивно-забарвленої лексики із негативною емотивною конотацією різної інтенсивності та різними інвективними сферами: 1) *Tussi* (*хто всі ці тьолки в спортивних кофтах* (СЖА, с. 37). – *Und wer sind diese Tussis in ihren sportlichen Pullovern* (с. 40)); 2) *Flittchen* (*Разом зі ще одним ушльонком вони конкретно замацали “яку-та тьолку”* (ЛДН, с. 32). – *Gemeinsam mit einem anderen Hohlkopf hatte er „irgendein Flittchen“ begrapscht* (с. 35)); 3) *Schnalle* (*Це що – тьолка його?* (СЖВ, с. 40). – *Ist das etwas seine Schnalle?* (с. 42)); 4) *Provinzschönheit* (*ту тьолку, яка стояла на одній із цих зупинок, чекаючи на автобус у зворотній бік* (СЖА, с. 13). – *die Provinzschönheit, die in einem Häuschen auf den Bus aus der Gegenrichtung wartete* (с. 18)); 5) *Schnecke* (*... вона нормальна, нормальна тьолка, давай, піди до неї* (СЖА с. 69). – *... sie ist okay, die Schnecke, sie ist okay, na los, geh zu ihr* (с. 71)); 6) *Mädel* (*Нормальні тьолки* (СЖДМ с. 219). – *Die Mädels sind in Ordnung* (с. 241)); 7) *Weib* (*Да, – говорить Какао, – в таборі прикольно. Куна толок* (СЖДМ с. 146). – *Ja, – sagt Kakao, – Lager ist geil. Ein Haufen Weiber* (с. 164)); 8) *Braut* (*А навпроти сидять дві цілком однакові дівахи, чи то пак дівчонки або, краще сказати, тьолкі* (ЮАДО, с. 33). – *Und gegenüber sitzen zwei völlig gleiche Girls, vielleicht auch Puppen, besser gesagt, Bräute* (с. 37)).

Вочевидь, не варто увиразнювати способи перекладу школярської мови як окремішні, адже школярська мова функціонує в перекладі за тими ж принципами, що й уся молодіжна мова, оскільки є її елементом.

4.4.4. Переклад мови субкультур. Молодіжна мова тісно пов'язана із субкультурами, тому елементи їхнього лексичного корпусу є однією з важливих складових молодіжної мови.

Опираючись на дослідження німецьких науковців, які виокремлюють особливості, характерні для субкультур та корпус притаманних для них найбільш уживаних ЛО, спостерігаємо як явний збіг, так і деякі суттєві розходження значень цих ЛО, зафіксованих у словниках. Окрім конкретних понять, які позначають певні особливості тієї чи іншої субгрупи (пов'язані з музикою, модою і т. д.), субкультури використовують загальномолодіжну та розмовну мову, а поза своїм оточенням можуть користуватися літературною мовою.

Важливим спільним елементом мови субкультур та молодіжної мови є інтенсифікатори якості *voll, total, echt, tierisch, unheimlich, irre* та ін. Наприклад, в *натурі* – *echt* (*Тут всі почали обговорювати спершу пацанів, які в натурі безбашені* (ЛДН, с. 33). – *Sofort begannen alle über die echt abgefahrenen Jungs zu sprechen* (с. 36)); *total*, *чистої води кіч* – *totaler Kitsch* (... *чистої води кіч* (ТМГ, с. 39). – ... *totaler Kitsch*) (с. 48)); *маячня* – *totaler Stuss* (*Сказав, що вся ця замія з твоїми танками – маячня* (СЖВ, с. 139). – *Die ganze Geschichte mit deinen Panzern sei totaler Stuss* (с. 128)); *грузити* – *sich tierisch aufregen* (*Що ти грузиш? – нервується чувак, очевидно Гоша* (СЖДМ, с. 145). – *Was laberst du für ein Zeug? – «Der Typ, offensichtlich Goscha, regt sich tierisch auf* (с. 162)); *страшенно* – *unheimlich* (*А ось я страшенно перся* (СЖВ, с. 146). – *Aber ich war unheimlich stolz* (с. 371)); *все це йому неабияк подобається, бо він такєй до данцу бистрий що йой* (ЮАДО, с. 155). – *als ob ihm das alles unheimlich gut gefalle, ist er nicht ein fixer Tänzer, oiioioi* (с. 173). Діалектизм (гуцулізм) *що йой* виступає інтенсифікатором якості ознаки зі значенням 'дуже', 'вельми', 'посутньо', 'добряче' і відтворюється фонетичним відповідником *oiioioi*.

Сферою зацікавлення представників субкультур та молоді загалом є музика, що зумовлює наявність у їхньому мовленні лексем, які є назвами гуртів, напрямків, пісень тощо. Окреслюючи особливості перекладу такої лексики, простежуємо однозначне превалювання трансплантації, повернення до мови-джерела, стилізації та використання функційних відповідників. Наприклад, англ. → англ.: *саунд* (звук, тон, шум, звучання, звукозапис) – *Sound* (немає нічого крім тебе і твого саунду (СЖА, с. 210). – *gibt es nichts als dich und deinen Sound* (с. 207)). Дещо застарілий на сьогодні сленгізм *музон* як раніше розповсюджена серед молоді назва музики (актуально замінений сленгізмами *музло*, *трек* (пісня, (аудіо)доріжка)) реалізується в перекладі за допомогою функційного відповідника (у т.ч. нейтральної назви). Наприклад: *Musik* (... кричить вона, коли музон знову робиться *groovy* (ЛДН, с. 135). – ... *schreit sie, als die Musik wieder groovy wird* (с. 157)). Загальновживане позначення *Musik* не нейтралізує висловлення: стилістичним маркером залишається трансплантація в переклад англійзму *groovy* (такий, що спонукає рухатися в ритмі), який виступає синонімом до загальновживаних англійських лексем *attractive, fashionable, exciting*, у німецькій мові *aufregend, begeisternd*, в українській – *класний, кльовий*. Реалізація в ТП іншомовного вкраплення як відповідника до сленгізму *музон* – *Beat* слугує стилістичним маркером висловлення (*Я негайно взявся випитувати, що це був за музон і чому його зараз не чути* (ЛДН, с. 191). – *Ich fragte sofort, was für ein Beat das war, und wieso wir jetzt nichts mehr hörten* (с. 224)). Лексема *Beat* позначає композицію із чітко вираженим ритмом (*клубняк*), зберігає стилістичне забарвлення тексту й додає невимушеності. У більшості випадків при відтворенні подібної лексики такий баланс зберігається.

Для *outliers community* важливим є створення певної атмосфери, фабрикування всіляких дійств та ситуацій, де її члени одночасно глядачі й організатори дійства. Для проведення таких дійств, де «свої» опиняються між «своїми», необхідні певні лексичні коди, які відрізняють їх членів від тих, хто не належить до *outliers community*. В. Прозінгер вважає приналежною до таких кодів лексему *Тур*, що в субкультурі означає «результат безпорадності» [839, с. 60]. В

українській мові також є відповідник до німецького *Тур* – тип, що має низку значень, які демонструють логічне перетікання ЛО із арго та мови субкультур у молодіжну мову.

У «Словнику української мови» знаходимо такі тлумачення ЛО *тип*: 1) категорія людей, об'єднаних якимись характерними рисами; 2) людина, що відрізняється від інших якимись характерними особливостями (у зовнішності, поведінці, напрямі думок і т. ін.) [966]. Словник молодіжного сленгу Г. Геля фіксує лексему *Тур* як синонім до *Junge*, але вже зі значенням 'приємний', 'класний', 'кмітливий'. Подібне знаходимо і в нашій вибірці. Наприклад,: *aber ich denke, sie sind ganz nette Typen!; Das ist ein ganz schön ausgekochter Typ; Echt voll cool, der Typ da drüben!* Словник молодіжного сленгу Г. Геля фіксує значення лексеми *Тур* як синонім до *Junge*, але вже зі значенням *Geht mir echt auf den Wecker, wie der Typ prollt! Ich hab' da einen süßen Typ gespottet!* [711].

Дослідження німецькомовних перекладів унаочнює особливо широку гаму відповідників до лексеми *der Tur*. Наприклад, німецька лексема розмовної мови *Тур* відповідає українському зневажливому позначенню людини (*фрукт, суб'єкт, субчик*, тобто людина з дивними або негативними рисами), часто використовується для відтворення сленгу, арго, а також нейтральної лексики.

Л. Ставицька фіксує такий синонімічний ряд жаргонізмів, молодіжної лексики та арготизмів до слова *хлопець*: «молодий чоловік: *белдик, вася, Дон Педро, кадр, кент, пацук, перець, персонаж, субчик, фуцан*; добрий знайомий: *бандит, боєць, кера*; з великою сексуальною потенцією: *жигун, трахаль*; з села: *бик (бичара), бульо-мульо, жлоб, кугут, лох, рогатий, рагуль (рогуль)*» [443, с. 321].

У перекладах окремих сленгізмів, арготизмів та жаргонізмів на позначення осіб чоловічої статі (*хлопець, хлопчак, молодик, мужчина, тип* тощо) лексема *Тур* часто використовується як універсальний засіб. 1) *хлопець* – *Тур* (*Джон Вінстон Леннон, непоганий, зрештою, хлопець. – John Winston Lennon, kein übler Tur eigentlich* (СЖБМ)); 2) *хлопчак* – *Тур* (*Із міднобуківської школи до Польщі поїхало двоє хлопчаків – führen zwei Typen aus Midni Vuku nach Polen* (ЛДПЯ)); 3) *хлопчина*

– Тур (Чорновоłosий хлопчина, зодягнутий у сіру футболку без рукавів зі шнуровидлом коло шиї, тобто я, змерзлякувато потер руки – *Ein schwarzhaariger Typ in einem grauen, ärmellosen T-Shirt mit Schnursalat am Hals, also ich, rieb sich fröstelnd die Arme* (ЛДПЯ)); 4) молодик – Тур (Особливо дівуля вкур...ила мене, коли я зауважив, як вона вішається на молодика в компанії добре одягнутих очкариків-інтелектуалів» – *«Besonders wild wurde ich, als ich bemerkte, wie sich das Mädels an einen jungen Typen aus einer Gruppe gutangezogener Brillenträger hängte»* (ЛДН)); 5) дядько – Тур (Але я не зовсім певний, чи так уже й до кінця поїхав у того дядька дах – *Aber ich bin mir nicht sicher, ob dieser Typ wirklich restlos übergeschnappt ist* (ЛДПЯ)); 6) мужик – Тур (Нормально, думаю, хороший мужик, капітан Кобилко – *Okay, dachte ich, der Typ, Hauptmann Kobylko* (ЛДА)); 7) мужчинка – Тур (А що – мужчинки хоть куди! – *Und das sind scharfe Typen!* (ОЗМ)); 8) курдупель, зневажл. куцак, недоросток – Тур (ein untersetzter Typ) (Зустрічає нас такий собі курдупель у танкістському шоломі. Полковник Іванов – *In Wynnyky haben wir dann die Offiziere getroffen. Oberst Iwanow, ein untersetzter Typ* (ЮВТС)); 9) галайстра (діал.) вул. гурт людей; ватага – Турен (Рівно тридцять, молода гарна жінка, вся ця галайстра навколо міжнародної каси намагалася всіляко липнути до неї – *Genau dreßig, eine junge, hübsche Frau, und die Typen am internationalen Schalter versuchten, sich auf jede nur erdenkliche Weise an sie ranzumachen* (ЮАТ)); 10) мудац – Тур (з одним мудаком, який мене дістає – *mit einem Typen, der mir irrsinnig auf die Eier ging* (ОЗПДУС)); 11) фацет, хлопець, молодий чоловік – Тур (так от, одного разу здибав його певний фацет, який саме шукає саксофоніста до свого джез-бенду, – *also, eines Tages traf er einen Typen, der einen Saxophonisten für seine Jazzband suchte* (ЛДПЯ)); 12) бичара, мол., крим., міцний чоловік, мол, селяк, – Тур (короткошій бичара без вказівного пальця на правій руці і великого на лівій – *ein bulliger Typ, dem an der linken Hand der Zeigefinger und an der rechten der Mittelfinger fehlte* (ЮАДО)); 13) олігофрен, розумово відстала людина – Тур (Озброєний автоматом олігофрен не погожувався пропустити нас до малої – *ein mit Maschinenpistole bewaffneter Typ wollte uns nicht zu unserer Tochter lassen* (ЮАДХС)); 14) падлюка, нікчема – Тур

(тільки за совдепівським підручником виходило, що він падлюка, а чувак був якраз нормальний— *aber vielleicht wurde es nur in den Sowje-Lehrbüchern so verkauft, dass er 'n mieser Typ ist, vielleicht war das eine ganz normale Reaktion* (ОЗМ)); 15) чувак, крим., мол. Хлопець, молодий чоловік — *Typ* (На реценції сидить чувак з кульчиками в обох вухах, говорить сербською і дивиться футбол— *An der Rezeption sitzt ein Typ mit Ringen in beiden Ohren und schaut Fußball, er spricht Serbisch*» (СЖБМ)); 16) штурпак, зневажл. чоловік, хлопець — *Typ* (Нагору вибилися різноманітні штурпаки — *Abschaum schwappte nach oben, Typen* (ЮВТС)); 17) пацан, крим., мол. хлопець, якого поважають — *Typ* (Напевне, я наймолодший пацан. — *Möglich, daß ich hier der jüngste Typ bin* (ЛДН)); 18) тун, хлопець, чоловік — *Typ* (Дуже, дуже наскудний тун — *Ein sehr, sehr mieser Typ* (ЛДПЯ)); 19) підозрілий тун — *der verdächtige Typ* (ЮВТС). Наведені приклади ілюструють активізацію виражального потенціалу лексеми *Typ* та її універсальність при відтворенні як літературних (дядько), розмовних (мужчина), так і діалектних (фацет, галайстра), соціолектних (чувак, бичара) назв різної інтенсивності емотивної конотації.

Отже, трансляторні процеси, пов'язані з відтворенням СО, властивих мовам субкультур, молодіжній мові і соціолектизмам загалом, ставлять перед перекладачем нові виклики: відсутність усталених відповідників, зумовлених різним суспільним розвитком носіїв мови, спонукає перекладача до використання функційних відповідників, англійзмів як питомих ЛО молодіжної мови, універсальних позначень із високим виражальним потенціалом, а також вдаватися до різного трансляторного інструментарію задля збереження стилістичної маркованості твору.

При здійсненні трансляторних процесів перекладач повинен враховувати сучасні тенденції до швидкоплинності суспільних процесів, зв'язок молодіжної мови із мовою субкультур, відсутність між ними чітких меж тощо. Трансляторні практики демонструють превалювання в перекладі функційних відповідників, а також соціолектної лексики. Важливою умовою якісного трансляторного процесу є дотримання культурної та емотивної конотації, а отже, визначення стратегій і

тактик перекладу та підбір різновекторного трансляторного інструментарію, який допомагає зберегти стилістичне маркування твору та реалізувати авторський задум. Втрата стилістичної маркованості, неврахування часових факторів, підбір слабших за емоційним впливом на реципієнта відповідників зумовлює знебарвлення емотивної й культурної конотації. І, навпаки, збереження стилістичного та емоційно балансу і культурної маркованості допомагає створити якісний, повноцінний, максимально наближений до оригіналу трансляторний продукт.

4.5. Діалектизми в українсько-німецьких перекладах

Кожен діалект – цінний резервуар пам'яті лінгвospільноти, матриця сприйняття навколишнього світу, виразник автентичності та оригінальності, ключ до минулого та шифр її самотності і важливе надбання кожної культури. «Консервуючи» мовну автентичність та різновекторну барвистість, діалекти дають нам можливість краще осягнути минувшину певної лінгвокультури та її розвиток. ДО – основа лінгвокультурного коду носіїв діалекту. Це особливий різновид мови, який має свої фонетичні, морфологічні та лексичні особливості, неповторний колорит духу народу, своєрідний «мовний клинопис», який може піти в небуття. Вкраплення ДО у текст засвідчує його близькість до природного мовлення і підвищує «різноколірність», яка має бути збережена в перекладі.

Діалектно-територіальні мовні форми в художніх текстах виступають специфічними стилістичними маркерами. Це означає, що наявність у художньому тексті діалектизмів завжди додає йому автентичності, однак значно ускладнює трансляторні процеси.

Як зазначає В. Виноградов, діалектна лексика є «зонально маркованою тільки в ареалі поширення цієї мови» і зовсім не має еквівалентів у іншій мові. Дослідник пропонує відтворення ДО за допомогою просторіччя або загальноновживаної лексики, а стиль мовлення компенсувати за допомогою інших мовних засобів в дещо іншому місці мікротексту [78, с. 57].

Існують різні погляди на відтворення ДО. Л. Бархударов, наприклад, розглядає переклад на рівні тексту. Дослідник зазначає, що при відтворенні діалектної лексики, індивідуальних особливостей мови, гри слів та ін. найчастіше слід вдаватися до прийому компенсації, оскільки «еквівалентність перекладу забезпечується на рівні не окремих елементів тексту, а тексту перекладу в цілому». На думку вченого, «існують неперекладні місця, але немає неперекладних текстів» [29, с. 222]. В. Виноградов вважає, що не важко передати смислову інформацію діалектизму, «однак одночасно передати словом іншої мови його географічне маркування неможливо» [78, с. 57]. Особливої уваги потребують соціокультурні розбіжності в мовах, де помітним є брак стилістичних відповідників до окремих слів. Цілком погоджуємося із Д. Усковим, що при перекладі ДО взагалі небажана «повна семантична тотожність між словом оригіналу і його відповідником», оскільки це породжує небезпеку порушення національної самобутності ТО [526, с. 146].

К. Муцер-Варга пропонує свої стратегії перекладу мовних варіантів ДО [802, с. 277]. Для такого дослідження взято *Cockney* (кокні, діалект східної частини Лондона) як ареальний варіант англійської мови, яким нині в Лондоні в основному розмовляє колишній робітничий клас. Дослідниця науково обґрунтовує, наскільки важливо для художнього перекладу викликати у читача цільової мови такий самий ефект, як при читанні оригіналу. Як форма компенсації чисто теоретично могла б бути нейтралізація діалекту, але в такому разі твір може втратити найважливіше – питомий національний колорит. Важливими способами перекладу ДО К. Муцер-Варга вважає адаптацію, пристосування до норм певної історичної доби, місцевих правил, політики та видавничих традицій певної країни (текст завжди й неодмінно припасовується до культурних і мовних очікувань) [там само, с. 279–280]. Особливо цінними, на наш погляд, є використання в цільовому тексті замість ДО розмовної мови, скорочення слів, неповний синтаксис, зміщення голосних, пом'якшення приголосних, які переймають функцію діалектів, що можна віднести до стилізації.

На думку В. Комісарова, майже неможливо замінити діалекти різних

культур та «використовувати в перекладі форми будь-якого територіального діалекту», оскільки це призведе до ідентифікації літературних персонажів із іншою ментальною групою людей [253, с. 217]. Тобто з'являється так званий «ефект “одомашнення у квадраті”» [157, с. 203]. А. Гудманян і В. Струк вважають за доцільне лише часткове відтворення діалектного мовлення [143, с. 55].

В. Комісаров пропонує: якщо діалектом написано увесь твір, то в перекладі краще використовувати стандартну літературну мову [253, с. 216].

Однак є перекладачі, які вдаються до підміни реальності, переносючи читача на площину іншої культури. Аналізуючи переклади Б. Шоу «Пігмаліон» німецькою та угорською мовами, К. Муцер-Варга констатує, що в німецькій мові перекладач використовує берлінський діалект, а в угорській – уже навмисно вдається до літературної та розмовної мови [802, с. 285]. Вважаємо, що переклад ДО з допомогою берлінського діалекту постулює передусім «підміну етносу» і створює сумбур у впорядкуванні читачем територіальних площин тексту.

Звідси випливає, що відтворення ДО МО за допомогою ДО МП означає підміну лінгвокультурного коду, що є не тільки небажаним, але й призводить до спотвореного уявлення про першотвір. Відповідно, якщо гуцульські ДО у романі Ю. Андруховича «Дванадцять обручів» чи покутська говірка В. Стефаника масово були б відтворені саксонським, чи скажімо, баварським діалектом, то це заплутало б читача. Тому не можемо стверджувати, що винятково елімінація діалекту – трансляторне фіаско. Отже, для того, щоб читач відчув у ТП наявність діалекту, вважаємо, варто вводити в його полотно відчуття стилістичного контрасту порівняно із мовною нормою. Погоджуємося з Д. Усковим, який вважає, що при перекладі ДО відтворенню підлягає «не сам діалектизм, а той стилістичний контраст, який утворюється між його фоною семантикою і загальним стилістичним контекстом художнього твору» [526, с. 146]. Одним із способів створення контрасту може слугувати стилізація в перекладі просторіччя.

В. Кольб пропонує такі способи відтворення діалектів: 1) переклад за допомогою відповідного діалекту цільової мови (у середині ХХ ст. концепція щодо цього способу перекладу змінилася, і тепер він вважається неприйнятним,

оскільки виникають соціокультурні протиріччя між мовою героїв та місцем подій); 2) переклад за допомогою СО; 3) переклад ламаною німецькою; 4) створення штучної мови; 5) відтворення літературною (стандартною) мовою [756, с. 278-280].

А. Галас виокремлює п'ять варіантів перекладу ДО, визначених британською дослідницею М. Портегелою: компіляція діалектів, переклад псеводіалектом, переклад паралельним діалектом, локалізація діалекту, стандартизація діалекту, а також цілком доречно доповнює цей список компенсацією просторіччям, що на сьогоднішній день вважається одним із найбільш уживаних перекладачами способом відтворення діалектів [99, с. 192-195]. М. Яковлева також вважає компенсацію найбільш прийнятним способом відтворення ДО при перекладі. При цьому компенсацію вона розуміє як «спосіб перекладу, коли елементи смислу <...> передаються в тексті перекладу іншими елементами, причому не обов'язково в тому самому місці тексту, що й в оригіналі» [597, с. 54]. При цьому М. Яковлева, як і багато інших сучасних науковців, цілком заперечує використання діалектів цільової мови.

В українсько-німецьких перекладах нашої вибірки спостерігаються основні пріоритетні трансформації: літературний або розмовний відповідник, стилізація мови, рідше – ДО МП, експланація та ін. Наприклад, ДО *лайдак* із семою 'ледар, лінійх' [543, с. 324] відповідає німецькому *Lump*, так називають брехливу, безсовісну, неповноцінну людину: *Ти, лайдаку, міг?* (ЮАМ, 74) – *Lump, das hättest du doch können?* (с. 107). Діалектний пейоратив *шубравець* (лайл., діал. негідник, мерзотник) замінюється відповідником *Lumpenhund* (низька, підла людина): *жодне бо інше ім'я так разюче не пасувало до цього шубравця* (ЮАДО, 106) – *Kein anderer Name passte so gut zu diesem Lumpenhund* (ЮАДО, 118). В обох прикладах використано в перекладі розмовний функціональний відповідник із відтворенням емотивної конотації та без маркування ДО. Варто зауважити, що в прикладах, де йдеться про окремі слова, а не про суцільні діалектні пасажі, не завжди вводиться в текст стилізація як додаткове маркування ДО.

Стилізація простежується із дислокацією ДО на інші ЛО: *Мені подарили.*

Мущина одни із Бенілюксу, бізнесмен» (ЮАДО) – Hab's geschenkt gekriegt. So'n Mann aus Bennilux, Buisnessmän. При перекладі відбувається додаткове маркування лексеми *Buisnessmän* (зміна окремих голосних, додавання приголосних).

Якщо зважати на те, що діалектна лексика у творах є джерелом мовної експресії, її втрата суттєво збіднює текст і не відтворює повністю авторського задуму.

Згідно з покроковою методичною процедурою дослідження визначаємо основні **способи перекладу**: 1) стилізація; креація (створення трансляторного продукту, який натякає на ДО у ТО); 2) значеннєвий відповідник: використання розмовних та просторічних ЛО чи ФО, літературний еквівалент (втрата маркування ДО); 3) дислокація (компенсація); 4) запозичення слова з третьої мови; 5) трансплантація; 6) індикація; 7) експланація, 8) транскрипція/транслітерація; 9) створення одноразових еквівалентів. Добирання діалектних відповідників МП вважаємо невдалим способом перекладу. Він є рідкісним явищем, за винятком діалектного маркування поодиноких лексем, які можуть слугувати для вираження емоційного забарвлення твору.

Синтезуючи трансляторний інструментарій та опрацьований матеріал і сучасні дослідження, узагальнимо найуживаніший **трансляторний інструментарій** відтворення ДО, що розглядаються на таких рівнях: 1) на рівні техніки перекладу: «ДО → ЛО, ФО літературної/розмовної мови/ просторіччя»;

2) на синтагматичному та парадигматичному рівнях: крім згаданих одиниць розмовної, літературної мови і просторіччя застосовуються іншомовні вкраплення (уведення маркування «чужий», підміна чужої культури), калькування, введення коментаря, а також транскрипція/транслітерація (маркування «чужий») та елімінація ДО без її компенсації;

3) на рівні граматичних трансформацій: стилізація та імітація – найефективніші трансляторні трансформації для маркування ДО (зміщення/подвоєння голосних, усічення слів, пом'якшення приголосних, які переймають функцію діалектів); альтернативні можливості: заміни форм слова,

членів речення, частин мови, введення в речення інших елементів, конкретизація, генералізація, експланація, адаптація;

Дослідження фіксує найбільший потенціал відтворення ДО як за допомогою загальноновживаних/розмовних/просторічних відповідників, стилізації, адаптації, так і за допомогою генералізації та конкретизації тощо, що характерно для різних семантичних груп ДО.

Емотивно конотовані діалектні лайливі слова за кількістю лексичного інвентаря нашої вибірки з художніх творів та їхніх перекладів належать до периферії. Вони знаходять свою текстову реалізацію у вигляді як ЛО, так і ФО, а в текстовому полотні часто слугують для позначення негативних рис характеру людини, її зовнішності, моральних цінностей, розумових здібностей тощо. Зазвичай вони мають відповідники в національній мові. Дані статистичного аналізу корпусу української мови (ГРАК) фіксують деякі з них (див. діаграму А.31 додатка А). До найуживаніших належать лексеми *холера*, *лайдак*, *штурпак*, *фацет*, а також ФО *шляк трафить*.

Діалектні **маскулінофолізми** найширше представлені у творах Ю. Винничука, О. Забужко, Л. Дереша, Ю. Андруховича. При перекладі спостерігається вживання відповідників розмовної мови та просторіччя. Діалектний пейоратив *штурпак* зі значенням 'немудрий, неповоротний, бовдур', що є зневажливою іронічною назвою 'недотепа', 'дурень' [543, с. 644], відтворюється за допомогою пейоратива із рівноцінною емотивною конотацією *Depp* із позначкою у словнику «занижена лексика» ('обмежена, недолуга людина, тюхтій, дурень') [990]. Повний збіг сем та емотивних конотацій означає їхню повну еквівалентність, а відповідність на рівні мовних реєстрів вказує на повний стилістичний баланс висловлення (*А він стояв, як штурпак* (ОЗМ, 553). – *Er stand wie ein Depp* (с. 497)). Це засвідчує, що відтворення діалектного пейоратива за допомогою відповідника низького реєстру зберігає стилістичну маркованість та емотивну конотованість висловлення. Дещо по-іншому перекладається елемент львівської гвари («львівський балак, мова батярів або й просто балак» [543, с. 22]) *батяр* (кримінальник, розбишака (перев. із околиць Львова початку ХХ ст.), зухвалий, відважний хлопець, розгульник) [543]: 1) транскрипція:

Batjar (Ось хитрий батяр демонструє пляшку з-під горілки з водою. – *Der Batjar präsentierte eine mit Wasser gefüllte Flasche* (ЮВТ); 2) іншомовне вкраплення: 2) *Hooligan* (мали би можливість стати справжніми батярами. – ...*hätten echte Lemberger Hooligans werden können* (ТПЗМЗКО). Якщо добір іншомовного вкраплення сприяє розтлумаченню діалектизму, то при застосуванні транскрипції бажаний коментар.

Діалектизм *фацет* у «Львівському лексиконі» позначається як ‘чолов’яга’, ‘мужчина’ [543, с. 580] і має в німецькому перекладі різні репрезентації. Наприклад, за допомогою розмовного універсального позначення *Тур*, широко представленого в молодіжній мові та мові субкультур (*Але одного разу, – Дзвінка підняла акуратний пальчик, наголошуючи на тому, наскільки винятковим і неординарним був випадок, так от, одного разу здибав його певний фацет, який саме шукав саксофоніста до свого джезз-бенду* (ЛДПЯ, 63) – *Aber eines Tages, – Dswinka hob bedeutsam den Finger, um etwas Extraordinäres anzukündigen, – also, eines Tages traf er einen Typen, der einen Saxophonisten für seine Jazzband suchte* (с.68)).

Діалектизм *хвацет* (те ж, що й *фацет*) відтворюється за допомогою сленгізму/жаргонізму *Macker* (друг молоді жінки, хлопак), що зберігає стилістичне забарвлення тексту (*Той хвацет був не ким іншим, як поляком, і звався він Марици якось-там.* (ЛДПЯ, 64) – *Dieser Macker war ausgerechnet ein Pole und hieß Mairycy Irgendwie* (с. 68)). Конвертування діалектизму *фацет* за допомогою гіпоніма *Polacke* не тільки натякає на національність, але й на полонізм (*facet* – від пол. ‘фацет, мужик, особа, тип’) (*Розказують, що десять хвилин після відключки я раптово поцікавився в пана Юрця, що, на його думку, зараз уявляє собі один відвислогубий фацет із селі Гицлі* (ЛДПЯ, 99) – *Sie erzählten, dass zwanzig Minuten nach dem Ausschalten des Fernsehers plötzlich bei Pan Jurko erkundigt habe, was sich ein hängelippiger Polacke aus dem Dorf Hyzli seiner Meinung nach gerade vorstelle* (с. 103)).

Діалектний маскулінофолізм *вар’ят*, що позначає психічно хворого, розумово обмеженого чоловіка [543, с. 102], дурника, відтворюється за допомогою прикметника *verrückt*, зберігаючи сему ‘бути дурним, пришелепкуватим’, що засвідчує повноцінність перекладу на семантичному та емотивному рівні. При цьому

не зберігається натяк на діалектизм у МО (*Твій дідो був вар'ят* (ЛДН, 71). – *Dein Opa war verrückt* (с. 81)).

Похідний від пейоратива *вар'ят* пейоратив *вар'ятуцьо* позначає чоловіка, «чий слова чи поведінка викликають подив, шокують інших» [543, с. 104]. При перекладі німецькою мовою словосполучення *бути собі вар'ятуцьом* (грати дурника) відтворюється за допомогою словосполучення *vor sich hin spinnen*, що означає ‘фантазувати’, ‘переконувати себе в чомусь, що є неправдою’ (від розм. *spinnen* – ‘бути не при своєму розумі’), і є конотативним еквівалентом до висловлення МО (*Як на бабу, то краще вже бути собі вар'ятуцьом, ніж наражатися на облуди та заслання через невдалий вибір інтересів* (ЛДН, 76-77). – *Laut Oma war es besser, vor sich hin zu spinnen, als sich durch unglücklich gewählte Interessen in die Gefahr von Verfolgung und Verbannung zu bringen* (88)). Конвертування діалектизму на розмовну одиницю зберігає емотивну конотацію, хоча втрачає культурну, що є типовим при відтворенні ДО.

Подібне простежуємо і в інших прикладах перекладу діалектизму *вар'ят*: 1) *Irre* (*Вуйцьо випіщився на мене як на вар'ята...* (ЮВТ, с. 184). – *Der Onkel starrte mich an wie einen Irren...* (с. 240)); 2) *Wahnsinniger* (*кидаюсь тебе шукати, бігаю по залі як вар'ят* (ОЗМ, с. 150). – *Ich fange an nach dir zu suchen, rase wie ein Wahnsinniger durch den Saal...* (с. 124)); 3) *Beklopte* (*Боюся, що мене поб'ють ті вар'яти* (ЛДПЯ, с. 149). – *Habe Angst, daß mich diese Beklopten zu Mus schlagen* (с. 153)); 4) *Spinner* (*два вар'яти, два збоченці, що хворобливо цікавляться питаннями статі...* (ЛДК, с. 173). – *Zwei Spinner, zwei Verrückte, die sich krankhaft für sexuelle Dinge interessieren...* (с. 212)); 5) *грати вар'ята* (ТГО с. 137). – *j-n zum Narren halten* (с. 131).

Маскулінофолізм *мішугін, мішуген* як зневажливе іронічне позначення недотепа, дурника і належить до синонімічного ряду діалектизмів *тумануватий, хорий на голову; хорий на голову, а лікується на ноги; кізько француватий* та ін. [543, с. 363]. Діалектний пейоратив походить від німецького слова *Meschugge*, що в мові-джерелі означає «недоумок», «довбня». В перекладі відтворюється за допомогою повернення до мови-джерела, що повністю зберігає емотивну і культурну конотації: 1) *Meschugge*

(І отоді це сталося, я хотів було гукнути йому вслід: «*Tu, pajero!*», а закричав щось зовсім інше: «*Мамзер! Мішігін!*» (ЮБТ, с. 305). – *Ich will ihm hinterherbrüllen: „Du, Pajero, du“, aber ich rufe etwas völlig anderes: „Mamser! Meschugge!“* (с. 397); 2) *meschugge* (бо визволителі мусили добряче натомилися у своєму визвольному поході, і попросив Ривку, аби не так радісно калатуцькала в баняку, на що Ривка назвала його *мішігіном* і постукала себе мокрою кохлею по лобі (ЮБТ, с. 250). – *Er bat Riwka sogar, nicht so energisch in den Töpfen zu rühren, woraufhin sie meinte, er sei doch meschugge, und sich dabei mit dem Kochlöffel gegen die Stirn klopfte* (с. 325). Такий переклад вважається повним еквівалентом.

Діалектний маскулінофолізм *патрійота* кавалок, де лексема *кавалок* виступає негативним означенням (кавалок – ‘шматок, частина, уривок, фрагмент’ [543, с. 104]), є іронічною назвою патріота. Якщо зважати, що означення *echt* (*ein echter Patriot*) є носієм сарказму й іронії, на що натякає вигук *Teufel auch*, то такий переклад цілком відтворює ТО (Ото був, бляха-муха, патріота кавалок (ЛДПЯ, 20)) – *Teufel auch, der war ein echter Patriot* (с. 26).

Отже, у перекладі простежуємо різні способи перекладу: вживання функційних відповідників (*шубравець* – *Lumpenhund*), транспозиція (*вар’ят* – *verrückt*), конкретизацію / генералізацію (*фацет* – *Polacke*, *фацет* – *der Tur*, *хвацет* – *der Macker*), повернення до мови-джерела (*мішігін* – *Meschugge*), вживання функційних відповідників (*шубравець* – *Lumpenhund*). У кожному із наведених прикладів зберігається смислове навантаження та емотивна конотація висловлення, іронія, стилістичне забарвлення та інтенсивність емоційної ознаки.

Діалектні **фемінофолізми** вужче представлені у нашій вибірці. Їхній переклад передбачає вживання розмовних та фамільярних відповідників МП із відтворенням дефініції значення та емотивної конотації. Наприклад, діалектний пейоратив *вар’ятка*, що позначає божевільну жінку, відтворюється, подібно як і маскулінофолізм, за допомогою фамільярного субстантивованого відповідника МП *Bekloppte* (від *bekloppt sein* – ‘бути не цілком при своєму розумі’), що цілком зберігає стилістичне забарвлення, емотивну конотацію, перебуває у балансі із мовним регістром МО і вважається повним еквівалентом до лексеми *вар’ятка* (... він не

помилюся, то нестеменна вар'ятка яка пише нагробкові вершики та й на тому ґрунті дістала бзика (ЮВТ, 56). – ... *er habe Recht, das sei eine unausstehlich Bekloppte, die Reime für Grabsteine schreibe und davon nicht mehr ganz richtig im Kopf sei* (с. 72)). Субстантивація *Bekloppte* слугує конотативним відповідником до діалектного фемінофолізму *вар'ятка* і зберігає мовний регістр висловлення.

Повну конотативну відповідність із дотриманням мовного регістру, але без маркування діалектизму простежуємо і в інших прикладах: *бути вар'яткою* – 1) *durchgedreht sein* (*Він не слухав – що вона казала? Вар'ятка якась...* (ОЗМ, с. 225). – *Er hörte nicht zu, was redete sie da? Bisschen durchgedreht das Mädchen, he?* (с. 194)); 2) *bekloppt sein* (*Але не, моя мама не була вар'яткою, вона лише любила дерти лаха...* (ЮВТ, с. 56). – *Aber meine Mama war nicht bekloppt, sie war nur oft zu Scherzen aufgelegt...* (с. 72)). У другому прикладі, крім діалектизму *вар'ятка*, вживається сленгізм *дерти лаха* (від *лах* – зношена, знищена річ; дрантя) [543, с. 325]. Дослідники вважають, що він походить від лебійської мови, якою користувалися сліпі бандуристи. У словнику «Лексикон львівський: поважно і на жарт» вираз означає «висміювати, насміхатися, глузувати» і належить до синонімічного ряду діалектизмів *брати на маньки, брати на бас, брати на гоцьки, брати на тиц (тіц), брати на шпіц, корбу крутити, лахати, лакуватися, на геци брати* та ін. [543, с. 326]. При перекладі німецькою мовою він відтворюється за допомогою ФО *zu Scherzen aufgelegt sein*, що є його конотативним відповідником без натяку на діалектизм.

Переклад назв **дітей** теж вимагає дотримання відповідної дефініції значення на рівні культурної конотації, а також відтворення емотивної конотації. Наприклад, ДО *пуцьвірінок*, (мала дитина) є носієм іронії, конвертується на повний відповідник *Sprössling*, який є іронічною назвою дитини, наслідника (*Ядзя і Ріта разом зі своїми пуцьвірінками не відставали від неї ані на крок* (ЮВТ, 28) – *Jadsa und Rita folgten uns mit ihren Sprösslingen auf den Fersen* (с. 37)). Переклад є повноцінним як на семантичному, так і на емотивно-конотативному рівні.

Діалектні **назви груп людей** належать у нашій вибірці до периферійних і зазвичай відтворюються за допомогою просторічних слів, сленгізмів. Наприклад,

діалектна вулична назва гурту людей *галайстра* конвертується на універсальний відповідник *die Typen* (*Молода гарна жінка, вся ця галайстра навколо міжнародної каси намагалася всіляко липнути до неї* (ЮАТ, 16). – *Junge, hübsche Frau, und die Typen am internationalen Schalter versuchten sich auf jede nur erdenkliche Weise an sie ranzumachen* (с. 17)). Стилiстично забарвлена лексема *die Typen* відтворює збірне емотивно забарвлене позначення діалектизму і є його функційним відповідником.

Грубі позначення частин тіла людини – важливий елемент діалектизмів. Посутнім чинником їхнього повноцінного перекладу є відтворення емотивної конотації та відповідність мовним регістрам. Наприклад, лайливий діалектизм *варга*, що позначає губи, відтворюється за допомогою грубого заниженого позначення *das Maul*, що означає ‘рот’ [990] (*варгу я йому порвав* (ЛДПЯ, 156). – *ich hatte ihm wohl das Maul aufgerissen* (с. 160)). ФО *порвати варгу* відповідає за рівнем інтенсивності емотивної конотації ФО *das Maul aufreißen*, зберігає баланс мовних регістрів МО та МП, і є його повним еквівалентним відповідником.

Діалектні евфемізми сприяють завуальовуванню прямих назв і стилістично увиразнюють текстове полотно, що потребує стилістичного балансу в ТП, проте не завжди реалізується в перекладі. Наприклад, діалектне метафоричне позначення статевих органів *господарка* відтворюється за допомогою літературного відповідника *die Genitalien* (... *я що було моці копнув Серого по господарці* (ЛДПЯ, 155). – ... (*ich*) *trat Sery mit voller Kraft in die Genitalien* (с. 159)). Використання таких відповідників літературної мови зумовлює зміну мовних регістрів і нейтралізацію на рівні висловлення.

Діалектні ФО посідають особливе місце у перекладі. Їхнє перекодування потребує як фонових знань, так і вдалого підбору відповідника зі збереженням стилістичної маркованості та емотивної конотації. Наприклад, у досліджуваному корпусі художніх текстів мають місце діалектні ФО зі скатологічним елементом, що зберігається у ФО МП: *трафило лайно* (діставати когось) – *j-m stand die Scheiße hoch* (діставати): *Але, холера, мене вже так трафило все те лайно, яке я відчував на собі, відколи запізнав Фєдю, що єдиною реакцією у відповідь на страх*

стало бажання якнайшвидше це зробити (ЛДПЯ, 126). – *Aber verdammt, mir stand die Scheiße so hoch, dass sich als einzige Reaktion auf die Angst der Wunsch breitmachte, es so schnell wie möglich zu tun* (с. 129), а також ФО, складовими яких виступають антропоніми, зооніми, фітоніми, ентофолізми, позначення стихій тощо, які відтворюються за допомогою ЛО та ФО МП. Наприклад: *крутити юра* (грати дурника) – *den Deppen spielen* (грати дурника) (*І що? Далі будемо крутити юра?* (ЮВТ, 198) – *Na? Wollen wir weiterhin den Deppen spielen?* (с. 259)). Відтворення емотивно конотованої ФО за допомогою описового перекладу також вимагає стилістичного балансу. Наприклад, *траскати фуня* (гордо прогулюватися) – *stolzieren* (гордо прогулюватися): (*І коли ми з мамою заходили, то треба було бачити, як мама траскала фуня* (ЮВТ, 54). – *Wie Mama auf dem Weg dorthin stolzierte, musste man gesehen haben* (с. 70)).

Отже, у перекладах діалектизмів спостерігаються такі можливості їхнього перекодування: ДО → 1) функційний відповідник, 2) гіперонім/гіпонім (наприклад, *фацет* – *Tur* та ін.), 3) елемент розмовної мови, 4) просторіччя (*пуцьвірінок* – *Sprössling* та ін.) тощо. ФО з діалектним елементом часто відтворюється за допомогою загальноновживаних фразеологічних конотативних відповідників.

Своєрідність культури етносу та психологічна специфіка його національної мови закладені також у злопобажаннях та блюзнірстві. Їхній оцінний зміст, сформований під впливом соціального досвіду та культурних пріоритетів, насамперед інкорпорує відомості про самотність лінгвоспільноти. До найрозповсюдженіших діалектних негативних побажань належать *шляк би (аби) трафив*, діал., уживається як десемантизована лайка, вигук, вияв гніву, незадоволення, *до хулери! Хулера ясна!* (*хулера* – діал., вжив. як вигук, реакція на ситуацію) та ін. Наприклад: *шляк би (аби) трафив*. – *Zum Teufel nochmal* (ОЗМ, 185); *до хулери* (ЮВТ, 318) – *zum Teufel* (с. 415) та ін. При перекладі спостерігається конвертація негативних позначень: «вигук → вигук» зі збереженням інтенсивності емотивної конотації високого та надвисокого рівнів, характерних для табуованої лексики (насамперед злопобажань).

Однак трапляються випадки, коли перекладач не зовсім точно відтворює зміст ДО, спричиняючи підміну понять, наприклад: *I набилося ж їх до холери! Неможливо продертися* (ЮАМ, с. 34). – *Von mir aus können sie sich alle gegenseitig umbringen! Kein Durchkommen* (с. 49-50). Словосполучення *набитися до холери* означає ‘бути переповненим’. Вочевидь у перекладі лексема *набитися* була сплутана зі словом *набити*, що призвело до перекручення змісту: *вони можуть один одного повбивати*.

Аналізуючи розповсюджену на заході України словесну діалектну формулу прокльону *шля(є)к би його/ї’го (її/ї’ї, мене) трафив*, запозичену з німецької мови, в різних джерелах знаходимо її неоднозначне тлумачення. Ця ФО, зафіксована в Академічному тлумачному словнику української мови, вживається на різного роду інтернет-сайтах, які останнім часом все більше пропагують українську лайку. Наприклад: *Шляк би його трафив!* – таким цілющим висловом галичанин благословляє будь-який трафунок [392]. Знаходимо також тлумачення, які хибно фонетично уподібнюють лексему *Schlag* із українським словом *шлях*. Академічний тлумачний словник української мови подає таке тлумачення вислову: *шляк би (аби) трафив* – «діал., уживається як лайка, що виражає недобре побажання комусь при обуренні, досаді» [966]. Первинне значення висловлення ‘апоплектичний напад, параліч, інсульт’. Згідно зі словником „Duden“, *Schlag* позначає коротку форму від слова *Schlaganfall*, що означає інсульт, крововилив (калька з латини від *apoplexia*): *der Schlag soll dich treffen!* (грубо: вживається як лайка). *Jemanden trifft/rührt der Schlag* (розм.: *jemand ist aufs Höchste überrascht, ist starr vor Staunen, Entsetzen, Schreck*) [990]. В. Пукіш зазначає, що це «чи не найпоширеніша лайка в Галичині, Польщі. Подібне значення має українське *грець*» [393].

ФО *Шляк би тя трафив!* надibuємо в романах Ю. Андруховича, Ю. Винничука, О. Забужко та ін. Аналіз перекладів засвідчує, що незважаючи на наявність у німецькій мові ідентичної ФО, є різні техніки її відтворення:

1) ФО → ФО (повний еквівалент): ... *шляк би її трафив, бо підемо в сяєва брами германійської з юним синою з великим рибою плавучою* (ЮАП, с. 27). – ...

treff sie der schlag weil wir gefahren in strahl von tor german jung und frisch mit groß blau fisch schwomm (с. 30);

2) ФО → транскрипція + ФО (еквівалент): *шляк би його трафив* (ЮАМОТ, с. 187). – *szlak by johu trafyw/ der Schlag soll ihn treffen*; (транскрипція зберігає чужинність));

3) ФО → втрата ФО, дослівний переклад (втрата фразеологізму, пряме значення): *Infarkt kriegen* (... не приведи, Боже, ще його тут зараз шляк трафить, як Адька любить казати, по-нашому це буде інсульт (ОЗМ с. 459). – ... *lieber Gott, hoffentlich krieg er keinen Infarkt, wie man bei Adrian zu Hause sagen würden „insultieren Sie sich nicht, mein Herr* (с. 410));

4) ФО → інша ФО а) *Zum Teufel nochmal* (ФО із міфологемою): *Шляк би то трафить, це ж скільки він тут прогнів у цій ямі, як куль соломи?* (ОЗМ, с. 185). – *Zum Teufel nochmal, wie lange faulte er schon wie ein feuchtes Stroh Bündel in diesem Loch?* (с. 156); б) *zum Henker*: *А шляк би то трафив, таке ж з нього вже зовсім здоровенний жеребцюга, у ч як розбасувався* (ОЗМ, с. 227) – *Zum Henker, wer hätte gedacht, dass er so ein Casanova war, was trieb er da für Spielchen* (с. 195-196);

5) ФО – вигук із закликом до небесних сил: *шляк мене трафляє* – „*Himmeldonnerwetter* «*Лиш як подумую, що буде з тим старим цапом, то шляк мене на місці трафляє і мушу жити далі, але вже йому на зло!*’ (ЮВТС, с. 68). – „*Wenn ich anderseits an disen alten Hallodri denke und was dann aus ihm werden wird, muss ich Himmeldonnerwetter weiterleben – doch dann als sein Donnerwetter!*““ (с. 88);

6) Інша ФО – ФО: *нехай мене грім поб’є* – *der Schlag soll mich treffen*: *А вино – нехай мене грім поб’є: таке може бути тільки в Італії* (ТГО, с. 15). – *Und erst der Wein ... der Schlag soll mich treffen, aber der kann nur aus Italien sein* (с. 15).

Як засвідчує останній приклад, використання ФО *der Schlag soll mich treffen* можливе навіть за умови відсутності її повного еквівалента в тексті оригіналу. Вираз *нехай мене грім поб’є* вживається як заприсягання у правдивості своїх слів, запевнення в чому-небудь [966]. При цьому зберігається сема ‘бити’ (*грім б’є, параліч розбиває*). У більшості випадків йдеться про десемантизований вираз із

високою інтенсивністю емотивної конотації, який постулюється як реакція на ситуацію або ж презентує злість, незадоволення, обурення тощо.

Отже, при перекладі цієї ФО пріоритетним залишається вживання німецького відповідника (тут: повернення до мови-джерела; повний відповідник). Коли мова йде про вигук, не спрямований на конкретну особу, перекладачі послуговуються сталими словосполученнями на позначення лайки, які функційно відтворюють український текст, хоча мають свої точні відповідники. При цьому зберігається емоційне тло висловлення: за шкалою інтенсивності емотивної конотації вони займають високий та надвисокий рівні.

Таким чином, переклад ДО із заниженою конотацією вимагає від перекладача не тільки фонових знань, але й уміння підібрати емотивно конотований відповідник задля збереження емотивного балансу тексту. Відтворення культурної конотації вважається практично неможливим, оскільки йдеться про лексичний матеріал, який має відповідники як у розмовній, так і літературній мові.

Висновки до розділу IV

1. Соціолектизми як клас емотивно конотованої ЛОВ інкорпорують сленгізми, жаргонізми та арготизми, які належать до низького/заниженого мовного регістру і контрастують з елементами загальноновживаної мови. Для їхнього перекладу найчастіше використовують як стратегію очуження, так і одомашнення, пріоритетними є такі способи перекладу, як добір функційного відповідника, експланація, стилізація та нейтралізація. Елімінація та нейтралізація соціолектизмів призводить до дисбалансу мовних регістрів МО та МП. Прерогативою є введення пояснювальних елементів та наявність коментарів у кінці тексту.

2. У перекладі соціально-політичних жаргонізмів важливими є фонові знання, тому прерогативою є введення пояснювальних елементів і наявність коментарів наприкінці тексту. Для відтворення в українсько-німецькому перекладі жаргонізмів доби СРСР простежується використання функційних

відповідників і почасти жаргонізмів доби НДР. Частина жаргонізмів перекладається за допомогою просторіччя, транскрипції, дескриптивної перифрази, уподібнення, що полегшує розуміння тексту. Вживання нейтральних відповідників спричиняє стильові текстові зміни (недотримання низького мовного регістру МО та МП).

3. Арготизми відтворюється в українсько-німецькому перекладі за допомогою адаптації. Частина з них перекладається ротвельш-лексемами. Нейтралізація арготизму може бути виправдана у випадку емоційно-стильової дислокації (перенесення емоційного акценту на іншу ЛО чи ФО). Просторозмовна та розмовна мова сприяють частковому збереженню стильового балансу. Вживання транскрипції чи транслітерації завжди потребує належного коментаря.

4. Відтворення в українсько-німецькому перекладі сленгізмів характеризується застосуванням способів адаптації та стилізації (подвоєння голосних, усічення, зміна букв, злиття слів, імітація канакіш). Трансляторна техніка «сленгізм → сленгізм» функціонує тільки на рівні молодіжної мови.

5. Діалектизми зазвичай мають відповідники у розмовній мові й просторіччі, які в українсько-німецькому перекладі можуть виступати трансляторними замінниками. Важливим способом відтворення діалектизмів є стилізація. Підбір діалектних відповідників МП належить до невдалих і практично не використовується. Вживання літературних відповідників нейтралізує стилістичну маркованість і спричиняє стилістичний дисбаланс із текстом оригіналу.

Основні положення цього розділу викладені в одноосібних публікаціях авторки [471; 472; 474; 480; 479; 476; 481; 484; 485; 489; 490; 491; 491; 493; 495; 497; 500; 504; 508; 517; 518; 893; 896; 897; 64; 899; 901; 902; 904].

РОЗДІЛ V

ТРАНСЛЯТОРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛЕКСИКИ ОБМЕЖЕНОГО ВЖИТКУ В ЇЇ ФУНКЦІЙНОМУ РЕПОЗИТАРІЇ

Емотивно конотована ЛОВ широко представлена в досліджуваному матеріалі в її функційному репозитарії, який охоплює гру слів, фразеологізми, іншомовні вкраплення, евфемізми, вставні слова й вигуки, які можуть належати до всіх класів/підкласів/груп/підгруп. ЛОВ може виступати як їхньою складовою (гра слів, фразеологізми), так і окремими ЛО та ФО на позначення негативних ознак предмета чи явища.

Розглядаючи культурно-емотивні трансляторні характеристики образливої, соціальної та територіальної ЛОВ, зазначені явища як дієві виразники емоційної тональності та культурної маркованості ТО і ТП вже побіжно згадувалися в попередніх розділах. Однак різновекторність дослідження вказує на доцільність окремо розглянути їхній трансляторний потенціал і виявити культурно-емотивні закономірності їхнього відтворення в українсько-німецькому художньому перекладі.

5.1. Гра слів із лексикою обмеженого вжитку в українсько-німецьких перекладах

Гра слів – витончене мовне мистецтво, яке засвідчує авторське вміння професійно жонглювати словами, що вдається тільки справжнім фахівцям красного письменства. Прийом мовної гри слугує для оздоблення та поживавлення тексту, створення комічного ефекту, а також використовується як натяк в особливо вишуканій формі на приховану інформацію, яка може бути розкодована читачем.

У багатьох дослідженнях поняття «гра слів» і «каламбур» ототожнюються. Каламбур розглядають як дотепну гру слів із двозначним смислом, «особливий малоформатний мовленнєвий жанр», який демонструє певний «смисловий зв'язок

між співзвучними, близькими чи протилежними за значенням словами», які творять каламбур [89, с. 31].

Ототожнення гри слів і каламбуру базується на тому, що вони вживаються з метою моделювання подвійного значення та їхнього переосмислення в розмовному мовленні, художній літературі тощо. Стилистична мета каламбуру – творення комічного ефекту та маркування певного місця твору. А. Дурманенко вбачає сутність каламбуру насамперед у зіткненні чи несподіваному поєднанні несумісних значень «в одній фонетичній (графічній) формі» [169, с. 489]. Така несумісність часто викликає комічний ефект, тож однією з функцій гри слів і каламбурів є гумористична. Гумор та сатира «межують і переплітаються з такими видами комічного, як іронія, дотепність, сарказм, і такими елементами поезики комічного, як дотеп, парадокс, каламбур, гіпербола, карикатура, пародія, шарж тощо» [592, с. 34]. Отже, гра слів – важливий «елемент поезики комічного» [592, с. 34]

Проте інші вчені розуміють каламбур як різновид гри слів, «що полягає у створенні комічно-сатиричного ефекту шляхом обігрування близькозвучних та однозвучних мовних одиниць з різними значеннями [45; 87, с. 34; 654; 976, с. 226]. О. Білоус перелічує інші види мовної гри, які послуговуються додатковими правилами (анаграма, кросворд, паліндром, римований вірш із акрофонічною перестановкою) [45]. Приєднуємося до цієї точки зору, розуміючи поняття «каламбур» як гіпонім до поняття «мовна гра» (каламбур – різновид гри слів).

Каламбур є різновидом мовної гри, що базується на полісемії, омонімії чи паронімії і призначений для створення комічного ефекту. Існують фонетичні (обігрування звучання слів), лексичні (обігрування лексичних одиниць та їхніх частин), граматичні (базуються на граматичних конструкціях) та фразеологічні каламбури (мають фразеологічні особливості). Найбільш поширеними засобами творення каламбурів вважають полісемію та омонімію, а також перекручування слів, фразеологізмів, гру цифр, використання різних граматичних засобів тощо [45; 976].

Існують різні версії стосовно виникнення слова «каламбур». Згідно з

першою, воно походить від назви німецького міста *Calau*, шевці якого були відомі своїми витівками далеко за межами цього міста. За іншою версією, появу лексеми пов'язують з іменем барона Кленберга із французького двору, що завше комічно перекручував французькі слова. Лексема *каламбур* трапляється в різних мовах: пол. *-kalambur*, лат. *-kalambūrs*, лит. *-kalambūras*, фр. *-calembour*, іт. *-calamo burlare*.

Відомо, що поняття мовної гри як мовного та культурного феномена вперше отримало своє наукове обґрунтування в працях Л. Вітгенштайна (див. [80, с. 103]). «Як засіб вираження гостроти і дотепності думки з ефектом несподіваності та відточеності стилю» [976, с. 100], гра слів слугує не тільки для створення смішної ситуації, а й «для оголення суспільних проблем». Вона сприяє «приверненню уваги до значення через форму», «для створення комічно-сатиричного ефекту», «для створення зображально-виражального ефекту» [там само, с. 100]. Зіставлення різних лінгвістичних структур уможлиблює широкі потенційні можливості творення гри слів. Гра слів є свідченням добірності авторського вимислу, його рафінованості в підході до моделювання думок та висловів.

Побудована на зіставленні подібних чи співзвучних елементів, гра слів загострює увагу якраз на подвійних смислах сказаного. Бельгійський вчений Дірк Делабастіта вважає гру слів узагальнювальною назвою різних текстуальних феноменів, «у яких використовуються структурні особливості мов з метою проведення комунікативно важливого зіставлення двох (чи більше) лінгвістичних структур» із частково подібними формами та значеннями [654, с. 128].

Отже, *гра слів* – це зумисне моделювання звукових, лексичних та граматичних конструктів із використанням фразеологічних і лексичних усічень та перекручень їхньої суті з метою продукування нових звуково-семантично-стилістичних, часто іронічних явищ обігрування, сарказму, результатом яких є привернення уваги до сказаного, досягнення глибин завуальованого змісту тощо. *Каламбур* – різновид гри слів, що базується на полісемантиці, здебільшого

змодельований за допомогою рими, перекручень поетичних рядків, паремій, словосполучень, метою чого є створення іронії й комічного ефекту та загострення уваги на сказаному.

У. Гоінкс зауважує, що, незважаючи на велику кількість спроб категоризації гри слів, досі «жодна з них не стала остаточною» [728, с. 83]. Та все ж науковці продовжують висловлювати власні погляди на це мовне явище. Наприклад, З. Тенча подає таку класифікацію гри слів: 1) неосемантизми; 2) контамінації; 3) справжня (генуїнна) гра слів; 4) гра фраз [889, с. 331-332].

О. Білоус вважає, що гра слів ґрунтується на: 1) подібності звучання голосних або їхній ідентичності – паронімії: *нагода* – *пригода* або омонімії: *коса/дівчини*; *коса/знаряддя*); 2) факті, що слову властиво мати різні значення (полісемії); 3) можливості розуміння ідіоматичних виразів буквально або в переносному значенні; 4) формах граматичної багатозначності [45, с. 35]. Таку класифікацію вважаємо чи не найвдалішою.

Вживання гри слів у художніх творах підтверджує потребу письменника залучити й читача як своєрідного співавтора тексту в процесі читання до загравання з авторським текстом, розкодування письменницького плану й задуму, іноді аж до виклику його (читача) «на двобій» з ігровими ребусами автора.

Для створення гри слів існує широка джерельна база, в якій чільне місце займає емотивно конотована ЛОВ, яка сприяє обігруванню близькозвучних мовних одиниць та створенню комічного ефекту. Наприклад:

1) Використання аргю, сленгу та жаргону: *гон-лох-штрих-бик* (ЛДК, с. 49) – *Нор-Дерр-Воск* (с. 62); *Панки жили, панки пили, панки болт на все забили, Ми не хіні, ми не панки, ми дівчата-лесбіянки* (ЛДК, с. 122). – *Punks trinken, tanzen, fressen Wanzen, Nicht Hippies, nicht Punks – Lesben und Junks* (ЛДК; 152); *Туда-сюда, діла-дрова: «Ну, вони там туда-сюда, потім діла-дрова»* (ЮАДО, с. 235) – *Mit denen haben sie rumgemacht, zur Sache Schätzchen* (с. 264);

2) Використання евфемізмів разом із СО: *чікі-нікі-бляха-стрьома-зьома-акеем-бетеер-пехаде-канене-ескаес* (ЮАДО, с. 219) – *tschiki-piki-scheißi-Knasti-Spasti-AKM-BTR-PKD-KPP-SKS* (с. 246).

Використання обценної лексики: *весь в г..нє, в руках тапор – прадвігається сап'ор* (ЮАТ, с. 25). – *Durch die Scheiße, hoch die Fahn, zieht der Pionier die Bahn* (с. 24).

Вирішальне значення для отримання повноцінного трансляторного продукту має перекладач, його креативність, адже він не просто *ремісник* [700], а – майстер, який творчо підходить до продукту своєї праці.

Безперечно, існує достатній набір перекладацького інструментарію, який забезпечує відтворення гри слів, хоча при цьому перекладачеві потрібно володіти певним «перекладацьким оптимізмом» [728]. Адже трапляються такі місця тексту, які виразно «проявляють себе як неперекладні», оскільки в мовній грі йдеться не тільки про гру з формою, але й про гру зі змістом, граматичними та фонетичними ігровими «ходами», мета яких – залучення читача до співавторства. Такі тексти потребують хай і не дзеркального, але бодай би близького відображення авторської інтенції.

Намагання знайти належний аналог гри слів при її відтворенні – проблема для кожного перекладача. Погоджуємося з думкою О. Білоуса, який зазначає, що переклад гри слів не може мати єдино можливих і визнаних рекомендацій. Єдине, про що перекладач має постійно пам'ятати в процесі перекладу таких «незручних» текстів, – це збереження смислу гри слів та риторичної функції» [45].

Для перекладу гри слів існує багато перекладацьких стратегій: у найкращому випадку переклад опирається на таку ж або дещо подібну гру слів, у найгіршому – відбувається її елімінація. Такий пропуск можна компенсувати в іншому зручному місці, чого не було в тексті-джерелі [728, с. 83]. Дослівний переклад – один із найменш вдалий, оскільки нерідко однією із важливих функцій гри слів є жарт, іронія і сарказм, які втрачаються при буквальному перекладі. Відповідно, якщо вдатися до дослівного перекладу, жарт часто втрачається, «немає усмішки на вустах», а для перекладача це – вже провал, гнітюче невдоволення результатами [877, с. 7].

О. Білоус подає такі можливості відтворення гри слів: 1) «гра слів → гра слів», 2) «гра слів → не гра слів», 3) «гра слів → подібний риторичний засіб:

повтор, алітерація, рима, референційна невизначеність, іронія, поетична метафора, парадокс; 4) «гра слів → відсутність перекладу»; 5) «гра слів → гра слів»; 6) «не гра слів → гра слів»; 7) «відсутність гри слів → гра слів»; 8) редакторська техніка [45].

Розлогу характеристику відтворення гри слів представляє німецький вчений Ф. Гайберт, який виокремлює такі ознаки якості перекладу: *perfekt* (дуже добре), *gelingen* (вдало), *akzeptabel* (прийнятно), *Notlösung* (вимушено), *falsch* (неправильно), *schlecht* (погано), *gar nicht* (категорично ні), *kein Wortspiel* (не є грою слів) [712, с. 217]. До аналізу беруться такі показники: *beibehalten*, *direkt*, *analog*, *Kreation*, *Inhalt+Technik*, *Inhalt+Stil*, *verschoben*, *nur Stilmittel*, *erklärt*, *neutralisiert*, *unverständlich*, *weggelassen*, *wörtlich*, *AS-angepasst*, *ZS-angepasst* (збережено, прямий, аналог, креатив, зміст + техніка, зміст + стиль, пересунуто, тільки стилістичний засіб, пояснено, нейтралізовано, незрозуміло, випущено, дослівно, підтасовано до мови оригіналу, підтасовано до мови перекладу) [там само, с. 215]. Тут не йдеться про використання виноски або тлумачення суті гри слів, які в літературному творі можуть зруйнувати естетичну ідентичність оригіналу.

3. Тенча пропонує такі способи перекладу ГС (дослідник називає їх «методами перекладу»): трансплантація, адаптація, імітація, креатив, дислокація, нейтралізація, елімінація, індикація, експланація [889, с. 333-334], якими також послуговуємося в трансляторному аналізі.

Результати дослідження дають змогу окреслити дієвий трансляторний інструментарій відтворення гри слів в українсько-німецькому перекладі. Збереження рими, ігрового звучання, іронії, змісту, стилю забезпечують креація (вияв особливої креативності перекладача у вигляді створення оригінальної гри слів) і стилізація (моделювання нової гри за допомогою різних лексичних елементів, їхнього комбінування з урахуванням фонетичних, граматичних та стилістичних особливостей). Дієвими способами перекладу є: готова словесна гра МП, зміна граматичних категорії гри слів (транспозиція), індикація, компенсування гри слів у іншому місці, трансплантація (при однаковій графічній

формі) та інші можливості відтворення гри слів: транскрипція/транслітерація, експланація, елімінація. Переклад гри слів передбачає пристосування до культурних і мовних очікувань реципієнта (адаптація). Калькування, ампліфікація (лінійне розширення гри слів), редукція (лінійне звуження гри слів). Зазвичай переклад гри слів – це створення одноразових еквівалентів (для конкретного місця в конкретному перекладі) із природним, органічним звучанням у цільовій мові. Повна незрозумілість створеної гри не відтворює емотивної конотації та авторської інтенції.

Пошук симетричності для досягнення емоційного балансу гри слів у перекладі уможливорює її трансфер на різних рівнях:

1) на рівні техніки перекладу: «гра слів → гра слів»; гра слів → не гра слів; не гра слів → гра слів;

2) на рівні відтворення смислової еквівалентності гри слів (повна/часткова еквівалентність; нульова еквівалентність);

3) на синтагматичному та парадигматичному рівнях: а) адаптація; відтворення вільним словосполученням літературної, розмовної, просторозмовної мови; калькування, експланація, б) трансплантація, транскрипція/транслітерація; в) дислокація;

4) на звуковому рівні: імітація; збереження/незбереження рими, ритмомелодики;

5) на естетичному та стилістичному рівнях: відтворення іронії, прихованого/відкритого сарказму (визначення діапазону їхнього збереження/реалізації в перекладі);

6) на рівні граматичних трансформацій: заміни форм гри слів, членів речення, частин мови, введення в гру інших елементів, стилізація, креація, конкретизація, генералізація;

7) на рівні епідигматики: цілісне переосмислення значення словесної гри, заміна образів тощо.

Проведений аналіз дозволяє виділити такі основні характеристики відтворення гри слів:

1) Найвдаліший переклад: перекладач моделює гру слів як одноразовий трансляторний продукт або опирається на готову словесну гру МО, зберігає іронію, сарказм, дотримується форми, рими, фонетичного оформлення, опирається на контекстуальне підпорядкування гри: інтегрування в систему лексико-стилістичних засобів МП, зважаючи на систему лексико-стилістичних засобів МО (збереження образів, метафор / введення подібних метафор, збереження сленгових/жаргонних одиниць або натяку на них за допомогою стилізації; введення стилізації при наявності в МО діалектних ЛО та ФО) та природність звучання в цільовій мові;

2) Альтернативні можливості: створення ігрового аналога за допомогою зміни образів (креація власної гри перекладача); зміщення гри: пропуск гри слів за умови її компенсування в іншому місці, де перекладач може сам створити гру слів, що сприяє збереженню загального стилю висловлення; часткове відтворення гри;

3) Найменш вдалий переклад (неможливість перекладу та відмова від словесної гри): дослівний переклад змісту; повна елімінація гри без натяку на її існування; коментар (ліквідує естетичну ідентичність до оригіналу).

Варто підкреслити, що ця трансляторна ланка потребує особливої перекладацької ретельності, оскільки відтворення ГС розглядається через призму множинності варіантів, практично виключає шаблонність та вимагає індивідуального підходу до кожного конструкту.

Незважаючи на те, що досягнення бажаної лексичної та семантичної відповідності не завжди можливе, збереження форми, каламбурної рими, іронії та гумору й природності звучання в цільовій мові є важливими показниками якісного перекладу словесної гри.

Пейоративна лексика як елемент гри слів слугує засобом іронічного, завуальованого чи явного окреслення негативної характеристики героїв твору. Так, при описі посадовців або спраглих до посад Ю. Андрухович у романі «Дванадцять обручів» дає психоемоційні характеристики героїв, використовуючи прикладки. Наприклад, характеристику викладача університету – *кар'єрист-*

цербер для студентства, а для Коломеї Воронич – *шубравець* – *Lumpenhund* (підла, низька людина), відтворено калькою із спільною негативною конотативною семою та повним контекстуальним підпорядкуванням. При описі журналіста, як *газетяра-пролази* із конотативною семою ‘готовий до всього’, перекладач вдається до дескриптивної перифрази пейоратива (*вінцем стало вбивство близького товариша, відкритого до будь-яких карколомних (дослівно) авантур газетяра-пролази* (ЮАДО, 82) – *krönte es sich mit der Ermordung eines guten Bekannten, eines zu allenmöglichen und im wahrsten Sinn des Wortes halbsbrecherischen Abenteuern neigenden Zeitungsreporters* (ЮАДО, 72)). Гра слів реалізується в перекладі за допомогою супроводу стимулятора *Zeitungsreporter* означальним поясненням *neigend* (‘має схильність до чогось’), у його німецькомовному тлумаченні *zu halbsbrecherischen Abenteuern neigender Zeitungsreporter*, що в МП містить емотивну конотацію із високою інтенсивністю ознаки (*Hals* – шия, *karck brechen* – ламати), як і в ТО *газетяр-пролаза*. Лексема *neigen* є експресивно слабшою від ознаки *пролазити* (‘знаходити будь-яку дірку, щоб дістатися до чогось’), проте компенсується наступним розгортанням перекладу *до карколомних пригод*. (У ТО автор зображає газетяра, який може *пролізти* в кожну шпарину заради *карколомних звершень*). Незважаючи на відхід від форми гри, перекладач компенсує її за допомогою презентації негативних характеристик героя роману шляхом введення експресивного лексичного матеріалу, який зберігає емотивність висловлення. Дескрипція дещо зміненої характеристики особи з високою інтенсивністю емотивної конотації зберігає авторську інтенцію. Елімінація мовної гри не нейтралізує висловлення. На конотативному рівні спостерігаємо відповідність до ТО.

Для ґрунтовної дескрипції героїв у романі «Дванадцять обручів», Ю. Андрухович змальовує антитезу «позитивний – негативний», яка базується на завуальованій характеристиці персонажа. Для декодування прихованих інтенцій автор не використовує обов’язкової різновекторності ситуацій, а вдається до інструментального застосування словесної гри. Щоб застерегти Артура Пепу від можливості шлюбних зрад Роми Воронич з австрійським журналістом

К.-Й. Цумбрунненом, автор вдається до контекстуальної гри слів: *перекладачка* – *розкладачка* (нова тимчасова перекладачка, викладачка (*Hi, pane Karle, ne rozкладачка!*) (ЮАДО, 29) – *eine neue temporäre Dolmetscherin, eine Lehrerin* (*nein, Herr Karl, nicht Verehrerin!* (с. 23)). «Логічний пасьянс» чи «напівпрозорий авторський ребус» у вигляді okazіоналізму, перекодовується засобом контекстуального підпорядкування оригіналові. Лексична компенсація (*розкладачка* – *Verehrerin*) видається нерівноцінною до введеного в український текст пейоративу. Проте назва *перекладачка*, відтворена повним еквівалентом за допомогою лексеми *Dolmetscherin*, не була б продуктивною для творення рими. Тому введення лексеми *Lehrerin*, яка римується із лексемою *Verehrerin* зберігає мелодику й ритм словесної гри. Хоча й спостерігаються втрати на лексичному рівні (фемінофілізм *розкладачка* містить сему ‘жінка легкої поведінки’, «розстеляється перед кожним») за рахунок введення нейтрального відповідника *Verehrerin* (‘поборниця’, ‘шанувальниця’). Надаючи перевагу фонетичному аспектові зі збереженням смислової конотації, перекладач не нейтралізує гру: лексема *Verehrerin* також містить приховану сему ‘жінка легкої поведінки’, ‘шанувальниця/поборниця чоловіків’. Таким чином, відбувається відтворення гри слів, рими, іронії, а контекстуальне підпорядковується оригіналові, засвідчуючи майстерність перекладача у ставленні до трансляторного продукту.

Алкоголь та розпусне життя – актуальна тема для словесної гри. Яскравим прикладом полісемічного каламбуру в основі ФО, що яскраво характеризує Артура Пепу як дотепного жартівника та комедіанта, є: *Нализатися зранку, – пояснила пані Рома <...>. Та ні, що ти, я ще тут не лизав нікого* (ЮАДО, 162) – *Schon früh getankt! – erklärte Pani Roma <...>. Aber nein, was du nur wieder hast, keine betankt* (с. 148)). Лексема *betanken* означає ‘заправляти машину’. В основі каламбуру як у МО, так і в МП лежить навмисне поєднання в одній мовній одиниці двох значень ‘заправляти машину’ та ‘заправлятися алкоголем’, що цілком відтворює конотацію каламбуру. При цьому лексема *tanken* чітко характеризує Артура, який любить «хильнути зайвого». Подвійна гра *нализався* – *я ще тут не лизав нікого* сприймається як евфемізація завуальованого натяку на сексуальні

стосунки, що помічає і відтворює перекладач: висловлення *keine betankt* містить заперечний займенник жіночого роду. У перекладі збережено гру слів на семантичному та лексичному рівнях, іронію і природне звучання.

Роман Ю. Андруховича «Дванадцять обручів» є багатим матеріалом для дослідження словесної гри, зокрема із наявністю ДО. Певну акумуляцію каламбурів автор пропонує навколо двох чітко окреслених дійових осіб роману – дівчат легкої поведінки Лілі та Марлени, акцентуючи на їхній обмеженості (*Я не у вас брала. Мені подарили. Мущина одні із Бенілюксу, бізнесмен* (ЮАДО, 123) – *Ist aber nicht von uns. Hab's geschenkt gekriegt. So'n Mann aus Bennilux, Buisnessmän* (с. 111)). Такий інтелектуальний каламбур, змодельований автором для підсилення зображально-виражального ефекту при змалюванні героїні роману, переростає в інтелектуальну словесну гру МП. Зрозуміло, що Марлена швидше мала на увазі бізнесмена з номеру люкс, аніж назву європейського митно-економічного конгломерату, вираженого акронімом *Бенілюкс*, і якому зашифровані назви країн – Бельгії, Нідерландів та Люксембургу. Словесну гру засвідчує відхилення від правопису в перекладі: *Bennilux* замість *Benelux*. Фонетичні помилки й діалектні вкраплення відтворені шляхом мовної стилізації (*Buisnessmän*). Саме завдяки звуковим та граматичним змінам у МП створюється комічний ефект.

Трансляторна техніка «не гра слів – гра слів» також має місце у перекладах. Так, для творення словесної гри слугують пейоративи різного рівня інтенсивності емотивної конотації у поєднанні із означеннями. Наприклад, надаючи перевагу контекстуальному підпорядкуванню оригіналові, перекладач на основі етнофолізму *кацапка* творить словесну гру, зберігаючи зневажливий тон: *Russen-Tusse, Valuta-Nutte* (*Будеш поміг на своїй Україні розповідати, як мав тут кацапку одну* (ЮАМ, 57) – *Wenn du zurück in deiner Ukraine bist, kannst du ja erzählen, was hier für eine dumme Russen-Tusse hattest* (с. 82)). Лексема *кацапка* як зневажлива назва росіянки в Україні перекладена грою слів *Russen-Tusse*, дослівно – *російська дівуля*. Запровадження гри слів із складовою *Tussi*, від якого утворилася результатна *Tusse* (трансформація флексії *i* на *e* застосована для

фонетичного малюнка). За цим принципом перекладена лексема *валютна* (*Вона ж валютна* (ЮАМ, 125) – *Sie ist ja eine Valuta-Nutte* (с. 178)). За допомогою дескриптивної перифрази автор конкретизує слово *валютна*, тобто жінка-повія, що «працює» з іноземцями, а перекладач вводить у ТП іншу гру слів. Наявність у корені проривного звука *t* покращує ефект гри слів. «Жоден із відомих синонімів на позначення жінки легкої поведінки не міг би стати римованою результатом до лексеми *Valuta*» [518].

Обсценна лексика як елемент мовної гри МО по-різному трансформується у словесній мовній грі МП. Для неї характерні такі можливості перекодування: «обсценна лексика → обсценна лексика», «обсценна лексика → відсутність обценної лексики», «відсутність обценної лексики → обсценна лексика». Перша із вищеназваних технік забезпечує введення в переклад ЛОВ без її нейтралізації. Наприклад, «*Весь зельоний, в жопе веткі, капітан ідьот с разведкі.* (ЮАТ, с. 25) – *Es schilt der Hauptmann barsch den Schützen Arsch* (с. 24). При трансфері непрозорого каламбуру спостерігається творення ігрового аналога й увиразнюється перекладацька майстерність при моделюванні ігрової рими зі збереженням гумору та іронії.

Для дотримання емотивної тональності у МП можуть вводитися скатологічні назви, наприклад, *цвіль нації* – *Ärsche der Nation* (*У Мідних Буках ми аутсайтери, погані діти, The Bad Company Ми – цвім нації, ми – цвіль нації.* (ЛД, с. 14) – *In Midni Buky sind wir Outsider, Enfants terribles, The Bad Company Wir – die Asse der Nation, wir die Ärsche der Nation* (с. 20)). Переклад фіксує фактадаптації, коли перекладач нашаровує компетенції власної мови і коди власної культури та моделює гру, зрозумілу для реципієнта. При цьому він використовує фонетичну гру слів та іншомовні вкраплення, що засвідчує високий рівень креативності та ігрової відповідності. Як уже зазначалося, при трансфері спостерігається збереження мовної гри та конотації із заміною обценізму на стале словосполучення із контекстуальним підпорядкуванням та збереженням комічного ефекту. Прикладом наближення структурно-семантичних особливостей гри ТО до ТП є такий приклад: *зуну – до дуну.* – *Die Suppe ist uns*

schnippe (ТГО), в якому простежується повне збереження гри, ритмомелодики, смислу, іронії, стилю.

Отже, проаналізовані зразки гри слів та каламбурів, що належать до найважчих ланок перекладацької діяльності демонструють обізнаність та майстерність перекладачів, а саме намагання відтворювати їх на фонетичному та смислового рівнях зі збереженням емоційної тональності та культурної маркованості. Наявність огріхів – це не перекладацька неуважність, а прагнення подолати межу неперекладності, зумовлену різними граматичними та фонетичними чинниками відмінних мов. При цьому мистецтво перекладача не піддається сумніву, оскільки вміння відтворити гру слів потребує, окрім терпіння, чималої гостроти розуму.

Підсумовуючи, зауважимо, що дослідження можливостей відтворення різних мовних явищ демонструє як їхнє розмаїття, так і релятивність точного окреслення дієвого трансляторного інструментарію, постулює відкритість дискусії науковців до цієї теми, множинність їхніх точок зору та наявні альтернативні інтерпретації, які потребують подальших досліджень.

5.2. Фразеологізми з лексикою обмеженого вжитку в українсько-німецьких перекладах

ЛОВ є особливо продуктивною у фразеології, яка фіксує різноманіття образів, демонструє сформовану впродовж віків нетерпимість до багатьох характеристик людини, її вчинків, поглядів, поведінки та виявляється важливим елементом лінгвокультурного коду носіїв мови.

Фразеологізми як стійкі, усталені, неподільні, цілісні у структурі комбінації залежних між собою лексичних одиниць, змодельованих у процесі розвитку мов та культур (національні, іншомовні, біблійні ФО), мають чітку граматичну структуру та певне значення, відображають традиції, звичаї, вірування й забобони, побут, ремесла та працю, рослинний і тваринний світ, ознаки та дії тощо.

У сучасній лінгвістиці вивчення ФО передбачає як лінгвокультурологічний, так і когнітивно-культурологічний аналіз. Як зазначає Н. Венжинович, завдяки тому, що «кожна фразема – мікротекст, мікроісторія й мікроміф», дослідники вбачають в усталених словосполученнях транслювання культурної інформації через денотати та образи і пов'язані з ними конотації [72, с. 153]. Фразеологізми – це не тільки й не стільки стійка граматична структура із визначеним значенням, не тільки згусток образів, закладений у них ще в глибинах історії, а й закодована в особливо лаконічній формі філософія етносу.

ФО належать до важливих ланок трансляторних практик. Впевненість у можливості повного відтворення ФО у ТП є оманною, оскільки досягнення взірцевого перекладу у вигляді повної фразеологічної еквівалентності (окрім інтернаціональних ФО) є непростю справою: на шальки терезів кладуть не суму відтворених ФО, а вміння розпізнати й відтворити закладені в них смислово-змістові поняття, культурні зерна, які проростають із лінгвокультурного коду. Проте ми аж ніяк не відкидаємо того, що кожен перекладач, споглядаючи на текст із проекції культурних особливостей ТО та опираючись на своє індивідуальне відчуття мови, знання й ерудицію, здатний віднайти максимальну кількість потрібних відповідників.

Іншими словами, при відтворенні ФО продуцент перекладу передусім повинен фіксувати уваги на смисловому балансі між МО та ТП, тобто смисловому «перепакуванні» ФО для його осягнення іншою культурою в поєднанні з культурним аспектом. Як зазначає С. Кіршнік, саме від креативності залежить вирішення проблеми відповідності в літературному перекладі [751, с. 46].

С. Влахов і С. Флорін вважають, що у ««шкалі неперекладності» фразеологізми посідають чи не найперше місце» [83, с. 179]. Щоб якось перейти межу неперекладності, необхідні: 1) знання фразеології, 2) вміння розпізнати ФО в тексті і 3) здійснення перекладу, який передбачає відтворення не тільки а) семантики, а й б) експресивно-стилістичних функцій відповідної одиниці» [там само, с. 180]. На думку Р. Зорівчак, фразеологізми здебільшого створені на виразних словесних образах, що виникли з допомогою фантазії [196, с. 28]. Саме

вміння перекладача впізнати у словесному образі семантичну конструкцію, «яка виникла в результаті тропизованих висловлень, що заново інтерпретують і перетворюють усталені значення вжитих слів» [552, с.18], віднайти для них відповідник у мові перекладу або ж вдаватися до інших способів його відтворення, є важливим трансляторним випробуванням.

Як зазначає Я. Бархударов, для фразеологічних одиниць та стійких словосполучень дослівний переклад у більшості випадків є неможливим або ж апріорі убогим. «Дослівний переклад таких сполучень можливий лише в тих випадках, коли їхня „внутрішня форма“ в МО і в МП з тих чи інших причин збігається»)» [29, с. 181]. Дослідник зауважує, що нерідко таким їхнім відповідником може виявитися вільне словосполучення

При відтворенні культурно маркованих і стилістично занижених ФО із елементами ЛОВ, важливим аспектом є дотримання стилю. Такі ФО повинні містити стильові особливості у МП зі збереженням емотивної конотації та культурного маркування, яке не завжди можливо відтворити. Науковці вважають, що саме в контрастивно-лінгвістичних і перекладознавчих дослідженнях ФО здебільшого розглядається їхня культурна специфіка та відповідники в МП. Проте значення і дія ФО остаточно визначаються тільки в конкретному тексті і в суто конкретній ситуації [780, с. 309-311]. Це означає, що культурна специфіка ФО у різних контекстах може проявлятися по-різному.

Окреслюючи трансляторний інструментарій, В. Виноградов наголошує на перекладі ФО за допомогою еквівалентів та аналогів. Він зауважує, що «еквівалент завжди один, а аналогів може бути декілька. За допомогою аналогів, зокрема, перекладаються фразеологізми, прислів'я і приказки». Вчений також говорить про адекватні заміни, які в перекладацькій практиці досягаються за допомогою чотирьох важливих прийомів перекладу: «конкретизацією в перекладі недиференційованих і абстрактних понять оригіналу, логічним розвитком понять, антонімічним перекладом і компенсацією» [79]. В. Комісаров акцентує увагу на семантиці ФО як складному інформативному комплексі, який володіє предметно-логічними та конотативними компонентами, до яких дослідник зараховує:

«1) переносний чи образний компонент значення фразеологізму; 2) прямий чи предметний компонент значення фразеологізму, що становить основу образу; 3) емоційний компонент значення фразеологізму; 4) стилістичний компонент значення фразеологізму; 5) національно-етнічний компонент значення фразеологізму» [252, с. 152]. Кожен із них є важливим для вибору відповідника перекладу ФО.

При відтворенні ФО перевага надається збереженню значення ФО та їхньої специфіки у тканині мови-перекладу [23, с. 202]. Т. Кияк, О. Науменко та О. Огуй вбачають переклад фразеологізму «як єдине ціле (з урахуванням актуалізованих у тексті оригіналу внутрішньої форми та змісту, емоційно-експресивних та конотативно-стилістичних нашарувань), незалежно від опори на наявні/відсутні еквіваленти в мові перекладу» [229, с. 180]. Вони пропонують упорядкування способів перекладу ФО відповідно до їхніх класифікацій: 1) фразеологічні єдності: ідіома здебільшого не перекладається дослівно; більшість кінограм перекладається дослівно чи функційними відповідниками; колокації зазвичай конвертують на дієслово; фахові фразеологічні вирази перекладають за допомогою функційних відповідників; парні фразеологізми та модельні утворення перекладаються з допомогою лексикографічних засобів; для перекладу компаративних фразеологізмів характерні: підбір відповідного фразеологізму, пошуки необхідного порівняння (частини після *wie*), калькування; 2) фразеологічні сполучення і вирази: онімічні фразеологізми перекладаються з допомогою словників [там само, с. 170–178]. Запропоновані способи перекладу зорієнтовані на окремі підгрупи ФО, що підвищує результативність трансляторного процесу і засвідчує, що переклад ФО – це чіткі трансляторні дії, зорієнтовані на максимальне досягнення результату.

С. Кіршнік подає такі основні способи перекладу фразеологізмів (у неї – методи й техніки): 1) переклад за допомогою фразеологізмів, які обмежено й неповно співвідносяться із відповідним фразеологізмом у вихідній мові; 2) переклад за допомогою фразеологізмів, які представляють тільки змістову відповідність із фразеологізмом вихідної мови; 3) дослівний переклад із вихідної

мови, який у мові перекладу не представлений фразеологізмом, але його ілюстрація зрозуміла для цільового читача; 4) переклад за допомогою кількох лексичних одиниць та словосполучень, які якомога ширше й точніше описують значення фразеологізму вихідної мови; 5) випускання фразеологізму в перекладі; ширші описи, в яких не простежується фразеологізм вихідної мови [751, с. 47–48].

С. Влахов і С. Флорін розглядають трансфер ФО на рівні еквівалентності і пропонують такі прийоми перекладу: фразеологічний еквівалент, неповний фразеологічний еквівалент і відносний фразеологічний еквівалент [83, с. 184–185]. Я. Баран, М. Зимомря, О. Білоус та І. Зимомря пропонують ширший перелік способів перекладу, враховуючи калькування та описовий переклад. Вони виокремлюють чотири основні найбільш дієві способи перекладу ФО [25, с. 204–205]: 1) дослівний переклад, калькування; 2) еквівалентно-повний переклад – в МП знаходять фразеологізм із таким самим значенням, як і в мові оригіналу (МО), такий еквівалент, який би повністю відповідав не лише значенню фразеологізму МО, але і його внутрішній формі; 3) еквівалентно-неповний переклад – небажаний і неточний відповідник, який не передає своєрідності фразеологізму; пошук відповідного еквівалентного словосполучення з таким же значенням, але з іншою внутрішньою формою; 4) описовий переклад – у тих випадках, коли вищеназвані способи неможливі. Запропоновані Я. Бараном та ін. способи лягають в основу наукових розвідок інших науковців, наприклад, В. Бойко та Л. Давиденко [51, с. 277–278].

За результатами нашого дослідження, серед цих способів перекладу найбільш ефективними є еквівалентно-повний та еквівалентно-неповний. Калькування ж варто використовувати тільки тоді, коли перекладач припускає розуміння реципієнтом скалькованих образів.

Для дослідження перекладів ФО з елементами ЛОВ виокремлюємо такі основні способи перекладу ФО:

1) відтворення ФО з елементами ЛОВ за допомогою фразеологічного відповідника, повного еквівалента цільової мови: збіг денотатів, часткова чи повна заміна денотата (зміна словесно-образної системи), збереженням конотації

ФО; 2) частковий еквівалент, конотативні та стильові заміни ФО; 3) введення яскравої метафори з елементами ЛОВ, зрозумілої для реципієнта; 4) калькування (може спричинити заміну понять), потребує розуміння реципієнтом культурної інформації; 5) експланація (введення пояснювальних елементів, вживання вільного словосполучення чи речення, заміна ФО однією одиницею ЛОВ тощо), лінійне розширення тексту за допомогою кількох лексичних одиниць та словосполучень з / без елементів ЛОВ; 6) елімінація ФО – відсутність будь-якого перекладу (нульова еквівалентність). У межах кожного окремого твору передбачені різні види трансферу ФО. У перекладі також має місце відтворення вільного словосполучення за допомогою ФО з елементами ЛОВ.

Крім того, для перекодування ФО з елементами ЛОВ можливе запозичення ФО з третьої мови; трансплантація, створення нешаблонного, оригінального перекладу ФО. Елімінація ФО з елементами ЛОВ призводить до стильових втрат. Стилїзація ФО виправдана для маркування фонетичних особливостей мовця та стильової специфіки ФО.

Серед фразеологічних та нефразеологічних способів перекладу доміантним є перший. Коли говоримо про еквівалентні можливості відтворення ФО та її образності, стилю, значення й функції, зважаємо на контекст та конкретну ситуацію. Серед найменш вдалих трансляторних практик вважаємо повну елімінацію ФО без її компенсації в іншому місці.

Отже, підсумовуючи вищесказане, окреслюємо такі найбільш вживані техніки перекладу ФО з ЛОВ, що розглядаються на різних рівнях:

- 1) на рівні техніки перекладу: «ФО → ФО»; «ФО → не ФО»; «не ФО → ФО»;
- 2) на рівні визначення ступеня еквівалентності (повна/часткова еквівалентність; нульова еквівалентність);
- 3) на рівні епідигматики: заміна образу.

При трансфері ФО німецькою мовою перекладачі послуговуються різними способами перекладу фразеологізмів, за допомогою яких зберігаються їхня образність та емоційно-експресивний характер. Важливим є підбір еквівалента, який би відповідав «не лише значенню фразеологізму мови-оригіналу, але і його

внутрішній формі» [25, с. 204].

Експланація сприяє реалізації відтворення змісту, заздалегідь запрограмувавши деякі конотативні втрати. Мова йде про конотативне згущення, закладене у фразеологізм, яке при конвертації в опис часто змінює рівень інтенсивності емотивної конотації, що демонструє вираз *гонити пургу* – *spinnen* (ЮАДО). Не завжди перекладач має змогу підібрати еквівалент для відтворення ФО та дотримуватися низького мовного регістру (через брак еквівалента в МП, відсутність словників, недостатню поінформованість перекладача тощо). Як засвідчує аналіз перекладів, у такому разі все-таки існують повні чи часткові еквіваленти. Наприклад, *стояти на амасі* – *Schmiere stehen* (Так, обов'язково повинен бути цей хтось в амасі (ЮАДХС, с. 242) – *Ja, es muß auf jeden Fall jemand Schmiere gestanden haben* (с. 141)); *давати тріндюль* – *Arschtritt verpassen* (По-моєму, йому Коба дав тріндюль (СЖДМ с. 98). – *Ich glaube, Koba hat ihm einen Arschtritt verpasst* (с. 112)); *косити від ч-сь* – *sich vor etwas drücken* (... косячи від служби в збройних силах республіки (СЖВ с. 306) – ... *sich vor dem Dienst in den Streitkräften der Republik zu drücken* (с. 221)). У наведених прикладах частина ФО відтворена за допомогою експланації, інша – за допомогою фразеологічних відповідників, з дотриманням низького мовного регістру ТО (властивих для арготизмів «закритих підсистем» [521, с. 67]).

Експланація використовується при неможливості підібрати еквівалентно-повний чи еквівалентно-неповний відповідник, при цьому спостерігаються втрати на рівні емоційності та образності висловлювання. Повна елімінація ФО (відсутність будь-якого перекладу) вважається перекладацьким недоглядом, який, на щастя, трапляється дуже рідко. Передусім це стосується вигуків: *Хай йому грець!* (то певніший знак, що ти таки, хай йому грець, вирізняєшся (ОЗМ, 103). – *desto untrüglicher die Gewissheit, dass du dich von ihnen unterscheidest* (с.98)). У німецькому перекладі простежується елімінація ФО, яка дещо послаблює висловлювання, але не нейтралізує його.

Аналіз дослідження дозволяє окреслити такі основні критерії якості відтворення ФО з ЛОВ:

1. Найвдаліший переклад: збереження ФО за допомогою повного чи часткового відповідника (ФО МП опирається на таку ж або схожу ФО МО); підбір функційного відповідника; пошуки необхідного порівняння; дотримання образу / заміна образу із дотриманням смислу; дотримання форми (парні ФО); контекстуальне підпорядкування; дотримання національного колориту, стилю (якщо можливо): інтегрування ФО в текст МП, зважаючи на систему стилістичних засобів МО (сленгові/жаргонні одиниці).

2. Альтернативні можливості: конвертування на інший ФО за допомогою повної заміни образів / недотримання смислу, стилю, деїдіоматизація; дислокація ФО: пропуск ФО за умови її компенсації в іншому місці, де можна вжити ФО; за допомогою лексикографічних засобів із підбором подібних значень, дослівний переклад змісту/калькування, коли його ілюстрація зрозуміла для реципієнта; коментар (почасти руйнує естетичну ідентичність оригіналу), трансплантація (при зрозумілому для цільового читача графічному оформленні).

3. Найменш вдалі: незрозуміла ФО для цільового читача, повна елімінація ФО без будь-якого перекладу чи натяку на її існування.

Продуктивною складовою ЛОВ, яка входять до ФО, є табуїзована, лайлива, зокрема обценна лексика: *Ну і дідько з тобою* (ЮАМ, 54) – *Ist mir doch schnurz* (с.78), сленгізми, жаргонізми, кримінально-в'язнична лексика: *брати на понт* (ЮАМ, с.27) – *jemanden auf die Schippe nehmen* (с.40); *кого це валить* (ОЗПД, с.115) – *wen kratz das schon?* (с.140); *валити з пляжа* (ОЗПД, с.115) – *sich vom Acker machen*. Певна річ, що нерідко складовою ФО виступають іншомовні вкраплення: *детский лепет* (ЮАТ, с. 219) – *Pipifax* (с. 180); *corpus delicti* (ЮАП, с. 10) – *corpus delicti*. ФО із елементами ненормативної лексики слугують для позначення внутрішнього світу соціуму, його почуттів, переживань, реакції на оточення тощо. Більшість із них належить до фразеологічних синонімічних рядів, складовими яких виступає ЛОВ.

Як зазначає В. Мокієнко, «обценна лексика і фразеологія постійно „підживлює“ багато тематичних сфер, що виходять за власне обценні рамки»

[338, с. 50–73]. Кожна людина має свій ненормативний як лексичний, так і фразеологічний арсенал, яким вона принагідно користується. Розлогість і наповнення цього мовного арсеналу та інвективна стратегія (скатологічна чи сексуальна) залежать від багатьох чинників (родини, друзів, віку, роботи, професії, досвіду тощо). Безумовно, частина соціуму, що має обширні знання саме про такий лексичний корпус, може його декодувати, однак на практиці він залишається загалом у пасивному вжитку.

До найпродуктивніших серед обценних ФО належать **скатологічні**, що засвідчують доступні й зрозумілі народні засоби унаочнення та вербалізації негативних характеристик людини, її поведінки, поглядів, реакції тощо. Наприклад: Не бачити, як власної с....и без дзеркала (не отримати, не мати чого-небудь жаданого, бажаного), В с...ці був – гі...но бачив (видів) (про тих, хто вихваляється, наче багато бачив); *гарний як ср....а навиворіт* (зовсім негарний), *морда як ср...ка* (обличчя викликає відразу, огиду), *лизати ср...ку комусь* (принижуватися перед ким-небудь, підлабузнюватися), *до ср...ки* (байдуже, все одно), *показати ср...ку комусь* (відмовити кому-небудь у чомусь; виявити невдячність); та багато ін. Вони атестують людські взаємини, характеристику людини, її почуття, зовнішній вигляд тощо.

Високу фразеологічну продуктивність має німецький скатологічний відповідник *Arsch*. Наприклад: (далека відстань), *am Arsch sein* (втома, важка ситуація), *Beweg endlich den/deinen Arsch* (повільність), *Damit kannst du dir den Arsch/Hintern abwischen* (непотрібність), *Dann ist der Arsch ab* (завершення чогось), *den Arsch nicht hochkriegen* (лінощі), *den Arsch offen haben* (безсоромність), *den Arsch voll haben* (бути п'яним), *den Arsch voll kriegen* (отримати покарання), *den Hintern/Arsch zusammenkneifen* (збирати всі сили), *der Arsch sein* (бути негідником), *ein Arsch mit Ohren* (бути противним), *ein ganzer Arsch voll* (позначення кількості, багато), *einen Stock im Arsch haben, einen Tritt in den Hintern/Arsch bekommen* (отримати відмову), *ein Kopf und ein Arsch sein* (міцна дружба). Він називає як негативні, так і позитивні ознаки. Зауважимо, що позитивних ознак набагато менше, ніж негативних. Широкі фразеологічні ряди властиві й іншим німецьким

та українським скатологізмом.

Скатологічний ФО *am Arsch vorbeigehen* позначає байдуже ставлення до ситуації і містить семи ‘занедбати щось’, ‘не виконувати свою роботу’, ‘не виявляти зацікавлення’ і слугує дієвим функційним відповідником для відтворення переносних значень. При цьому простежуються такі трансляторні техніки: «скатологізм → ФО *am Arsch vorbeigehen*», «жаргонізм → *am Arsch vorbeigehen*», «ФО із скатологічним елементом → *am Arsch vorbeigehen*», «сексоцентричний обценізм/евфемізм → *am Arsch vorbeigehen*», які містять семи ‘бути байдужим’, ‘недбало виконувати якусь роботу, завдання’, що збігається із ФО *am Arsch vorbeigehen*. Наприклад:

1) погано ставитися до своїх обов’язків/праці, демонструвати *байдужість до когось/чогось*: *нас...ти* – *am Arsch vorbeigehen* (нам було реально нас...ти на рішення будь-якого цвк (СЖА, с. 129). – *und so ging uns die Entscheidung egal welcher Zentralen Wahlkommission echt am Arsch vorbei*) (с. 129));

2) те ж значення, що й попереднє: *насц...ти* – *jmdm. am Arsch vorbeigehen* (Крім того, ми насц...ли на вічний вогонь, себто не поїхали до нього з квітами (ЮАТ, с. 140). – *Außerdem ging uns das Ewige Feuer am Arsch vorbei, das heißt, führen nicht dorthin* (с. 115));

3) легковажити, нехтувати кимось/чимось: арготизм, який побутує і в молодіжному мовленні *ложити* на когось/щось (ігнорувати когось/щось, спричиняти неприємності) – *am Arsch vorbeigehen* (Але той, кого ти хотів випустити, на тебе ложив (ЛДК, с. 130). – *Aber der, den du befreien willst, dem gehst du am Arsch vorbei* (с. 161));

4) вияв погорди (те, що й у попередньому): жаргонізм *класти* (гребувати кимось, зневажати когось/щось) *класти на школу* – *am Arsch vorbeigehen* (...він був моїм найкращим другом, демонстративно клав на школу і постійно знаходив якесь г...о (СЖБМ, с. 119). – ...*er war mein bester Freund, die Schule ging ihm am Arsch vorbei, und er fand ständig irgendeine Scheiße* (с. 116));

5) проявляти байдужість: *мати в дупі* (ігнорувати когось) – *am Arsch vorbeigehen* (Я мав усе в дупі (ЮАП, с. 306) – *Mir ging alles am Arsch vorbei* (с. 319);

мати глибоко в дупі – *am Arsch vorbeigehen* (який мав глибоко в дупі усілякі метафізичні блукання в пошуках себе. (ЛДК, с. 87) – *dem irgendwelche metaphysischen Anwandlungen und die Suche nach sich selbst am Arsch vorbeigingen* (с. 109)); *всьо пофіг* (Мені самій на той момент вже було *всьо пофіг* (ЛДПЯ, с. 90). – *Mir selbst ging in diesem Augenblick schon alles am Arsch vorbei* (с. 94)).

Приклади засвідчують особливу продуктивність ФО *am Arsch vorbeigehen* та її відповідність до ЛО та ФО на рівні різних підкласів ЛОВ із основними семами «бути байдужим, недбалим, нехтувати когось, щось» тощо, які у ТО виступають як окремими лексемами, так і ФО із різних сфер. Так, переклад сленгізму *пофіг* належить до сексофолічних евфемізмів і походить від давногр. евфемізму *фіг*, що позначав вагіну. Вважалося, що «забороненим плодом в Едемському саду був фіг, а не яблуко. У британському сексуальному сленгу фіг (*fig*) - жіночі геніталії, фігове листя» [448, с.379-380]. Усі наведені приклади засвідчують відтворення одиниць ТО на значеннєвому рівні та на рівні емотивної конотації.

Отже, аналіз ФО із скатологічним елементом у ТП свідчить про такі дієві техніки їхнього відтворення:

1) «жаргонізм, арготизм/ жаргонна ФО → ФО зі скатологічним елементом»: *без понтів* – *für den Arsch sein* (СЖГДМ, с. 97); *загнутись* – *im Arsch sein* (СЖА, с. 7); *мудак* – *Arsch* (СЖВ, с. 419);

2) «ФО із скатологічним елементом → ФО із скатологічним елементом»: *дати по ср...ці, вульг. бити, лаяти* – *Tritt in den Arsch bekommen* (ЛДК, 69); *почуватися повною дупою* – *voll im Arsch* (ОЗМ, 325);

3) «ФО без скатологічного елемента → ФО зі скатологічним елементом»: *лізти зі шкури, сильно намагатися щось зробити* – *den Arsch aufreißen* (ОЗМ, с. 770);

4) «ЛО, ФО із сексуальним елементом → ФО із скатологічним елементом», «наказ/посил із сексуальним елементом → наказ/посил із скатологічним елементом»;

5) «вигук із скатологічним/сексуальним елементом → вигук із скатологічним елементом» (*Та шо то, курча ляга македонська, – вибухала матінка, – Шо ви з себе глупка робите?* (ЮВТ, с. 67). – „*Himmel, Arsch und Zwirn*“, *ärgerte sich Mama*

„*du bist wohl ein Papagei?*“ (с. 87));

б) «діалектизм як інтенсифікатор ознаки → скатологічний інтенсифікатор ознаки»: до *холери снігу* – *arschviel Schnee* (ЮАП, с. 23).

Скатологізми слугують для відтворення лексики різної мовної естетики та різного емоційного дозування, що дає можливість вважати його універсальним відповідником лайливої лексики.

Подібні трансляторні техніки простежуємо при перекладі ФО та інших мовних конструктів:

1) «гра слів зі скатологічним елементом → гра слів із/без скатологічного елемента»: *Зупу до дупи!* (с. 163) – *Die Suppe ist uns schnuppe!* (с. 156); *мокроступи* – *злива до дупи* (ТГО с. 179));

2) «поетичне вкраплення зі скатологічним елементом → відтворення поетичного вкраплення зі збереженням / без збереження скатологічного елемента»: (*За що, Італіє, я так тебе люблю? За те, що дмеши у дупу кораблю* (ЮАП, с. 32) – *Wofür, Italien, lieb ich dich mehr und mehr? Weil mein Schiff sinkt wie Arsch im Meer!* (с. 35));

3) «посил із скатологічним елементом → посил із скатологічним/сексуальним елементом»: *іти в жопу*, виражає відмову, незгоду – *sich ins Knie f..cken* (СЖА, с. 103);

4) «ФО зі скатологічним елементом → ФО без скатологічного елемента»: *у дупу п'яний, дуже*, – *voll wie eine Haubitze* (ОЗМ, 339).

5) «ФО із скатологічним елементом → ЛО із скатологічним елементом (відсутність ФО)»: *в ср...ці*, бути абсолютно байдужим до кого-, чого-небудь; ігнорувати когось, щось, – *scheißegal* (ЮАДХС, с. 263);

б) «ФО із скатологічним елементом → міфологема): *в ср...ці*, запевнювати когось в істинності»: – *der Teufel auch* (ЮАДО, с. 245); *копати в ср...ку*, гонити геть – *zum Teufel jagen* (ЛДК, с. 130);

7) «ФО/ЛО зі скатологічним елементом → ЛО без скатологічного елемента»: *якої ср...ки*, навіщо? – *warum, verdammt* (ЮАДО, с. 155);

8) «ЛО сексуального спрямування → скатологізм»; «ФО із скатологічним

елементом → іншомовне вкраплення без скатологічного елемента»: *дуна в квіти!* – *basta!* (ЮАП, с. 250);

9) «скатологізм → ФО із скатологічним елементом / ФО без скатологічного елемента»: *до дуни* – *für die Katz* (ЛДК, 131)

Цікавим, на наш погляд, є переклад останньої ФО *до дуни* (означає ‘нічого не варте’) німецьким відповідником *für die Katz* (для кішки) . У романі «Культ» Л. Дереша: *Та твої всі рефлексії до дуни, коли відмовляють рефлекси при якійсь там тупій, банальній, ординарній імітації.* (ЛДК, 131) – *Deine Reflexionen sind doch für die Katz, wenn dir schon bei einer dummen, banalen, gewöhnlichen Imitation die Reflexe versagen* (с. 163).

Німецьке *für die Katz* має свою давню історію, нібито пов’язану з ковалем, покликається на коваля, який, не отримуючи нічого за роботу, крім «дякую», «відправляв» усіх до кішки зі словами: *Це для тебе (Alles für die Katz)*. Вислів означає «робити щось даремне, непотрібне», що збігається із конотацією вислову «до дуни». У перекладі роману Ю. Андруховича «Московіада» перекладач надає перевагу лексичному перекладові – *geschenkt* (*І це до дуни, Ваша Милосте* (ЮОАМ, с. 10) – *Geschenkt, Euer Gnaden* (с. 14), що на семантичному рівні цілком відтворює ФО, проте його емотивна конотація володіє слабшим рівнем інтенсивності. Повний еквівалент зі збігом денотатів в обох мовах спричиняє збіг рівня інтенсивності емотивної конотації: *мати в дуни* (ЮАП, с. 306), що означає *ігнорувати* – *am Arsch vorbeigehen*; *у дуни п’яний, дуже* – *voll wie eine Haubitze* (ОЗМ, 339).

До нефразеологічних способів відтворення ФО зі скатологічним елементом належить калькування. Калькування зазвичай використовується в перекладі тоді, коли відсутній фразеологічний відповідник, або він невідомий перекладачеві, тобто через неможливість відтворити експресивно-емоційне та семантично-стилістичне значення ФО за допомогою інших трансляторних технік і через необхідність донесення до читача закладеної в ФО образності. Наприклад, ФО як *г...вно в ополонці* (ЮАДО, с. 163), що означає «крутитися без діла» – *wie ein Stück Scheisse im Eisloch*. Такий переклад зберігає образність ФО тексту оригіналу.

При конвертації мовної ФО із лексемою *задниця* спостерігається введення у ТП повних еквівалентів зі складовою *Hintern* із відповідним рівнем емоційного дозування: *чихати задницю* (бути бездіяльним) – *sich am Hintern kratzen* (ЮАДХС, 252); *надавати по задниці* (фізично покарати, підганяти) – *einen Tritt in den Hintern geben* (СЖБМ, 7); *уніймати за задницю* – *den Hintern fassen*. В інших випадках спостерігається вищий рівень емотивної конотації, де ФО із лексемою *задниця* конвертується на емотивно сильніший відповідник: *надертику-небудь задницю* (відлупцювати, надавати по задниці) – *j-m den Arsch polieren* (СЖБМ, 122); *кінська задниця* (зневажливо про людину) – *Pferdearsch* (ЮАП, с.104). ФО *кінська задниця* відтворюється за допомогою калькування – *Pferdearsch*, яке є виразником рівноцінної емоційної тональності.

Подібно відтворюються й інші ФО: *накладати в штани* (дуже злякатися) – *in die Hosen scheißen* (ЮАП, 232); *Не твоє заср...не діло!* (ТМБВЧ, 122) – *Das geht dich einen Scheißdreck an* (с. 138); *засир...ти мізки* (змушувати когось думати про щось непотрібне) – *für dumm verkaufen* (СЖБМ, 4). В останньому прикладі емоційна конотація має різну інтенсивність, проте зберігає значеннєву відповідність.

Для відтворення ФО із елементами обценної лексики слугують повні та часткові відповідники, рідше – нейтралізація, елімінація, експланація, калька та ін. Наявність у МП повних чи часткових еквівалентів зі збереженням конотативного рівня ФО та його емоційної тональності полегшує трансляторні процеси. Тут варто знову згадати поширений у німецькій мові вислів Гьотца, або «цитату Гьотца» (Götz-Zitat) *Leck mich am Arsch*, яку приписують Й.-В. Гьоте. Як зазначає Г. Єрушек у книзі «Er aber, sagt ihm, er kann mich im Arsch lecken», Й.-В. Гьоте не винайшов Götz-цитату, а перейняв її з виданої у 1731 р. біографії (Гьотц фон Берліхінген), де вказувалося *er sollte mich hinten lecken*) [739, с. 13]. Отже, мова йде про архаїчний вираз. Досліджуючи його, Г. Єрушек зазначає, що ще в Помпеї на стіні було видряпано: «*Fortunate, linge culum*» («*Fortunatus, lecke den Arsch*»). Сьогодні смисл та емоційність цитати змінилися. Так, на півдні Німеччини вона втратила гостроту

й може означати здивування чи захоплення, або ж бути спрямованою на віртуального адресата, хоча на півночі сприймається як образа.

М. Мюллер-Ябуш у книзі «Götzens grober Gruss» підкреслює високу частотність вживання цього виразу в німецькій мові і закладений у ньому рівень експресії та образи. Дослідник зазначає, що баварський суд уже впродовж 30 років не може з'ясувати, чи «запрошення, яке висловив Гьотц із Берліхінгена, містить образу (з часу першого видання цієї книги (1941) вже пройшло більше 75 років). Учений також цитує баварського селянина, який висловлюється стосовно Гьотц-цитати: «Wird sehr häufig gebraucht, oft nur als Gewohnheit, ohne beleidigende Absicht. Zum Beispiel als Ausruf des Staunens: *Was, g`heirat hast – ah, mi leckst im Arsch, i hab garnix davo g`hört*» [803, с. 21]. У швабському діалекті цей вираз може вживатися як вигук, як вияв експресії, реакції на якусь подію, радості, здивування, а також як спосіб зав'язати розмову тощо «*Ja jetzt leck me doch glei am Arsch, bin i an bleeder Seckel*»). Студентська мова облагородила цитату опосередковано через латинську мову *lex mihi ars*, що може означати *die Kunst sei mir Gesetz*, проте не це мається на увазі [739, с. 13].

В українській мові існує кілька відповідників: *поцілуй мене в попу/кутницю/дупу*, синонім із усіченою формою *взни мене, взни ми в ср...ку* (гал.), або *взни м'я в гузицю, взни ня в гузицю* (лемк.). При цьому в Україні у попередніх століттях було звичним ділом водночас зі сказаним ще й оголити сідниці, щоб цим якнайбільше розсердити опонента (питання сорому виявлялося недоречним).

Аналізуючи переклади творів українських письменників німецькою мовою, спостерігаємо широке використання цитати Гьотца, якою послуговуються для відтворення лексичних одиниць різного рівня експресії, а саме: обценізмів, міфологем, евфемізмів. Наприклад:

1. «Евфемізм сексуального спрямування → цитата Гьотца»: (*Ай, мать його за лапу* (виражає роздратування) (ОЗПДУС, с. 20). – *Ach, leckt mich doch* – (с. 18);
2. «Евфемізм (посил) → цитата Гьотца». 2. «Обценізм (вигук) → цитата Гьотца»:
3. «Обценізм (матизм) → цитата Гьотца»; 4. «Повний та усічений обценізм

(посил) → цитата Гьотца»: (ОЗМ, с. 247) – *Ihr könnt mich am Arsch lecken!*» (с. 213); 5. «Міфологема → цитата Гьотца» (*Чорта з два!* (СЖВ, с. 174) – *Du kannst mich mal!* (с. 159)).

Як уже згадувалося, цитата Гьотца в українській мові має дещо інший вигляд (*А ти поцьомай мене в дупу!* (ЮАП, 266) – *Küss mich einfach, Auf den Arsch!* (с. 276)). Серед наведених прикладів немає жодного, у якому б ішлося про повний відповідник: «скатологізм → скатологізм». Здебільшого просто маємо справу із перекладацькою технікою «обсценізм (евфемізм)/ міфологема → скатологізм». Як бачимо, при перекладі відповідної лексики не підбираються семантичні відповідники, а рівень емотивності збалансований в обох мовах (рівень експресії ТО → рівень експресії ТП). При використанні евфемізму *Ай, мать його за лану* перекладач обирає усічену цитату Гьотца, знижуючи рівень експресії. В інших випадках при відтворенні мату/сексуальної інвективи експресія зберігається на рівні цілого речення. Хоч сексуальна лайка, безумовно, є носієм найвищого рівня емотивності, однак в описі, а не в діалозі рівень емотивності дещо послаблюється.

Отже, при аналізі перекладу ФО зі скатологічним елементом спостерігаємо як скатологічні, так і нескатологічні відповідники зі збереженням емотивної конотації, зокрема сексофолізми (рідше), міфологеми (рідше), просторозмовна та загальновживана лексика тощо. Крім того, складовими ФО є сексоцентричні обсценізми/матизми, СО, пейоративи, а також регіональні/діалектні/запозичені ФО із різними можливостями перекладу. У більшості випадків перекладач послуговується ФО МП, що зумовлює відповідність впливу ТП на реципієнта.

Для відтворення **сексофолічних** ФО підбираються евфемізми, семантичні та функційні відповідники, зокрема розмовна лексика. Наприклад: пейоративний евфемізм *мать його за лану* конвертується на універсальний вигук *verdammst nochmal* (ОЗПДУС, 81), на усічений скатологічний посил *leck mich doch* (ОЗПДУС, с. 18). Усічена форма сексофолічного посилу, який виражає зневагу й приниження опонента, відтворюється за допомогою розмовної одиниці *j-n abblitzen lassen* (*кому не треба – того посилай* (СЖДМ с. 93) – *wer nicht, den ließ er abblitzen* (с. 108)). Отже, дослідження демонструють переклад ФО із

сексоцентричним обценізмом, зокрема його евфемізмами, за допомогою універсального лайливого слова *verdammt*, за допомогою скатологізмів, розмовної лексики, а також міфологем. Вони сприяють збереженню амплітуди емоцій, проте володіють різним ступенем грубості, що залежить від лінгвокультурного коду обох народів.

Переклад німецькою мовою сексофолічних ФО та їхніх евфемізмів за допомогою типових для німецької інвективної стратегії скатологічних ФО є логічним і послідовним та відповідає лінгвокультурному коду німців. Це ще раз стверджує раніше висловлені нами судження про те, що інвектива однієї мови накладається на інвективу іншої не лише за допомогою лексичних відповідників, а й за допомогою слів із певним рівнем емотивності, які вживаються в аналогічних ситуаціях у цільовій мові.

Міфологеми як складова окультно-забобонної лексики мають низку відповідників у більшості християнських культур і полегшують трансляторні процеси. ФО із міфологемою найчастіше відтворюється повним фразеологічним відповідником. Можливі також функційні відповідники. Наприклад: *до чорта в зуби* – *zu des Teufels Großmutter* (Вадимові, як виявилось, ледь не вдосвіта треба було летіти кудись до чорта в зуби, в якусь трубу, в Дніпропетровськ чи в Одесу, на неіснуючий нафтопровід Одеса-Броди...)» (ОЗМ, с. 239). – *Weil Wadym offenbar noch im Morgengrauen zu des Teufels Großmutter nach Dnipropetrowsk oder Odessa aufbrechen musste, wegen der nicht existierenden Pipeline Odessa-Brody...*» (с. 206). Фразеологізм *до чорта в зуби* має значення '(піти) у найнебезпечніше або найвіддаленіше місце' [972]. Німецький адекватний відповідник – *zu des Teufels Großmutter* (букв. *до чортової бабусі*). Німецько-український фразеологічний словник подає таке тлумачення пояснення ФО: «(тж. *Beim Teufel auf der Rinne wohnen*) роз., фам. жити казна-де, в чорта на болоті» [960]. Український та німецький фразеологізми мають спільну лексему *чорт*, виражають однаковий емоційно-експресивний відтінок, а отже, мають однакову емотивну конотацію і вважаються повними фразеологічними еквівалентами.

Відтворення емотивної конотації простежуємо на прикладі перекладу арготизмів як елементів ФО, які активно ввійшли в молодіжне мовлення. Наприклад: *надавати/дати по рогах* (іронічне ‘вдарити когось’) – *hinter die Ohren kriegen* (за що декому дуже годилось би надавати по рогах (ЮАМ, с. 46) – *wofür irgendwer wirklich eins hinter die Ohren kriegen sollte* (с. 66)). ФО із соціолектною складовою відтворюється за допомогою конотативних відповідників без скатологічного елемента, кальки, загальноновживаної лексики тощо.

Пейоративи як елемент ФО становлять значний пласт у фразеології різних лінгвокультур, які ввійшли до їхніх мов незалежно одні від одних завдяки близькості поглядів на соціальні та моральні чинники, життєвий устрій і спільність людського мислення, а також із різних джерел (Біблії, міфології, літературних творів тощо). Вони стосуються різноманітних сфер людської діяльності, розумових здібностей, характеру, зовнішності людини та ін., що засвідчує багатовікову непримиренність з багатьма негативними людськими рисами. Це полегшує трансляторні процеси з огляду на наявність значної кількості фразеологічних відповідників (повних і часткових еквівалентів).

Наприклад, еквівалентно-повним відповідником відтворена ФО *не стругай дурня* – *mach keine Fissimatenten* (*Я попробував змусити його зникнути (бо відчував, що він мав якусь владу наді мною), як то буває при сновидінні, але той пан сказав: “нічого не вийде, не крути мені Юра, не стругай дурня, сідай і читай* (ЛДК, 58)) – *Ich versuchte ihn verschwinden zu lassen (weil ich spürte, dass er eine gewisse Macht über mich hatte), wie das im Traum vorkommt, aber der Mann sagte: “das wird nichts, versuch`s gar nicht erst, Jura, mach keine Fissimatenten, setz dich und lies”* (с. 74). Українська ФО *стругати дурня/вар’ята/юра/фуня* належить до широкого синонімічного ряду ФО із семантичною ознакою ‘вдавати дурня’. Запозичення слова *Fisimatenten* (нісенітниця) пов’язане з німецькою окупацією Франції (1940-1944 рр.). Воно походить від латинського слова *visepatentes* (порожні відмовки), поширеного у XVI ст. як насмішлива назва надмірних труднощів. Словник дає визначення *Fisimatenten* як розмовного поняття для

позначення дурниць, нісенітниць [995, с. 231]. Відповідно, незважаючи на заміну денотатів, обидві ФО можна вважати конотативними відповідниками.

У текстах надibuємо на інші ФО на позначення людини з низькими розумовими здібностями. Наприклад, *бути не альо* (містить семи ‘втратити глузд’, ‘не мати достатньо розуму’) при перекладі відтворена конотативним відповідником – *hat nicht alle Tassen im Schrank*, що інкорпорує сему ‘недотепа, пустоголовий, той, що не має глузду’ (походить від лексеми з їдиш *toshia*, що означає ‘глузд’) (*А якби ci довідали, жи з дідом не альо, знаєш, як засміяли би мене?* (ЛДН, 72). – *Und wenn sie erfahren hätten, daß der Opa nicht alle Tassen im Schrank hat, weißt, wie die gelacht hätten?* (с. 83)). Втілення в переклад техніки «ФО → ФО» зі збереженням семантичного наповнення та емотивної конотації вважається повним еквівалентом. Заміна денотатів не понижує повноцінності перекладу. Подібну ситуацію простежуємо також у прикладі: *клепки ‘му полетіли* (бути дурним) – *nicht mehr richtig ticken* (бути дурним) (*То вже певно, зовсім клепки ‘му полетіли* (ЛДН, 80). – *Da hat er wahrscheinlich nicht mehr richtig getickt* (с. 92)).

Переклад **соціолектних ФО** потребує фонових знань. Так, акцентуючи увагу на неформалах, зокрема на гопніках, Л. Дереш використовує ФО, які одночасно є складовими кримінального аргю та елементами молодіжної мови. Наприклад: *Справжні пацани трудяться – що на сленгу означає “забирати в лохів гроші”*; *гопів легко розпізнати по їхньому аргю – а ще простіше – по нахабному тупому виразу обличчя, котре немовби промовляє: “Хто ваділа на цій землі? Я ваділа на цій землі!”*. *Гопи є першими паростками підліткової злочинності, і мрія кожного з них – стати “вором в законі”* (ЛДК; 50). – *Die echten Pazany arbeiten – auf Slang bedeutet das soviel wie “den Weicheiern Geld abknöpfen”*; *Hopniks sind leicht an ihrem Argot zu erkennen, noch einfacher an ihrem frechen und albernen Gesichtsausdruck, als ob sie fragten würden: “Wer ist hier der Boss? – Na, ich doch!”* *Die Hopniks sind die Keimzellen der Jugendkriminalität, jeder von ihnen träumt davon, ein Pate zu werden*” (с. 64).

Російський арготизм *ваділа* (укр. *водило* [443]) у кримінальному світі позначає водія, командира. Подібні значення увійшли і в молодіжну мову.

Лексема *Boss* позначає людину, яка керує, що дозволяє кваліфікувати переклад як повноцінний. ФО *вор в законє* є назвою кримінального злочинця, представника злочинної еліти, який дотримується «злодійських законів». Німецький тлумачний словник Langenscheid так пояснює його відповідник *Pate* – «особа, яка обіцяє при хрещенні дитини допомагати їй у духовному вихованні» [995, с. 624]. Обираючи для перекладу гіперонім *хрещений батько*, перекладач цілком зберігає іронію висловлення, проте не відтворює культурної конотації ФО.

Сленгова ФО *бути повною лажею* перекодовується на МП за допомогою розмовного еквівалента (*Навіть якщо три чверті інформації у книжці було повною лажею, то все одно – Банзая вона зачепила за найживіші нерви й вивернула назовні* (ЛДК, 60) – *Auch, wenn drei Viertel der im Buch enthaltenen Information völliger Käse waren – traf bei Banzai einen Nerv und kehrte sein Innerstes nach außen* (с. 76). При зміні денотатів зберігається як семантичне наповнення ФО, так і емотивна конотація.

Регіональні/діалектні/запозичені ФО із близьких мов відтворюються за допомогою функційних відповідників МП, рідше кальки. Конвертація вигуку на функційний відповідник зберігає рівень емотивності («високий», «надвисокий»: *курча ляга – Himmel, Arsch und Zwirn, курча мама – verdammte Scheiße*), що за шкалою інтенсивності емотивної конотації зберігає емоційний баланс висловлення МО та МП. Калька ж сприяє збереженню ігрової симетричності та іронії (*Шо ще, до холери, за холєрник? – Was zur Cholera ist ein Cholerat*).

Підсумовуючи, зауважимо, що ФО з ЛОВ як цілісні структурні комбінації, закладені у лінгвокультурний код, при перекладі потребують фразеологічної чи лексичної зрозумілості в цільовій мові й відповідності на конотативному та культурному рівнях. Підбір повних чи часткових фразеологічних відповідників не тільки належить до першочергових способів перекладу, але й залежить від майстерної руки перекладача. За відсутності таких відповідників існують інші дієві трансляторні практики, які зберігають цілісність, культурну маркованість та емоційну тональність текстового полотна.

5.3. Іншомовні вкраплення з лексикою обмеженого вжитку в українсько-німецьких перекладах

Іншомовні вкраплення – це слова і вирази однієї мови, перенесені на полотно іншої. Вони зберігають своє графічне оформлення на письмі або транскрибовані й завжди слугують для творення привабливості тексту, іронії, комічного ефекту тощо.

Здебільшого іншомовні вкраплення смислово пов'язані з текстом, можуть вживатися як «чужа» пряма мова, і як окремі лексичні вкраплення. Також часто використовуються для «загравання із читачем», опираючись передусім на візуальне сприйняття, тобто привертають увагу реципієнта. Іншомовні вкраплення використовуються для підсилення образності мовлення: «чуже» слово є носієм іншої культури і має інакше емоційне тонування. Вживлення іншомовних вкраплень у культурно-емотивні решітки чужої культури вимагає відповідних фонових знань. І не остання їхня функція – данина моді.

Пріоритетними іншомовними вкрапленнями в художніх творах є англїїзми (*фейс, шит*) (пов'язано із загальними тенденціями проникнення англійської мови у світові мови) росїїзми (*дево́чка, казьо́л*), германізми (*кумпель, міші́гін*), полонізми (*фа́цет, ко́біта*) (пов'язано з історичними факторами) та ін. Тобто джерела іншомовних вкраплень є змінними на різних історичних етапах. Наприклад, українська мова на заході України зазнала значного впливу німецької мови в часи прибуття німецьких колоністів та входження Галичини в Австро-Угорську монархію. Крім германізмів, вона повнилася полонізмами (XVII–XX ст.), які досі займають чільне місце в галичанізмах. Мова східної частини України зазнала російського впливу ще від часів Переяславської ради.

Відповідно, російська мова стала продуцентом основної частини жаргонізмів, арготизмів, а також частки обценізмів, низка яких досі переважає в національній художній літературі і творить у ній широкий пласт іншомовних вкраплень. Значну їхню частину ми вже розглядали в попередніх розділах.

Як уже зазначалося, лаври першості у світі – як мові міжнародного

спілкування – сьогодні належить англійській мові, яка постачає в інші мови англійзми. Особливо частовживаними англійзми стали для молодих людей, які використовують комп'ютери, соціальні мережі тощо. Наприклад: *ютубер, вейпер, геймер, пруф, треш, челендж, фейспалм, а також rofl, triggered, omg, wat* та ін. Існує ціла низка англійзмів, які вже піддалися процесу адаптації до української мови, особливо у сфері деривації: *спамити, флудити, стопити, твітнути* (порівняймо із рекламою: *Юзай на повну!*). У багатьох сферах спостерігається зловживання англійзмами.

Серед англійських позначень ненормативної лексики в текстах найчастіше трапляються лексеми *f...king, f...k, sh...t* (у різному графічному виконанні: латиницею та кирилицею). Наприклад: *F...king sh...t* (ЮАП, с. 127) – *Oh, f...king sh...t* (с. 135).

Іншомовні вкраплення як елементи чужої мови, рельєфно виступають із площини загального тексту із маркуванням «чуже». Як правило, вони імплантуються в текст іншої мови як без будь-яких змін, так і зі зміною голосних чи приголосних. Вони сприяють увиразненню мовлення героїв, імплікують особливості молодіжного мовлення (англійзми), виступають текстовими маркерами мовлення часів СРСР (російзми), презентують іншу епоху, країну, слова чужинця, а також мовну засміченість, нешаблонність, оригінальність тощо. Іншомовні вкраплення виступають у тексті емоційними інтенсифікаторами і виконують різні функції відповідно до авторської інтенції. Їхня презентність у мові рідше спричинена відсутністю відповідників у мові-позичальниці.

Відтворення іншомовних вкраплень не належить до особливих «перекладацьких пасток» і залежить від мови-джерела та графічної системи. Зазвичай англійські, латинські, італійські, іспанські та ін. вкраплення без змін імплантуються в текст перекладу чи піддаються транскрипції/транслітерації й стилізації. Російські вкраплення трансплантуються за умови однакової графічної системи МО та МП (наприклад, у текст із кириличним шрифтом), а також переносяться в текст за допомогою транскрипції/транслітерації. Для трансферу іншомовних вкраплень у ТП також використовують: усталені відповідники,

експланацію, коментар, комбіновану реномінацію, генералізацію, конкретизацію, адаптацію. При використанні стилізації найчастіше спостерігаються орфографічні модифікації як натяк на «чужинність» слова.

Виокремимо такі способи трансферу іншомовних вкраплень: трансплантація – перенесення без змін ІВ з ТО у ТП; запозичення слова з третьої мови; транскрипція/транслітерація, комбінована реномінація; ретрансплантація – повернення ІВ у текст мови-джерела; застосування усталеного відповідника, зазначеного у словнику як їхній еквівалент, добирання функційного відповідника, заміна ІВ МО на схоже ІВ МП; калькування; стилізація із маркуванням «чуже»; дислокація та індикація (наприклад, іншомовний вигук); створення одноразових еквівалентів (для конкретного місця в конкретному перекладі) можливе також у поєднанні з креацією оригінального трансляторного продукту, який натякає на ІВ у ТО, а також експланація, генералізація / конкретизація; ампліфікація / редукція; транспозиція, елімінація.

Серед них найбільш вживаними є: 1) трансплантація лексичної одиниці в мову перекладу (зазвичай при однакових графічних системах) / ретрансплантація – повернення до мови-джерела; 2) транскрипція (зміна графічної системи): кирилиця → латиниця; латиниця → кирилиця (з використанням або без використання коментаря); 3) використання іншомовного вкраплення з мови-позичальниці або іншої мови; 4) підбір нейтральної лексики в засобах цільової мови; 5) добирання «чогось середнього» між іншомовним вкрапленням і традиційним перекладом (збереження «ілюзії чужинності») із використанням фонетичних засобів, поодиноких вплітань додаткових голосних чи приголосних (креація), стилізація під «спотворену» мову.

Іншомовними вкрапленнями можуть слугувати пейоративи, сленгізми, жаргонізми, арготизми, які зазвичай відтворюються функційними відповідниками зі збереженням емотивної конотації. Наприклад: пейоративи (карова ачкастая, від рос. – blöde Kuh (ЮАТ)), сленгізми (фейс - Gesicht (ЮАП), Visage (ОЗМ), Fresse (СЖДМ), хайр – Hair (ЛДК), умнік – Klugscheißer (ЛДК), хіпарь – Hippie-Schwein (ЛДПЯ), медляк – ein langsamer Tanz (ЛДК)), арготизми (лажа – Schwachsinn

(СЖА), Scheiße (СЖДМ), Stuß (ЛДК, с. 64), шалава – Schlampe (СЖДМ)), жаргонізми (лєтьоха – Leutnant (ЮАТ), совет – Sowjet (ЮВТ)) та ін.

Значна частина іншомовних вкраплень як стилістичного прийому для емоційного тонування тексту представлені елементами молодіжного сленгу, що вже розглядалося в попередніх розділах. Переклад іншомовних вкраплень фіксує такі трансляторні техніки: «іншомовне вкраплення → ретрансплантація», «іншомовне вкраплення → функційний відповідник», «іншомовне вкраплення → нейтральна лексична одиниця» тощо.

Імплантація в текст **англійських іншомовних вкраплень** із латинським графічним оформленням слугує показовому розмиванню текстових рамок, виступає виражальним засобом розкнутості мовлення й розрахована на підготовленого читача. Наприклад, *asshole* – *Asshole* (*Венеція-велика asshole* (ЮАП, 127) – *Venedig ist ein ein riesiges Asshole* (с. 135)). У перекладі спостерігається ретрансплантація ІВ без зміни графічного оформлення («латиниця → латиниця»), що зберігає емоційне тло висловлення.

Трансплантація в ТО англійського ІВ із кириличним шрифтом зумовлює його ретрансплантацію. Наприклад, введений у текст англломовний скатологізм *shit* слугує вираженням експресії й розкнутості конверсації молодих людей: *Оу, shit!* (ЛДН, 154). Скатологізм відтворюється за допомогою повернення до мови-джерела із її графічним виконанням: *O sh...t!* (с. 179). Подібні повернення до мови-джерела зі зміною графічного оформлення («кирилиця → латиниця») можливі як із застосуванням стилізації, так і без неї. У першому випадку зберігається маркування чужинності, у другому воно нейтралізується. Наприклад: *Tu andestend* (ЛДН, 156) – *you understand* (с. 182), *Из еврісинк олрайт?* (ЛДН, 157) – *Is efrising olrajt?* (с. 183), *Хев ной айдіа* (ЛДН, 165) – *Ai haf nou ajdia* (с. 192). Вважаємо такі приклади з молодіжної мови взірцевими для творення стилізації. Вони засвідчують вправність майстра перекладу. Такі перенесення є передбачуваними і закономірними для німецьких трансляторних практик.

Англійські вкраплення, кодифіковані в українській мові як молодіжний

сленг із їхньою фіксацією у відповідних лексикографічних джерелах не завжди відтворюються в мові-реципієнті англійським відповідником. Наприклад: сленгізм *фейс* – *das Gesicht* (*Вона змивала мені з фейса криваві шматки намоченою в теплій воді ваткою* (ЮАП, 152) – *wusch sie mir den blutigen Schleim mit einem warmen nassen Wattebausch vom Gesicht*). Закономірний німецький відповідник нейтралізує сленгізм *фейс*, який втрачає статус сленгової одиниці. Для збереження емоційного балансу перекладач не вдається і до дислокації, що понижує емоційне тло висловлювання. Повне збереження емоційного балансу висловлення спостерігаємо при конвертації іншомовного вкраплення *фейс* на іншомовне вкраплення МП *Visage* (*Дівочка-сорокалітка, вічна невеликовна відмінниця, гендлярка фейсом і прочитаними книжками, кукла, дурена* (ОЗМ, 86) – *Eine vierzigjährige unverbesserliche Streberin, dealst mit deiner geschminkten Visage, angelesenem Wissen, eitle Puppe, blöde Kuh* (с.72)). Подібну ситуацію зі збереженням емоційного забарвлення спостерігаємо і в наступному прикладі, де сленгізм відтворюється за допомогою іншомовного вкраплення із молодіжної мови реципієнта: *крутизна* – *Coolness* (*Але зараз Дзвінка потребувала моєї крутизни* (ЛДПЯ) – *Aber jetzt brauchte Dswinka meine Coolness*).

Повернення до мови-джерела простежуємо і на прикладі сленгізму-германізму *кумпель* – *Kumpel* (*Банзаїв найкращий кумпель – Сергій Мокоша* (ЛДК, с. 8). – *Banzais bester Kumpel – Serhij Mokoscha* (с. 13)), який має в перекладі кілька інших відповідників. До них належить нейтральна одиниця літературної мови *Freund* (*Лісун запитально подивився на кумпеля* (ЛДК, с. 116). – *Lisun blickte seinen Freund erstaunt an* (с.145)).

Аналізуючи вибірку, фіксуємо приклад відтворення германізму *кумпель* за допомогою транскрипції лексеми *Tawarischi* (укр. товариші): *кумпель* – *Tawarischi* (...ану ж дорогою стріну якогось його кумпеля (ЮВТ, с. 28) – *...falls uns unterwegs einer seiner Tawarischi begegnete* (с.23). Таке виконання перекладу може бути виправдане тільки тоді, коли воно зрозуміле з контексту.

Полонізм *кобіта* (від. пол. *kobieta* – жінка), наведений у словнику сленгізмів авторства Т. Кондратюк, вживається в текстах як виразник колоритності. При

перекладі німецькою мовою застосовуються трансляторні техніки «іншомовне вкраплення – іншомовне вкраплення/ одиниця літературної/розмовної мови: *кобіта* – 1) *Lady* (ОЗМ), 2) *Alte* (ОЗПДУС); 3) *Frau* (ЮВТ), 4) *Frauchen*, 5) *Frauenzimmer* (ОЗПДУС), 6) *Mädchen* (ЛДПЯ), 7) *meine Liebe* (ОЗПДУС), 8) *Mieze* (ТГО), 9) *Weib* (ЛДК); 11) *Weisbild* (ЮВТ). Широка палітра відповідників опирається на перекладацьке рішення і залежить від контексту (див. додаток В.1).

При аналізі відтворення іншомовних вкраплень знаходимо і фальшивих друзів перекладача, які можуть спантеличити автора перекладу. Так, при відтворенні полонізму *бляда* (пол. *blada*), що польською означає ‘блідий’, ‘безбарвний’, простежуємо віддалення від ознаки ‘бути блідим’ та конвертацію лексеми на ознаку ‘запущений’, ‘нехарапутний’ – *schlampig* (від *Schlampe* – нечепура, хвойда, жінка легкої поведінки): *Продавець намагався допомогти вибрати капелюх і при цьому давав поради: «Тен капелюш пенькни, але пані бардзо бляда»* (ЮВТ, с. 287). – *Der Verkäufer hat sie bei der Auswahl eines geeigneten Hutes beraten und auf Polnisch gesagt: „Hut schön, aber macht sie etwas schlampig sein“* (с. 374). За допомогою прикметника *schlampig* перекладач творить приховану гру слів.

Трансплантація в канву цільового тексту лексичних одиниць, похідних із мов, які послуговуються кирилицею, зазвичай потребує, крім транскрибування («кирилиця → латиниця»), ще й їхнього тлумачення (коментар, дескриптивна перифраза). Тут насамперед йдеться про **російські вкраплення**. Наприклад: *не дєвочка – keine dāwotschka, kein junges Ding (а сили вже не ті: не дєвочка!* (ЗОПДУС с. 9) – *und meine Kräfte nicht mehr das, was sie mal waren: bin einfach keine dāwotschka, kein junges Ding mehr!* (с. 7). У цьому прикладі спостерігається поєднання транслітерації та експланації. Слід зазначити, що різні перекладачі пропонують власну транслітерацію до однакових іншомовних вкраплень. Наприклад, іншомовне вкраплення з російської мови *дєвочка – dāwotschka* (попередній приклад) та *Djewotschka* (*Тепер знову до тих трьох, із яких одна мусить бути дівчиною, дєвочкою* (ЮАДХС, с. 244). – *Jetzt wieder zurück zu den dreien, unter ihnen mit Sicherheit eine Frau, ein Mädels, eine Djewotschka* (с. 141).

При перенесенні ІВ у полотно цільової мови не завжди наявний коментар: *мамаша – Mamascha* (Мамаша! – гаркнув, розвертаючись (ОЗПДУС, с. 103). – *Mamascha!, schrie er sie an und wendete sich ab* (с. 96). Одним із прерогативних перекладацьких рішень є використання в цільовому тексті іншомовного відповідника («росізм → англійзм»). Наприклад: *мєдляк – Slow* (Я любив уявляти, як безмежно довго танцюю під неї так званий мєдляк (ЮАТ, с. 59). – *Ich stellte mir gerne vor, wie ich zu diesem Lied einen endlosen Slow tanze* (с. 51); *дєвчюнка – Girl* (Ну, вони там туда-сюда, потім діла-дрова, потім одна з дєвчюнок у Душмана чисто случаєм бумажник цього вот Карлуші засікла (ЮАДО, с. 235). – *Mit denen haben sie rumgemacht, zur Sache Schätzchen, dann hat eines der Girls bei dem Afghanen ganz zufällig die Brieftasche dieses Karlchens aufgestöbert* (с. 264). Вважаємо, що конвертація «іншомовне вкраплення → іншомовне вкраплення» сприяє збереженню стилю. А вживання транскрипції, з одного боку, додає оригінальності висловленню, а з іншого – іноді утруднює розуміння, тому потребує коментаря. Особливо дієвим є функційний відповідник, який забезпечує відтvoення емотивної конотації іншомовних пейоративів. Наприклад: *казліна* (ОЗПДУС, с. 104). – *Zicke* (с. 96); *карова ачкастая* (ЮАТ, с. 26) – *blöde Kuh* (с. 25).

Уведення в текст іншомовного вкраплення передбачає численні інтертекстуальні зв'язки, культурну інформацію. Її декодування нерідко стає певним викликом для читача. У такому разі нейтралізація при перекладі та вживання функційних відповідників у ТП полегшує сприйняття культурної конотації. З іншого боку, при відтворенні ІВ за допомогою нейтральної ЛО «розчиняє» її у ТП та послаблює емоційну конотацію на рівні висловлення, напр.: *дємбєль – Reservist* (Де дємбєля і ге-се-ве-ге? (СЖА, с. 22) – *Die Reservisten und die GSSD?* (с. 26). З'являється ефект «рімейку», в якому спрощується текст і втрачається іронія чи емоційне навантаження тексту оригіналу.

Перенасиченість тексту «мовними покручами» не завжди сприяє створенню належних умов для сарказму, але постійно натякає на специфічність висловлення. Таким чином, ІВ належать до тих явищ перекладу, що не можуть цілковито відтворити авторської інтенції й потребують коментаря, якому теж відводиться

належна увага в перекладах: *щяс я тобі найду чяс* (ЛДПЯ, с. 23) – *Schjas find ich dir tschjas** Автор перекладу подає коментар: *Sejtschas (russ.) – sofort. In der gesprochenen Sprache oft „schjas“; tschas (russ./ ukr.) – Zeit. Der Autor imitiert die russische Aussprache, die in vielen Fällen weicher als die ukrainische ist* (с. 29). Авторське втілення іронії й сарказму не нейтралізується, а залишається як натяк на них у ТП. Хай коментар дещо й обтяжує текст, але відсутність нейтралізації зберігає фасцинацію авторської інтенції, експресивність висловлення героїв, вводить у культурну решітку МП нові експресивні алюзії, втягує читача у світ культури МО.

Серед розглянутих нами прикладів перекладу іншомовних вкраплень перевага надається стилізації зі збереженням «ілюзії чужинності». Наприклад: (іншомовне вкраплення з російської мови): *Помниш? – Weißte?* (ЮАДО); (іншомовне вкраплення з російської мови): *Дьорнеш? – willste mal?* (*Земеля – дьорнеш?* (СЖГДМ, с. 110) – *Hey, Kumpel, – willste mal?* (с. 94). Алюзія на канацьку мову інколи розглядається як адаптація, а іноді – як видимий маркер стилізованого мовлення, що в обох лінгвокультурах сприймається як «чуже», «іншомовне», «некодифіковане».

Як уже зазначалося, для відтворення одного й того ж іншомовного вкраплення можуть використовуватися різні трансляторні способи, що демонструє переклад лексеми, до яких належить транскрипція/транслітерація, транскрипція + експланація, усталений відповідник: *дєвочка* – 1) *eine Djewotschka* (ЮАДХС); 2) *däwotschka, kein junges Ding* (ОЗПЖУС); 3) *Mädchen* (*Наснивають дєвочки – Wie es Mädchen singen* (ЮАМ); 4) *Mädel* (*Так що – пауза, дєвочки, пауза. – Also gut, Pause! Mädels, Pause* (ОЗМ); 5) *дєвочки-малолєтки* – *minderjährige Göre* (ОЗМ). Часткова нейтралізація іншомовного вкраплення послаблює висловлення, але не послаблює загального емоційного тла тексту. Вибір відповідника *minderjährige Göre*, що є назвою дівчинки-підлітка і часто вживається із прикметником *нахабний*, зумовлює втрату статусу іншомовного вкраплення, проте за ступенем емотивної конотації відповідає значенню *дєвочка-малолєтка* (*Göre* згідно з етимологією, походить від середньовишньонімецького

gōrag (бідолашний) або від позначення *Gurre*, що у XIII ст. позначало погану кобилу, а згодом стало пейоративом із перенесенням на людину; сьогодні не вживається як груба назва).

Іншомовні вкраплення є невід'ємним елементом молодіжного мовлення. Вони слугують для вираження згоди/незгоди із співрозмовником, фіксують ставлення до предмета, дії, явища (*f..ck, шит, perfekt*), є виразником стосунків (*андестенд?*) тощо. Для таких прикладів характерна трансплантація або стилізація. Вони маркують ТП, натякаючи на стилістичні маркери ТО. Наприклад, іншомовні вкраплення, які виконують у тексті роль «інкрустаторів» молодіжного мовлення: *BON APPETITE – à la Bon Appétit* (*Ти десь бачив дівчину, яка була би неформалкою, мала таку досконалу фігуру, ну щоб* (*Xinni* *поцілував пучки зведених докоти пальців, мовляв, BON APPETITE*), *і щоб при тому всьому була ще й розумною* (ЛДПЯ с. 35). – *Hast du irgendwo ein Mädchen gesehen, daß ein Freak gewesen wäre, mit einer perfekten Figur, einfach zum* (*Hippie küste seine zusammengeführten Fingerspitzen, à la Bon Appétit*) – *und dazu noch gescheit?* (с. 41).

Варто зауважити, що вживання у перекладі англomовних ненормативних вкраплень («іншомовне обценне вкраплення → іншомовне обценне вкраплення») не викликає емоційного дисбалансу між ТО та ТП, оскільки такі обценізми в обох мовах є чужими і мають нижчий рівень інтенсивності емотивної конотації (високий), ніж їхні національні відповідники (надвисокий).

Для відтворення англomовних вкраплень часто використовуються англійські відповідники, почасти із ознаками стилізації, що особливо важливо для виразного маркування чужинності ТО. Спостерігається перенасичення текстів вкрапленнями із російської мови (*дєвочка, дєвчонкі, канєшина, казьол, мамочка, мамаша, шота, камандір, нє понял*) та багато інших, для відтворення яких здебільшого вживається стилізація.

Отже, іншомовні вкраплення як невіддільний елемент мовлення, передусім молодих людей, побутують у художній літературі і засвідчують незмінні інтеграційні процеси, які впливають на мову та сприяють її змінам. Відтворення іншомовного вкраплення МО за допомогою іншомовного вкраплення МП натякає

на чужинність твору та зберігає його стилістичну маркованість. Стилiзація в перекладі іншомовних вкраплень – важливий маркер для збереження ознаки «чуже», особливо коли йдеться про оформлення в ТО російських слів за допомогою української орфографії.

Дослідження фіксує такі техніки відтворення іншомовних вкраплень в українсько-німецькому перекладі:

- 1) «іншомовне вкраплення (латиниця, кирилиця) → іншомовне вкраплення (латиниця)»;
- 2) «іншомовне вкраплення (латиниця, кирилиця) → іншомовне вкраплення»;
- 3) «неіншомовне вкраплення» → «іншомовне вкраплення»;
- 4) «іншомовне вкраплення» (латиниця, кирилиця) → «неіншомовне вкраплення із використанням ампліфікації, генералізації, конкретизації, експланації, адаптації та ін.»;
- 5) елімінація іншомовного вкраплення.

Таким чином, вибір способу перекладу для іншомовних вкраплень залежить від мови-позичальниці, з якої це слово проникло в текст, рівня його розуміння в мові-реципієнті (для німецькомовного реципієнта американізми легше сприймаються, ніж росіізми чи українізми), спектру його можливих відповідників та від особистісно-індивідуального перекладацького рішення. Трансплантація практикується при однаковій графічній системі або ж при застосуванні транскрипції/транслітерації чи комбінованого перекладу. Усталений і логічно виправданий відповідник завжди сприяє нейтралізації іншомовного вкраплення та анулює маркер «чужинності».

5.4. Евфемізми лексики обмеженого вжитку в українсько-німецьких перекладах

Евфемізми як своєрідна «мовна дипломатія», шлях до уникнення прямих, грубих, небажаних у певній ситуації висловлень, їхнє маскуванння під делікатне

формулювання є характерним для різних підкласів ЛОВ, передусім для обсценної лексики. Евфемістичні висловлення сприяють естетичному пом'якшенню мовлення, його витонченості, однак у ЛОВ зберігають високу інтенсивність емоцій. Як засіб уникнення небажаних висловлень, евфемізми – «поняття не тільки мовне чи мовленнєве, а насамперед культурне» [434:434]. При трансфері на іншу мову вони потребують збереження емотивної конотації.

Як зазначають М. Шевченко та А. Скорик, «механізм використання евфемізму ґрунтується на ефекті асоціативності зі словом, на яке накладається табу, що призводить до подальшої заміни цього слова» [575]. Евфемізми мають здатність міцно вкорінюватися в мову або ж старіти й замінюватися іншими евфемізмами. Тому з часом може відбуватися пейоризація або їхнє семантичне знецінювання. При цьому «наявний евфемізм переймає на себе негативну конотацію виразу» [754, с. 210]. У такому разі він уже не виконує евфемістичної функції і мусить бути описаний: *Neger* → *Schwarzer* → *Farbiger* → *Afroamerikaner*» [там само, с. 210]. Наприклад, *негр* – *der Schwarze* (ЮАДХС).

Описуючи політичну ситуацію, письменники зазвичай кидають читачеві справжній виклик, вживаючи відверті, прямі висловлення. Проте евфемізми слугують для них важливим засобом натяку на певні речі. За їхньою допомогою письменник творить комічний ефект або ж відверто розкриває «некомфортні» теми, залишаючи простір для роздумів читача (порівн.: [754, с. 210]). О. Януш говорить про політичні евфемізми, які формуються на основі різних «національно-негативних характеристик денотата; вибір характеристики залежить від прагматичної мети» [599, с. 143]. Існуванням різних ідеологій зумовлюються різні значення висловів, що може не тільки призвести до плутанини в розумінні, але й порушити ідеологічні принципи.

Оскільки евфемізми є культурно й соціально маркованими, кожна лінгвокультура володіє власним мовним арсеналом для завуалювання елементів ЛОВ. Зумисно зашифровані «кодові» слова дозволяють продемонструвати «гнів, презирство» чи незгоду [434, с. 263] в дещо «гречнішій» формі.

Уживання евфемізмів у творах художньої літератури маскує непристойні

висловлення та згладжує гострі кути, полегшуючи сприйняття пікантних, некоректних, грубих, неприємних висловлень. Евфемізація ЛОВ у художніх текстах дещо послаблює, але аж ніяк не анулює експресію, хоча має менший індекс ненормативності.

Евфемізми як «мовна маска», хоч і дозволяють уникати некоректних, образливих висловів, проте не завжди додають текстові делікатності. Евфемізми, що є назвами інтимних стосунків, мають виразну культурну специфіку. Кожна лінгвокультура по-своєму ставиться до поняття «сороміцький».

Як стверджує М. Махній, «усталені в різних народів норми сексуальної поведінки, включаючи її еротичний код», співвідносні із культурою та способом життя [317, с. 10]. Народна творчість є виразником світосприйняття народу впродовж століть, вона є надійним кодом і ключем до багатьох тем, пов'язаних із розвитком етнокультури.

При порівнянні евфемізмів, які базуються на народній творчості, із евфемізмами, взятими з відповідних словників, спостерігаємо суттєву різницю в їхній образності. Якщо в народній творчості евфемізми пов'язані із сільським господарством, побутом, різного роду ремеслами («евфемізми наддіалектно-фольклорного характеру» [443, с. 44]), то в словнику Л. Ставицької зафіксовані лексеми жаргонного, книжно-літературного походження тощо. Евфемізми у народних піснях не стільки нейтралізують «сороміцькі» поняття, скільки створюють паралельний поетичний символічний ряд [443, с. 46].

Перекодування евфемізмів потребує насамперед фонових знань та пошуку відповідників із однаковою чи подібною конотацією, а за їхньої відсутності пріоритетним залишається пряме значення. Відсутність відповідників пов'язана з тим, що негативна площа певних явищ має культурне маркування і залежить від ментальності, норм поведінки, які в різних лінгвокультурах суттєво відрізняються. А. Галайчук говорить про евфемізацію перекладів, а також про можливі способи відтворення евфемізмів за допомогою як евфемізмів, так і прямих номінацій [98, с. 232]. У царині еротики роль прямої номінації часто виконують обценізми. Коректність відтворення обценної лексики за допомогою евфемізмів досі

залишається дискусійним питанням. При перекодуванні евфемізмів, вигуків, лайливих слів, які виступають заміником матизму, тобто вже є емоційно слабшими від похідного слова, трансляторика передбачає використання універсальних лайливих слів та вигуків, які дещо пом'якшують текст.

Дослідження семантичних підгруп евфемізмів засвідчують наявність у кожній із них достатньої кількості окремих ЛО і ФО, що роблять панорамнішим поле вибору для перекладацьких рішень. Оскільки будь-яка лінгвокультура має власну палітру асоціацій, кожен окремий приклад базується на підборі відповідника (зокрема okazionalizmu чи відомого евфемізму), зрозумілого цільовому читачеві.

Евфемізм може відтворюватися за допомогою іншого евфемізму з різною шкалою наближеності до оригіналу із повним/частковим збереженням смислового наповнення. Наприклад (повне збереження): *зблудити*, стати на блудний шлях (від блуд – статева розпуста) – *mit j-m sündigen* (грішити) (*Учора я зблудив з ледве знайомою жінкою* (ЮАП, с. 55). – *Gestern habe ich mit einer fast Unbekannten gesündigt* (с. 60)).

Безперечно, перекладачеві не завжди вдається досягти повної еквівалентності та належно відтворити образність у цільовій мові, що зумовлює заміну денотативного образу. Для підбору відповідників мови перекладу важлива не тільки трансляторна еквівалентність, але й орієнтація на німецькомовного читача.

У кожному окремому випадку перекладач вдається до різних засобів. Наприклад, використання лапок як натяк на переносне значення простежується при відтворенні слова *залетіти* (несподівано завагітніти) – *es hat j-n „erwischt“*, де лексичні одиниці обох мов містять семи ‘несподіваний’, ‘непередбачений’, презентні в цьому сленгізмі, що сприяє збереженню як смислового наповнення вислову, так і емоційних установок на позначення небажаної вагітності: *залетіти* (несподівано завагітніти) – *es hat j-n „erwischt“* (... *та «залетіла», на аборт або не вистачало грошей* (ЛДПЯ, с. 10). – ... *sie hat es „erwischt“, und für eine Abtreibung war kein Geld da* (с. 15)). Переклад за допомогою прямого значення

нейтралізує вислів і змінює мовний регістр: *Я навіть не залечу!* (ЛДК, с. 162). – *Ich werde nicht einmal schwanger davon!* (с. 198).

Палітра евфемізмів охоплює всі три класи ЛОВ.

1. Соціолектизми: а) сленгізми: *манати* (ігнорувати когось/щось) – *scheißen* (А, *манав я такий бізнес!* (СЖВ, с. 192). – *Ich scheiß auf so ein Business!* (с. 173)), б) арготизми: *зажбурити в каталажку*, *кинути у в'язницю* – *in den Bunker werfen* (*Мене на перший же день скрутують і зажбурять у каталажку, а діток по детдомах порозтихають* (ЛДПЯ, с. 19). – *Gleich am ersten Tag werde ich geschnappt und in den Bunker geworfen, die Kinder ins Waisenhaus gesteckt* (с. 26)), в) жаргонізми, політичні евфемізми: *квиток до Сибіру* (... *що хтось із родини був у есесах означало забронювати собі квиток до Сибіру*. – ...*dass jemand aus der Familie bei der SS gewesen war, hätte eine Fahrkarte nach Sibirien bedeutet* (ТМГ)). Для їхнього трансферу пріоритетним є функційний відповідник. Застосовуючи калькування, перекладач прогнозує розуміння реципієнтом контексту.

2. Територіальні діалектизми: *бзик* – ('бевзь'; 'дивний хід думки'), *дістати бзика* – *nicht mehr ganz richtig im Kopf sein* (...*то нестеменна вар'ятка, яка пише надгробкові вершики та й на тому ґрунті дістала бзика* (ЮВТ, с. 56). – ... *das sei eine unausstehlich Bekloppte, die Reime für Grabsteine schreibe und davon nicht mehr ganz richtig im Kopf sei* (с. 72)). ДО «*дістати бзика*» як компонент «Словника львівської гвари» містить сему 'стати дурним', 'втратити розум' і відтворена за допомогою властивого для трансферу евфем. ДО функційного відповідника.

3. Образлива ЛОВ (пейоративи, сексофолізми, матизми тощо): *старий пень* – *alter Klotz* (*він ще не здався настільки, щоб повірити, що вона на його боці, ще покладався на власні сили, ще хвищався, ще порипував, старий пень* (ОЗМ, с. 276). – ...*er war noch nicht soweit, sie auf seiner Seite zu sehen, er ließ sich noch auf die eigene Kraft, riss sich noch zusammen, polterte noch, der alte Klotz...* (с. 240)). Евфемізми зазвичай віддаляються від денотацій у перекладі і відтворюються за допомогою емотивних відповідників. Німецький відповідник *der alte Klotz* (старий неотесаний бовван), як і

пейоратив *старий пень* (старий чоловік), зберігає інвективний баланс мовних реєстрів і вважається повним відповідником до МО, за винятком семи 'немудра людина', яку інкорпорує пейоратив *der alte Klotz*.

Німецька мова володіє яскравою палітрою обценних евфемізмів, які можемо впорядкувати в такі семантичні групи: 1. Назви, пов'язані зі статевим актом: а) позначення процесу: *miteinander schlafen, Liebe machen, es miteinander treiben*: переспати – *mit j-m schlafen* (Переспав з випадковою кобітою (ЛДПЯ, с. 10). – *Er hatte mit einem Mädchen geschlafen* (с. 15)); б) вияв хтивості: не пропускати жодної спідниці – *keinen einzigen Rock entgehen lassen* (Це чувак, який до самої смерті – себто ще цілих 43 роки – не пропускав жодної принагідної спідниці, ти уявляєш? (ЮАТ, с. 405). – *Ein Kerl, der sich bis zu seinem Tod – also noch ganze 43 Jahre – keinen einzigen Rock mehr entgehen ließ* (с. 336)); в) місце інтимних стосунків: грішне ложе – *Sündenlager* (...і мертві тулуби у синяві ночей стають за грішні ложа бездомних любоців кривляк і шлюх (ЮАДО, с. 200). – *Die toten Rümpfe werden in der dunkelblauen Nacht zum Sündenlager und böse Sterne giessen Qualen aus auf Narren, Schlampen...* (с. 225); г) процеси, пов'язані з зачаттям дітей: *Kinder machen, Kinder erzeugen*: зробити дитину – *das Kind machen* (Обидвоє були катастрофічно немолоді й самотні, тому чимшвидше побралися і зробили першу дитину. – *Beide waren ganz und gar nicht mehr jung und extrem einsam, also taten sie sich möglichst schnell zusammen und machten ihr erstes Kind* (ЮАТ)). 2. Назви чоловічого статевого органа (*Lümmel, Pullermann, Bolzen, Kindermacher, Hammer*): стручок – *Pimmel* (Настає певний час – і все на світі зненацька починає обертатися навколо твого стручка (ЮАТ, с. 53). – *Ab einem bestimmten Moment dreht sich die ganze Welt plötzlich nur noch um deinen Pimmel* (с. 46). 3. Назви жіночого статевого органа (*Feige, Pfirsich, Kirsche, Zwetschge, Pflaume; Maus*): розкішниця – *Muschi* (А <...> розкішниця? Це щось тобі говорить? (ЮВТ, с. 32) – *Und <...> Muschi. Sagt dir was?* (с. 42). 3. Назви осіб, які ведуть аморальний спосіб життя (*leichtes Mädchen, Straßenmädchen, Flittchen, Liebesmädchen*), назви осіб іншої орієнтації (*von anderem Ufer, Mannsweib, halber Hahn*): голубий, жрм, мол., крим. гомосексуаліст (від амер. розм. blue –

непристойний, еротичний, голубий) – *schwul* (*Ти часом не голубий?* (ЮАП с. 151) – *Bist du vielleicht schwul?* (с. 161)). Вони демонструють високий рівень метафоризації та словотворчості.

У більшості випадків у перекладі йдеться про трансляторні техніки: «евфемізм мови оригіналу → евфемізм мови перекладу» (*keinen Rock entgehen lassen*) та «евфемізм мови оригіналу → пряме значення» (зазвичай низький мовний регістр: *Pimmel* (umgspr.), *M...schi* (salopp), *M...se* (derb)). Повний семантичний збіг евфемізмів свідчить про наявність в обох мовах однакових евфемістичних мовних конструктів та близькість у поглядах на відповідні явища.

Часткові відповідники із деякою зміною образності в більшості випадків не порушують конотативних зв'язків. Якщо в ТО вживається жаргонний евфемізм, який не завжди слугує делікатності висловлення, то його відтворення в ТП за допомогою менш забарвленого і не обов'язково жаргонного евфемізму сприяє нейтралізації/пом'якшенню висловлення і змінює емоційні установки автора.

При відтворенні евфемізму інтимної сфери лексичною одиницею із прямим значенням («евфемізм → обценізм») спостерігається втрата делікатності висловлення: *займатися блудством – f...cken (...ти тут бізнесом займаєшся чи блудством?* (СЖДМ с. 49). – *...willst du f...cken oder Geschäfte machen?* (с. 59)). І навпаки, відтворення українських евфемізмів-посилів (зі зміною обценної лексики) за допомогою німецьких відповідників, елементом яких є, наприклад, міфологеми, не зменшує експресії, але нейтралізує елемент непристойності, як-от: *іди в баню – zum Teufel* (*Спершу їх накривай плівкою, потім став їм тепличку, потім піді розбери, де бур'ян, а де проростки, ну їх в баню, я того не вмію* (ЛДН, с. 225). – *Zuerst muss man sie mit Folie bedecken, dann brauchen sie ein Glashaus, und versuch mal zu unterscheiden, was Unkraut ist und was junge Triebe, zum Teufel mit ihnen, ich kann das nicht* (с. 262, 263)).

Відтворюючи евфемістичні ФО, застосовують такі трансляторні техніки:

1) «евфемістичний фразеологізм → евфемістичний фразеологізм»: *бути під кайфом – im Rauch sein* (*Мало що могло привидітися йому під кайфом* (ЛДПЯ, с. 116). – *Er könnte im Rauch alles mögliche sehen* (с. 119)); валити з пляжа – *sich vom*

Acker machen (*Ти сказала: валі с пляжа, дядя (ОЗПДУС, с. 25). – Du hast gesagt: mach dich vom Acker, Alter (72, с.14).*

2) «евфемістичний фразеологізм → нейтральне слово»: *покатати когось – foltern (Потім мене трішки покатують гебісти і зашлють на Соловки (ЛДПЯ). – Dann foltern mich die KGBler ein bißchen und verbannen mich auf die Solowki-Inseln);*

3) «нейтральне слово → евфемістичний фразеологізм»: *недурний – nicht auf den Kopf gefallen (Видно, що недурний дядько, і не без густу (ОЗМ). – Er ist nicht auf den Kopf gefallen und hat auch Geschmack)).*

Нейтралізація сприяє збереженню смислового навантаження, але порівняно з евфемізмами послаблює емоційне тло контексту.

Отже, відмінність між лінгвокультурними кодами змушує перекладача передбачати сприйняття реципієнтом зовнішньої культурної інформації і зумовлює застосування стратегії одомашнення з використанням функційних відповідників та слів у прямому значенні.

5.5. Вигуки і вставні слова з лексикою обмеженого вжитку в українсько-німецьких перекладах

ОО у мовленні окремих осіб може виконувати роль вставних слів. **Вставне емотивне образливе слово** при цьому не є носієм конотації, виступає інкрустатором емотивно забарвленого мовлення, призначеного для вираження різних емоцій, а також слугує для штучного розтягування речень, стягування порожніх місць у мовленні, замінюючи брак слів під час конверсації.

Лихослів'я як вставне слово слугує для заповнення пауз, вживається «орнаментально, для надання мовленню емоційності» [454, с. 21]. До вставних належать як окремі ЛО, так і вставні вигуківі ФО, які свідчать про високу емоційність мовлення. Вигуківі ФО «виражають експресивно-вольові реакції мовця [291]: емоції, волевиявлення, побажання, прохання, накази, заборони, клятви, реакцію на слова співбесідника чи ситуацію, запевнення в достовірності

сказаного, формули соціального етикету та ін.» [523, с. 134] Вони характерні для кожної мови і завжди мають емоційні відповідники, які втілюються в перекладі [156].

Лихослів'я як вставні слова можемо поділити на такі групи:

- 1) сексофолізми та їхні аналоги (блін) ;
- 2) замітники матизмів (*йоханий бабай*);
- 3) десемантизована лексична одиниця, яка послабила зв'язок із ознакою 'розпусниця' (*ку...ва*);
- 4) скатологізми (*Scheiße*);
- 5) «експресивно-вольові реакції мовця»: посили та негативні формули (*до дідька*).

Досліджуючи вставне лихослів'я, Л. Ставицька окреслює певний корпус лексики, яка може вживатися без семантичного навантаження або виявлятися носієм «табу-семи», призначеної для шокування співрозмовників [448, с. 22]. У перекладі воно конвертується на функційний відповідник з емотивною конотацією, що забезпечує природність висловлення. Альтернативними трансформаціями слугують транскрибування, трансплантація (іншомовне вкраплення) або елімінація, що спричиняє нейтралізацію висловлення, тощо. В останньому випадку бажаною є дислокація (перенесення емотивного забарвлення з вигуків на інші мовні явища).

Функціонування вигуків як емоційних маркерів у тексті не передбачає їхньої нейтралізації в перекладі, оскільки це може призвести до послаблення інтенсивності емоційної тональності та «знебарвлення» висловлення. Проблемою перекладу вигуків є те, що вони позначають емоції, але поіменно не називають їх. Аналізуючи відтворення англійських вигуків, М. Болдирєва та А. Сітко визначають такі труднощі перекладу: 1) багатозначність деяких вигуків; 2) нечіткість смислу (вони не називають, а позначають емоції); 3) наявність етноспецифічних вигуків [55, с. 197]. При відтворенні скатологічних вигуків зважається саме на те, що вони не називають, а позначають емоції. Тобто в перекладі використовується варіативний вигук МП або ж нейтральний

відповідник. Для відтворення скатологічних вигуків слугують такі прийоми: «скатологічний вигук → скатологічний вигук»; «скатологічний вигук → нескатологічний вигук»; «нескатологічний вигук → скатологічний вигук».

Пріоритетним засобом для трансферу вставного слова слугує експресивний ситуативний відповідник мови-реципієнта як виразник несподіваної реакції на ситуацію, іритації, емоційний порив і роздратування. Наприклад: ку...ва – *Zum Kotzen* (Знову, ку...ва, радіо, телебачення, преса (ЮАДХС, с.172). – *Zum Kotzen, schon wieder Radio, Fernsehen und die Presse* (с.114).

Семантично віддалені лексичні одиниці (ку...ва – *zum Kotzen*) вважаються повними емотивними відповідниками. Лайлива лексема ку...ва, згідно зі словником Л. Ставицької, «вживається для вираження незадоволення, роздратування, гніву і т. ін.» [448, с. 220]. Лексичний зворот *zum Kotzen* є синонімом до словосполучення *das ist ärgerlich (ekelhaft, kotzübel)*, тобто також є виразником роздратування та незадоволення. Вигук ку...ва втілюється в переклад й іншими конотативними відповідниками. Наприклад, за допомогою скатологізму *Scheiße* (Ти що, ку...ва, кітаєц який-та? (ЛДПЯ, 24) – *Scheiße, was is, bist du irgendso 'n Chinese* (с. 30)).

Отже, швидке «беззмістовне» емоційне мовлення, що дозволяє співбесідникові висловити незадоволення, із емоційним вигуківим маркером ку...ва втілюється в переклад за допомогою універсального обценного вигуківого скатологізма, що виступає функційним емотивним відповідником, і підсилюється стилізацією (усіченням) займенника *irgendso 'n*. Цей вигук відтворюється й іншими емоційно маркованими функційними вигуками: *verdammt* (Справді, ку...ва, Мухін! (ЮАТ, с. 204). – *Muss das denn sein, Muchin, verdammt, Fliege!* (с. 168)); *verdammt noch mal* (щоб вони, ку...ва, порозумнішали (ЮАДХС, с. 244). – ... *damit sie verdammt noch mal Vernunft annehmen* (с. 143)), міфологемами: *Teufel auch* (і ця польська пісня така, ку...ва, красива (ЮАТ, с. 210) – ... *und dieses polnische Lied, Teufel auch, ist wunderschön* (с. 172)), за допомогою іншого лайливого слова: *Bastard* (загарчав він, долетів, ку...ва! (СЖГДМ, с. 116). – ... *brüllte er, also sicher gelandet, Bastard!* (с. 99)).

Приклади засвідчують зміну/збереження сфери функціонування вигуку, а також введення функційного відповідника з метою збереження експресії висловлення. Втілення в переклад транскрипції як емоційного маркера не завжди сприяє отриманню бажаного результату. Наприклад: *kurwa* (ку...ва , тільки й подумав я (СЖБМ, с. 143). – *Kurwa, konnte ich gerade noch denken* (с. 149). Винятком є розуміння читачем емоційного маркування на основі контексту.

Лексема *verdammt* постулюється як універсальне лайливе слово, належить до занижено-просторозмовної емотивно забарвленої лексики і втілюється в ТП як універсальний десемантизований вигук. Її джерелом є окультно-забобонна лексика, яка часто виявляється одиницею перекладу для різних пластів ненормативної й табуованої лексики (також стосовно особи: *du verdammter Idiot!*; порівняймо синонімічні характеристики: *widerwärtig, furchtbar, ärgerlich, leidig, lästig, schlimm, unangenehm* та ін.), а також лексем зі значенням відрази й огиди стосовно речей, події, випадку, обставини тощо (*dieser verdammte Brief!*). Можливі також синонімічні характеристики: *eklig, entsetzlich, furchtbar, fürchterlich, grässlich, grauenhaft, grausam* та ін.

Дислокація емоційних акцентів, передбачених для вставного слова, може бути перенесена на інші елементи речення або ж можливе введення в текст рівноцінних за інтенсивністю ЛОВ, наприклад: *Аби він, ку...ва , відчепився* (ЮАМ). – *Damit dich der Depp in Ruhe läßt*. Введення в текст пейоратива *Depp* зберігає експресивність висловлення та його емоційну тональність. Елімінація вигуку зумовлює втрату емотивної конотації. Наприклад: *Куди я їх, ку...ва , міг подіти, ті дві сторінки?»* (ЮАТ, 197) – *Wohin hatte ich sie nur verkramt, die zwei Seiten?* (с. 162).

Вигук *курча* виступає евфемізмом до слова *ку...ва* і також слугує для вираження найрізноманітніших емоцій. Він походить із польської мови та розповсюджений на заході України. Для його перекладу може вживатися універсальний вигук-проклин *verdammt* (ЛДПЯ, 97). Лайливе словосполучення *курча мама* часто задіяне в контексті як запитання якої ж курчої мами? що рівнозначне запитанню для чого? якої курчої мами – *verdammte Scheiße* (... ич як

розбасувався, то якої ж курчої мами тут висиджує (ОЗМ, 227). – ... *was trieb er da für Spielchen, verdammte Scheiße, saß hier rum* (с. 195-196)). У запропонованому перекладі вживається лайливий вигук, який укупі із риторичним запитанням виконує в тексті функцію подивування й невдоволення.

Лайливий вигук *ку...ва мама* виражає сильне роздратування, обурення, гніву. За Л. Ставицькою, він також вживається як проклін і має вищий рівень емотивності, ніж вигук *ку...ва*. Наприклад: *Я, ку...ва мама, теж українець!* (ЮАМ). – *Scheiße, ich bin schließlich auch Ukrainer!* Згідно зі словником «Українська мова без табу», *ку...ва мама* у першому випадку збігається із позначенням вигуку *ку...ва*, власне, «вживається для вираження незадоволення, роздратування, обурення і т. ін.», а в другому – «для вираження щирості, переконливості висловлюваного» [448, с. 221]. Використаний для перекладу скатологізм наближає висловлення до рівня роздратування, а не переконливості, зберігаючи високий рівень інтенсивності емотивної конотації.

Застосування універсальних десемантизованих відповідників, якими перекладач послуговується для відтворення лихослів'я, значно полегшує трансляторні операції, цілком відтворює емотивну конотацію. Наприклад: *ку...ва мать – verdammt* (*Бо всі люди створені, ку...ва мать, для щастя* (ЮАМ, 41). – *Denn, verdammt, alle Menschen sind geschaffen glücklich zu sein* (с. 59)); *ку...ва маць – verdammt* (*Ку...ва маць, саме в цій околиці, в типово соціалістичному багатоквартирнику, мешкав Яцек Куронь!* (ЮА111ІМ, 64) – *Guck an, verdammt, genau in dieser Gegend, in einem typischen sozialistischen Plattenbau, wohnte Jacek Kuron!* (S.380)). Розмаїтість вставних слів у перекладі урізноманітнює текст (*verflucht noch mal* (ТГО, 169); *zum Donnerwetter* (ЮАМ, 40)).

Введення додаткових інтенсифікаторів підвищує рівень емотивної конотації. Наприклад, *verdammte Scheiße* (*Уяви собі – металеві солдатські ліжка, сіра дірява білизна, спортивні штани з начосом, халати, ку...ва мама, якісь неоковирні, якісь лікарняні халати!* (ЮАТ, 95) – *Stell dir vor: Soldatenbetten aus Metall, graue, löchrige Bettwäsche, Trainingshosen mit Eingriff, Morgenmäntel, verdammte Scheiße, unglaubliche Krankenhaus-Morgenmäntel!* (с. 79)).

Відтворення обценного вигуку в римованих рядках вимагає пошуку перекладацьких рішень задля дотримання ритмомелодики тексту та емотивної конотації. Наприклад: *Б'є годинник, ку...ва мати, треба з балу утікати!* (ЛДК, 26) – *Es schlägt die Stunde, so ein Dreck, und ich muss vom Balle weg!* (с. 35). Приклад засвідчує вдале перекладацьке рішення: текст відтворений на конотативному рівні зі збереженням експресії, ритму та рими. Трансляторна техніка «гра слів → гра слів» без нейтралізації іронії та авторської інтенції сприяє дотриманню емоційного навантаження.

Лайливий вигук *курча ляга/курча мати* є евфемізмом до вигуку *ку...ва мама*, слугує для вираження різного рівня емотивної ознаки і відтворюється за допомогою відповідників, використаних у попередніх прикладах; наприклад, вживання універсального вигуківого відповідника *verdammt* (*Ото були, курча ляга, дні* (ЛДК, 129). – *Verdammt, was waren das für Zeiten* (с. 160)), а також негативної формули *Himmel, Arsch und Zwirn* (*Та що то, курча ляга македонська, – вибухала матінка, – що ви з себе глупка робите?* (ЮВТ, 67) – „*Himmel, Arsch und Zwirn*“, *ärgerete sich Mama „du bist wohl ein Papagei?“* (с. 87). Практично в усіх випадках зберігається баланс інтенсивності емотивної конотації.

На діаграмах ГРАК, COSMAS II представлені дані про вставні ненормативні та табуйовані слова, значна частина яких є вигуками (див. діаграми А.19, А.20 додатка А).

Елімінація вставного слова не веде до послаблення ознаки в тому випадку, коли інші мовні явища є носіями високої інтенсивності конотації. Наприклад: *Але якщо серйозно, то я досі не перестаю дивуватись: яка все-таки, чорт-забирай, птахорізка ця армія!* (ЮАТ, 205). – *Ab, er ehrlich, ich komme bis heute nicht darüber hinweg, was für ein Schlachthaus die Armee doch ist*» (с. 169). В українському тексті вигук *чорт-забирай* підсилює слово *птахорізка*, яке, як метафора до слова *армія* є носієм високого рівня емотивності. Німецьке слово *Schlachthaus* відтворює подібний рівень емотивності навіть без підсилення перекладу вигуком.

Вигук *чорт забирай* належить до частовживаних в українській мові і має свої відповідники, зафіксовані в перекладі. Порівняймо, *чорт забирай* – *verdammt*,

verdammt noch mal, zum Teufel damit, zum Teufel. Часто вигуки із синонімом до міфологем *чорт, дідько* виступають інтенсифікаторами якості. При їхньому перекладі використовуються насамперед стилістичні відповідники, а також інші інтенсифікатори. Порівняймо: *до дідька –scheiß-* (... *стало до дідька зимно в грудях.* (ЮАП, с. 24). – ... *scheißkalt wurde mir in der Brust* (с. 26) (інтенсифікатором слугує скатологізм); *до дідька – wahnsinnig* (*Часами мені робиться до дідька прикро.* (ЮАП, с. 27) – *Manchmal tut es mir wahnsinnig leid* (с. 29). Один із поширених вигуків *на дідька* відтворюється прикметником *verflixt* (... *треба взяти гондолу, інакше на дідька було сюди їхати?..* (ЮАП, с. 55]). – ... *ich muss eine Gondel nehmen, warum, verflixt, hätte ich sonst herkommen sollen?..* (с. 60). Це цілком зберігає емоційний баланс контексту.

При аналізі перекладів сексофолічних вигуків спостерігаємо значне переважання їхнього відтворення за допомогою обценізмів сексуальної сфери, запозичених із англійської мови. Наприклад, усічений обценізм *б...я* (ЛДН, с. 32, ЮАДО, с. 184, ЛКД, с. 113, ЮАДО, с. 219, СЖДМ, с. 159, ЮАДХС, с. 254, ЛДПЯ, с. 16), який вживається у ролі вигуку або частки і виражає обурення та роздратування, часто перекладається за допомогою іншомовного обценізму *f...k* (ЛДПЯ, с. 16), *verdamnte Scheiße* (СЖДМ), *verdammt* (ЛДН). Можлива елімінація вигуку та перенесення експресії на інше слово. Наприклад, елімінація вигуку *б...я* замінюється обценізмом *Arschf...ker* (ЮАДХС, с. 254).

Дещо ширше представлений переклад неусіченого вставного слова *б...ь*, що є його повним (неусіченим) відповідником (СЖДМ, с. 123, 124, 151, 159, 182, СЖВ, с. 16, 74, 408, 411, с. 431, ЮАДО, с. 151, СЖГДМ, с. 123, ЛДН, с. 40, 218, ЮАТ, с. 202, 220, с. 221, СЖА, с. 22, 172, с. 213, ЛДК, с. 42) який вживається у ролі вигуку або частки і, як і в попередньому випадку, слугує для вираження обурення й роздратування й часто перекладається за допомогою десемантизованих обценізмів *f...ck* (СЖВ; СЖДМ; СГЖ), *Scheiße*, *verdamnte Scheiße*, (ЛДПЯ; ЮАТ; СЖВ), *Scheißdreck* (ЮАТ), *verf...ckt* (СЖГДМ), *verdammt* (СЖБМ; СЖА; ЮАТ), *Leckt mich!* (ЛДК) та ін. Конвертування вигуків обцененого матеріалу на скатологізми та універсальний вигук відповідає мовній

естетиці МП.

Евфемізм *блін* є емоційно слабшим від свого похідного слова, що відчутно в перекладі. У ролі вигуку (може вживатися також і в ролі частки) він є заміником обценізмів, слугує для вираження незгоди, незадоволення, роздратування, подиву і відтворюється передусім за допомогою скатологізмів. Наприклад: *Scheiße: Oй блін, краще йдемо звідси* (ЛДПЯ, с. 20). – *Scheiße, wir verschwinden besser von hier* (с. 27); *Mist: Блін, от би менер перечитати ту писанину* (ОЗПДУС, с. 59). – *Mist, würde man dises Geschreibsel jetzt noch mal durchlesen* (с. 55).

Не є винятком також іншомовний скатологізм. Наприклад, *sh...t: потелефонувати до travel agency, ой блін!* (ОЗПДУС, с. 93) – *in der travel agency anrufen, oj, sh...t!* (с. 113). Можливий також просторічний універсальний десемантизований вигук *verdammt: То ж, блін, не гашиш* (ЛДК, с. 79) – *Das ist doch kein Hasch, verdammt* (ЛДК, с. 100). Закликання до небесних світил – один із видів вираження несподіваної реакції, здивування, незадоволення, яке також може бути відповідником до вигуків *блін*. Наприклад: *ну блін ваще – Himmel! І полотна вже натягнені продаються, ну блін ваще* (ОЗПДУС, с. 70). – *Und schon bespannte Leinwände verkaufen sie hier, Himmel!* (с. 65).

Відтворення обцененого евфемізму за допомогою скатологізмів та універсального німецького вигуку *verdammt* не засвідчує відхилення від українського вигуків зразка, а унаочнює конвертування його за допомогою функційних відповідників, які атрибутуються як характерні для МП емоційні маркери.

Пом'якшує текст просторозмовний евфемізм *бляха*, який є вставним словом-паразитом і теж виступає заміником обценізму. Лексичний корпус «ГРАК» фіксує його дієвість в художній літературі. (див. діаграму А.21 додатка А). Якщо наявність табу-семи в обценізмах має на меті шокувати учасників спілкування, то вживання евфемізму *бляха*, як і в попередніх прикладах, слугує для вираження спонтанної, несподіваної (раптової) реакції на щось, а також як вияв невдоволення, роздратування та подиву.

Це простежується і на їхньому трансфері, коли перекладач вдається до

розмовних лексем (*verdammt: Ай, бляха, а я так тебе хотів!* (ОЗПДУС, с. 32) – *Verdammt, dabei wollte ich dich so!* (с. 29); *Schwafler* (*Поїзд уже їде, а він, тобто, ти, бляха, щось формулюєш* (ТГО с. 112). – *Der Zug fährt schon, und er, also du, du Schwafler, suchst da nach der richtigen Formulierung.* (с. 107)), а також в окремих випадках відтворює евфемізми за допомогою обценізмів, які мають сексоцентричний характер. Наприклад: ... *знали, для якого, бляха, шоу їх намічено!* (ОЗМ, с. 319) – ... *wissen, für was für eine F...k-Show sie vorgesehen sind!* (с. 280)).

Просторічний лайливий евфемізм *бляха-муха*, який виступає в ролі вигуків і слугує для вираження прикрасі, незадоволення, роздратування, гніву, при трансфері на німецьку мову відтворюється за допомогою вигуків високого рівня емотивності, які надають висловлюванню лайливої ілюктивної сили. Наприклад, *verdammt noch mal* (... *їздять Європою і халтурять по клубах, кар'єра, бляха-муха* (СЖБМ, с. 41). – ... *sie touren durch Europa und tingeln durch die Klubs, die Karriere, verdammt noch mal* (с. 45)); *verflucht noch mal* (*Бляха-муха! – вигукнув Гладкий Хінні* (ЛДПЯ, с. 44). – *Verflucht noch mal! – rief der Glatte Hippie* (с. 49)). Не поодинокими є випадки вживання для перекладу скатологізмів та міфологем. Наприклад: *Scheiße, Teufel auch* (*Ото був, бляха-муха, патріота кавалок* (ЛДПЯ, с. 20). – *Teufel auch, der war ein echter Patriot* (с. 26)).

Проте за умови перекладу евфемізму, який виступає заміном обценізму і є емоційно слабшими від похідного слова, трансляторика також передбачає використання універсальних емоційних відповідників та вигуків, які дещо пом'якшують текст. Наприклад, для пом'якшення висловлення в українській мові використовуються відповідники, у яких табу-сема не є прямою, а існує на рівні словотвірної структури наявного нормативного слова або на рівні набору співзвучних із обценізмом складів: жартівливі та лайливі евфемізми *йопересете, йоханий бабай* (у початкових буквах кореня *йо-*, *йоп-* проглядається табу-сема на рівні обценізму), у німецькій мові – вигуківий евфемізм *Scheibenkleister* (проглядається табу-сема скатологізму *Scheiße*). Порівняймо, *йоханий бабай* – *verflizt* (*А життя триває, йоханий бабай, і ніхто йому нічого не зробить, навіть оці мудодзвони* (ЮАМ, с. 144). – *Aber das Leben geht weiter, verflizt, und niemand*

kann ihm etwas anhaben, nicht einmal die Klugscheißer da (с. 205)); *Йоханий бульйон* (ЮАМ) – *Verdammte Boullion*.

Як відтворення таких лексичних одиниць за допомогою універсальних лайливих слів, так і підбір відповідних евфемізмів фіксують експресію та виразність висловлення, наприклад: *йонепесеме* – *Schheibenkleister* (*Йонепесеме, тільки не на шию* (ЛДН, с. 90). – *Schhheibenkleister, nur nicht auf den Hals!* (с. 103); *Йосип старенький* – *Scheibenkleister* (*Ті хлопаки почали длубати скалу, аж «Йосип старенький!»* – *подумали хлопц* (ЛДПЯ, с. 60). – *Die Jungs begannen die Felsen zu schlagen, bis “Scheibenkleister!” – dachten die Jungs* (с. 64). Трансляторна техніка «евфемізм → евфемізм» засвідчує її абсолютну доцільність і результативність щодо дотримання емоційного тла висловлення, а зміна сфери не знижує її емоційного тонування.

Підсумовуючи, варто зауважити, що вставні слова ОО, використані у текстах, застосовуються з певною метою, яка має бути перенесена в МП. При цьому одним із найважливіших завдань перекладача є збереження емоційності тексту, його експресії та виразності, вкладеної автором в оригінал. Перекладач не повинен виступати цензором тексту і позбуватися лихослів'я, навіть якщо таким є вставне слово, яке виявляється емоційним маркером, а не носієм змісту. Одомашнення як магістральна трансляторна стратегія для перекладу вставних слів і ЛОВ у цілому дає змогу обрати ті функційні відповідники, які в ТП природно й органічно відтворюють емоційне тло ТО. Обов'язком перекладача є максимальне відтворення тексту у дзеркальному відображенні емоційного текстового тла зі збереженням авторського стилю та смислових відтінків тексту, беручи до уваги національно-культурні особливості ЛОВ.

Висновки до розділу V

1. Функційний репозитарій емотивно конотованої ЛОВ інкорпорує гру слів, ФО, іншомовні вкраплення, евфемізми, вставні слова та вигуки.
2. Для відтворення в українсько-німецькому перекладі гри слів як засобу

вираження іронії та способу привернення уваги до висловлення перевага надається моделюванню гри в мові перекладу зі збереженням форми, рими, фонетичної імітації оригіналу, іронії й сарказму із дотриманням емотивної конотації. Пріоритетним способом перекладу є стилізація, проте використовуються також адаптація, експланація, дислокація та нейтралізація. Емотивно забарвлена ЛОВ як елемент гри не завжди зберігається.

3. При трансфері ФО із елементами ЛОВ німецькою мовою вживаються повні та часткові фразеологічні еквіваленти, а також кальки; можлива експланація, елімінація, дислокація та ін. способи. Наявність у МП фразеологічних еквівалентів не завжди гарантує вживання перекладачем відповідної ФО: вибір залежить як від обізнаності самого перекладача, так і від його суб'єктивного рішення. При перекладі ФО з елементами СО спостерігаються використання просторіччя, запозичення фразеологізму з третьої мови, а також способи експланації, транскрипції і техніка «сленгізм – сленгізм». При перекладі ФО із позначенням міфологеми спостерігається використання денотативного/конотативного відповідника зі збереженням або заміною образу, а також способи калькування, експланації, адаптації та нейтралізації.

4. Мовний метисаж призводить до перетікання одиниць ЛОВ із однієї мови в іншу та результує імплантацію низки лексем у тіло іншої лінгвокультури, що спостерігається на рівні іншомовних вкраплень (американізмів, росізмів), зокрема матизмів. ЛОВ, репрезентована в українських текстах іншомовними вкрапленнями, має високий рівень емотивності. Якщо для відтворення англомовних вкраплень характерними є такі способи, як трансплантація й стилізація (при зміні графічної форми з кирилиці на латиницю), то для відтворення росізмів – транскрипція/транслітерація, комбінована реномінація, генералізація/конкретизація, усталений відповідник і стилізація.

5. Евфемізми можуть виступати заміниками всіх трьох класів ЛОВ. Обсценні евфемізми є менш табуйованими, слугують для завуальованої вербалізації думки і сприяють делікатності висловлення. Їхнє відтворення за допомогою рівноцінних чи подібних за рівнем емотивності евфемізмів сприяє

збереженню авторського стилю твору. Не є винятком перекодування евфемізму на пряме значення, що анулює ефект згладжування гострих кутів і може підвищувати рівень емотивності. Аналіз трансляторних практик засвідчує, що евфемізми, які виступають заміником обценізму і є емоційно слабшими від похідного слова, конвертуються на: 1) універсальні лайливі слова та вигуки та 2) евфемізми МП (повні й часткові відповідники), але й 3) нейтралізуються використанням прямих значень.

6. Вставна лексика в українському корпусі ширше представлена вставними сексофолізмами та їхніми евфемізмами й міфологемами, у німецькому – скатологізмами, лексемами окультно-забобонної лексики (міфологемами, звертаннями до небесних сил) тощо. Трансляторні процеси вставних одиниць ОО здійснюються за допомогою підбору експресивного функційного відповідника, зокрема семантично віддалених вставних експресивів, які є емоційними маркерами текстового полотна. Для перекладу вставної лексики вживаються як лайливі універсалії, так і інші емотивні відповідники німецької мови (зокрема, скатологізм *Scheiße*). Зумисний пропуск перекладачем вставного слова спричиняє послаблення емоційної виразності висловлення та може бути підсилений введенням іншої негативно конотованої ЛО. Введення додаткових інтенсифікаторів підвищує рівень емотивної конотації.

Основні положення цього розділу викладені в одноосібних публікаціях авторки [469; 474; 496; 507; 518; 896; 897; 901].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Мова і культура як визначальні ідентифікатори етносу у своїй нерозривній єдності інкорпорують історичну пам'ять народу, його ціннісні орієнтири, установки, ідеї, стереотипи тощо. Лінгвокультурний код як система знаків, що опирається на певні культурні зразки її носіїв, об'єктивується в різних мовних явищах, до яких належить і ЛОВ. Різниця в етнокультурних особливостях та лінгвокультурних кодах зумовлює труднощі у здійсненні перекладу культурно маркованих текстів.

Упровадження нового напрямку перекладознавчих досліджень – теорії перекладу ЛОВ, яка ґрунтується на культурно-емотивному підході до її трансляторного аналізу, дало змогу зробити ряд важливих висновків щодо закономірностей відтворення ЛОВ в українсько-німецьких художніх перекладах.

Культурно-емотивний підхід до перекладу ЛОВ базується на виокремленні трьох її категорійних ознак – ненормативності, культурної й емотивної конотації, та трьох її стилістичних класів – образливої, соціальної і територіальної ЛОВ.

Визначальною для отримання повноцінного перекладу є роль перекладача, який при трансфері ЛОВ німецькою мовою опирається не тільки на професійні й фонові знання, досвід, інтуїцію, а й на національно-культурну специфіку української та німецької мов. Адаптуючи ЛОВ до культури цільового читача, він досягає природності висловлень, яка ґрунтується на культурній та емотивній конотації МП. Тобто, обираючи стратегію одомашнення, перекладач враховує ментальність і стереотипи німецької лінгвокультури, що зумовлює органічність функціонування ЛОВ у тексті. Застосовуючи для трансферу стратегію очуження (рідше), перекладач зберігає етнокультурну специфіку ЛОВ вихідної мови. При цьому для маркування «чужинності» в переклад можуть уводитися іншомовні вкраплення.

Перекладацькі рішення, які приймаються для створення повноцінного перекладу, передбачають превалювання конотативного значення одиниць ЛОВ над денотативним, що зумовлює застосування широкого кола трансляторного

інструментарію, який базується на: 1) володінні відповідними лінгвокультурними кодами; 2) врахуванні рівня інтенсивності емотивної конотації; 3) врахуванні лінгвокультурного й соціокультурного контексту, зокрема інвективних стратегій, стереотипів, ціннісних орієнтирів і норм відповідних лінгвокультур. Відтворення культурної конотації ЛОВ визначає стратегію перекладу, а відтворення емотивної конотації впливає на вибір трансляторних способів і технік.

Інакше кажучи, для перекладу ЛОВ властиве, з одного боку, часткове дистанціювання від мовних конвенцій культури реципієнта, що забезпечує занурювання цільового читача в «чужинність» твору, з іншого – наповнення тексту звичними, зрозумілими для реципієнта мовними конвенціями, які надають текстові пластичності й невимушеності. Для визначення вектора дій при перекодуванні ЛОВ, крім двох основних стратегій обирається також стратегія «золотої середини», яка передбачає як одомашнення, так і очуження в межах одного тексту. Їхнє втілення в переклад диктується контекстом, стилістичними маркерами, культурними конотаціями, соціо- і лінгвокультурними особливостями української та німецької культур та власними установками перекладача, що покликані забезпечити досягнення важливого завдання перекладу – «рівноцінного» впливу на цільового читача ТО і ТП. Якщо при перекодуванні соціальної ЛОВ (жаргонізмів доби СРСР, солдатського жаргону та ін.) важливою умовою повноцінного перекладу є часткове збереження культурної конотації, то при відтворенні образливої лексики спостерігаються функційні трансформації зі збереженням емотивної конотації МП, яка перебуває у прямій залежності від лінгвокультурних особливостей МП і, відповідно, від культурної конотації лексичного матеріалу.

Трансляторний інструментарій ЛОВ передбачає вживання як функційних, так і усталених (при її наявності) відповідників, а також застосування таких способів перекладу, як транскрипція/транслітерація, калькування, експланація, ампліфікація, дислокація, генералізація/конкретизація, редукція, компенсація та ін. Стрижневим способом перекладу емотивно конотованої ЛОВ є введення функційного відповідника, який забезпечує плавне втілення в текст емотивної та

культурної конотації. Функційний відповідник слугує для перекодування більшості різновидів ЛОВ (частини зоофолізмів, етнофолізмів й обценізмів та частини соціолектизмів) тощо.

При неможливості підбору функційних й усталених відповідників для збереження емотивного балансу з текстом оригіналу важливим способом перекладу є компенсація – перенесення стилістичних акцентів на інші одиниці тексту, що сприяє збереженню емотивної симетрії з оригіналом. Компенсація властива для перекладу різних мовних явищ (соціолектизмів, обценізмів, пейоративів, гри слів, ФО, іншомовних вкраплень), а її втілення/невтілення залежить від перекладацьких рішень. Ампліфікація не належить до пріоритетних трансляторних трансформацій, однак уведення в текст додаткової інформації полегшує розуміння культурної конотації.

Отже, для перекладу ЛОВ важливими факторами є: добір функційних відповідників зі збереженням / без збереження смислового навантаження та стильового маркування, добір повних або часткових еквівалентів ЛО і ФО, збереження мовних реєстрів з опорою на лінгво- та соціокультурні особливості та інвективні стратегії лінгвокультур, а також на особисті установки та рішення перекладача. Добір стилістично нейтральної лексики здебільшого змінює емотивну тональність висловлення та мовний реєстр і спричиняє стилістичний дисбаланс. Така лексика зазвичай не сприяє активізації виражального потенціалу емотивної конотації.

Образлива ЛОВ охоплює лайливу (грубі пейоративи, зокрема етно-, зоо-, гомо-, феміно- й маскулінофолізми) та табуйовану лексику, включно з обценною (скатологізмами й сексофолізмами). Лінгвокультурні особливості німецької мови сприяють тому, що при перекодуванні образливої лексики превалює стратегія одомашнення. Тобто в переклад передусім втілюються культурна та емотивна конотації МП, які забезпечують природність та органічність тексту і рівноцінність впливу на читача ТО та ТП. Проте, зважаючи на різницю в системі цінностей та культурних табу, а також на різний мовний інвентар ЛОВ української та німецької мов, перекладачеві не завжди вдається дотриматися емотивного балансу ТО та ТП.

Відповідно, при трансфері на німецьку мову нерідко відбувається видимий тональний зсув, повністю нейтралізуючи висловлення.

Вагомим елементом досягнення повноцінного перекладу є трансляторні техніки, які передбачають дотримання або зміну мовних регістрів та інвективних сфер перекладу. Зокрема, зоофолізми як засіб образи, що базуються на ідентифікації людини з твариною через метафоризацію, репрезентують широкий емотивно конотований мовний інвентар як засіб нанесення моральної шкоди опонентові, для реалізації якої слугує інший зоофолізм МП з відповідною емотивною конотацією або такі різновиди ЛОВ, як скатологізми, сексофолізми, жаргонізми, загальні та інші пейоративи.

Для перекладу етнофолізмів як засобу кепкування одних народів над іншими застосовуються техніки «етнофолізм → зафіксований у словнику етнонім / нейтральне значення», рідше – «етнофолізм → етнофолізм». До дієвих способів їхнього перекладу належать перекладацькі інновації та транскрипція / транслітерація. Збереження культурної конотації не завжди призводить до збереження емотивної конотації. Однак нейтралізація етнофолізмів спричиняє втрату іронії та сарказму.

Широка репрезентація феміно- й маскулінофолізмів та їхніх синонімічних рядів в українській та німецькій лінгвокультурах полегшує трансляторні процеси та уможлиблює вживання усталених відповідників. Якщо ж підібрати еквівалент зі збереженням повної конотативної відповідності неможливо, трансляторним рішенням є добір функційних відповідників, універсальних пейоративів, нейтральних відповідників, а також втілення в переклад транскрипції/транслітерації, генералізації/конкретизації, калькування. Спостерігається конвертування феміно- і маскуліно фолізмів у зоофолізми та сексофолізми. Наявність в обох мовах синонімічних рядів на позначення семи 'розпусна жінка' та 'гомосексуальний чоловік' засвідчує подібність обох лінгвокультурних кодів у морально-етичних принципах, що спрощує підбір трансляторних відповідників.

Переклад обсценної лексики демонструє важливість застосування стратегії одомашнення та стрижневе значення культурної та емотивної конотації для

відтворення цього мовного явища. Опираючись на лінгвокультурні особливості МП та пріоритетність у німецькій лінгвокультурі скатологічної інвективної стратегії, транслаторні практики унаочнюють магістральну роль скатологізмів при перекладі сексофолізмів із застосуванням такої транслаторної техніки, що відповідає інтенсивності емотивної конотації, закладеної в лінгвокультурний код реципієнта: «сексофолізм → скатологізм». Вживання десемантизованих лексичних одиниць послаблює зв'язок із одиницями оригіналу. При перекодуванні сексофолізмів спостерігається застосування інших транслаторних технік зі зміною інвективних сфер: «сексофолізм → скатологізм/сексофолізм /жаргонізм/арготизм/міфологема» та ін., а також вживаються іншомовні вкраплення та загальні пейоративи.

Скатологізми належать до активно вживаної образливої лексики обох мов. Лексеми *Arsch*, *Arschloch*, *Scheiße* є найчастотнішими транслаторними відповідниками та вважаються універсальними пейоративами і виразниками різного ступеня інтенсивності емотивної конотації, які можуть слугувати відповідниками для всіх підкласів ЛОВ. Вони є засобом відтворення загальних і конкретних пейоративів, інвективних вигуків. Транслаторні техніки уможливають як збереження, так і заміну інвективних сфер: «скатологізм → скатологізм/сексофолізм/соціолектизм».

Соціальна ЛОВ інкорпорує жаргонізми, арготизми та сленгізми. Задля збереження культурної конотації МО в перекладі для одних мовних явищ важливою є стратегія очуження (соціально-політичні жаргонізми, солдатський жаргон), для інших (арготизми, сленгізми) – одомашнення. У деяких випадках доводиться балансувати між першою і другою. Для перекладу соціолектної ЛОВ характерні транслаторні техніки «соціолектизм → соціолектизм / обценізм / літературна лексика», які не завжди зумовлюють дотримання низького мовного регістру. Соціальна ЛОВ перекладається за допомогою одиниць розмовної мови й просторіччя із застосуванням таких способів, як добір функційного відповідника, стилізація, експланація, зокрема введення додаткового коментаря внизу сторінки чи наприкінці тексту, та ін.

При перекладі арготизмів – однієї з найбільш стійких підгруп соціолектизмів, перевага надається стратегії одомашнення, що зумовлює введення в переклад функційних відповідників, серед яких важливе місце займають похідні із ротвельш (назви грошових одиниць), іншомовних вкраплень (назви наркотичних засобів), а також інших властивих для МП соціолектичних одиниць, які забезпечують їхнє перебування на однакових мовних регістрах з одиницями МО та збереження стильового балансу. Хоча трансляторна техніка «арготизм → арготизм» є ефективною, через відсутність достатнього мовного матеріалу вона не завжди може бути втілена в переклад. Вживання нейтральних лексем є виправданим у випадку емотивно-стильової дислокації. Дієвими способами перекладу є калькування, генералізація, конкретизація та експланація. Для перекодування арготизмів вживаються також інтенсифікатори високого рівня емотивної конотації, просторіччя. Застосування в ТП транскрипції/транслітерації завжди потребує належного коментаря.

Переклад соціально-політичних жаргонізмів вимагає від перекладача фонових знань, які забезпечують вибір стратегії перекладу, з яких однією з ключових є очуження та втілення в ТП культурних конотатів ТО, які нерідко супроводжуються поясненнями. До основних способів перекладу належить експланація, яка часто поєднується із транскрипцією/транслітерацією, калькуванням, уподібненням, стилізацією, генералізацією/конкретизацією, а для дотримання стильового балансу в перекладі використовуються елементи розмовної мови та просторіччя. Для відтворення жаргонізмів доби СРСР слугують функційні відповідники та частково ЛО доби НДР.

При перекодуванні сленгізмів спостерігається як вживання функційних відповідників із реалізацією трансляторної техніки «сленгізм → сленгізм», так і втілення в ТП стилізації (подвоєння голосних, усичення, перекручення букв, злиття слів тощо, а також із імітацією канакіш – мови емігрантів на території Німеччини, створеної зі слів-покручів). При цьому залучаються такі способи перекладу: транскрипція/транслітерація, експланація, ампліфікація, редукція, антонімічний переклад, нейтралізація. Повна елімінація веде до стилістичних

вtrat. Для перекладу школярського сленгу властиве застосування німецьких сленгових відповідників зі збереженням негативної конотації чи іронії або ж втілення в переклад стилізації, експланації, рідше – трансплантації, транскрипції/транслітерації.

Територіальна ЛОВ, яку насамперед представлено емотивно конотованими територіальними діалектизмами, перекладається за допомогою елементів розмовної мови й просторіччя із застосуванням насамперед способу стилізації. Вживання літературних відповідників нейтралізує стилістичну маркованість і спричиняє стилістичний дисбаланс із текстом оригіналу.

ЛОВ широко представлена в досліджуваних текстах у її функційному репозитарії грою слів, фразеологізмами, іншомовними вкрапленнями, евфемізмами, вставними словами та вигуками. Для їхнього відтворення обирається як стратегія одомашнення, так і стратегія очуження.

Для перекладу гри слів з елементами ЛОВ перевага надається збереженню мовної гри, що забезпечується креативним підходом перекладача до моделювання нового мовного конструкту із використанням функційних відповідників, а також способів стилізації та адаптації, в окремих випадках – експланації та дислокації. Важливими показниками повноцінного перекладу мовної гри є збереження форми, каламбурної рими, іронії та гумору, фонетичної імітації оригіналу, досягнення природності звучання у цільовій мові. Елімінація мовної гри – не трансляторне фіаско, зате її збереження – вияв високого рівня професійності та креативності перекладача.

Репрезентація ЛОВ у ФО не завжди забезпечується повним чи частковим еквівалентом мови перекладу (збіг на денотативному та конотативному рівнях), а відтворюється шляхом калькування або метафоризації, зрозумілої для реципієнта, а також за допомогою експланації, трансплантації чи компенсації в іншому місці. Елімінація фразеологічної одиниці спрощує висловлення. При відтворенні фразеологізмів з елементами соціолектів домінують просторіччя із застосуванням експланації, генералізації, конкретизації, транскрипції/ транслітерації, запозичення ФО з третьої мови. При перекладі ФО з міфологемами підбирається

денотативний або конотативний відповідник із заміною денотата чи застосуванням способів калькування, експланації та адаптації. Нейтралізація ЛОВ порушує стилістичний текстовий баланс, якщо стилістичне маркування не перенесене на інші одиниці тексту. Для перекладу обценних фразеологізмів слугують повні та часткові еквіваленти, рідше – калькування, експланація, нейтралізація, елімінація.

Репрезентація ЛОВ іншомовними вкрапленнями забезпечує в тексті високий рівень інтенсивності емотивної конотації і представлена передусім росізмами та англійзмами. Для відтворення англомовних вкраплень першорядними є такі способи, як стилізація зі збереженням «ілюзії чужинності» (втілена на фонетичному або морфологічному рівні) та трансплантація, а для перекодування росізмів – транскрипція / транслітерація, комбінована реномінація, генералізація / конкретизація, усталений відповідник, а також стилізація. Пріоритетними перекладацькими рішеннями при відтворенні іншомовних вкраплень є використання іншого іншомовного вкраплення (трансляторна техніка «росізм → англійзм», «англійзм → англійзм»). Однак не є винятком трансляторна техніка «іншомовне вкраплення → німецький відповідник», при цьому нерідко знижується інтенсивність емотивної конотації та нівелюється стилістична маркованість.

Для відтворення вставних слів використовуються скатологізм *Scheiße* та десемантизовані універсальні відповідники, міфологеми, іншомовні вкраплення. Введення додаткових інтенсифікаторів підвищує рівень емотивної конотації. Елімінація вставного слова не веде до послаблення емотивної конотації, якщо інші мовні явища є носіями високої інтенсивності емотивності. Перекодування евфемізму на пряме значення анулює завуальованість обценізму й підвищує інтенсивність емотивної конотації.

Евфемізми, які виступають заміниками обценізмів, відтворюються за допомогою рівноцінних чи подібних за рівнем емотивності евфемізмів, рідше – лексемами з прямим позначенням. Для забезпечення стильової цілісності та при неможливості підбору повного відповідника перекладач використовує заміну

денотативних образів та вдається до інших засобів, наприклад, використання лапок як натяку на переносне значення. Втілення в текст універсальних лайливих слів чи вигуків зберігає емотивну конотацію висловлення.

При аналізі перекладів творів сучасних українських письменників німецькою мовою спостерігається вельми помітна перекладацька самовідданість текстам, які здебільшого є лексично ускладнені та смислово завуальовані натяками, підтекстами та неоднозначністю, насичені колоритністю та широкими пластами іншомовних вкраплень, соціолектизмів, грою слів й образною експресивністю. Зрештою, така праця вимагає достатньо майстерності та розважливості. Попри те що кожен письменник має свої мовностильові особливості, які вимагають різного підходу до перекладу кожного окремого твору, серед багатожанровості та багатоаспектності творів перекладачі кладуть на шальки терезів професійність, наче записяглися авторам зберегти на теренах іншої мови цінність ледь не кожної окремої деталі, не млинкуючи слова та вирази, а підбираючи цілі грона синонімів, зберігаючи яскравість та природність тексту.

Тут не йдеться про вірцеву трансляторну довершеність та бездоганну викінченість мови і стилю, що є швидше ілюзією, аніж можливістю досягнення вірцевості, оскільки у слові «довершеність» закладено примарність та відносність поняття. Врешті-решт, подібні узагальнення не є пріоритетними при будь-якому аналізі та потребують конкретизації. І навіть більше, кожен перекладач має свій трансляторний почерк, та й жоден із творів не позбавлений перекладацьких аберацій, зокрема й на рівні відтворення емотивної конотації. Втім це не ставить під сумнів думку щодо ймовірності належної оцінки сучасних перекладачів творів українських письменників як праці високого ґатунку. Лише в такому разі іноземний читач зможе сприйняти перекладений текст на рівні світових культур майже в такому вигляді, в якому він був задуманий автором. Решта залежить від читача та його готовності досягнути потенціал тексту.

У проекції на іншу культуру читач не завжди може досягнути приховану в текстах глибочінь образів та емоційних імпульсів, позаяк у процесі рекреації першоджерела перекладач і сам не завжди може впізнати й відтворити ці

замасковані глиби. Це більшою мірою залежить від мовної та культурної ерудиції продуцента перекладу, глибокого знання і тонкого відчуття обох мов.

Проведене наукове дослідження мало на меті на прикладі перекладу ЛОВ (хай і почасти) досягнути глибини лінгвокультурного коду української та німецької культур на рівні їхніх «слабких місць», розглянути їх у єдності мови й культури, у сув'язі культурної та емотивної конотацій, порівняти конструкти емоційної тональності ЛОВ, та стати для перекладача помічником і дороговказом на трансляторному роздоріжжі.

Таким чином, результат засвідчує, що завдання дослідження виконано, мету досягнуто, гіпотезу підтверджено.

Перспективи подальших досліджень зумовлено комплексністю ЛОВ, що передбачає необхідність продовження аналізу як в екстенсивному, так і в інтенсивному ключі, зокрема із залученням лінгвопрагматичного, лінгвокогнітивного, діяхронічного, гендерного аспектів перекладу. Впроваджена методологія може бути застосована для досліджень нових іншомовних перекладів.

Наукова розвідка не претендує на вичерпний аналіз усіх мовних феноменів, причетних до ЛОВ та перекладу. Поза сумнівом, це тільки частина наукових пошуків, яка спонукатиме науковців до подальших дискусій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абабілова Н. Реалізація молодіжного сленгу як одна з проблем сучасного перекладознавства. *Філологічні науки. Актуальні проблеми перекладу*. URL: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2011/Philologia/6_80004.doc.htm. (дата звернення: 04.06.2017).
2. Абросимова Н. А. К вопросу о переводе ненормативной лексики в кинотексте. *Мир науки, культуры, образования*. 2020. №1 (80). С. 370–372.
3. Абросимова Н. А. Некоторые вопросы перевода сниженной лексики английского языка (на материале рассказов О. Генри, М. Твена, С. Ликока). *Вестник Чувашского университета*. 2007. № 3. С. 132–137.
4. Альошина М. Методологія «культурного повороту» в сучасному перекладознавстві і проблеми адекватності у перекладі. *Південний архів. Філологічні науки* : зб. наук. пр. 2014. № 77. С. 72–75.
5. Аминова А., Хафизова А. Проблемы адаптации стилистически сниженной лексики в языке переводов. *Вестник ТГГПУ. Филология и культура*. 2016. №2(44). С. 11–17.
6. Ангерчік Є. Д. Лексичні труднощі відтворення розмовно-побутового стилю в українсько-англійському перекладі твору Ю. Андруховича «Рекреації». С. 383–390. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Mik_2011_14_4_64.pdf. (дата звернення: 09.11.2016).
7. Андрейчук Н. Застосування терміна код в антропокультурній лінгвістиці. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2009. № 648: Проблеми української термінології. С. 113–117.
8. Андрієнко Т. П. Відтворення іншомовних елементів у мовленні персонажів художнього твору. *Філологічні трактати*. 2012. Т. 4. № 1. С. 11–16.
9. Андрієнко Т. П. Переклад як когнітивно-комунікативна діяльність. *записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. «Філологічні науки»*. 2014. Кн. 3. С. 13–17.

10. Андрієнко Т. П. Стратегії і тактики перекладу: когнітивно-дискурсивний аспект (на матеріалі художнього перекладу з англійської мови на українську та російську). Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2016. 340 с.

11. Апресян Ю. Д. Эмоциональная система. *Апресян Ю. Д. Избранные труды в 2-х т.* Москва : Школа «Языки русской культуры», 1995. Т. 2: Интегральное описание языка и системная лексикография. С. 366–373.

12. Арнольд И. В. Эмоциональный, экспрессивный, оценочный и функционально-стилистический компоненты лексического значения. *XXII Герценовские чтения. Иностранные языки* : мат-лы межвузовской конференции. Ленинград: ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1970. С. 87–90.

13. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (Стилистика декодирования). Москва : Просвещение, 1990. 300 с.

14. Арсентьева Е. Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц. Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1989. 125 с.

15. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. Москва : Наука, 1988. 341 с.

16. Архангельский В. Л. Устойчивые фразы в современном русском языке. Основы теории устойчивых фраз и проблемы общей фразеологии. Ростов-на-Дону: Изд-во РГУ, 1964. 315 с.

17. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Сов. энциклопедия, 1969. 607 с.

18. Ахметова Т. В. Русский мат. Толковый словарь. Москва : Колокол-пресс, 1997. 100 с.

19. Багдасарян А. Г. О «Культурном повороте» в современных переводоведческих исследованиях. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2018. № 7(85). Ч. 2. С. 295–298.

20. Балабін В. В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу: автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 2002. 19 с.

21. Балдаев Д. С. Словарь блатного воровского жаргона : В 2 т. Т. 1 : От А до П. Москва : Кампана, 1997. 367 с.
22. Балушок В. Як лаялися наші предки. *Україна молода*. Вип. № 135. 28.07.2007. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/965/225/35078> (дата звернення: 12.07.2018).
23. Баран Я. А. Основні питання загальної та німецької фразеології. Львів : Вища школа, 1980. 155 с.
24. Баран Я. А., Зимомря М. І. Теоретичні основи фразеології. Ужгород : Вид-во Ужгородського ун-ту, 1999. 176 с.
25. Баран Я. А., Зимомря М. І., Білоус О. М., Зимомря І. М. Фразеологія: знакові величини. Вінниця : Нова книга, 2008. 256 с.
26. Барт Р. Основы семиологии. *Структурализм: «за» и «против»* : пер. с фр. Москва : Прогресс, 1975. С. 114–164.
27. Барт Р. Избранные работы: Семиотика: Поэтика ; пер. с фр. Москва : Прогресс, 1989. 615 с.
28. Бартманн О. Молодіжні сленгізми в німецькомовній публіцистиці: шляхи утворення та специфіка вживання. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2015. Вип. 740–741. С. 185–189.
29. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Москва : Международные отношения, 1975. 240 с.
30. Бахтин М. М. Собрание сочинений. Т. 3: Теория романа (1930–1961 гг.). Москва : Языки славянских культур, 2012. 880 с.
31. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 207 с.
32. Безугла Л. Р. Відтворення звукопису в українських перекладах поезії Р. М. Рільке (М. Лукаш, М. Бажан, В. Стус). *Науковий Вісник Херсонського державного університету. Сер. «Германістика та міжкультурна комунікація»*. 2019. Вип. 1. С. 136–143.

33. Безугла Л. Р. Естетика поетичного дискурсу. *Вісник Харківського університету імені В. Н. Каразіна. Сер. «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2020. № 91. С. 7–13.

34. Безугла Л., Романченко І. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі : монографія. Харків : ФОП Лисенко І. Б., 2013. 182 с.

35. Безуглая Л. Р. Импликатуры поэтического текста в аспекте перевода. *Когниция, коммуникация, дискурс : междунар. электрон. сб. науч. ст.* Харьков : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2017. № 14. С. 8–18.

36. Беляева Л. Н. Теория и практика перевода : учебное пособие. Санкт-Петербург : ООО «Книжный Дом», 2007. 212 с.

37. Бельская Е. В. Интенсивность как категория лексикологии (на материале говорів Среднего Приобья) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Томск, 2001. 18 с. URL: <https://dspace.kpfu.ru/xmlui/bitstream/handle/net/116095/0-735625.pdf?sequence=-1>. (дата звернення: 03.12.2015).

38. Бенвенист Э. Общая лингвистика : [пер. с фр. Ю. Н. Караулов и др.; общ. ред., вступ. ст. и коммент. Ю. С. Степанова]. 2-е изд., стер. Москва : Едиториал УРСС, 2002. 447 с.

39. Берман А. Испытание чужим. Культура и перевод в романтической Германии ; пер. с франц. Марины Бендет. *Логос*. 2011. № 5–6 (84). С. 92–113.

40. Бернацкая А. А. О трех аспектах экологии языка. *Вестник КрасГУ. Гуманитарные науки*. 2003. № 4. С. 32–38.

41. Бик І. С. Теорія і практика перекладу. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 240 с.

42. Білас А. А. Відтворення арготизмів в українських перекладах французької художньої прози XIX – XX століть: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Івано-Франківськ, 2006. 20 с.

43. Білас А. Українське розмовне мовлення як корпус перекладацьких відповідників. *Мова і культура*. 2017. Вип. 20. Т. III (188). С. 168–176.

44. Білоус Л. Тенденції розвитку поетичного перекладу. *Вісник Сумського*

державного університету. Сер. «Філологічні науки». Суми: СумДУ, 2006. Том 1. С. 162–168.

45. Білоус О. М. Гра слів як перекладацька проблема. *Вісник Сумського державного університету. Сер. «Філологічні науки»*. 2005. № 5(77). С. 35–41.

46. Блумфілд Л. Язык : пер. с английского Е. С Кубряковой и В. П. Мурат. Москва : Прогресс, 1968. 607 с. URL: <https://sci.house/obschaya-lingvistika-scibook/znachenie-106389.html> (дата звернення: 17.10.2016).

47. Богданович Г. Ю., Рудницкая Л. И. Еще раз о заимствованиях (к вопросу о преподавании дисциплины «русский язык и культура речи» на нефилологических факультетах). *Диалог культур. Теория и практика преподавания языков и литератур* : VI Международная научно-практическая конференция. Труды и материалы. (Симферополь, 09–11 октября 2018 г.). Симферополь: «Издательство Типография «Ариал», 2018. С. 92–96.

48. Богданович Н. Опсценна лексика. *Зборник радова. Serbian Obscene Vocabulary*. Ниш : Просвета, 1998. 160 с.

49. Бодуэн де Куртенэ И. А. Предисловие к новому, исправленному и дополненному, изданию словаря Даля. *Бодуэн де Куртенэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию*: В 2 т. Москва : АН СССР, 1963. Т. 2. С. 236–237.

50. Боева Е. В. Засоби невічливості в сучасному прозовому дискурсі. *Записки з українського мовознавства*. 2016. Вип. 23. С. 196–203.

51. Бойко Б. Л. Проблемы непереводаемости (на материале военных текстов). *Вестник Московского университета. Сер. 22. Теория перевода*. 2010. № 1. С. 3–15. URL: http://www.esti.msu.ru/netcat_files/2308_90.pdf#page=66 (дата звернення: 14.05.2017).

52. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: проблеми семантики і функціонування : дис... д-ра філол. наук: 10.02.01 / НАН України; Інститут української мови. Київ, 2006. 501 с.

53. Бойко Т. В. Лінгвокультурний концепт MINNE/кохання в німецькій поезії мінезангу XII-XIV століть: структурний та семантичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2011. 20 с.

54. Бойко В. М., Давиденко Л. Б. Фразеологічна одиниця як об'єкт перекладу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 10 «Проблеми граматики і лексикології української мови»*. 2011. Вип. 8. С. 287–289.

55. Болдирєва М. Є., Сітко А. В. Переклад англомовних вигуків. *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика* : матеріали доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 6-7 квітня 2012 р.) / за заг. ред. А. Г. Гудманяна, С. І. Сидоренка. Київ : Аграр Медіа Груп, 2012. С. 196–199.

56. Бондаренко Е. В. Возможные миры поэта в переводе (на материале стихотворений И. Бродского). *Філологічні трактати*. 2015. Том 7. Вип. 1. С. 12–19.

57. Бондаренко К. Співвідношення сленгової лексики української та англійської мов: лексикографічний та перекладацький аспекти. *Наукові записки. Сер. «Філологічні науки»*. 2009. Вип. 81(4). С. 141–146.

58. Бондаренко Т. Чому німецькою важче образити корупціонера? URL: <https://www.dw.com/uk/чому-німецькою-важче-образити-корупціонера/a-17150592>. (дата звернення: 11.10.2013.)

59. Бондарко А. В. Функциональная грамматика : монография. Ленинград : Наука, 1984. 133 с.

60. Борис Д. Визначення сленгу у вітчизняній та зарубіжній термінологічних традиціях. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2015. Київ : ВПЦ «Київський університет». Вип. 51. С. 72–83.

61. Бороздина Г. В., Кормнова Н. А. Психология и этика делового общения: учебник для бакалавров ; под общ. ред. Г.В. Бороздиной. Москва : Юрайт, 2012. 463 с.

62. Борунов А.Б. Функции слов сниженного стилистического тона в художественной литературе (на материале современных американских романов). *LINGUA MOBILIS*. 2011. № 6(32). С. 12–17.

63. Бубенець А. В. Дацюк Н. В. Лексика обмеженого вжитку в ідіостилі Григора Тютюнника. *Освіта, наука та виробництво: розвиток і перспективи*.

матеріали II Всеукраїнської науково-методичної конференції (м. Шостка, 20 квітня 2017 р.). Суми : СумДУ, 2017. С. 48–49.

64. Бугера О. Соціальні діалектизми: історія розвитку та теоретичного опрацювання. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2011. Вип. 6(2). С. 30–38.

65. Бузаджи Д. М. Норма ненормативного: ругаємся адекватно. *Мосты*. 2006. № 1 (9). С. 54.

66. Бумар К. Лінгвокультурна адаптація вульгаризмів в українськомовних перекладах сучасної італійської прози. *Львівський філологічний часопис*. 2020. № 8. С. 20–25.

67. Бурда-Лассен О. В. Переклад як процес декодування ментальної ідентичності нації (на матеріалі українських і німецьких етнолексем міфологічного походження) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 2005. 20 с.

68. Быкова О. И. Лингвокультурологический подход к исследованию этноконотации. *Вестник ВГУ. Серия лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2001. № 2. С. 32–38.

69. Варій М. Й. Загальна психологія : навчальний посібник. 2-ге видан., випр. і доп. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 968 с.

70. Васильев А. И. Фразеологический словарь языка И. А. Бунина. Елец : Елецкий государственный университет им. И. А. Бунина, 2011. 400 с.

71. Великорода В. Б. Евфемізми рекламного дискурсу: прагматика, семантика, словотвір. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Філологічна*. 2011. Вип. 20. С. 25–30.

72. Венжинович Н. Ф. Фраземіка української літературної мови: когнітивний та лінгвокультурологічний аспекти : дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2018. 503 с.

73. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. В поисках новых путей развития лингвострановедения: концепция речеповеденческих тактик. Москва : Институт русского языка им. А.С. Пушкина, 1999. 84 с.

74. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Москва : Индрик, 2005. 1040 с.

75. Веселовський Д. Про галицькі матюки. 17.07.11. URL: <https://dubrova.if.ua/pro-galitski-matyuki/> (дата звернення: 5.09.2016).

76. Винничук Ю. Лаймося по-львівськи. *Поступ.* 1-8 грудня 2006 р. URL: <http://electric.org.ua/old/copypaste/lajmosya-po-lvivsky.html> (дата звернення: 10.09.2016).

77. Виноградов В. В. Лексикология и лексикография : избр. тр. Отв. ред. [и авт. предисл.] В.Г. Костомаров ; АН СССР, Отд-ние лит. и яз. Москва : Наука, 1977. 310 с.

78. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (Общие и лексические вопросы). Москва : ИОСО РАО, 2001. 224 с.

79. Виноградов В. С. Перевод. Романские языки: общие и классические вопросы. Москва : КДУ, 2009. 238 с.

80. Влодова О. Г. Оленяк М. Я. Семантичні особливості гри слів у розмовному жанрі (на матеріалі англomовного серіалу «Друзі»). С. 103–107. URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/3889/3922> (дата звернення: 03.06.2018).

81. Власян Г. Р. Проникновение ненормативной лексики в язык повседневного общения. *Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение.* 2014. Вып. 89, №7 (336). С. 15–17.

82. Влахов С., Флорин С. Непереваемое в переводе. Реалии. *Мастерство перевода*: сб. статей. 1969. Москва : Сов. писатель, 1970. С. 432–456.

83. Влахов С., Флорин С. Непереваемое в переводе. 2-е изд., испр. и доп. / под ред. Вл. Россельса. Москва : Высш. школа, 1986. 416 с.

84. Вовк Н. Майже половина українців використовують у своїй мові ненормативну лексику. *Україна молода.* 09.10.2013. URL: <http://vsiknygy.net.ua/news/31442/>. (дата звернення: 09.10.2013).

85. Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології. Київ : Мистецтво, 1995. 335 с.

86. Волинець Н. В. Проблеми перекладу ненормативних лексичних одиниць у художньому тексті. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. «Філологія»*. 2021. Т. 3, № 47. С. 82–87.

87. Волчанська М. Д. Зміст понять «компетенція» і «компетентність» у галузі методики навчання. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. 2010. Вип. 17. С. 23–29.

88. Воривода И. П. Сборник жаргонных слов и выражений, употребляемых в устной и письменной речи преступным элементом. Алма-Ата : Типография МВД КазССР, 1971. 106 с.

89. Вороничев О. Е. О лингвостилистических особенностях каламбура и каламбурной рифмы. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-klassifikatsii-kalambura> (дата звернення: 27.11.2016).

90. Вороніна К. В. Стратегія одомашнення під час перекладацького відтворення авторських okazionalizmів. *Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу: тези доповідей XI наукової конференції з міжнародною участю* (Харків, 15–16 квітня 2021 р.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. С. 19–20. URL: <http://foreign-languages.karazin.ua/resources/76f9338cfc271f008d1954f8a1b7fb91.pdf> (дата звернення: 10.02.2017).

91. Вундт В. Психология душевных волнений. *Психология эмоций: тексты*. Москва, 1984. С. 49–50.

92. Гаврилів О. Німецько-український словник лайливих слів. Львів : Апріорі, 2005. 144 с.

93. Гаврилів О. Германізми у львівському урбанолекті. URL: <https://everest-center.com/germanizmi-u-lvivskomu-urbanolekti/> (дата звернення: 18.02.2017).

94. Гаврилів О., Тимняк З. Особливості перекладу особових пейоративів (на прикладі німецької та української мов). *Іноземна філологія*. 2017. Вип. 130. С. 98–108.

95. Гаврилів Т. Переклади з української мови німецькою мовою з 1991 до 2012. Лютий 2013. URL: <http://www.bookplatform.org/images/activities/426/ukrainiangermantranslationsstudyukrhavryliv.pdf>. (дата звернення: 05.02.2016).

96. Гаврилюк Е. Еротичні імплікації рослинної символіки в українській календарній обрядовості. *Студії з Інтегральної Культурології. «Народознавчі Зошити»*. Львів, 1999. Спеціальний випуск № 2. С. 32–55.

97. Галаган В. Емотивність, експресивність та конотація як засіб вираження оцінки. *Наукові записки Сер. «Філологічні науки»*. 2008. Вип. 80. С. 171–178.

98. Галайчук А. Ю. Художні евфемізми та проблеми їх відтворення у перекладі. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 46(1). С. 231–239.

99. Галас А. Соціальна зумовленість розвитку перекладацьких стратегій. *Мова і суспільство*. 2010. Вип. 1. С. 189–198.

100. Галеева Н. Л. Перевод в культуре: уточнение статуса и понятий. *Критика и семиотика*. 2006. Вип. 9. С. 24–35.

101. Галинська О. М. Фразеологічні еквіваленти і аналоги як засоби відтворення ФО на позначення суб'єктивної оцінки людини в українській та англійській мовах. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ*. 2009. Вип. 19. С. 35–42.

102. Галь Н. Я. Слово живое и мертвое: Из опыта переводчика и редактора. 4-е изд., доп. Москва : Книга, 1987. 272 с.

103. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка. Москва : Изд-во литературы на иностранных языках, 1958. 459 с.

104. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка ; 3-е изд. Москва : Высшая школа, 1981. 334 с.

105. Гамзюк М. В. Емотивність фразеологічної системи німецької мови (досвід дослідження в синхронії та діяхронії): автореф. дис. ... доктора філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2001. 31 с.

106. Гамзюк М. В. Переклад німецьких прізвиськ німецькою мовою. *Наукові записки [КДПУ ім. В. Винниченка]*. 2011. Випуск 95(1). С. 333–336.

107. Гарбовский Н. К. Отражение как свойство перевода. *Вестник Московского университета. Сер. 22. Теория перевода*. 2008. № 4. С. 26–36.

108. Гарбовский Н. К. Перевод как художественное творчество. *Вестник Московского университета. Сер. 22. Теория перевода*. 2010. № 3. С. 4–16.

109. Гарбовский Н. К. Теория, методология и дидактика перевода. *Вестник Московского университета. Сер. 22. Теория перевода*. 2013. № 1. С. 14–34.

110. Гарлицька Т. С. Словотвірний потенціал жаргонної лексики. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер. Філологія*. Київ : КНЛУ, 2015. № 2., т. 18. С. 23–30.

111. Герасимова Н. И. «Примечания» как продукт рефлексии переводчика в философском переводе. *Слово, высказывание, текст в когнитивном, прагматическом и культурологическом аспектах: сб. ст. участников IV междунар. науч. конф.* (Челябинск, 25-26 апр. 2008 г.). / редкол.: д.филол.н., проф. Л. А. Нефедова (отв. ред.) и др.. Челябинск : ООО «Издательство РЕКПОЛ», 2008. Т. 3 С. 539–542. URL: [http://linguist-csu.narod.ru/Sborniki WUT2008_Vol3.pdf#page=542](http://linguist-csu.narod.ru/Sborniki_WUT2008_Vol3.pdf#page=542). (дата звернення: 01.12.2015).

112. Гладько С. В. Емотивність художнього тексту: семантико-когнітивний аспект (на матеріалі сучасної англomовної прози) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2000. 19 с.

113. Глазова О. Жаргон і сленг: як ставитися до них словеснику? *Методичні діалоги: Журнал для вчителів української мови й літератури*. 2013. № 9. С. 35–41.

114. Гнатюк В. Лірники. Лірницькі пісні, молитви, слова, звістки і т. п. про лірників повіту Буцацького. *Етнографічний збірник*. 1896. Вип. 2. С. 1–76.

115. Говердовский В. И. Коннотемная структура слова. Харьков : Харк. гос. ун-т, 1989. 95 с.

116. Голиборода І. М. Особливості перекладу реалій Галичини на англійську мову. *Український Науковий Збірник*. 2011. Вип. 123. С. 226–231.

117. Голод О. Є. Особливості семантики та функціонування пейоративної лексики в сучасній німецькій мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Львів, 2001. 18 с.

118. Горбач О. Арго українських лірників. *Наукові Записки Українського Вільного Університету (НЗУВУ)*. Мюнхен, 1957. Ч. 1. С. 5–44.

119. Горбач О. Лексика наших картярів і шахістів. *Вільне слово*. Торонто, 1960. С. 2–15.

120. Горбач О. Арго українських вояків. *НЗУВУ*. Мюнхен, 1963. Ч. 7. С. 138–173.
121. Горбач О. Вулично-тюремні арготизми у Франковій прозі. *ЗНТШ*. Нью-Йорк, 1963. Т. 177. С. 197–206.
122. Горбач О. Арго українських школярів та студентів. *НЗУВУ*. Мюнхен, 1966. С. 3–55.
123. Горбач О. Арго чернігівських прошарків і лірників: матеріали до української діалектології. *НЗУВУ*. Мюнхен, 1974. Вип. 4. С. 1–14.
124. Горбач О. Львівські проступницько-тюремні арготизми (до 1930-х р.). *НЗУВУ*. Мюнхен, 1983. Т. 10. С. 296–326.
125. Горбач О. Зібрані статті. Книга 1. Арго на Україні. Мюнхен, 1993. 359 с.
126. Горбач О. Арго в Україні. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. 686 с.
127. Государська О. В. Принципи організації знаково-символічної системи кодування інформації у різних лінгвокультурах. *Вісник КНЛУ. Сер. «Філологія»*. 2014. Т. 17, № 1. С. 46–53.
128. Грачев М. А. Русское арго : монография. Н. Новгород : НГЛУ им. Н. А. Добролюбова, 1997. 246 с.
129. Грачев М. А. Словарь тысячелетнего русского арго: 27 000 слов и выражений. Москва : РИПОЛ КЛАССИК, 2003. 1120 с.
130. Грачев М. А. Словарь современного молодежного жаргона. Москва : Эксмо, 2006. 672 с.
131. Грачев М. А., Мокиенко В. М. Русский жаргон: Историко-этимологический словарь. Программа «Словари XXI века». Москва : АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2008. 336 с.
132. Грек Л. В. Інтертекстуальність як проблема перекладу (на матеріалі англomовних перекладів української постмодерністської прози): автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 2006. 18 с.
133. Грещук В.В. Репрезентовані групи гуцульських діалектних слів у коломийках. *Літературне місто. Лінгвістичні студії. Онлайн-бібліотека*

української літератури. Випуск 20. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=8733> (дата звернення: 16.08.2021)

134. Григораш С. Лексика і фраземіка інтимної лірики (на матеріалі українського фольклору) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Івано-Франківськ, 2007. 20 с.

135. Гримич М. Етнолінгвістичні підходи до вивчення сороміцького фольклору. Рецензія на збірник «Українські сороміцькі пісні» / упоряд. Михайло Красиков. *Етнічна історія народів Європи*. 2004. Вип. 17. Київ : УНІСЕРВ. С. 133–136.

136. Грицак Л. Літературознавчі аспекти художнього перекладу в контексті новітніх наукових парадигм. *Українська мова та література*. 2006. № 47. С. 31–32.

137. Гришева К. А., Кондратей М. В., Ткаченко В. В. Ненормативная лексика, основные факторы ее употребления. *Молодой ученый*. 2014. № 6(65). С. 654–658. URL: <https://moluch.ru/archive/65/10707/> (дата звернення: 27.06.2021).

138. Гришаева Л. Глаголы поведения как семантический класс глаголов антропосферы: Когнитивный, семантико-структурный и функциональный аспекты описания (на материале современного немецкого языка): дисс. ... доктора філол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Ин-т языкознания РАН. Москва, 1999. 450 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/glagoly-povedeniya-kak-semanticheskii-klass-glagolov-antroposfery-kognitivnyi-semantiko-stru> (дата звернення: 08.10.2019).

139. Гудманиян А. Г. Відтворення власних назв у перекладі: дис. ... доктора філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Ужгород, 1999. 446 с.

140. Гудманиян А. Досягнення перекладознавства і теорії художнього перекладу як результат продуктивної перекладацької спадщини. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2016. № 33. С. 40–47.

141. Гудманиян А., Линтвар О. Розмовна лексика С. Жадана у романі «Ворошиловград» в англійському перекладі. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2019. № 39. С. 5–11.

142. Гудманян А. Г., Плетенецька Ю. М. Переклад жаргонізмів сленгу і пейоративної лексики художніх фільмів США. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. «Філологічні науки»*. 2014. № 3. С. 58–61.

143. Гудманян А., Струк І. Відтворення фонографічних аномалій діалектного мовлення в перекладі (на матеріалі творів Марка Твена та їх перекладів українською й російською мовами). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. Вип. 4. С. 52–55.

144. Гудманян А. Досягнення перекладознавства і теорії художнього перекладу як результат продуктивної перекладацької спадщини. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2016. Вип. 33. С. 40–47.

145. Гуйванюк Н. Емоційно-оцінна лексика у «Словнику буковинських говірок». *Мовознавчий вісник*. 2011. Вип. 12–13. С. 88–95.

146. Гумбольдт В. фон. О сравнительном изучении языков применительно к различным эпохам их развития. В. фон Гумбольдт. *Избранные труды по языкознанию* ; пер. с нем. / общ. ред. Г. В. Рамишвили. Москва : Прогресс, 2001. С. 307–323.

147. Гадамер Г.-Г. Читання і перекладання. *Герменевтика і поетика*. Київ : Юніверс, 2001. С. 145–152.

148. Данилевська О. Шкільні реалії у свідомості українських підлітків (за результатами соціолінгвістичного дослідження). *Українська мова*. 2009. № 1. С. 74–86.

149. Демецька В. В. Теорія адаптації в перекладі: автореф. дис. ... доктора філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 2008. 36 с.

150. Демецька В., Федорченко О. До проблеми перекладу кінотекстів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. «Лінгвістика»*. Херсон, 2010. С. 239–243.

151. Дем'янова Ю. О. Волюнтативи з негативною семантикою. Лінгвокультурологічна інтерпретація мотивів і образів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1. С. 173–179.

152. Денисова С. П. Функції перекладу Біблії в історії людства. *Наукові записки [КДПУ ім. В. Винниченка]. Сер. «Філологічні науки (мовознавство)»*. 2013. Вип. 116. С. 9–13.

153. Денисова С. П. Стан та перспективи перекладознавчих досліджень. *Вісник КНЛУ. Сер. «Філологія»*. 2014. Т. 17, № 1. С. 54–60.

154. Дзензелівський Й. Арго волинських лірників. *Українське і слов'янське мовознавство* : зб. праць. Львів, 1996. С. 310–348.

155. Дзензелівський Й. Український бурсацько-семінарський жаргон середини ХІХ ст. На матеріалах повісті Люборацькі А. Свидницького. *Українське і слов'янське мовознавство* : зб. праць. Львів : Наукове т-во ім. Т. Г. Шевченка, 1996. С. 353–359.

156. Дзябко Ю. М. Семантична структура термінологічного поля «мовна політика» в українській та японській мовах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». Львів, 2015. 20 с. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_dziabko.pdf (дата звернення: 11.09.2017).

157. Дитина Т. О. Мова як репрезентація соціальної влади: до питання перекладу регіональних варіантів англійської мови українськими діалектами (на матеріалі роману З. Сміт «Білі зуби» та його перекладів). *Іноземна філологія*. 2012. Вип. 124. С. 195–204.

158. Дідун Л. Інтенсивність як градуйована семантична категорія. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2018. № 15 (15). С. 84–92.

159. Дмитренко О. П. Особливості міжмовної еквівалентності фразеологічних одиниць на позначення соціально-економічних реалій у сучасній німецькій та українській мовах. *Система і структура східнослов'янських мов*. 2012. Вип. 4. С. 292–302.

160. Добровольский Б. Д. Лексические трудности перевода в лингвокультурном аспекте: на материале романа Кристи Вольф «Медея» и поэмы Венедикта Ерофеева «Москва-Петушки» : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Москва, 2009. 171 с.

161. Домашнев А. И. Проблемы классификации немецких социолектов. *Вопросы языкознания*. Москва, 2001. № 2. С. 127–139.

162. Донец П. Н. Теория межкультурной коммуникации: специфика культурных смыслов и языковых форм: дисс. ... доктора филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка». Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина. Харьков, 2003. 369 с.

163. Донец П. Н. Теория межкультурной коммуникации: специфика культурных смыслов и языковых форм : автореф. дис. ... доктора филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка». Волгоград, 2004. 40 с. URL: <http://cheloveknauka.com/v/116828/a/?#?page=1> (дата звернення: 15.06.2021).

164. Донец П. Н. Лингвокультурные контрасты и переводческие трансформации. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Іноземна філологія*. 2017. Вип. 85. С. 6–10.

165. Дорофеева М. С. Когнітивно-ситуативне моделювання у спеціальному перекладі. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2016. №30. С. 63–81.

166. Дорофеева М. С. Синергетика перекладу спеціальних текстів (німецько-український напрям) : монографія Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 520 с.

167. Дубягина О. П., Смирнов Г. Ф. Современный русский жаргон уголовного мира : словарь-справочник. Москва : Юриспруденция, 2001. 352 с.

168. Дурманенко А. Особливості перекладу українського молодіжного сленгу французькою мовою (на прикладі роману Любка Дереша «Культ»). *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2012. Вип. 41, ч. 1. С. 398–409.

169. Дурманенко А. Каламбур як проблема перекладу (на матеріалі роману Любка Дереша «Культ» та його перекладу французькою мовою). *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2013. Вип. 46, ч. 1. С. 487–498.

170. Евдокимова Е. М. Лексические интензивы и их роль в англоязычных научно-популярных текстах. *Вестник МГЛУ*. 2016. Вып. 13 (752).

URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/leksicheskie-intensivy-i-ih-rol-v-angloyazychnyh-nauchno-populyarnyh-tekstah>. (дата звернення: 27.04.2017).

171. Евстафиади О. В. Коммуникативные регистры и виды речи. *Филологические науки. Наука и современность*. 2010. С. 24–28.

172. Ейгер Г. В., Безуглая Л. Р., Бабич Е. Н. Интуиция как метод научного познания в лингвистике и переводоведении. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2016. № 84. С. 158–167.

173. Ейгер Г. В., Безуглая Л. Р. Процесс перевода как речемыслительная деятельность. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2017. № 85. С. 11–20.

174. Елистратов А. А. Эволюция понятия «жаргон» в отечественном языкознании: монография. Челябинск: Энциклопедия, 2013. 160 с.

175. Ельмслев Л. Язык и речь. *История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях*. Москва: Просвещение, 1965. Ч. 2. С. 47–65.

176. Еремеева Ю. Р. Синтаксические трансформации в процессе перевода с английского языка на французский *Филологические науки / 6. Актуальные проблемы перевода*. URL: http://www.rusnauka.com/11_NPE_2013/Philologia/6_133821.doc.htm. (дата звернення: 15.08.2020).

177. Ермакова О. П., Земская Е. А., Розина Р. И. Слова, с которыми мы все встречались: Толковый словарь русского общего жаргона: Ок. 450 слов / Под общим руководством Р. И. Розиной. Москва: Азбуковник, 1999. 320 с.

178. Ерофеева Т. И. Понятие «социолект» в истории лингвистики XX века. *Изменяющийся языковой мир*. Пермь, 2002. URL: <http://www.philology.ru/linguistics2/erofeeva-02.htm> (дата звернення: 18.05.2018).

179. Есперсен О. Философия грамматики. Изд. 2-е, стереотипное: пер. с англ. В. В. Пассека и С. П. Сафроновой / Ред. и предисл. Б. А. Ильиша. Москва: Эдиториал УРСС, 2002. 408 с.

180. Єлісова М. О. Особливості перекладу британського і американського студентського сленгу українською мовою. 2012. С. 27–33. URL:

http://philology.knu.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2012_41_2/027_033 (дата звернення: 18.05.2015).

181. Єловська Ю. В. Поняття табу та його класифікація в сучасному мовознавстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. «Філологія»*. 2014. Вип. 8 (2). С. 221–223.

182. Жельвис В. И. Слово и дело: юридический аспект сквернословия. *Юрислингвистика-2. Русский язык в его естественном и юридическом бытии*. Барнаул, 2000. С. 194–206.

183. Жельвис В. И. После брани. Сквернословие как социальная проблема в языках и культурах мира. Москва : Ладомир, 2001. 352 с.

184. Жельвис В. И. Инвектива: объем и дефиниция. *Языковое сознание: устоявшееся и спорное* : тезисы докладов XIV Международного симпозиума по психолингвистике и теории коммуникации (Москва, 29–31 мая 2003 г.) / Редактор Е. Ф. Тарасов. Москва : МГЛУ, 2003. С. 90.

185. Жельвис В. И. «Грубость»: Проблемы классификации лексики. *Фразеологизм и слово в национально-культурном дискурсе (лингвистический и лингво-методический аспект)* : мат-лы Международной научно-практической конференции, посвященной юбилею д. ф. н., проф. А. М. Мелерович. Москва–Кострома, 2008. С. 71–76.

186. Живов В., Тимберлейк А. Расставаясь со структурализмом (тезисы для дискуссии). *Вопросы языкознания*. 1997. № 3. С. 3–15.

187. Жуковский В. А. О басне и баснях Крылова. 1809. Русские писатели о переводе XVIII–XX вв. / Ю. Д. Левина и А. В. Фёдорова. Ленинград : Советский писатель, 1960. 696 с.

188. Забіяка В. А., Забіяка І. М. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування : навчальний посібник. Київ : Академія, 2014. 304 с.

189. Забужко О. «Психологічна америка» і азіатський ренесанс, або знову про Карфаген. *Сучасність*. 1994. Ч. 9. С. 141–161.

190. Загоровская О. В. Вариантность нормы в русском языке начала ХХІ века и задачи создания современного учебного нормативно-стилистического словаря. *Известия ВГПУ*. 2015. № 266(1). С. 185–191.

191. Зайцева І., Катречко О. Мова як культурний код нації. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2010. №14 (201), Ч. II. С. 54–59.

192. Засєкін С. В. Динаміка художнього перекладу в контексті «гіпотези новотлумачення». *Актуальні питання іноземної філології*. 2015. № 2. С. 71–76.

193. Застровська С. О., Найдюк О. В. Невербальні прецедентні феномени у німецькомовному дискурсі. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія*. 2019. Випуск 38. Том 2. С. 83–87.

194. Зеленин Д. К. Табу слов у народів восточної Європи і северної Азії: Ч. II. Запрети в домашній життєві. *Сб. музея антропологии и этнографии*. 1929. Т. IX. 164 с.

195. Зиявидинова А. Особенности употребления лексики ограниченного употребления в русском языке (на материале диалектизмов). *Наука и инновация*. Душанбе, 2014. № 3. С. 154–157.

196. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів : Вища школа, 1983. 175 с.

197. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад. Львів : ЛНУ, 1989. 210 с.

198. Зорівчак Р. П. І ще про переклад як націєтворчий чинник. *Урок української*. 2005. № 1/2. С. 52–54.

199. Зорівчак Р.П. Засновник українського перекладознавства Каменяр. *Інформаційно-аналітичний часопис Львівського національного університету імені Івана Франка*. 2016. №3-4 (березень-квітень). URL: <https://kameniar.lnu.edu.ua/?p=5347> (дата звернення: 17.10.2020).

200. Зубайраєва М. Градационность качественного признака (на материале чеченского и английского языков) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.02 «Языки народов Российской Федерации (чеченский и ингушский)». Грозный, 2008. 22 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/ gradatsionnost->

kachestvennogo-priznaka-na-materiale-chechenskogo-i-angliiskogo-yazykov/read.
(дата звернення: 28.09.2020).

201. Зубков М. Практичний словник синонімів української мови. Харків : Весна, 2008. 720 с.

202. Зубрик А. Р. Перекладацький аспект нелітературної лексики у творах художньої літератури. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. «Філологічні науки (мовознавство)»*. 2017. № 7. С. 67–70.

203. Зьобро О. Лесь Подерв'янський. Лайка – страшна зброя. Нею треба вміти володіти. *Високий замок*. 07.11.2012. № 210 (4834). URL: <https://wz.lviv.ua/article/120963-les-poderv-yanskyi-laika-strashna-zbroia-neiu-treba-vmity-volodity>. (дата звернення: 6.03.2019).

204. Иванов В. В. Невли. *Статистический листок*. 1883. № 10. С. 153–156.

205. Иванова Е. В. К проблеме исследования экологического дискурса. *Политическая лингвистика* 3 (23). 2007. С. 134–137.

206. Иванова Е. В. Цели, задачи и проблемы эколлингвистики. *Экологическое сознание и эколлингвистика. Вестник ЧГПУ*. 2012. № 7. С. 252–262.

207. Изард К. Э. Психология эмоций = The Psychology of Emotions : пер. с англ. А. М. Татлыбаевой. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 464 с.

208. Іваницька М. Л. Мовна особистість перекладача як чинник впливу на продукт перекладу (на матеріалі роману Б. Леберта «Крейзі»). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2012. Вип. 21. С. 147–159.

209. Іваницька М. Л. Молодіжний сленг в оригіналі та в перекладі: вплив особистості перекладача на адекватність відтворення. *Германістика у ХХІ столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика* : тези доповідей II Всеукраїнської наукової конференції германістів з міжнародною участю. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. С. 46–48.

210. Іваницька М. Л. Особистість перекладача в українсько-німецьких літературних взаєминах : монографія. Чернівці: Книги. ХХІ, 2015. 607 с.

211. Іваницька М. Л. Особистісний вимір в історії українсько-німецького художнього перекладу (від середини ХІХ до початку ХХІ століття) : автореф. дис. ... доктора філол. наук; спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2016. 39 с.

212. Івасюк О. Я. Теорія і практика віршового перекладу (на матеріалі творів Маргот Озборн та їх українських перекладів) : навчальний посібник. Чернівці : Рута, 2006. 124 с.

213. Ігнатенко І. Жіноче тіло у традиційній культурі українців. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 224 с.

214. Ігнатенко І. Чоловіче тіло у традиційній культурі українців. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 223 с.

215. Кавун Н. Теорія художнього перекладу в сучасній літературознавчій рецепції: лексичний аспект. *Вісник Черкаського університету. Сер. «Філологічні науки»*. Черкаси, 2013. № 5 (258). С. 41–44.

216. Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка : кол. монография / Бондаренко Е. В., Мартынюк А. П., Фролова И. Е., Шевченко И. С. ; под ред. И.С. Шевченко. Харьков : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2017. 246 с.

217. Калиновська О. В. Проблеми лексикографічного опису ідеологічно забарвлених лексичних одиниць. *Наукові записки НаУКМА. Сер. «Філологічні науки»*. 2008, Т. 85. С. 35–39.

218. Кальниченко О. А. Теорія перекладу: для студентів 3-4 курсів ф-ту «Референт-перекладач», які навчаються за спеціальністю 035 Філологія (Переклад) / Нар. укр. акад., [каф. теорії та практики перекладу ; авт.-упор. О. А. Кальниченко. Харків : Вид-во НУА, 2017. Ч. 1. 64 с.

219. Кальниченко Н. М., Зарубіна З. В. Вплив чинників культури на переклад. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. 28. С. 134–137.

220. Карабан В. І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову : навчальний посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця : Нова книга, 2003. 608 с.

221. Карасик В. И. Язык социального статуса. Москва : Гнозис, 2002. 333 с.

222. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва : Гнозис, 2004. 390 с.

223. Карачова Д. В., Бовкун В. О. Специфічні характеристики сленгізмів та труднощі їх перекладу українською мовою. *Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу* : тези доповідей XI наукової конференції з міжнародною участю (Харків, 15–16 квітня 2021 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. С. 37–38. URL: <http://foreign-languages.karazin.ua/resources/76f9338cfc271f008d1954f8a1b7fb91.pdf> (дата звернення: 15.06.2021).

224. Каширіна І. В. Ритмомелодійність перекладів С. Караванського. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. «Філологія»*. 2015. Т. 2. № 18. С. 132–134.

225. Киенко Т. С. Ненормативная лексика как социальный феномен (анализ опроса жителей провинциального российского города). *Социологические исследования*. 2016. № 5. С. 124–133.

226. Кислицына Н. Н. Эколингвистика – новое направление в языкознании. *Культура народов Причерноморья*. 2003. № 37. С. 42–45.

227. Китаев-Смык Л. А. Сексуально-вербальные защита и агрессия (матерная речь и матерная ругань). *Речевая агрессия в современной культуре*. Челябинск : Челябинский гос. ун-т, 2005. С. 17–21.

228. Китаев-Смык Л. Организм и стресс: стресс жизни и стресс смерти. Москва : Смысл, 2012. 464 с.

229. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Теорія та практика перекладу (німецька мова) : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця : Нова книга, 2006. 592 с.

230. Клепуц Л. Естетика художнього слова та соціокультурні табу. *Вісник Львівського університету. Сер. «Філологія»*. 2009. Вип. 46, Ч. 1. С. 155–161.

231. Клепуц Л. Стратегії класифікації ненормативної лексики. *Humanities & Social Sciences*. 2009. С.84–87. 14–16 may 2009, Lviv. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6678/1/30.pdf> (дата звернення: 11.09.2016) (дата звернення: 13.09.2017).

232. Клепуц Л. Особливості емансипаційної функції ненормативної лексики у творчості Оксани Забужко і Анжели Картер. *Літературознавчі обрії*. 2010. Вип. 16. С. 247–252.

233. Клименко О. Л. Основні труднощі адекватного перекладу нестандартної лексики англійської мови. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/10328/1/Klumenko.pdf>. (дата звернення: 26.11.2019).

234. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика. Москва : Эдиториал УРСС, 2000. 352 с.

235. Ковалев Г. Ф. Русские писатели о русском мате. *Язык, коммуникация и социальная среда*. Воронеж, 2004. Вып. 3. URL: <http://www.philology.ru/linguistics2/kovalyov-04.htm> (дата звернення: 15.08.2016).

236. Ковалев Г. Ф. Русский мат следствие уничтожения табу. *Культурные табу и их влияние на результат коммуникации : сб. науч. трудов*. Воронеж : ВГУ, 2005. С. 184–197.

237. Ковганюк С. Практика перекладу. Харків : Наука, 1989. 219 с.

238. Ковтюх С. Різниця між поняттями «активний словник», «загальновживана», «міжстильова» та «емоційно нейтральна» лексика. *Наукові записки ЦДПУ. Сер.: Філологічні науки* / ред. кол.: О. А. Семенюк [та ін.]. Кропивницький : «КОД», 2018. Вип. 165. С. 227–232.

239. Кодухов В. И. Общее языкознание. Москва : Высшая школа, 1974. 303 с.

240. Козак Т. Б. Адекватність та еквівалентність перекладу. *Наукові записки. Сер. «Філологічна»*. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». Вип. 25. 2012. С. 56–57.

241. Козлова О.А. Градиентный характер ненормативности. *Филология и человек*. 2009. №3. С. 147–153. URL: <http://elibrary.ru/item.asp?id=12922982> (дата звернення: 31.07.2019).

242. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: монографія. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.

243. Козырева М. М. Особенности употребления ненормативной лексики и сложности ее перевода с английского языка на русский (на материале фильма «Дневник Бриджит Джонс». *Вестник РГГУ. Сер. «Литературоведение. Языкознание. Культурология»*. 2012. № 8 (88). С. 87–94.

244. Коломиец Е. А. Русско-немецкий словарь современного молодежного жаргона: около 2000 слов и выражений. Москва: АСТ: Восток-Запад, 2005. 326 с.

245. Коломієць, Л. В. Мова перекладу як реалізація методологічної моделі тексту перекладу (на матеріалі українських перекладів історичної хроніки В. Шекспіра «Генріх IV»). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Іноземна філологія*. 2003. Вип. 34/36. С.99–103.

246. Коломієць Л. Концептуально-методологічні засади українського поетичного перекладу: монографія. Київ: ВПЦ Київський університет, 2004. 522 с.

247. Коломієць Л. В. Перекладознавчі семінари: методологічно-стильові орієнтири в українському поетичному перекладі від кінця ХІХ до початку ХХІ століття (на матеріалі перекладів англomовної поезії та поетичної драми): навчальний посібник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 495 с.

248. Коломієць Л. Український художній переклад та перекладачі 1920-30-х років. Вінниця: Нова Книга, 2015. 360 с.

249. Колошук Н. Г. Табірна проза як літературний феномен ХХ століття: (на матеріалі української, російської, білоруської та польської літератур): автореф. дис. ... доктора філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література»; 10.01.03 «Література слов'янських народів». Київ, 2007. 40 с.

250. Колшанский Г. В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке. Москва: Наука, 1975. 232 с.

251. Колядич Ю. В. Міжмовні трансформації у світлі теорії еквівалентності перекладу. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1929/12Колядич.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 17.12.2019).
252. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва : Высшая школа, 1990. 253 с.
253. Комиссаров В. Н. Слово о переводе (очерк лингвистического учения о переводе). Москва : Международные отношения, 1995. 239 с.
254. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва : ЭТС, 2001. 424 с.
255. Комлев Н. Г. Компоненты содержательной структуры слова. Москва : Моск. ун-т, 1969. 192 с.
256. Кондратьева Г. Особенности перевода и семантики поэтических произведений. URL: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/fil_2008_1_2/2008-26-06/016.pdf. (дата звернення: 2.04.2018).
257. Кондратюк О. Молодіжний сленг як мовне явище. *Ї: незалежний культурологічний часопис*. Львів, 2005. № 38. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n38texts/38-zmist.htm>. (дата звернення: 9.11.2020).
258. Коптілов В. В. Першотвір і переклад: Роздуми і спостереження. Київ : Дніпро, 2002. 216 с.
259. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. Київ : Юніверс, 2003. 280 с.
260. Корабльова В. М. Тематизації ідеології в постмодерністичних концепціях. *Гілея: науковий вісник*. 2012. Вип. 59 (№4). С. 331–336.
261. Корунець І. Просодійні елементи як об'єкт відтворення в перекладі. *Всесвіт*. 2000. № 3–4. С. 150–160.
262. Корунець І. В. Теорія та практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця : Нова книга, 2001. 448 с.
263. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства : підручник. Вінниця : Нова книга, 2008. 512 с.

264. Косериу Э. Синхрония, диахрония и история. *Новое в лингвистике*. Москва : Издательство иностранной литературы, 1963. Вып. 3. С. 143–343.
265. Костін Я., Ткачук В. Особливості перекладу англomовних фразеологічних одиниць. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль : ТНПУ, 2012. Вип. 34. С. 372–380.
266. Косцинский К. Ненормативная Лексика и Словари (К постановке вопроса). *Russian Linguistics*. Vol. 4. No. 4, 1980. P. 363–395.
267. Котелевець К. В. Поняття «код» в аспекті лінгвістичної термінології. 2011. С. 181–186. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/ Mik_201114_ 5_34.pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/Mik_201114_5_34.pdf). (дата звернення: 11.07.2017).
268. Котелевець К. В. Шкільний сленг як компонент молодіжного сленгу. URL:[http://www-philology.univer.kharkov.ua/nauka/ebooks/visnyk1014/](http://www-philology.univer.kharkov.ua/nauka/ebooks/visnyk1014/content/kot_) content/ kot_. (дата звернення: 22.05.2015).
269. Коцюба З. Г. Експресивність номінативних речень як перекладознавча проблема (на матеріалі англійської та української мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 2001. 21 с.
270. Коць Т. А. Літературна норма і сучасні глобалізаційні процеси. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Філологія. 2014. 50. С.59–61.
271. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. 2-ге вид. Київ : Академія, 2005. 368 с.
272. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 424 с.
273. Кочур Г. Література та переклад: Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв'ю / упоряд.: А. Кочур, М. Кочур; передм. І. Дзюби, Р. Зорівчак. Київ : Смолоскип, 2008. 612 с.
274. Крайній Іван. Знавець заклинань і хранитель прокльонів. *Україна молода*. № 106. 15.06.2007. URL: [http://www.umoloda.kiev.ua/number/ 936/164/ 34070/](http://www.umoloda.kiev.ua/number/936/164/34070/) (дата звернення: 25.07.2017).

275. Крапивкина О. А. О культурно-ориентированных стратегиях перевода.
URL: http://xn--e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/txt/scientific_conference_35/zbornik_Szczecin_35_5_1.pdf#page=84. (дата звернення: 19.10.2016).
276. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман. *Вестник МГУ. Серия 9 «Филология»*. 1995. № 1. С. 97–124.
277. Крысин Л. П. Литературная норма и вариативность языковых единиц.
URL: <http://uapryal.com.ua/scientific-section/l-p-kryisin-moskva-literaturnaya-norma-i-variativnost-yazykovyih-edinit/> (дата звернення: 16.08.2019).
278. Крысин Л. П. Языковая норма: жесткость vs толерантность. *Массовая культура на рубеже XX–XXI веков: Человек и его дискурс* : сборник науч. трудов / Под ред. Ю. А. Сорокина, М. Р. Желтухиной; ИЯ РАН. Москва : Азбуковник, 2003. С. 57–66.
279. Крысин Л. П. Языковая норма и речевая практика. *Отечественные записки*. Москва, 2005. № 2(23). С. 35–46.
280. Крысин Л. П. Вариативность нормы как естественное свойство литературного языка. *Известия РАН. Серия литературы и языка*. 2011. Т. 70, №4. С. 3–8.
281. Крячко В. Соціодіагностичний ракурс української ментальності : монографія. Київ : Вид-во ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2012. 248 с.
282. Кузенко Г. М. Перекладацька компетентність у професійній діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. «Філологія»*. 2016. № 25. С. 169–172.
283. Кузнєцова Т. В. Аксіологічний потенціал мовного коду в сучасній масмедійній комунікації (на матеріалі українських видань). *Interaktion von Internet und Stilistik, Internet und Stil* / Hrsg. v. Tošović B., Wonisch A. Graz : Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität, 2016. S. 118–126.
284. Кульчицька О. В. Структура пейоративних прикметників у описі персонажів циклу романів «Сутінкова Сага» Стефані Майер (на матеріалі циклу романів «Сутінкова Сага» Стефані Майер). *Вісник Львівського університету. Сер. «Іноземні мови»*. 2012. Вип. 19. С. 263–269.

285. Кульчицька О. В. Мовні засоби реалізації пейоративності в романах С. Майєр : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2019. 20 с.

286. Куликова М. Н. Фонографическая стилизация речи (на материале перевода англоязычной литературы на русский язык) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Санкт-Петербург, 2011. 20 с.

287. Кунин А. В. Механизмы окказиональной фразеологической номинации и проблема оценки. *Вопросы фразеологии*. 1980. Вып. 168. С. 158–185.

288. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. Москва : Высшая школа, 1986. 488 с.

289. Куняк Я. Коломийки Прикарпаття. Науково-популярне видання / Збірник та впорядник Я. Куняк. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2006. 600 с.

290. Курагіна Л. П. Табу як лінгвістичне явище (на прикладі німецької лінгвокультури). *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Філологічні науки*. 2016. Кн. 1. С. 51–56.

291. Куценко Л. В. Вигуківі фразеологізми в сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ, 1995. 20 с.

292. Лабутина И. Г. Ментальность в контексте концептуальной системы языкового носителя : социально-философский анализ : автореф. дисс. ... канд. филос. наук : спец. 09.00.11 «Социальная философия». Краснодар, 2014. 30 с.

293. Лабутина И. Г., Волкова П. С. Ментальность как феномен культуры: социально-философский анализ : монография. Москва : ФГНУ ИСП РАО, 2013. 150 с.

294. Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість : підручник. 4-те вид. Київ : Знання-Прес, 2006. 591 с.

295. Ларина Т. В. Категория вежливости и стиль коммуникации. Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций. Москва : Рукописные памятники Древней Руси, 2009. 512 с.

296. Ларина Т. В. Прагматика эмоций в межкультурном контексте. *Вестник РУДН. Серия «Лингвистика»*. 2015. № 1. С. 144–163.

297. Ларина Т. В., Озюменко В. И., Горностаева А. А. Сквернословие в речи носителей английского языка: функционально-прагматический аспект. *Вопросы психолингвистики*. Москва, 2012. № 2 (160). С. 30–39.
298. Левицька Л. Я, Микитка І. С. Німецький молодіжний сленг та його лексико-семантичні особливості. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2013. № 1052. С. 94–99.
299. Лесюк М. Не оскверняймо душі й уста свої! *Доля моєї мови*. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2004. С. 266–270.
300. Лесюк М. Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району). Івано-Франківськ : Нова зоря, 2008. 328 с.
301. Лесюк М. Еротизм в українському пісенному фольклорі: лінгвістичний аспект. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. 244 с.
302. Линтвар О. М. До проблеми художнього перекладу. *Наукові записки. Сер. «Філологічна»*. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2012. Вип. 30. С. 144–147.
303. Литвинов В. А. Исторический характер лингвистической нормы. *Российский гуманитарный журнал*. Санкт-Петербург, 2013. Т. 2, № 1. С. 94–10.
304. Литератор без мата — как пианист с девятью пальцами» / беседовал Д. Ткачев. *МК-Бульвар*. 2002. 25 мая. С. 6-7.
305. Лихачев Д. Черты первобытного примитивизма воровской речи. *Язык и мышление*. Москва; Ленинград, 1935. Т. 3–4. С. 47–100.
306. Лотман Ю. М. Память культуры. *Ю. М. Лотман. Семиосфера*. Санкт-Петербург : Искусство-СПб, 2000. С. 614–621.
307. Лукин О. В. Новые направления современного языкознания (2-я половина XX века – XXI век) : учебное пособие. Ярославль : РИО ЯГПУ, 2015. 80 с.
308. Луцька К. Новий книжковий tranzyt у Лейпцигу: черга нових імен. 13.03.2013. URL: <https://www.dw.com/uk/новий-книжковий-tranzyt-у-лейпцигу-черга-нових-імен/a-16665925>. (дата звернення: 25.07.2013).

309. Майже половина українців використовують у своїй мові ненормативну лексику. *Україна молода*. 09.10.2013. URL: <http://vsiknygy.net.ua/news/31442/> (дата звернення: 10.11.2014).

310. Мак Киенго Уоллер. Словарь русской брани: А-А-ЯЯ / Вступ. ст. В. М. Мокиенко; Ред. Л. В. Матвеев. Калининград: ТОО «КЛ и МА-Т», Б. г., 1997. 263 с.

311. Маклакова Е. А. Теоретические принципы семной семасиологии и лексикографическое описание языковых единиц (на материале наименований лиц русского и английского языков): дис. ... доктора филол. наук : 10.02.19. Воронеж : Воронежский гос. ун-т, 2013. 367 с.

312. Максименко Н. Австрійський та швейцарський варіанти німецької літературної мови. *Філологія. Мовознавство. Наукові праці*. 2009. Випуск 106. Том 119. Видання ЧДУ імені Петра Могили. С. 35–39.

313. Малютина С. А., Ворожбитова А. А. Вербально-семантическая инструментовка экскурсионного дискурса (лексический уровень) в лингвориторической парадигме. *Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики*. 2019. URL: <http://philjournal.ru/upload/2019-4/34-44.pdf> (дата звернення: 14.11.2020).

314. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика. Минск : ТетраСистемс, 2005. 256 с.

315. Мартос С., Лисюк К. Взаємодія професійно орієнтованих жаргонів і молодіжного сленгу. *Науковий вісник ХДУ. Сер. «Лінгвістика»*. Херсон : ХДУ, 2013. Вип. 17. С. 90–94.

316. Матющенко Д. Ритмомелодика як засіб передачі підтексту в циклі Івана Буніна «Темные аллеи». *Літературознавчі обрії. Праці молодих учених*. 2010. Вип. 16. С. 100–105

317. Махній М. Зачарована етноеротика: Метаморфози українського лібідо. Чернігів : Видавець Лозовий В.М., 2012. 320 с.

318. Мац І. І. Різновиди емоцій та способи їх вербалізації (на матеріалі англійської мови). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2003. Вип. 11. С. 181–183.

319. Мельник Л. В. Культурно-національна конотація українських фразеологізмів : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Донецьк, 2001. 16 с.

320. Мельниченко Г. В. Етнічні корені обценної лексики. *Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського*. 2009. URL: www.confcontact.com/2009_03_18/fk4_melnichenko.htm. (дата звернення: 08.05.2017).

321. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика. Москва : Аспект Пресс, 1996. 207 с.

322. Мещанинов И. И. Члены предложения и части речи. Ленинград : Наука, 1978. 388 с.

323. Мещеряков А. С., Косникова А. Ю. О выявлении компонентного состава переводческой компетентности. *Ежемесячный теоретический и научно-методический журнал*. 2011. № 12. С. 5–8. URL: <http://www.portalspo.ru/Journals/2011/%D0%A1%D0%9F%D0%9E%2012%202011.pdf#page=5> (дата звернення: 13.11.2016).

324. Миньяр-Белоручев Р. К. Общая теория перевода и устный перевод. Москва : Воениздат, 1980. 237 с.

325. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. Москва : Московский лицей, 1996. 208 с.

326. Миньяр-Белоручев Р. К. Как стать переводчиком? Москва : Готика, 1999. 176 с.

327. Мирошниченко В. В. Містерія художньої творчості й переклад. *Вісник Сумського державного університету. Сер. «Філологія»*. 2003. № 4(50). С. 158–162.

328. Михайленко О. А. Поняття «Перекладацькі стратегії» як складова стратегічної компетенції. *Наукові записки [Національного педагогічного*

університету ім. М. П. Драгоманова]. Сер. «Педагогічні та історичні науки». 2014. Вип. 121. С. 148–154.

329. Михайленко О. О. Стратегія перекладу як складова алгоритму операційної діяльності перекладача. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2011. Вип. 34. С. 32–37.

330. Мізін К. І. Зіставно-лінгвокультурологічне вивчення усталених порівнянь: часовий код культури (на матеріалі англійської, німецької, української та російської мов). *Наукові записки [КДПУ ім. В. Винниченка]. Сер.: Філологічні науки (мовознавство)*. 2011. Випуск 95 (1). С. 85–89.

331. Мізін К. І. Методологічна валідність лінгвокультурології VS зіставної лінгвокультурології: аргументи та контраргументи. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Сер. : Філологічні науки*. 2015. № 2. С. 104–110.

332. Мізін К. І. Методологічні проблеми відтворення «чужокультурної» інформації в мовних знаках: симбіоз зіставної лінгвокультурології та перекладознавства. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Випуск 10. С. 294–300.

333. Мізін К. І. Уникнення перекладацьких помилок при відтворенні англійською мовою назв «чужих» емоцій: корпуснобазована методика. *Лінгвістичні студії*. 2021. Вип. 41. С. 341–352.

334. Мізін К., Кучеренко І. «Мовна особистість», її лінгвокультурний «ореол» та принципи його відтворення в «чужій» концептній картині світу. *Наукові записки [КДПУ ім. В. Винниченка]. Сер. : Філологічні науки (мовознавство)*. 2016. Випуск 144. С. 69–73.

335. Мілева І. В. Евфемістичні фразеологізми сфери подружнього життя (фрагмент діалектного словника). *Лінгвістика*. 2012. № 3(1). С. 160–169.

336. Мовна М. Книга Олекси Горбача «Арго в Україні» як джерело вивчення львівської говірки першої третини ХХ ст. *Вісник Львівського університету. Сер. «Книгознавство»*. Львів, 2008. Вип. 3. С. 302–307.

337. Модестов В. С. Художественный перевод: история, теория, практика. Москва : Издательство Литературного института им. А. М. Горького, 2006. 463 с.

338. Мокиенко В. М. Русская бранная лексика: цензурное и нецензурное. *Русистика*. Берлин, 1994. № 1/2. С. 50–73.

339. Мокиенко В. М. Словарь русской бранной лексики: (матизмы, общенизмы, эвфемизмы с историко-этимологическими комментариями): АА-ЯЯ. Berlin : Dieter Lenz Verlag, 1995. 151 S.

340. Мокиенко В. М., Никитина Т. Г. Русское сквернословие. Краткий, но выразительный словарь. Москва : ЗАО «ОЛМА Медиа Групп», 2008. 384 с.

341. Морозова Е. И. Экологизм как альтернатива антропоцентризму в лингвистических исследованиях. *Doctrina multiplex, veritas una / Учень багато, істина одна* : зб. праць до ювілею І.Р. Буніятової. Київ : ун-т імені Б. Грінченка, 2018. С.219-230.

342. Москвин В. П. Правильность современной русской речи. Норма и варианты. Волгоград : Перемена, 2004. 149 с.

343. Москвина Н. Р. Ненормативная лексика как социокультурная проблема современной молодежи. *Социокультурное развитие большого Урала: тренды, проблемы, перспективы* : материалы юбилейной Всероссийской научно-практической конференции XX Уральские социологические чтения (Екатеринбург, 27-28 февраля 2015 г.) / под общ. ред. Ю. Р. Вишневого. Екатеринбург : УрФУ, 2015. С. 306–310. URL: <http://hdl.handle.net/10995/31919> (дата звернення: 09.03.2017).

344. Мягкова Е. Ю. Эмоционально-чувственный компонент значения слова: вопросы теории: автореф. дисс. ... доктора филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка». Москва, 2000. 43 с.

345. Найда Ю. Наука перевода. *Вопросы языкознания*. 1970. № 4. С. 3–14.

346. Некряч Т. Є., Чала Ю. П. Через терни до зірок: труднощі перекладу художніх творів : навчальний посібник. Вінниця : НОВА КНИГА, 2008. 200 с.

347. Некряч Т. Є., Чала Ю. П. Вікторіанська доба в українському художньому перекладі. Київ : Кондор, 2013. 187 с.

348. Нелюбин Л. Л., Хухуни Г. Т. Наука о переводе. История и теория с древнейших времен до наших дней : учебное пособие. Москва : Флинта, 2006. 412 с.

349. Нечипоренко А. Рецензія. Тороп П. Тотальний переклад. URL: <http://www.philosophy.ucu.edu.ua/content.php?id=69>. (дата звернення: 03.01.2019).

350. Нечипоренко М. Ю. Шляхи збереження авторських імплікацій та національного колориту при відтворенні реалій із романів Ю. Андруховича англійською та польською мовами. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2006/1/15.pdf>. (дата звернення: 25.04.2016).

351. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения : учеб. пособие. Москва : Высшая Школа, 1988. 168 с.

352. Никитина Т. Г. Молодежный сленг. Толковый словарь. 2-е изд., испр. и доп. Москва : АСТ Астрель, 2009. 1102 с.

353. Николаева Т. А. Ненормативная лексика русского языка в лингвоэкспертной практике. *Форум молодых ученых*. 2019. №2(30). С. 1103–1108.

354. Николайчик Ф. Отголосок лирического языка. *Киевская старина*. 1890. Кн. IV. С. 121–130.

355. Ніколаєва Т. М. Перекладацькі стратегії в англо-українському просторі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Сер. «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2018. Т. 29(68), № 1. С. 110–115.

356. Новицкая О. В. Ненормативная лексика как элемент речевой характеристики персонажа: диалектизмы, вульгаризмы, жаргонизмы в художественном переводе. *Вестник МГЛУ. Гуманитарные науки*. 2017. Вып. 10 (783). С. 203–214.

357. Норман Ю. Игра на гранях языка. Москва : Флинта; Наука, 2006. 142 с.

358. Нурушева Д. А. Эколингвистика как раздел языкознания. *Фундаментальные исследования*. 2014. № 5 (часть 4). С. 890–893.

359. Озюменко В. И. Норма и узус: грамматический аспект. *Кафедраальный вестник. Первый профессиональный университет*. 2007. № 3. С. 76–84.

360. Оніщенко Н. А. Стилiстичнi та семантичнi характеристики конотативної системи сучасної нiмецької фразеологiї: дис. ... канд. фiлол. наук : 10.02.04. Харкiв : ХНУ iменi В. Н. Каразiна, 2003. 251 с.

361. Оржеховський С. Полiтика лайки: чи можливий мат у солов'яній мовi? (понедiлок, 23 сiчня 2012). URL: <https://archive.prostory.net.ua/ua/articles/481-2012-01-23-12-58-29>. (дата звернення: 28.10.2015).

362. Осипов П. Переклад: ремесло чи мистецтво? (Лiтературний текст у мiжкультурнiй комунiкацiї). *Науковi записки [КДПУ iм. В. Винниченка]. Сер. «Фiлологiчнi науки (мовознавство)»*. 2013. Вип. 116. С. 85–88.

363. Осипова Т. В. Культурологический аспект и его передача при переводе художественных текстов. *Вестник Московского государственного лингвистического университета. Гуманитарные науки*. 2018. №1 (789). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturologicheskiy-aspekt-i-ego-peredacha-pri-perevode-hudozhestvennyh-tekstov> (дата звернення: 24.08.2019).

364. Осовська І. М. Пейоративи в нiмецькомовному матримонiальному сiмейному спiлкуваннi. *Науковий вiсник Волинського нацiонального унiверситету iменi Лесi Українки. Фiлологiчнi науки. Мовознавство*. 2012. Вип. 22. С. 76-80.

365. Павленко Д. Леся Ставицька видала книгу «Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її вiдповiдникiв. Обсценiзми, евфемiзми, сексуалiзми». Интерв'ю. *Starlife*. 25 березня 2008. URL: <http://starlife.com.ua/posts/848.html>. (дата звернення: 19.05.2016).

366. Паламарчук О. Л. Вопросы перевода ономастической лексики в славянских языках. *Современные славянские культуры: развитие, взаимодействие, международный контекст*. Киев : Наукова думка, 1982. С. 398–401.

367. Палій В. Семантичнi та прагматичнi особливостi функцiонування iнвектив у французькiй мовi. *Науковi записки. [Нацiонального унiверситету «Острозька академiя»]. Сер. «Фiлологiчна»*. 2013. Вип. 37. С. 237–239.

368. Паршин А. Н. Теория и практика перевода. Москва : Высшая школа, 1995. 167 с.

369. Паславська А. Про штуку перекладання Івана Франка. *Наукові записки [КДПУ ім. В. Винниченка]. Сер. «Філологічні науки (мовознавство)»*. 2014. Вип. 126. С. 59–64.
370. Пашутин С. Конфліктологія. Беседа о ненормативной лексике. *Управление персоналом*. 2008. № 15. С. 84–92.
371. Пентиліук М. І., Маруніч І. І., Гайдаєнко І. В. Ділове спілкування та культура мовлення : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 224 с.
372. Перепечкіна С. В. Соціолект преподавателя Германии: понятие и фоностилистические особенности. *Культура народов Причерноморья*. 2001. № 19. С. 55–59.
373. Перетокіна В. Ф. Англійський молодіжний сленг та його переклад. *Англїстика та американїстика*. 2013. Вип. 10. С. 129–133.
374. Петрова Л. А. Лексика ограниченного использования в авторском метаязыковом пространстве. *Когнитивно-дискурсивные стратегии развития языка : сборник научных трудов*. Белгород : Эпицентр, 2016. С. 415–422.
375. Петрова Л. Н. Языковые средства выражения эмоций в английском языке. *Научный диалог*. 2017. № 6. С. 72–82.
376. Пешкова І. С. Лексичні особливості корейської мови та їх значення для перекладу на українську мову. С. 119-122. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6400/Peshkova_Leksychni_osoblyvosti_korejskoyi_movy.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 30.01.2018).
377. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. Київ : Наукова думка, 1976. 288 с.
378. Пилипенко Р. Є. Медійна роль німецьких діалектів. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2011. Вип. 20. С. 358–363.
379. Підкуймуха Л. Батярський жаргон міжвоєнного Львова в соціокультурному аспекті. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки*. 2013. Кн. 1. С. 228–233.
380. Підкуймуха Л. М. Школярський жаргон у мовленні міжвоєнного Львова. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]*

комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. «Філологія. Мовознавство». 2014. Т. 221, Вип. 209. С. 68–73.

381. Підлужна І. А., Сергієнко М. С. Переклад okazіonalізмів у стилістично маркованих контекстах німецького медіа-публіцистичного дискурсу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 37. С. 52–57.

382. Плутцер-Сарно А. Большой толковый словарь мата. URL: <http://www.e-reading.club/book.php?book=45309> (дата звернення: 30.01.2017).

383. Плутцер-Сарно А. Независимая газета. Ex libris. 01.11.2001. Интервью взял Александр Вознесенский. URL: <http://plutser.ru/about-Plutser/interview/ex-libris>. (дата звернення: 28.03.2017).

384. Поздняков О. В. Номінативні процеси в сучасному німецькому молодіжному слензі (системно-квантитативне дослідження словників і періодичних видань): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Одеса, 2010. 20 с.

385. Поливанов Е. Д. Труды по восточному и общему языкознанию. Москва : Наука, 1991. 389 с.

386. Поліщук Р. Роман з янголом голоду. *Літакцент*. 2.12.10. URL <http://litakcent.com/2010/12/02/roman-z-anhelom-holodu/> (дата звернення: 02.10.2017).

387. Полухин А. А. Современное языкознание и экологическое мышление. *Опыты-2008: Сборник научных работ преподавателей и студентов факультета филологии* : научное издание / Сост. Н. М. Димитрова. Санкт-Петербург : РИО ГПА, 2009. С. 65–73.

388. Попов В. М. Словарь воровского и арестантского языка. Киев, 1912. 111 с. URL : https://newstar.rinet.ru/~minlos/Non-literary_Russian/1912%20Попов%20Сл%20воровского%20и%20арестантского%20языка.pdf (дата звернення: 14.12.2018).

389. Потебня А. А. Мысль и язык. Киев : СИНТО, 1993. 191 с.

390. Приходько В. Б., Киселюк Н. П., Найдюк О. В. Роль перекладача в міжкультурному діалозі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. «Філологія»*. 2020. Вип. 9(77). С. 64–66.

391. Приходько І. Г. Російський молодіжний сленг Києва (кінець XX – початок XXI ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова». Київ, 2006. 20 с.

392. Про галицьке «Шляк би його трафив!» Оповів: Олег Ущенко. URL: <https://shlyaheta.com.ua/shliak-ioho-trafyv/> (дата звернення: 23.04.2018).

393. Пукіш В. Як лаялися предки закарпатців, 2011. *Блог Закарпаття*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/Blogs/88154-lAk-laialysisia-predky-zakarpattsiv>. (Дата звернення: 09.08.2019).

394. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. Львів : Сполом, 2001. 223 с.

395. Радчук В. На жертovníку мистецтва. «Хай слово мовлено інакше...». *Проблеми художнього перекладу : статті з теорії, критики та історії художнього перекладу*. Київ : Дніпро, 1982. С. 19–40.

396. Радчук В. Д. Експресія оригіналу й імпресія перекладу. *Філософія мови: текст, образ, реальність: мат-ли Міжнародної науково-теоретичної конференції до 200-річчя з дня народження Миколи Васильовича Гоголя (30-31 березня 2009 р.)* / Відп. за вип.: В. М. Вандишев, С. О. Швачко. Суми : СумДУ, 2009. С. 100–102.

397. Разумовская В. А. Художественный текст в решетках культуры и переводе. *Вестник Тюменского государственного университета*. 2011. № 1. С. 206–213.

398. Разумовская В. А. Стратегия острания в переводе «сильных» текстов русской культуры. *Mundo Eslavo*. 2014. № 13. С. 177–192.

399. Разумовская В. А. Переводимость культурной информации и стратегии художественного перевода. *Вестник СПбГУ. Сер. 9*. 2016. Вып. 4. С. 110–121.

400. Разумовская В. А., Валькова Ю. Е. Доместикация, форенизация и острание в переводе: исторический аспект. *Вестник НГЛУ*. 2017. Вып. 40. Язык

и культура. С. 111–123.

401. Рапай К. Культурный код: как мы живем, что покупаем и почему : пер. с англ. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2008. 167 с.

402. Ребрій О. В. Пригоди Аліси в Україні, або про множинність сучасних перекладів. *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи*. 2009. №3. С. 190–205.

403. Ребрій О. В. Системний підхід до вироблення стратегії перекладу (на матеріалі «новомови» Джорджа Орвелла). *Вісник ХНУ*. 2009. № 848. С. 215–220.

404. Ребрій О. В. «Образ перекладача» vs «образ автора»: взаємодія чи протидія? *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2011. Вип. 56. С. 170–174.

405. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.

406. Ребрій О. В. Вступ до перекладознавства : конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» факультету іноземних мов. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 116 с.

407. Ребрій І. М. Стратегічний аспект перекладу артлангів. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. «Філологічні науки (мовознавство)»*. 2016. № 5(2). С. 83–86.

408. Ребрій О. В., Данилова О. О. Як Шекспір гнівається українською або про стратегії відтворення інвективи в художньому перекладі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2020. Вип. 91. С. 124–134.

409. Ребрій О., Ребрій І. Системність і творчість у перекладі: психолінгвістичний підхід. *Psycholinguistics*. 2018. № 23(2). С. 180–191.

410. Редько Є. О. Типи і способи номінування осіб в українських арготичних системах: автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ, 2016. 22 с.

411. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Москва : Международные отношения, 1974. 216 с.

412. Рибалка Я. І. Ненормативна лексика роману Сергія Батурина «Охоронець». *Journal "Ukrainian sense"*. 2012. № 1. URL: <https://ukrsense.dp.ua/index.php/usense/article/view/33>. (дата звернення: 20.02.2018).
413. Рогач О. О. Забобони та прикмети як складові частини мовної картини світу англійців. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2012. № 22. С. 80–83.
414. Романов А. Ю. Современный русский молодежный сленг. München : Verlag Otto Sagner, 2004. 205 S.
415. Романюк О. С. Процес оволодіння англомовним розмовним мовленням з урахуванням його лексичних особливостей. *Наука і освіта*. 2013. № 6. С. 171–175.
416. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Москва : Просвещение, 1946. 702 с.
417. Рут М. Э. О великом русском языке и мате. Формирование единой системы лингвистического образования. *Филологический класс*. 2012. №2(28). С. 61–65.
418. Рущенко Ю. Сняданко Наталка: «Вживання будь-якої лексики в літературі – це наслідок вживання її в житті». URL: <https://rozmova.wordpress.com/2019/02/13/natalka-snyadanko-5/#more-36628>. (дата звернення: 20.02.2019).
419. Ряпина Т. В. Лингво-семиотический анализ поэтического текста при переводе: на материале немецких и польских переводов И. Бродского: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка». Москва, 2008. 25 с. URL: <http://www.dissercat.com/content/lingvo-semioticheskii-analiz-poeticheskogo-teksta-pri-perevode-na-materiale-nemetskikh-i-pol>. (дата звернення: 07.06.2014).
420. Самохіна В.О., Пасинок В.Г., Морозова О.І. Еколінгвістичний підхід до аналізу іноземних мов та педагогічного процесу їх навчання в українських вишах. *Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції, виклики, перспективи* : мат-ли І Всеукраїнської наук.-практ. конф, м. Суми, 23-14 листопада 2017 р. / за ред. В.А. Глущенко. Суми: Сумський держ. ун-т, 2017. С. 128–131.
421. Сафонова О. Ю., Баканова М. В. Лексика ограниченного употребления:

вопросы перевода. *III Авдеевские чтения* : сб. ст. всерос. науч.-практ. конф., Пенза, 2015. С. 75–77. URL: https://iff.pnzgu.ru/files/iff.pnzgu.ru/news/150901/avdeevskie_chteniya_2015vrstk_1.pdf#page=75 (дата звернення: 27.08.2017).

422. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Дозвілля, 2008. 712 с.

423. Семенюк Н. Н. Норма. *Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка* / Б. А. Серебрянников (ред.). Москва : Наука, 1970. С. 549–595.

424. Семенюк Н. Н. Формирование литературных норм и типы кодификационных процессов. *Языковая норма: типология нормализационных процессов*). Москва : Институт языкознания РАН, 1996. С. 23–44.

425. Сергеев В. С. Обучающие возможности лексики ограниченного употребления в преподавании русского языка китайским студентам (на материале диалектизмов). *Вопросы теории и практики преподавания русского языка как иностранного* : материалы международной научно-практической конференции, посвященной 55-летию кафедры РКИ (Москва, 20–21 февраля 2020 г.) / Под общей редакцией С. А. Вишнякова. Москва : Московский педагогический государственный университет, 2020. С. 639–646.

426. Сергеева Е. Н. Степени интенсивности качества и их выражение в английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 1967. 24 с.

427. Сидоров А. Словарь современного блатного и лагерного жаргона (южная феня). Ростов на Дону : Гермес, 1992. 176 с.

428. Сирипля М. А., Кан В. А. Некоторые проблемы перевода художественных текстов. *Lingua mobilis*. 2013. №7 (46). С. 68–74.

429. Сітко А. В., Струк І. В. Адекватність і еквівалентність у перекладі мовних особливостей. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/24368/1/Адекватность_і_еквівалентність_у_перекладі_мовних.PDF (дата звернення: 19.07.2020).

430. Скубашевська О. Етика перекладу в інформаційному суспільстві. *Гілея: науковий вісник* / Гол. ред. В.М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2011. Вип. 48. С. 477–483.

431. Словопедія («Лексикон львівський»). URL: <http://slovopedia.org.ua/101/53423/1068858.html>. (дата звернення: 11.03.2015).

432. Смирнов Ю. И. Язык, фольклор и культура. *Язык. Культура. Этнос* / С. А. Арутюнов, А. Р. Багдасаров, В. Н. Белоусов и др. Москва : Наука, 1994. С. 78.

433. Смоляр Н. П., Майстер А. А. Сленг як складова частина лексикону сучасної німецької молоді. *Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах : матеріали 7 Міжнар. наук.-практ. конф.* (Луцьк, 14–15 жовтня 2010 р.). Луцьк, 2010. С. 593–597.

434. Снегірьова Є. Евфемізми як витончена форма мовленнєвого мистецтва. *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи*. Київ : Логос, 2012. С. 261–266.

435. Соболева И. А. О семантико-понятийной соотнесенности и «конкуренции» понятий аргю – жаргон – сленг – социолект. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. № 24 (283). С. 24–31.

436. Содомора А. Студії одного вірша. Львів : Літопис, ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. 364 с.

437. Содомора П. А. Побутові реалії Гомерової «Одіссеї» у перекладі (на матеріалі українських перекладів поеми): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 2007. 20 с.

438. Солганик Г. Я. Стилистические ресурсы языка. Эффективное речевое общение (базовые компетенции) : словарь-справочник. Электронное издание / Под редакцией А. П. Сковородникова. 2-е издание, переработанное и дополненное. Красноярск : Сибирский федеральный университет, 2014. С. 652–653.

439. Солдатов Л. А. Перевод: взаимопроникновение языков и культур и различные факторы выбора стратегии перевода. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2009. № 2 (4). С. 242–246.

440. Соловьева Т.А. К проблеме сленга. Вопросы лексикологии английского, французского и немецкого языка. *Уч. записки Ивановск. гос. пед. ин-та им. Д. А. Фурманова*. Иваново : Изд-во ИГПИ, 1961. С. 109–128.

441. Соломина Е. В. Об особенностях идиолексикона носителя городского просторечия. *Вестник Томского государственного университета*. 2013. № 374. С. 37–41.

442. Сорокин Ю. А. Этническая конфликтология (Теоретический и экспериментальные фрагменты). Самара : Русский лицей, 1994. 94 с.

443. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови: Містить понад 3200 слів і 650 стійких словосполучень. Київ : Критика, 2003. 334 с.

444. Ставицька Л. Український жаргон: словник : містить близько 4070 слів і понад 700 стійких словосполучень. Київ: Критика, 2005. 494 с.

445. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2006. 463 с.

446. Ставицька Л. Проблеми інтерпретації та лексико-графічного опрацювання лайливої лексики. *Вербальна агресія як мовно-культурний і соціальний феномен* / [упорядкув. О. Гаврилів]. Львів : Вид-во Льв. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2006. С. 6–20.

447. Ставицька Л. Термінологічне мікрополе «обсценність»: Структура, когнітивні параметри. *UCRAINICA III SOUČASNÁ UKRAJINISTIKA Problémy jazyka, literatury a kultury. Sborník článků IV. Olomoucké sympozium ukrajinistů* 28. 30. srpna 2008. Univerzita Palackého v Olomouci 97-2008. Olomouc : Editor Josef Anderš, 2008. S. 23–29.

448. Ставицька Л. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Обсценізми. Евфемізми. Київ : Критика, 2008. 454 с.

449. Ставицька Л. Мені приємно, що мій словник стимулював відповідну лексикографічну практику в Україні. *О. Синчак. Інтерв'ю з Л. Ставицькою*. Ярослав. №13. URL: <http://lnu.edu.ua/faculty/Philol/jaroslov/13/prostir.html>._(дата звернення:15.08.2015).

450. Станиславский А. Р. Этика и перевод: по ту сторону принципа эквивалентности и верности. *Гуманитарные научные исследования*. 2016. № 3. URL: <https://human.snauka.ru/2016/03/14508> (дата звернення: 22.05.2021).

451. Станчак О. Оксана Гаврилів. Лінгвістика-паталогоанатомія. Інтерв'ю. *Поступ*. 21.09.2005. URL: <http://postup.brama.com/usual.php?what=45308>. (дата звернення: 12.12.2014).

452. Степанюк М. П. Лексичні та лексико-стилістичні засоби вираження емоцій у романах Ш. Бронте та Е. Бронте. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2014. Вип. 692–693. С. 258–260.

453. Стернин И. А. Проблемы анализа структуры значения слова. Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1979. 156 с.

454. Стернин И. А. Проблема сквернословия. Воронеж : Истоки, 2011. 21 с.

455. Стрельницкая Е. В. Эмотивность и перевод: особенности языковой передачи эмоций при художественном переводе с английского языка на русский : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04; 10.02.20. Москва, 2009. 265 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/emotivnost-i-perevod> (дата звернення: 14.12.2019).

456. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням (до постановки питання). *Дух і літера*. № 11–12. С. 196–204. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5761/Maksy%60m_STRIXA_UKRAYiNS%60KY%60J_XUDOZhNIJ.pdf. (дата звернення: 12.12.2018).

457. Тараненко Л. І., Горбачук О. І. Специфіка перекладу емотивних конструкцій на позначення невдоволення (на матеріалі англомовної художньої прози). *Молодий вчений*. 2017. № 7 (47). С. 239–243.

458. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. Москва : Наука, 1986. 141 с.

459. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.

460. Телия В. Н. Культурно-языковая компетенция: её высокая вероятность и глубокая сокровенность в единицах фразеологического состава языка. *Культурные слои во фразеологизмах и в дискурсивных практиках*. Москва : Языки славянской культуры, 2004. С. 19–30.

461. Телия В. Н. Фактор культуры и воспроизводимость фразеологизмов – знаков-микротекстов. *Сокровенные смыслы: Слово. Текст. Культура* : сб. статей в честь Н. Д. Арутюновой ; отв. ред. Ю. Д. Апресян. Москва : Языки славянской культуры, 2004. С. 674–684.

462. Телия В. Н. О феномене воспроизводимости языковых выражений. *Язык, сознание, коммуникация* : сб. ст. / отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. Москва : МАКС Пресс, 2005. Вып. 30. С. 4–42. URL: https://www.philol.msu.ru/~slavphil/books/jsk_30_01telija.pdf. (дата звернення: 19.05.2020).

463. Терлак З. Незвичний об'єкт лексикографічного опрацювання. Ставицька Леся. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Обсценізми, евфемізми, сексуалізми. Київ : Критика, 2008. 454 с. *Вісник Львівського університету. Сер. філологічна*. 2009. Вип. 46. Ч. II. С.249–254.

464. Тиханов П. Черниговские старцы (Псалки и криптоглоссон). Чернигов : Типография губернского правления, 1900. С. 65–158.

465. Тихомирова А. М. Интеллигентность и ненормативная лексика. *Корпоративная культура образовательных учреждений: проблемы интеллигентности работников образования* : материалы 5-й Всероссийской научно-практической конференции, 7–8 февраля 2013 г. Екатеринбург, 2013. С. 85–89. URL: https://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/1534/1/kkoo_2013_19.pdf (дата звернення: 15.07.2021).

466. Тищенко К. Мова зникає тому, що нею не говорять ті, хто її знають. *Країна*. 06.12.2012. №150. URL: <https://gazeta.ua/articles/events-journal/mova-znikaye-tomu-scho-neyu-ne-govoryat-ti-hto-yiyi-znayut/470785> (дата звернення: 15.08.2018).

467. Ткачивская М. Инструментально–функциональные характеристики перевода библеизмов. *Kalba ir kontekstai : Mokslo darbai*. Vilnius, 2013. V tomas (2

dalіs). P. 130–138. URL: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/111687/2/ISSN1822-5357_2013_V_%282%29.pdf

468. Ткачивская М. Р. Цитаты из русской и немецкой литературы и проблемы их перевода (на материале немецкоязычных переводов произведений Юрия Андруховича). *Язык и межкультурные коммуникации* : материалы IV международной научной конференции (Вильнюс – Минск, 15–18 мая 2013 г.). Минск, 2013. С. 127–132.

469. Ткачівська М. Відтворення гри слів та каламбурів у німецькомовному перекладі роману Ю. Андруховича «Дванадцять обручів». *Вісник Прикарпатського національного університету. Сер.: Філологія (літературознавство)*. 2012. Вип. 36–37. С.159–164.

470. Ткачівська М. Р. Етномовний компонент українських реалій у німецькомовному перекладі роману Ю. Андруховича «Дванадцять обручів». *Слов'янський збірник*. 2012. Вип. 17, Ч. 1. С. 320–325.

471. Ткачівська М. Радянізми у творах Ю. Андруховича та особливості їх перекладу німецькою мовою. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер.: Мовознавство*. 2012. Вип. 2 (21) 2011 – 1 (22) 2012. С. 71–82.

472. Ткачівська М. Фольклорні цитати у німецькомовних перекладах творів Юрія Андруховича. *Семантика мови і тексту*: матеріали XI Міжнародної наукової конференції (Івано-Франківськ, 26–28 вересня 2012 р.). Івано-Франківськ, 2012. С.614–616.

473. Ткачівська М. Р. Аббревіатури в художній літературі та стратегії їх перекладу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2013. Вип. 39. С. 241–244.

474. Ткачівська М. Р. Бібліїзми, їх класифікація та відтворення в німецькомовних перекладах творів Ю. Андруховича. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. 2013. Вип. 32. С. 392 – 395.

475. Ткачівська М. Р. Інтертекстуальність та цитати доби тоталітарного режиму в німецькомовних перекладах творів Ю. Андруховича. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2013. Вип. 36. С. 371–374.

476. Ткачівська М. Р. Реалії суспільно-політичного життя доби української незалежності в сучасній українській літературі та їх переклад німецькою мовою. *Вісник Прикарпатського національного університету. Сер.: Філологія (літературознавство)*. 2013–2014. Вип. 40–41. С. 265–270.

477. Ткачівська М. Р. Топоніми в німецькомовних перекладах (на прикладі перекладів творів Ю. Андруховича). *Проблеми зіставної семантики*. 2013. Вип. 11. С. 383–389.

478. Ткачівська М. Трансляторна еквівалентність фразеологізмів (на матеріалі перекладів Ю. Прохаська). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Сер. «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2013. № 17. С. 153–157.

479. Ткачівська М. Р. Цитати з національних літератур і їх переклад (на матеріалі німецькомовних перекладів творів Ю. Андруховича). *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. «Філологічні науки (мовознавство)»*. 2013. Вип. 116. С. 215–219.

480. Ткачівська М. Р. Цитати доби української незалежності в німецькомовних перекладах творів Ю. Андруховича. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2013. № 9 (268). Частина I. С. 100–105.

481. Ткачівська М. Р. Вербальне опоганення чоловіка (негативна характеристика чоловіка в німецькомовних перекладах). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Сер.: Філологічні науки*. 2014. № 4 (281). С. 228–233.

482. Ткачівська М. Вставні слова і мовне табу (про ще одну проблему лихослів'я). *Наукові записки [КДПУ ім. В. Винниченка]. Сер.: Філологічні науки (мовознавство)*. 2014. Вип. 126. С. 266–270.

483. Ткачівська М. Р. Елімінація мов і культур як результат глобалізаційних процесів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2014. Вип. 48. С. 294–297.

484. Ткачівська М. Р. Емоційне розкріпачення і вербальна агресія (на прикладах пейоративної лексики на позначення чоловіка). *Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 708–709: Германська філологія*. 2014. С. 144–149.

485. Ткачівська М.Р. Емоційність твору як рефлекторне відображення реальності (негативна характеристика жінки у німецькомовних перекладах). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. Вип. 2 (74). С. 183–186.

486. Ткачівська М.Р. Зоонімічна інвектива як засіб образи та емоційного розкріпачення. *Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць* Вип. 692–693: Германська філологія.. 2014. С. 267–270.

487. Ткачівська М.Р. Лайливі слова на позначення розпусної жінки та їх переклад на німецьку мову. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2014. Вип. 45. С. 323–326.

488. Ткачівська М. Мова гніву або вербальне опоганення. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер.: Філологічна (мовознавство)*. 2014. Вип. 19. С. 263–268.

489. Ткачівська М.Р. Мовні «заплави» або лихослів'я (перчений хліб перекладача). *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2014. № 3 (286). С. 50–57.

490. Ткачівська М. Арго в синхронії і діяхронії. *Наукові записки КДПУ. Сер.: Філологічні науки /мовознавство/*. 2015. Вип. 137. С. 405–410.

491. Ткачівська М. Молодіжний сленг та його класифікація. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. Випуск 6. Том 2. С. 114–119.

492. Ткачівська М. Молодіжний сленг і його переклад. *Наукові записки Вінницького педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер.: Філологія (мовознавство)*. 2015. Вип. 21. С. 387–391.

493. Ткачівська М. Р. Молодіжні сленгізми geil, cool у німецькомовних перекладах творів українських письменників-постмодерністів. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2015. №3 (304). С. 53–58.

494. Ткачівська М. Р. Поетичні вкраплення у німецькомовних перекладів творів письменників-модерністів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2015. Вип. 54. С. 300–303.

495. Ткачівська М. Р. Солдатський жаргон та його переклад на німецьку мову. *Вісник Дніпропетровського університету. Сер. «Мовознавство»*. 2015. Вип. 21 (3). С. 180–188.

496. Ткачівська М. Р. Текстовий метисаж як одна з важливіших авторських стратегій. *Вісник Прикарпатського національного університету. Сер.: Філологія (літературознавство)*. 2014–2015. Вип. 42–43. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2015. С. 46–51.

497. Ткачівська М. Р. Школярський жаргон як мовне явище. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Сер. «Германська філологія»*. 2015. Вип. 740–741. С. 221–225.

498. Ткачівська М. Р. Евфемізм або мовна дипломатія (на прикладі української та німецької мови). *Прикарпатський вісник Наукового товариства ім. Шевченка «Слово»*. Івано-Франківськ, 2016. №2(34) 590 с. С. 102–111.

499. Ткачівська М. Евфемізми із царини еротики, або нитка Аріадни до делікатності. *Науковий вісник ХДУ. Сер. Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2016. №5. С. 48–53.

500. Ткачівська М. Kanak Sprak та її потенційні можливості. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*, 2016. № 6 (331). С. 235–240.

501. Ткачівська М. Р. Обсценізм der Arsch і його потенціал в німецькомовних перекладах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2016. Вип. 62. С.331–334.

502. Ткачівська М. Р. Обсценна лексика в зарубіжних дослідженнях. *Прикарпатський вісник Наукового товариства ім. Шевченка «Слово»*. Івано-Франківськ, 2016. №2(30). С.122–129.

503. Ткачівська М. Р. Обсценна лексика і її відтворення у німецькомовних перекладах. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. 2016. Вип. 11–12. Ч. 2. С. 278–282.

504. Ткачівська М. Табірна мова та її особливості. *Наукові записки. Сер. : Філологічні науки*. 2016. Випуск 145. С.45–50.

505. Ткачівська М. Р. „Warme Brüder“ або ще одна тема–табу. *Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2016) : матеріали III міжнародної наукової конференції*. (Івано-Франківськ, 18-19 березня 2016 р.). Івано-Франківськ, 2016. С. 397–402.

506. Ткачівська М. Р. Етнофолізми як перекладацька проблема. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер. «Філологія (мовознавство)»*. 2017. Вип. 24. С. 45–55.

507. Ткачівська М. Р. Іншомовні вкраплення та їх відтворення в німецькомовних перекладах. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Вип. 9 (3). С. 117–123.

508. Ткачівська М. Р. Молодіжна мова або «Чужа територія» і фактори впливу на неї». *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. 2017. Вип. 2 (15). С. 209–214.

509. Ткачівська М. Р. «Наївна телиця» – це «наївна вівця»? (про проблеми перекладу зоонімічної інвективи). *Science and Education. A New Dimension. Philology*. 2017. Vol. V (36), Issue 136. P. 59–64.

510. Ткачівська М. Р. На шахівниці суперечок (про проблему лайливих слів у мовах різних країн світу). *Прикарпатський вісник НТШ. (Сер. «Слово»)*. 2017. № 3 (39). С. 32–55.

511. Ткачівська М. Р. Російський мат або щедра спадщина. *Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2017)* : матеріали IV Міжнародної наукової конференції. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2017. С. 228–234.

512. Ткачівська М. Р. Самоцитата та її відтворення в перекладі. *Contemporary issues in philological sciences: experience of scholars and educationalists of Poland and Ukraine* : International research and practice conference proceedings (Lublin, April 28–29, 2017). Lublin, 2017. P. 208–212.

513. Ткачівська М.Р. Скатологізми в німецькомовній лінгвокультурі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2017. Вип. 64. Ч. 2. С.154–158.

514. Ткачівська М. Р. Скатологізм і його переклад. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (Одеса, 24–25 лютого 2017 р.). Одеса, 2017. С. 101–104.

515. Ткачівська М. Р. Скатологізм *Scheiße* у німецькомовних перекладах. *Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2017)* : матеріали IV міжнародної наукової конференції. (Івано-Франківськ, 16–17 лютого 2017 р.). Івано-Франківськ, 2017. С. 224–228.

516. Ткачівська М. Р. Табу та його особливості в німецькій та українській лінгвокультурах. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2017. Вип. 61. С. 168–174.

517. Ткачівська М.Р. «Angst kennt kein Pardon» (табірний дискурс). *Прикарпатський вісник НТШ. Сер. «Слово»*. 2019. № 3(55). С. 63–72.

518. Ткачівська М.Р., Тихоновська О.В. Реалізація категорії інтертекстуальності в постмодерному творі та способи її перекладу (на матеріалі німецькомовного перекладу роману Ю. Андруховича «Московіада»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Філологічна*. 2010. Вип. 14. С. 251–257.

519. Тоненкова М. Мистерии Крепкого Русского Слова. Нижний Новгород : Вектор ТиС, 2008. 134 с.

520. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 550 с.

521. Труб В. М. Порівняльний аналіз засобів протиставлення різних реєстрів урбаністичної мовної комунікації. *Мовознавство*. 2007. № 1. С. 66–72.

522. Туранский И. И. Содержание и выражение интенсивности в английском языке: автореф. дис. ... доктора филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Львов, 1999. 41 с.

523. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : посібник для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів. Луганськ : Альма-матер, 2005. 400 с.

524. Українська лайка. Файна меморія. URL: <http://ukrmemoria.com/> (дата звернення: 15.09.2016).

525. Українські сороміцькі пісні / Упорядкування, передмова, примітки М. М. Красикова. Харків : Фоліо, 2003. 288 с.

526. Усков Д. Ю. Стилiстичнi особливостi реалiзацiї фонових сем та їхнє урахування в перекладі. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2010. Вип. 51. С. 143–147.

527. Федоренко В. Лайливість це хвороба. Українське життя в Севастополі. Вільна трибуна. URL: http://ukrlife.org/main/tribuna/layka_ru.htm (дата звернення: 10.05.2021).

528. Федоринов А. К проблеме перевода сокращений. URL: <https://dereksiz.org/k-probleme-perevoda-sokrashenij.html>. (дата звернення: 05.05.2020).

529. Федяев С. В. Арго – Жаргон – Сленг. *Гуманитарные науки на границе тысячелетий*. Краснодар : КГУ, 1997. С. 15–31.

530. Федоров А. В. Введение в теорию перевода. Москва : Изд-во лит-ры на иностранных языках, 1953. 337 с.

531. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. Москва : Высшая школа, 1968. 396 с.

532. Федоров А. Основы общей теории перевода. Москва : Высшая школа, 1983. 416 с.

533. Фельде О. В. Общеупотребительная лексика. Эффективное речевое общение (базовые компетенции): словарь-справочник / Под редакцией А. П. Сковородникова. 2-е издание, переработанное и дополненное. Красноярск : Сибирский федеральный университет, 2014. С. 351.

534. Фефелов А. Ф. Взаимосвязи перевода и культуры в трактовке С. Баснетт. *Вестник Новосиб. гос. ун-та. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2014. Т. 12. Вып. 1. С. 90–97.

535. Филиппов А. В. К проблеме лексической коннотации. *Вопросы языкознания*. 1978. № 1. С. 57–64.

536. Форманова С. В. Інвективна лексика як вияв епатажності в мовленні українців. *Збірник наукових праць НДІУ*. Том Х. С. 314–322.

537. Форманова С. В. Концепт ОБРАЗА як візитна картка етносу. *Концепты и контрасты* : монографія / Н. В. Петлюченко, С. И. Потапенко, О. А. Бабелюк, Е. Л. Стрельцов и др. ; под. ред. Н. В. Петлюченко. Одесса : Издательский дом «Гельветика», 2017. С. 129–136.

538. Фролова І. Є. Стратегія конфронтації в англomовному дискурсі : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. 344 с.

539. Фролова І. Є., Андрієнко Т. П. Стратегії спілкування та стратегії перекладу. *Переклад у наукових дослідженнях представників харківської школи* : кол. монографія / за ред. Л. М. Черноватого, О. А. Кальниченка, О. В. Ребрія. Вінниця : Нова книга, 2013. С. 211–232.

540. Фудерер Т. О. Проблема мовної стратифікації суспільства в сучасній соціолінгвістиці. *Українська мова*. 2015, № 1. С. 60–70.

541. Химик В. В. Русское сквернословие и лексикография. *Русский язык и проблемы современного образования* : сб. научных статей. / сост. и отв. ред. Р. В. Попов. Архангельск : ИПЦ САФУ, 2012. Вып. 3. С. 138–156.

542. Хмельковська С. В. Тема знищення індивідуальності у романі Гerti Мюллер «Гойдалка дихання». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Філологічна.* 2014. Вип. 49. С. 232–234.

543. Хобзей Н., Сімович К., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. Лексикон львівський: поважно і на жарт. Вид 2-е, доповн. і випр. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. 852 с.

544. Хомякова О. В. Ненормативна лексика як руйнівний фактор культури особистості. *Культура України.* 2011. Вип. 35. URL: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura35/14.pdf. (дата звернення: 26.10.2019).

545. Хороб С. Культурно-національна ідентичність літературно-художніх текстів: теоретико-методологічна стратегія перекладацтва Володимира Державина. *Султанівські читання: [збірник статей].* Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2016. Вип. V. С. 50–60.

546. Христенко О. С. Німецький молодіжний сленг: лінгвокогнітивний та соціолінгвістичний аспекти : автореф. дис. ... канд. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2009. 20 с.

547. Чайковська Є. Ю. Поняття «емотивність» та «експресивність» у мові науки. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи.* 2012. С. 279–287.

548. Чайковский Р. Р. Основы художественного перевода: вводная часть : учеб. пособие. Магадан : СВГУ, 2008. 182 с.

549. Чайковский Р. Р. Свет и тени современного русского перевода. *Вестник Московского университета. Сер. 22. Теория перевода.* 2016. № 4. С. 5–25.

550. Чепель Н. П. Приемы компенсации фоновых знаний при переводе исторических реалий. *Слово, высказывание, текст в когнитивном, прагматическом и культурологическом аспектах : сб. ст. участников IV междунар. науч. конф. (Челябинск, 25–26 апр. 2008 г.) / редкол.: д. филол. н., проф.*

Л. А. Нефедова (отв. ред.) и др. Челябинск : ООО «Издательство РЕКПОЛ», 2008. Т. 3 С. 596–600.

551. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ : Либідь, 2007. 248 с.

552. Чередниченко А. И., Бех П. А. Лингвистические проблемы воссоздания образа в поэтическом переводе : тексты лекций. Киев : Киев. гос. ун-т, 1980. 66 с.

553. Черней, Д. В., Бялик В. Д. Труднощі та способи перекладу англomовних фразеологізмів. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 10. Т. 1. С. 138–141.

554. Черниш О.А. Співвідношення понять «функціональний стиль», «мовленнєвий жанр» і «регістр дискурсу» correlation of concepts “functional style”, “speech genre” and “register interrelation”. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/10/part_2/9.pdf (дата звернення: 15.06.2021).

555. Черных А. В. Хрононимы в календарных традициях немцев Урала. *Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология*. 2015. Вып. № 3(31). С.5–11.

556. Чернышева И. И. Фразеология современного немецкого языка. Москва : Высшая школа, 1970. 199 с.

557. Черняк Ю. Інтердисциплінарні виміри проблеми типології дискурсів та літературознавча аналітика. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2010. № 1. С. 94–100.

558. Чуковский К. И. Высокое искусство: Принципы художественного перевода. Санкт-Петербург : Азбука, Азбука-Аттикус, 2014. 448 с.

559. Шабага И. Ю. Трактат Леонардо Бруни «О правильном переводе». *Вестник Московского университета. Сер. 22. Теория перевода*. 2010. № 1. С. 27–65.

560. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка. Москва : Высшая школа, 1969. 412 с.

561. Шапочка К. А. Взаємодія культури і перекладу. *Молодий вчений*. 2017. № 4.1. С. 140–143.

562. Шапочкіна О.В. Дефініційна характеристика молодіжного сленгу сучасної німецької мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2013. Вип. 38. С. 140–141.

563. Шауерман О. А. Комп'ютерний сленг: лінгвокреативний аспект. *Мова і культура: науковий журнал*. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. Т. V (117), Вип. 11. С. 198–204.

564. Шаховский В. И. Эмотивный компонент значения и методы его описания. Волгоград : Волгогр. гос. пед. ун-т им. А.С. Серафимовича, 1983. 96 с.

565. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 1987. 208 с.

566. Швачко С. О., Золотарьов І. І. Substandart english via translation // Мови, культури та переклад у контексті Європейського співробітництва. Київ : Видавничий центр Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2001. С. 507–511.

567. Швейцер А. Д. Возможна ли общая теория перевода? *Тетради переводчика*. Москва : Международные отношения, 1970. Вып. 7. С. 35–46.

568. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. Москва : Наука, 1988. 215 с.

569. Швейцер А. Д. Перевод как акт межкультурной коммуникации. *Актуальные проблемы межкультурной коммуникации* : сб. научн. тр. Москва : МГЛУ, 1999. Вып. 444. С. 180–187.

570. Швець В. М. Різновиди арго соціальних груп сучасної Греції та деякі їх особливості. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Сер., Філологія*. 2011/1. Вип. 5. С. 68–74.

571. Швець В., Якушина М. Арго серед різних соціальних груп сучасної Швеції. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Сер. «Філологія»*. 2010. № 3. С. 138–145.

572. Шевердіна А. П. Магія слова. *Рідна мова*. URL: http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=rm21_03 (дата звернення: 20.09.2016).

573. Шевченко И. С. Соотношение информативной и фатической функций как проблема эколингвистики. *Когниция, коммуникация, дискурс*. 2015. № 10. С. 114–132. URL: <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/> (дата обращения: 15.03.2021).

574. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*: кол. монографія / під загальн. ред. Шевченко І. С. Харків : Константа, 2005. С. 105–117.

575. Шевченко М. Ю., Скорик А. О. Специфіка функціональності евфемізмів у політичному дискурсі англійської мови. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2014. Вип. 12. С. 256–262.

576. Шемуда М. Г. Художній переклад як важливий чинник міжкультурної комунікації. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер. «Філологічні науки»*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2013. Кн. 1. С. 164–168.

577. Шендельс Е. И. Многозначность и синонимия в грамматике (на материале глагольных форм немецкого языка). Москва : Высшая школа, 1970. 204 с.

578. Шепелева Е. В. Особенности перевода фразеологизмов. *Известия ПНПУ им. В. Г. Белинского. Гуманитарные науки*. 2009. №11 (15). С. 68–72.

579. Шидловська В.О. Поняття емоції, емоційності та емотивності у сучасній лінгвістиці. *Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації* : VI Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих науковців за міжнародної участі. 2014. С.292-295.

580. Шкловский В. Б. Воскрешение слова. *Гамбургский счет*. Москва : Советский писатель, 1990. С. 36–42.

581. Шлейермахер Ф. «О разных методах перевода». Лекция, прочитанная 24 июня 1813 г. : пер. Н. М. Берковской. *Вестник МГУ. Сер. 9: Филология*. 2000. № 2. С. 127–145.

582. Шмелев Д. Н. Современный русский язык. Лексика. Москва : Просвещение, 1977. 335 с.

583. Шмелева Е. Я. Сквернословие. *Культура русской речи*. 2005. С.627–628.

584. Шмігер Т. Погляди Роналда Ленекера на когнітивну семантику як модель перекладознавчого аналізу («Слово некоего калугера о чьти книг» в сучасних українсько- та англomовних перекладах) [Views by Ronald Langacker's on Cognitive Semantics as a Model for Translation Quality Assessment («The Discourse of a Certain Monk in Reading Scripture» in Contemporary Ukrainian- and English-language Translations)]. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2016. Vol. 3, no. 1. P. 102–117. URL.: <https://zenodo.org/record/60197>. (дата звернення: 10.05.2020).

585. Шмігер Т. Емоції як суспільна практика та їх переклад. *Південний архів (філологічні науки)*. 2018. Т. 2. Вип. 72. С. 120–123.

586. Шмігер Тарас Перекладознавчий аналіз – теоретичні та прикладні аспекти: давня українська література сучасними українською та англійською мовами: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 510 с.

587. Шовгун Н. Формування українського сленгу в мовленнєвій діяльності малих соціальних груп : автореф. ... дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2000. 17 с.

588. Шпак О.В. Реалізація комунікативної категорії КОНТАКТ у сучасному англomовному дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2015. 238 с.

589. Штанько О.Ф. Волинська лайка XVI–XVII століття, або Як в Луцьку колись обзивалися. URL: <http://www.volynpost.com/articles/581-volynska-lajka-hvixvii-stolittia-a....> 10 вересня 2015 р. (дата звернення: 24.02.2016).

590. Шумка М. Л. Роль рідної мови в становленні української національної ідентичності. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 2015. С. 172–177.

591. Щепанська Т. Теорія субкультур : переклала Лідія Ліщак. Часопис Ї, 2005. Число 38. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n38texts/schepanskaja.htm>. (дата звернення: 17.09.2018).

592. Щербина А.О. Жанри і сатири гумору. Київ: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1977. 136 с.

593. Щур І. І. Український комп'ютерний сленг: формування і функціонування : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2006. 20 с.

594. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию. Санкт-Петербург : ТОО ТК «Петрополис», 1998. 430 с.

595. Эпштейн М. Н. Вызов мату, или Новый любовный словарь. *ТОПОС*. URL: <http://www.topos.ru/article/6347> (дата звернення: 12.01.2019).

596. Юнг Карл-Густав. Об отношении аналитической психологии к поэтико-художественному творчеству. *Архетип и символ*. Москва : Ренессанс, 1991. С. 267–285.

597. Яковлева М. А. Компенсация при передаче стилистически сниженных высказываний на разных уровнях текста : дис. ...канд. филол. наук : 10.02.20. Москва, 2008. 130 с. URL: <http://www.thinkaloud.ru/science/yak-abstract.pdf> (дата звернення: 22.02.2019).

598. Яковчиц Т.Н. Лох в словаре и в тексте. *Вестник ННГУ. Филология*. 2011. №. 6 (2). С. 775–779.

599. Януш О. Б. Евфемізми та інші види семантичних зрушень у суспільно-політичній лексиці і фразеології. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2009. Вип. 45. С. 143–147.

600. Ярошко Н. Мовні реєстри в емотивності оповіді (на матеріалі франкомовних жіночих романів 60–90 років XX століття). *Іноземна філологія*. 2012. Вип. 124. С. 90–94.

601. Achilles I., Pighin G. Vernäht und zugeflixt. Von Versprechern, Flüchen,. Mannheim : Dialekten & Co. Dudenverlag, 2008. 192 S.

602. Aichinger E. Schlechte Wörter., Frankfurt am Main : S. Fischer Verlag GmbH, 1976. 129 S.

603. Albrecht J. Grundlage der Übersetzungsforschung. Übersetzung der Linguistik. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2005. 313 S.

604. Albrecht J. Der Beitrag der Sprachwissenschaft zur Übersetzungsforschung – Überlegungen eines Konservativen. In: Übersetzung – Translation – Traduktion. Neue

Forschungsfragen in der Diskussion. Festschrift für Werner Koller. Tübingen: Günter Narr Verlag, 2004. S.8.

605. Albrecht J. Literarische Übersetzung. Geschichte. Theorie. Kulturelle Wirkung. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2009. 363 S.

606. Aman R. Psychologisch-sprachliche Einleitung in das Schimpfen. *Bayrisch Österreichisches Schimpfwörterbuch*. München : Süddeutscher Verlag, 1972. S. 153–188.

607. Aman R. Die klügsten Beschimpfungen findet man im Jiddischen. *Psychologie heute*. 1996. Bd. 23, 11. S. 32–35.

608. Ammon U. Die Begriffe „Dialekt“ und „Soziolekt“. *Kontroversen, alte und neue* / A. Schöne (Hrsg.). Niemeyer, 1985. S. 223–239.

609. Androutsopoulos J. K. Deutsche Jugendsprache. Untersuchungen zu ihren Strukturen und Funktionen. Frankfurt am Main : Peter Lang, 1998. 684 s.

610. Androutsopoulos J. K. HipHop im Web – zur Stilanalyse jugendlicher Websites. S.1-18. URL: <https://www2.ids-mannheim.de/prag/sprachvariation/tp/tp7/GAL01.pdf> (дата звернення: 21.06.2018).

611. Androutsopoulos J. K. Jugendsprache langue des jeunes youth language. Linguistische und soziolinguistische Perspektiven. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien : Peter Lang, 1998. XIII. 328 S.

612. Augenstein S. Funktionen von Jugendsprache. Tübingen : Niemeyer, 1998. 300 S.

613. Babo ist Jugendwort des Jahres 2013. URL: <http://www.ntv.de/panorama/Babo-ist-Jugendwort-des-Jahres-2013.html> (дата звернення: 1.03.2014).

614. Bachleitner N. Soziologie der literarischen Übersetzung / Norbert Bachleitner & Michaela Wolf (eds). *Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur*. 2004. Vol. 29 (2). S. 1–25.

615. Baeskow H. Abgeleitete Personenbezeichnungen im Deutschen und Englischen. Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2002. 769 S.

616. Balsliemke P. Noch nicht in die Jahre gekommen... Altersdiskriminierung als Gegenstand der Sprachkritik. *Sprache der Generationen. Eine soziolinguistische*

Perspektive auf Sprachgebrauch / (hrsg. Neuland E.). Frankfurt am Main : Peter Lang, 2015. S. 10–31.

617. Baspinar C. Überlegungen zu Feridun Zaimoglus «Liebesmale, scharlachrot». Eine türkisch-deutsche Analyse. München : GRIN, 2009. 37 S.

618. Bassnett S., Lefevere A. Proust's Grandmother and the Thousand and One Night: The „Cultural Turn“ in Translation Studies. Introduction // Translation, History and Culture / [eds. S. Bassnet and A. Lefevere]. London ; New York : Pinter Publishers, 1990. 133 p.

619. Bassnett S., Lefevere A. Constructing Cultures: Essays on Literary Translation. Topics in Translation (Vol. 11). Clevedon : Multilingual Matters, 1998. 143 p.

620. Batteux M. Die französische Synonymie im Spannungsfeld zwischen Paradigmatik und Syntagmatik. URL: <http://dissertation.hu-berlin.de/2000> (дата звернення: 13.09.2017).

621. Baur A. Was ist eigentlich Schweizerdeutsch. Gemsberg : Winthertur, 1983. 160 S.

622. Bayer-Hohenwarter, Gerrit. “Creative Shifts” as a Means of Measuring and Promoting Translational Creativity. *Graz; Érudit/Revues / Meta*. Vol. 56, numéro 3, septembre 2011. P. 465–734. URL: <https://doi.org/10.7202/1008339ar>. (дата звернення: 09.12.2016).

623. Beneke J. Die jugendspezifische Sprachvarietät – ein Phänomen unserer Gegenwarts-sprache. *Linguistische Studien ZSWA/A*. Berlin, 1986. H. 140. S. 1–82.

624. Bergsdorf W. Herrschaft und Sprache. Studie zur politischen Terminologie der Bundesrepublik Deutschland. Pfullingen : Günter Neske, 1983. 366 S.

625. Berman A. La retraduction comme espace de traduction. *Palimpsestes*. 1990. № 4. P. 1–7.

626. Beutin W. Sexualität und Obszönität. Eine literaturpsychologische Studie über epische Dichtungen des Mittelalters und der Renaissance. Würzburg : Königshausen & Neumann, 1990. 482 S.

627. Birken-Silverman G. Mediale Genres im Kommunikativstil einer Gruppe italienischer Migrantenjugendlicher / U. Fix, S. Habscheid (Hgg.). *Gruppenstile. Zur*

sprachlichen Inszenierung sozialer Zugehörigkeit. Tübingen : Stauffenburg. 2003. S. 247–270.

628. Birkenhauer K. Die Moral des Übersetzers, Teil 1. *Der Übersetzer*. Straelen März/April 1987. 23. Jahrgang, Nr. 3/4. URL: <https://zsue.de/wp-content/uploads/1987/03/DerUebersetzer-1987-03-04.pdf> (дата звернення: 18.08.2017).

629. Blume J. Von Donnerbalken und innerer Einkehr. Göttingen : Die Werkstatt, 2012. 240 S.

630. Bochmann K. Zum theoretischen Status und operativen Wert der Konnotation. *Linguistische Arbeitsberichte*. 1974. № 10. S. 24–38.

631. Börlin R. Die schweizerdeutsche Mundartforschung 1960-1982. Bibliographisches Handbuch//Sprachlandschaft / Herausgegeben von Robert Schläpfer und Rudolf Schwarzenbach. Band 5. Aarau. Frankfurt am Main. Salzburg : Verlag Sauerländer, 1987. 190 S.

632. Borodkina G. Zum emotionalen Wortschatz des Österreichischen Deutsch – Eine korpusbasierte Analyse. *Revue belge de philologie et d'histoire*. Tome 79. Fasc. 3, 2001. Langues et littératures modernes – Moderne taal- en letterkunde. P.757–777.

633. Borwitz W. Die Übersetzungstechnik Heinrich Steinhöwels. Dargelegt auf Grund seiner Verdeutschung des „Speculum vitae humanae“ von Rodericus Zamorensis. Eine stilistische Untersuchung. Halle : Verlag von Max Niemeyer, 1914. 143 S.

634. Bosch Ch., Schiel S., Winder Th. Emotionen im Marketing. Wiesbaden : Deutscher Universitäts-Verlag, 2006. 526 S.

635. Brohan M. Die Darstellung der Frau beim Wilhelm Raabe. Frankfurt am Main: Verlag Peter Lang. 1981. 282 S.

636. Buesa Gómez C. Enfoques transculturales de la traducción literaria. *Cultura sin fronteras, Encuentros en torno a la traducción*. Alcalá de Henares : Universidad de Alcalá de Henares, 1995. P. 32–41.

637. Burger H., Buhofer A., Sialm A. Handbuch der Phraseologie. Berlin, New York : de Gruyter, 1982. 433 S.

638. Burke P. Wörter machen Leute. Berlin : Verlag Klaus Wagenbach, 2004. 280 S.

639. Busse D. Sprachnorm, Sprachvariation, Sprachwandel. Überlegungen zu einigen Problemen der sprachwissenschaftlichen Beschreibung des Deutschen im Verhältnis zu seinen Erscheinungsformen. *Deutsche Sprache*. Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2006. № 34 (4). S. 314–333.

640. Canoglu H.D. Kanak Sprak versus Kiezdeutsch – Sprachverfall oder sprachlicher Spezialfall? Eine ethnolinguistische Untersuchung. Berlin : Frank & Time Verlag für wissenschaftliche Literatur, 2012. 138 S.

641. Cartagena N. Persilschein und Glockenturm. URL: www.uni-heidelberg.de/uni/presse/.../4.html (дата звернення: 5.08.2019).

642. Cavalli-Sforza L. L. Gene, Völker und Sprachen. Die biologischen Grundlagen unserer Zivilisation. München, Wien: Carl Hanser Verlag, 1999. 252 S.

643. Cercel L., Marco A., Lozano A., Teresa M. [Hrsg.]: Kreativität und Hermeneutik in der Translation (= Translationswissenschaft, Bd. 12). Tübingen : Narr Verlag, 2017. 469 S.

644. Cercel L., Marco A., Lozano A., Teresa M. [Hrsg.]: „Kreativität – Verstehen – Interpretation. Multiperspektivische Annäherungen an einen translatorischen Nexus“. In: dies. [Hrsg.]: Kreativität und Hermeneutik in der Translation (=Translationswissenschaft, Bd. 12). Tübingen : Narr Verlag, 2017. S. 11–13.

645. Chen Yan, Jingjing Huang. The Culture Turn in Translation Studies. *Open Journal of Modern Linguistics*, 2014, Vol. 4. P. 487-494. URL: https://www.scirp.org/pdf/ojml_2014100910303613.pdf (дата звернення: 3.09.2019).

646. Chun M. Jugendsprache in den Medien. Duisburg-Essen: AV Akademikerverlag, 2012. 345 S.

647. Ćirkić J. Rotwelsch in der deutschen Gegenwartssprache. Inauguraldissertation zur Erlangung des Akademischen Grades einer Dr. phil., vorgelegt dem Fachbereich 05 - Philosophie und Philologie der Johannes Gutenberg - Universität Mainz von Jasmina Ćirkić aus Darmstadt Johannes Gutenberg-Universität Mainz, 2006. 270 S.

648. Clairon Elsa. Das Wort: «Boche», «Chleu», und «Fritz». 5. September 2004. URL: <http://sites.arte.tv/karambolage/de/das-wort-boche-chleu-und-fritz-karambolage>. (дата звернення: 12.01.2019).

649. Cohn H. Tiernamen als Schimpfwörter. *Wissenschaftliche Beilage zum Jahresbericht der Dreizehnten Städtischen Realschule zu Berlin*. Berlin : Weidmannsche Buchhandlung, 1910. 27 S.

650. Collaoni F. Grenzen der Sprachen und Grenzen der Sprachwissenschaft in der Ökolinquistik// Linguistische Treffen in Wrocław, Vol. 13. Hrsg. von I. Bartoszewicz, J. Szczek und A. Tworek. *Grenzen der Sprache – Grenzen der Sprachwissenschaft I*. Wrocław – Dresden, 2017. S.43–54.

651. Commenda H. Die Deutsche Soldatensprache der K. und K. Armee. Ein erster Versuch der Darstellung auf Grund eigener vielfältiger Aufzeichnungen im Felde, in der Etappe wie im Hinterlande. Wien : Phoibos, 1918. 150 S.

652. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. 2nd ed. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2005. 491 p.

653. Degen S. C. Das Problem der Perspektive. Die Übersetzung von ShoahÜberlebendenberichten ins Deutsche. Am Beispiel von Diana Wangs *Los Niños Escondidos – Del Holocausto a Buenos Aires*. Frankfurt am Main/Berlin/Brüssel/New York/Oxford/Wien: Peter Lang, 2008. 172 S.

654. Delabastita D. Wordplay & Translation. *Special Issue of The Translator: Studies in Intercultural Communication 2*. Manchester : St Jerome Publishing, 1996. 353 pp.

655. Derks P. Die Schande der heiligen Päderastie: Homosexualität und Öffentlichkeit in der deutschen Literatur 1750–1850. Berlin : Verl. Rosa Winkel, 1990. 723 S.

656. Deshussen P., Kuhn I. Der Übersetzer: ein Seiltänzer über dem Abgrund der Sprachen / Manfred Schmeling & Alberto Gil (eds.) // *Kultur Übersetzen: Zur Wissenschaft des Übersetzens im deutsch-französischen Dialog*. Berlin : Akademie Verlag, 2009. S. 45–52.

657. Devkin V. D. Der russische Tabuwortschatz. *Русская сниженная лексика*. Berlin, München, Leipzig : Verlag Enzyklopädie, 1996. 126 S.

658. Dundes A. *Life is like a chicken coop ladder*. New York, 1984 (deutsch: *Sie mich auch!: Das Hinter-Gründige in der deutschen Psyche*). Weinheim, Basel : Beltz, 1985. 152 S.

659. Dürscheid Ch., Neuland E. Spricht Jugend eine andere Sprache? Neue Antworten auf alte Fragen. In: *Perspektiven der Jugend. Sprachforschung*. Frankfurt am Main : Peter Lang Verlag, 2006. S. 19–33.

660. Dürscheid Ch. Mediakommunikation und Jugendsprache. Frankfurt am Main : Peter Lang Verlag, 2006. S. 115–131.

661. Ehmann H. Endgeil: das voll korrekte Lexikon der Jugendsprache. München : C.H. Beck Verlag, 2005. 178 S.

662. Englisch P. Das skatologische Element. In *Literatur, Kunst und Volksleben*. Stuttgart : Püttmann Verlagbuchhandlung, 1928. 191 S.

663. Ermen I. Der obszöne Wortschatz im Russischen. Etymologie. Wortbildung. Semantik. Funktionen. München : Verlag Otto Sagner, 1993. 106 S.

664. Essig R.-B. Holy shit!: Alles übers Fluchen und Schimpfen. Berlin : Rütten & Loening, 2012. 208 S.

665. Even–Zohar I. The position of Translated Literature within the Literary Polysystem. *Literature and Translation. New Perspectives in Literary Studies*. Ed. J. S. Holmes, Lambert J. Lambert, R. van den Brock, 1978. P. 117–127.

666. Even–Zohar I. Polysystem Studies. *Poetics Today: International Journal for Theory and Analysis of Literature and Communication*. Vol. 11:1. Durham : Duke University Press, 1990. 256 p.

667. Even-Zohar I. La posición de la literatura traducida en el polisistema literario. *Teoría de los Polisistemas (Estudio introductorio, compilación de textos y bibliografía por Montserrat Iglesias Santos)*. Madrid : Arco, 1999. P. 223–231.

668. Felder E. Das Spannungsverhältnis zwischen Sprachnorm und Sprachvariation als Beitrag zu Sprach(differenz)bewusstheit. *Wirkendes Wort*. Trier : WVT Wissenschaftliche Verlag, 2003. № 53 (3). S. 473–499.

669. Fiehler R. Kommunikation und Emotion: Theoretische und empirische Untersuchungen zur Rolle von Emotionen in der verbalen Interaktion. Berlin/New York : de Gruyter, 1990. 335 S.

670. Fischer A., Eckstein P. Aberglaube. Scherben bringen Glück. Fränkisch-Crumbach : Edition XXL, 2005. 196 S.

671. Fill A. Sprachökologie und Ökoluistik: Referate des Symposiums Sprachökologie und Ökoluistik an der Universität Klagenfurt 27.-28. Oktober 1996. Band 2. Tübingen, 1996. 300 S.

672. Fill A., Penz H. (Hg.). The Routledge handbook of Ecolinguistics. London/New York : Routledge, 2017. 476 p.

673. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. – Leipzig: Bibliogr. Institut, 1982. 250 S.

674. Fleischmann E. Postsowjetisches Russisch. Frankfurt am Main : Peter Lang Verlag, 2007. 477 S.

675. Frech S. «Grüfnisch» – eine alte Schülersprache lebt wieder auf. URL: http://www.zeitschriftschweizerdeutsch.ch/img/files/10_3_gr%C3%B. (дата звернення: 07.02.2019).

676. Freud S. Totem und Tabu. Einige Übereinstimmungen im Seelenleben der Wilden und der Neurotiker. Frankfurt am Main : Fischer-Bücherei, 1973. 170 S.

677. Friedmann J. Fluchende Europäer: „Ich fühl mich hodig“. *Spiegelonline*. Mittwoch, 26.09.2012. URL: <http://www.spiegel.de/schulspiegel/fluchen-in-europa-sprachforscher-erklaert-vulgaersprache-a-857211.html> (дата звернення: 9.10.2018).

678. Fries N. Sprach und Emotion: Ausführungen zum besseren Verhältnis, Anregungen zum Nachdenken. Bd.35. Bergisch Gladbach : Lübbe 2000. 128 S.

679. Fries N. Die Kodierung von Emotionen in Texten. Teil 1: Grundlagen. *Journal of Literary Theory*. 2007/1(2). S. 293–337.

680. Fries N. Über die allmähliche Verfertigung emotionaler Bedeutung beim Äußern. Die Sprache in Aktion. Pragmatik, Sprechakte, Diskurs. / M. L. Kotin, E. G. Kotorova (Hg.) Heidelberg : Universitätsverlag Winter 2011. S. 15–32.

681. Fritz G. Historische Semantik. 2. aktualisierte Auflage. Stuttgart; Weimar : Verlag J.B. Metzler, 2006. 205 S.

682. Fuchs R.-P. Um die Ehre. Westfällische Beleidigungsprozesse vor dem Reichkammergericht 1525–1805. Paderborn : Verlag Ferdinand Schöningh GmbH, 1999. 387 S.

683. Fues W. M. Text als Intertext. Zur Moderne in der deutschen Literatur des 20. Jahrhunderts. Heidelberg : Universitätsverlag C. Winter GmbH, 1995. 268 S.

684. Gall A. Schreiben und Extremerfahrung – die polnische Gulag-Literatur in komparatistischer Perspektive. *Zeitschrift für Slavische Philologie*. Universitätsverlag WINTER, 2014. Vol. 70. No.1. S. 223-227.

685. Galperin I. R. Stylistics. Moscow : Higher School, 1977. 336 p. URL: <https://www.top-personal.ru/issue.html?1704>. (дата звернення: 06.12.2020).

686. Gauger H.-M. Das feuchte und das Schmutzige. Kleine Linguistik der vulgären Sprache. München : Verlag C. H. Beck oHG, 2012. 283 S.

687. Gehrer R. Lehrverhalten und Schülersprache. Wien, München : Verlag Jugend und Volk, 1981. 137 S.

688. Gelfert Hans-Dieter. Was ist Deutsch? Wie die Deutschen wurden, was sie sind. München : Verlag C.H.Beck oHK, 2008. 217 S.

689. Gerdes J. Arbeitsfelder der Jugendsprachforschung. Frankfurt am Main: Peter Lang Edition, 2013. 209 S.

690. Germann S. Vom Greis zum Senior. Bezeichnungs- und Bedeutungswandel vor dem Hintergrund der „Political Correctness“. Hildesheim. Zürich. New York : Georg Olms Verlag. 2007. 319 S.

691. Geyer I. Zur Entwicklung des Sprachgebrauchs von eh in Partikelfunktion. *Deutsch – grenzlos. Festschrift für Elisabeth Knipf zum 60. Geburtstag* / R.Brdar-Szabo, A. Peteri u. a. (Hrsg.). Budapest : ELTE Germanistisches Institut, 2012. S. 138–150.

692. Gianwang Si. Chinesische Sprichwörter und Redewendungen. Beijing : Verlag für fremdsprachige Literatur, 2014. 255 S.

693. Gil A. Kultur übersetzen. Zur Wissenschaft des Übersetzens im deutsch-französischen Dialog / Hrsg. von A. Gil und M. Schmeling. Berlin: Akademie Verlag GmbH, 2009. 273 S.

694. Gile D. Opening up in Interpretation Studies. Translation Studies. *An Interdiscipline* / Mary Snell-Hornby, Franz Pöchhacker & Klaus Kaindl (eds). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 1994. P. 149–158.

695. Glaser H. A. Wollüstige Phantasie. Sexualästhetik der Literatur. München : Carl Hanser Verlag, 1974. 220 S.

696. Glismann, C. Edel sei der Mensch, Zwieback und gut. Szene-Sprüche. Mit 37 Fotos von Sprüchemachern aus der Szene. München : Wilhelm Heyne Verlag, 1985. 125 S.

697. Glück H., Sauer W. W. Gegenwartsdeutsch. Stuttgart : J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1990. 218 S.

698. Goethe J. W. von. Sämtliche Werke. Bd. 14: Schriften zur Literatur. Einführung von Fritz Strich. [Unveränd. Nachdr. von Bd. 14 der Artemis-Gedenkausgabe, hrsg. von Ernst Beutler, Zürich 1950]. Zürich : Artemis, 1977. 1158 S.

699. Goethe J. W. von. Zu brüderlichem Andenken Wielands. Eine in der Trauerloge gehaltene Rede. URL: https://www.rolandbremen.de/wp-content/uploads/2017/11/Goethe_Wieland.pdf (дата звернення: 07.07.2021).

700. Goldschmidt G.-A. Wie Grün Rot werden soll oder die Metamorphose des Übersetzens. *Kultur Übersetzen. Zur Wissenschaft des Übersetzens im deutsch-französischen Dialog*. Berlin : Akademie Verlag Berlin GmbH, 2009. S. 5–16.

701. Greverus I.-M. Kultur und Alltagswelt. Frankfurt am Main : Inst. für Kulturanthropologie u. europ. Ethnologie d. Univ., 1997. 316 S.

702. Grünenthal O. Die Übersetzungstechnik der altkirchenslavischen Evangelienübersetzung (§1-7). Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der hohen philosophischen Fakultät der Universität Breslau. Vorgelegt von Otto Grünenthal aus Berlin. Leipzig : Druck von Breitkopf und Härtel in Leipzig, 1909.

703. Haefs Hanswilhelm. Das 2. Handbuch des nutzlosen Wissens/ Hanswilhelm Haefs. Books on Demand, 2002. S. 190–208.

704. Hall S. Introduction. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London : Sage/The Open University, 1997. P. 1–11.

705. Halliday M. A. K. New Ways of Meaning: The Challenge to Applied Linguistics. *The Ecolinguistics Reader: Language, Ecology and Environment*. Edited by A. Fill, P. Mühlhäusler. London, New York: Continuum, 2001. P. 175–202.

706. Hartung W. Zu Inhalt des Normbegriffs in der Linguistik. *Normen in der sprachlichen Kommunikation*. Berlin : Walter de Gruyter, 1977. S. 9–69.

707. Haugen E., The Ecology of Language, in: Dil A. S. (ed.). *The Ecology of Language*. Sandford : University Press, 1972. P. 325–339.

708. Havers W. Neuere Literatur zum Sprachtabu. Sitzungsberichte, 223. Band 5. Wien: R. M. Rohrer, 1946. 211 S.

709. Havryliv O. «Bist du deppert!» – Vom Schimpfen, Drohen und Fluchen. Forschungsnewsletter Juli/August. 07. August 2013. URL: https://medienportal.univie.ac.at/uniview/forschung/detailansicht/artikel/bist-du-deppert-vom-schimpfen-drohen-und-fluchen/?no_cache=1 (дата звернення: 20.08.2015).

710. Havryliv O. Verbale Aggression. Formen und Funktionen am Beispiel des Wienerischen. Frankfurt am Main u. a.: Peter Lang, 2009. 220 S.

711. Hehl H. Lexikon der Jugendsprache. 2006. 112 S. URL: http://hehl-rhoen.de/pdf/lexikon_der_jugendsprache.pdf (дата звернення: 15.10.2016).

712. Heibert F. Das Wortspiel als Stilmittel und seine Übersetzung (am Beispiel von sieben Übersetzungen des «Ulysses» von James Joyce). Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1993. 319 S.

713. Heine M. In Wahrheit ist Kiezdeutsch rassistisch. *Die Welt*. 30.06.14. URL: <http://www.welt.de/kultur/article129622721/In-Wahrheit-ist-Kiezdeutsch-rassistisch.html>. (дата звернення: 16.10.2017).

714. Heine M. So dufte waren Opas Jugendwörter. *Die Welt. Kultur*. Veröffentlicht am 20.08.2015. URL: <https://www.welt.de/kultur/article145411821/So-dufte-waren-Opas-Jugendwoerter.html> (дата звернення: 15.09.2016).

715. Heine M. Tumult, Pech, pumpen: So krass war Ur-ur-ur-Opas Jugendsprache. *Welt. Kultur*. URL: <https://www.welt.de/kultur/article155500589/So-krass-war-Ur-ur-ur-Opas-Jugendsprache>. (дата звернення: 25.10.16).

716. Helga Schneider und die Konzentrationslager: das Tabu des Sonderbaus. Studien zur Geschichte der Konzentrationslager. Stuttgart : Deutsche Verlags-Anstalt, 1970. 246 S.

717. Helmbrecht J. Funktionale Aspekte der Konnotation und Sprachtabu. *Neue Fragen der Linguistik*. 1990. S. 173–179.

718. Henne H. Jugend und ihre Sprache. *Darstellung, Materialien, Kritik*. Berlin, New York : Walter de Gruyter Verlag, 1986. S.212–213.

719. Hermann P. Karnevaleske Strukturen in der Neidhard-Tradition. Göppingen : Kümmerle Verlag, 1984. 385 S.

720. Hermans Th. The Manipulation of Literature. Studies in Literary Translation. London, Sydney, 1985. 254 p.

721. Hermanns F. Kognition. Emotion. Intention. Dimension lexikalischer Semantik. *Der Sitz der Sprache im Leben. Beiträge zu einer kulturanalytischen Linguistik*. Hrsg. v. H. Kämper, A. Linke, M. Wengler. Berlin/Boston : de Gruyter, 2012. S. 129–206.

722. Hermanns F. Sprachgeschichte als Mentalitätsgeschichte. Überlegungen zur Sinn und Form und Gegenstand historischer Semantik. *Der Sitz der Sprache im Leben. Beiträge zu einer kulturanalytischen Linguistik*. Hrsg. v. H. Kämper, A. Linke, M. Wengler. Berlin/Boston : de Gruyter, 2012. S. 5–36.

723. Hermanns F. Attitude. Einstellung. Haltung. Empfehlung eines psychologischen Begriffs zu linguistischer Verwendung. *Der Sitz der Sprache im Leben. Beiträge zu einer kulturanalytischen Linguistik*. Hrsg. v. H. Kämper, A. Linke, M. Wengler. Berlin/Boston : de Gruyter, 2012. S. 209–233.

724. Hessel I. To translate or not to translate, that is the question. *Übersetzen* 2/2014. C. 3–4.

725. Hirt H. Etymologie der neuhochdeutschen Sprache. Darstellung des deutschen Wortschatzes in seiner geschichtlichen Entwicklung. München : C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1921. 438 S.

726. Hoffmann G. Schimpfwörter der Griechen und Römer. *Wissenschaftliche Beiträge zum Programm des Friedrichs-Realgymnasiums zu Berlin*. Berlin : Gaertners Verlagsbuchhandlung Hermann Heyfelder, 1892. 33 S.

727. Hoffmann S. Knastlexikon: Von Gittermäusen, Schnittlauch und Lachplatten. 2001. URL: <https://www.spiegel.de/lebenundlernen/uni/knastlexikon-von->

gittermaeusen-schnittlauch-und-lachplatten-a-161551.html) (дата звернення: 10.07.2019).

728. Hoinks U. Realia in der literarischen Übersetzung am Beispiel von Jára (da) Cirmans Dobyťí severního pólu. *Literatur, Sprache, Kultur und Fremde*. Hildesheim, Zürich, New York : Georg Olms Verlag, 2007. S. 79–88.

729. Holmes J. The State of Two Arts: Literary Translation and Translation Studies in the West Today”. X. *Weltkongreß der FIT – Der Übersetzer und seine Stellung in der Öffentlichkeit*. Wien : W. Braunmüller, 1985. S.143–153.

730. Holz-Mänttári J. Translatorisches Handeln. Theorie und Methode. Helsinki : Suolmalainen Tiedeakademia, 1984. 193 S.

731. Horbatsch Olexa, Friedhof Gerd. Polnische Gaunersprache I. Frankfurt am Main: [Slav. Seminar, Johann-Wolfgang-Goethe-Univ.]; Band 19. München: Kubon & Sagner, 1979.

732. Horbatsch O. Russische Gaunersprache I. Frankfurt am Main: [Slav. Seminar, Johann-Wolfgang-Goethe-Univ.]; Band 16. München: Kubon & Sagner, 1978. 128 S.

733. Horx M. Trendwörter von Acid bis Zippies. Düsseldorf, Wien, New York, Moskau, ECON-Verlag : 1995. 249 S.

734. House J. Übersetzen: Ein sprachliches und kulturelles Phänomen. *Translationswissenschaft. Interdisziplinär: Fragen der Theorie und Didaktik*. Tagungsband der I. Internationalen Konferenz TRANSLATA „Translationswissenschaft: GESTERN – HEUTE – MORGEN“, 12.–14. Mai 2011, Innsbruck. Band 15. Mai 2011. 433 S.

735. Humboldt W. von. Bildung und Sprache. Eine Auswahl aus seinen Schriften. Besorgt von C. Menze. Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh, 1959. 159 S.

736. Imme Th. Die deutsche Soldatensprache der Gegenwart und ihr Humor Dortmund : Ruhfus, 1918. 172 p.

737. Itoh M. Deutsche und japanische Phraseologismen im Vergleich. Tübingen : Julius Groos, 2005. 223 S.

738. Ivanytska Maria. Translator’s Personality Shaping: Competence Approach. *Psycholinguistics*. 2019. Т. 26. Вип. 2. С. 135–156.

739. Jerouschek G. Er aber, sagt ihm, er kann mich im Arsch lecken. Psychoanalytische Überlegungen zu einer Beschämungsformel und ihrer Geschichte. Gießen: Psychosozial, 2005. 149 S.

740. Johnson-Laird P. N., Oatley K. The language of emotions: An analysis of a semantic field. *Cognition and Emotion*. 1989. № 3(2). S. 81–123. URL.: <https://doi.org/10.1080/02699938908408075> (дата звернення: 20.01.2018).

741. Jontes G. Das neue, österreichische Schimpfwort-ABC. Graz : Steirische Verlagsgesellschaft, 2014. 256 S.

742. Jontes G. „Österreichisches Schimpfwörterlexikon“. Graz : Steirische Verlagsgesellschaft, 1998. 408 S.

743. Kade O. Zufall und Gesetzmäßigkeit in der Übersetzung. Leipzig : Enzyklopädie, 1968. 128 S.

744. Kalwa N, Römer D. Emotion, Sprachliches Handeln und Mentalität., Sprache. Kultur. Mentalität. Mroczynski R., Kreuz Ch. D. (Hrsg.). Berlin : Lit. Verlag Dr. W. Hopf, 2016. S. 67-83.

745. Kamber F. Teiggaff, Tüpfli, tumme Siech. Schimpfen und Fluchen im Schweizerdeutschen. Mit einem Nachwort von Andreas Lötscher. Frauenfeld; Stuttgart; Wien : Huber, 2003. 208 S.

746. Kautz Ulrich. Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens. Frankfurt am Main : Iudicium, 2000. 632 S.

747. Keil R. Das Zweitälteste Gewerbe der Welt. Impressionen von einem Kolloquium zur literarischen Übersetzung. URL.: <http://www.uebersetzungswissenschaft.de/keil-gewerbe.pdf/> (дата звернення: 03.02.2020).

748. Keller R. Konventionen, Regeln, Normen. Zum ontologischen Status natürlicher Sprachen. In Konopka, Marek / Strecker, Bruno (Hrsg.). *Deutsche Grammatik – Regeln, Normen, Sprachgebrauch*. Berlin; New York : de Gruyter, 2009. S. 9–22.

749. Kelly L. G. The True Interpreter. A History of Translation. Theory and Practice in the West. *Revue belge de philologie et d'histoire*. Tome 61. Fasc. 3. 1983. Langues et littératures modernes – Moderne taal- en letterkunde. P. 773–774.

750. Khmelkovska S. V. The theme of the destruction of individuality in the novel of Herta Müller “Breath-Swing”. The Third International Scientific and Practical Virtual Conference “*Linguo-cognitive and socio-cultural aspects of communication*“. URL: <http://naub.ua.edu.ua/2014/tema-znyschennya-indyvidualnosti-u-romani-herty-myuller-hojdalka-dyhannya/> (дата звернення: 9.12.2017).

751. Kirschnik S. In China wirft man keine Perlen vor die Säue. München : Iudicium, 2006. 309 S.

752. Klaeger S. Subkulturelle Selbstinszenierung oder „Wir sind die Bösen“. *Gruppenstile*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2003. S. 293-309.

753. Klimkowski K., Klimkowska K. Towards Empowerment in Translation Education: Student’s Opinions and Expectations of a translation Training Course. *Global Trends in Translator and Interpreter Training: Mediation and Culture* / Edited by Séverine Hubscher-davidson and Michał Borodo. Continuum, 2012. P. 180–192.

754. Knipf-Komlósi E., Rada R. V., Bernáth C. Aspekte des Wortschatzes. Ausgewählte Fragen zu Wortschatz und Stil. Budapest : Bölcsész Konzorcium, 2006. 273 S.

755. Knüppel M. Sprachtabus in tungusischen Sprachen und Dialekten: Am Beispiel von S. M. Sirokogorovs „Tungus Dictionary“. Wiesbaden: Harrassowitz, 2012. 131 S.

756. Kolb W. Sprachvarietäten (Dialekt/Sozionaekt). *Handbuch Translation*. Snell-Hornby, Mary u.a. (Hrsg.), Tübingen : Stauffenburg Verlag Brigitte Narr, 1998. S. 278–280.

757. Koller W. Einführung in die Übersetzungswissenschaft. 2. Auflage. Wiebelsheim : Quelle & Meyer, 1983. 291 S.

758. Koller, Werner). Probleme der Übersetzung von Phrasemen. In: Burger, H. / Dobrovol’skij, D. / Kühn, P. / Norrick, N. (Hg.): *Phraseologie. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Bd. 1. Berlin, 2007. S. 605–613.

759. Kovalenko L., Martynyuk A. English Container Metaphors of Emotions in Ukrainian Translations// *Advanced Education. Новітня освіта: науковий журнал*. – Київ: Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», 2018. Вип. 10. С. 190–197.

760. Kövecses Z. *Emotion concepts*. New York etc. : Springer-Verlag, 1990. 344 p.
761. Kramer U. Ageismus – Zur sprachlichen Diskriminierung des Alters. Veröffentlicht im Sammelband Rheinhard Fiehler, Caja Thimm (Hrsg.): *Sprache und Kommunikation im Alter*. Radolfzell : Verlag für Gesprächsforschung 2003. S. 257–277. URL: <http://www.verlag-gespraechsforschung.de/2004/alter/257-277.pdf>. (дата звернення: 13.05.2016).
762. Kresik M. *Sprache, Sprechen und Identität*. München : IUDICUM, 2006. 277 S.
763. Kretzenbacker L. Schimpfwörter aus nationaler und aus religiös-konfessioneller Gegnerschaft. *Stereotypenvorstellungen im Alltagsleben. Festschrift für Georg R.Schroubek zum 65. Geburtstag* / Hrsg.: Helge Gerndt. Münchener Vereinigung für Volkskunde e.V. München, 1988. S.67–82.
764. Kryzstofiak M. *Ästhetik und Kulturwandel in der Übersetzung*. Frankfurt am Main: Lang, 2008. 294 S.
765. Krystofiak M. Vom Übersetzen der Kulturwörter. Probleme der Übersetzungskultur. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2010. Band 33. 272 S.
766. Kuhn F. Tabus. *Sprache und Literatur in Wissenschaft und Unterricht*. 1987. Vol. 60. S. 19–35.
767. Kuhn I., Deshussen P. Der Übersetzer: ein Seiltänzer über dem Abgrund der Sprache / M. Schmeling, A. Gil. *Kultur Übersetzen: Zur Wissenschaft des Übersetzens Im Deutsch-Französischen Dialog*. Berlin : Akademie, 2009. P. 45–52.
768. Kumbier D., Schulz von Thun F. *Miteinander Reden: Praxis. Interkulturelle Kommunikation: Methoden, Modelle, Beispiele*. Hamburg : Rowohlt Taschenverlag, 2006. 352 S.
769. Kußmaul P. *Kreatives Übersetzen*. Tübingen : Stauffenburg, 2000. 215 S.
770. Kußmaul P. Übersetzen – nicht leicht gemacht. Beiträge zur Translation. Translationswissenschaftliche Bibliothek. Band 2. Berlin : SAXA, 2009. 174 S.
771. Laiko A. Intertextualität in der Übersetzung. W. Jerofejews „Moskva–Petuški“ in der Übersetzung von N. Spitz – eine kritische Analyse. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2004. 116 S.

772. Lakoff G. *Women, fire & dangerous things: what categories reveal about the mind*. Chicago, IL: Chicago University Press, 1987. 632 p.

773. Landers C. E. *Literary translation: A Practical Guide* (Topics in Translation 22). Clevedon : Multilingual Matters Limited, 2001. 224 p.

774. Lange A. «Ich bin noch Büro» Kurzdeutsch findet Einzug in Alltagssprache [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.n-tv.de/panorama/Kurzdeutsch-findet-Einzug-in-Alltagssprache-article16982026.html>. (дата звернення: 14.06.2019).

775. Lapp E. „Jugendsprache“: Sprechart und Sprachgeschichte seit 1945. Ein Literaturbericht. *Sprache und Literatur in Wissenschaft und Unterricht* 63. S.53–75.

776. Last A. "'Heiße Dosen' und 'Schlammziegen'. Ist das Jugendsprache?" *Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie* 41. 1989. S. 35–68.

777. Leerkamp Jan-Hendrik: Die österreichische Varietät der deutschen Sprache, LINSE – Linguistik-Server, Essen 2003. S. 9. http://www.linse.uni-due.de/linse/esel/pdf/oesterr_varietaet.pdf. (дата звернення: 24.03.2018).

778. Lefevere A. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame* / A. Lefevere. L., N.Y. : Routledge, 1992. 176 p.

779. Levý J. *Die literarische Übersetzung. Theorie einer Kunstgattung* / deutsch von W. Schamschula. Frankfurt am Main : Athenäum, 1969. 308 S.

780. Liimatainen A. Übersetzung der Phraseologismen. Die Forschungsgeschichte bis zur Jahrtausendwende / Prinz M., Richter-Vapaatalo (Hrsg.) // *Idiome, Konstruktionen, „verblünte Rede“*. *Beiträge zur Geschichte der germanistischen Phraseologieforschung*. Stuttgart : Hirzel, 2012. S. 297–314.

781. Linke A., Nussbaumer M., Portman P. // R.: *Studienbuch Linguistik* / Hrsg. von A. Burkhard, A. Linke und S. Wiecher. Tübingen : Niemeyer, 2004. 544 S.

782. Loogus T. *Kultur im Spannungsfeld translatorischer Entscheidungen*. Berlin : SAXA, 2008. 299 S.

783. Löffler H. Sind Soziolekte neue Dialekte? Zum Aufgabenfeld einer nachsoziolinguistischen Dialektologie. *Kontroversen, alte und neue. Sprachnormen: lösbar und unlösbar Probleme*. Albrecht Schöne (Hrsg.). Tübingen : Niemeyer, 1985. S. 232–239.

784. Löttscher A. Schweizerdeutsch. Geschichte, Dialekte, Gebrauch. Frauenfeld : Huber, 1983. 176 c.

785. Ludwig K.-D. Zum Status des Nicht-Denotativen und seiner Darstellung in einsprachigen Wörterbüchern der deutschen Gegenwartssprache. *Die Lexikographie von heute und das Wörterbuch von morgen*. Berlin : Akademie der Wissenschaften der DDR. 1983. S. 37–46.

786. Lunin H. Musick mit Arsch. Aus Briefen von, an oder über Maria Anna, Leopold, Nannerl, Marianne und Wolfgang Amadeus Mozart. Hamburg : Orpheus und Söhne, 2016. 428 S.

787. Lyons J. Language and Linguistics. An Introduction. Cambridge : Cambridge University Press, 1992. 356 p.

788. Maas U. «Als der Geist der Gemeinschaft eine Sprache fand» . Sprache in Nationalsozialismus. Versuch einer historischen Argumentationsanalyse., Opladen : Westdeutscher Verlag, 1984. 261 S.

789. Maas U. Verfolgung und Auswanderung deutschsprachiger Sprachforscher 1933-1945. Band 1. Dokumentation. Tübingen : Stauffenburg g, 2010. 894 S.

790. Mančić E. Umbrüche und Identitätskrisen. *Kulturanalyse im Zentraleuropäischen Kontext* / Finzi D., Lauggas I., Müller-Funk W., Bobinac M., Luthar O., Stern F. (Hrsg.). Tübingen : Narr, 2011. S. 200-210.

791. Marco A, Cercel L. Was heißt es, den (richtigen) Ton in der Übersetzung zu treffen? / Cercel L., Marco A., Lozano A., Teresa M. [Hrsg.]: *Kreativität und Hermeneutik in der Translation (= Translationswissenschaft*, Bd. 12). Tübingen : Narr, 2017. S. 185–213.

792. Marcuse L. Obszön. Geschichte einer Entrüstung. München : List, 1962. 407 S.

793. Markey Th. L. Prinzipien der Dialektologie. Grossen-Linden : Hoffmann, 1977. 135 S.

794. Matschoss A. Scherz, Spott und Hohn in der lebenden Sprache. Berlin; Leipzig : de Gruyter, 1931. 60 S.

795. Maurer-Lausegger Herta. Audiovisuelle Dialekt-und Terminologieforschung; Fragen zur Übersetzung und Synchronisation dialektologischer Filme. *Dialekt-*

Übersetzung und Dialekte in Multimedia / Helin Irmeli (Hrsg.). Frankfurt am Main : Peter Lang, 2004. S. 21–43.

796. Melchinger S. Harlekin. Basel : Basilius Presse, 1959. 157 S.

797. Mellmann K. Empirische Emotionsforschung. *Handbuch Literatur & Emotionen* / Martin von Koppenfels, Cornelia Zumbusch (Hrsg.). Berlin/Boston : de Gruyter, 2016. 642 S.

798. Melters J. „Ein fröhlich gemüt zu machen in schweren zeiten...“: der Schwankroman in Mittelalter und Früher Neuzeit. Berlin : Schmidt, 2004. S. 13–23.

799. Mokienko V., Walter H. Lexikographische Probleme eines mehrsprachigen Schimpfwörterbuches. *Anzeiger für slavische Philologie*. 1999. Graz : Akademische Druck- und Verlagsanstalt. Band XXVI. S. 199–210.

800. Möller K. Hybrid-Kulturen. Wie «Jüngliche der Migrationshintergrund» postmigranten werden». *Kanak Culturelles. Kultur und Kreativität junger Migranten*. Originalausgabe. Archiv der Jugendkulturen. Berlin : Verlag KG, 2010. 204 S.

801. Mroczynski R, Kreuz Ch. D., „die polen mit ins boot nehmen...“ Konversations- und Diskursanalyse interkulturell. *Sprache. Kultur. Mentalität* / Mroczynski R., Kreuz Ch. D. (Hrsg.). Berlin : Lit Verlag Dr. W. Hopf, 2016. S. 44–65.

802. Mujzer-Varga K. Das sprachliche Pygmalionsproblem oder die Übersetzung der Sprachvarietäten. *Deutsch – grenzlos. Festschrift für Elisabeth Knipf zum 60. Geburtstag* / R. Brdar-Szabó, A. Péteri u.a. (Hrsg.). Budapest : ELTE Germanistisches Institut, 2012. S. 277-288.

803. Müller-Jabusch M. Götzes grober Gruss. München : Pohl & Co, 1955. 340 S.

804. Müller J. Schwert und Scheide: d. sexuelle u. skatolog. Wortschatz im Nürnberger Fastnachtspiel d. 15. Jh. Bern [u. a.] : Peter Lang, 1988. 228 S.

805. Müller J. Das Hamburger Schimpfwörterbuch: viele verdüvelte Wörter. Nidderau : Michaela Naumann, 1991. 80 S.

806. Müller-Thurau C.-P. Laß uns mal ‘ne Schnecke angraben: Sprache und Sprüche der Jugendszene. Düsseldorf, Wien : Econ, 1984. 180 S.

807. Müller-Thurau C.-P. Lexikon der Jugendsprache. Düsseldorf, Wien : Econ, 1985. 198 S.

808. Murat & Aische alias Hänsel & Gretel. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SF6Fr1AaNbg> (дата звернення: 03.12.2020).

809. Nerius D. Zur Bestimmung der sprachlichen Norm. *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung* Berlin : de Gryuter, 1980. S. 365–370.

810. Nerlicki K. Aufbau und Funktionieren des fremdsprachlichen Speichermechanismus. Kodematische Betrachtungsweise mit glottodidaktischer Relevanz. Szczecin : Uniwersytet Szczeciński, 2004. 232 S.

811. Neuland E. Sprache der Generationen. Eine soziolinguistische Perspektive auf Sprachgebrauch. *Sprache der Generationen*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2015. S. 10–31.

812. Neumann V. Erotik in der deutschsprachigen Lyrik der Moderne. Bd. 615. Würzburg : Königshausen & Neumann, 2008. 288 S.

813. Newmark P. A Textbook of Translation. New York : Prentice Hall, 1988. 292 p.

814. Nida E. Principles of Correspondence. *Venuti L. The Translation Studies Reader*. London : Routledge, 1964. P. 126–140.

815. Nida E. Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principals and Procedures Involved in Bible Translating. Leiden : E. J. Brill. 1964. 331 p.

816. Nida E. A., Taber Ch. E. The Theory and Practice of Translation. Leiden : E. J. Brill, 1969. 220 p.

817. Nida E. Taber Ch. R. The theory and practice of translation. 2nd photomechanical repr. Leiden : E. J. Brill, 1982. 226 p.

818. Niebaum H., Macha J. Einführung in die Dialektologie des Deutschen. Tübingen : Niemeyer, 1999. 226 S.

819. Niedergesähs K. Zur Behandlung sprachlicher Ausdrucksmittel der Interaktionsstrukturierung bei der vergleichenden Analyse. *Sprache: Verstehen und Verständlichkeit* / Spillner B. (Hrsg.) Frankfurt am Main : Peter Lang, 1995. S. 293–304.

820. Nissen P. Schellen, schafutern un schanderen. Schimpfwörterbuch für Schleswig-Holstein. Leer : Schuster, 1996. 227 S.

821. Nistor A.-L. Die Verwandtschaftsbeziehungen Onkel und Tante in deutschen Schimpfwörtern. *Norm und Abnorm in der deutschen Sprache und Literatur*. Passau : Karl Stutz, 2013. S. 211–217.

822. Nützel N. Sprache oder was den Mensch zum Menschen macht. München : Bertelsmann-Taschenbuch, 2009. 219 S.

823. Obermaier S. Das Fabelbuch als Rahmenerzählung. Heidelberg : Universitätsverlag Winter, 2004. 436 S.

824. Objartel G. Sprache und Lebensform deutscher Studenten im 18. und 19. Jahrhundert. Berlin : de Gruyter, 2016. 325 S.

825. Palm Ch. Die konnotative Potenz usueller und okkasioneller Phraseologismen und anderer festgeprägter Konstruktionen in Christa Wolfs Roman “Kindheitsmuster”. *EUROPHRAS '88. Phraséologie contrastive. Actes du Colloque International Klingenthal-Strasbourg*. Strassbourg : Univ. des Sciences Humaines, 1989. S. 313–326.

826. Panasiuk I. Polyvarietät der Übersetzung (Translatologie–Studien zur Übersetzungswissenschaft). Hamburg : Dr. Kovač, 2016. 400 S.

827. Parks G. Towards a sociology of translation. *Rivista internazionale di tecnica della traduzione*. Trieste : Università di Trieste, 1998. № 3. P. 25–35.

828. Päthe T. Vom Gastarbeiter zum Kanaken. Zur Frage der Identität in der deutschen Gegenwartsliteratur. München : Iudicium, 2013. 185 S.

829. Pehar M., Miletić N, Radoš Ž. Die Wirkung der emotionaler Vermittlung von Fremdsprachen auf die Identität / Pinatrić Anita Pavić, Sambunjak Zanta, Zelić Tomislav (Hrsg) // *Sprachliche Konstituierung der Identität durch Emotionalität*. Tübingen : Narr, 2016. S. 50–66.

830. Persels J., Canim R. Fecal matters in early modern literature and art. *Studies in scatology*. London : Routledge, 2004. 216 p.

831. Perspektiven der Jugendsprachforschung. Hrsg.: Dürscheid Ch., Spitzmüller J. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2006. 476 S.

832. Peyer A., Portmann P., Brütsch E. Norm, Moral und Didaktik. *Die Linguistik und ihre Schmuddelkinder. Eine Aufforderung zur Diskussion*. Tübingen : Niemeyer, 1996. S. 9–46.

833. Pfandl H. Frage der Identität bei russisch-sprachigen Emigranten mit frühem Emigrationsalter. *Россия – Австрия. Этнос и культура в зеркале языка и литературы*. Moskau: Советский писатель, 2003. S. 80–87.

834. Piškorec V. Inter- und Ökolinguistik im Vergleich: Ansätze, Traditionen, Schnittstellen. *Plansprachen – ideengeschichtliche Aspekte. Beiträge der 22. Jahrestagung der Gesellschaft für Interlinguistik e.V., 23. – 25. November 2012 in Berlin* / Hrsg. von C. Brosch und S. Fiedler. Berlin, 2013. S. 9–33.

835. Plutchik R. A general psychoevolutionary theory of emotion. *Emotion: Theory, research, and experience: Vol. 1. Theories of emotion* / R. Plutchik & H. Kellerman (Eds.). New York: Academic, 1980. P. 3–33.

836. Pohling H. Zur Geschichte der Übersetzung. *Studien zur Übersetzungswissenschaft (Beiheft zur Zeitschrift Fremdsprachen)*. Leipzig, 1971. S. 125–162.

837. Polenz P. von. Deutsche Sprachgeschichte vom Spätmittelalter bis zur Gegenwart. Bd. 3. 19. und 20. Jahrhundert. Berlin, New York: de Gruyter, 1999. 761 S.

838. Preußner U. Aufbruch aus dem beschädigten Leben. Die Verwendung von Phraseologismen im literarischen Text am Beispiel von Arno Schmidts „Nobodaddy's Kinder“. *Phrasemata III*. Bielefeld: Aisthesis Verlag, 2007. 355 S.

839. Prosinger W. Scene-Sprache. Das rabenstarke Lexikon. Frankfurt am Main: Eichborn, 1984. 90 S.

840. Prunč Erich. Einführung in die Translationswissenschaft. Band 1. Orientierungsrahmen. 2. erweiterte und verbesserte Auflage. Graz: Institut für Translationswissenschaft. 2002. 374 S.

841. Rada R. Tabus und Euphemismen in der deutschen Gegenwartssprache: mit besonderer Berücksichtigung der Eigenschaften von Euphemismen. Budapest: Akad. Kiadó, 2001. 212 S.

842. Reichmayr M. *Ardigata! Krucinal!* Ein slowenisches Schimpfwörterbuch, basierend auf Arbeiten von Josef Matl (1897–1974) zum deutsch-slawischen Sprach- und Kulturkontakt, mit einem Vorwort von Paul Parin. Wissenschaftliche Schriftenreihe des Pavelhauses, Band 1. Graz: Graz und Bad Radkersburg, 2003. 423 S.

843. Reiß K., Vermeer H. J. Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. (Linguistische Arbeiten 147). 2. Aufl. Tübingen : Niemeyer, 1991. 248 S.

844. Reissen-Kosch J. Wörter und Werte – die rechtsextreme Szene im Netz um Zustimmung wirbt. *Öffentliche Wörter. Analysen zum öffentlich-medialen Sprachgebrauch* / H. Diekmannshenke, Th. Niehr (Hg.). Stuttgart : Ibidem, 2013. S. 95–113.

845. Reutner U. Sprache und Tabu. Interpretationen zu französischen und italienischen Euphemismen. Tübingen : Niemeyer, 2009. 467 S.

846. Riedel A. Schimpfwörter. Eine semantisch-etymologische Untersuchung // Institut für Germanistik der Heinrich-Heine-Universität. München : GRIN, 2013. 38 S.

847. Rupert F. Bayerische Schimpfwörter. URL: <http://www.bayerische-schimpfwoerter.de>. (дата звернення: 19.09.2020).

848. Sattler-Hovdar N. Translation – Transkreation. Vom Über-Setzen zum ÜberTexten. Berlin : BDÜ, 2016. 169 S.

849. Schaeder B. Verderben die Computer unsere Sprache? *Sprache – Sprachverfall – Sprache im Wandel – Was wird aus unserer Sprache?* Tübingen : Studienverlag Dr. N. Brockmeyer, 1986. S. 186–222.

850. Schahadat S. Kulturelle Codierungen. Soziologie, Ethnologie, Kultursemiotik. *Handbuch Literatur & Emotionen* / Martin von Koppenfels, Cornelia Zumbusch (Hrsg.). Berlin/Boston: de Gruyter, 2016. S. 122 – 153.

851. Schaible K. H. Deutsche Stich- und Hieb-Worte. Eine Abhandlung über Deutsche Schelt-, Spott- und Schimpfwörter, altdeutsche Verfluchungen und Flüche. Hamburg : Hansebooks, 1885. 91 S.

852. Scheffler G. Schimpfwörter im Themenvorrat einer Gesellschaft. Marburg : Tectum, 2000. 192 S.

853. Schelsky H. Soziologie der Sexualität. Hamburg : Rowolt, 1955. 143 S.

854. Schippan Th. Zum Problem der Konnotation. *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung*. 1979. № 32. S. 679–684.

855. Schippan Th. Konnotationen. *Die Lexikographie von heute und das Wörterbuch von morgen*. Berlin : Akademie der Wissenschaften der DDR. 1983. S. 260–279.

856. Schleiermacher F. Hermeneutik und Kritik. Mit einem Anhang sprachphilosophischer Rexte Schleiermachers / hrsg. v. M. Frank. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2011. 466 S.

857. Schleiermacher F. D. E. Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens. *F. Schleiermacher's sämtliche Werke. Zur Philosophie.* 2-er Band. Berlin, 1838. S. 207–245.

858. Schlobinski P. Jugendsprache und Jugendkultur. Aus Politik und Zeitgeschichte (B.5.2002). S.14–19. URL: <https://www.bpb.de/apuz/27135/jugendsprache-und-jugendkultur?p=all>. (дата звернення: 02.12.2019).

859. Schlobinski P. «Frau Meier hat AIDS, Herr Tropfmann hat Herpes, was wollen sie einsetzen?». Exemplarische Analyse eines Sprechstils. *OBST 41*. Osnabrück, 1989. S. 1–33.

860. Schlobinski, P., Schmid, K.A. Alles ist eine Frage des Stils. *Muttersprache*. 1996. H. 3. S. 211–225.

861. Schlosser H. D. Gegenwartsdeutsch. Gefährdungen und Möglichkeiten einer unbehüteten Sprache. *Sprache – Sprachverfall – Sprache im Wadel – Was wird aus unserer Sprache?* / Red. bearb. von Harald Petri. Tübingen : Studienverlag Dr. N. Brockmeyer, 1986. S. 70–94.

862. Schmauks D. Zickenkrieg und Hengstparade. Tiernamen als geschlechtsbezogene Schimpfwörter in den Boulevardmedien und im Internet. *KODIKAS. CODE Ars Semiotica*-Vol. , 31. No. 3–4. Tübingen : Narr, 2008. S. 313–326.

863. Schneider-Flaig S. Knigge heute. Köln : Buch und Verlagsgesellschaft mbH, 2004. 320 S.

864. Schnell R. Haben Gefühle eine Geschichte? Göttingen : V&R Unipress, 2015. 619 S.

865. Schreiber M. Deutsch for sale. *Der Spiegel*. 40. 2006. S.182–185.

866. Schröder L. Germanistenstreit: Kiezdeutsch ist kein Dialekt. URL: <http://www.rp-online.de/kultur/kiezdeutsch-ist-kein-dialekt-aid>. (дата звернення: 14.10.2019).

867. Schumann H. B. Sprecherabsicht: Beschimpfung. *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung*. 1990. H. 43, S. 259–281.

868. Schuster Th. Plattdeutsches Schimpfwörterbuch für Ostfriesen und andere Niederdeutsche. Bielefeld: Schuster Verlag, 1991. 167 S.

869. Senger A. Deutsche Übersetzungstheorie im 18. Jahrhundert (1734-1746). *Abhandlungen zur Kunst-, Musik-, und Literaturwissenschaft*. 1971. Band 97. 127 S.

870. Shvachko S. O., Zolotaryev I. I. Substandard english via translation. *Мови, культури та переклад у контексті Європейського співробітництва*. Київ: Видавничий центр Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2001. С. 507–511.

871. Schwarz-Friesel M. Sprache und Emotion. Tübingen : Francke, 2007. 401 S.

872. Smith P. J. Between two stools. Scatology and its representation in English literature, Chaucer to Swift. Manchester University Press. 2012. 292 S.

873. Sedano N. Happy End. Die stillen Örtchen dieser Welt. Neues von der Ländersammlerin. Ein Verlag der Edel Germany GmbH, 2015. 367 S.

874. Snell-Hornby M. Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung: zur Integrierung von Theorie und Praxis. Tübingen : A. Francke Verlag GmbH, 1986. 375 S.

875. Snell-Hornby M. 1990. Linguistic Transcoding or Cultural Transfer? A Critique of Translation Theory in Germany. *Translation, History and Culture* / Susan Bassnett & André Lefevere (eds). London : Pinter. P. 79–86.

876. Snell-Hornby M. 2006. The Turns of Translation Studies: New paradigms or shifting viewpoints? Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 51-56. URL: <https://hodactuc.files.wordpress.com/2009/09/snell-hornby-2006-the-turns-of-translation-studies-pp-51-56.pdf>. (дата звернення: 11.04.2018).

877. Sodeyfi H., Newerkla L. Idiomatic Redewendungen, Sprichwörter und Begriffe der Gegenwartssprache in Österreich und der Tschechischen Republik.. Wiesbaden : Harrassowitz Verlag, 2011. 239 S.

878. Sofsky W. Die Ordnung des Terrors – Das Konzentrationslager. Frankfurt am Main : Fischer, 1993. 390 p.

879. Spieß G. Warum die Menschen sprechen lernten. Interessantes aus Geschichte und Gegenwart der Sprache. Berlin : Kinderbuchverlag, 1989. 143 S.

880. Sprache im Faschismus. Hrsg.: von Konrad Ehrlich 1. Aufl. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1989. 326 S.

881. Stadlbauer A. A. Ergänzte Anmerkungen, Supplement zu Georg Queri. Kraftbayrisch: ein Wörterbuch der erotischen und skatologischen Redensarten der Altbayern; mit Belegen aus dem Volkslied, der bäuerlichen Erzählung und dem Volkswitz. Bayreuth : Rabenstein, 2006. 264 S.

882. Starzinger A. Kommunikationsraum Szenekneipe. Wiebaden : Deutscher Universitätsverlag, 2000. 205 S.

883. Steiner G. Nach Babel. Aspekte der Sprache und des Übersetzens. Frankfurt am Main : Suhrkamp. 2004. 487 S.

884. Sterling J. English As A Second F*cking Language. How to Swear Effectively, Explained in Detail with Numerous Examples Taken from Everyday Life. New York : St. Martin's Griffin, 1996. 96 p.

885. Stolze R. Übersetzungstheorien. Eine Einführung. 6. Auflage. Tübingen : Narr, 2011. 311 S.

886. Szczepańska E. Etnonimy deprecjonujące a stereotypy językowe w czeszczyźnie i polszczyźnie. *Bohemistyka*. 2006. Vol. 6. Issue 4. S. 265–272.

887. Tanner R. Sex, Sünde, Seelenheil: die Figur des Pfaffen in der Märenliteratur und ihr historischer Hintergrund (1200–1600). Würzburg : Königshausen & Neumann, 2005. 649 S.

888. Taterka Th. Dante Deutsch. Studien zur Lagerliteratur. Berlin : Erich Schmidt Verlag, 1999. 227 S.

889. Tęcza Z. Üwawsetzung als Sonderfall der Übersetzung. Zur Übersetzbarkeit der komplexen Texte von Zdazisław Wywrzynyak / M. Wierzbicka, M. Sieradzka, J. Hom (Hrsg.). *Moderne deutsche Texte. Beiträge der Internationalen Germanistenkonferenz*. Rzeszów, 2004. S. 332–360.

890. Thaddäus Trolls schwäbische Schimpfwörterei. 27 Linolschnitten von Axel Herenstein. [Schwäbische Schimpfwörterei] / Eleonore Lindenberg (Hrsg.). 2. Aufl. Stuttgart: Silberburg-Verlag Häussermann, 1988. 192 S.

891. Thun-Hohenstein F. Gebrochene Linien. Autobiographisches Schreiben und Lagerzivilisation. Berlin : Kulturverlag Kadmos, 2007. 292 S.

892. Tiszóczy Csaba. Опыт толкового словаря русской лагерной лексики (в помощь переводчикам). *Slavica tergestina*. Padova, 1997 (5). С.297–306. URL: <https://www.openstarts.units.it/bitstream/10077/2311/1/32.pdf>. (дата звернения: 11.06.2019).

893. Tkachivska M. Realienbezeichnung der Bekleidung in der deutschen Übersetzung der Essays von Juri Andruchowytch. *Deutsch lehren und lernen in der interkulturellen Welt : Die XVII. UDGv-Tagung*. (22.–23.Oktober 2010). Lwiw, 2010. S.155–156.

894. Tkachivska M. Aus der Geschichte der Bibelübersetzung – der Weisheitsquelle des Christentums. *DaFiU. Zeitschrift des UDGv*. 2013. Heft 26. S. 47–51.

895. Tkachivska M. Bibelismen und ihre Übersetzung (am Beispiel der ukrainischen und deutschen Sprache). *European and Russian literature: modern problems of study*. Vol. 3 / ed. by M. Asper. Stuttgart : ORT Publishing, 2013. P. 38–47.

896. Tkachivska M. Phraseological Units in Fiction Literature and the Strategies of their Translation. *Science, Technology and Higher Education : materials of the III international research and practice conference* (Westwood, October 16, 2013). Westwood, Canada, 2013. Vol. I. P. 342–346.

897. Tkachivska M. Word-play and puns as problem of theory of translation (by the example of Ukrainian and German languages). *European Science and Technology: materials of the IV international research and practice conference*. (Munich, April 10 – 11, 2013). Munich, Germany, 2013. Vol. II. P. 194–201.

64. Tkachivska M. Zehn Gebote in der postmodernen Literatur und ihre Übersetzung // *Begegnungen zwischen der Ukraine und den deutschsprachigen Ländern in Literatur, Sprache und Kultur : XX. UDGv-Tagung*. (Lwiw, 27.–28. September, 2013). Lwiw, 2013. S. 250–253.

898. Tkachivska M. Jugendsprache und ihre Übersetzung. *Українська германістика в діалозі культур* : матеріали XXII міжнародної науково-практичної конференції Асоціації українських германістів. (Львів, 6–8 жовтня 2015 р.). Львів, 2015. С. 133–134.

899. Tkachivska M. School slang as a constituent of youth language. *Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу* : VIII наукова конференція з міжнародною участю, 22–23 квітня 2015 р. : тези доп. Харків, 2015. С. 65–66.

900. Tkachivska M. R. Ukrainian Swearing in the Mirror of German Translation. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Series of Social and Human Sciences*. 2015. Vol. 2, No. 2–3. P. 66–70.

901. Tkachivska M. R. Subcultures and Their Characteristic Linguistic Properties. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Series of Social and Human Sciences*. 2016. Vol. 3, No. 4. P. 20–26.

902. Tkachivska M. R. Swearing in dialects and variants of German. *Development and modernization of philological sciences: experience of Poland and prospects of Ukraine: Collective monograph*. Lublin : Izdevnieciba “Baltija Publishing”, 2017. P. 344–361.

903. Tkachivska M. Zoonymic invective and its translation. *Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу* : тези доповідей IX наукової конференції з міжнародною участю. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. С. 110–111.

904. Tkatschiwska M. Lagersprache im Roman von Marta Rudzka «Workuta». *Германістика в транскультурному вимірі: теорія та практика* : матеріали XXVII наукової конференції Асоціації українських германістів. (Львів, 25–26 вересня 2020 р.). Львів, 2020. С. 181–183.

905. Toury G. In search of theory of translation. Tel-Aviv, 1980. 159 p.

906. Toury G. The nature and Role of Norms in Literary Translation. *Literature and Translation: New Perspectives in Literary Studies*. Leuven: Acco, 1995. P. 83–100.

907. Treimer K. Das tschechische Rotwelsch. Entstehung und Schichten. *Zeitschrift für Slavische Philologie*. Vol. 16. No.1/2. Heidelberg : Universitätsverlag WINTER, 1939. P. 216–224.
908. Trost P. Schimpfwörter als Kosenamen. Indogermanische Forschungen. *Zeitschrift für Indogermanistik und historische Sprachwissenschaft. Journal of Indo-European Studies and Historical Linguistics*. Ed. by Fortson Benjamin W., Keydana Götz, Rieken Elisabeth, Widmer Paul. Vol. 51, Issue 1. 1933. S. 101–112.
909. Überlebendenberichten ins Deutsche. Frankfurt am Main. Bern. Berlin. Brüssel. New York. Oxford. Wien : Peter Lang, 2008. 171 S.
910. Ungerer F. The linguistic and cognitive relevance of basic emotions. *Current approaches to the lexicon* / eds.: R. Dirven, J. Vanparys. Frankfurt am Main, etc. : Peter Lang, 1995. P. 185–210.
911. Ungerer F., Schmid, H.-J. An Introduction to Cognitive Linguistics. London : Longman, 1996. 306 p.
912. Urban A. Auf Beleidigung abhebende Idiome des Deutschen und des Polnischen in der Phrseologie der Umgangssprache //Analysen und Betrachtungen / Bartoszewicz I, Hałub M., Tomoczek Eu. (Hrsg.). Wroclaw : Wydawnictwo Uniwersytetu Wroclawskiego, 2012. 228 S.
913. Venuti L. Strategies of translation. London and New York : Routledge, 1998. P. 240–244.
914. Venuti L. The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference. London and New York : Routledge, 1998. 210 p.
915. Venuti L. The Translator's Invisibility. A History of Translation. London; New York : Rotledge, 2004. 353 p.
916. Vermeer Hans J. „Funktionskonstanz' und ‚tertium comparationis' – Zu zwei Begriffen der Translationstheorie“. *Gottes Wort in der Sprache der Zeit. 10 Jahre Einheitsübersetzung* / Fürst, Gebhard (Hg.). Stuttgart, 1990. S. 39–42.
917. Vidal Claramonte M. Carmen África. Traducción, manipulación, desconstrucción. Salamanca : Ediciones Colegio de España, 1995. 135 p.

918. Volmert J. Jugendsprachliche Stile und Register. Einfluss auf und Stellenwert für Mündlich und schriftliche Kommunikation im Unterricht. *Perspektiven der Jugend. Sprachforschung* / Hrsg.: Dürscheid Ch. Spitzmüller J. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2006. S. 87–100.

919. Von der falschen Betler buberey. Mit einer Vorrede Martini Luther. Vnd hinden an ein Rotwelsch Vocabularius, daraus man die woerter, so yn diesem buechein gebraucht, verstehen kann. Hamburg : Ofizin Paul Hartung, 1973. 24 S.

920. Vossen C. Latein Muttersprache Europas. Düsseldorf : Druckerei und Verla Hub. Hoch, 1979. 191 S.

921. Wagner K. Deutsche Sprachlandschaften. Marburg : Dr. Martin Sändig oHG. N.G. Elwert'sche Verlagsbuchhandlung, 1927. 89 S.

922. Walls F. G. Der Dialekt der Wiener Grundschicht und die neuere Wiener Mundartdichtung. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1976. 190 S.

923. Wandruszka M. Le mot: connotations et indices socio-culturels. *Travaux de Linguistique et de Littérature*. 1973. № 11:1. S. 53–61.

924. Warmbold N. Lagersprache. Zur Sprache der Opfer in den Konzentrationslagern Sachsenhausen, Dachau, Buchenwald.. Bremen : Hempenverlag, 2008. 348 S.

925. Weisgerber L. Von den Kräften der deutschen Sprache. Bde.1-4. Düsseldorf: Schwann. I) Grundzüge der inhaltsbezogenen Grammatik. (4. Aufl. 1971). II) Die sprachliche Gestaltung der Welt (4. Aufl. 1973). III) Die Muttersprache im Aufbau unserer Kultur (1957). IV) Die geschichtliche Kraft der deutschen Sprache (1959).

926. Whorf B. L. Sprache, Denken, Wirklichkeit. Beiträge zur Metalinguistik und Sprachphilosophie (Original 1956: *Language, Thought and Reality*. Cambridge, MA: MIT Press. Übersetzung v. Peter Krausser). Reinbek bei Hamburg : Rowohlt, 1963. 160 S.

927. Wierzbicka A. Emotions across languages and cultures: Diversity and Universals. Cambridge : CUP, 1999. 349 p.

928. Wiese H. Kiezdeutsch – ein neuer Dialekt. Aus Politik und Zeitgeschichte. URL: <http://www.bpb.de/apuz/32957/kiezdeutsch>. (дата звернення: 18.01.2018)

929. Wiese W, Schröck-Schmidt W. Das stille Örtchen. Berlin : Deutscher Kunstverlag, 2011. 280 S.

930. Wiesinger P. Die deutsche Sprache in Österreich / Stickel, Gerhard (Hrsg.). *Deutsche Gegenwartssprache. Tendenzen und Perspektiven*. Berlin, New York: de Gruyter, 1990. S. 218-232.

931. Wills W. Kognition und Übersetzen: zu Theorie und Praxis der menschlichen und der maschinellen Übersetzung. Tübingen : Niemeyer, 1988. 306 p.

932. Wills W. Das Eindringen angloamerikanischer Fremdwörter in die deutsche Sprache seit Ende des Zweiten Weltkrieges (bis 1958). *Denglisch, nein danke!* Berlin : IFB, 2001. S. 15–32.

933. Windhaber I. Innsbrucker Jugendsprache. Innsbruck : Praesens, 2012. 251 S.

934. Wittblum M., Lüpkes S. Woran erkennt man ein Arschloch. Für jeden Quälgeist eine Lösung. 2013. München : Heyne, 2013. 225 S.

935. Wojnar S. Deutsch ist cool. Verfällt die deutsche Sprache oder gewinnt sie einen neuen besonderen Glanz? Zur Diskussion über Anglizismen in der deutschen Sprache. *Moderne deutsche Texte. Beiträge der Internationalen Germanistenkonferenz* / M. Wierzbicka, M. Sieradzka, J. Hom (Hrsg.). Rzeszow, 2004. S. 397–406.

936. Wojtowicz W. Szkice o poezji obscenicznej i satyrycznej Andrzeja Krzyckiego. Szczecin : Wydawn. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2002. 227 S.

937. Wolf M. Constructing a Sociology of Translation / Michaela Wolf, Alexandra Fukari (eds). Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 2007. 226 p.

938. Wolf O. Wie „Mucker“ bei der „Fahne“ reden: Soziolinguistische Bemerkungen zum DDR-Soldatenjargon. Köln, 1987. URL: http://www.ostdok.de/de/fs1/object/display/bsb00052615_00001.html. (дата звернення: 10.11.2018).

939. Wolf S. A. Wörterbuch des Rotwelschen. Deutsche Gaunersprache. Mannheim : Bibliographisches Institut AG, 1956. 430 S.

940. Wotjak G. Modelle der Translation. Festschrift für Albrecht Neubert / Gerd Wotjak, Heide Schmidt (Hrsg.). Frankfurt am Main : Vervuert, 1997. 346 S.

941. Wotjak G. (Hg.) Quo vadis Translatologie? Ein halbes Jahrhundert universitäre Ausbildung von Dolmetschern und Übersetzern in Leipzig. Rückschau, Zwischenbilanz und Perspektive aus der Außensicht. Berlin : Frank & Timme, 2007. 447 S.

942. Wrobel U. Andere Länder – andere Sites. Bewältigung von Tabudiskursen in Online-Produktwerbung mit Hilfe von Abschwächungsstrategien unter besonderer Berücksichtigung des Hedging. Ein Vergleich US-amerikanischer und deutscher Websites im Kontext interkultureller und werblicher Kommunikation. Kulturwissenschaftliche Werbeforschung. Hrsg. von Hartmut Schröder. Band 2. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2003. 202 S.

943. Zabel H. Denglish, nein danke! Paderborn: IFB, 2003. 360 S.

944. Zaimoglu F. Kanak Sprak. 24 Mißtöne vom Rande der Gesellschaft. Hamburg : Rotbuch, 2013. 113 S.

945. Zehan R. L. Schimpfwörter gebildet aus deutschen Tiernamen. Denumiri de animale din limba germană formează injurii. URL: [http://agricultura.usab-tm.ro/Simpo2008pdf/ Volumul%203/ Sectiunea %209/45%20 Zehan% 20Rodica _1.pdf](http://agricultura.usab-tm.ro/Simpo2008pdf/Volumul%203/ Sectiunea %209/45%20 Zehan% 20Rodica _1.pdf). (дата звернення: 17.12.2017).

946. Ziegler S. Gedächtnis und Identität der KZ-Erfahrung. Niederländische und deutsche Augenzeugenberichte des Holocaust. Würzburg : Königshausen & Neumann, 2006. 434 S.

947. Zimmermann D. E. Sprachen in Zeiten ihrer Unverbesserlichkeit. Hamburg : Hoffmann und Campe, 2005. 367 S.

948. Zybatow L. Translationswissenschaft: Glanz und Elend einer Disziplin /Lew N. Zybatow (Hg.): *Translationswissenschaft – Stand und Perspektiven. Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft VI*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2010. S. 205–231.

949. Zybatow L. N. Translationswissenschaft. Interdisziplinär: Fragen der Theorie und Didaktik. Tagungsband der 1. Internationalen Konferenz TRANSLATA „Translationswissenschaft: GESTERN – HEUTE – MORGEN“, 12.-14. Mai 2011, Innsbruck / Lew N. Zybatow, Alena Petrova, Michael Ustaszewski (Hrsg.). Frankfurt am Main : Peter Lang, 2012. 413 S.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

950. Береза Т., Зубрицька І., Зелений Ю. Мова – не калька: словник української мови. Львів : Апріорі, 2015. 664 с.
951. Большой русско-немецкий словарь. Под. ред. Клейна. 13-е изд., стереотип. Москва: Рус.яз., 1999. 736 с.
952. Большой словарь молодежного сленга / С. И. Левикова. Москва : ФАИР-Пресс, 2003 . 928 с.
953. Великий німецько-український словник. Укл. Мюллер В. Київ: Чумацький шлях, 2005. 790 с.
954. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII. 1728 с.
955. Елистратов В. С. Толковый словарь русского сленга. Москва : АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2010. 672 с.
956. Коровушкин В. П. Словарь русского военного жаргона: нестандартная лексика и фразеология вооруженных сил и военизированных организаций Российской империи, СССР и Российской Федерации VIII–XX веков. Екатеринбург : Урал. ун-т, 2000. 372 с.
957. Молодежный сленг. Толковый словарь / Т. Г. Никитина. 2-е изд., испр. и доп. Москва : АСТ Астрель, 2009. 1102 с.
958. Немецкий сленг. Словарь-разговорник. Начальный уровень. Москва: АСТ: Восток-Запад, 2008. 221 с.
959. Немецко-русский словарь современного сленга и ненормативной лексики. Москва : АСТ: Восток–Запад, 2008. 224 с.
960. Німецько-український фразеологічний словник. Уклад. Гаврись В. І., Пророченко О. П. В 2-х томах. Київ: Рад. школа, 1981. 1 т. 416 с., 2т. 382 с.
961. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. 4-е изд., дополненное. Москва : Азбуковник, 1999.

962. Перший словник українського молодіжного сленгу. Укладач Світлана Пиркало. Київ : ВПІОЛ, 1999. 76 с. URL: http://shron.chtyvo.org.ua/Pyrkalo_Svitlana/Pershyi_slovnyk_ukrainskoho_molodizhnoho_slenhu.pdf. (дата звернення: 10.01.2017)

963. Попов В. М. Словарь воровского и арестантского языка. Киев : Печатня, 1912. 128 с.

964. Словарь української мови = Словарь украинского языка: [у 4 т.] / зібр. ред. журн. «Киевская Старина»; упоряд., з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. [Репр. відтворення вид. 1907-1909 рр.]. Київ: Вид-во АН УРСР, 1958–1959. Т.2. 349 с.

965. Словарь этнолингвистических понятий и терминов. М. И. Исаев. 3-е изд. Москва: Флинта: Наука, 2003. 196 с.

966. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ: Наук. думка, 1970 - 1980.

967. Словник лінгвістичних термінів / Ганич Д. І., Олійник І. С. Київ : Наукова думка, 1986. 360 с.

968. Словник сучасного українського сленгу / упоряд. Т. М. Кондратюк. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.

969. Словник фразеологізмів української мови / уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ: Наукова думка, 2003. 1104 с.

970. Словопедія («Лексикон львівський»). URL: <http://slovopedia.org.ua/101/53423/1068858.html>. (дата звернення: 21.12.2018).

971. Современный русский жаргон уголовного мира. Словарь-справочник / Дубягина О. П., Смирнов Г. Ф. Москва : Юриспруденция, 2001. 352 с.

972. Тлумачний словник української мови: Понад 12 500 статей (близько 40 000 слів) / уклад. Л. Г. Боярова [та ін.]; ред. В. С. Калашник. 2. вид., випр. і доп. Харків : Прапор, 2005. 992 с.

973. Толковый словарь Ефремовой. URL: <https://gufo.me/dict/efremova?page=2&letter=a>. (дата звернення: 21.11.2018).

974. Толковый словарь живого великорусского языка: [в 4 т.] / [соч.] Владимира Даля. 3-е изд., испр. и знач. доп., изд. под ред. [и с предисл.] проф. И.А. Бодуэна-де-Куртенэ. Т. 1–4. Санкт-Петербург; Москва: т-во М. О. Вольф, 1903-1911. URL: <https://gufo.me/dict/dal>. (дата звернення: 26.12.2018).

975. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики : словник. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.

976. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-е вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

977. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovyk.pdf. (дата звернення: 21.12.2017).

978. Яворницький Д. І. Словник української мови. – Катеринослав: Слово, 1920. 411 с.

979. A dictionary of international slurs (ethnophaulisms): with a supplementary essay on aspects of ethnic prejudice / by A. A. Roback. Waukesha, Wis.: Maledicta Press, 1979. 324 p.

980. Aman R. Bayrisch-österreichisches Schimpfwörterbuch. München: Wilhelm Goldmann Verlag, 1973. 206 S.

981. Bayer E. Wörterbuch zur Geschichte. Begriffe und Fachausdrücke (Kröners Taschenausgabe. Bd. 289). 4. Stuttgart : Kröner, 1960. 523 S.

982. Bayerische Schimpfwörter. URL: <http://www.bayerische-schimpfwoerter.de/bayerische-schimpfwoerter-sche-schm> (дата звернення: 01.02.2015).

983. Constantin Th. Das neue Berliner Schimpfwörterbuch. Berlin : Haude & Spener, 1986. 95 S.

984. Das neue Wörterbuch der Szenesprachen. Hrsg. Wippermann Peter / von Trendbüro hrsg. Mannheim: Dudenverlag, 2009. 207 S.

985. Der Weg. Portal für Deutschlerner. „Is voll krass eh“ – Neue Trends in der Jugendsprache. URL: <https://www.derweg.org/aktuell/deutschland/vollkrass> (дата звернення: 01.06.2015).

986. Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm. URL: <https://woerterbuchnetz.de/?sigle=DWB#0> (дата звернення: 09.06.2017).

987. Drews G. Das Bayerische Schimpfwörterbuch: Bloß g'scherte Wörter. Nidderau: Michaela Naumann, 1991. 80 S.

988. Duden Schweizerhochdeutsch : Wörterbuch der Standardsprache in der deutschen Schweiz / Hans Bickel, Christoph Landolt; herausgegeben vom Schweizerischen Verein für die Deutsche Sprache. Berlin : Dudenverlag, 2012. 96 S

989. Duden Wörterbuch. Die deutsche Rechtschreibung. URL: <http://www.duden.de/rechtschreibung/> (дата звернення: 21.09.2018).

990. Duden: Deutsches Universalwörterbuch. 3., neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Mannheim; Leipzig; Wien; Zurich ; Dudenverlag, 1996. 1817 S.

991. Ebner J. Schimpf und Scherz. Wörterbücher in Rotweißrot. Wien : Öbv & Hpt, 2004. 79 S.

992. Ehmman H. Endgeil – Das voll korrekte Lexikon der Jugendsprache [1. Aufl.] / H. Ehmman. München : C.H.Beck, 2005. 178 S.

993. Hehl H. Lexikon der Jugendsprache. Das Megakrasse Lexikon. 2006. 112 S. URL: <http://gehaus.de.vu>, <http://www.hehl-rhoen.de>, <http://www.ecce-homo.net>. (дата звернення: 01.11.2016).

994. Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 22 Auflage von M. Bürgisser und B. Gregor. Völlig neu bearbeitet von E. Seebold. Berlin. New York : de Gruyter, 1989. 857 S.

995. Langenscheidt. Großwörterbuch. Deutsch als Fremdsprache. Langenscheidt KG, Berlin und München, 2003. 1254 S.

996. Röhrich Lutz. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten. Band 1-3. Freiburg. Basel. Wien : Herder. 1999. 1910 S.

997. Schönfeld E. Abgefahren – eingefahren. Ein Wörterbuch der Jugend- und Knastsprache. Europäisches Übersetzer-Kollegium. Niederrhein : Straelener Manuskripte-Verlag, 1986. 139 S.

998. Schimpfen und Fluchen. URL: http://www.schwaebisch-schwaetza.de/schimpfen_und_fluchen.htm (дата звернення: 25.03.2016).

999. Walter H., Mokienko V., Niemeyer M. Sprache der Jugend. Kleines russisch-deutsches Wörterbuch. *Greifswalder Beiträge zur Slawistik IV*. Greifswald : Institut für Slawistik, 1999. 122 S.

1000. Wörterbuch der Jugendsprache von Schülerinnen und Schülern aus ganz Deutschland. Stuttgart : PONS, 2008. 288 S.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Андрухович С. Фелікс Австрія. Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. 289 с.
2. Андрухович Ю. Дванадцять обручів. Львів : Критика, 2003. 323 с.
3. Андрухович Ю. Диявол ховається сирі. Вибрані спроби 1999-2005 років. Київ : Видавництво «Часопис «Критика»», 2007. 320 с.
4. Андрухович Ю. Московіада. Роман жахів. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2006. 152 с.
5. Андрухович Ю. Моя остання територія. Вибрані твори: Проза, поезія, есеїстка. Львів : ЛА «Піраміда», 2009. 308 с.
6. Андрухович Ю. Перверзія. Львів : Класика, 2004. 304 с.
7. Андрухович Ю. Таємниця. Харків : Фоліо, 2008. 477 с.
8. Андрухович Юрій. Лексикон інтимних міст. Чернівці : Meridian Czernowitz, Книги – XXI. 2016. 436 с.
9. Винничук Ю. Танго смерті Харків : Фоліо, 2012. 379 с.
10. Гаврилів Т. Де твій дім, Одиссею? Львів : ЛА «Піраміда», 2006. 312 с.
11. Голованівський С. Тополя на тому березі. Роман у 2-х кн. Київ : Дніпро, 1988. 808 с.

12. Дереш Л. Культ. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2006. 239 с.
13. Дереш Л. Намір! Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 272 с.
14. Дереш Л. Поклоніння ящірці. Харків : Фоліо, 2002. 192 с.
15. Жадан С. Anarchy in the UKR. Харків : Фоліо, 2005. 223 с.
16. Жадан С. Біг Мак та інші історії: книга вибраних оповідань. Харків : Фоліо, 2011. 314 с.
17. Жадан С. Ворошиловград. Харків : Фоліо. 2010. 442с.
18. Жадан С. Гімн демократичної молоді. Харків : Фоліо, 2008. 223 с.
19. Жадан С. Депеш Мод. Харків : Фоліо, 2011. 229 с.
20. Жадан С. Месопотамія. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 288 с.
21. Забужко О. Музей покинутих секретів. Київ : Спадщина, 2012. 830 с.
22. Забужко О. Польові дослідження українського сексу. Київ : Згода, 1996. 142 с.
23. Забужко. Планета Полин. Вибрані есеї. Київ : Видавничий дім «КОМОРА», 2020. 384 с.
24. Ірванець О. Рівне / Ровно. Харків : Фоліо, 2010. 224 с.
25. Малярчук Т. Біографія випадкового чуда. Харків : КСД, 2012. 240 с.
26. Малярчук Т. Говорити. Харків : Фоліо, 2007. 187 с.
27. Малярчук Т. Забуття. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 251 с.
28. Мама по скайпу / Упор. Мар'яна Савка та Каті Бруннер. Львів : Видавництво Старого Лева, 2013. 191 с.
29. Матіос М. Солодка Даруся. Львів : ЛА «ПІРАМІДА», 2005. 174 с.
30. Мюллер Герта «Гойдалка дихання». З німецької переклала Наталка Сняданко. Харків : «Фоліо», 2011. 286 с.
31. Прохасько Т. З цього можна зробити кілька оповідань. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. 128 с.
32. Прохасько Т., Прохасько Ю. Відстані та вібрації. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2012. 62 с.

33. Рот Йозеф. Роман «Фальшива вага». З нім. перекл. Юрко Прохасько. Львів : ВНТЛ-Класика, 2005. 122 с.
34. Сняданко Н. Колекція пристрастей, або Пригоди молодої українки. Львів : Піраміда, 2001. 287 с.
35. Сняданко Н. Пані Мюллер не налаштована платити більше. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. 304 с.
36. Стефаник В. Избранные произведения. [пер.: Н.Ляшко, Г. Шипов, А. Деев; предисл. С. Крижановского]. Киев : Гослитиздат УССР, 1951. 208 с.
37. Тотальний футбол: есеї / Упор. Сергій Жадан. Київ : Грані-Т, 2012. 216 с.
38. Andruchowysch Juri. Das letzte Territorium. Aus dem Ukrainischen von Alois Woldan. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2003. 192 S.
39. Andruchowysch Juri. Engel und Dämonen der Peripherie. Aus dem Ukrainischen von Sabine Stöhr. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2007. 224 S.
40. Andruchowysch Juri. Kleines Lexikon intimer Städte. Aus dem Ukrainischen von Sabine Stöhr. Berlin : Suhrkamp, 2016. 416 s.
41. Andruchowysch Juri. Geheimnis. Aus dem Ukrainischen von Sabine Stöhr. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2008. 387 s.
42. Andruchowysch Juri. Moscoviada. Aus dem Ukrainischen von Sabine Stöhr. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2006. 223 S.
43. Andruchowysch Juri. Perversion. Aus dem Ukrainischen von Sabine Stöhr. Berlin : Suhrkamp, 2011. 333 S.
44. Andruchowysch Juri. Zwölf Ringe. Aus dem Ukrainischen von Sabine Stöhr. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2005. 305 S.
45. Andruchowysch Sophia. Der Papierjunge. Aus dem Ukrainischen übersetzt von Maria Weissenböck. Salzburg–Wien : Residenz, 2016. 307 S.
46. Havryliv Tymofiy. Wo ist dein Haus, Odysseus? Aus dem Ukrainischen von Harald Fleischmann. München : Ammann, 2009. 297 S.
47. Holowaniwsky Sawa. Die Pappel am anderen Ufer. Aus dem Ukrainischen von Traute und Günther Stein. Berlin : Kultur und Vorschritt, 1970. 419 S.

48. Deresch Ljubko. Die Anbetung der Eidechse oder wie man Engel vernichtet. Aus dem Ukrainischen von Maria Weissenböck. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2006. 200 S.

49. Deresch Ljubko. Intent! Oder die Spiegel des Todes. Übersetzung: Weissenböck Maria. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2008. 319 S.

50. Deresch Ljubko. Kult. Aus dem Ukrainischen von Juri Durkot und Sabine Stöhr. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2005. 271 S.

51. Irwanez O. Pralinen vom roten Stern. Aus dem Ukrainischen von Alexander Kratochvil. Innsbruck – Wien : Haymon, 2017. 223 S.

52. Maljartschuk Tanja. Biografie eines zufälligen Wunders. Aus dem Ukrainischen übersetzt von Anna Kauk. Salzburg : Residenz, 2013. 220 S.

53. Maljartschuk Tanja. Neunprozentiger Haushaltssessig. Aus dem Ukrainischen von Claudia Dathe. St. Pölten, Salzburg : Residenz, 2009. 224 S.

54. Maljartschuk Tanja. Blauwall der Erinnerung. Aus dem Ukrainischen von Maria Weissenböck. Köln : Verlag Kiepenheuer und Witsch, 2019. 286 S.

55. Matios M. Darina, die Süße. Aus dem Ukrainischen von Claudia Dathe. Innsbruck – Wien : Haymonverlag, 2013. 231 S.

56. Müller Herta. Atemschaukel. Roman. München : Carl Hanser, 2009. 300 S.

57. Prochasko J., Prochasko T., Blaszczyk M. Galizien-Bukowina-Express. Eine Geschichte der Eisenbahn am Rande Europas. Übersetzer: Jurko Prochasko. Wien : Turia+Kant, 2007. 127 S.

58. Prochasko Taras. Daraus lassen sich ein paar Erzählungen machen. Aus dem Ukrainischen von Maria Weissenböck. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2009. 128 S.

59. Roth Josef. Das falsche Gewicht (die Geschichte eines Eichmeisters). Köln : KiWi-Taschenbuch, 2005. 144 S.

60. Sabuschko Oxana. Feldstudien über ukrainischen Sex. Übersetzung: DAJA. Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch, 2008. 173 S.

61. Sabuschko O. Museum der vergessenen Geheimnisse. Übersetzt von: Alexander Kratochvil. Wien : Droschl, 2010. 760 S.

62. Sabuschko Oxana. Planrt Wermut. Essays. Aus dem ukrainischen von Alexander

Kratochvil. Berlin : Droschl 2012. 165 S.

63. Skype Mama / Herausgegeben von Kati Brunner, Marjana Sawka und Sofia Onufriv. Berlin : fotoTAPETA, 2013. 149 S.

64. Snjadanko N. Frau Müller Frau Müller hat nicht die Absicht, mehr zu bezahlen. Aus dem Ukrainischen von Lydia Nagel. Berlin : Haymon, 2016. 352 S.

65. Sniadanko N. Sammlung der Leidenschaften. Deutsch von Anja Lutter. Frankfurt am Main : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2007. 424 S.

66. Stefanik W. Ahornblätter. Novellen [aus dem Ruischen übersetzt von Erich Salewski]. Berlin : Aufbau, 1952. 257 S.

67. Totalniy Futbol. Eine polnisch-ukrainische Fußballreise. [Hrsg. von Serhij Zhadan]. Berlin : Suhrkamp, 2012. 242 S.

68. Wynnytschuk Jurij. Im Schatten der Mohnblüte. Übers. von Alexander Kratochvil. Berlin : Haymon, 2014. 456 S.

69. Zhadan S. Anarchy in the UKR. Übersetzer Claudia Dahte. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2007. 216 S.

70. Zhadan S. Big Mac. Geschichten. Übersetzung: Dathe Claudia. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2015. 227 S.

71. Zhadan S. Depeche Mode. Aus dem Ukrainischen von Juri Durkot und Sabine Stöhr. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2007. 246 S.

72. Zhadan S. Die Erfindung des Jazz im Donbass. Roman. Übersetzung von Juri Durkot & Sabine Stöhr. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2012. 394 S.

73. Zhadan S. Hymne der demokratischen Jugend. Aus dem Ukrainischen von Juri Durkot und Sabine Stöhr. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2009. 185 S.

74. Zhadan S. Mesopotamien. Aus dem Ukrainischen von Claudia Dathe, Juri Durkot und Sabine Stöhr. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2017. 362 S.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А: СХЕМИ, ТАБЛИЦІ Й ДІАГРАМИ

Таблиця А.1

Категорійні ознаки лексики обмеженого вжитку

		категорійні ознаки класи	ненорма- тивність	культурна коното- ваність	емотивна коното- ваність
Ненормативна лексика	ЛОВ	Образлива	+	+	+
		Соціальна	+	+	+
		Територіальна	+	+	+
		професійна лексика (+ терміни)	-	(+)	(-)
		Просторіччя	+	(-)	(-)
		архаїзми, історизми, неологізми	+	(+)	(-)

Таблиця А.2

Відповідність лексики обмеженого вжитку нормі

	Критерії відповідності лексичних одиниць нормі	ЛОВ
1	Відповідність системі мови	—
2	Відповідність узусу	—
3	Авторитетність носіїв мови, які вживають певні варіанти	(-)
4	Відповідність літературній традиції	(-)
5	Кодифікованість – зафіксованість у граматиках і словниках	(-)
6	Комунікативна доцільність	(-)

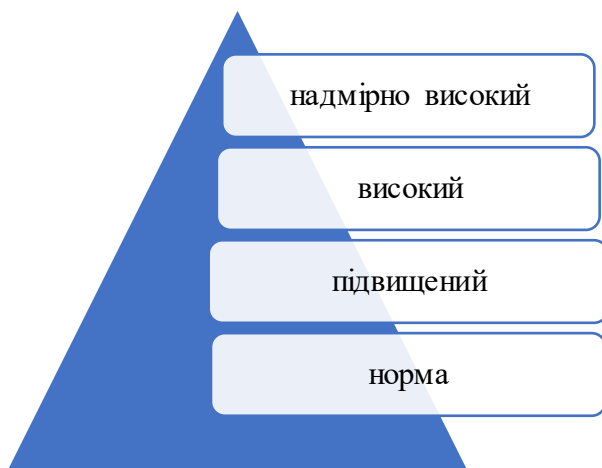

Рис. А1. Чотирирівнева шкала інтенсивності емотивної конотації

Рис. А2. Чотириступенева шкала грубості

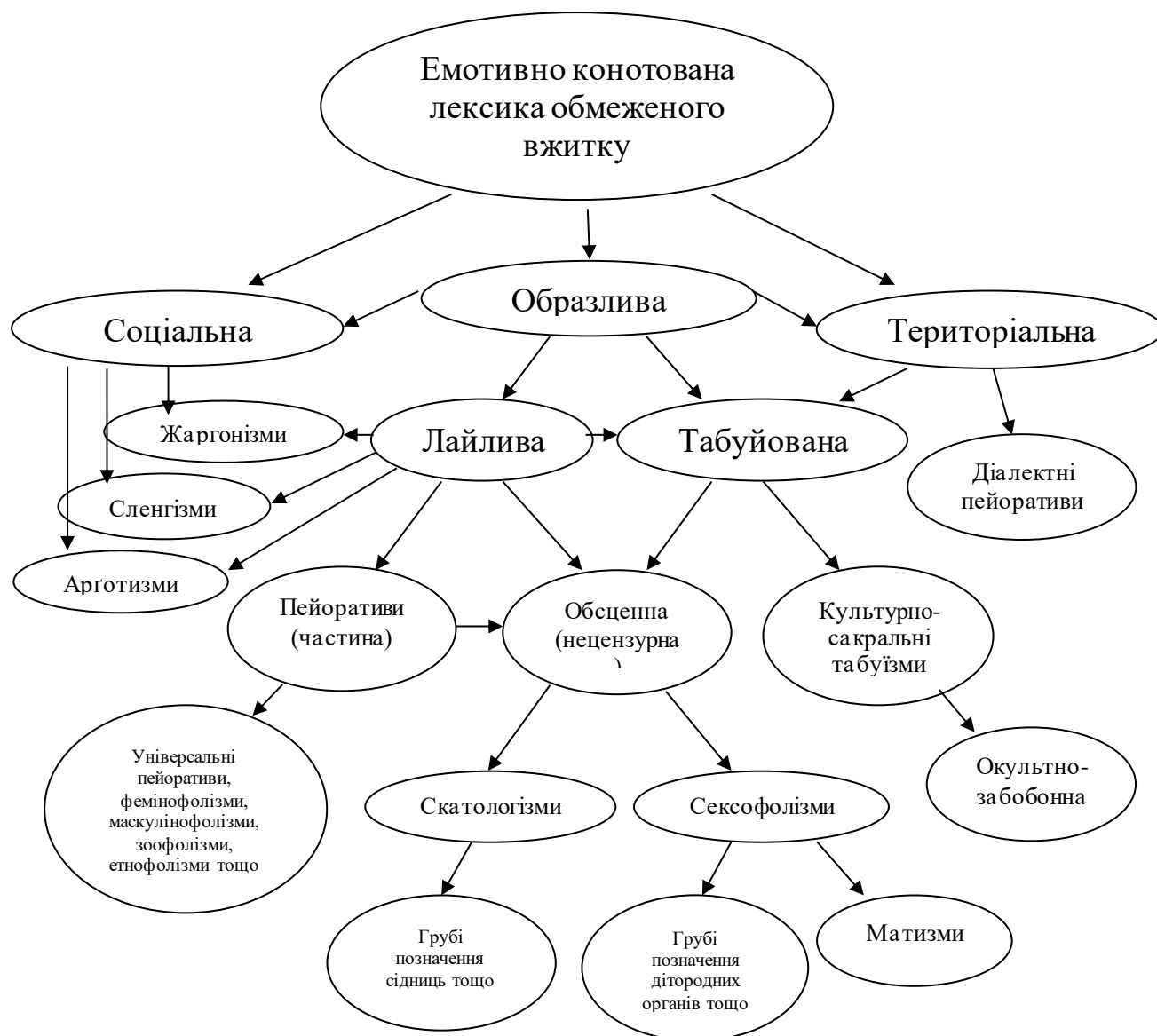

Рис. А3. Класифікація емотивно конотованої лексики обмеженого вжитку

Таблиця А.3

Класифікація емотивно-маркованих соціолектизмів

Емотивно-марковані соціолектизми		
Жаргонізми	Сленгізми	Арготизми
1. Мова різновікових людей, поєднаних спільними інтересами (мова байкерів, військовий жаргон). 2. Суспільно-політичні жаргонні пласти (жаргонізми доби СРСР). Елемент ситуативного мовлення інших груп.	Мова молодих людей (загальномолодіжний сленг, сленг окремих молодіжних груп), мова субкультур.	1. Бурсацько-семінарське арго; мова лірників, жебраків, сліпих кобзарів, окремої касті ремісників (історичне арго). 2. Мова соціальних низів, кримінального світу (зłodіїв, сутенерів, повій, наркодилерів тощо). 3. Табірна мова.
Зазнає змін, проте не володіє здатністю швидкого розвитку.	Перебуває у перманентному русі, має розвинену систему словотвору.	Зазнає незначних змін, проте не є гомогенним мовним феноменом.

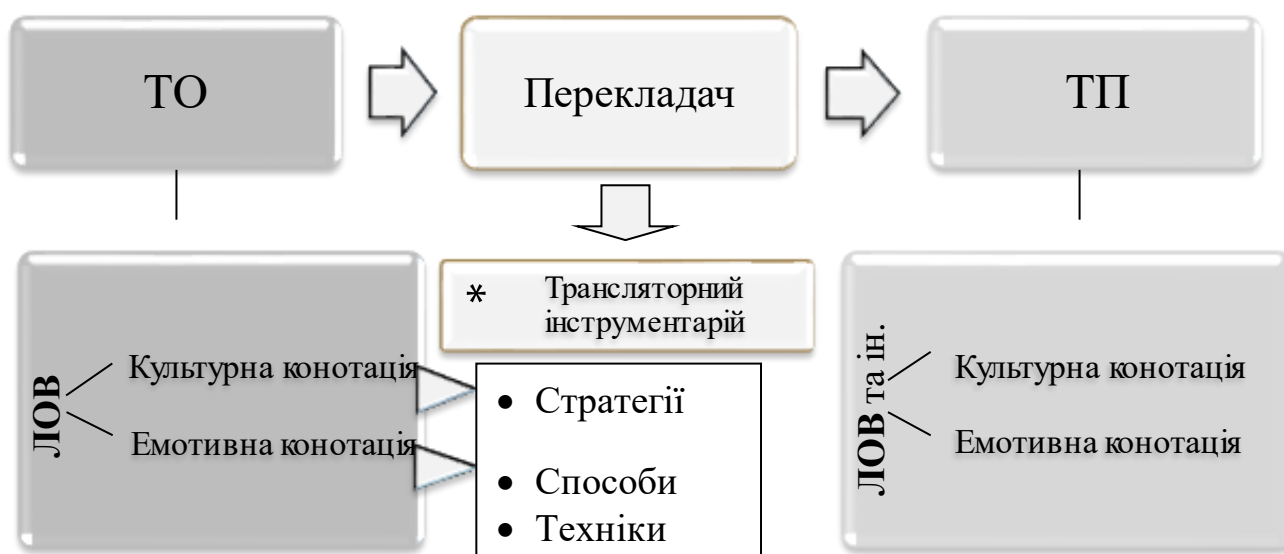

Рис. А4. Культурно-емотивний підхід до трансляторного аналізу лексики обмеженого вжитку

Рис. А.5. Закономірності українсько-німецького перекладу ЛОВ

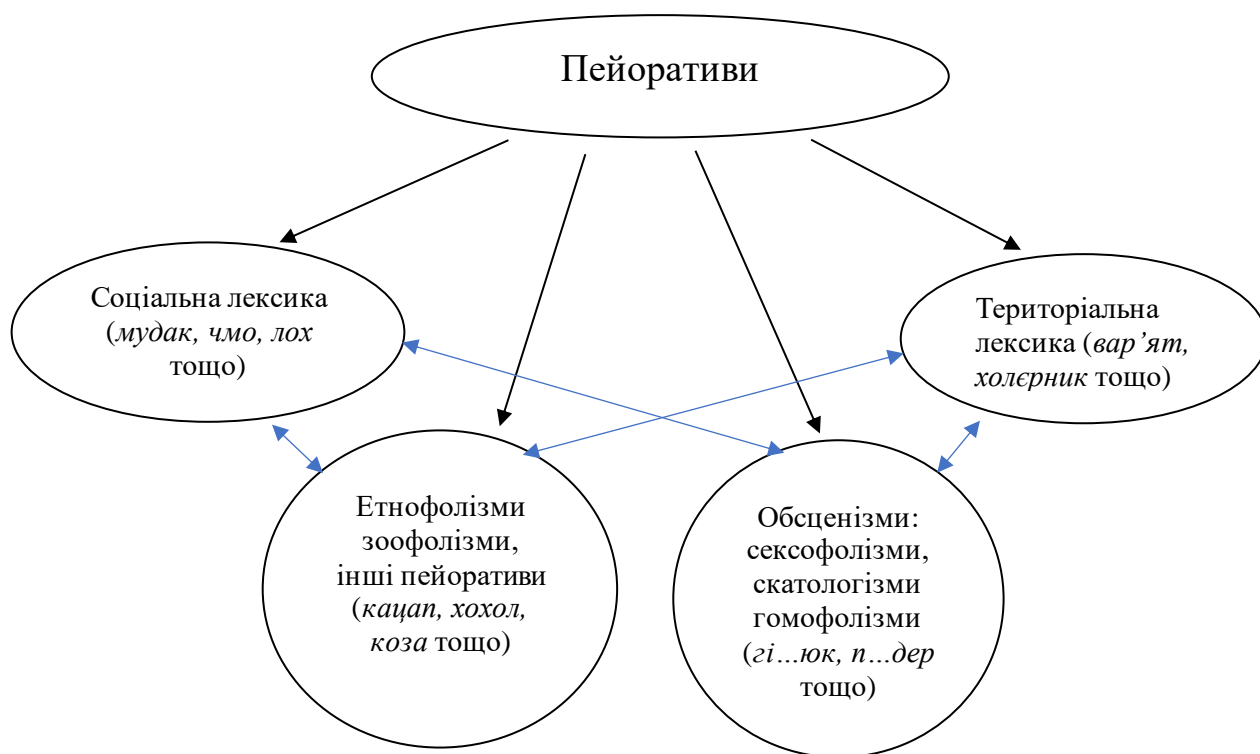
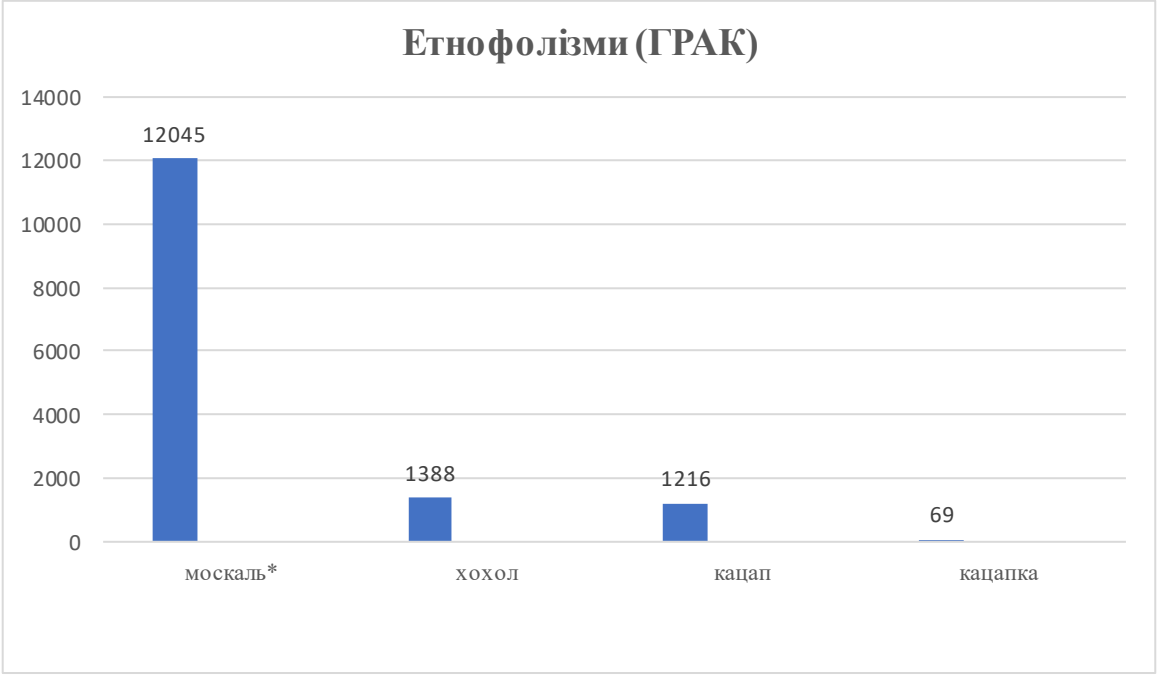
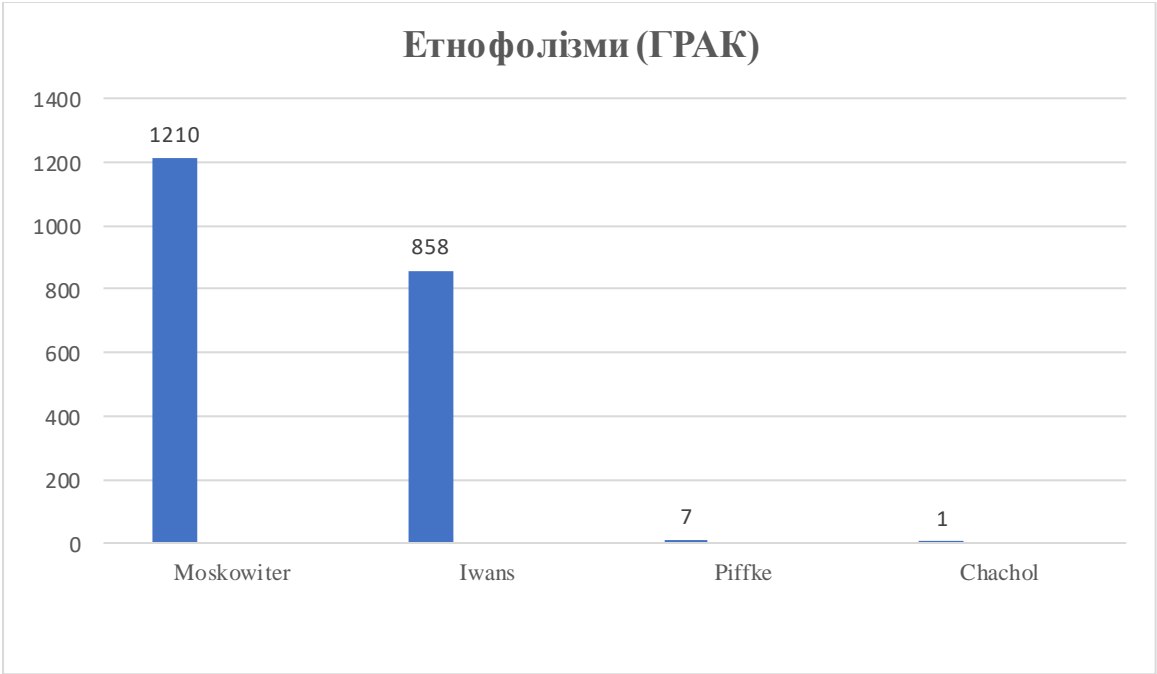

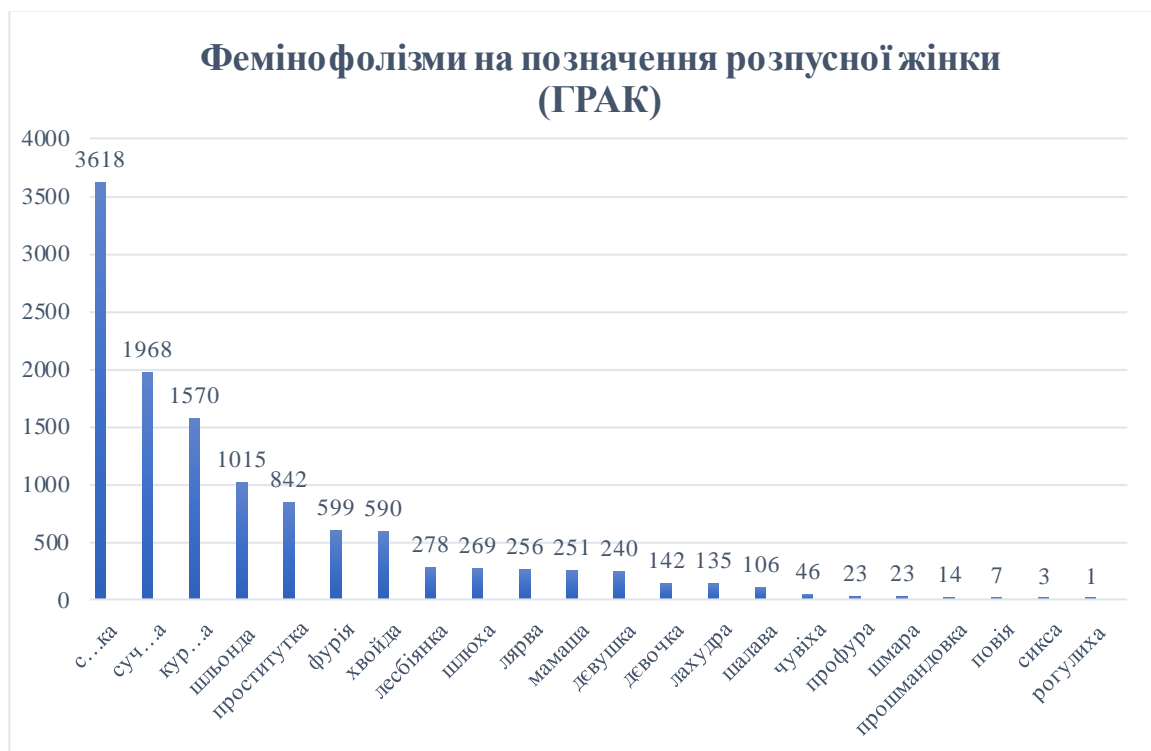
Рис. А.6. Типологічні зв'язки пейоративів.

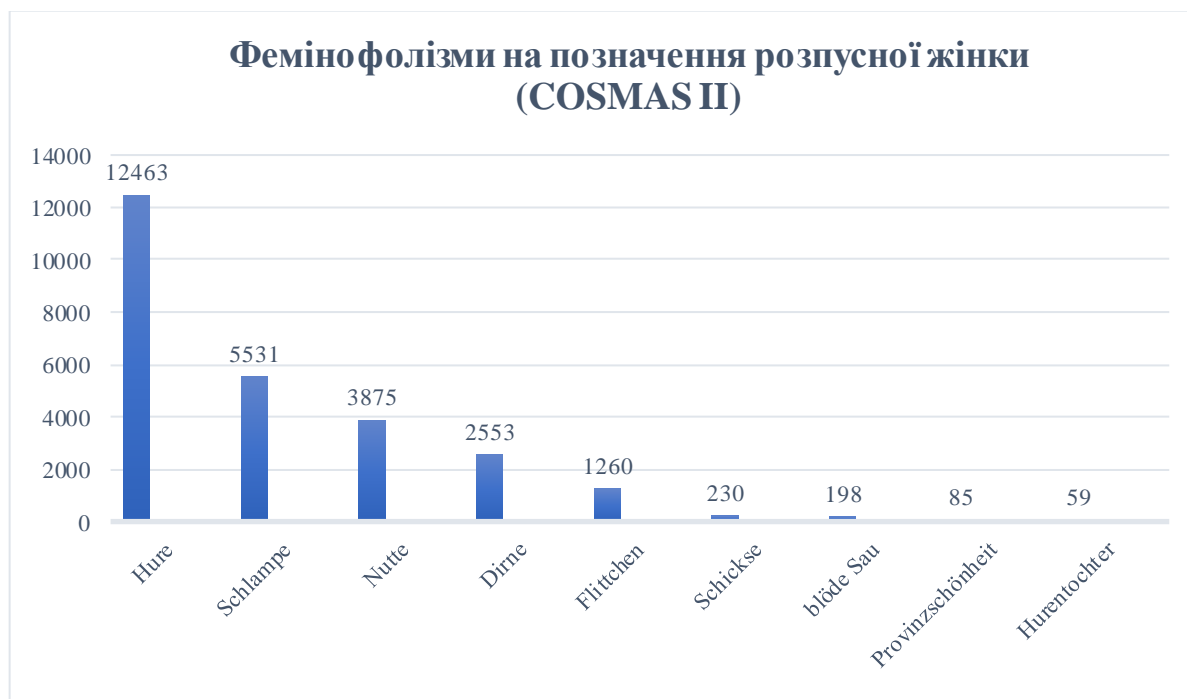
Діаграма А.1. Етнофолізви (ГРАК)

Діаграма А.2. Етнофолізви (COSMAS - II)

Діаграма А.3. Фемінофолізми на позначення розпусної жінки (ГРАК)

Діаграма А.4. Фемінофолізми на позначення розпусної жінки (COSMAS II)

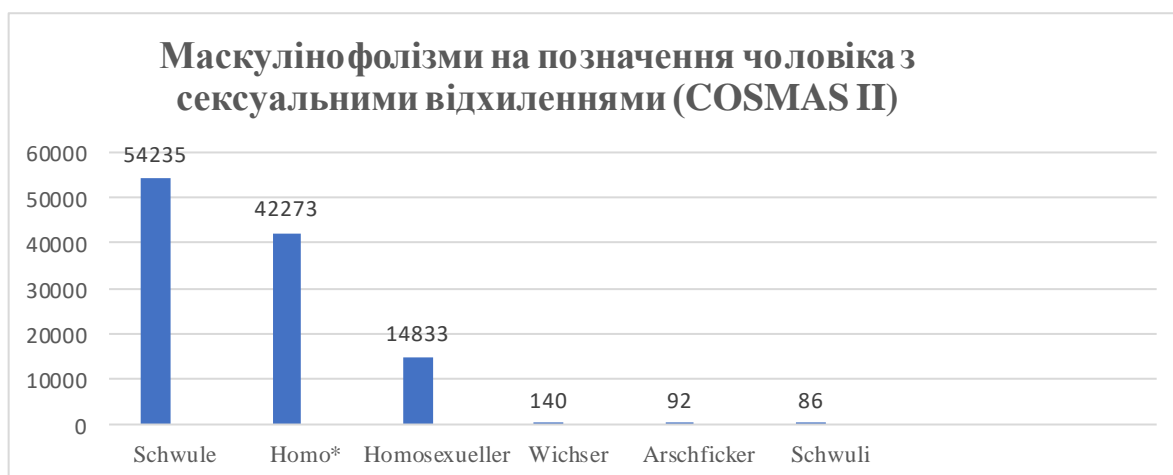
Діаграма А.5. Маскулінофолізми на позначення негативної характеристики чоловіка (ГРАК)

Діаграма А.6. Маскулінофолізми на позначення негативної характеристики чоловіка (COSMAS II)

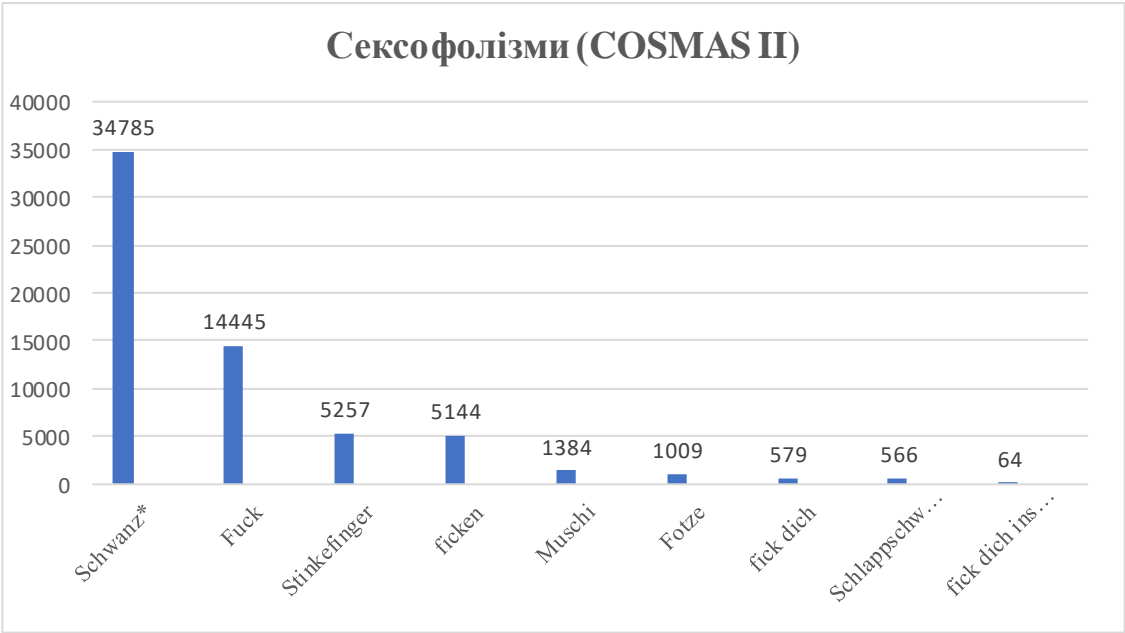
Діаграма А.7. Маскулінофолізми на позначення чоловіка з сексуальними відхиленнями (ГРАК)

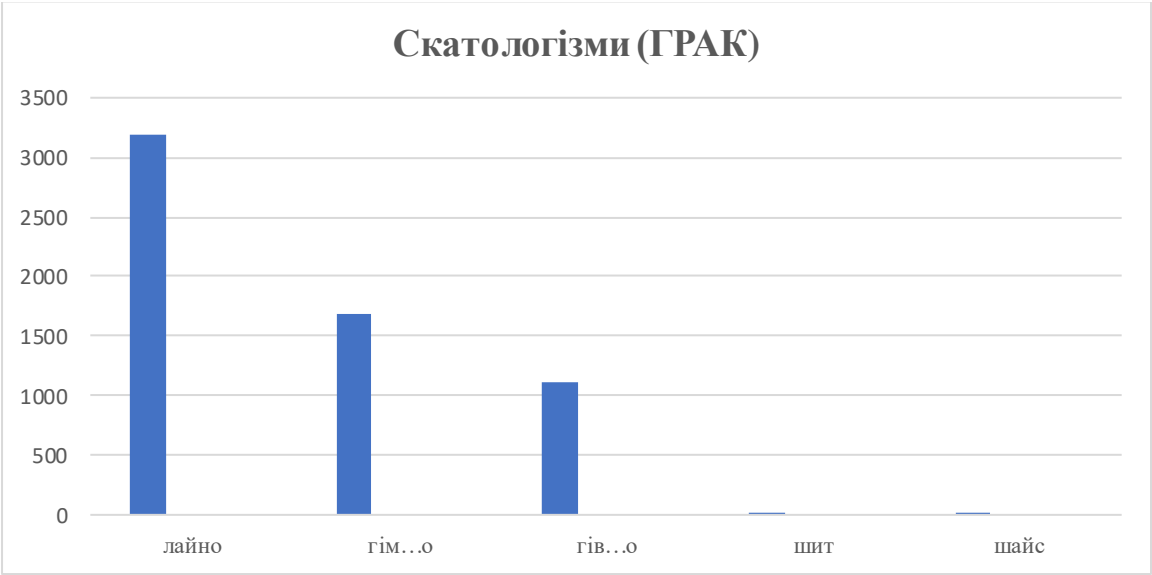
Діаграма А.8. Маскулінофолізми на позначення чоловіка з сексуальними відхиленнями (COSMAS II)

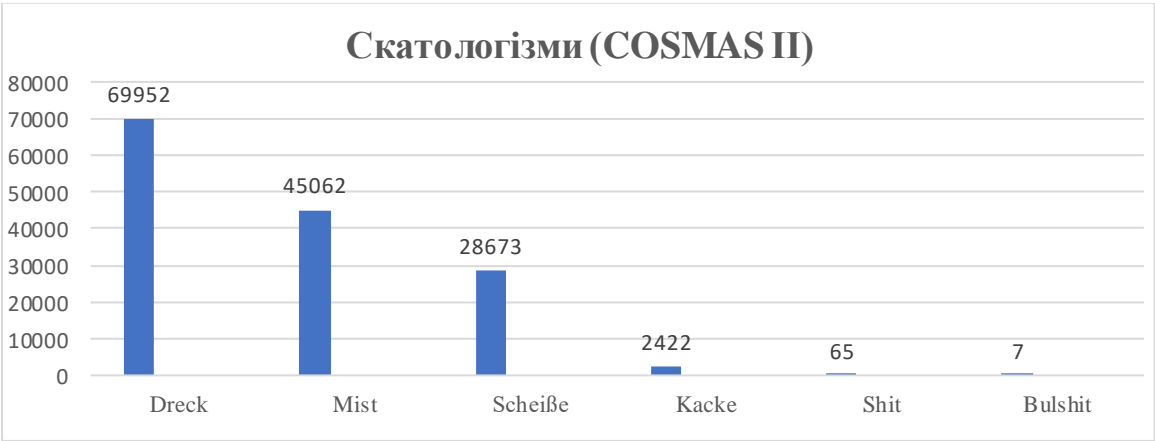
Діаграма А.9. Сексофолізми (COSMAS II)

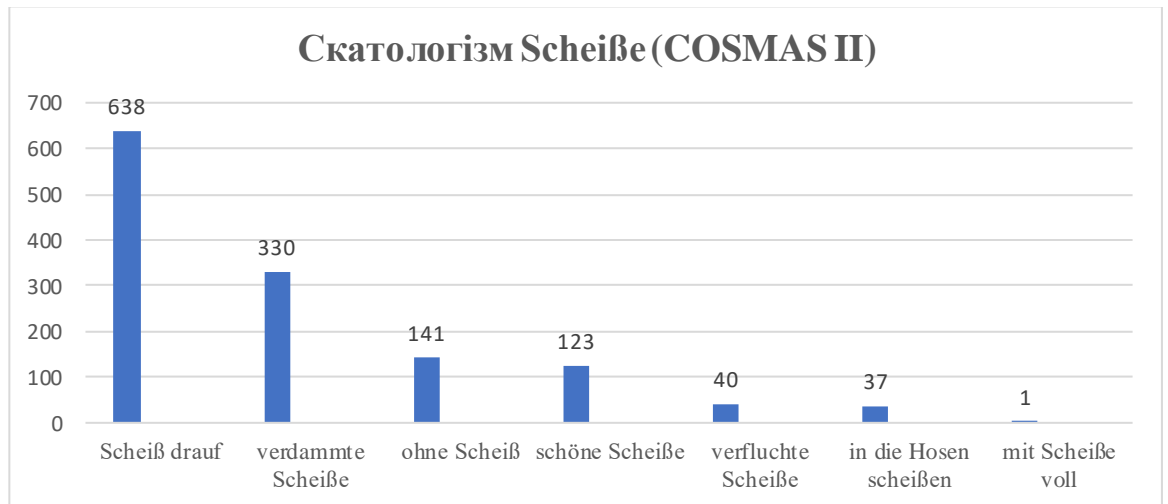
Діаграма А.10. Сексофолізми (COSMAS II)

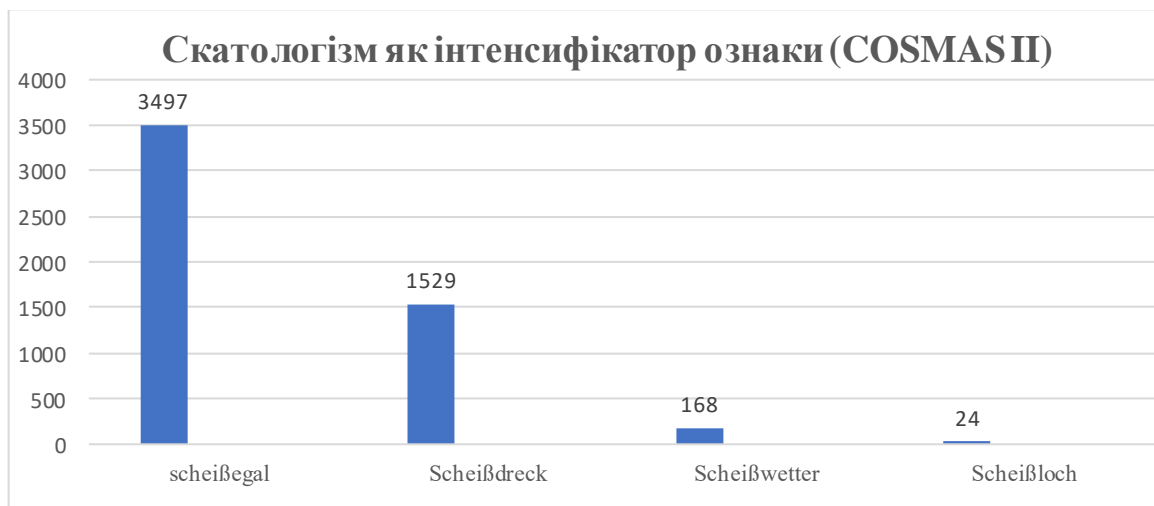
Діаграма А.11. Скатологізми (ГРАК)

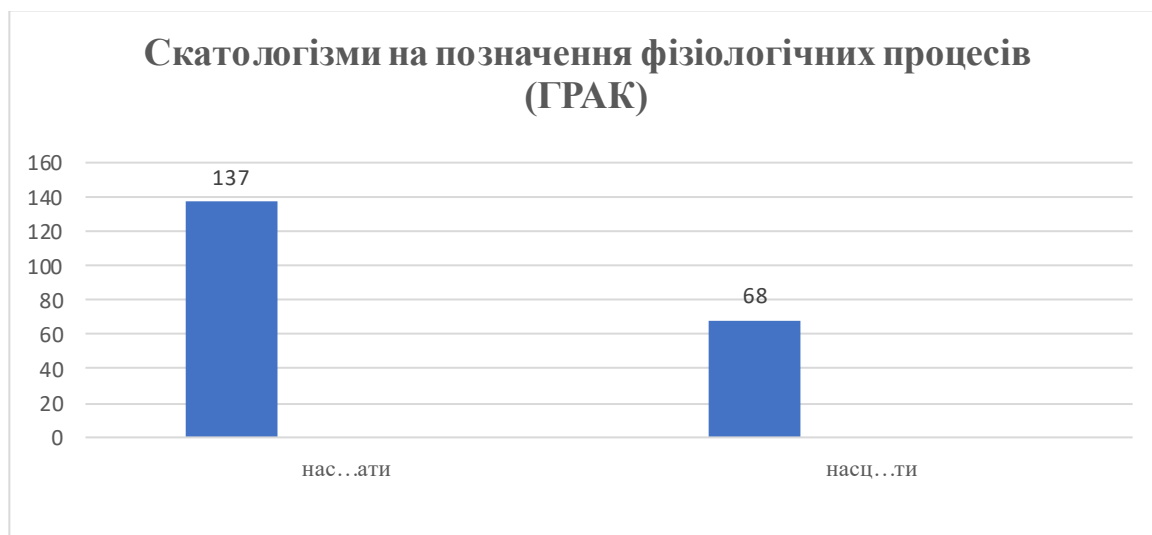
Діаграма А.12. Скатологізми (COSMAS II)

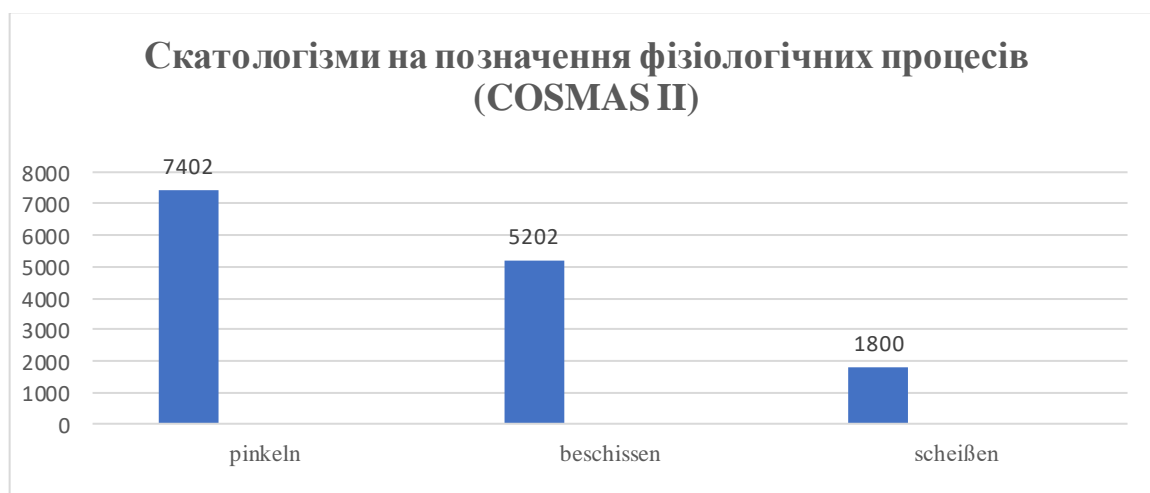
Діаграма А.13. Скатологізм *Scheiße* (COSMAS II)

Діаграма А.14. Скатологізм як інтенсифікатор ознаки (COSMAS II)

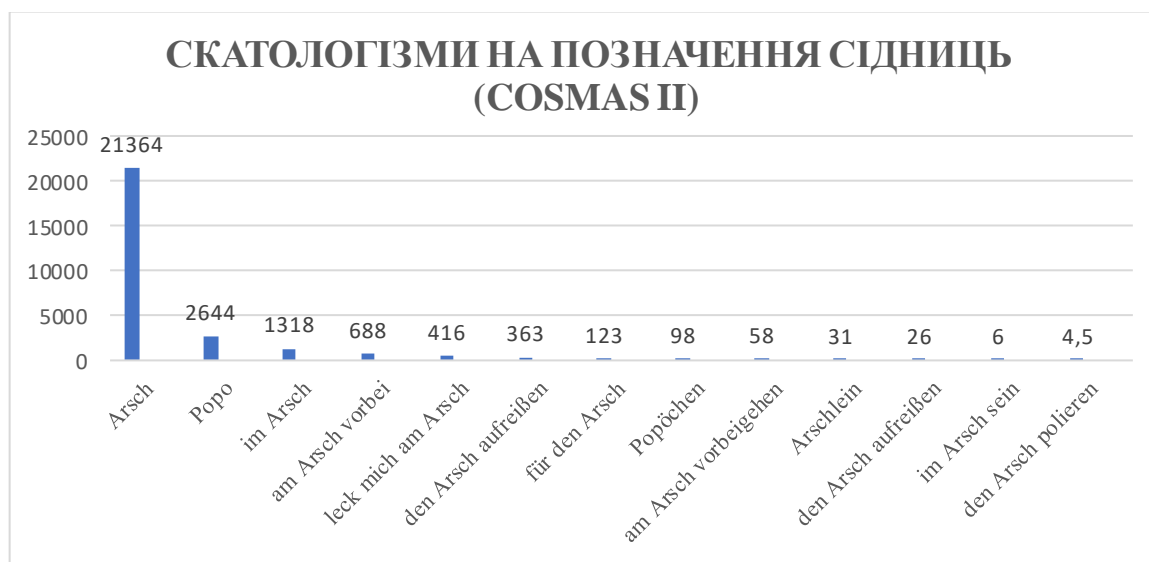
Діаграма А.15. Скатологізми на позначення фізіологічних процесів (ГРАК)

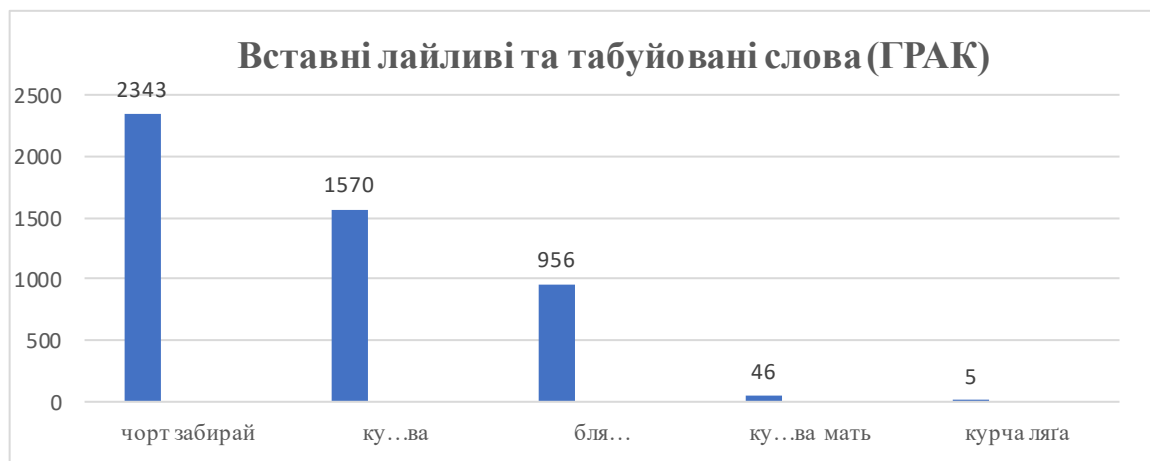
Діаграма А.16. Скатологізми на позначення фізіологічних процесів (COSMAS II)

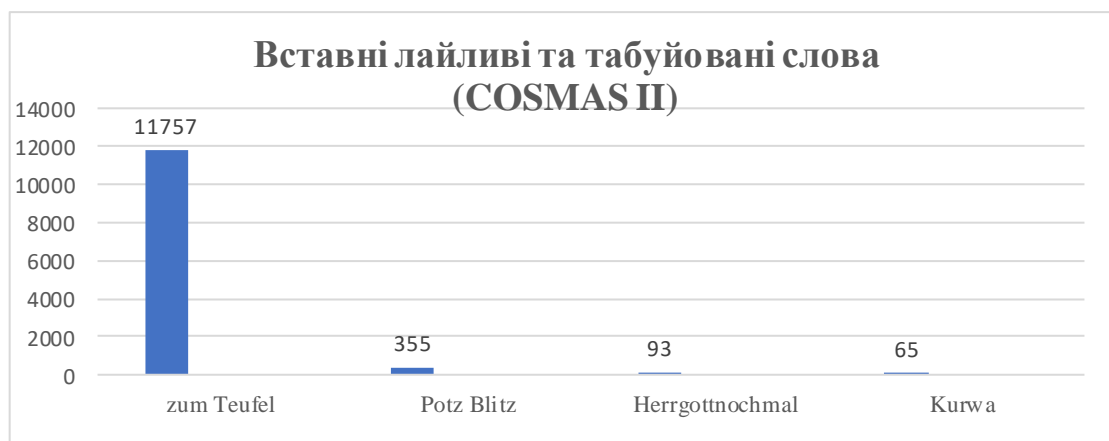
Діаграма А.17. Скатологізми на позначення сідниць (ГРАК)

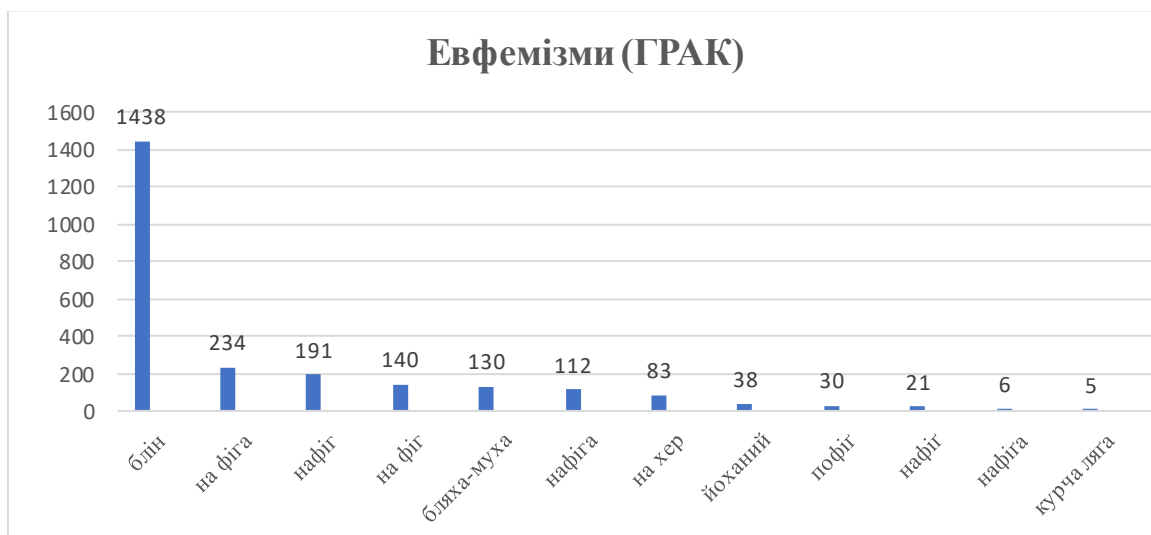
Діаграма А.18. Скатологізми на позначення сідниць (COSMAS II)

Діаграма А.19. Вставні лайливі та табуйовані слова (ГРАК)

Діаграма А.20. Вставні лайливі та табуйовані слова (COSMAS II)

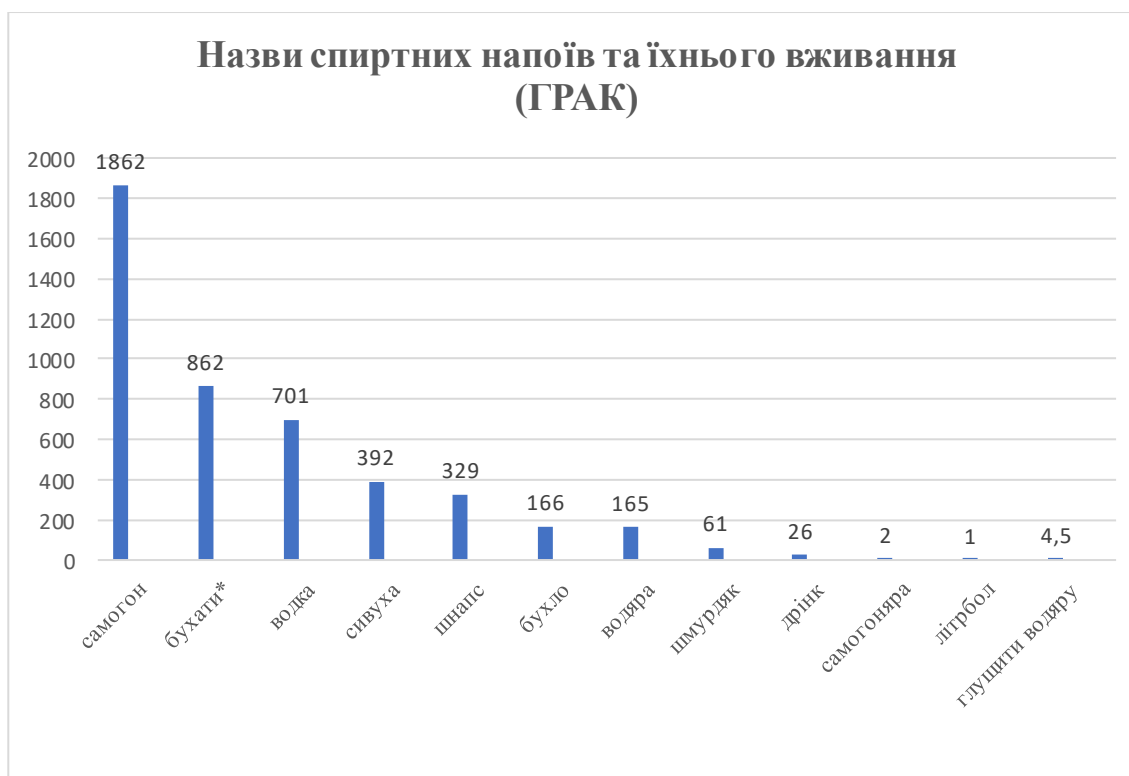
Діаграма А.21. Евфемізми (ГРАК)

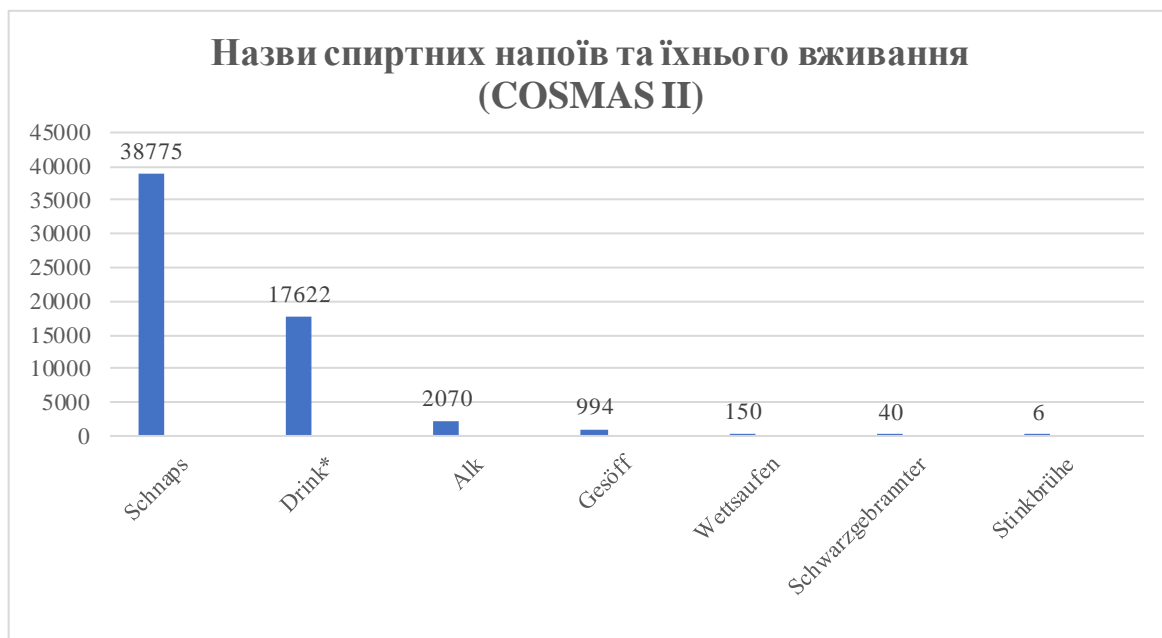
Діаграма А.22. Соціолекти на позначення наркотичних засобів (ГРАК)

Діаграма А.23. Соціолекти на позначення наркотичних засобів (COSMAS II)

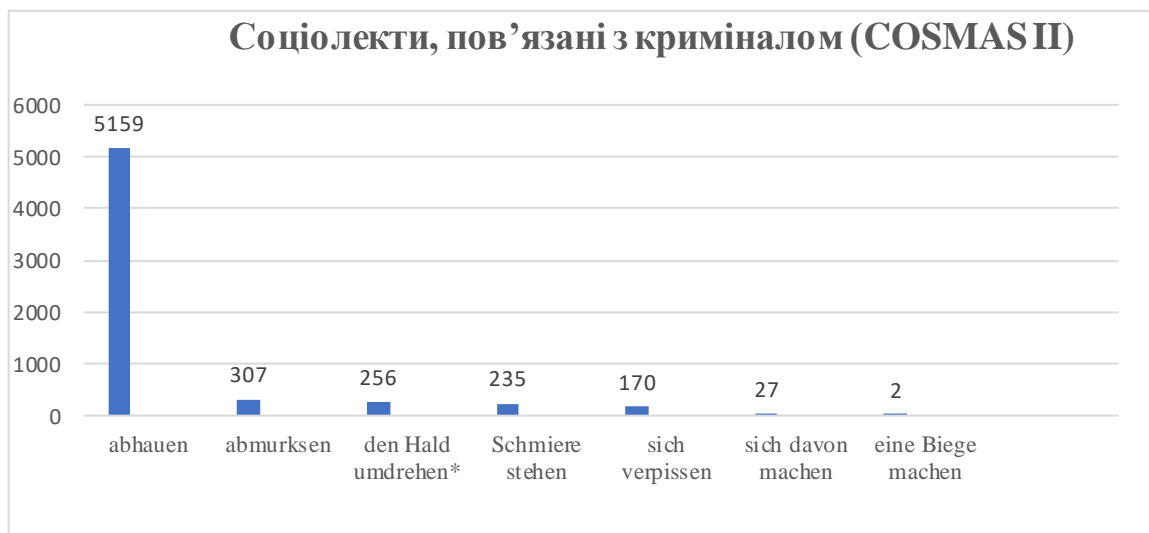
Діаграма А.24. Назви спиртних напоїв та їхнього вживання (ГРАК)

Діаграма А.25. Назви спиртних напоїв та їхнього вживання (COSMAS II)

Діаграма А.26. Соціолекти, пов'язані з криміналом (ГРАК)

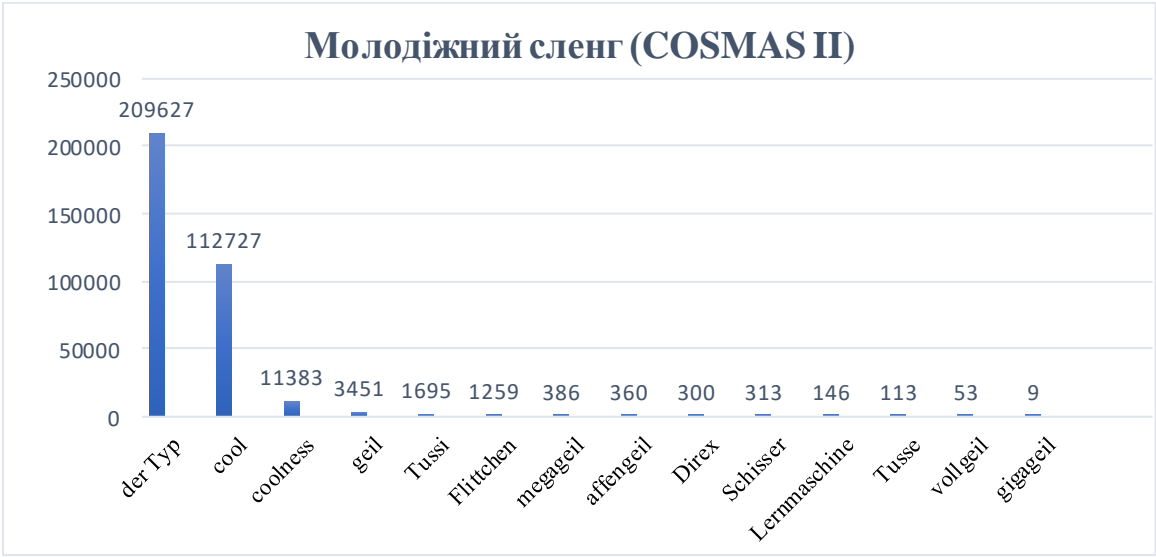
Діаграма А.27. Соціолекти, пов'язані з криміналом (COSMAS II)

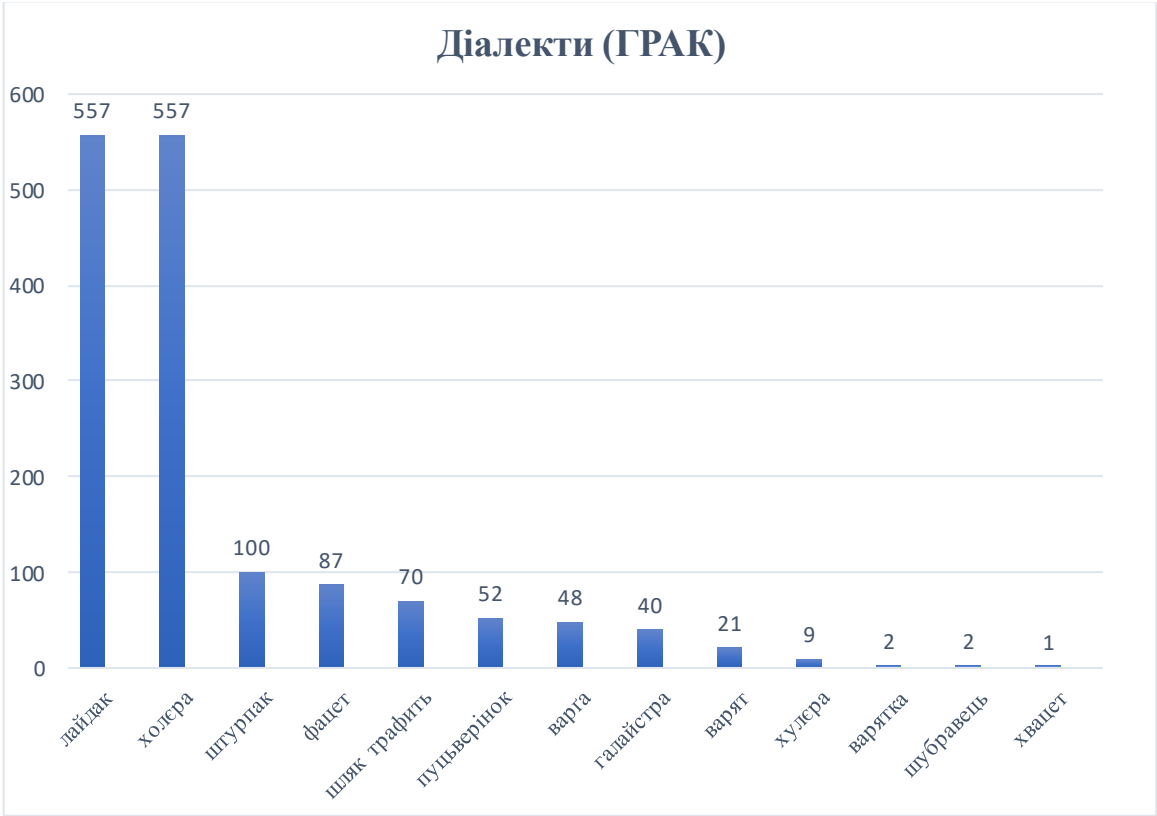
Діаграма А.28. Позначення грошових одиниць (ГРАК)

Діаграма 29. Молодіжний сленг (ГРАК)

Діаграма А.30. Молодіжний сленг (COSMAS II)

Діаграма А.31. Діалекти (ГРАК)

Таблиця А.5

Загальна вибірка ЛОВ на основі Генерального регіонального анотованого корпусу укр. мови (ГРАК) (Grac v.7)

		вживань на мільйон
1	2	3
Анаша	73	0,17
Атбой	7	0,02
Бабло	711	1,63
Бакси	159	0,36
Бичара	13	0,03
Блін	1438	3,30
Бля	956	2,19
Бл...дь	916	2,09
Бляха-муха	130	0,3
Братан	486	1,1
Брателло	14	0,03
Браток	868	2,0
Братуха	256	0,59
Бугор	617	1,41
Бухло	166	0,38
В кайф	73	0,17
В лом	10	0,02
В натурі	550	1,30
Варга	48	0,11
Варят	21	0,05
Варятка	2	0,0
Водка	701	1,60
Водяра	165	0,38
Галайстра	40	0,09
Гаш	14	0,03
Гашиш	381	0,87
Гебешник	37	0,08
Гебіст	325	0,74
Гепа	47	0,11
Гівно	1119	2,56
Гі...но	1691	3,87
Гі...нюк	104	0,24
Гім...юк	20	0,05
Глушити водяру	1	0,00
Глюк	прізвище	
Глючити	64	0,15
Гомик	36	0,08

Продовженн таблиці А.5

1	2	3
Гомік	72	0,16
Гонити пургу	2	0,02
Гопнік	27	0,06
Ґанджа	8	0,02
Дебіл	911	2,08
Дембель	253	0,58
Дєвочка	142	0,32
Дєвушка	240	0,55
Дємбель	0	
Дерік	3	0,01
Драп	134	0,31
Дрінк	26	0,06
Дупа	2059	4,7
Дупця	125	0,29
Дурень	22800	52,10
Жопка	4	0,01
Жопця	0	
Задниця	764	1,75
Западлити	0	
Запара	32	0,07
Засранець	73	0,17
Засраний	31	0,07
Засранка	13	0,03
Заткатися	46	0,11
Заткни пельку	224	0,51
Заткни рило	3	0,01
Заточка	99	0,23
Збухатись	0	
Зємеля	15	0,03
Зюзя	прізви.	
Йопересете	0	
Йоханий	38	0,09
Кайф	1000	2,29
Кайфовий	36	0,08
Кайфово	29	0,07
Кайфувати	171	0,39
Казліна	13	0,03

Продовження таблиці А.5

1	2	3
Казьол	76	0,16
Кацап	1216	2,78
Кацапка	69	0,16
Кент	682	1,56
Керя	6	0,01
Класно	1179	2,70
Кльовий	388	0,8
Кокаїнчик	0	
Копф	7	0,02
Косяк	риби	
Кретин	715	1,63
Криса	501	1,15
Ку...ва	1570	3,60
Курча ляга	5	0,01
Ку...ва матъ	46	0,11
Лайдак	557	1,27
Лахудра	135	0,31
Лярва	256	0,59
Мамаша	251	0,57
Мати в дупі	4	0,01
Маячня	2382	5,40
Медляк	9	0,02
Москаль	12045	27,50
Мудак	1302	2,98
Мудило	153	0,35
Муділа	18	0,04
Мудодзвони	4	0,01
Музон	42	0,10
На дурняк	109	0,25
На фіг	140	0,30
На фіг	52	0,12
На хер	83	0,19
На х...й	176	0,40
На шару	118	0,30
Найкафовіший	0	
Нас...ати	137	0,31
Насц...ти	68	0,16
Нафіг	191	0,44
Нафіга	112	0,26
Нафіг	21	0,05

Продовження таблиці А.5

1	2	3
Нафіга	6	0,01
Нефіговий	0	
Непруха	15	0,03
Олігофрен	56	0,13
Падйом	56	0,13
Падлюка	1475	3,37
Пацан	3240	7,40
Пацик	34	0,08
Педарас	0	
Педик	61	0,14
Педрило	7	0,02
Петух	19	0,04
П...дець	90	0,21
Підар	119	0,27
Підарас	66	0,15
Підарня	0	
Підарський	4	0,01
Підер	17	0,04
Пі...єц	169	0,39
Планокур	5	0,01
Пофіг	242	0,55
Пофіг	30	0,07
Прикольний	329	0,75
Прошмандівка	0	
Прошмандовка	14	0,03
Проститутка	842	1,93
Профура	23	0,05
Пуцьверінок	52	0,12
Пяний в зюзю	0	
Рагуль	111	0,25
Рогуль	24	0,05
Рагулиха	0	

Продовження таблиці А.5

1	2	3
Рогулиха	1	0,0
Салабон	51	0,12
Салага	142	0,32
Салага-дрочило	0	
Самогон	1862	4,30
Самогоняра	2	0,00
Свабоден	14	0,03
Сволоч	344	0,79
Селюк	1154	2,64
Сивуха	392	0,9
Сикса	3	0,01
Стояти на атасі	3	0,01
Сука	3618	8,30
Сучий син	1395	3,20
Сучка	1968	4,50
Торчок	4	0,01
Травка		
Трунк	0	
ТЬола	10	0,02
Ублюдок	167	0,38
Фейс	72	0,16
Фізра	1	0,0
Фурія	599	1,37
Хвацет	1	0,0
Хвойда	590	1,35
Хохол	1388	3,20
Чефір	16	0,04
Чмо	208	0,48
Чорт забирай	2343	5,40
Чува	3	0,01
Чувак	2802	6,41
Чувіха	46	0,11
Шайс	3	0,01
Шалава	106	0,24
Шит	8	0,02
Шльондра	1015	2,32
Шлюха	269	0,62
Шляк трафить	70	0,16

Продовження таблиці А.5

1	2	3
Шмаль	13	0,03
Шмара	23	0,05
Шмаркач	1005	2,30
Шмурдяк	61	0,14
Шнапс	329	0,75
Шпора	640	1,46
Штурпак	100	0,23
Шубравець	2	0,0
Шухер	115	0,26
Шухер	4	0,01
Fu...k	172	0,39
Shit	65	0,15

Загальна вибірка ЛОВ лексичного корпусу COSMAS II Інституту німецької мови
імені Ляйбніца в Маннгеймі

Таблиця А.6

	Treffer	Texte	von	bis	Korpus
A					
affengeil	360	332	1982	2019	204
Alk	2070				
Arsch	21364	18422	1949	2019	795
Arschloch	11078	8885	1949	2019	729
Arsch der Welt	834	727	1965	2019	344
Arschgesicht	159	150	1993	2019	108
Arschf...cker	92	85	1974	2019	64
arschviel	0				
am Arsch vorbei	688	637	1983	2019	266
am Arsch vorbeigehen	57	56	1996	2018	38
Blödarsch	5	5	1991	2015	5
den Arsch polieren	1	1	1990	1990	1
du, Arsch	404	371	1974	2019	212
den Arsch bewegen	6	6	2002	2014	6
den Arsch aufreissen	26	26	2003	2019	21
den Arsch aufreißen	363	351	1968	2019	200
für den Arsch	123	116	1996	2019	85
geht am Arsch vorbei	1	1	2004	2004	1
Himmel, Arsch und Zwirn	0				
im Arsch	1318	1182	1963	2019	409
im Arsch sein	6	6	1999	2011	6

Продовження таблиці А.6

Lahmarsch	50	49	1967	2019	45
Leck mich am Arsch	416	379	1951	2019	232
mit halbem Arsch	2	2	2005	2014	2
voll im Arsch	11	8	2000	2018	8
B					
dummer Bär	8	7	2006	2015	6
basta	14801	12619	1949	2019	781
beschissen	5202	4785	1951	2019	699
Blödmann	1302	1116	1949	2019	441
Blöndchen	843	761	1955	2019	376
Bock	101781	69918	1790	2019	849
Bullshit	7	7	2009	2013	3
bumsen	964	816	1951	2019	356
C					
cool	112727				
Coolness	11383				
D					
Dirne	2553	2040	1795	2019	543
Dreck	69952	60207	1816	2019	863
Drecksfo...ze	24	23	2008	2019	16
Drink	17622				
zum Donnerwetter	195	185	1950	2019	134
Drecksfot...e	24	23	2008	2019	16
Droge	46231				
Dumpfbacke	442	398	1992	2019	249
Dumpfnudel	2	2	2005	2013	2
Lahmarsch	50	49	1967	2019	45
leck mich am Arsch	416	379	1951	2019	232
mit halbem Arsch	2	2	2005	2014	2
voll im Arsch	11	8	2000	2018	8
E					
Emanze	1362	1190	1975	2019	484

Продовження таблиці А.6

F					
Fa...k Yu	7	6	2015	2019	4
Fettsack	453	387	1981	2019	248
Fi...ken	5144	4010	1951	2019	592
Fi...k dich	579	495	1979	2019	227
Fi...k dich ins Knie	64	56	1990	2019	42
sich ins Knie fi...ken	11	8	1977	2017	8
Flittchen	1260	1101	1952	2019	461
F...tze	1009	815	1974	2019	293
blöde F...tze	19	19	1995	2018	16
dumme F...tze	13	13	2003	2019	12
Fu...k	14455	10928	1966	2019	707
Fu...k your mother	7	7	1998	2017	7
Furie	2860	2543	1795	2019	619
G					
geil	34511				
geile Braut	13	11	1991	2018	9
Gesöff	994				
Göre	40404	19387	1820	2019	777
H					
Hasch	6905				
Haschisch	31851				
Herrgottnochmal	93	90	1963	2019	68
Heuler	2323	1703	1958	2019	525
verdammter Hund	5	5	2001	2018	5
Hundesöhnchen	0				
Hure	12463	10206	1816	3019	766
Hurenkind	253	154	1948	2019	100
Hurensohn	2389	2003	1952	2019	496
Hurentochter	59	55	1971	2019	44
Huri	101	66	1982	2019	39
Homo	42273	25495	1947	2019	843
Homosexueller	14833	12199	1947	2019	764
Hornochse	188	164	1955	2019	114
Hosenscheißer	403	345	1954	2019	201

Продовження таблиці А.6

I					
Iwans	858	623	1947	2019	290
J					
-					
K					
Kacke	2422	2115	1948	2019	514
Verfi...kte Kacke	0				
Kerzenzieher	319	292	1971	2019	157
Klugscheißer	1249	1106	1963	2019	370
Knacker	1762	1534	1949	2019	521
Koks	11209				
zum Kotzen	3952	3606	1947	2019	681
weiß der Kuckuck	231	225	1958	2019	139
alte Kuh	315	288	1954	2019	189
blöde Kuh	801	688	1976	2019	344
Kurwa	65	43	1995	2019	36
L					
Labersack	33	25	1997	2016	24
leck mich	1154	1014	1951	2019	405
Lesbe	2567	2118	1972	2019	544
lutsch deinen Schwanz	0				
Luder	9887	6725	1816	2019	703
M					
Marihuana	40053				
megageil	386				
Milchbubi	394	354	1976	2019	228
Mist	45062	38228	1813	2019	851
Miststück	1152	966	1959	2019	396
Moskowiter	1210	1082	1948	2019	381
M...schi	1384	1005	1952	2019	393
N					
Nutte	3875	2859	1951	2019	596
O					
-					

Продовження таблиці А.6

P					
Päderastelender	0				
Pädophiler	3323	2738	1965	2019	577
Penner	11457	8090	1949	2019	685
Pisser	322	286	1970	2019	180
Potz Blitz	355	330	1819	2019	196
Provinzschönheit	85	82	1947	2019	71
R					
Rabenmutter	3128	2600	1819	2019	608
S					
blöde Sau	198	176	1973	2019	134
Saubande	211	172	1961	2019	130
naives Schaf	5	5	2011	2019	5
Scheißarsch	1	1	1987	1987	1
Scheiß Blondine	0				
Scheiß drauf	638	587	1951	2019	261
Scheiße	28673	23644	1950	2019	634
in der Scheiße stecken	17	17	1989	2018	15
scheißegal	3497	3204	1949	2019	510
Scheiße noch mal	24	21	1985	2019	19
Scheißkerl	540	440	1950	2019	238
Scheißdreck	1259	1100	1951	2019	392
Scheißloch	24	22	1964	2019	20
Scheißtreter	1	1	2015	2015	1
Scheißwetter	168	152	1971	2019	113
mit Scheiße voll	1	1	2000	2000	1
ohne Scheiß	141	132	1994	2019	86
schöne Scheiße	123	119	1979	2019	80
Schlagerscheiß	5	4	2005	2016	4
verfluchte Scheiße	40	37	1973	2019	25
verdammte Scheiße	330	286	1954	2019	162
in die Hosen scheißen	37	35	1968	2018	30
Verfu...kter Scheiß	0				
scher dich	217	196	1950	2018	136
Schikse	533	370	1965	2019	167
Schlampe	5531	4699	1951	2019	685
Schnaps	38775				
Schnepfe	499	408	1953	2019	253
Schlappschwanz	566	519	1947	2019	294

Продовження таблиці А.6

Schwachsinn	20738	17787	1950	2019	798
Schwafler	159	153	1966	2019	119
Schwanz	34785	27981	1772	2019	844
Schwarzgebrannter	40				
Schwuchtel	1449	1237	1970	2019	394
Schwule	54235	36505	1946	2019	826
Schwuler	12599	10502	1795	2019	753
schwule Socke	0				
Schwuli	86	70	1975	2019	60
Schwulis	18	18	1995	2019	14
schwuler Fuchs	1	1	2004	2004	1
schwule Sau	431	383	1970	2019	226
Shit	6130	5033	1959	2019	688
Spinner	19455	14892	1795	2019	799
Stinkbrühe	6				
Stinkefinger	5257	4161	1991	2019	607
Stinksau	2	2	1990	1993	2
Straßennutte	15	14	1997	2019	14
T					
Teufel auch	781	763	1813	2019	369
Zum Teufel	11757	10904	1809	2019	804
Tussi	1695	1365	1974	2019	493
U					
treibt Unzucht	11	11	1968	2010	11
V					
verdammt nochmal	835	798	1956	2019	315
verdammt noch mal	3928	3671	1951	2019	646
verflucht noch mal	226	215	1963	2019	138
Verfu...kt noch mal	0				
Verpiss dich	1201	1102	1989	2019	371
Vollgeil	53				
W					
Weib	16782	13673	1772	2019	794
Wettsaufen	150				
Wixer	140	114	1985	2018	77

Продовження таблиці А.6

<i>Z</i>					
blöde Ziege	80	77	1961	2019	55
dumme Ziege	44	41	1956	2019	41
Zicke	3082	2558	1961	2019	582

ДОДАТОК Б: ДОДАТКОВІ ФАКТИЧНІ ДАНІ

Б.1. Історичні витоки інвективи

Кожне суспільство виробило свої моральні норми, що дають можливість його членам оцінювати власні дії та орієнтуватися в навколишньому середовищі. Приниження людської гідності, у т. ч. образа предків, роду, матері, жінки, нащадків, а також зневага до їхніх переконань, віри, Бога тощо, породжували обурення, протест, самозахисту вигляді інвективи. Для одних лінгвокультур грубою лайкою вважаються інвективи сексуального характеру, для інших – скатологічного, для третіх – релігійного і т. п.

Інквектива така ж стара, як і саме людство. Агресія та бажання когось налякати притаманні усій історії людської цивілізації. Інструментом реалізації були як вербальні, так і невербальні методи. Р.-Б. Ессіг наводить приклади негативних формул та лайки часів Стародавньої Індії (індійський епос від IV–III тисячоліття до н. е.), Стародавнього Єгипту («сказання» фараонів), а також Сирії, Риму, Англії тощо. Вони настільки нещадні, що з погляду сьогодення можна тільки уявити, який страх вони навіювали на тих, кого стосувалися. Врешті саме такого результату й прагнули досягти їхні адресанти. Наприклад, на одній із шумерських глиняних дощечок зазначається, що трапиться з тим, хто розіб'є цю дощечку або зробить її непридатною для читання. Заклинання, як про це вказується у тексті, запрограмоване на три тисячі років [664]. Зрозуміло, що інтенсивність закладеної в ньому ознаки конвертується у страх, тривалістю в тисячоліття.

Інквектива була невід'ємною частиною мовлення у Стародавній Греції та Стародавньому Римі. У 1892 році Г. Гофман видав монографію «*Schimpfwörter der Griechen und Römer*», у якій проаналізував твори давньоримських та давньогрецьких філософів (Геродота, Гесіода, Лукреція, Демосфена, Еврипіда, Геракліта, Менандра та ін.) і характерні для їхньої доби пейоративи. До них належать позначення інтелектуальних та моральних недоліків: *Dummkopf, Tölpel, Tropf, Tor, Einfaltspinsel* – баро, звідси прикметник *bardus*; *stupidus, matula, babaecalus*. Дослідник звертає увагу на значну кількість лексем на позначення негативних рис характеру, шахрайства, непорядності, ницості тощо: *Plappermaul, Schwadronneur* – *nugator*, *Zugendrescher* – *ligula*; *Neuigkeitskrämer, Schwätzer* – *morologus*; *Windbeutel, Schlingel, Taugenichts* – *vappa, nebulo, mastigia, verbero, Betrüger* – *halophanta, turpilucricupidus, fraus*; *Spitzbube* – *fur*; *Räuber, Bandit* – *praedo, praedator*; *Schuft, Schurke, Hundsfott, Kanaille, Lump* – *malus, pessimus*. *Lumpengesindel* – *veneficus*; *Missgeburt, Ungeheuer, Scheusal* – *monstrum, portentum, prodigium*; *Pest* – *pestis, pernicies*; *Larve, Frantze* – *persolla, larva*. Окремі лайки стосувалися навіть цілої сім'ї адресата: *Sklave* – *servus* (раб (Sklave) також належав до сім'ї); професій: нижчі прошарки населення зневажливо називали *plebecula*. У древніх римлян, як згодом і в інших народів, іменник *селянин* (н. *Bauer*) у певних ситуаціях також мав зневажливе значення – *agrestis, rus, rupex*. Зрештою й тепер найменування вихідця із села

(бик, бикота, рагуль) сприймається як щось лайливе й апріорі ганебне. Багато лайливих слів запозичено зі сфери торгівлі: *Sklavenhändler – mango, der Wucherer – fenerator, danista, Kutscher, Lakai – agaso*, зі сфери мистецтва: *Spieler – aleo, Gassenmusikantin – ambubaia*. Незначна кількість походить із сфери науки, деякі перейшли з міфології та історії культури. Для вираження інвективи римляни вживали зооніми та фітоніми. Наприклад: *Vieh: Untier, Bestie, Ungetüm – bestia, belua* [726]. Дослідження засвідчує, що значна частина цих пейоративів актуальна й сьогодні.

Особливо розповсюдженою лайка була в середні віки. У ті часи вона лунала з вуст усіх: жінок, чоловіків, дітей, людей нижчого і вищого стану (згадаймо послання Івана Вишенського до єпископів) та світської влади. Остання виявлялася безсилою щось змінити. Королі та найвищі церковнослужителі навіть оприлюднювали закони для боротьби з порушниками. Філіп Август Французький видав декрет, згідно з яким звинувачуваний у лайці був змушений заплатити бідним двадцять шилінгів, інакше його кидали у воду. У місті Павія (Італія) порушників сажали в кошик, що висів на довгій жердині і піднімався та опускався, як риболовецька сітка. Залежно від важкості проступку, грішника занурювали з містка у воду [851, с. 38] певну кількість разів. Аналізуючи англійську лайку Середньовіччя, К. Г. Шайбле зазначає, що англійський джентльмен, як і його кузен, німець, – вправний паплюжник і любитель образ, найбільший лихослов у світі. Лаялася навіть грізна королева Єлизавета. Найчастіше у лихослів'ях згадувалися пекло та дідько. Якщо серед простолюду лайка сприймалася як закономірність і звичайне явище, то у вишуканому товаристві вона таки зазнавала осуду. Дивним для дослідника було те, що в країні, де лайка вважалася забороненою законом, лаялися на кожному кроці. За грубу лайку доводилося платити чималі штрафи. Джентльмен сплачував 5 шилінгів, а людина нижчого становища – 2 шилінги. Неодноразово траплялися суперечки щодо величини сплати штрафів, про що свідчать судові справи [851, с. 46-47]. У Середньовіччі й на німецькомовних територіях різні статuti передбачали покарання за лайку та прокльони. Наприклад, карою для сварливих жінок було носіння каменів ганьби пожвавленими вулицями міста, зокрема Дортмунда. Каменюки вагою 50 кг зв'язувалися до купи. Одна з жінок несла їх на шиї від східних воріт до західних, у той час як інша підганяла її колючкою, прив'язаною до палиці. Згодом жінки мінялися ролями і продовжували «процедуру». Обидві ставали об'єктом явного посміховиська [682, с. 120-121]. Такі середньовічні методи приниження слугували дієвим засобом боротьби з лихослів'ям.

У Середньовіччі штрафам підлягали і невербальні обра́зи. Відомі різні приклади дій і жестів, які могли вважатися зневагою, як-от: зображення за допомогою пальців рогів, що вказувало на одуреного чоловіка, чи псування статуї, поставленої на чийось честь. Правники періоду пізнього Середньовіччя додали до них нові обра́зи. Наприклад, такими вважалися висолоплювання язика, гримаси і плювання. Нідерландський фахівець кримінального права Й. Дамгудер вважав образливими також заковчування очей, використання непристойних жестів, сигналізування, що нещастя іншого є заслуженим і т.д. [682, с. 11-121]. Нам не

відомі розміри штрафів, проте фактом залишається те, що ще в Середньовіччі паралінгвальні засоби комунікації із «заниженою» з огляду того часу конотацію каралися законом.

У Середньовіччі в Україні теж дбали про честь і карали за лайку. Так, дослідження волинської лайки XVI–XVII століття, проведене О. Штанько [589], фіксує, що 400 років тому образа честі та доброго імені не тільки спричиняла конфлікти, але й завершувалася для луччан судовими тяжбами (у двох тодішніх судових інстанціях: гродському та магістратському судах). Жінок найбільше ображали словом *вшетечниця* (розпусниця), а їхні дії *вшетечними* (запозиченим із польської словом *ку...ва* тут послуговувалися рідше, швидше «стосовно львівських міщанок подібної вдачі»). За негідні вчинки жінок називали *малтами* (*мавпами*), аморального чоловіка йменували – *лотр*, *лотрик* (це ставило його в один ряд із злодіями, гуляками й ледарями), облудника й пройдисвіта називали *франт*, донощика й авантюрного інтригана – *сикофант*. Вживалися ще й інші назви: *блазень* (несерйозність, глупота), *собака*, *син песій*, *ску...ий син* (висловлення зневаги). Особливу зневагу в тодішньому суспільстві заслуговували вбивці собак (*гицлі*) та кати. Як зазначає О. Штанько, «гицель, хоч і належав до середньовічної категорії ремісників, але в жодне із їхніх професійних об'єднань – цехів-корпорацій не приймався») [589]. Тому порівняння з *гицлем* було особливою образою.

Лайка та брутальні слова траплялися і в середньовічних творах, які також сприймалися по-різному. Так, К. Г. Шайбле майже 150 років тому писав: «Навіть тепер в Англії соромляться ставити деякі вистави Шекспіра, яким немає і 300 років. Набагато брутальнішими є Кентерберійські розповіді Чосера» [851 с. 41]. Серед українських творів XVII–XVIII ст. найбільше лайливих слів зафіксовано в бурлескно-травестійній «Енеїді» І. Котляревського.

Із розвитком цивілізації, набуттям знань і зміною уявлень мінялося розуміння понять «добре»/«погане», хоча природна суть людини залишається такою ж, якою вона була раніше, із присутніми їй емоціями, почуттями, застереженнями, боротьбою за виживання, та ставлення до навколишнього світу стосовно понять дещо змінило свій спектр. Зрештою, у всі часи воно було різне, як і різне ставлення до обценності та табуйованості.

Б.2. Дещо про мат та російську лайку

Сексуальна інвектива має особливо високий рівень табуйованості у тих лінгвокультурах, де матірня лексика викликає особливий дисонанс, навіть якщо йдеться про її семантичну спустошеність. Мат на теренах української лінгвокультури – це не чистий продукт, а досить життєдайний імплантат у майже чужорідному для нього мовному просторі, прийнятий як альтернатива чи частковий замітник української лайки. Мовець не завжди замислюється про його джерело, вдаючись швидше до спонтанності та емоційності, ніж до суті змістовності та розважливості. Подібна дифузність, або ж «перетікання лайки», як і будь-якого іншого лексичного матеріалу з однієї мови в іншу, є природним

процесом, що спостерігається на прикордонних чи колонізованих територіях (наприклад, ку...ва, ку...ва мать – лайка на території Галичини – за походженням з польської мови). Слушною є думка В. Гірта, який пояснює наявність у мові значної кількості запозичень не безумовною близькістю кордонів, а двомовністю населення. Закономірним у випадках, коли народ поступово відмовляється від своєї рідної мови, є те, що двомовні люди все більше перебирають у власну мову чужі вислови [725, с. 18]. Подібне відбувається і з лайкою та матизмами. Лепше лаятися іноземною мовою, ніж рідною: тут промовлене слово не діє на мовця так контрверзно і з тією табуйованою силою, яку відчуває носій питомої мови. Тобто йдеться про не знання лексичного значення слова, а саме про відсутність внутрішнього зв'язку зі словом, із мовним кодом, його матрицею, на противагу репрезентанту мови-джерела. Порівняймо із думкою М. Тоненкової, яка, спостерігаючи за китайцями, що лаялися на базарі генетично чужим для них російським матом, робить умовивід, що в їхній лайці не було душі й наступальної енергетики російського мату, отже, їхні вислови навіть неможливо було назвати грубими й вульгарними, оскільки це явно не була питома російська енергетика [519, с. 17]. Таким чином, збагнути й відчуті «енергетику російського обценізму» може тільки росіянин.

Відображаючи стереотипи поведінки та спосіб мислення того чи іншого народу, лайка різних етносів і в різні історичні епохи виявляється виразно іншою. Російська лайка вже своїм внутрішнім егрегором суттєво відрізняється від української та німецької. Як зазначає В. Хімік, у російській розмовній практиці уява про щось непристойне пов'язана насамперед із вульгарними назвами геніталій, вульгаризацією статевих актів, своєрідною негативною поетикою статевих відхилень, зате значно меншою мірою з номінаціями фізіологічних опрашень і ще меншою – з найбільш грубим і дуже образливим диференціюванням людей за етнічними або ж расовими ознаками [541].

Годі заперечувати, що мат присутній у слов'янському світі й жодною мірою не обмежується російською мовою, як і спільнокореневі обценізми, які існують не лише в російській мові. На цьому наголошують російські науковці В. Мокієнко та Т. Нікітіна, які вважають, що російське лихослів'я – це «родима пляма нашого спільнослов'янського суспільства» і що серед найуживаніших слів і виразів більшість сягають корінням спільної праслов'янської мови. Дослідники зауважують, що позначення чоловічого і жіночого статевих органів, статевий акт та найбільш уживаний матірний посил беруть початок не тільки у спільнослов'янському минулому, а ще у більш віддаленій індоєвропейській епосі. Надалі в одних народів вони зникли, в других – піддалися впливу інших мов, в третіх – не розвинули такої формальної і смислової активності, як у російській [340, с. 10-11]. Якщо матірний посил не прижився в українській лінгвокультурі і не закріпився у лінгвокультурному коді у спільнослов'янському минулому, то він, на жаль, активно торував до неї шлях через російську мову у часи тоталітарного режиму.

Цілком несподіваним для нас є погляд на мат О. Плущера-Сарно, який звужується в аргументах до соціальних груп і заявляє, що в російській мові взагалі

немає жодних матюків, оскільки це умовне поняття «мови опису», а мат «з'являється тільки тоді, коли ми його так називаємо» [383]. На думку М. Тоненкової, 71% росіян час від часу дозволяють собі «міцно виражатися». При цьому 53% респондентів стверджують, що лише зрідка використовують ненормативну лексику [519]. У розділі «Замість післямови» тлумачного словника російського мату О. Плущер-Сарно стверджує, що мат різко поляризований у використанні, тобто «вживається без обмежень або злодіями і п'яницями, або рафінованими інтелектуалами» [383]. Обиватель же боїться матірної мови, сприймає мат як щось непристойне. Подібну думку висловлює В. Мокієнко, який зазначає, що той, хто лається, переважно про секс і про збочення не думає, бо тільки у «давній традиційній формі виливає свою російську душу» [цит. за 448, с. 33], опредмечуючи саме так своє ставлення до життя, людей, політики уряду.

М. Епштейн наголошує, що «мат в Росії – більше ніж мат», тобто виступає, як свого роду побутова ідеологія суспільства, напівнесвідома система «обсценних» установок» [595]. Г. Ковальов метафорично порівнює життя непристойних слів із історією людського суспільства. Він зауважує, що людина приходить на світ голою і цим не бентежиться, «а якщо дозволяє клімат, то і протягом усього життя нічим себе не прикриває» [236]. Отже, тільки в тих місцях, де людині було вкрай необхідно захищатися одежею, пуристи вигадали, що гола людина – це непристойно.

Цілком іншу позицію займає російська лінгвістка М. Рут. Вона наводить приклад із свого телеінтерв'ю, де на запитання ведучого, що вона викрикнує, коли їй на ногу впаде молоток чи каструля з кип'ятком, дослідниця сказала, що не користуватиметься матом, і це неймовірно здивувало її співбесідника. М. Рут висловлює свою особистісну думку стосовно легенд навколо нецензурних слів, дивується, що дехто вбачає у маті безмежні багатства і захоплюється цим: «Вольному воля. Тільки чи не стане матірщина нищівним напалмом для нашої мовної та духовної культури?» [417 с. 64-65]. Дослідниця навіть припускає, що матірщина здатна знищити могутність російської думки й слова.

Якщо розглядати поняття «мат» відповідно до системи «обсценного способу мислення», то, за І. Ермен, в російській мові такий спосіб мислення «перш за все твориться сексуальними виразами» [663, с. 10]. В українській та німецькій лінгвокультурах, на противагу російській, система обсценного способу мислення твориться копроректальною лексикою і меншою мірою сексуальними виразами. Наприклад, *Scheiße, Arsch, Arschloch, г...но, ср...а* тощо. Порівняймо, «я намагався все ж уніяти її за задницю» – «*versuchte, ihren Hintern zu fassen zu kriegen*» (Ю. Андрухович, «Перверзія»). Хоча є і лихослів'я про матір. Наприклад, «трясця твоєї матері», «ку...ва мама твоя була» чи скорочено «ку...ва мама» та ін. Проте вони за інтенсивністю емоційного забарвлення, є набагато слабшими від російських. Лайливе слово *ку...ва* (від лат. *kurva* – крива) не є питомо українським, зустрічається у більшості мов і теж вважається прокляттям роду (символ кривизни, ущербності, каліцтва). В українських традиціях не дозволялося промовляти слово *ку...ва* при вагітній жінці, щоб не перервався її рід. З іншого боку, позначення жінки *ку...ва* та *б...* (порівн. з англ. та н. *Blut*) мали сильний

негативний вплив на жінку, оскільки натякали на її вільнодоступність, а отже, маловартісність.

Погоджуючись із думкою О. Язвінської, М. Тофтул, зазначає, що ніде й ніколи матірщина не була такою публічною, як у Росії: «Українці, на відміну від росіян, не вживали непристойних слів при жінках і дітях» [975, с.212]. Досліджуючи лайку українців пізнього Середньовіччя, що ввійшло в історію як часи темряви й бруталності в усіх сферах, і навіть ранньомодерного часу другої половини XVI ст., В. Балушок зауважує, що «найбільш популярними лайками тоді були: «корчемник», «потварця», «нецнота», «грач», «здрайця», «своволник», а ще «лисий», «кат», «ску...ий син» і «пес» [22]. Джерела гидкої лайки, в якій людину обзивали «псом», «нецнотливим псом», «скаженим псом» (згадаймо ще й поширену польську лайку «пся крев»), сягають, очевидно, ще язичницької давнини. Давньослов'янські міфологічні уявлення, як і загалом давньоіндоевропейські, пов'язували собаку та її найближчого родича вовка з хтонічним, підземним світом. У нападі нестримної люті середньовічний українець міг назвати огидну йому людину «катом». Справа в тому, що ката тодішній обиватель бачив істотою ритуально нечистою, інфернальною, диявольською, пов'язаною своїм ремеслом із потойбіччям. Вельми образливим у той час було назвати когось «корчемником», бо з корчмою асоціювалися «злості»: розгульне життя, «пияцтво, гра в карти або кості й прихисток волоцюг» [Балушок]. Надзвичайно образливим для дворянина чи для людини, яка служила вірою і правдою сеньйорові, було звинувачення у зрадництві чи віроломстві. Образом було назвати позашлюбну дитину байстрюком [975, с. 212]. Як зазначає Г. Мельниченко, давним-давно лайлива лексика вважалася знаряддям боротьби з громовержцем, роль і функції якого у слов'ян виконував бог Перун. Його найголовніші міфологічні опоненти – Змія та Пес [320]. Ось звідки російські відповідники «сукин сын», «пес смердячий», «змея подколотная» та інші поняття зоотематики. В українській мові збереглися порівняння «злий, немов пес», «підлий (підступний), як гадюка». Порівняймо: використання зооніма *пес* як прототипу для лайливого слова *сука*, *сучий син*, характерне як для російської (*сука*, *сучий сын*), так і для німецької мов, що засвідчує упереджене ставлення до чеснот адресата: «*Du bellst nur im Hund zu heissen*» («Ти гавкаєш тільки з тією метою, щоб називатися собакою»), «*Du wirst noch Hunde tragen oder führen müssen*» («Ти муситимеш ще годувати (знімати шкіру, бути гицлем) чи водити собак»). У давні часи перифраз «водити собак» означав бути скараним одним із найганебніших штрафів. Звідси й вираз: «*Einem den Hund vor die Fresse werfen*» («Кидати комусь перед пащу собаку») [851, с. 18]. В українській мові ганебним виразом про людину, яка опустилася, є «*зійти на пси*».

У творах постмодерних авторів XX похідні від слова «пес» при перекладі відтворюються відродивними пейоративами: Собацюра – Schweinehund (Ю. Андрухович, «Московіада»), суки – Hunde («Таємниця»), сучий син – Hornochse («Дванадцять обручів»), «ску...і сини, сучі дочки» – Hundsöhne und Katzentöchter (Ю. Андрухович, *есе*).

Як зазначає М. Краси́ков, у XX ст. матірня лексика стала для багатьох

українців «другою рідною мовою (а для деяких і першою)». Показовим є те, що в українському селі ще п'ятдесят років тому такі слова сприймалися як чужі і не були популярними навіть серед чоловіків. В українській хаті лайка була заборонена. Того, хто починав лаятись, відразу ж зупиняли словами: «Мовчи, бо піч у хаті!» Тобто: в хаті присутні предки яким може не сподобатися така брутальна лексика. Не можна було лаятись і коло води, бо «вона тобі верне» [525]. Коли хтось і наважувався зловживати лайкою, то завжди перепрошував Бога і навіть адресата. Це добре демонструє «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького, а також записи галицького фольклору, у яких навіть найзухваліша сварлива баба могла розпочати скандал: «Шаную вас і образи (ікони), й Господа Бога нашого, але мушу сказати» У польській мові після навіть найзліснішого мата неодмінно додавалося словосполучення «проше пана», яке значно пом'якшувало зловредність лайки.

Та й українська лайка, якщо її порівняти з іншими мовами, насамперед з російською, а також сербською, угорською, не була надто грубою, пропонувала мовцям навзаєм багато евфемізмів і стосувалася передусім тілесного задуг людини. Вживання гнилих, недобрих, підлих (тобто улягаючих лиху) слів у свідомості українців «було пов'язане з лихом (звідси – лихослів'я, лихослов), тобто існувало уявлення про відповідну мовну поведінку як зло» [443, с. 26]. Закономірно, що зі злом воліли за краще нічого не мати спільного.

Російська лайка. До найдобріших брутальних висловлень належить російська лайка, насамперед російський матюк, який для багатьох його носіїв є «національною гордістю» (див. [511]). Такі твердження неодноразово знаходимо в дослідженнях російських науковців, які зазначають, що мат – «це наше рідне дітище, яке ми ретельно приховуємо» [235], «це наша споконвічна традиція, яка з'явилася ще задовго до появи татарського нашестя», «рятівний засіб та засіб поразення у важких випадках життя» [519]. Бум на дослідження російської обценної лексики припадає на 90-ті роки ХХ (після розпаду Радянського Союзу) – початок ХХІ ст. За цей час з'явилася ціла низка лексикографічних джерел, монографій, дисертацій, статей тощо [339; 183; 352, 382, 228, 657, 236, 519 та ін.]. У Радянському Союзі ця тема майже не досліджувалася, оскільки негласно була забороненою. Все, що було пов'язане із інтимними (тілесними) стосунками, вважалося у той час непристойним (згадаймо цитоване у багатьох ЗМІ висловлення учасниці одного з найперших телемостів Ленінград-Бостон 1986 року, організованого російським тележурналістом В. Познером: «в Советском Союзе секса нет»). Складовою найбрутальнішого російського обценізму – матизму («Mat») є слово «мать». У ньому закладена образа матері як прародительки; вживається також як вигук без натяку на образ. Л. Кітаєв-Смик вважає, що мат – це не просто лайка, а ще й «емоційна бесіда чоловіків у критичних ситуаціях» [227, с. 17]. Як зазначає німецький дослідник Г.-М. Гаугер, російська лайка є чи не єдиною у світі, де настільки грубо зневажають матір. Сексуальна лайка в російському побутуванні вживається набагато частіше ніж фекальна, хоча й остання є досить поширеною [686]. До інших російських обценізмів належать назви статевого акту та статевих органів. Існує також ціла

низка слів, які номінують аморальну поведінку, наприклад, назва жінки легкої поведінки – бл...ь (обсценізм вживається також як вставне слово та вигук, що позначає реакцію на певну ситуацію). Значна кількість російських лайливих слів вживається у прямому та переносному значенні. До них належить обсценізм на позначення чоловічого статевих органу, який є складовою багатьох виразів («іди геть», «мені все одно», «мені не цікаво», «зовсім ні», «та хто його знає», «я нічого не розумію», «для чого? навіщо?» та ін.). Вчені його вважають «найбрутальнішим російським словом». Російській мові притаманна також скатологічна інвектива (дерьмо, г...но та ін.), хоча вона доволі затінена ОЛ. Найбільш вживаним скатологізмом є *жопка*. За Г.-М. Гаугером, лайка в Росії спрямована також на інцест-табу, релігійність і є чи не найбрутальнішою. Вона сконцентрована навколо слів, які позначають статевий акт та назви чоловічого і жіночого статевих органів [686, с.117]. Великою мірою така лексика відображає життя носіїв мови, рівень ураження її членів алкоголізмом, невдоволення побутом, жебрацьким існуванням.

Дивним і дещо містичним для нас є твердження, яке знаходимо на одному із відомих німецьких науково-публіцистичних телевізійних порталів щодо застереження іноземців про використання російського мату: це може мати жахливі наслідки, оскільки від нього навіть, як показує практичний досвід, «в'януть квіти». Такий феномен нам не відомий. Проте відомим у російській та українській мовах є вираз «в'януть вуха» (коли хтось говорить щось обсценне, вульгарне). Така реакція на лайку виглядає реалістичною і знайомою, оскільки українська мова повниться, крім власних, ще й значною кількістю російських обсценізмів, які далеко не завжди мають своїх поціновувачів у нашій лінгвокультурі і часто викликають зворотну до позитивної реакцію. Використовуючи російську лайку, мовцям слід враховувати, що інвектива однієї лінгвокультури не може накладатися на матрицю іншої, як не можуть бути однаковими позначення та їх емоційна наповненість, що має своє історичне та культурне підґрунтя, про що вже зазначалося вище. Якщо виходити із трактування М. Тоненкової («в російському маті живе російська душа» [519, с. 16]), то, переймаючи чужу лайку, ми переймаємо не тільки чужу культуру, але й «чужу душу».

На думку С. Пашутіна, матірня мова – це, по суті, відшліфований не однієї тисячею років обмін негативною інформацією, результат метафорично-асоціативного мислення і передача «табуйованих понять» [370].

Г. Ковальов відносить появу виразів, пов'язаних із матір'ю, до завершення ери матріархату і початку патріархату, коли ці суспільні уклади не мали негативної конотації: «Той, хто володів мамою роду, ставав господарем роду». Тому давнє значення виразу, яке сьогодні сприймається як приниження матері, «слід було розуміти як „я тепер ваш батько“ або „я тепер господар усього, що вам належало“» [236, с. 188]. Проте походження російського мату до сьогоднішнього дня залишається дискусійним. Одна із найпоширеніших версій монголо-татарське походження. Однак цю версію деякі спростовують дослідники. Так, у вступній статті до російського словника «Русское сквернословие. Краткий, но выразительный словарь» В. Мокієнко та Т. Нікітіна згадують розкопки у Великому Новгороді, де в 2005 року були знайдені дві берестяні грамоти першої

половини XII ст. із текстами, написаними «справжнім російським матом» (один текст був навіть написаний жінкою), що змінило думку про походження відповідного лексикону від татаро-монголів. Дослідники стверджують, що російський мат – «не спадщина татарського іґа, а наша рідна матірня мова, наше одвічне національне надбання» [340, с.8].

Для підтвердження російського походження мату історик В. Балушок посилається на Літопис Самійла Величка. Автор Літопису при описі поразки російського війська від козаків у Конотопській битві 1659 року фіксує, що взятий у полон князь Пожарський «вилаяв хана „матерно“», зробивши це «„звичаєм Московскимъ“» [22].

У різні часи в самій Росії переслідувалася надмірна лайливість, передусім проти верховних мужів. Так, за «непристойні слова» за Соборним укладом 1649 року могли покарати «як за державну зраду аж до страти». Безжально карали тих, хто мав відвагу лихословити проти царя та його родини («Артикул воїнський», складений у часи Петра I), а також за нецензурне висловлення про царські укази та вживання «міцних словечок» під час їх читання.

Варто зазначити, що сьогодні в Росії теж діє закон, що забороняє використання ненормативної лексики в теле – і радіоефірі, в кінопрокаті та при публічному виконанні творів мистецтва (чинний від 1. 07.2014) (порівняймо із Кодексом України про адміністративні правопорушення, публічне вживання нецензурної лайки, яке може розцінюватися як дрібне хуліганство (стаття 173) та законопроект «Про протидію лихослів'ю» в Україні від 3.07.2019).

Однак обценна лексика загалом і мат зокрема є елементом спілкування певних прошарків населення як у Росії, так і в інших країнах. Як зазначають В. Мокієнко та Т. Нікітіна, «сучасні українці, поляки і чехи, наприклад, переконані, що груба матірщина, яка лунає на вулицях Києва, Львова, Варшави, Кракова чи Праги – це «рука Москви»» [340, с. 8]. Передусім це пояснюється міграційними процесами у постперебудовний час, який супроводжувався впливом на світ «російської культури і російського безкультур'я». «Чути – що вже гріхатіти – і наш знаменитий російський мат, який самі росіяни давно вже осудили ємним словом – лихослів'я» [340, с.9] Поширення такої лайки, як зауважує Л. Ставицька, відбулося «не без впливу мови кримінально-злочинського соціуму, яка через цей код транспонувала у всезагальну лінгвальну атмосферу примітивну магію слова і разом з низкою інших чинників зближувалася з дискурсом радянського тоталітаризму» [448, с.27]. Таке вживлення слів у чужий лінгвокультурний код спостерігалось і в інших етносів, приналежних до колишнього радянського та пострадянського простору.

Досліджуючи російську ОЛ, німецька дослідниця І. Ермен зазначає, що причиною використання матизмів є такі фактори: 1) стать; 2) ступінь адаптації до норм мовлення; 3) вид роботи; 4) жорсткість у стосунках. Ситуативно зумовленими факторами є: висока емоційність і сварка; алкоголізм [663, с. 80-81]. Вважаємо, що до цієї класифікації слід обов'язково додати вік мовців та коло їхнього спілкування. У середовищі «своїх» існують інші рамки, де мат, та й обценна лексика в цілому, у будь-якому стані сприймаються не як порушення

норми, а як атрибут спілкування і виразник приналежності до «своїх».

Загалом на використання матизмів та обценізмів впливають такі фактори: 1) гендерний аспект; 2) вид діяльності; 3) адаптація до середовища поза видом діяльності (коло спілкування); 4) рівень вихованості; 5) вік (частково); 6) індивідуальна реакція на ситуативні емоції (тільки у критичний емоційний момент підсвідоме звертання до архетипних образів), 7) сторонній (зовнішній) вплив на організм (гіпноз, алкоголізм, наркотики тощо).

Аналізуючи термін «мат», І. Ермен, зазначає, що між науковцями немає єдності стосовно його змісту [663]. М. Тоненкова вважає матом грубу жаргонну лексику, пов'язану із «сексом і зачаттям дітей», а також із порушенням моральних норм його учасників [519, с. 14]. Приєднуємося до думки І. Ермен, яка зазначає, що матірні слова, матірні вирази, окремі матизми позначають питомі сексуальні лексеми, які містять формальні посилення до генітальних функцій. Матизми – це частина російської обценної лексики [663, с. 10], якої в такій величезній кількості важко віднайти в мові іншої сучасної зрілої нації.

На думку С. Форманової, характерною особливістю матірної лайки є саме те, що вона в жодному разі не сприймається як образа [536, с. 317]. Дослідники також погоджуються, що мат не завжди негативно впливає на людину. Л. Кітаєв-Смик говорить про майже містичну, на його думку, дію мату і наводить приклад із травматичного відділення Інституту імені Скліфосовського, де лікарі виявили, що у тих палатах, де з ранку до ночі лунав найбрутальніший мат, у хворих рани швидше рубцювалися і краще зросталися кістки [227, с. 16]. Гадаємо, це швидше дія емоційного «вихлюпу», викид гормонів стресу, який допомагав перекодувати й змістити вектор накопичення негативної енергії із місць болю. Такі глибинні психологічні процеси виходять за рамки компетентності лінгвістів.

У художніх текстах сьогодні вже нікого не здивуєш матом. Як зазначає М. Рут, матизм «із „недрукованого” слова стає легальним, практично літературним» [417, с. 65]. Проте це не означає, що кожен письменник вдається до такої лексики. Г. Ковальов зауважує, що вживання матірщини в художніх творах залежить від художнього смаку письменника та «відчуття міри» [236, с. 189]. Тому дещо дивним видається міркування В. Сорокіна, який вважає, що літератор, який не вживає мату, схожий на піаніста, «який відтяв собі один із пальців». Безумовно, що можна грати й так, але перевага надається десятьом пальцям [304]. Така однозначність не є аксіомою чи лакмусовим папірцем професійності письменника: кожен обирає власний стиль письма відповідно до його уподобань та індивідуальної ментальності.

Б.3. Етнофолізми на позначення різних народів

Різні лінгвокультури мають у своєму вокабулярі ряд етнофолізмів на позначення німців. У Нідерландах їх називають *Moffen* (від *Mof*; відоме із попередніх століть як *Muff*; під час Другої світової війни вважалось як нацист), на півдні Нідерландів – *pruijsj* (*Prüsch*, від *Preußen*); у Хорватії, Швейцарії –

Schwaben, у Бразилії – *chucrutes* (від *Sauerkraut*), у Великобританії: *Krauts* (одна із попередніх назв – *Fritz*), в Росії – *фріцу* (заст.). Остання назва сягає часів Першої світової війни і походить від зменшувальної назви популярного у XIX столітті імені *Friedrich*, особливо шанованого у Пруссії (*Friedrich der Starke*). Активне вживання цього етнофолізму припадає на час Другої світової війни.

Існує також ціла низка узагальнених позначень. Наприклад: у Китаї білих людей (американців та європейців) називають «*Langnasen*» (довгоносі), а в Таїланді – *Farang* (походить від *farangssä* – французький; французи виявилися першими європейцями в Таїланді). *Farang* не вважається лайкою, хоча в контексті може вживатися стилістично занижене («*Der versteht das eh nicht, der ist nur ein dummer, kleiner Farang*»). Жителів Лаосу таїландці називають *Lao*, що є лайливим словом. Деякі народи гордяться тими назвами, які їм дають інші. Наприклад, новозеландців називають „*Kiwis*“ (позначення, якими себе називають народності, не є етнофолізмом).

Польська дослідниця Е. Щепанська провела порівняльний аналіз польських та чеських етнофолізмів на позначення деяких націй: 1) росіян: чес. *Rusák* – пол. *Rusek*, чес. *Iván* – пол. *Iwan*, *Moskal*, *Ruski*, *Bolszewik*, *Kacap*, *Sowiet*, *Wańka*; 2) італійців: чес. *Ièko* – пол. *Italiano*, чес. *Taliján* – пол. *Italianiec*, чес. *Taloš* – пол. *Makaroniarz*, чес. *Makarón*, *Špaget'ák*; 3) французів: чес. *žabák* – пол. *žabojad*, чес. *žabožrout* – пол. *Frantl*, чес. *Frantik* – пол. *Francek*, чес. *Francouzák*, *Šnekožrout*, *Slimakožrout*; 4) американців: чес. *Amerikán* – пол. *Amerykaniec*, чес. *Amik* – пол. *Jankes*, чес. *Jankej*, *Jenkys*, *Jenký Dudlouš*; 5) англійців: чес. *Anglán* – пол. *Angol*, чес. *Brityš* – пол. *Fajfoklok*; 6) югославів: чес. *Jugo* – пол. *Jugol*, чес. *Jugoš*, *Jugoviè*; 7) китайців: чес. *žlut'ák* – пол. *žółtek*, чес. *Rákos* – пол. *Kitajec*, чес. *Rákosník*; 8) німців: чес. *Skopčák* – пол. *Szkop*, чес. *Skopoun* – пол. *Szwab*, чес. *Saksik* – пол. *Adolf*, чес. *Sasík* – пол. *Helmut*, чес. *Fric* – пол. *Fryc*, чес. *Němčour* – пол. *Niemiaszek*, чес. *Němčurák* – пол. *Niemra*, чес. *Dederón* – пол. *Dederon*, чес. *Dojčák* – пол. *Enerdowiec*, чес. *Dojč* – пол. *Enerdus*, чес. *Boš* – пол. *Erefenowiec* [886, с. 270]. Такий аналіз є своєрідним виразником стосунків між національностями і візуалізує ставлення поляків та чехів до інших етносів.

Упродовж століть по-різному складалися стосунки українців із сусідами – росіянами, білорусами, поляками, євреями. З'являються зневажливі назви для росіянина – *кацап*, *москаль*, єврея – *жид*, білоруса: *бульбаш*, *бацькун*, поляка – *лях*, угорця – *мадярон* та ін. На позначення українця серед росіян побутують етнофолізми *хохол*, *тепер* – *укроп*. Такі етнофолізми також потребують більшої уваги дослідників. Оскільки вони доволі рідко трапляються в текстах, це також позначається і на відсутності відповідних трансляторних досліджень.

Б.4. Зоонімна інвектива в різних лінгвокультурах

Далеко не завжди назви тварин у різних культурах наділено інвективними функціями. Тобто кожна лінгвокультура має свій, здебільшого історично закріплений «шаблон уяви» про певну тварину, свій асоціативний ряд позитивних та негативних ознак, які можуть/не можуть використовуватися для

характеристики людини. Наприклад, у німецькій мові слово «оселедець» часто вживається на позначення ненадійної, слизької людини. В українській мові порівняння чоловіка з оселедцем у такому значенні нема. «Рибонькою» може бути хіба що кохана, граційна дівчина. Якщо ж узяти до уваги компонент «слизькість», то в українській мові є слово на позначення чоловіка «слимак», проте воно означає «нікчема», «бездар». Це ще раз свідчить, що в кожній мові є свій вокабуляр зоонімної інвективи, який не завжди накладається на подібний вокабуляр іншої лінгвокультури.

Зооніми як інвектива були відомі ще з давніх часів. Однак, як зазначає Г. Гофманн, вживання назв тварин у ролі лайки в старовину не було настільки поширеним, як у наші дні, хоча подібні лайливі слова теж не були рідкістю [726]. Г. Кон зауважує, що в німецькій лінгвокультурі зоонімні прізвиська та лайка були найбільш презентними в попередніх століттях у студентському та солдатському середовищі, в інших – менше, і майже не траплялися в ротвельш [649, с. 10-11]. Аналізуючи лайку греків та римлян, Г. Гофманн зазначає, що зоонімом *кінь* (коняка) – н. *das Pferd* (*equus*, *admissarius caballus*) греки та римляни називали похитливих жінку або чоловіка. Лексема *kim* (лат. *feles*, н. *die Katze*) використовувалася значно рідше, оскільки кіт у той час ще не був домашньою твариною. Зоонім *худоба*, *бик* – н. *das Rindvieh*, *der Ochse* (*bos*, *taurus*, *vacca*), що позначав вола (кастрованого бика), як лайка в грецькій мові вживався дуже рідко, а в латинській – взагалі ніколи. Натомість такі зооніми, як *осел* – н. *der Esel*, *der Maulesel* (*asinus*, *asellus*) позначали дурня; невмілу, безпомічну людину; вперту повільну істоту; загалом бундючність; потворність [726] (в українців таку людину йменують *індиком*, а в росіян *гусем*). За Г. Коном, для англійців, французів, іспанців, португальців, італійців, німців інвектива *осел* має багато спільних рис. Він вважає, що *пес* та *осел* у жодній іншій мові так не принижені, як у німецькій [649, с. 10] Зоонімом *свиня*, який уже в давнину позначав брудну тварину, римляни називали немудру людину. Хоча слово *верблюд* – н. *das Kamel* у греків, ізраїльтян та єгиптян також характеризувало щось брудне, гидке, воно вживалося для позначення неповороткої людини (*das tanzende Kamel*). Зоонім *мавна* – н. *der Affe* для греків та римлян був прототипом потворності, підступності. Крім того як інвективи використовувалися інші назви: лисиця, вовк, заєць, миша тощо.

До поширених зоонімів належить лексема *собака* (лат. *canis*, н. *der Hund*). За Г. Гофманом, цей зоонім позначав безсоромність, нахабство; зацікавленість, допитливість; неробство; сварливих, задиристих людей, особливо жінок [726]. Як вважає Г. Кон, інвектива *пес* та *сучий син* є в лексиконі англійців, французів, італійців (у Венеції на початку XIX ст. одне із найуживаніших лайливих слів), іспанців, португальців, румунів, слов'янських народів, литовців, угорців, греків, шведів та данців [649, с. 10–11]. В українській лінгвокультурі зоонім *пес*, окрім позначення вірності, відданості, прив'язаності (вірний, як пес), має ще низку негативних характеристик, які переносяться на людину: хтивість, блудство, нечистоплотність, невдячність та ін. (кобель, сука, сучий син). У китайській лінгвокультурі *пес* є особливо антипатичний, що засвідчують, наприклад, вирази (у перекладі українською): «собача легеня та вовче серце» («*Hundelunge und*

Wolfsherz») позначає невдячну людину зі злим серцем та в'їдливим характером, «*пес опирається на владу людини*» («*der Hund stützt sich auf die Macht des Menschen*») – хтось зловживає своїм становищем, щоб принизити інших; «*собака завжди їстиме лайно*» («*Der Hund wird immer Scheiße fressen*») – людина ніколи не зміниться.

У китайській мові слово *свиня* не належить до частовживаних, а якщо й уживається, то зазвичай із негативною конотацією: «*свинські супутники та псячі друзі*» («*Schweinegefährte und Hundegenosse*») – зажерливі, ліниві неправдиві друзі, які своєю підступністю збили когось зі шляху [692, с. 58-88].

Зооніми на позначення негативних рис людини у різних мовах можуть мати як схоже, так і принципово різне значення. Наприклад: *коза* – недалека, уїдлива, занудна дівчина, *Ziege* – обмежена жінка, ісп.: *Hace el cabrito* (cabra-коза) – розмазня, ганчірка. фр.: *Une chèvre* – коза – поганий гравець у футбол; *козел* – слабкий, нищий чоловік, н. *Bock* – чоловік з негідною сексуальною поведінкою; *корова*, дурна корова – невихована, неприємна, немудра, негарна, товста жінка, н. *Kuh*, *blöde Kuh* – дурна жінка, *eine bunte Kuh* – як пава, фр. *une vache* – *корова* – товста авторитарна жінка; *гуска*, дурна гуска – дурна жінка, *Gans*, *dumme Gans* – дурна жінка, фр.: *une oie blanche* – біла гуска – молода жінка, що ще посправжньому не тямить у коханні; *пес* – дурний, лінивий, *dummer Hund* – дурний, *blöder (elender) Hund!* – Собака! Пес!, *der große Hund* – велика шишка, важлива персона, *alter Hund* – старий пес, англ.: *dirty dog* – скотина, падлюка; *big dog* – велике цабе, важлива персона, важлива цяця; *віслюк* – дурний (тупий) чоловік, ісп.: *burro*, *asno*, іт.: *ciuco*, *somaro*, англ.: *donkey*; *ass*, фр.: *âne (bâte)*; *свиня* – паскудна людина (як для жінки, так і для чоловіка), відповідає іт.: *brutto*, *porco* – підла людина, англ.: *pig* – товста, невдячна, невихована людина, *pig*, *hog* – неакуратний, *swine* – грубий, невдячний, нечесний, *Schwein* – підлий, низький, *Schweinigel* – бруднуля, паскудник, порт.: *porco*, *pessoa indecente* – непорядний, ісп.: *¡a la porra!* – посилення: йди до свині!; *кабан* – товстий неприємний похитливий чоловік, н. *Wildschwein* – неприємна огрядна людина, іт.: *grasso e grosso come un porco* – справжній кабан; *сука* – жінка легкої поведінки, також неприємна, в'їдлива людина, *Hündin*, ісп.: *perra*, іт.: *cagna*; *змія* – підступна людина, фр.: *vipère* – змія підколодна, ісп.: *víbora* – змія підколодна, італ. *víbora* – змія підколодна, польськ.: *wąż*, *zmija* – гадюча людина.

Вартим уваги є зоонім *кішка*, який у французькій мові позначає жіночий статевий орган – *une chatte*, в англійській – *pussy*, в іспанській мові зоонім *gata* (*кицька*) позначає жінку-видру – *gata parita*, в англійській – *a copy cat* – мавпа, *old cat* – сварлива або зла баба, стара карга, баба яга, *barber's cat* – балакун, *cat-in-the-pat* – зрадник.

Значна кількість пейоративної лексики із використанням зоонімів характерна тільки для окремих мов. Наприклад, у французькій мові: *une taupe* – *крім* – стара неодружена жінка, яка надто багато читає; *une grenouille de bénitier* – *жаба* (кропильниця) – неодружена жінка, яка часто ходить до церкви; *un boeuf* – *бик* – тупий, але м'язистий чоловік, в українській мові *бик*, *бичара* – невихований, тупий чоловік, здоровило; *un pigeon* – *голуб* – чоловік, що вічно потрапляє в якісь

неприємні ситуації (порівн. в українській мові *голуб* – це кохана людина).

Існує цілий ряд інших зоонімів, що є частиною фразеологічних одиниць. Наприклад, в англійській мові: *a bull in a china shop* – незграбна людина-ведмідь, слон; *the grey mare* – жінка, яка тримає чоловіка під каблуком, баба-грім; *a bad calf* – виродок; *dead duck* – кінчена людина (американський сленг), покидьок; *pig in clover* – вихвітько, вискочка, людина, яка не по праву займає високе суспільне становище; *black sheep* – паршива вівця, ганьба в родині, негідник; в німецькій мові: *ein räudiges Schaf (Hund)* – паршива вівця, негідник; *ein verrücktes Huhn* – безрозсудний, навіжений, помішаний; *ein komisches (ulziges) Huhn* – бевзь; *ein Wolf im Schaf(s)pelz (in Schafskleidern)* – вовк в овечій шкурі.

Навіть якщо значна частина зоонімів на позначення інвективи має аналогічні відповідники в різних мовах, все ж помітною є своєрідність кожної мови у використанні лайливих слів. Наприклад, *Buridan's ass* – буриданів осел (хистка людина, ні риба, ні м'ясо, слабодух, безвольний, нерішучий). Інвектива зафіксована в англійській мові як фразеологічна одиниця, яку співвідносять із французьким філософом Жаном Буриданом (XIV ст.), якому приписують авторство притчі про голодного осла, який не міг вибрати між двома оберемками: сіна й соломи – і загинув голодною смертю..

Б. 5. Історичне коріння скатологізмів

Серед науковців триває дискусія стосовно існування зв'язку між частим вживанням німцями скатологізмів та їхнім національним підкресленим прагненням до чистоти.

Упродовж тисячоліття людина змінювала своє ставлення до обценної лексики. Прикладом цього є письмова фіксація народних традицій, мінезангу, шванків. Досліджуючи творчість Найдгарта фон Ройєнталь, П. Германн резонно зауважує, що його мінезанги містять у собі багато еротичного і обценного [719, с. 144]. Однак, як зауважує Т. Бойко, у німецькій поезії XII–XIV століть, на позначення інтимно-соромітних частин людського тіла «мінезингери вживають евфемістичні субститути» [53, с. 15].

Натомість П. Германн переконаний, що обмеження на вульгаризми у Середньовіччі були не настільки суворими, як сьогодні, тому не все з їхнього арсеналу сприймалося як обценне [719, с. 144]. Досліджуючи форму обценності нюрнберзької масляної гри XV ст. як «літературну комунікацію замкнутої соціальної групи», Й. Мюллер робить висновок, що поняття обценного представляє своєрідну моральну категорію, яка може бути визначена тільки в межах певної системи норм [804, с. 22].

Дефекація і відповідні лексеми у дослідженні Й. Мюллера є другою основною темою при аналізі ігор масляної. Він зазначає, що «жоден інший європейський народ не використовує такої кількості анально-еротичних слів у розмовній мові, як німці» [цит. 804, с. 195]. На противагу цьому статевий акт майже завжди описується метафорично. У XV столітті слово *ars* (позначало *Arsch, Anus, Gesäß*) було дещо грубим, але ніяк не сприймалося як непристойне.

Разом з тим побутувала й низка метафор на позначення сідничних органів. Сідниці позначалися також як *Gesicht*, *Spiegel* та ін., *ars* – як «*hinter*».

М. Мюллер-Ябуш теж схильний вважати, що скатологізм *Arsch* у Середньовіччі, як *ars* та *mars*, не вважався непристойним. Він побутував у різних сферах без натяку на невихованість мовців: «Слова зі сфери травлення вживали без жодного застереження у приказах та зворотах на противагу словам із сексуальної сфери» [803, с. 43]. Лексему *ars* (*Arsch*) не вважав непристойною навіть Мартін Лютер, що засвідчує його рукописний фразеологічний словник, копію якого для свого фразеологічного словника використав Вандер. Крім вживання скатологізму *Arsch* у словнику, Лютер також використовував його у перекладі Біблії (*Und legten die Lade des herrn auf den Wagen und das Kästlein mit den güldenenen Mäusen und den Bildern ihrer Ersen* (Книга 1 Samuel. 16:11). Вживання *Arsch* спостерігаємо і у Й.-В.Гьоте: „*Ars Ares wird der kriegesgott genannt, ars heiszt die kunst und arsch ist auch bekannt*“. Göthe 56, 31 [цит. за 986]. Все це свідчить про тодішні норми спілкування і демократичне застосування такої лексики.

Про активне побутування обценізмів у попередніх ст., у тому числі скатологізмів, можемо судити також із архівних документів, які дійшли до сьогоднішніх часів, приказок, римованих текстів, загадок, притч, сказань тощо, згодом із художньої літератури, публіцистики. Цілу низку таких прикладів М. Мюллер-Ябуш наводить у своїй книзі «*Götzens grober Gruss*», ілюструючи зразки вживання скатологізмів у різних німецьких землях, починаючи із часів Середньовіччя. Наприклад: *Wenn das Rehböcklein flieht, so blekt (erscheint weiß) ihm der Arsch* (монах Sankt Gallen, 1022 р.). Крім цього, використовує приказки із збірки М. Лютера: 110. *Er hat humel (Hummel) ym arse*; 206. *An armer hoffart wischt der teufel den ars*; 421. *Feuer ym ars*; 423. *Du bist ein rechter klugelin zeumest das pferd ym arse. En sittend Aes denkt viel ut (Iserlohn) – Aus dem Arsch eines Esels lässt sich keine Trompete machen*. Дослідник класифікує приказки за тематикою. Наприклад, подоба людини: *Er hat ein Gesicht wie ein Arsch*, характеристика людини: *Der hat no de Ring am Arsch* (шваб.: він надто довго сидить на горшку); дружба: *de zwei sein zusammen e Kopp un en Arsch* (Райнлянд); *einem in den Arsch kriechen*; *das ist arschklar*, від невітишних сучасників: *Ich lach mir ein Loch in den Arsch, wie ein Komödienhaus groß* (Пруссія), *Den hat de Mul zum Orsch gemacht* (Райнлянд), *Im Arsch sein* (цей вираз використав герцог Карл Август у листі до Й.-В.Гьоте: *So ist freilich unser Theater im Arsch*). М. Мюллер-Ябуш наводить також приклади вигуків: *Himmel, Bomben, Arsch und Zwirn*; римованих рядків: *solange der Arsch en de Hose paßt, wird keine Arbeit angefaßt, Marie, Marickel, hat auf dem Arsch en Pickel* (Кьонінгсберґ), загадок: *Rat, was ist das: Visifraß, lecks har aus dem ars, lecks aus der krynnen, dennoch bleibt Visifraß? Das ist ein rockenn, daran man spynt* (із рукопису з Ваймарської бібліотеки XV ст.) [803]. Вживання ОЛ, у т. ч. скатологізмів, відомими людьми у німецькомовному просторі, не є чимсь винятковим і вартим особливого подивування: їм, як і всім іншим, ніщо людське не чуже, хоча не завжди у всьому варте наслідування.

Цікаво, що Я. Блюме називає низку прізвищ, які, за американськими дослідженнями були «аналістичними»: Мартін Лютер, Крістофель фон

Гріммельсгаузен, Лізелотте фон дер Пфальц, Йоган Вольфганг фон Гьоте, Бертольд Брехт, Еріх Марія Ремарк, Йоган Вольфганг Амадеус Моцарт, Карл Маркс, Зігмунд Фройд, Альфред Крупп, Адольф Гітлер [629]. Перечитуючи філософські, іноді пересічні, почасти «афористичні», подекуди поетичні та сповненні гумору листи Моцарта і переглядаючи епістолярій його родини та виписки із щоденників, пересвідчуємося, що для композитора і його рідних така лексика була доволі поширеною у повсякденному спілкуванні. Наприклад, у листах Моцарта читаємо: «*Wie leicht wäre ich nicht zu bereden gewesen! Aber mir art, nicht mit stolz und grobheit nicht mit flegel und Pursche herum werfen, und einen bey der thüre durch einen tritt im arsch hinaus werfen; doch ich habe vergessen, daß es vielleicht Hochfürstlicher befehl war*» (9 червня 1781, 25-річний Вольфганг до батька у Зальцбург) [786, с. 106]. Із щоденника сестри Нанель: «*Zu haus geblieben der Pfeif mir im arsch, pfeif mir im arsch ein wenig übel auf. Nachmittag die katherl bey uns*» [786, с. 178].

Як українські, так і зарубіжні науковці вбачають прямий зв'язок між використанням скатологізмів і культом до чистоти. М. Гримич зазначає, що закономірність щодо «превалювання інвектив скатологічного характеру < характерна для тих народів, у культурі яких не просто високо цінувалася, а й культивувалася охайність і чистоплотність (наприклад, у японців) [135, с. 135]. Натомість ті народи, для яких це було не принциповим і не першорядним, спрямовували, як правило, свою інвективну енергію в область сексуальну. На думку В. Жельвіса, в Західній Європі саме німці вважаються лідерами щодо охайності. Тому й «найгрубіша лайка там будується на скатологізмах» [цит. за 448, с. 34]. По-іншому ставляться до такого твердження німецькі науковці. Я. Блюме робить висновок, що, можливо, за цим стоїть не звичайний потяг до чистоти, а перебільшене бажання «чистого комірця й опісля виглядати у суспільстві пристойно й чистоплотно» [629, с. 193]. Г.-М. Гаутер також спростовує прямий зв'язок із загостреним прагненням німців до чистоти і пояснює вживання скатологізмів тим, що німці менш вороже налаштовані до жінки, адже «екскремальне спрямування у лайці та прокльонах є статево нейтральне», а сексуальні вислови майже завжди спрямовані проти жінки [686]. Вульгарна мова, вважає він, завжди демонструє чоловічу позицію. Жінки ж тільки переймають чоловічі вирази як знак емансипації і «як вторгнення в те, чого вони позбавленні» [там же]. Подібне знаходимо у М. Мюллера-Ябуша, який зауважує, що живучи досі у дикім часі, із «ніжних жіночих вуст частенько випурхують слова», призначені для чоловіків [803, с. 18]. Винятком є скатологізми, які характерні як для мовлення чоловіків, так і жінок.

Отже, екскремальне спрямування у лайці великою мірою опирається на ментальність носіїв мови і не сприймається як особлива брутальність. Ретроспектива показує, що й ставлення німців до екскрементів у попередніх ст. теж мало певні особливості. За твердженням Я. Блюме, у Середньовіччі екскременти використовували не лише як добриво, але й як зброю (у т.ч. як протест), як ліки, навіть як афродизіак. Це демонструє герой однойменного роману Тіль Уленшпігель, для якого екскременти – «інструмент помсти». Я. Блюме наводить приклад із «*Simplicius Simplicissimus*» (1669 рік) про те, що

купа гною в німецьких землях раніше була ознакою багатства і за нею можна було визначити, де живе багач і де варто чинити розбої. Величина купи засвідчувала кількість тварин у господарстві. Щодо афродизіаку, ним слугувала урина, яку дружини підливали своїм чоловікам, щоб ті залишалися їм вірними. [629, с. 166-168] У Пруссії в XIX столітті жінка, яка хотіла приворожити чоловіка, потай від коханого уринувала у його чобіт.

У книзі «Das stille Örtchen» В. Візе описує прискіпливе ставлення до вбиралень, що засвідчує виняткову. «Як для аристократичного, так і для міщанського чи селянського стану існував соціальний кодекс чистоти, навіть якщо про нього не говорили» [929, с. 7]. Чистоплотність була важливою суспільною нормою поведінки насамперед дворянства.

Все ж відсутність у Європі вбиралень спостерігалася аж до пізнього Середньовіччя, а в містах це створювало серйозні проблеми, зокрема провокувало інфекційні захворювання, і змушувало міську владу шукати вихід із критичної ситуації. У XVI с.в Гамбурзі існували посади *Dreckvoigte*, тобто чиновників, які стежили за чистотою на міських вулицях. Одним із вдалим вирішень проблеми в 1671 року стало те, що кожен селянин, який хотів продавати в Берліні товари, по дорозі назад мусив вивезти з міста віз нечистот. Виливання вмісту нічних горщиків на вулицю через вікно каралося штрафом [629; 873, с. 22]. Уже в XVI столітті в деяких будинках створювалися відгороджені місця, подібні до сучасних вбиралень. У 1777 році у Гамбурзі з'явилися перші «мобільні туалети» (по вулицях ходили люди у широких довгих накидках із відром і надавали туалетні послуги). А дерев'яні туалети позаду будинків у селах Німеччини існували ще до другої половини XX ст.

XIX ст. вважається століттям боротьби за гігієну. Турбота про чистоту спричинилася до того, що досі поширена «фекальна мова» зробилася мовою опору проти звичаїв, манер, цивілізованості, навіть проти заповіді «чистота у порядку» [629, с. 166 –167]. І сьогодні чистота й порядок – важливі атрибути німецької ментальності. Це засвідчують численні застереження, поради, вказівки, настанови, у т. ч. інструкції користування туалетом, правилами відривання туалетного паперу, рекомендаціями про «техніку» миття рук тощо. Унаочненням сказаного може бути напис у жіночому туалеті Німецької державної бібліотеки в Берліні (2018 рік): *Hände verbreiten Krankheitserreger: Richtig waschen schützt. Hände unter fließendes Wasser halten, Seife 20 bis 30 Sek. sorgfältig in den Händen verreiben, auch zwischen den Fingern, dann gründlich abspülen. Die Hände gründlich abtrocknen.*

Б. 6. Канацька мова

Канацька мова неодноразово опинялася в центрі уваги телевізійних передач. До однієї з них належить етно-комедія «*Was guckst du?!*» («Що ти дивишся?») (з 2001 до 2005 років 120 серій). Модератор Кайя Янар іронічно зоображує стереотипи представників різних національностей, передусім турків. Варто зазначити, що для досягнення іронії митці часто вдаються до перебільшення при використанні канакіш (опускання артиклів, елізія тощо).

Іронія проглядається і в перекрученні німецьких текстів та творенні своїх власних. До них належить «турецька» інтерпретація німецької казки «*Hänsel und Gretel*», яку представляють різні німецькомовні інтернет-сайти. Її пародіюють на YouTube із використанням східних мотивів тощо. При цьому у більшості випадків подається коментар «*Hänsel und Gretel auf türkisch*», хоча йдеться не про турецьку мову, а про канакіш. У казці спостерігаються не тільки фонетичні та морфологічні особливості канак-шпрак (*isch, in de Wald, isch riesche Dönerbude*), але й заміну основних реалій життя. Наприклад, *Pfefferkuchenhaus – Dönerbude, Pfefferkuchen – Döner*, заміна німецьких імен на турецькі: *Hänsel – Murat, Gretel – Aische*, використовуються типові для канакіш лексичні одиниці *korrekt, oderwas* та ін.: *Murat und Aische gehen dursch Wald, auf Suche nach korrekte Feuerholz. Aische fragt Murat: "Hast Du Kettensage, Murat?" Murat: "Normal! Hab isch in meine Tasche, oder was!?" Auf der Suche nach korrekte Baum, verirrt sie sisch krass in de Wald. Murat: "Ey scheissse, oder was!? Hast du konkrete Plan, wo wir sind, oderwas!?" Aische: "Ne scheissse, aber isch riesche Dönerbude!"* [808]. Моделювання та презентування казок, історій на мові канак-шпрак із врахуванням її фонетичних та морфологічних особливостей створює комічний ефект, а також слугує для турецького населення із міграційним минулим засобом вираження власної ідентичності та протесту проти інтеграції в німецьке суспільство.

«Турецьку» версію казки «Гензель і Гретель», а також інші тексти, в яких простежуються особливості канакіш, використовує Й. Гердес. У своєму дослідженні він наводить як зразок такі тексти із характерними для канакіш особливостями: *Isch geh Schule, wie isch Bock hab! Hier, Alder, isch geh Schule, wie isch Bock hab, weisstu! Hab isch gekriegt aktunvierssisch blauem Briefem, aber scheiss mir egal, isch schwör! Meinem Lehrern kennt misch gar net, ohn scheiss. Aber scheiss mir egal, weisstu, wenn isch Bock hab geh isch Schule. Aber isch net Bock, Alder! Kumpeln von misch gehen manchmal Schule dem Pennern. Wenn isch Bock hab, weisstu, ruf isch an dem Handy, Alder! Bleib isch immer sitzen, aber muss isch net arbeiten, weisstu wie isch mein? Weisstu, Handy, is korrekt. Puff auch, Alder. Abern Schulen is scheissn! Ohn Scheiss, ich schwör dir!* [689, с. 64-65]. В обох текстах відхилення від літературної німецької мови є: плутанина в родах, відмінках, часта відсутність артиклів, помилки у відмінюванні дієслів тощо.

Б.7. Використання обценної лексики в художній літературі

Обценна лексика з її величезним словотвірною-семантичним потенціалом належить до найбільш табуйованих пластів образливої лексики. Як відомо, до початку 90-х років минулого ст. обценна лексика майже перебувала поза літературою. Нагадаємо, що популяризація культури андеграунду, копіювання чужих стереотипів, легітимізація раніше недозволеного, нівелювання цензури моралі спричинило послаблення мовних стандартів. Усе це зумовило входження в літературний обіг обценної лексики, яка в різні часи не переставала побутовувати в усному мовленні, хоча й належала до його периферії, «як самотійна лексико-семантична система і як експресивно підсилювальний маркер інших її

соціолінгвальних страт» [231, с. 85]. Сьогодні обценна лексика вже стала повноцінною часткою мови постмодерної літератури, що зумовило низку дискусій. Реальне відображення мовлення певної частки індивідів як експресивний маркер знайшло своє особливе місце на сторінках романів та есе, ЗМІ, художніх фільмів, а також у публічних виступах.

Походження слова *обценний* викликає дискусії як у вітчизняній, так і в зарубіжній лінгвістиці. За В. Нойманн, етимологія слова «обценний» досить суперечлива. Дослідниця пов'язує його походження зі словом „*scaena*“ (сцена), що означає – доносити щось візуально до свідомості глядачів. Або ж навпаки „*ob scena*“ (*off the scene*), тобто найголовніше діється поза сценою, за кулісами. Також «обценний» може походити від „*saenum*“, що означає бруд, багно, нечисть [812, с. 55]. Британський дослідник Гавелок Елліс також вважає слово «обценний» похідним від „*off the scene*“, тобто те, що не могло бути представленим у світлі рампи (цит. за [792, с. 15]).

Л. Ставицька розглядає походження слова «обценний» на рівні словотвірної структури і вважає його лексичне значення доволі прозорим: «*ob* – поза, *sce(a)nus* – сцена. Етимологію слова дослідники пояснюють тим, що у Стародавньому Римі актори розігрували брутальні жарти, надягаючи шкіряні начинені пеніси, отже, «поза сценою» – це те, яке є настільки непристойним, що не може бути вимовлене на широку публіку» [448, с. 16]. У римському письмі позначення *obscenum* виражало естетичну огиду, аморальність. У Цицерона, Овідія, Лівія, Тацита воно мало вульгарний смисл, по суті, майже завжди виражало сексуальне [792, с. 15-16]). Таке трактування наближене до сьогоденішнього поняття «обценний».

Питання використання в художній літературі обценна лексика досі залишається дискусійним. Оскільки письменники пишуть про суспільство й для суспільства, вони вдаються до різних засобів, щоб привернути увагу читача. Л. Ставицька наголошує, що «у художньому творі обценна лексика особливо впадає в око, якщо читачеві ні на чому більше зупинити зір. Або не впадає, коли він її просто не помітить» [448, с. 55]. Отже, навіть художньо низькопробний твір з ненормативною лексикою завжди буде затребуваним за принципом «на гнилий товар є гнилий покупець».

Як зазначає Н. Сняданко, «вживання будь-якої лексики в літературі – це наслідок вживання її в житті, бо література відтворює саме життя в тій чи іншій формі, а не навпаки. Складно собі уявити, щоб нецензурні слова приходили з літератури у свідомість, навіть коли такі спроби робилися, переважно вони зазнавали невдачі» [418]. Як уже зазначалося, існують різні думки з приводу доцільності вживання в літературі обценізмів. Одна з них – обценна лексика збільшує коло зацікавлених і, відповідно, підвищує комерційність проєкту, інші вважають, що це данина моді. «Не існує нічого непристойного для людства. Непристойним може бути тільки те, що в цій національній культурі і в цей момент вважається непристойним» [182]. Однак, як вважає С. Оржеховський, іноді складно і навіть неможливо визначити, «що є соціально табуованою лексикою», оскільки «рівень „непристойності” прямо залежить від віку мовців, культури,

особистих уподобань та уявлень про заборонене» [361]. Ми б ще додали залежність від ситуації та частково від соціального статусу.

За В. Бойтіним, obscenність у літературі – це «шифр для суспільних відносин», це один із типів комунікації в літературі, коли автор послуговується «структурованим знаком», який на деякий час уможлиблює «реципієнтові нову насолоду неприхованої сексуальності» [626 92]. Це стосується швидше лексики із еротичними чи сексуальними смисловими візіями. Коли йдеться про еротичну літературу, мається на увазі так зване «роззброєння», яке полягає не в тому, щоб глузувати з чогось брудного, несоціального, а «без зброї» спонукати до відчуття [812, с. 57]. Еротика в літературі та народній творчості (поезії, прозі, драматичних творах, міннах, шванках, приказках тощо) у різні епохи теж по-різному сприймалася суспільством. Критики й літературознавці стверджують, що в античній літературі було чи не найбільше еротичної вільності, адже тоді не існувало християнської моралі. Інші схиляються до думки, що в античні часи теж були сексуальні репресії, й антична епоха не виявилася епохою сексуальної свободи.

Особливий вплив на суспільну думку мала християнська мораль. Проте не в ранньому Середньовіччі, коли церква тільки починала завойовувати й утверджувати свої позиції. В. Бойтін наводить приклад тих нехристиянських західних суспільств, в яких було негативне ставлення до помилування за зраду (зазвичай), попередження вагітності (рідко), переривання вагітності (іноді), гомосексуальності (іноді), зоофілії (іноді), які церква завжди засуджувала [626, с. 24]. Моделювання функцій у сім'ї, роль жінки, покірність, збереження сімейних стосунків належали до важливих християнських чеснот, які пропагувала церква. У наступних століттях чимало авторів висловлювали через поезію свій протест проти пануючого в суспільстві ставлення до культури, у т.ч. сексуальної моралі.

Досліджуючи використання еротичної лексики у легендах та еротичних шванках, В. Бойтін виділяє наступні типи еротичних шванків: 1) проста obscenність (подається приклад «*Von dem Reiben*» («Про тертя») (у середньовісній німецькій «*reiben*» було еквівалентом до лат. «*coire*» і позначало статевий акт, у XVI-му столітті було замінено словом «*f...ken*»); 2) зображення агресивності в контексті сексуальності; 3) зображення агресивності як обману; 4) пародіювання інших схем, як правило, підмішування obscenності [626, с. 92]. В. Нойманн присвячує своє дисертаційне дослідження еротичній німецькомовній ліриці модерну, де розглядається п'ять його епох – романтика, реалізм, естетизм, авангард і постизм [812]. В. Бойтін аналізує новели Бокаччо, новелу Рупрехта фон Вюрцбурга «*Die zwei Kaufleute*» (1438), чималу кількість легенд, наприклад, віршовану розповідь «*Der Ritter mit den Nüssen*», твір Ганса Фольца «*Die Hose des Buhlers*», новелу Матео Банделло «*Die Herzogin vom Amalfi*», Сервантеса «*Novelle von der unziemlichen Neugier*» та багато інших. Як бачимо, зацікавленість цією темою в літературі та народній творчості сягає багатьох століть.

В українському фольклорі еротизми присутні передусім у весільних сороміцьких піснях, веснянках, щедрівках. Щодо поняття «сороміцький», М. Краси́ков та Л. Стави́цька зазначають, що «перші збирачі і публікатори

ототожнювали поняття „сороміцький” і „еротичний”, пов’язаний з „сексуальним життям людини”» [525, с. 13; 448, с. 27]. У сороміцьких піснях трапляються як прямі позначення, так і значна кількість евфемізмів, для розуміння яких потрібне знання певного коду [525].

Письменники зі світовими іменами вдавалися як до еротизмів, так і до обценізмів. І. Ермен наводить у своєму дослідженні приклади обценізмів із творів Е. Лимонова, В. Сорокіна, В. Єрофєєва, а також анекдоти, фольклор. Г. Ковальов у праці «Русские писатели о русском мате» аналізує використання російськими письменниками ненормативної лексики. Як приклад науковець наводить поезію О. Пушкіна, де той неодноразово був змушений звертатися до евфемізмів, щоб пом’якшити силу російського мату (Г. Ковальов цитує слова О. Пушкіна: «Якщо вже прийшов у кабак, то не гнівайся – яка компанія, така й розмова»). «Непристойну лексику» використовували Н. Некрасов, І. Бунін, В. Астафєв, С. Єсенін та ін. [235]. Одним із найперших українських письменників, які ввели у свій твір ненормативну лексику, був І. Котляревський, хоча його приклад надалі не став традицією. Лише у 90-ті роки табу на ненормативну лексику зняли постмодерністи.

Аналізуючи еротизми, В. Бойтін зазначає, що частина цілком нейтральної еротичної лексики виявилася жертвою табування, що призвело до виникнення дефіциту такого лексикону в багатьох європейських культурах. Це насамперед стосується статевих актів, що пов’язане із вірою чи забобонами, вихованням, тактом. Загальноживані слова були замінені «неприродними». Науковець наводить приклад німецьких слів, що позначають *Koitus* як *Geschlechtsverkehr* або *Weischlaf* і описують статевий акт [626, с. 24]. Українська мова володіє певним арсеналом жаргонної російської обценної лексики (пережиток приналежності до СРСР), яка за наявності пріоритетної мови замінила і таким чином вберегла існуючі назви та евфемізми, на які натрапляємо у фольклорі і які, на жаль, залишилися на рівні діалекту і не стали загальнонаціональним надбанням.

Ставлення до оголеного людського тіла у Німеччині дещо відрізняється від такого ж в Україні. Лібералізація моралі наприкінці ХІХ – на початку ХХ-го ст. сприяла появі руху „ФКК” за «вільну культуру тіла». Все ж у суспільстві продовжують існувати стереотипи моралі, які не підтримують подібні рухи. Починаючи із другої половини ХХ-го ст., соціум змінює свою думку стосовно моралі, публічних стосунків, оголеності і т. п., що ілюструє не тільки література, але й кінематографія, засоби масової інформації та ін. Особливо популярним це стало в добу постмодернізму, коли увага концентрується як на прямому контексті, так і на підтексті, що потребує певного аналізу і розраховано на інтелектуальну співпрацю з реципієнтом.

Варто зазначити, що використання обценної лексики в тому чи іншому творі має своє підґрунтя і не завжди є віддзеркалюванням ментальності народу у певний часовий проміжок, коли був написаний твір. Якщо вважати, що у фольклорі найяскравіше проглядається ментальність народу, то в художній літературі можливе суб’єктивне ставлення автора до реальності, домінування його власної уяви та індивідуального ставлення до вже існуючих у суспільстві норм чи

звичаїв. Подекуди спостерігається вираження автором перверзного ракурсу власних фантазій та концентрування на маловідомих або вигаданих прикладах поведінки. Це стосується і особистісного погляду на еротичу та мораль.

Таке «розкріпачення» стосовно частоти використання обценізмів спостерігаємо в низці творів сучасних письменників: Л. Подерев'янського, Ю. Андруховича, О. Забужко, Ю. Іздрика, С. Жадана, Л. Дереша, І. Карпи та ін. Постмодерна література – література без рамок і берегів, література масок та гри, клоунади і фіглярства, відвертості та натяків, зневажання та викривання, карнавалу та алюзій, протесту та зради попередніх ідеалів. Вона вийшла за рамки цензури, стала незалежною і розкутою і дозволила собі більше, ніж до такого звик «моральний» читач. «Карнавалізація життєвого устрою призводить до встановлення зв'язків особливого типу, в основі яких лежить відступ від норм і правил – як соціальних, так і моральних, етичних» [448, с. 15]. Постмодерністи використовують «все, що не вписувалося в канон норми, краси української мови, донедавна мислилось як потенційна загроза існуванню мови, етносу» [448, с. 11]. До інших крайнощів вдавалися прихильники чистоти української мови. Так, Н. Сняданко наводить приклад, як у «90-их рр. популярний львівський тижневик «Post-Поступ» зробив спробу замінити лайку російського походження власновигаданими українізованими варіантами, друкуючи на своїх шпальтах «Словничок української лайки». «Але, як бачимо, спроба ця виявилася безрезультатною, і на вулицях лаються, як і раніше „запозиченою” лексикою» [418]. Оскільки процес вживання лайливих слів та ненормативної лексики є психологічним і часто підсвідомим процесом, швидка заміна російських лайливих слів на українські не функціонує на рівні «команди». Це тривалий процес, який потребує послідовної заміни явища, тобто деякої корекції в індивідуальному лінгвокультурному коді, що базується на лінгвокультурному коді носіїв мови, в якому через політичні процеси відбулося зміни в бік поросійщення.

Кожен письменник орієнтується на читача, який розуміє й належно сприймає його твір, вміє дешифрувати алюзії, не відкидає, а акцептує авторську необхідність вживання ОЛ, складає пазли панорамного малюнка текстового полотна. Така література не завжди прозора для іноземного читача, якому іноді необхідно розтлумачувати окремі місця в тексті. Цю ситуацію перебирає на себе перекладач, для якого відтворення полотна постмодерного тексту є черговим трансляторним випробуванням.

Б.8. Дослідження аргі

Лексикографічні джерела та наукові праці з дослідження аргі періодично з'являються і в інших мовах (іспанській, англійській, а також у багатьох слов'янських). Наприклад, словник чеського кримінального жаргону «Das tschechische Rotwelsch» [906], „Słownicek svetske hantytiky“ (J. Jezek), словники польської говірки „Słownik gwar polskich“ (Joanna Okoniowa, 2011). Особливої уваги заслуговує словник О. Горбача та Г. Фрідофа «Polnische Gaunersprache I», перевидання польського аргі початку XX-го ст. «Słownik mowy złodziejskiej». У

передмові Антоній Курка зазначає, що перше видання 1986 року мало 253, у 1999 – вже 297 злодійських виразів, а в останньому виданні налічується 590 злодійсько-польських і 205 злодійсько-єврейських виразів. Жаргон складається з комбінованих і перекручених слів, переважно з польської, російської і гебрійської мов, а також з неперекручених польських виразів \diamond , вжитих в іншому від основного значенні [731]. З'являється низка наукових досліджень та лексикографічних джерел у французькій мові. Перші згадки щодо соціальних діалектів припадають на період з XII по XV ст. Зокрема, у Франції був зафіксований термін «jargon», відомий з XII ст., який мав значення «незрозуміла мова; пташина мова». У XIX ст. все більшу зацікавленість у дослідників викликає французьке арго. З'являються лексико-графічні джерела арго та наукові дослідження: *Vocabulaire Argot-Francais Allemand Französisch u. deutsche Erklärung d. französischen Diebessprache* (A.W.Hayn, 1844); *Supplément aux neuvième et dixième éditions du dictionnaire d'Argot avec une introduction substantielle et un répertoire spécial du Jargon* (Lorédan Larchey, 1883), *Dictionnaire historique d'Argot* (Lorédan Larchey, 1878), *Dictionnaire Argot-Francais & Francais-Argot* (Richepin, Jean, 1896). У 1895 році виходить німецько-французький словник паризького арго „*Parisismen*“ (Villatte, Césaire). На початку XX-го ст. з'являються нові словники та наукові дослідження: *L'Argot au XX siècle*, *Dictionnaire Francais-Argot* (Aristide Bruant, 1901), *Dictionnaire argot francais*; Par Napoléon Hayard dit l'Empereur des camelots (Vorr. : Marius Rety, 1906), *Le jargon de François Villon : argot du XVe siècle ; ouvrage orné de 7 planches hors texte* (Jules de Marthold, 1909) та ін.

У німецькій мові також зустрічається термін *argo*, проте він не має такого широкого розповсюдження, як скажімо, у французькому чи російському мовознавстві. Для німецької лінгвістики характерне поняття *Sondersprache*, яке в деякій мірі акумулює в собі характерні для *argo* ознаки.

У німецькому мовознавстві, на противагу українському та російському, письмовій фіксації соціальних діалектів почали приділяти увагу ще в Середньовіччі. «Найстаріше і до сьогодні вживане позначення для мови шахраїв і злодіїв є *rotwelsch* (*Rotwelsch*). Як зазначає З. Вольф, ще в 1250 році «під „*rotwelsch*“ розуміли слова таємного, підступного змісту». Словом „*Rot*“ називали брехливого бродягу-жебрака, до якого також прирівнювали інших паріїв – мандрівних музикантів, акторів, циркачів, балагурів та шахраїв. Словом „*Welsch*“ позначали «ромейські мови, тобто будь-яку незрозумілу манеру мовлення» [939, с. 9]. У 1714 році на півдні Німеччини на позначення мови шахраїв зафіксоване і досі вживається слово *Jenisch*. «Воно походить від кореня з циганської мови „*dšan*“ = wissen і означає „*kluge Sprache*“ («розумна мова»)» [939, с. 10]. Проте термін «ротвельш» на території Німеччини зберігався ще довгий час.

До перших друкованих пам'яток із позначкою «ротвельш» належить граматика «*Die Rotwelsch Grammatic und barlen der Wanderschaft*», яка вийшла 1545 року в Франкфурті-на-Майні. На той час вже існує словник грабіжницького жаргону, виданий французькою мовою «*Le jargon des Coquillards en 1455*». До важливих друкованих пам'яток належить „*Von der falschen Betler büeberey*“ з передмовою Мартіна Лютера та ротвельським вокабуляром (*daraus man die wörter*,

so in dysem büchlein gebraucht, verstehen kann) (Памфілюс Генгенбах, 1528), „Liber vagatorum: Der betler orden“ (Памфілюс Генгенбах, 1510). Наступна відома фіксація ротвельшу, яка дійшла до сьогоднішніх днів, припадає на XVII – XIX ст.: „Actenmäßige Nachricht von einer zahlreichen Diebs-Bande“ зі словничком злодюжок (1754), „Wörterbuch der Gauner- und Diebessprache“ (Й.К.ф.Трайн, 1833) та ін. У Німеччині на початку XX-го ст. спостерігається зростання зацікавленості мовою ротвельш як об'єктом дослідження. До фундаментальних досліджень німецьких соціальних діалектів належить праця Л. Гюнтера „Die deutsche Gaunersprache“ (1919), а також розвідки Г. Штумме «Die Deutsche Gaunersprache» (1903), Е. Роббен „Gaunersprache“, Ф. Клюге „Rotwelsch“ (1901) та ін. Час Другої світової війни і післявоєнні роки не відзначаються особливим інтересом до вивчення соціолектів. У 1956 р. як важливе дослідження у сучасному мовознавстві виходить словник З. Вольфа «Deutsche Gaunersprache». Ротвельш також досліджували Т. Вайланд (ротвельш бродячих музикантів на основі дослідження двадцяти ротвельш-діалектів), Е. Кох «Schloßberger Jenisch», У.Ф. Опферманн «Relikte des Jenischen und Manischen in Wittgenstein und im Siegerland», Отфрід Кіс «Zum Lützenhardter Rotwelsch», Йорг Бергманн, Ульріке Фойєрабенд „Sondersprachen von Ort: Schloßberg und Leinzell in Baden. Württemberg“, Ізабелла Баруфке «Jenische im Bargham» (bei Regensburg), Гайді Шлех «Reste des Jenischen im Tirol». На сьогоднішній день соціолекти також перебувають у центрі уваги багатьох дослідників. З'явилися нові лексикографічні джерела (в тому числі регіональні) та численні наукові розвідки («Die Wiener Gaunersprache» (Р. Wehle, 1997); «Historisches Argot und neuer Gefängnislang in Böhmen» (J. van Leeuwen-Turnovcová, 2003) та ін.

Як і в українській мові, німецьке арго розглядається у досить широкому спектрі (значною мірою, однак, як мова злочинців, шахраїв, повій тощо) з такими назвами: Gaunersprache, Diebessprache, Verbrechersprache, Spitzbubenlatein, Schleifersprache, Scharfrichtersprache, Schindersprache, Dirnensprache, Kundensprache, Krämersprache, Händlersprache тощо. Арго виступає джерелом певних лексичних пластів, які знаходять своє місце в розмовній мові наступних поколінь. Так, запозичені в XV столітті з ротвельш та з мови злодіїв окремі жаргонізми кодифікуються на сьогоднішній день як розмовна лексика. Наприклад, слова *foppen* (necken, aufziehen) *lügen*, *uzen*, походить від імені *Utz*, *Ulrich*, «den Uz mit jemandem treiben» („bedrängen“) ввійшли у розмовну мову зі значенням «ошукувати когось», «дражнити», «насміхатися над кимось» [851, с. 8], втративши зв'язок із джерелом походження.

У німецькій мові існує ряд термінів на позначення в'язничної мови: *Gefängnissprache*, *Gefängnisjargon*, *Gefangenenjargon*, *Knastsprache*, *Knastjargon*, *Knackisprache*, *Knacki-Deutsch*. Очевидно, у німецькій термінології в'язнична мова належить до жаргону, а термін *арго* більше пов'язаний із поняттям *ротвельш*.

В'язнична німецька мова (*Knastsprache*) є одним із видів негомогенного соціолекту, який має словотвірний потенціал і складається із нових тлумачень уже існуючих слів, слугує засобом спілкування як для в'язнів, так і частково для обслуговуючого персоналу, базується на правилах граматики німецької мови, має

схожість із ротвельш. У *Knastsprache* присутня лексика із різних кримінальних сфер (напр., наркотичних дилерів, сутенерів, повій). Тому вона не є чисто в'язничною мовою. Окрім вербальної конверзації, комунікація у німецьких в'язницях здійснюється також за допомогою жестів, знаків, татувань (символіка субкультурної ієрархії). Підлаштовуючись під в'язничну субкультуру, елементом якої є *в'язнична мова (Knastsprache)*, ув'язнені, нехтуючи своїм соціальним статусом, спілкуються звичною за ґратами мовою. «Хто хоче якомога швидше піднятися по драбині ієрархії, осилує *Knastsprache* вже через кілька тижнів» (див. [727]). Це один із символів виживання у в'язничних умовах.

Автор словника «*Lexikon der Knastsprache. Von Affenkotelett bis Zweidrittelgeier*», суддя та професор кримінального права університету м. Вюрцбурга К. Лаубенталь, який брав участь у численних судових засіданнях і вільно володіє кнакі-дойч (*Knacki-Deutsch* – в'язнична німецька мова), наводить багато прикладів жартівливих слів в'язничної мови (чечевиця – *Bärenkot*, картопляне пюре – *Nato-Kitt*, переброджена, алкоголізована мармуляда – *Lachplatte*, службовець тюрми – *Schnittlauch*, жінки-в'язні – *Gittermäuse*, банани – *Affenkotelett*, поводитися так, щоб бути звільненим через дві третіх терміну – *sich nach «Zweidrittelgeier» – Manier verhalten* [727]).

Серед назв є зооніми, фітоніми, артефакти, реалії тощо. Така евфемізація позначень додає в'язничній лексиці барвистості, а композити як елементи «поєднання непоєднуваного» засвідчують широку візуалізацію у моделюванні таких конструкцій.

Аналізуючи лексичний склад словника «*Ein Wörterbuch der Jugend- und Knastsprache*» У. Шьонфельд, виявляємо дещо незвичне для нас, адже, на відміну від попереднього словника, авторка подає в'язничну мову вкупі із молодіжною мовою, що свідчить про входження у молодіжний сленг значної частини кримінальної лексики. Існує поділ в'язничної лексики на лексику НДР та ФРН. У словнику представлені різні сфери життя ув'язнених. Як зазначено у передмові, над словником працювали (були реципієнтами в'язничної лексики) і не зовсім молоді люди, а також «засуджені довічно і звільнені з обох частин Німеччини», а також поліцейські, студенти, перекладачі, люди з різних сфер [997, с. 6].

Досліджувана лексика номінує широку різні сфери життя в'язнів. Наприклад: 1) назви наркотиків (*Drogen: Abdul Nacer, Mary Jane, Lady Mary, Candy, Charley, Miss Emma, Mussolini* (за назвами людей), *Acapulco Gold, Hongkong Rocks, grüner Marokkaner, Roter Libanese, Schwarzer Afghan, türkischer Honig* (за країною походження), *Maria-Johanna* (за фонетичною подібністю, марихуана), *Dynamit* (за ефективністю дії), за місцем вживання (*Disco-D, Extasy*-таблетки), та інші *Engelstaub, Fahrkarte, Girl, Kiff*, або ж вживаються цифрові позначення: 420, 4/20, 4:20 (20 квітня – всесвітній день марихуани), 555 (опіум), чи позначення літерами A (амфетамін), AAA (високоякісний героїн); 2) назви поліції (*Polizei – Abfuhrmittel, Bärenführer, Hausvater, Knechtsau, Lolli, Poli, Pullezei, Sieben-Groschen-Junge, Wachtel*), 3) назви в'язнів (*Häftling – Arschf...ker, Assi, Brigadier* (DDR), *Knacki, Knaster, Eseltreiber, Kameltreiber, Leckarsch, Schwager*; *Krimineller – Bahnhofspenner, Eierdieb, Eierklaue, Gurkendieb, Klimbimski, Knacki*; *Ausländer –*

Kanake(r), *Fahndungsliste – Bibel*); 4) назви проституції та гомосексуалізму як статевих збочень (*Homosexuell – Affensusi, Dornröschenabteilung, Knackarsch, knastschwul, Mieze*; Prostitution – *Bienenhaus, Ihmchen, Kuppe, Rue de Galoppe, Stierfreier*; 5) назви грошей (*Geld – Brauner, Fett, Flocke, Fuffi, Geige, halbes Kilo, Haiermann* (5 марок), *Heu, Knete, Hündi, Hunni, Knödel, Kohle, Moos*, та інші), 6) назви харчових продуктів, страв, напоїв (*Alk –* алкогольний напій, похідн. *Alki – Alkoholiker*, (DDR), *Getränk – Bärenatze, Hustensaft, Negerschweiß*) тощо. Дослідження засвідчує їх широку метафоризацію та евфемізацію.

Широко представлені різні семантичні класи і в російському аргі, зафіксованому в словниках. Наприклад, у словнику І. П. Вориводи «Сборник слов и выражений, употребляемых в устной и письменной речи преступным элементом» подається близько 3000 слів та виразів, де, крім основних словникових статей, пропонуються підрозділи із класифікацією лексики. Наприклад: 1) назви злочинських спеціальностей, назви місць перебування злочинців, 3) назви людей «не блатного» світу, 4) речі, одяг і взуття, продукти, гроші, карти, тварини, птахи і комахи, людське тіло, будівлі, тощо [88].

Одним із найповніших лексико-графічних джерел аргі є словник М. Грачова «Словарь тысячелетнего русского арг», який охоплює 27000 слів і виразів. Обґрунтовуючи необхідність появи словника, М. Грачов зазначав, що «арго є частиною російської мови: подобається це нам чи не подобається» і ця частина лексики повинна вивчатися й фіксуватися в лексикографічних джерелах [129, с.3]. Для впорядкування такої кількості лексичних одиниць М. Грачов створив методику визначення приналежності слова до аргі, в якій враховує такі фактори: 1) наявність у семантиці слова вказівки на арготичну сферу вживання; 2) частотність слововживання; 3) визнання слова носіями аргі як своєї лексеми; 4) маркування його як арготизму у існуючих словниках аргі; 4) вказівку у загальних словниках на те, що слово вживається в середовищі декласованих елементів; 5) нерозуміння цього слова іншими прошарками соціальних груп; 6) вживання слова як арготизму в художній літературі із вказівкою автора; 7) особливості словотвору та специфічні суфікси; 8) емоційне забарвлення [129, с.17]. Такі вказівки не тільки дають можливість послідовно упорядковувати арго, але й побачити його багатозначність на рівні семантики, словотвору, вживання, емоційного забарвлення, аж до функціонування в тексті.

Словникові статті охоплюють різні тематичні групи: негативні чи позитивні назви осіб: *лох* – 1) чоловік, якого можна обманути, 2) жертва злочинності, 3) тупа людина, 4) новачок у злочинському ремеслі, 5) морально і фізично принижена людина; *чмо* – 1) брудна і затуркана людина, яку можна безкарно принизити, 2) образа на адресу чоловіка, 3) жахлива фізіономія; *чувак* – 1) молодий чоловік із законослухняного середовища, 2) жертва злочину; *совок* – 1) СРСР, 2) громадянин СРСР; спілкування: *базар* – 1) розмова, 2) шум, скандал, 3) крик; *базарити* – 1) красти в людних місцях, 2) розмовляти, 3) сваритися; *порожняк* – 1) нісенітниця, 2) безпредметна розмова; відсутність грошей; наркотики: *солома* – 1) махорка, 2) суміш махорки (макової соломки чи конопляної тирси) з гашишем; 3) гашиш, 4) подрібнені головки маку та ін. [129].

Серед українських лексикографічних джерел на цю тему слід відзначити: «Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Обсценізми, евфемізми, сексуалізми» Л. Ставицької, її монографію «Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови», «Арго в Україні» О. Горбача та «Словник сучасного українського сленгу» Т. Кондратюк, де також зафіксовані арготизми. У монографії «Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови» Л. Ставицька так класифікує арго (враховуючи арго кожухарів, дротарів, лірників, кравецьке арго тощо): сакральні, релігійні поняття; предмети церковного вжитку; церковнослужителі; демонічні образи; одяг, взуття, аксесуари; деталі одягу і взуття; харчові продукти, страви, напої; частини тіла людини; зовнішність, фізичні, вікові, статеві ознаки людини; її фізичний і психологічний стан; родинні назви; соціальні назви людей; номінації жінок, чоловіків; етноніми; обряди; назви дій; страви; моральні дії; пересування в просторі; сільськогосподарська діяльність; міжособистісні стосунки тощо. У лексико-графічному джерелі «Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Обсценізми, евфемізми, сексуалізми» Л. Ставицька купно із ненормативною лексикою подає кримінально-в'язничну лексику, серед якої є також значна кількість російських запозичень. Наприклад: *бароха* – жінка, доступна для статевих зносин; *батон* – пасивний гомосексуаліст, *метелик*, *денний метелик* – нібито порядна заміжня жінка, яка підробляє проституцією вдень, поки чоловік на роботі; *зіграти в очко* – вступати з ким-небудь у гомосексуальний контакт; *півень* – пасивний гомосексуаліст, *промокашка* – молода і недосвідчена повія; *станок* – сідниці, стегна жінки; *дрисун* – дуже боязка людина; *факуша* – жінка.

Значно ширше лексика кримінального світу подається в словнику «Український жаргон. Короткий словник жаргонної лексики української мови» (2003). Слова мають позначку «крим.». Однак частина з них має кілька позначок, наприклад, *мол.*, *жрм.*, *крим.*. Це ще раз засвідчує негерметичність частини арготизмів. Наприклад: 1) їжа, напої: *баланда* – в'язнична юшка, рідка їжа в колонії, *батя* – пляшка зі спиртним; 2) гроші: *бабки* – гроші, *бабки відбити* – повернути борг; 3) в'язнична конверсація: *базар* – бесіда, розмова, *фільтрувати базар* – бути обережним у виборі висловів (у розмові, під час суперечки), *баки забивати* – відволікати увагу розмовою; *баланду запускати* (*розводити, травити*) – брехати; вигадувати щось; 4) закони, реалії: *бакланка* – стаття кримінального кодексу, яка передбачає покарання за хуліганство; *блат* – загальна назва всього злочинського; 5) позначення осіб: *баклан* – молодий, недосвідчений злочин; *балон* – міліціонер; *бікса* – повія; *дятел* – жертва злочину; *йорж* – той, хто видає себе за «злочинця в законі», але є вигнаним із злочинського середовища за порушення його законів; *кадра* – повія, 6) зовнішній вигляд, тіло: *балда* – голова; *бик* – фізично сильний чоловік; *бебехи* – внутрішні органи, нутроші; *берданка* – передача у в'язниці; 7) дії: *бичувати* – бродяжити; *злизати* – піти, поїхати кудись, зникнути; утекти; *кабак* – ресторан, кафе; 8) угруповання: *масть* – злочинне угруповання, яке має певний вид діяльності, начальство, представники влади у виправно-трудовій установі, фортуна, талан, везіння, *масть пішла* – удача, одержання

злочинцем меншого строку, ніж він заслуговує, завдяки вмілому приховуванню від суду частини злочинних діянь, (мол.) татуювання [443].

Слід зауважити, що «Словник сучасного українського сленгу» Т. Кондратюк, як і вищезгаданий словник «Ein Wörterbuch der Jugend- und Knastsprache», об'єднує як молодіжну мову, так і арго, що засвідчує рухливість та дифузність мови. Т. Кондратюк також виокремлює тематичні групи лексичні одиниці із різних сфер життя злочинного світу: 1) харчові продукти, страви, напої: *баланда* – тюремна їжа; 2) номінації злочинних угруповань, позначення осіб злочинного світу: *банда* – стихійне (на відміну від бригади) злочинне угруповання; *братва* – представники злочинних угруповань.; *браток* – звертання до людини свого соціуму; *бригадний* – приналежний до злочинного угруповання; *дух* – новачок, новоприбулець у силових структурах; *бригадир* – головний у злочинному колі; *кінь* – на зоні – в'язень, що прислужує іншому в'язню за програв у карти; *козел* – в'язень, що на зоні намагається прислужитись правоохоронним органам та притискає своїх, до такого в тюрмі ставляться зі зневагою; *лох* – людина, яку не поважають у колективі (частіше – у злочинних угрупованнях); *фраєр* – той, що прагне долучитись до злочинного світу, поводить себе як злодій, але злочинними колами зневажений; молодий, недосвідчений злодій; *урка* – не перший раз засуджений; *мужик* – порядна людина на зоні; 3) дії, пов'язані зі злочинами: *дерибанити* – ділити награбоване або виграш у карти; *звалювати* – тікати (з місця злочину); 4) кримінальні акції: *телега* – донос; 5) позначення кримінальної конверсації: *ботати* – говорити; *мурчати* – говорити мовою злочинного кола; *ботать по фені* – розмовляти на злочинному жаргоні; 6) зовнішній вигляд, одяг, аксесуари: *масть* – татуювання тощо [968].

Отже, як німецька, так і українська мова інкорпорують широкі пласти кримінально-в'язничної лексики, яка почасти втрачає герметичність і просочується в інші сфери. Серед цих позначень значна частина припадає на позначення злочинну світу, правоохоронних органів, кримінальних дій, законів, сексуальних стосунків, в'язничного побуту та ін., частина яких вийшла за межі в'язничного спілкування. Варто зауважити, що більшість кримінальних лексичних одиниць, використаних сучасними українськими письменниками у творах, є російськими арготизмами.

Б.9. Історія виникнення молодіжної мови

Молодіжна мова має свою історію виникнення. У дослідженнях німецьких учених зазначається, що в німецькомовному просторі у XVII–XVIII ст. молодіжною вважалася насамперед студентська мова (*die Sprache der Burschen/der Studenten*), пізніше до неї додалася також мова школярів. У XVIII-у столітті вже були задокументовані зібрання лексичних одиниць такої молодіжної мови. Досі в німецькій мові збереглися слова, які ввійшли в неї із університетського середовища: *Blamage*, *Schwachmat(ikus)*, *paffen*, *krass*, *Tatterich*, *Ulk*, *mogeln*, *potadig*. Такі лексичні та фразеологічні одиниці, як *einen Kater haben*, *Pech*, *blechen*, *knülle* також колись належали до студентської мови. До сьогодні активним

є інтенсифікатор *sau- ta* суфікси *-os/-ös* або *-alie*, характерні для університетського жаргону міст Галле, Йени, Гайдельберга і Гьоттінгена: *Burschikos, Lappalie, Fressalien* [715]. Німецька студентська мова попередніх століть широко представлена у книзі Г.Обяртела «*Sprache und Lebensform deutscher Studenten im XVIII. und XIX. Jahrhundert*» [824]. Отже, сягаючи корінням кількох попередніх століть, студентська та школярська мова впливала на формування загальноновживаного німецького мовного корпусу, окремі лексеми якого досі побутують у мові.

В Україні наприкінці XVIII – на початку XIX ст. бурсаки користувалися тарабарською (зумисно спотвореною, викривленою) мовою (порівняймо, н. – *Gibberisch*, англ. *Gibberish* – мова без правил артикуляції). Як зазначається в енциклопедії «Українська мова», для тарабарської мови характерне зумисне додавання до кожного складу окремого звукосполучення, або ж однотипна зміна складів у кінці слова тощо, внаслідок чого мовлення ставало незрозумілим для тих, хто не володіє цим «кодом словотвору». Наприклад, «Лафая лафацьолафаго лафане лафазнав (Я цього не знав)» [976]. М. Грачов згадує про існування у Росії мови «по хе....м», яка ґрунтується на додаванні після кожного складу слова «хе...» [128]. Метою таких мов було створення недоступності розуміння сторонніми молодіжної конверзації

Наявність у школярів кодової мови характерна і для німецькомовного простору. Як свідчить опитування учнів кантональної школи Рихенберг в м. Вінтертур (Швейцарія), майже в кожному класі кілька учнів розмовляють *Grüfnisch* – таємною жартівливою мовою. Особливістю цієї «кодованої» школярської мови є її архаїчність. Першу письмову фіксацію перекручення складів здійснив Леонард Турнейсер, який народився в Базелі 1531 р. У 1583 р. він описав цей спосіб мовлення і «підпорядкував його мові *Rotwelsch*» [675]. Якщо школяр володіє технікою такої мови, він легко може переносити її «закони» на інші мови. Прикладів подібного явища чимало. Учні володіють також іншим прийомом – *Rufnisch*, в якому після складу слова вставляється склад *-nef*. Наприклад, *Lisa* > *Linefisanefa* [Frech Stephan «Grüfnisch»]. Вставляння одного фіксованого складу спрощує розуміння такої мови.

50-ті – 60-ті роки XX сторіччя належать до інноваційних стосовно мови. І. Віндгабер зазначає, що використання англійзмів сприймалося тодішньою молоддю як ознака прогресивності. Поп-культура як полярний полюс до тоді пануючої культури ставала частиною життя юних [933, с. 85]. У 70-х роках минулого ст. в багатьох країнах поширюється рух хіпі. Із середини 80-х починається диференціація на різного роду культури та молодіжні субкультури. Виникають «неформальні» молодіжні об'єднання найрізноманітніших спрямувань, які «поповнюють загальномолодіжний жаргон, становлення якого в могутню мовну підсистему відбулося у 80-х – початку 90-х рр.» [352, с. 3]. Тому саме в цей час оригінальна молодіжна мова починає все більше привертати увагу науковців.

Як зазначає Я. Андрутсопулос, у 50-х-60-х роках у Німеччині популярною була *Halbstarkendeutsch*. Термін *Halbstarke* вперше появився в 1900 році й описував зіпсовану молодь із нижчих прошарків суспільства й асоціювався

насамперед з розбоями та безладом. «Напівсильні» заледве осилювали третій-четвертий клас освіти і проводили більшість часу на вулиці. Термін пережив часи націонал-соціалізму. Коли з 1955 до 1958 року знову почалися безчинства та масові бійки між 15–20-річними юнаками, цей термін знову ввійшов у активний вжиток завдяки медіа, і слугував назвою агресивно налаштованої молоді з робітничого класу. Я. Андрутсупулос зауважує, що із початку 80-х років суттєво збільшується кількість досліджень на тему *Jugendsprache*, *langue des jeunes*, *lingua die giovani*, *teenage talk*, *young people's language* та ін. З'являються монографії, написані німецькою, французькою, італійською, шведською, іспанською мовами [609, с. 7].

Із часу виходу цитованої праці до сьогоднішнього дня кількість наукових досліджень, безумовно, надзвичайно зросла. Збільшилася й кількість лексичних одиниць молодіжної мови, частина з яких надовго залишається у мові, інша – зникає (на кшталт *Kumpel*, *abgebrüht*; *Eule*, *Ische*, *dufte Kante*, *steiler Zahn*, *Stoßzahn*, *trübe Tasse*, *Zickendraht ma in*. [714].

Упродовж останніх 15–20 років молодіжна мова переживає своєрідний черговий «бум», пов'язаний із швидким розвитком науково-технічного прогресу та масовим «переміщення» молодих людей на «територію інтернету». Це один із найважливіших чинників, який сприяє модифікації молодіжної мови як на лексичному, так і граматичному рівнях (усічення слів, нехтування правилами орфографії та граматики в цілому). Існує низка закономірностей, які так чи інакше впливають на формування та зміни молодіжної мови. Вони пов'язані із віком молодих людей, гендерною приналежністю, місцем проживання, умовами виховання. Особливу роль відіграє місце навчання і праці, належність до певних угруповань (спортивних, мистецьких тощо). Чималий вплив на молодіжну мову має англійська мова і т.зв. феномен *Denglisch*.

Попри існування молодіжних груп та угруповань, які мають свій специфічний лексикон, існує шар загальномолодіжного сленгу, зрозумілого для більшої частини молоді. На думку М. Грачова, ним користуються «всі молодіжні об'єднання та угруповання». В лексичний склад такої мови переважно входять слова, не пов'язані з процесом навчання чи праці тощо [130, с. 10]. Отже, загальномолодіжний жаргон – це значна частина молодіжної мови, зрозуміла практично всім соціально-віковим групам та об'єднанням молодих людей, оскільки пов'язує їх загальновідомою для них дійсністю і змінюється під впливом часу та розвитку цивілізації.

Як уже зазначалося вище, лексичний корпус, яким послуговуються молоді люди, не є незалежний від національної мови, базується на ній і є її важливим складником. Це – своєрідний «пропускний квиток» у світ молодих людей, їхня візитівка для самоствердження й узвичаєння «серед своїх».

Водночас, на думку О. Позднякова, завдяки оригінальності та прагматичній дієвості молодіжна мова набуває активного вжитку серед осіб різних вікових груп «у рамках відповідних функціональних стилів» [384]. Тому й не дивно, що, наприклад, у Британії та Америці донедавна «сленгізмами вважалися навіть такі висловлення, як *of course*, *OK*, *to take care*, *to get up*, *lunch* та ін.» [373, с. 130].

Згодом *OK (all correct)*, як і слова *клас, супер, екстра* увійшло у різні мови. Натомість у користуванні постійно виникають нові сленгізми, які займають ніші тих, що зникають узагалі або переходять у розмовну мову як повноправні лексеми.

Молодіжний сленг мінливий. Він може належати одному поколінню, може швидко безповоротно зникнути або ж надовго вкоренитися в мову, змінюючи свій статус, здатний адаптуватися, щоб легко перейти у розмовну мову. Як зазначає Г. Бесков, у XVIII–XIX-у ст. студентська мова ввела у деякі слова французький дериват *-ier*, який слугував для вираження студентських збитошних веселощів [615, с. 179]. Наприклад, *Kneipier* – „*Kneipenbesitzer*“, *Wichsier* – „*Siefelputzer*“, *Fecht tier* – „*Fechtlehrer*“, *Pumpier* – „*Wucherer*“, *Paukier* – „*Paukerer*“, *Juxier* – „*Spaßmacher*“, *Schanzier* – „*fleißiger Student, der sich in seiner Bude verschanzt*» (там же). Тільки окремі з таких лексем перейшли у розмовну мову (*Kneipier* – *Kneipenbesitzer*), інші раптово втратили попередню актуальність (*Wichsier* – „*Siefelputzer*“).

Беззаперечним є те, що молодіжний сленг не завжди зрозумілий для всіх молодих людей. Йдеться про окремі молодіжні угруповання, які володіють своїм власним жаргоном і мають певні вимоги у ставленні одних до інших та до їхньої мови. Як зазначає А. Романов, молодіжні угруповання теж функціонують за певними поведінковими нормами. Так, панки та металісти мають визначену форму одягу та стиль зачіски. Вони не вважають за «своїх» тих, які не підпорядковуються їхнім нормам насамперед в «одязі та поведінці» [414, с. 31]. Це означає, що існує певний набір ознак при розпізнаванні «свій»-«чужий». Як зауважує М. Грачов, щоб виглядати оригінальнішими, члени конкретних неформальних угруповань юних «частіше, ніж інші молодіжні об'єднання, використовують жаргонізми англійського походження» [130, с. 10]. Таку тенденцію простежуємо в українській, німецькій, російській, польській та багатьох інших мовах. А. Романов зазначає, що порушення групових норм, зокрема норм конверсації (лінгвальний аспект), може призвести до зниження статусу певного члена групи, аж до його виключення із членства. Спостерігається жорсткий механізм групового тиску на кожного члена молодіжної групи, що пояснює існування вагомих причин «широкого розповсюдження тих чи інших сленгових слів та висловлень» [414, с. 32] та, можливо, їхнє входження у молодіжне мовлення осіб, які не мають членства конкретних груп.

Порівняння українського сленгу із німецьким та російським йде не на користь першого, однак, як зазначає Л. Ставицька, «він існує, і лінгвістична оптика дає змогу добре його розгледіти» (443, с. 13). Оскільки неможливо не помітити збільшення комунікативної активності української мови, спостерігається природне «реанімування» лексики, здатного «задовольнити потреби жаргонних стилів спілкування». На сьогоднішній день помічаємо збагачення українського сленгу «за рахунок загальноновживаної, \diamond застарілої, питомої розмовної або рідковживаної лексики, діалектизмів тощо». Наприклад, *гевал, драб, патик, здиміти, коняка, плящина* та ін. [443, с. 13]. Наведені сленгові одиниці є досить активними в українському молодіжному мовному користуванні. Повернення в мовлення застарілої та рідковживаної лексики і її активізація спостерігається

також у інших мовах, у т. ч. проглядається її активне вживлення саме в молодіжну мову.

Б.10. Словникові джерела поповнення молодіжної мови

Кожне наступне молоде покоління по-своєму підходить до витворення власних поглядів на суспільство і його цінності, віддзеркалюючи їх у нових метафорах та словоформах, характерних для певного часу. Тому сленг як своєрідне мовне надбання молодих людей здатний частково виходити за межі суто молодіжного спілкування. О. Кондратюк слушно наголошує на рухливості межі між розмовною мовою та сленгом. Те, що у 60–80-их рр. ХХ ст. вважалося сленговою одиницею, тепер однозначно вже належить до розмовної мови [257]. Подібної думки дотримується Н. Нютцель. Вчений зауважує, що молодіжна мова швидкоплинна, і бачить три напрямки її змін: одні мовні елементи зникають, інші стають набуттям усього населення, треті ж «залишаються в молодіжній мові, але змінюють своє значення» [822, с. 142]. Останнє може призводити до непорозумінь між різними поколіннями, позаяк кожне покоління співвідносить лексичні значення молодіжного сленгу із часом своєї молодості.

Науковці не завжди мають можливість у своїх дослідженнях вчасно реагувати на появу нових молодіжних лексичних одиниць. У передмові до словника «*Abgefahren – Eingefahren. Ein Wörterbuch der Jugend- und Knastsprache*» Е. Шьонфельд зазначає, що, «як і кожен словник, цей також на час власної появи вже є застарілий» [997, с. 6]. Отже, відповідні словники є тільки проміжним етапом фіксації динамічного молодіжного сленгу. Подібну думку висловлює Є. Коломієць у передмові до словника «*Русско-немецкий словарь современного молодежного жаргона*». Дослідник вважає, що його власний словник є тільки «одним із варіантів вирішення складного завдання створення коллоквальної лексикографії» [244, с. 5]. Тому дослідження молодіжної лексики та її впорядкування є безперервним процесом і постійно потребує наукових розвідок та «швидкого» впорядкування у лексикографічні джерела.

Інтернет-словники набагато швидше реагують на потреби часу і можуть щоразу інтенсивно доповнюватися. Приємно дивують лексикографічні джерела, в яких вказується ще й рік появи сленгізму, як-от у словнику «*Wörterbuch der Jugendsprache von Schülerinnen und Schülern aus ganz Deutschland*», виданому 2008 року. Саме завдяки таким словникам можна спостерігати за змінами молодіжного сленгу. Наприклад, позначення «*товстун*», «*товста людина*» (*dicker Mensch*) упродовж 2002–2008 років змінювалося таким чином: *Tittchen*, *Pommespanzer* (2002), *Gehsteigpanzer* (2003), *Doppel-Whopper*, *Schnürschinken*, *Pudding-dampfer*, *Tittenfisch*, *Stopfer*, *Tonnentäubchen* (w), *Gehsteigpanzer* (2005), *Bühü* (von *Büffelhüfte*, *Tittenfisch*) (2006), *Knödelfee*, *Wandelmasse*, *Wurstmensch* (*dicke Kind*), *Schrittschwitzer* (2007), *Bratwurstbomber*, *Schnitzelfriedhof* (2008) [1000].

В українській мові сленг репрезентований у таких лексикографічних джерелах: «Перший словник українського молодіжного сленгу», упорядкований (1997) С. Пиркало, «Короткий словник жаргонної лексики української мови»

Л. Ставицької, «Словник сучасного українського сленгу» Т. Кондратюк та не завжди належно впорядковані з погляду наукових вимог до такої продукції короткі інтернет- словники без посилань на авторство.

Б.11. Варіанти й діалекти німецької мови

Німецька мова є плюрацентрична. Окрім значної кількості діалектів, вона має кілька варіантів, що зумовлено заздалегідь передбаченим окремим розвитком кожного із них. Як уже згадувалося, територіальні діалекти Німеччини мають своїх мовців, завдяки яким продовжуються мовні та культурні традиції окремих регіонів, коріння яких сягає у глибоке минуле. Слово *Deutsch* (німецька мова) утворено від старонімецького *thioda*, *thiodisk* і означає «розмовляти народною мовою». Починаючи з раннього Середньовіччя, знать розмовляла латинською мовою. Латинське слово *theodisce*, що утворилося на його основі (786 році н.е.), описувало народи, які говорять не латинською, а німецькою та голландською). У німецькому мовному ареалі протягом усього Середньовіччя існували територіально роздроблені політичні структури. Це призвело до утворення і паралельного розвитку великої кількості різних діалектів німецької мови. На думку К. Вагнера, серед досліджень на жодному етапі мовно-історичного розвитку «так не змішувалися теоретичні погляди і практичні запити, як при розподілі територій німецької мови на діалектні округи» [921, с. 1]. Розмитість діалектних округів сприяє частковій дифузії діалектів, хоча мовний вектор спрямований також на стандартну німецьку мову (*Standartdeutsch*).

Німецькі діалекти поділяються на верхньонімецькі та нижньонімецькі. Нижньонімецькими називаються ті діалекти, у яких другий (верхньонімецький) зсув голосних і приголосних не відбувся зовсім або відбувся у незначній мірі. Нижньонімецька мова (нижньосаксонська та східносаксонська) виникла з давньосаксонської. Нею розмовляють на півночі Німеччини, а також на північному заході Голландії, де вона має назву «*nedersaksisch*». Офіційний статус нижньонімецького діалекту закріпили такі землі, як Гамбург, Шлезвіг-Гольштайн, Нижня Саксонія, Мекленбург-Передня Померанія. Різкої межі між двома типами діалектів не існує. Верхньонімецькі діалекти в свою чергу діляться на середньонімецькі (*mitteldeutsche*) та верхньонімецькі (*oberdeutsche*). Мовна межа між середньо-верхньонімецькими діалектами має назву Гермесгаймська лінія та включає в себе франко-баварські та південно-франко-швабські діалекти.

На позначення діалектів у Німеччині існують терміни *Dialekt* (діалект) та *Mundart* (говор). У XIX ст. Якоб Грімм намагався диференціювати ці терміни, однак йому зробити це не вдалося. Донині існує різнобій у термінології (навіть з позицій словотвору). Наприклад, регіон (Wien) + *Dialekt* чи *Mundart* («*der Wiener Dialekt*», «*die Wiener Mundart*» – віденський діалект), регіон (Aachen) + *Platt* («*Aachener Platt*», «*Lothringer Platt*» – аахенський, лотарінгський діалект), словосполучення з - *deutsch*, («*Berndeutsch*», «*Schaffhausendeutsch*» – бернський, шафгаузенський діалект), або ж шляхом субстантивації з додаванням суфікса -*isch* («*Münchenerisch*», «*Schwäbisch*» – мюнхенський, швабський діалект).

Згідно з результатами опитування тридцятилітньої давності, поданими Г. Нібаумом та Ю. Маха у книзі «Einführung in die Dialektologie des Deutschen», популярність діалектів у Німеччині (до числа діалектів був включений також і віденський) є такою: 1) віденський (19 %), 2) гамбурзький (18%), 3) кельнський (16%), 4) мюнхенський (15%), 5) берлінський (13%), 6) штуттгартський (9%), 7) франкфуртський (8%), ляйпцизький (2%) [818, с. 173]. Найвищий рівень популярності, як бачимо, має віденський діалект, найменший – ляйпцизький.

Німці шанобливо ставляться і до літературної мови, і до регіональних діалектів. Особлива увага приділяється розвитку мови у Швейцарії та Австрії. Кожен із варіантів німецької мови має свої фонетичні, морфологічні та лексичні особливості. Наприклад, привітання в Австрії «*Griß Gott, Herr Professor*», «*Guten Abend, Herr Doktor*», «*Guten Morgen, gnädige Frau*», у Німеччині – «*Guten Morgen*», «*Einen schönen guten Morgen!*», «*Morgen!*», «*Guten Tag, Frau Schmidt*», «*Guten Abend, Herr Schulz*», «*Tach!*» Різниця прослідковується і на рівні фразеологічних одиниць: *etwas in den Schornstein/Schlot schreiben können* – *etwas ins Kamin schreiben* (schweiz.), *etwas in den Rauchfang schreiben können* (österr.) Або: *wie ein Hefekloß aufgehen, wie ein Pfannkuchen aufgehen; wie eine Dampfndel aufgehen*.

Якщо в Німеччині та Австрії, крім літературного стандарту, існують ще діалекти та розмовна мова, то у Швейцарії швейцарський варіант німецької мови – загальноприйнятий засіб спілкування німецькомовного населення, стабільна унормована мовна система, яка має графічне оформлення, використовується в адміністративних закладах, засобах масової інформації, політичних дискусіях тощо. Швейцарський варіант німецької мови має свої фонетичні, граматичні, лексичні та фразеологічні особливості. Н. Максименко акцентує на таких: звук [v] вимовляється як [f], буквосолучення *sp, st* на початку слова вимовляється [s] та ін. Існують розбіжності в граматичному роді, напр. *das Photo* (н.), *die Photo* (швейц.) та в утворенні множини іменників, наприклад: *die Seminarien* (швейц.), *die Seminare* (н.) тощо [312]. Особлива різниця проявляється на рівні вимови й має суто мовленнєвий характер.

Популярність швейцарського діалекту німецької мови засвідчують статистичні дані. За даними перепису населення 1980 року, у Швейцарії 72,36 % всіх жителів розмовляли німецькою мовою як рідною. «Для всіх, хто народився у Швейцарії, їхньою мовою є *Schweizerdeutsch* (німецька швейцарська), тобто діалект» [784, с. 9].

Науковці зауважують, що для носіїв швейцарського варіанта німецької мови не має значення, як написано те чи інше слово. Для тих, хто не розмовляє діалектом, важливим є введення додаткових позначок. Наприклад, *Wei(b), g'sehn* [922, с. 38]. Досліджуючи питання «Що таке *Schweizerhochdeutsch*?», Г. Бікель та К. Ландольт зазначають, що це взагалі «не окрема мова, а національний варіант німецької *Standartsprache*». Різні варіанти німецької мови мають різні національні норми. Регіональні особливості «є не відхиленнями від правильного стандарту, а рівноцінними мовними стандартними варіантами німецької мови» [988, с. 7-8]. Тому дотримання одних норм – не означає порушення інших. У своєму діалекті

швейцарець вбачає власну самобутність та першоначалю; гарантію незалежності. Гордість відчутно у словах: «Він допомагає втримати народний дух, \diamond він ховає в собі невичерпний скарб народної мудрості; він містить у собі повноту слів і форм, які роблять її джерелом вічної молодості \diamond, він правдивий і справжній» [621, с. 12-13].

Австрійський варіант німецької мови має свої лексичні, граматичні та фонетичні особливості. Наприклад, *Grieß* – *Gesicht*, *Hudri-Wudri* – *unruhiger Mensch*, *Kaffeehäferl* – *Kaffeetasse* [312, с. 32]. Частина австрізмів сягає часів Габсбурзької монархії. До граматичних відмінностей належить, наприклад, відсутність закінчення –е у першій особі однини, існують деякі особливості у творенні часових форм, розбіжність у родах окремих іменників: *das Cola* – *die Cola*, *der Butter* – *die Butter*, *das Teller* – *der Teller* та ін. У другій особі однини сильні дієслова не змінюють кореневу голосну *a* на *ä*, відмінною є вимова суфікса –*ig*: (наприклад, *Ludwig* вимовляється як [ˈluːtvɪk], а не як [ˈluːtvɪç]); дифтонг *eu* змінюється на дифтонг *ei*: *Deutsch* – *Deitsch*. Різниця спостерігається також у вживанні ненормативної лексики.

Кожен із діалектів має свої фонетичні, лексичні та граматичні особливості, а також є носієм ментальності та ідентичності певної лінгвоспільноти та виразником лінгвокультурного коду. Німецька мова із низкою діалектів та двома мовними варіантами – швейцарським та австрійським – утворює своєрідну систему, яку дбайливо оберігають і розвивають у сучасній Німеччині.

Б.12. Лайлива лексика в національних варіантах німецької мови

Швейцарська німецька мова (Швайцердойч). Швайцердойч упродовж багатьох століть є важливою складовою національної ідентичності німецькомовних швейцарців. Як зазначає А. Баур, Швейцарія стала неподільною і єдиною територією, «де освічені люди розмовляють двома мовами, офіційною літературною мовою та розмовною», яка суттєво відрізняється від літературної [621, с. 10] і яку швейцарці здебільшого взагалі не вважають діалектом. П. Дюррематт зауважує, що часто тлумачення, наче у Швейцарії розмовляють діалектом, є «в принципі нісенітницею». Дослідник пропонує говорити: „У Швейцарії замість уживаної в Німеччині розмовної мови розмовляють лише успадкованою тутешньою мовою“» (цит. за [621, с. 10]), наголошуючи цим на розвиненості й самодостатності Швайцердойч.

Годі було б думати, що Швайцердойч обділена пейоративами та вульгаризмами, що й засвідчує наша робота над доступними лексикографічними джерелами та опитування носіїв. Хоча у цій сфері вона може похвалитися швидше «цнотливістю», аніж «особливою креативністю». Характеризуючи лайливі слова у Швайцердойч, Ф. Камер пропонує термін *Schimpfistik* (наука про лайку) і наголошує, що кожному швейцарцеві, з якого б регіону він не походив, відомий основний (улюблений) набір лайливих слів (*Grundwortschatz*) [745, с. 57]. Існують універсальні слова, що використовуються як інструмент різного призначення та слугують для загальної дискваліфікації адресата. Наприклад, *Chog*, *Cheh*, *Stich*,

Huer [745, с. 58]. Водночас наявні слова з різним ступенем грубості, у т.ч. замітники, які дещо знімають його гостроту (*Aarschloch, Seckel; Armloch, Aschtloch, Aarmlüüchter*) [там само, с. 58].

Для Швайцердойч характерний ряд загальних пейоративів на позначення негативних рис характеру, зовнішності, звичок тощо, а також зоонімної та скатологічної інвективи, які мають звичне для швейцарського варіанта звучання та морфологічні особливості (суфікси, подвоєння, умляути тощо). Наприклад: «*Donnerli!*», «*Wetterli*» – вигуки на позначення роздратованості, «*Glünggi*», «*Sürmel*» – ідіот, бевзь (вживаються у сільських місцевостях), *Löli* – телепень. Дещо незвичними для німецької мови є швейцарські інтенсифікатори якості. Наприклад, позначення «*Huerä*» (*Hure*), «*Chaibä*» (*Pferdekadaver*) вживаються для підсилення ознаки: «*huerävoll*» («*sehr voll*», «дуже повний») або «*chaibäkalt*» («*extrem kalt*», «неймовірно холодно»). Порівняймо з німецьким: *arschkalt, scheißkalt, saukalt, hundekalt* (інтенсифікатори *arsch-, scheiß-, sau-, hunde-*). Дослідник лайливих слів швейцарського варіанта німецької мови Ф. Камер здійснює різновекторну характеристику швейцарської інвективи. Він зауважує, що швейцарець може лаятися навіть без вживання лайливого слова: «*Pünktlichkeit isch für diich es Frömdwort*» («Пунктуальність для тебе чуже слово»). Дослідник наводить різні приклади інвективного вокабуляру, супроводжуючи їх авторським коментарем. Наприклад, для позначення немудрої людини (мова не йде про відсутність інтелекту як психічної хвороби) вживаються такі пейоративи: *tumme Gans, Schangli, Tschooli*. Невмілу людину називають *Fläsche, Niete, Proteese, Pumpi*. Лексема *Trottel* має наступні синоніми: *Gaggelaari, Schuufpluur, Ghirnamputierte, Glöggliböögg, Käptn Hirni, Öörgrlimaa, Rülpstüüte, Troopechopf* та ін. Боязливу людину – *Angschthase* та *Angschtbäsine* – називають також *Fürchtigreet, Fürchtibutz, Schissbrüeder, Schisshaas*. Сюди належать й інші лексеми із скатологічною основою: *Hosebrünzler, Hoseseicher, Hoseschiiser*. Багатий на інвективу також швейцарський зоонімний вокабуляр: *Amle (Dirne), Bäär, Bock, Borschtetier, Büsel, Huen, Müüsli, Spatz, Schabe, Schnägg, Brüllaff, Häсли* (вже немолодий), *Spätzlig* (тонкий, довгий) та ін. Ф. Камер зауважує, що порівняння із «поганими» тваринами завжди дієве (*Süühund, Dräcksou* та ін.). Ціла низка пейоративів у швейцарській німецькій мові характеризує жінку: *Bettfläsche, Füürlöscher, Lollofrigida, Spootlääsi, Pralinee, Porschetti, Schaiwfänschtertitti, Füürmälder, Bomber, Guggummere, Pfluume, Pfunze, Pomeranze, Rundggunggle* та ін. [745]. Крім того, у швейцарській лінгвокультурі наявний достатній запас сексоцентричної інвективи та скатологізмів.

Незважаючи на наявність у швейцарському варіанті німецької мови достатньої кількості «фекальних» слів, найбільш розповсюдженим є німецький скатологізм «*Scheiße!*». Він частково витісняє всі інші лайливі слова, у т. ч. швейцарську лексему «*Schißdräck*», «*Schißsdreck*» (г...о, свинство, а також той, хто «так виглядає»). Вживаною у Швайцердойч є цитата Їотца *Läck mi am Arsch!* («поцілуй мене в задницю») та евфемізм *Läck mi am Tschölpli!* (порівн. «*leck mich am Ärmel*» – «поцілуй мене в рукав»). До часто вживаних сексуальних вульгаризмів, передусім коли йдеться про вираження сильних емоцій, належать

лексеми *Schaffsäckel* (чоловічий статевий орган) (мабуть, це найгрубіший вираз у Швайцердойч та *Futze* (позначення жіночого статевого органу).

Безумовно, багато лайливих слів і прокльонів Швайцердойч мають свої відповідники у німецькій мові. Однак вони завжди вирізняються конотацією та особливим звучанням. Коли швейцарці чують такі слова, як «*Tubel*», „*Tschumpel*“, вони почуваються вдома [745, с. 201]. Для мешканців Німеччини ці лексеми не є звичними. Певна річ, що німці послуговуються своїми узвичаєними словами та виразами.

Австрійська німецька мова. Існують різні думки стосовно статусу австрійської німецької мови. Це можна пояснити тим, що кількість лексичних варіантів австрійської німецької (австріїзмів) сягає цифри 4000, що складає всього 2% від загальної кількості слів (200 000), зазначеної у словнику DUDEN. Австрійська німецька мова базується на німецькій мові і в жодному разі не може вважатися окремою мовною системою. Це означає, що різниця між австрійською німецькою та власне німецькою мовами демонструє особливе вираження австрійського варіанта німецької мови, але не нових, власних мовних системних структур [777, с. 27].

Австрійці не залишаються осторонь, коли мова заходить про лайку. Упорядник одного із лексиконів австрійської лайки Г. Йонтес наголошує на очевидності того, що «баварський та алеманський діалекти Австрії, які перебувають у тісному зв'язку із сусідами з Південної Німеччини та Швейцарії, мають численний словниковий запас лайливих слів», набагато більший, ніж «спільний німецький, передусім фіксований літературний склад мови» [742, с. 5]. Досліджуючи австрійську лайку, Я. Ебнер аналізує низку інвектив, поява яких зумовлена історичними та культурними подіями на території Австрії з іменами деяких відомих літературних. Так, лайка «*Fix Laudon*» («*Чорт забурай!*») утворена від імені австрійського полководця німецького походження Гідеона Ернста фон Лаудона, (1716-90), де *Fix* – коротка форма від лайливого слова *Kruzifix*. Позначення *Pamstig* походить від власної назви «*Fürst Pamstig*», що характеризує зарозумілу, пихату людину (за комедійною фігурою Філіпа Гафнера, 1764 р.). Деякі інші національно марковані австрійські пейоративи позначають негативні риси характеру людини, її вчинки, звички, місце проживання тощо. Словом *Mostschädel* називають мешканця півдня Австрії (за назвою виноградного вина), також вживається як лайливе слово; *Ösi* – загальне позначення австрійця (за зразком *Ossi* і *Wessi* у Німеччині). В австрійському варіанті німецької мови існує ціла низка інших загальних пейоративів. Наприклад: *Murkser* та *Pfuscher* – халтурник; *Tattedl*, *Thaddädl* – безвольна, наївна людина (за комічним персонажем віденської вистави, власне: *Thaddäus*); *neger* – без грошей, збанкрутілий, *Negerant* – той, хто не має грошей, *Fuchtel* – сварлива жінка, яка прагне влади; *Füdl* – зад; той, хто кокетливо похитує задом (у землі Форальберг); *Fummel* – немудра жінка, *I-Tüpfel* – педантичний «аж до останньої (остаточної) крапочки» (стале словосполучення «*I-Tüpfelchen setzen*» означає поставити остаточну крапку при завершенні якоїсь роботи) та ін. [991]. Словники Г.Йонтеса та Й.Ебнера містять значну кількість пейоративів різноманітного походження.

Доречно було б зауважити, що здійснюючи аналіз «емоційного лексикону» австрійської німецької мови, Г. Бородкіна виокремлює такі основні негативні характеристики людини: зовнішність: *die Schlampe, der Schlampatatsch*; негативна оцінка поведінки: а) лінощі: *der Sträwanzer* (той, хто тиняється без діла); *der Obizahrer* (той, хто мало працює і заставляє працювати за себе інших); б) хитрість і підступність: *der Wadlbeißer* (підступна людина); *der Hacklschmeißer* (той, хто підло чинить поза спиною); в) ґрунтовність та дріб'язковість: *der Umstandsmeier*; емоційна оцінка інтелігентності: *Dummheit, Ungeschicklichkeit* та інші. Існують лексеми, які стосуються окремо чоловіків та жінок, збірні поняття: *das Kipfel, der Damian, der Lalli, der Untam, der Tocker, der Todel, der Lapp, der Hiasel, der Dutsch, der Anbumperer; Tepp/ Depp; teppert/ deppert*. Ці слова частіше вживаються стосовно чоловіків, особливо: *Damian, Lalli, Tocker, Todel, Hiasel, Anbumperer; Tepp/ Depp; teppert/ deppert* або *der Hallawachl* та інші [632, с. 775]. Більшість цих пейоративів практично не використовується у загальнонаціональній німецькій мові. За свідченням дослідниці пейоративної лексики О. Гаврилів, із 36 осіб, з якими вона проводила інтерв'ю, 22 визнали, що сприймають діалектну лайку образливішою, ніж «літературну німецьку». Лайка «по-австрійськи» сприймається «емоційніше», «автентичніше», «безпосередніше» [709]. Австрійський варіант німецької мови настільки багатий на ЛЛ, що задовільняє усі потреби своїх носіїв.

Аналізуючи лексичний склад словника австрійських діалектів Г. Йонтеса, переконуємося, що до найбільш вживаних лайливих слів австрійців належить скатологізм *Arsch*. Стосовно його інтенсивності в словниковій статті відзначається, що ця лексема через часте вживання втратила свою гостроту, яка, однак, може підсилюватися інтонацією. Якщо лайка «*Du Arscherl!*» вважається безневинною, то „*Arsch mit Ohren*“ звучить більш зневажливо [742, с. 21]. Словник містить цілу низку композитів, частиною яких є слово *Arsch* (*Arschtaufdererd, Arschbohrer, Arschpuderer, Arscheler, Arscher, Arscherl, Arschetzer, Arschvieh, Arschf...ker, Arschgeier, Arschgeige, Arschgesicht, Arschinger, Arschkappelmuster, Arschkletze, Arschkraller, Arschkratzer, Arschkriecher, Arschlecker, Arschling, Arschloch, Arschwetzer*. Замість деяких з них можуть вживатися евфемізми. Наприклад: *Armleuchter* замість *Arschloch* [742, с. 20-22]. У новому словнику австрійської лайки, який вийшов у 2014 році, кількість подібних слів суттєво менша: *Arsch, Arschgeier, Arschgeige, Arschgesicht, Arschkappelmuster, Arschkriecher, Arschloch*. До них додається не зафіксоване у попередньому словнику слово *Arschlochgefrieß* (загальний пейоратив; раніше позначав людину з круглим обличчям, товстими щоками, що нагадували сидниці) [741, с. 12–13].

Як уже зазначалося, австрійці частіше використовують власну більш креативну та соковиту лайку. Жінку легкої поведінки іменують лексемою *Beidlfriedhof* або *Strichkatze*. Зневагу до чоловіка можна висловити за допомогою виразу «*Schleich di', du Wichser (Wixer)!*», де *Wixer* означає «онаніст» (еквівалент до англійського *wanker*). Стосовно чоловіка австрійці вживають також лайливе *Schneebrunzer* (чванько, зарозумілець, від *brunzen* – пісяти (український відповідник – *сикун*, тобто інфантильний, малий, боягуз), а також *schiffen*

(urinieren). Ця лексика передає маскулінну агресивність, де тілесність відіграє чи не основну роль. «*I hau' di in die Goschn, dass dir der Schädel 14 Tog wackelt*» (*Goschn* – еквівалент до *Fresse*). Попри відомі лексеми *f...ken*, *v...geln*, в австрійській лайці частіше вживають суто питомі слова: *pudern*, *schnackseln*.

Вживання пейоративної лексики у різновікових групах також має свої особливості. Так, О. Гаврилів зазначає, що «типичним для лайливого вокабуляра у віденських школах є часте використання лексем і зворотів із сексуальної сфери (*Hure, Nutte, Schnacksla, Beid'l, Wichser, Schwuchtel, Fut, F...ze, Homo, Bitch, Hurenkind, Masturbationskünstler, Spermatrinker; F...k dich!*), а також лексеми, що вказують на фізичні та інтелектуальні вади (*Spasti, Spacko, Behinderter, Alzheimer, Mongo, Vollmongo, Mongokind, Krüppel, Krüppelvieh*). Доволі активно з вуст школярів звучить расистська лайка ((*elender*) *Neger, Tschusch, Jud', Türke (Lern Deutsch, alter Türke!)*, *Zigeuner, Scheißzigeuner, Schlitzaug', Türkensau, Kanackensau, Ausländer(schwuchtel)* і т.ін. [710, с. 122]. Віденські школярі вдаються також до сербських, польських, англійських, італійських чи іспанських лайливих слів. О. Гаврилів пояснює це постійним контактом віденських школярів із дітьми мігрантів [710, с. 122].

Особливості саме австрійських пейоративів можна простежити у словниках «*Össterreichisches Schimpfwörterlexikon*» та «*Das neue, österreichische Schimpfwort-ABC*», упорядкованих Г. Йонтесом [741; 742].

При дослідженні пейоративів чітко простежується принцип уподібнення, покладений в основу їхнього творення. Так, лайливі слова утворені на основі зоонімів: *graue Maus* (стилістично занижене позначення особи жіночої статі із зовнішністю, яка ні про що не говорить), *weiße Maus* (жартівливе позначення поліцейського через його білий головний убір), *Hammel* (вперта людина), *Hamster* (скупа, ненаситна жінка), *Hahn* (хлопчакувата дівчина); фітонімів: *Gurke*, позначень знаряддя праці, реманент, інструмент, приладдя тощо: *Schraube* (жахлива людина), *Spritze* (доступна молода дівчина), *alte Spritze* (баба, повія), *Bolzen* (невихований чоловік); професій: *Schneider* (слабка, худа людина; той, хто повертається з полювання з порожніми руками; не має щастя у грі), антропонімів: *Sissy* (від *Elisabeth*) – гомосексуаліст, підкреслюється жіночий характер, кольоропозначень: *Gelber* – 1) гомосексуаліст (фарбування волосся у світлий колір); 2) азіати монгольської раси; музичних інструментів: *Geige* (лайливе слово до старої жінки, синонім до *Vulva*), військових термінів: *Bombe* (жарт., про жінку з великими грудьми (порівн. *Sexbombe*)), предметів повсякденного вжитку: *Pritsche/Pritschen* (дещо занижене позначення жінки, у т.ч. допитливої; також лайливе слово для жіночого стат. орг.; груб. – повія), одягу: *Socke* (лінивець, повільна людина), *Handschuh* (незграбна людина: рука в рукавиці не годиться для делікатної роботи). Серед лайливих слів трапляються також радянізми. Наприклад: *Bolschewik, Bolschewist* (стилістично занижене позначення комуніста (*linksideologischer Parteigänger, Salonbolschewik. Edelkommunist, жарт. Herzjesusbolschewik – für Linkskatholiken*)) (див. [741]).

Як уже зазначалося, важливу роль в австрійській лайці відіграють етнофолізми. Мова йде передусім про народів-сусідів, з якими австрійців пов'язує

історичне минуле. Наприклад: *Slowake/Schlowak*) – безпорядний, неакуратний; *Böhme (Böhmak)* – дещо занижена назва чеха, у Відні – переселенець, непривілейований. Відповідно композити: *Powidel-*, *Erdäpfel-*, *Gleis-*, *Sau-*, *Saubüttelböhm*. Назва *Preuße* («*Preiß*») вживалося передусім у часи Третього Рейху. Так в Австрії називали німців (*Reichsdeutsche*), зокрема північних. *Itaker* – назва італійців (від. острова Ітака; раніше стосувалося тільки італійських солдатів, які були союзниками німецького вермахту). Негативної конотації набули назви деяких національностей, які вживаються для увиразнення певних рис характеру людини. Наприклад: *Piefkinese; Chineser* – позначення дурної, легковірної людини, важкодума (у XVIII ст. існувала мода наслідувати культуру китайців).

Отже, аналіз наукових праць та дослідження наявних австрійських лексикографічних джерел свідчить, що австрійський варіант німецької мови представлений багатим, історично зумовленим, характерним для Австрії інвективним вокабуляром, що передає особливості австрійського менталітету. Вкупі із загальними пейоративами на позначення фізичних вад, низьких розумових здібностей, зовнішнього вигляду тощо, тут широко представлена як фекальна, так і сексоцентрична інвектива, а також расистські вислови та іноземні лайливі слова.

Б 13. Лайлива лексика в німецьких діалектах

Баварські діалекти (*Bairisch*). Відповідно до мовних особливостей, Р. Аман поділяє баварський мовний простір на три основні: північнобаварський, середньобаварський (територія між Мюнхеном і Віднем, по обидва боки Дунаю, тобто Верхня Баварія, Нижня Баварія, Верхня Австрія, Нижня Австрія) і південнобаварський (Кернтен, Тіроль та ще кілька територій). Він зазначає, що помилково говорити про баварський діалект, бо його насправді не існує. Є різні баварські діалекти, тобто старобаварські та австрійські діалекти, які об'єднуються родовим поняттям *Bairisch*. При цьому Р. Аман наголошує на різниці між словами *Bairisch* та *Bayrisch*. Слово *Bayrisch* позначає політичну територію Баварії з її районами. *Bairisch* стосується мови і культури баварців, а саме того баварського племені, яке заселяло весь південно-східний німецький мовний простір [606, с. 189–190]. У нашому дослідженні опираємося на позначення баварських діалектів *Bairisch*.

Вважають, що характерною рисою баварця є те, що він повсякчас чимось незадоволений, роздратований і щоразу знаходить причину для лайки. То він ганить погоду („*Sauweda, mistigs, miserabligs!*“), то виливає свої негативні емоції у колі друзів («*du oide Scheißhausfliagn*» oder «*du Zipfeklatscher*») [847]. Особливістю вигуків баварського діалекту є те, що деякі вирази можуть бути як лайливими, так і слугувати для вираження позитивних емоцій. Наприклад, словосполучення «*a Hund bist scho*» із наголосом на *scho* є компліментом, а при наголосі на *Hund* вважається образою [601, с. 145]. У Баварії, як і в решті земель Німеччини, до найбільш уживаних належить фекальне слово *Scheiße*. Його можна почути майже всюди (щось трапилося, чи не вдалося – «*Scheiße!*»). Для багатьох

носіїв мови ця лексема стала словом-паразитом. Тому таке слово сприймається як невинне висловлення незадоволення і не вважається грубим. Словом «*Scheiße*» послуговуються представники всіх поколінь майже однаковою мірою, проте діти, молодь і люди середнього віку використовують його “вільніше”. У словнику Р. Амана знаходимо кілька похідних від скатологізму «*Scheiße*» та композитів, елементом яких він є: *Schaisgfrīs* (*Scheißgefrieß*), *Schaiskäl* (*Scheiskerl*), *Schaishaus langs* (*Scheißhaus*, *langes*, дуже висока, худа людина), *Schaissa* (*Scheißer*) [606, с. 118]. В електронному словнику «*Bayerische Schimpfwörter*» [982] знаходимо подібні лайливі слова: *Scheißer*, *der* [schaissà], *Scheißhausfliegen*, *die* [schaishausfliàng], *Scheißkerl*, *der* [schaiskeàll] та ін. Слід звернути увагу на те, що люди старшого покоління дещо стриманіші. На відміну від молоді, вони частіше вживають *Kruzifix!* та *Verdammt und zugenäht!* Скатологізм *Arschloch* вживається рідше, ніж *Scheiße*, є образливішим, оскільки спрямований саме проти конкретної особи. Якщо скатологізм *Arsch* у Німеччині належить до популярних, то в Баварії він уживається значно рідше, як і інвектива сексуальної сфери. Ф. Руперт пропонує інтернет-словник баварської лайки, у якому подає доволі велику кількість баварської інвективи разом із її тлумаченням. Належне місце у ній займають і скатологізми (*Scheißer*, *der* [schaissà] (*Feigling*, *Hasenfuß*, *Schisser* (неприємний, противний хлопець), *Scheißkerl*, *der* [schaiskeàll] (противний, підлий хлопець), *Arschgeigen*, *die* [â:schgaing/ârschgaing] (дурна, незграбна, неповоротка людина), *Arschkriecher*, *der* [â:schgriàchè/ârschgriàchè] (лицемір) та ін. [847]. Цінною у словнику є транскрипція, яка візуалізує особливості складної баварської вимови.

За спостереженнями Р. Амана, власне баварських та власне австрійських лайливих слів не настільки мало, як здається. Існує 2500 лайливих слів, які відомі і використовуються в Баварії та Австрії. Тому він називає їх баварсько-австрійськими лайливими словами. Г. Дреус у словнику лайливих баварських діалектів фіксує 600 лексем з відповідним коментарем. Автор стверджує, що баварський діалект є найбільшою скарбницею лайливих слів серед усіх німецьких племен, де наявний ряд позначень негативних рис людини (характер, поведінка, природні дані), явищ, предметів тощо. Наприклад: *Alala* (дурень, в якого дві ліві руки, лівіше вже нікуди), *Amelei* (немудра людина, «інтелігентність для неї просто іншомовне слово»), *Bauandada* (людина із сільської місцевості, яка не може зорієнтуватися в місті); *Hundsbuga* (негідник), *Hiasl* (дурень), *Kache* («легка» дівчина, раніше було вульгарним словом, що позначало вагіну), *Knickata* (жадняга), *Kniesla* (не має жодного уявлення про складнощі життя), *Larva*, *Larvn* (людина із нібито приємним (лисячим) обличчям, якій все одно не довіряють), *Vagoida*, *Warma* (гей), *Voidepp* (дуже дурний) та ін. Особливе місце в баварському діалекті займає релігійно спрямована інвектива. «*Kruzifix*» – найбільш вживана баварська лайка сакраментального спрямування. Сюди також належить: «*Marie, bluadsaure*», що є міцною лайкою і вживається як вигук (наприклад, коли раптом «молоток упаде на великий палець»). Г. Дреус зазначає, що у боголюбній Баварії досить обережно поводяться з лайкою, яка містить релігійні слова, оскільки баварці не хочуть псувати стосунків з усім, що має

відношення до церкви. Тому, тільки надзвичайно розлючений баварець вимовить «*Sakrament*». Існує так звана лайка-замінник для емоційного «*Sakrament*»: *Kruzifix, Saxndi, Sakradi, Sacklzement, Sakrawoit, Sappra, Sappradi, Sappralot, Sapprament, Sapprawoit*. Серед баварських лайливих слів є також пов'язані із певними історичними подіями. Наприклад, пейоратив *Lackl* має своє історичне походження: французький генерал Мелак (Melac) у XVII столітті на прохання Людвіга XIV розорив Пфальц, тому нині в Баварії кожного менш чи більш неотесаного чоловіка називають його іменем [987]. Кожен новий історичний етап вносить зміни і в корпус лайливої лексики.

Швабський діалект (Schwäbischer Dialekt) (*група діалектів*) поширений у центральній та південно-східній частині землі Баден-Вюрттемберг, на південному заході Баварії та частково в Тиролі. Діалект має більше голосних і дифтонгів, ніж літературна німецька мова. Він вирізняється також великою кількістю носових та так званих шва-звуків. Відомий вислів у німецькій мові «*Der Schwabe kann alles – außer Hochdeutsch*» (шваб може все, крім німецької літературної мови – М.Т). Швабським діалектом активно користуються у повсякденному спілкуванні, на телебаченні й радіо.

Як зазначає портал «*schwäbischschwätza*», шваб не те що особливо багато й охоче лається – він просто може креативно й дотепно виражатися [998]. Відому цитату Гьотца «*Leck mich am Arsch*» шваб здатний вживати із цілком різними смислами без натяку на образ, власне, щоб тільки зав'язати розмову («*Ja jetzt leck me doch glei am Arsch, bin i an bleeder Seckel*»), для вираження здивування та задоволення, наприклад, при зустрічі сусідів у якійсь віддаленій місцині: «*Jetzt leck me doch glei am Arsch, onsr Nachbar!*», навіть для вираження захоплення: «*Jetzt leck me doch am Arsch, isch des schee!*» і т.п. Упорядник словника швабської інвективи «*Thaddäus Trolls schwäbische Schimpfwörterei*» А. Геренштайн пропонує цілу низку позначень зі збереженням фонетичних та орфографічних особливостей лексем: «*Du Dalla!*», «*Du Kärrazammabadscher!*», «*Du Oifachschdegger!*», «*Du Schleiflagginggl*», «*Du Hilfsdriebl!*». Значна частини інвектив у словнику стосується позначень людини (риса характеру, поведінка, моральні цінності), предметів, дій тощо: *Babblere* (занудна базіка), *Bähmula* (жахлива, вередлива істота), *Hurarofß* (повія), *Huraseckel* (первинне значання «гаманець» отримало вульгарне значення «частина чоловічих статевих органів»), *Hurabalg* (від *Balg* – нешлюбна дитина). Деякі з пейоративів автор подає з історичним коментарем. Наприклад: *Kalkibes* (*Kibes* – голова; із ротвельш, мови циганів, перейшло через франкський у швабський діалект. Близьке до рейнського *Kabes* = *Kohl* (kopf), відповідно, *Kalkibes* – лиса голова [890]. При аналізі не варто забувати про особливості вимови, характерної тільки для цього діалекту.

Берлінський діалект (**Berliner Dialekt**) (**метролект**). Розповсюджений на території Берліна та землі Бранденбург діалект, здавна називали «*Berliner Schnauze*», «*Schnauze mit Herz*», «*das (große Berliner) Mundwerk*», («берлінським діалектом»), а також «*Berlinerisch*» та «*Berlinisch*».

До основних фонетичних особливостей берлінського діалекту належать підміна фонем $g \rightarrow j$ ($gut \rightarrow jut$), $g, ch \rightarrow k$ ($gucken \rightarrow kiek'n$, $ich \rightarrow ick$) та ін. Як

зауважує упорядник словника лайливих слів берлінського діалекту Т. Константін, на основі якого ми й здійснювали наше дослідження, жодне інше місто досі не продукувало стільки нових слів, вислуховувало на власну адресу стільки образливої лайки через власну нахабність, як Берлін. Берлінці (а про це знають у всьому німецькомовному просторі) – агресивні, голосні, зарозумілі і швидко втрачають рівновагу [983, с. 13]. У берлінському інвективному арсеналі є багато негативних позначень зовнішності людини в цілому, її рис характеру, звичок, а також назв професій, предметів, дій і т. ін. Наприклад, «*Büjelbrett*»/«*Bügelbrett*» – дуже худа жінка (для порівняння – в українському лексиконі – «жердка», швабра», в російському – «доска і два соска») («*Vorne nischt und hinten nischt und in der Mitte jerafft*», «*Fatzke*» («*So'n Fratzke!*») – пихата, надута людина, *Bürohengst* – службовець, *Bulle* – поліцейський (раніше – *Polente*, *Greiferei*), *Bengel* – нахабний берлінець, *Birne* – голова, *Bisse, olle Bisse* – сварлива стара жінка, *Pinkel* – пихата людина, *Braut* – зневажливе позначення дівчини, подруги та ін. У 1881 р. берлінський діалект мимоволі поповнив Карл Болле, який відкрив провінційну молочарню. Сучасники називали його «*Bimmel-Bolle*» («Болле із дзвіночком»). Назва пояснюється тим, що хлопчики дзвіночком повідомляли всіх про прибуття візка з молоком. Навіть тепер існують вирази з „*Bolle*“. Наприклад, *sich amüsieren wie Bolle* («*Viel Spaß haben*»); *eine varrückte Bolle, die nischt anbrennen läßt* (*eine resolute Berlinerin, die keinen Scherz ausläßt*) [983, с. 28]. У діалекті присутня і лексика сексуальної сфери. Наприклад, *pimpran/pimprern* (мати інтимні зв'язки). Берлінський діалект також багатий на звороти, вигуки (*Watt soll'n dit? – Was soll denn das?; „'tjibsonich! 'tkannowonneewas(e)in!“ – Das gibt es doch nicht! Das kann doch wohl nicht wahr sein!*»). Наприклад, *jemanden „uff'n Sack“* чи *„vor'n Sack treten“* означає вдарити когось у пах. Звідси й пояснення значень лайки „*oller Sack*“, „*fauler*“, „*nasser Sack*“ у сексуальному значенні (Конст73). Про людину, яка не лізе за словом в кишеню кажуть: «*Er hat Haare uff'n Zähnen*». У 1823 р., перебуваючи в Берліні, Й.-В. Гьоте зробив висновок, що для того, щоб протриматися в Берліні на плаву, треба бути зубастим і подекуди грубим, оскільки з делікатністю тут далеко не заїдеш [983, с. 42]. Гадаємо, на письменника ще вплинула й манера спілкування берлінців та їхня зарозумілість.

Отже, берлінський інвективний арсенал відзначається неделікатністю, нерідко злісною іронією та має в своєму арсеналі немало негативних слів і виразів. Обсценізми (як скатологізми, так і частково лексика сексуальної сфери) також займають суттєве місце у берлінській ненормативній лексиці.

Нижньонімецькі діалекти (niederdeutsche Dialekte). Фризський діалект ділиться на західний (на території провінції Фризія в Нідерландах), яким розмовляє 400 тисяч населення, та східний (в ольденбурзькій общині Затерланд), який є рідним усього для 2 тисяч населення. Північнофризським діалектом розмовляють у землі Шлезвіг-Гольштайн та на острові Гельголанд.

Аналізуючи лайку у німецькомовному просторі, а саме в Східній Фризії та інших північнонімецьких землях, а також упорядковуючи словник лайливих слів цього регіону, Т. Шустер опирається на думку відомого маледиктолога Р. Амана, який нарахував у баварсько-австрійському мовному регіоні приблизно тридцять

тисяч лайливих слів. Приблизно таку ж кількість пейоративних лексем фіксує Т. Шустер і в нижньонімецькому просторі. Улюбленими компонентами пейоративів у нижньонімецькій мові, подібно як і в верхньонімецькій, виступають частини людського тіла, елементи одягу, посуд, прилади та позначення діяльності, як наприклад: *Aas, Angel, Bart, Beck, Bröör, Buuk, Bix, Fatt, Gatt, Gootje, Hals, Klööt, Kopp, Kraag, lapp, Mors, Mütz, Nack, Neers, Nöös, Ohr, Sack, Snuut, Street, Stück* та багато ін. На думку Т. Шустера, сьогодні втрачається частина лайливих слів, а нова лайка не утворюється, бо в усіх основних сферах спілкування на неї існує табу. Тому усталилася думка, що нижньонімецькі діалектні лайливі слова не такі грубі і здебільшого не особливо образливі [867, с. 12]. У словнику подається низка загальновідомих нижньонімецьких пейоративів: *Aap, Aapke, Api (Affe, Äffchen; Narr)* – хтось, хто все мавпує, є чванькуватий (зверхній) чи відданий і покірний (переважно в доброму розумінні), *Jütte* – стара дурна особа, стара коробка, стара баба. *Du doofe Jütte; Käkkelbeck, Käkelnmut, Käkeler (Zankmaul, Keifer(in), Zänker(in))* – людина, яка любить сваритися; *Laban* – велика, висока, неповоротка людина; *Mummel* – стара людина (насамперед жінка), беззуба; позначає когось, хто шамкає, тобто незрозуміло говорить; *Scheet, Skeet (Scheiß)* (в перен. знач.: мінімум, ніщо), *'n Scheet ok* – відштовхуюча, негативна відповідь на неприємне запитання чи припущення [867].

Гамбурзький діалект (Hamburger Dialekt). У Гамбурзі колись розмовляли *Hamburger Platt* (гамбурзьким діалектом). Поняття «плат» вперше виникло в Нідерландах у XVI ст. Освічені прошарки суспільства розмовляли незрозумілою для більшості населення латиною. Тому воно називало свою мову «*plat*», тобто «*verständlich*» (зрозумілою). Через 100 років це поняття з'явилося у Північній Німеччині і позначало регіональні мови. Діалекти Гамбурга детально описані в словнику Б. Генніх та Ю. Майєр «*Hamburgisches Wörterbuch*». Одним із його різновидів є регіолект «міссінгш» (суміш літературної та нижньонімецької мови, т. зв. *платтдойч*).

Й. Мюллер, упорядник словника лайки Гамбурга, до пейоративів цього регіону відносить: негативні позначення зовнішності людини: *Rumpelpumpel* (той, хто впадає у вічі, повнотілий); *Runkelzeech* (виглядає як кормовий буряк); риси характеру: *Rullendreiherr* (м'якотілий, безхребетний); *Nödeliese* (завжди і всюди запізнюється); *Zampano* (великий шеф, швидко все врегулює, вирішує); *Schetterkopp* (той, хто не може тримати свої брудні думки при собі); стосунки між чоловіком і жінкою: *Scheich* (без особливих зусиль відбиває в інших жінок) та ін. [805]. У 1996 р. вийшов словник лайливих слів землі Шлезвіг-Гольштейн. У ньому перелічується ціла низка загальних пейоративів. Наприклад: позначення розумових здібностей людини: *Jule* (дурна дівчина); *Koh* (дурна, неповоротка жінка); *Kalv, Kalvskopp* (тупа дитина, дорослий як дитина); *Kalvern, rumkalvern* (блязнювати, пустувати); зовнішній вигляд: *Hüpp-an-de-Klink* (низькоросла людина; мала дитина); *Aschenpösel(sch), Aschenpüüster(sch)* (непомітна, неприваблива, жалюгідна, брудна особа); *Knaak, Knaken* (непривітна людина; професії): *Hütentüüt* (лікар); *Putz, Puutz* (поліцейський); моральні/аморальні цінності людини: *Semann* (гомосексуал; той, хто під каблуком у жінки) (дослівно:

Sie-mann); *Sack*, *Sackgesicht* (вартий зневаги чоловік); збірні позначення: *Humpstock* und *Pumpstock* (погане товариство). У лайці вживається також зоонімна інвектива: *Köter* (погана людина, бродяга (власне: пес)); *Hund*, *Hundsfoth* (загальне зневажл. для людини). Для позначення негативних рис та дій людини використовуються скатологізми та їхні похідні: *Ammerkacker* (відстала людина; негативно (дослівно: той, хто справляє природні потреби на відрі)), *Kacker*, *Kackstevel* (лінива людина, дуже негативна оцінка); *kacken* вживається значно м'якше, ніж грубе *schieten*. «*Kacken un Sorgen kümmt alle Morgen*» [820].

Для вербалізації негативних характеристик людини вживається зоонімна інвектива. До вживаної ненормативної лексики гамбурзького мовного арсеналу належать також скатологізми та їхні похідні.

Варто зауважити, що практично в усіх діалектах та варіантах німецької мови існують лайливі слова, серед яких варто відзначити значну кількість загальних пейоративів, а також лайливих слів на позначення негідних вчинків людини, її слабкостей, недолугого зовнішнього вигляду тощо. Скатологічна лексика належить до важливої частини інвективного вокабуляру. У порівнянні з нею сексуальна лексика не є пріоритетною. На мовлення молодого покоління впливають міграційні процеси, що призводить до проникнення в соціум значної кількості вульгаризмів та сексуальної лексики, якій може поступатися й скатологічна інвектива (за дослідженнями передусім в австрійському варіанті німецької мови). Оскільки міграційні процеси на території Німеччини та Австрії останнім часом набирають особливо швидких обертів, годі передбачити їхній вплив не лише на ЛЛ, але й на питому німецьку національну мову загалом.

ДОДАТОК В.1.

Українсько-німецький словник соціолектів
(витяг)

БАБКИ, -ок, мн. Гроші. – 1) **Knete f =, =**. ♦ Мене влаштувала та кількість бабок, яка в мене була... (СЖДМ с. 3). – *Mir passte die Menge Knete, die ich hatte...* (с. 9); 2) **Kohle f =, -n**. ♦ ...адже бабок у неї тоді не було і жерти вона теж нічого не мала... (СЖБМ, с. 95). – *...denn sie hatte weder Kohle noch was zu beißen...* (с. 95); 3) **ein nettes Sümmchen n -s, =**. ♦ ...близько трьох радянських карбованців, це були вже бабки... (СЖА, с. 90). – *...um die drei Sowjetrubel, das war schon ein nettes Sümmchen...* (с. 91); 4) **Schein -(e)s, -e**. ♦ ...бос явно попав на бабки по-крупному, пора чесати з цього корабля... (ОЗМ, с. 285). – *...der Boss hat offensichtlich dicke Scheine an Land gezogen, Zeit das Schiff zu verlassen...* (с. 248); 5) **Scheinchen n -s, =**. ♦ Іноді він прислав Шурі бабки (СЖА, с. 96). – *Gelegentlich schickte er Schura ein paar Scheinchen* (с. 97); **викладати бабки – die Knete hinlegen**. ♦ Я взяв дві упаковки, підійшов до чоловіка й виклав бабки (СЖБМ, с. 25). – *Ich nahm zwei Packs, ging zu dem Mann und legte die Knete hin* (с. 30);

БАБЛО, -а, с.; мол. Гроші (СтЖ). – 1) **Geld n -(e)s, -er**. ♦ Ви що – про...али моє бабло? – здивувався я (СЖВ, с. 231). – *Wie – ihr habt mein Geld verpulvert?* (с. 209); 2) **Kies m -es, -**. ♦ Тоді я, це саме, ну там конверт, бабло – от така була нев'...енна пачка, і всьо зеленими, служба! (ЮАДО, с. 253). – *Dann habe ich, äh, das Kuvert, den Kies – so 'n Riesenpacken, und alles, äh, in Dollar, Mann!*; 3) **die Knete f =, =**. ♦ Бабло виявилось на місці: синя пачка, зелена і жмуток осінніх рубльовок (ЮАТ, с. 100). – *Die Knete war an Ort und Stelle: das blaue Päckchen, das Grüne und der Haufen herbstlicher Einrubelscheine* (с. 83); 4) **Kohle f =, -n**. ♦ ...під картинами теж можуть ховати бабло... (ЮАДХС, с. 247). – *...unter diesen Bildern könnte erstens Kohle versteckt sein...* (с. 147); 5) **Schotter m -s, =**. І всьо бабло кидалам, а нам ... Знаєш, скільки нам дістається? (ЮАДО, с. 100). – *Und den Schotter kriegen die Luden, und wir – weißte, wieviel wir kriegen?* (с. 112); 6) **Zaster m -s, -**. ♦ Коча радісно рахував бабло... (СЖВ, с. 102). – *Kotscha zählte frohlich den Zaster...* (с. 97).

БАБЛО ВІДМИВАТИ– 1) **Zaster waschen* -u, -a**. ♦ Ми редагували чийсь промови, вели семінари для молодих лідерів... і відмивали, відмивали, відмивали бабло, котре проходило через наші рахунки (СЖВ, с. 11). – *Wir redigierten Reden, leiteten Seminare für junge Führungskräfte... und wuschen, wuschen, wuschen Zaster, der durch unsere Bücher lief.* (с. 16); 2) **відмивати певні грошові суми – Summen waschen* -u, -a**. ♦ Його тато зареєстрував під нього кілька молодіжних організацій, через які переводились різні гранти й відмивались невеликі, проте регулярні суми грошей (СЖВ, с. 11). – *Sein Vater hatte einige Jugendorganisationen auf seinen Namen registrieren lassen, über die verschiedene Fördergelder hereinkamen und regelmäßige Summen gewaschen wurden* (с. 16); 3) **die Kröten waschen* -u, -a**. ♦ Весь наш журналістський цех слугує, як то навіть мені зі сторони ясно, іно вершичкою айсберга, одним із способів відмивати бабло солідним дядькам... (ОЗМ, с. 360). – *Die ganze Journaille dient, wie sogar ich sogar als Außenseiter sehen kann, als Mittel, die Kröten der Onkel aus den Aktiengesellschaften zu waschen...* (с. 316).

БАЗАР, -у, ч., мол., жрм., крим. Бесіда розмова. (СтЖ); **БАЗАРИТИ**, -рю, -риш, недок., мол. Говорити щось, про когось (СтЖ). – 1) **quatschen -te, -t.** ♦ ...*ти за базаром слідкуй...* (СЖДМ, с. 66). – ...*pass auf, was du da quatschst...* (с. 78); 2) **Gerede m -s, -.** ♦ Федя і Серій прийняли рішення і відповіли за базар (ЛДН, с. 37). – *Fedja und Sery haben eine Entscheidung getroffen und standen zu ihrem großmäuligen Gerede* (с. 41.); 3) **bequatschen -te, -t.** ♦ Шоби береглася тьолка, бо з нею буде окремих базар (ЛДПЯ, с. 144). – *Paßt mir auf die Tussie auf, mit der hab ich separat was zu bequatschen* (с. 148); 4) **sagen -te, -t.** ♦ *То я базарю, я тебе тута поламаю, будеш кров'ю сц...ти* (ЛДПЯ, с. 24). – *Ich sag's dir, dann verprügle ich dich, dass du Blut pisst* (с. 30); 5) **Ärger -s.** ♦ А Індрик їм уперто не подобався: підозрілий тип, не хоче базару, дується (ЮАТ, с. 352). – *Aber Indryk gefiel ihnen überhaupt nicht: ein verdächtiger Typ, will wohl Ärger, schmolzt rum* (с. 288).

БАКС, -а, ч. перев. у мн. бакси, -ів; жр. Долар США (СтЖ). – 1) **Dollar m -s, -s.** ♦ ...*по баксу за мелодію* (СЖА, с. 171). – ...*ein Dollar pro Song...* (с. 170); 2) **Ei -(e)s, -er.** ♦ ...*небагато, баксів сто-двісті* (СЖА, с. 189). – ...*nicht viel, vielleicht hundert, zweihundert Eier* (с. 187); 3) **Grüne f.** ♦ Сорок баксів штука, плюс ще десять, аби спилити х...ню (СЖГДМ, с. 11). – *Vierzig Grüne das Stück, plus zehn, um den Scheiß abzusäbeln* (с. 13); 4) **grüne Scheinchen n -s, =.** ♦ ...*погодився спочатку впустити нас на територію за двадцять баксів...* (СЖБМ, с. 161). – ...*der sich anfangs gegen zwanzig grüne Scheiche bereit erklärt...* (с. 165); 5) **grüne Scheine m -(e)s, -e.** ♦ Він в'їхав у нову квартиру, шикарну, двоповерхову, коло Оперного, з ремонтом – дець із півмільйона баксів мусило влетіти як мінімум... (ОЗМ, с. 291). – *Er war in eine neue Super-Wohnung gezogen, über zwei Stockwerke, in der Nähe der Oper, gerade neu renoviert, eine halbe Million grüne Scheine, mindestens...* (с. 255); 6) **Lappen m -s, =.** ♦ Кожна потягне в Хелмі на десять баксів (ОЗПДУС, с. 103). – *Von denen jede in Chelm an die 10 Lappen einbringen wird* (с. 95).

БАНЯЧИТИ, -чу, -чиш, недок.; мол.; зах. Пити спиртні напої, пиячити (СтЖ). – 1) **das Trinken** ♦ ...*хтось і далі банячив у буфеті...* (СЖА, с. 30). – ...*im Bistro ging das Trinken weiter...* (с. 34); 2) **bechern -te, -t.** ♦ ...*де сиділо вже зо два десятки зневірених, як і ми, меломанів і печально банячили* (СЖБМ, с. 16). – *wo schon zwei Dutzend Abtrünnige saßen und traurig becherten* (с. 22); 3) **saufen* soff, gesoffen.** ♦ Ах, нащо ж я банячив! (ОЗПДУС, с. 32). – *Ach, warum hab ich nur so viel gesoffen!* (с. 29); 4) **feiern -te, -t.** ♦ ...*вечорами й ночами банячили по так званих нічних кав'ярнях, навмисне для цього банячення і придуманих оргкомітетом* (ЮАТ, с. 328). – ...*abends und nachts feierten wir in den sogenannten Nachtcafes, die sich das Organisationskomitee genau dafür ausgedacht hatte* (с. 269).

БЛАТ, ПО БЛАТУ, -у, ч.; крим. 1. Загальна назва всього злочинського. 2. і жрм. Знайомство, протекція, підтримка (СтЖ). – 1) **über Beziehungen.** ♦ Це, погодьтеся, багато що говорить і про саму Л. Університет вона з невідомих причин не закінчила, хоча вступила туди за державним замовленням, напевно, по блату (ТМБ с. 207). – *Die Universität schloss sie aus unbekannten Gründen nicht ab, obwohl sie dort einen staatlich finanzierten Studienplatz hatte, den sie vermutlich über Beziehungen erhielt* (с. 234); 2) **блати** – **das Vitamin B** (ТГО с. 172). – (с. 164).

БЛАТНИЙ, 1. -ого, жрм. Той, хто належить до злочинного світу. 2. -а, -е, крим., жрм. Той, який стосується злочинного світу (СтЖ); **БЛАТНЕ БАБИСЬКО** –

Gangsterbraut f =, Bräute. ♦ Блатне бабисько навчилося лаятись по-англійському... (ОЗПДУС, с. 9). – *In Amerika hatte die Gangsterbraut auf Englisch schimpfen gelernt...* (с. 9); **БЛАТНІ – Ganove m -n, -n.** ♦ Натомість радянські блатні були патріотами Системи, вони татуювали собі на грудях двоголові портрети Леніна-Сталіна і свідомо виконували найбрудніші доручення влади (ЮАТ, с. 145). – *Die sowjetischen Ganoven aber waren Patrioten des Systems, sie tätowierten sich doppelköpfige Lenin-Stalin-Porträts auf die Brust und führten, ohne mit der Wimper zu zucken, die schmutzigsten Aufträge der Staatsmacht aus* (с. 120).

БУХАТИ, -аю, -аєш, недок., (що); мол., крим., жрм. Пити алкогольні напої; пиячити (СтЖ). – 1) **am Saufen sein* war, gewesen.** ♦ ...народ відпочиває по-дорослому, бухаючи, як видається, від самого ранку (СЖБМ, с. 23). – *...die Leute entspannen sich auf seriöse Art und sind scheinbar seit dem frühen Morgen am Saufen* (с. 29); 2) **bechern -te, -t.** ♦ ...місто готувалося до Різдва, особливо це тишило арабів, котрі радісно бухали і закидалися, так ніби справді хотіли побачити Ісуса... (СЖБМ, с. 32). – *Wien bereitete sich freudig auf Weihnachten vor, und besonders groß war die Freude bei den Arabern, sie becherten ausgelassen und schmissen alle möglichen Pillen ein, als wollten sie wirklich Jesus sehen...* (с. 37); 3) **besaufen* -o, -o.** ♦ ...він постійно бухає... (СЖДМ с. 74). – *...dauernd besoffen...* (с. 87); 4) **saufen* -o, -o.** ♦ ...після чого зачинався із двірником в тісній кабінці з написом *каса* і далі бухав (СЖА, с. 75). – *...schloss er sich mit dem Hausmeister in einer kleinen Bude mit der Aufschrift "Kasse" ein und soff weiter* (с. 77); 4) **ohne Ende saufen* soff, gesoffen.** ♦ ...він вже безбожно бухав... (СЖДМ с. 93). – *...schon damals sofften ohne Ende...* (с. 107).

БУХИЙ, -а, -е.; мол., крим., жрм. У стані алкогольного сп'яніння, п'яний. (СтЖ). – 1) **einen Sitzen haben* hatte, gehabt.** ♦ Ми зачекаємо, коли Федя вже буде достатньо бухим... (ЛДПЯ, с. 124). – *Wir warten, bis Fedja ordentlich einen Sitzen hat...* (с. 128); 2) **sternhagelvoll.** ♦ Хтось заманює бухого Федю до лісу (ЛДПЯ, с. 125). – *Irgendwer lockt den sternhagelvollen Fedja in den Wald* (с. 128).

БУХЛО, -а, с, збірн.; мол. Алкогольні напої; випивка (СтЖ). – 1) **Alkohol m -s, -e.** ♦ ...накупити бухла на неї всю... (ЮАДХС, с. 247). – *...ihn rückstandlos in Alkohol umzusetzen...* (с. 146); 2) **Alk m -(e)s i -en, -e. i -en.** ♦ Народ тут збирається здебільшого відчайдушний, емігрантів серед них немає, взагалі – всі свої, бухло тут дешеве... (СЖБМ, с. 48). – *Da trifft sich allerhand verzweifelter Volk, keine Emigranten, alle von hier, der Alk ist billig...* (с. 50, 51); 3) **Alkoholset n/m -s, -s.** ♦ Трохи непевні від зужитого бухла кроку (с. 61). – *Wegen des konsumierten Alkoholset was unsicheren Schritte* (с. 88); 4) **Gesöff. n -(e)s, -e.** ♦ Було в Акона все – бабло й бухло, бики і тьолки, «шестірки» і «дев'ятки» (ЛДН, с. 130). – *Akop hatte alles – Geld und Gesöff, Bullen und Bräute, Handlanger und Fußlanger* (с. 151). 5) **Saufen.** ♦ Проте це настільки розгойдало його душевну рівновагу, що він перестав виходити на пари, загрузнувши в гуртязі і поступово наливаючись посизінням від бухла (ЮАТ, с. 92). – *Aber es brachte sein seelisches Gleichgewicht derart durcheinander, dass er nicht mehr zum Unterricht erschien, sich im Wohnheim vergrub und seine Fresse mit der Zeit eine graublaue Farbe annahm vom Saufen* (с. 77); 6) **Schnaps m -es, Schnäpse.** ♦ Тоді накинув панок іще й відерце полядвички й діжечку якогось бухла дешевого, по-тодішньому сивухи (ЛДПЯ, с. 58). – *Da schob der Herr noch eine Schüssel Schweinfilets nach und ein Fäßchen billigen Schnaps, damals bekannt als Fusel* (с. 63); 7) **Trinken n -s.** ♦ Заодно й бухла наберу, бо день пропадає пусто, і свято на носі (ЮАДО,

с. 174). – *Dann bring ich gleich was zu Trinken mit, denn die Zeit vergeht, und Ostern steht vor der Tür* (с. 195).

В ПАДЛЮ, не мати бажання – 1) **einfach zu faul**. ♦ ...їм просто в падлю було нас доганяти... (СЖБМ, с. 127). – ...vielleicht waren sie einfach zu faul, uns hinterher zu rennen... (с. 125); 2) **keinen Bock haben* hatte, gehabt**. ♦ ...самому преподобному, очевидно, просто в падлю її корегувати... (СЖДМ с. 29). – ...Hochwürden selbst hat aber anscheinend keine Böcke, sie zu korrigieren... (с. 37).

В'ЇЖДЖАТИ, розуміти, мол. – 1) **zum Hauptgedanken vordringen. -a. -u.** ♦ ...але в головну думку ви, братці, однак не в'їхали (ОЗПДУС с. 46). – ...doch zu seinem Hauptgedanken seid ihr, meine Brüder, dennoch nicht vorgedrungen (с. 53); 2) **checken -te, -t.** ♦ Поясни, бо щось я ніяк не в'їду (ОЗПДУС с. 76). – Erklär mir, sonst check ich da was nicht (с. 104); 3) **in den Rhythmus hineinfinden* f -a, -u.** ♦ ...в мить, коли вона, здавалось, от-от починала в'їжджати (ОЗПДУС с. 18). – ...genau in dem Moment, wenn sie, so schien es, gerade begann, in den Rhythmus hineinzufinden (с. 18). 3) **den Zugang erhalten* -i, -a.** ♦ ...і годен туди в'їхати... (ОЗПДУС, с. 164). – ...den Zugang erhalten, schafft auch er es... (с. 150).

ВАЛИТИ, -лю, -лиш, недок. 1. кого; студ.; несхвальн. Необ'єктивно оцінювати знання студентів на екзамені, виставляючи незадовільну оцінку. 2. кого; крим.; несхвальн. Доносити на когось, видавати когось. 3 (звідки).. ; крим., мол. Іти, тікати звідкись (СТЖ). – 1) **abhauen -te, -t.** ♦ ...все-все, - нервує Чапай, досить, валимо звідси (СЖДМ с. 119). – ...Tscharaj wird nervös, es reicht, besser abhauen (с. 135); 2) **verschwinden* -a, -u.** ♦ Міську, валімо звідсіля... (ЛДПЯ, с. 21). – Misko, verschwinden wir von hier... (с. 27); 3) **wegkommen* -a, -o.** ♦ Ну, все, валіть собі (СЖВ, с. 232). – Schluss, macht, dass ihr wegkommt (с. 209); 4) **los.** ♦ За кілька хвилин він повернувся задоволений і усміхнений і голосно заявив, що ми з ним мусимо вже валити (СЖБМ, с. 48). – Nach ein paar Minuten kehrte er zufrieden lächelnd zurück und verkündete laut, wir müssten los (с. 51); 5) **валити спати – ins Bett gehen* -i, -a.** ♦ ...ми...по справах, тож вали спати (СЖДМ с. 85). – ...wir... haben zu tun, geh ins Bett (с. 99); 6) **валитися з реготу – vor Lachen fallen.** ♦ Я аж під стіл валився з реготу (с. 41). – Ich fiel vor Lachen beinahe vom Stuhl (с. 37); 7) **валити з пляжу – sich vom Acker machen.** ♦ ...ти сказала – валі с пляжа, дядя... (ОЗПДУС, с. 16). – ...du hast gesagt: mach dich vom Acker, Alter... (с. 14); 8) **вали атсюда – verpiss dich atsjuda.** ♦ Серій не повертаючись замахнувся на нього й сказав щось тину: «Вали атсюда»... (ЛДПЯ, с. 90). – Sery sagte, ohne sich umzudrehen und mit einer wegweisenden Geste etwas wie: „Verpiss dich atsjuda“... (с. 94); 9) **sich fortscheren.** ♦ ...валіть звідси, щоби ми вас тут не бачили... (СЖБМ, с. 125). – ...schert euch fort, wir wollen euch hier nie wieder sehen... (с. 123); 10) **sich verpissen.** ♦ Вали звідси, чуюш? (ЛДК, с. 24). – Verpiss dich, hörst du? (с. 33); 11) **schießen* -o, -o.** ♦ Давай! крикнув капітан, давай, вали! (СЖА, с. 107). – Los, rief der Hauptmann mir zu, los, schieß! (с. 109); 12) **валити валом – in Scharen besuchen.** ♦ ...студенти валом валили на його захоплюючі лекції (ЮВТ, с. 21). – Begeisterte Studenten besuchten seine Vorlesungen in Scharen (с. 29); 13) **валити з ніг – unhauen -te, -t.** ♦ Ну і купив я снодійне. Попросив що-небудь, щоби з ніг валило (СЖВ, с. 56). – Also hab ich ein Schlafmittel gekauft, hab nach einem Mittel gefragt, das mich umhaut (с. 56);

ВГАШЕНИЙ, -а, -е; мол. У стані акогольного сп'яніння, п'яний. (СтЖ). – 1) **betrunken**. ♦ В парку працював знайомий моїх батьків, дивовижно широкої душі чоловік, постійно вгашений... (СЖА, с. 75). – *Im Park arbeitete ein Bekannter meiner Eltern, ein Mensch mit einem weiten Herzen, er war ständig betrunken...* (с. 77); 2) **bedudelt**. ♦ Офіцерня майже вся без винятку здавалася вгашеною, хоч день їхньої перемоги 9 травня мав настати щойно завтра (ЮАТ, с. 154). – *Die Offiziere waren ausnahmslos bedudelt, obwohl der Tag ihres Sieges, der 9. Mai, erst morgen war* (с. 127).

ВДУПЛЯТИ – 1) **begreifen*** -і, -і. ♦ Ми, юні лопухи, тоді не вдупляли, що цей ідол із презирливо склепними повіками просто вусмерть із нами нудиться... (ОЗМ, с. 368). – *Wir Grünschnabel begriffen damals nicht, dass sich das Idol mit seinen scheinbar verächtlich halbgeschlossenen Lidern mit uns zu Tode langweilte...* (с. 323); 2) **kapieren -te, -t**. ♦ А вона не вдупляла, що доля каналу на той час була вже, відай, вирішена... (ОЗМ, с. 293). – *Und sie kapierte nicht, dass das Schicksal des Senders zu diesem Zeitpunkt endgültig entschieden war...* (с. 256).

ВИРУБИТИСЯ, -блюся, -бишся, док.; мол. Заснути від утоми, сп'яніння тощо (СтЖ). – 1) **schlappmachen -te, -t**. ♦ ...а коли ліз назад – його вирубало. (СЖДМ, с. 183). – *...und als er zurück wollte, machte er schlapp* (с. 204); 2) **j-n umhauen -te, -t**. ♦ Мене відразу вирубало (СЖВ, с. 27). – *Es haute mich sofort um* (с. 28); 3) **ausmachen -te, -t**. ♦ ...**вирубає** світло в квартирі, та й сам вирубається... (СЖА, с. 8). – *...macht das Licht aus und klappt ab...* (с. 13); 4) **abklappen -te, -t**. ♦ ...**вирубає** світло в квартирі, та й сам вирубається... (СЖА, с. 8). – *...macht das Licht aus und klappt ab...* (с. 13); 5) **vernichten -te, -t**. ♦ ... так ні ж, вирубала в собі всі застережні табло, що жахтіли червоними лампочками на межі підігріву (ОЗПДУС, с. 29). – *... hattest du doch die ganze zur Vorsicht gemahnende Alarmanlage in dir, mit ihren roten Lämpchen schon am Rande der Überhitzung aufleuchtend, vollständig vernichtet...* (с. 33). 5) **versinken*** -а, -у. ♦ ... удень він значно більше за інших говорить, жестикулює і рухається, а вночі вирубується значно глибше за всіх інших моїх знайомих... (ЮАТ, с. 279). – *... tagsüber bewegt er sich, redet, gestikuliert viel mehr als andere, und nachts versinkt er viel tiefer als jeder andere...* (с. 229).

ВІДМАЗАТИСЯ, -жуся, -жешся, док. 1. крим., мол. Виправдатися; зняти з себе звинувачення (як правило, заплативши). 2. мол. Ухилитися від якоїсь роботи (СтЖ). – 1) **ein gutes Wort für j-n. einlegen -te, -t**. ♦ Крім того, я подумав, що її батько мене й так відмаже (ЮВТ, с. 340). – *Außerdem habe ich mir gedacht, dass ihr Vater vielleicht ein gutes Wort für mich einlegen kann* (с. 443); 2) **canceln -te, -t**. ♦ Там я просто відмазалась... Точніше тато відмазав (ЮВТ, с. 276). – *...die hab ich gecancelt. Oder besser gesagt: Papa hat sie canceln lassen* (с. 358); 3) **sich drücken**. ♦ Перед тим ми спробували від зборів відмазатись... (СЖА, с. 104). – *Bevor es losging, versuchten wir, uns zu drücken...* (с. 105); 4) **aus der Sache (he)rauswinden* -а, -у**. ♦ ...ми ледве відмазались (СЖГДМ, с. 38). – *...wir konnten uns grade noch rauswinden aus der Sache* (с. 34).

ВМАЗАНИЙ, -а, -е, мол., крим. У станя акогольного сп'яніння, п'яний. (СтЖ). – 1) **ganz schön dicht sein* war, gewesen**. ♦ Ці були на дуже погаратаному «фордї», добряче вмазані і, на відміну від шпани з Тернополя, російськомовні (ЮАТ, с. 351). – *Die fahren einen total verbeulten Ford, waren schon ganz schön dicht und, im Unterschied zu der Bande in Ternopil, russischsprachig* (с. 288); 2) **вмазаний казьол** – **besoffener Bock**. ♦ Їм здавалося, що цей вічно вмазаний казьол заслонив їх від іностраниця... (ЮАДО, с. 142). –

Ihrer Meinung nach versperre dieser ewig besoffene Bock dem Ausländer die Sicht... (с. 158); 3) **вмазаний чувак** – **angesäuselter Knilch**. ♦ *Але цього разу йому не вдалося піймати ані Лілиного, ані Марлениного погляду: дізнавшись, що цей вмазаний чувак всього лише поет, вони подумки в унісон сказали “свабоден”* (ЮАДО, с. 164). – *Aber diesmal gelang es ihm nicht, Lilis oder Marlens Blick zu finden: Kaum hatten sie erfahren, dass dieser angesäuselte Knilch bloß ein Dichter war, kommandierten sie in Gedanken unisono „Wegtreten!“* (с. 149).

ВМАЗАТИ, -жу, жеш, док. 1. (чого) мол. Випити спиртний напій. 2. кого, чим; нарк.; мол. Уколоти наркотик (СтЖ). – **heben*** -о, -о. ♦ *...після вистави ми з друзями зайшли в якийсь паб у центрі та й добре так вмазали...* (СЖБМ, с. 108). – *...nach der Ausstellung bin ich mit Freunden in einen Pub in der Innenstadt gegangen, wir haben ordentlich einen gehoben ...* (с. 106).

ВРУБАТИСЯ/ НЕ ВРУБАТИСЯ, -блюся, -бишся, док.; у що; мол, крим. Зрозуміти, з'ясувати щось; розібратися у чомусь (СтЖ). – 1) **raffen -te, -t**. ♦ *А тепер невелика екскурсія на машині часу (хто не врубався – це я алегорично про пам'ять)* (ЛДН, с. 44). – *Und jetzt eine kleine Exkursion mit der Zeitmaschine (wer es nicht rafft: ich spreche allegorisch über das Gedächtnis)* (с. 50); 2) **in Gang setzten, -te, -t** ♦ *Todi mo врубуеться наша авторська (ха- ха!) гординя...* (ОЗПДУС с. 162). – *Da eben wird auch unser Urheberstolz (haha!) in Gang gesetzt...* (с. 148); 3) **durchschauen -te, -t**. ♦ *Я теж спершу не врубався у його прикол – його прикомом було мовчати* (ЛДН, с. 112). – *Auch ich durchschaute seinen Trick anfangs nicht – den Trick zu schweigen* (с. 130).

ВТИКАТИ, -аю, -аєш, док., мол. 1. у що. Розуміти щось, розбиратися в чомусь. 2. у що. Слухати з задоволенням, насолоджуватися. 3. кому що. Пояснювати щось комусь. 4. кому. Лаяти когось. 5. також токс. Нюхати ацетон. (СтЖ). – 1) **fixen -te, -t**. ♦ *Сиділи б і втикали і ср...ти хотіли б на кризу духовності...* (СЖДМ, с. 165). – *Essen und fixen und auf die moralische Krise <...> scheißen...* (с. 184); 2) **hocken -te, -t**. ♦ *...сиди собі втикай, ні про що не думай...* (СЖДМ с. 165). – *...bleib ruhig hocken und geh auf deinen Trip...* (с. 184); 3) **flüchten in (A) -te, -t**. ♦ *Людина, котра втикає на жарівку, переживає тупе роздратування* (ЛДН, с. 250). – *Ein Mensch, der ins künstliche Licht flüchtet, erfährt dumpfe Irritation* (с. 291); 4) **schaudern. -te, -t** ♦ *Hi, не так – я не те щоб думаю про нього, я просто втикаюся, бо він зараз десь тут* (ЮАДО, с. 249). – *Nein, stimmt nicht – es ist nicht, als ob ich an ihn dächte, aber es schaudert mich, denn er ist jetzt irgendwo hier* (с. 278); 5) **den Kick bekommen* -a, -o**. ♦ *А воно зовсім, ні крапельки не втикає?* (ЛДК, с. 79). – *Und man bekommt gar keinen, nicht mal den winzigsten Kick?* (с. 100); 6) **anglotzen -te, -t**. ♦ *...жруть сємочки і втикають на дівчат* (ЛДПЯ, с. 132). – *...fressen Sjemotschky und glotzen die Mädchen an* (с. 136).

ГАПЛИК, -а, ч.; мол. Кінець, невдале завершення справи. (СтЖ). – 1) **Sense, -, -**. ♦ *Гаплик мені – австрієць переміг! – закричав Пена...* (ЮАДО, с. 146). – *Für mich ist Sense, denn der Fremde hat gesiegt! – rief Pera...* (с. 163); 2) **Schluss aus, Sense**. ♦ *...третій удар – усі кричать «у-ух!», просто в рибяче серце, вона ще трохи потріпається й затихне, а я: все пітьма дно нуль гаплик нічичирк* (ЮАП, с. 34). – *...der dritte Hieb – alle schreien “u-uch!”*, nur das Herz des Fische zuckt noch einmal und erschafft, und ich: alles finster abgrund schluss aus sense (с. 38); 3) **in der Patsche sitzen**. ♦ *...уздів іно божевільні очі Ривки і пролопомів: «Нам гаплик!»...* (ЮБТ, с. 251). – *Sein Blick begegnete den irren Blicken Riukas und er stieß hervor „Wir sitzen in der Patsche“...* (с. 326); 4) **es gibt**

haufenweise. ♦ В Нью-Йорку це просто гаплик, при цьому вони активні, вони увесь час шукають контакту (ЮАТ, с. 85). – *In New York gibt es sie haufenweise, und sie sind aktiv, suchen permanent Kontakt* (с. 71).

ГЛЮК, -у; ч. 1. нарк., крим. Галюцинації. 2. нарк. Таблетка. (СтЖ). – 1) **Einbildung f =, -en.** ♦ Гоца з острахом глянула, як мене ковбасить, і (це вже глюк) наче відсахнулася (ЛДН с. 203, 204). – *Hozza beobachtete mit Schrecken, wie es mich schüttelte, und (das ist jetzt Einbildung) rückte ein wenig von mir ab* (с. 239); 2) **Phantasie f =, ...sien.** ♦ Ти починаєш вслухатися дедалі напруженіше, аж урешиш доганяєш: це твої власні рими, твої фонетичні глюки (ЮАТ, с. 387). – *Du hörst immer angestrongter zu, bis dir endlich aufgeht: das ist dein eigener Reim, deine phonetischen Phantasien* (с. 317); 3) **Exzess m -es, -e.** ♦ ...Різноманітні семінаристи у «Хмарах» до дрижаків та глюків обкурювалися привезеною з Півдня анашею... (ЮАДО, с. 74). – *...in den „Wolken“ bekiffen sich die kleinbürgerlichen Seminaristen bis zum Exzess mit dem Anascha aus den Zuckerfabriken des Südens...* (с. 84); 4) **Hirngespinnste n -es, -er.** ♦ Не варто було й слухати: зразу ясно – глюки опіатника (ЛДПЯ, с. 115). – *Es hatte sich nicht gelohnt zuzuhören, ganz klar – die Hirngespinnste eines Opiumrauchers* (с. 118).

ГЛЮЧИТИ, -чить, недок. 1. бесос. кого; мол. Про появу легких галюцинацій під дією наркотику, хвороби чи втоми. 2. комп. Працювати з перебоями (про програму) (СтЖ). – 1) **einen Wackelkontakt haben* hatte, gehabt.** ♦ Колонки глючили... (СЖА, с. 181). – *Die Boxen hatten einen Wackelkontakt* (с. 179); 2) **sich einbilden -te, -t.** ♦ Усі вони тоді були на radoцax упилися й заглючили, а тепер протверезили ... (ОЗМ, с. 43). – *... die bei der Eröffnungsfeier zu tief ins Glas geschaut und sich etwas eingebildet hätten ...* (с. 34, 35); 3) **bekneifen* -i, -i.** ♦ Думаєш, мене глючило? (ЮАДО, с. 248). – *Glaubst Du, ich bin bekiff?* (с. 277); 4) **Wahnvorstellungen haben* hatte, gehabt.** ♦ Або тайкома нюхає в туалеті кокс – і її, як ідеальну секретарку, професійно глючить по телефону? (ОЗМ, с. 393). – *Oder schnieft im Klo heimlich Koks und als professionelle Sekretärin hat sie dann eben Wahnvorstellungen am Telefon?* (с. 347).

ГОЛІМИЙ – 1) **hinterletzt.** ♦ Так, Мікі Маус. Голіма порнографія (СЖБМ, с. 112). – *Ja, Mickey Mouse. Die hinterletzte Pornografie* (с. 110); 2) **schmierig.** ♦ Славик тяжко видихнув повітря і дістав якусь голіму папіросу (СЖГДМ, с. 21). – *Slawik seufzte schwer und zog eine schmierige Papirossa hervor* (с. 20); 3) **schwachsinnig.** ♦ ...прийти на вибори, підтримати голіму демократію... (СЖА, с. 55). – *...wählen zu gehen, diese schwachsinnige Demokratie zu unterstützen...* (с. 58); 4) **lächerlich.** ♦ ...на якій зараз розташувалась якась голіма сільськогосподарська виставка... (СЖА с. 116). – *...wo gerade die lächerliche Landwirtschaftsausstellung läuft...* (117).

ГОНИТИ ПУРГУ – **rumspinnen -te, -t.** ♦ ... а в нього заточка двісті шоста нормально гониш пургу дай сюда за дві пачки чаю поняв ... (ЮАДО, с. 219). – *... und er blanke Klinge spinnst ja echt rum gib her für Beutel Tee kapiert ...* (с. 245).

ГОПНИК, -а, ч. 1. крим. Злодій, грабіжник. 2. мол., несхвальн. Агресивно налаштований підліток (молодик). (СтЖ). – 1) **Норник.** ♦ Хоч один гопник висуне свою стрижену голову на сонце... (ЛДПЯ, с. 16). – *Auch nur ein Nornik seinen kahlgeschorenen Kopf in die Sonne strecken würde...* (с. 22); 2) **Норнікs.** ♦ Формали (синоніми: «гопи», «гопніки», самоназва: «пацани») зазвичай носять короткі зачіски «їжачок»... (ЛДК, с. 48). – *Die „Formalen“ (Synonyme: „Нору“, „Норнікs“,*

Selbstbezeichnung: „Pazany“ tragen in der Regel einen extrem kurzen Bürstenschnitt... (с. 62); 3) гопніко-бик – Hopnikbock. ♦ Даний ареал заселений гібридними видами: гопнік-рагуль, гоп «Прикарпатський», гопнікобик (ЛДК, с. 49). – Die Region wird von einigen Hybridformen besiedelt: dem Hopnik-Banausen, dem „Vorkarpaten-Hop“, und dem Hopnikbock (с. 62); 4) Straßenhändler. ♦ Через знайомих гопників я брав спирт (СЖА, с. 184). – Bei befreundeten Straßenhändlern kaufte ich Alk (с. 182);

ДЄДОВЩИНА, приниження молодших по службі, арм. – 1) **Djedowschtschyna**. ♦ *От, розсудив собі хитрий психолог Кочержук, таким чином ми принаймні у вартівні уникнемо дєдовщини (ЮАТ, с. 202). – Der schlaue Psychologe Kotscherschuk dachte sich also, so wird es wenigstens in der Wachstube keine Djedowschtschyna geben (с. 166); 2) djedowschtschina. ♦ Російською це називається «дєдовщина» (ЮАТ, с. 177). – Auf Russisch heißt es «djedowschtschina», die brutale Herrschaft älterer Soldaten über dienstjüngere (с. 146).*

ДЄРІК, директор школи, мол. – **Direx m =, -en**. ♦ *То було ще за першого дєріка, його кликали Псіхом (ЛДК, с. 171). – Es war noch unter dem ersten Direx, genannt der Wahnsinnige... (с. 209).*

ДЖАГНУТИ – **kippen -te, -t**. ♦ *Вони з батьком саме встигли джатнути по гранчаку за мої ратні успіхи і тепер випитували, чи в нас уже була поверка (ЮАТ, с. 155). – Er und mein Vater hatten gerade einen auf mein Kriegsglück gekippt und fragten, ob es schon einen Appell gegeben habe (с. 127).*

ДРУЖБАН, друг, мол. – 1) **Kumpel m -s, -/s**. ♦ 1) ...ніби товариш Горбі чогось занедужав, причому настільки серйозно, що його від усього на світі відстрочено, і вся влада перейшла до групи його найвірніших дружбанів (ЮАТ, с. 328). – ...Genosse Gorbi sei irgendwie erkrankt, und zwar so ernstlich, dass er von der Welt isoliert worden und die Macht auf eine Gruppe seiner treusten Kumpel übergegangen sei (с. 269).

ЗАБАШЛЯТИ, -аю, аєш, док. 1. (кому); мол. Заплатити комусь за щось // на що. Дати грошей за щось. 2. крим. Заробити багато грошей. (СтЖ); **ЗАБАШЛЯТИ БАБКИ** – 1) **zur Kasse bitten* bat, gebeten**. ♦ *Ми ще змусимо їх... гм-м... як то кажуть у народі, забашляти нам і вам бабки (ЛДК, с. 55). – Wir werden sie schon... hmmm... wie der Volksmund sagt, zur Kasse bitten (с. 69); 2) abdrücken. ♦ ...будете нам всім башляти бабки... (ЛДК, с. 56). – ...ihr werdet ganz schön abdrücken... (с. 70).*

ЗАБЕМБАНІЙ, -а, -е. Обридлий; неприємний, образливий, мол. (СтЖ). – 1) **in ein verzerrtes Licht gerückt**. ♦ *Але вдома, в твоїй бідній забембаній країні-країні урядовців в обвислих штанах... (ОЗПДУС, с. 43). – Doch zu Hause, in deinem armen, in ein verzerrtes Licht gerückten Land, einem Land von Beamten in hängenden Hosen... (с. 40)-*

ЗАБЕМБАТИ, -аю, –аєш, док., (кого), мол. Набриднути комусь, втомити когось. (СтЖ). – 1) **konfusionieren -te, -t**. ♦ *Юначе, – сказала вона, – ви мене забембали... (ЮВТ, с. 151). – „Jungen Mann“, sagte sie „Sie haben mich konfusioniert...“ (с. 196); 2) ankotzen -te, -t. ♦ Я швидко вимкнув будильника й відчув, як мене вже забембала ця робота (ЛДН, с. 143). – Ich stellte den Wecker ab und verspürte, wie sehr mich die Arbeit bereits ankotzte (с. 167).*

ЗВАЛИТИ, -лю, -лиш., док. 1 (звідки); крим., тюр. Здійснити втечу з колонії (СтЖ).

– 1) **sich davon machen -te, -t.** ♦ Вони подумують, що ми вже звалили, і вилізуть (ЛДПЯ, с. 41). – *Sie denken, dass wir uns schon davongemacht haben, und kommen raus* (с. 46); 2) **abdampfen -te, -t.** ♦ Баба звалила до однієї зі своїх підстаркуватих подружок (ЛДК, с. 21). – *Oma war zu einer ihrer alternden alten Freundinnen abgedampft* (с. 29); 3) **sich verpissen -te, -t.** ♦ ...звалити на сонячні острови посеред океану... (СЖА, с. 120). – *... sich auf eine Urlaubsinsel verpissen...* (с. 121); 4) **abhauen -te, -t.** ♦ І добре, що сивий звалив, а то б вони своїми руками підвісили його до кошика (СЖВ, с. 409). – *Ein Glück, dass der Graue abgehauen war, sonst hätten sie ihn eigenhändig an der Schaufel aufgehängt* (с. 365); 5) **auf und davon sein* war, gewesen.** ♦ Він мені не пояснював. Просто взяв і увалив (СЖВ, с. 6). – *Er hat niemandem was erzählt, ist einfach auf und davon* (с. 11); 6) **eine Biege machen -te, -t.** ♦ Віка сказала, вона звалила з країни, назавжди (СЖГДМ, с. 41). – *Vika sagte, die habe eine Biege gemacht aus dem Land, für immer* (с. 37); 8) **ab sein* war, gewesen.** ♦ А тепер вона взяла і звалила в Туреччину (СЖГДМ, с. 66). – *Und jetzt ist sie ab in die Türkei* (с. 56).

ЙОХАНІЙ, євф. – 1) **verdammt.** ♦ ...і врешті вирішив, що йоханий ключ мусить бути не інакше як в унітазі... (ЮАДО, с. 87). – *...und kam zu dem Ergebnis, dass sich der verdammte Schlüssel nur im Klo befinden kann...* (с. 98); 2) **йоханий бабай – verflucht.** ♦ А життя триває, йоханий бабай, і ніхто йому нічого не зробить, навіть оці мудодзвони... (ЮАМ, с. 144). – *Aber das Leben geht weiter, verflucht, und niemand kann ihm etwas anhaben, nicht einmal die Klugscheißer da...* (с. 205).

КАЙФУВАТИ, -ую, -уєш, недок. 1. мол., схвальн. Отримувати насолоду, радість, задоволення від чогось. 2. що Сприймати із задоволенням, насолодою. 3. нарк. Відчувати стан наркотичної ейфорії. (СтЖ). – 1) **berauschen -te, -t.** ♦ Кайфувала, як наркоман, од її прискореного жагучого віддиху... (ОЗПДУС, с. 47). – *... und fühltest dich berauscht von ihrem beschleunigten, heißen Atem...* (с. 43); 2) **geil sein.** ♦ ...я кайфую від самого тільки називання, тому я хочу просто називати... (ЮАП с. 34). – *...die Namen für sich sind schon geil, daher will ich nur nennen...* (с. 36); 4) **sich's geben* -a, -e.** ♦ Двоє тримають за руки, двоє за ноги, а один кайфує (ЛДН, с. 33). – *Zwei halten sie an den Armen, zwei an den Beinen, und einer gibt sich's* (с. 36); 5) **geil finden* -a, -u.** ♦ ...сказав, що кайфує від електронної музики... (ЛДК, с. 17). – *...sagte, dass er elektronische Musik geil fände...* (с. 24); 6) **super finden * -a, -u.** ♦ ...він просто кайфував від малої... (ЛДК, с. 77). – *...er fand die Kleine super...* (с. 98).

КЛЬОВИЙ, -а, -е. Цікавий, гарний (СлКондратюк). – 1) **toll.** ♦ ...який то він, хай йому абищо, кльовий (ОЗПДУС, с. 53). – *...wie toll er doch war* (с. 49); 2) **cool.** ♦ ...це справжня кльова музика (СЖА, с. 169). – *...ist wirklich coole Mucke* (с. 169); 3) **echt anders.** ♦ А така, здавалось, кльова дівчина була... (ЛДК, с. 29). – *Und er hatte gedacht, sie sei echt anders...* (с. 38); 4) **interessant.** ♦ Вона спитала, чи Банзайчик не хоче, щоб вона показала йому одне кльове місце (ЛДК, с. 44). – *Jetzt fragte sie, ob Banzaitshyk nicht vielleicht einen interessanten Ort kennenlernen wolle* (с. 56); 5) **geil.** ♦ ...це була кльова ідея... (СЖГДМ с. 21). – *...es war eine geile Idee...* (с. 21); 6) **кльовий пацан – toller Hecht.** ♦ Похвали мене, Лялюсь, дай знати, що ти з мене горда, – з того, який я кльовий пацан... (ОЗМ, с. 362). – *Lob mich, Lalusja, zeig, dass du stolz auf mich bist, was für'n toller Hecht ich bin...* (с. 318).

КЛЬОВО КЛЬОВО, присл. Добре (СлКондратюк). – 1) **einwandfrei.** ♦ ...я все це добре пам'ятаю, ранній петінг, слабо розведений спирт, крадений дубас, заточені викрутки, заригані підручники – ми кльово входили в життя... (СЖБМ, с. 118). – *...ich*

erinnere mich noch gut, frühes Petting, hochprozentiger Alk, geklautes Gras, schmutzige Lehrbücher – unser Start ins Leben war einwandfrei... (с. 115); 2) **geil**. ♦ Сирник це класно, це просто кайфово (ЮАДО, с. 102). – *Topfenstrudel ist geil* (с. 114).

КОБИТА, -и, ж. Жінка (СлКондратюк). – 1) **Alte f**. ♦ Схаменися, кобіто... (ОЗПДУС с. 31). – *Komm zu dir, Alte...* (с. 34); 2) **Frau f =, -en**. ♦ Можете уявити, яка то розкіш для кобіти! (ЮВТ, с. 284). – *Könnt ihr euch vorstellen, was das für eine Frau für ein Vergnügen ist?* (с. 370); 3) **Frauchen n -s, =**. ♦ а пан Торба, що мав фризієрню, висловив своє глибоке здивування тим, що його покійна дружина, ще не стара кобіта... (ЮВТ, с. 109). – *Pan Torba, der ein Friseurgeschäft besaß, äußerte sein Erstaunen darüber, dass seine entschlafene Gemahlin, ein noch junges Frauchen...* (с. 142); 4) **Frauenzimmer**. ♦ ...а американські советознавці здалеки все ніяк не догупаються, чого в цьому поколінні стільки нестатурно-гладких кобіт (ОЗПДУС с. 132). – *...zermarterten sich die amerikanischen Sowjetologen aus der Ferne das Hirn, warum es in dieser Generation so viele unförmig dicke Frauenzimmer gab* (с. 160). 5) **Lady f =, -s**. ♦ ...дві дорослі, в повному цвіту кобіти вмілого хову, бутіківського прикиду й імпортованої з середземноморських курортів засмаги... (ОЗМ, с. 75). – *...zwei attraktive Ladies in den besten Jahren mit hervorragender Erziehung, die ihre Bräune wie auch ihre französischen und italienischen Klamotten vom Mittelmeerurlaub mitgebracht haben* (с. 62, 63); 6) **Mädchen n -s, =**. ♦ Переснав з випадковою кобітою, та «залетіла», на аборт або не вистачало грошей, або та мандрюха просто не хотіла (ЛДПЯ, с. 10). – *Er hatte mit einem Mädchen geschlafen, sie hat es „erwischt“, und für eine Abtreibung war kein Geld da, oder die Zicke wollte einfach nicht* (с. 15); 7) **meine Liebe f =, -**. ♦ Оттака ловись, кобіто, – закохалася (ОЗПДУС, с. 35). – *Da hatten wir die Bescherung, meine Liebe: du hattest dich verliebt* (с. 33); 8) **Mieze f =, -n**. ♦ Одна кубіта готова порвати іншу (ТГО с. 274). – *Die eine Mietze ist bereit, die andere in der Luft zu zerfetzen* (с. 264); 9) **Weib n -(e)s, -er**. ♦ А тут на тобі маєш: таку фантастичну кобіту зустріла – пані Нелю Лісунку, вчительку укрмови (ЛДК, с. 156). – *So ein tolles Weib – Pani Nelja Lisunka* (с. 192); 10) **weibliche Gesellschaft f =, -en**. ♦ Краще б ти з якоюсь кобітою поїхав... (ОЗМ, с. 243). – *Du wärest besser in weiblicher Gesellschaft gefahren...* (с. 209); 11) **Weisbild n -(e)s, -er**. ♦ ...товста кобіта з товстими руками і ногами, великими цицьками і таким голосом, що коли Господу знадобиться трубний глас Судного дня... (ЮВТ, с. 59). – *...ein Weisbild mit feisten Armen und Beinen, riesigen Brüsten und der passenden Stimme dazu. Wenn der Herrgott am Tag des Jüngsten Gerichts eine Posaunenstimme brauchte...* (с. 76).

КРИШУВАТИ, -ую, -єш, недок (крим. забезпечувати «дах», тобто прикриття чиеїс діяльності, нелегально протегувати, захищати за винагороду).. (ВІК). від **КРИША**, -і, ж. 1. мол., жрм; жарт. Го-лова, **МІЗКИ, ЗДОРОВИЙ ГЛУЗД**; 2. крим. Зв'язки у владних та правоохоронних структурах (СтЖ). – 1) **unter Kontrolle bringen* -a, -a**. ♦ Потім поступово почав кришувати базари і на кінець 1990-х узяв під абсолютний контроль місцевий горілчаний бізнес (ТМБВЧ, с. 158). – *Später brachte er allmählich die Märkte unter seine Kontrolle und bereits Ende der Neunziger war das gesamte Wodka-Business der Stadt in seiner Hand* (с. 179); 2) **eine schützende Hand über etw. halten**. ♦ Клуб, за чутками, кришує губернатор (СЖГДМ, с. 10). – *der Gouverneur selbst halte seine schützende Hand über den Klub* (с. 12); 3) **j-n decken**. ♦ Так вас, що, в натурі губернатор кришує? (СЖГДМ, с. 40). – *Euch deckt also wirklich der Gouverneur?* (с. 35).

КРУТО, (перен. Рішуче, різко). (ТС Єфремової). КРУТО. 1. присл.; мол.; схвальн. Найвищою мірою, дуже сильно. присл.; мол., жрм; несхвальн. Зухвало, нахабно (про

поведінку); 3. присл. мол.; схвальн. Дуже добре. (СтЖ). – 1) **cool**. ♦ *Та-а, круто (ЛДПЯ, с. 20). – Ja-a, echt cool (с. 26); 2) alles paletti. ♦ Я не пошкодую, все круто, правда, я не шкодуватиму! (ЛДК, с. 205). – Ich werde es nicht bereuen, alles paletti, echt, ich bereue es nicht! (с. 247);*

КУМПЕЛЬ, -пля, ч. Від польськ. розм.– приятель (СтЖ); **КУМПЕЛЬ**, товариш (Словн. Гал. Діалекту); 1) Kumpel m -s, і розм. -s. ♦ *Нейроглія мого кумпеля прогрілася, мабуть, до кипіння... (ЛДПЯ, с. 17). – Die Gliazellen meines Kumpels erhitzten sich, offen bat bis zum Siedepunkt (с. 23); 2) Tawarisch. ♦ ...ану ж дорогою стріну якогось його кумпеля... – ...falls uns unterwegs einer seiner Tawarischis begegnete (с. 352); 3) Freund m -(e)s, -e. ♦ *Лісун запитально подивився на кумпеля (ЛДК, с. 116). – Lisun blickte seinen Freund erstaunt an (с.145).**

ЛАБАТИ, -ю, -єш 1 (док. злабати) грати музику; 2. Працювати (Сл. Пиркало). **ЛАБАТИ**, -аю, -аєш, недок. 1. муз., крим. Грати на музичному інструменті; виконувати музичний твір; 2. що. Грати музику на якомусь заході (весілля, шоу, похорон та ін.) 3. мол. Працювати (про техніку, робо- та якої супроводжується шумовим ефектом) (СтЖ). – 1) **dudeln -te, -t.** ♦ *І чувак ніде не міг си найти роботи, тільки того й мав, що лабав по весіллях і грав у переходах (ЛДПЯ, с. 63). – Und der Tschuwak konnte nirgends Arbeit finden, nur auf Hochzeiten dudeln und auf Wanderungen spielen (с. 68); 2) spielen -te, -t. ♦ ...я написав «ВОРС» і лабаю «Коноплю» (ЛДК, с. 68). – ich habe „WORS“ geschrieben und spiele den „Hanfsong“ (с. 87).*

ЛАХУДРА, -и, ж.; жрм; зневажл. Жінка легкої поведінки (СтЖ). – **Schlampe f =, -n.** ♦ *Ну добре, там були ще ці дві лахудри з райцентру, заспокоювала вона свої не в міру стрімкі висновки (ЮАДО, с. 191). – Ach, ja, die zwei Schlampen aus der Kreisstadt, beschwichtigte sie ihre voreiligen Schlussforderungen (с. 214).*

ЛОХ, -а, ч. 1. крим.; зневажл. Жертва злочину; потенційна жертва злочину. Людина, яку легко обдурити, жертва шахрайст-ва. 2. мол., крим.; зневажл. або лайл. Тюх-тій, роззява; некмітлива людина. 3. мол. Некультурна, обмежена, позбав-лена смаку людина мол. Провінціал. Від польськ. ар. loch, wloch- селянин; наївна, довірлива людина; жертва злочину (СтЖ). – 1) **Dumpfbacke f =, -n.** ♦ *...він лох, він би купив (СЖДМ с. 46). – ...die Dumpfbacke würde es nehmen (с. 57); 2) Blödarsch m -es, ..ärsche. ♦ Як лоха, – додав Владік (СЖВ, с. 427). – Wie einen Blödarsch, – fügte Wladik hinzu (с. 381); 3) verarschen -te, -t. ♦ *Ти мене за лоха маєш? (ТМБВЧ, с. 74). – Verarschst du mich? (с. 86); 4) bescheuert sein. ♦ Ви, що лохи? – хоробриться Какао, відчуває все-таки, мудак, що він на своїй території. (СЖДМ с. 146). – Seid ihr eigentlich bescheuert? – Kakalo wird mutiger, der Arsch spürt seinen Heimvorteil (с. 163); 5) Dummbbeutel m -s, =. ♦ Вони розводили нас, як лохів – так це називається нині (ЮАТ, с. 167). – Sie hetzten uns Dummbbeutel gegeneinander auf, so heißt das heute (с. 137); 6) Holzkopf m -(e)s, Köpfe. ♦ «Астрологія для лохів» (ЛДК, с. 28). – „Astrologie für Holzköpfe“ (с. 37); 7) Hohlkopf m -(e)s, Köpfe. ♦ ...вони ніколи нікому не дадуть зробити на собі політику, вони не жлоби, але й не лохи, щоб їх ошукували... (ТГО с. 166). – ...sie würden es nie erlauben, dass man mit ihnen Politik machte, sie waren keine Snobs, aber auch Hohlköpfe, die man über Ohr hauen konnte... (с. 158); 8) Weichei n -(e)s, -er. ♦ *Справжній пацан повинен уміти у будь-яку хвилину абаснувати (обігрунтувати) те, що він пацан, а не лох (ЛДК, с. 50). – Der echte Pazan muß in jedem Augenblick abasnitzen (erklären) können, dass er ein Pazan und kein Weichei ist***

(с. 64); 9) **Trottelt m -s, =**. ♦ ...зрештою, інтерес її все одно завжди буде на стороні того, хто розчавив, а ніяк не розчавленого, оскільки розчавлений, <...> то лузер, невдаха і лох... (ОЗМ, с. 261). – *Sie wird immer auf der Seite derjenigen sein, die über Leichen gehen, niemals auf Seite der Opfer, denn die Opfer <...> sind Loser, Versager, Trottelt...* (с. 226); 10) **Dummie**. ♦ «Астрологія для лохів», «Пограбування в готелі «Жорж», «Вигране», «Будьмо уважні», Життя як смерть» (ЮАП, с. 3). – “*Astrologie für Dummies*”, “*Raub im Hotel George*”, “*Fakt ‘n’ Fake*”, “*Erhebet die Herzen*”, “*Das Leben als Tod*” (с. 13).

МЕНТ, -а, ч. 1. крим., тюр., мол. Міліціонер; будь-який працівник правоохоронних органів. 2. Дружинник. 3. Тюр. Контролер колонії. (СтЖ). – 1) **Bulle m -n, -n**. ♦ Але наш сусід, старий мент Юрович, показав, як це робиться правильно (ЛДН, с. 224). – *Aber unser Nachbar Jurowytsch, der alte Bulle, zeigte mir, wie es geht* (с. 262); 2) **Milizionär m -s, -e**. ♦ Він піднявся трохи вище над її дахом і тепер зміг охопити її всю, включно з двома вартовими ментами... (ЮАДО, с. 246). – *Er stieg ein wenig höher und konnte jetzt alles gut überblicken, auch die zweidiensthabenden Milizionäre...* (с. 274).

МУДАК, -а, ч. 1. крим.; вульт., зневажл. Наївна людина. 2. крим., мол., жрм; вульт., зневажл., лайл. Дурна, нікчемна, шкідлива люди-на (СтЖ); **МУДАК**, ч. 1. згруб.-просторозм. Наївна, некмітлива людина. 2. згруб.-просторозм., лайл. Дурна, тупого-лова, нікчемна, шкідлива людина (СтБТ). – 1) **Saftsack m -(e)s, ..säcke**. ♦ Мудак! – відповів він на це, похрипуючи легенями. – Мудак і ффраєр! (ЮАМ, с. 89). – “*Saftsack!*” *antwortet er mit rasselnden Lungen. “Saftsack und Schlappschwanz!”* (с. 129); 2) **Blödmann m -(e)s, ..männer**. ♦ Припускаю, що я видався їм мудаком-чехом, котрий все одно не в’їде у їхні розмови... (ЮАТ, с. 361). – *Wahrscheinlich war ich für sie ein tschechischer Blödmann, der sowieso nichts von dem rafft, was sie erzählen* (с. 296); 3) **Dumpfbacke m -s, =**. ♦ Нікому з вас, мудаків, не відомий геній (ЮАТ, с. 106). – *Ein euch Dumpfbacken völlig unbekanntes Genie* (с. 88); 4) **Depp m -s, -en**. ♦ Перстень і справді був занадто гарний як для такого мудака (ЮАП, с. 304). – *Der Ring war viel zu schön für einen Deppen wie mich* (с. 315); 5) **Idiot m -en, -en**. ♦ Мої старі кеди свідчили лише про те, що я мудак... (СЖА, с. 211). – *Meine alten Turnschuhe beweisen höchstens, dass ich ein Idiot war...* (с. 210); 6) **Vollidiot m**. ♦ Знаю, сказала вона, мудак рідкісний (СЖА, с. 181). – *Ja, sagte sie, ein Vollidiot* (с. 180); 7) **Typ m -s, -e i -en**. ♦ ...з одним мудаком, який мене дістає (ОЗПДУС, с. 25). – *... mit einem Typen, der mir irrsinnig auf die Eier ging* (с. 28); 9) **Weichei n**. ♦ Все одно він був в їхніх очах жмотом і мудаком (СЖВ, с. 399). – *In ihren Augen war und blieb er ein Wichser und Weichei* (с. 357); 10) **Arsch m -es, Ärsche**. ♦ Ви, що лохи? – хоробриться Какао, відчуває все-таки, мудак, що він на своїй території. – Ладно ці придурки, але ж ти, Жадан, мав би знати, ви ж, здається, разом навчаєтесь (СЖДМ с. 146). – *Seid ihr eigentlich bescheuert? – Kakao wird mutiger, der Arsch spürt seinen Heimvorteil. – Dieser Blöder hier – okay, aber du, Zhadan, hättest es doch wissen müssen, ihr studiert doch zusammen* (с. 163); 11) **Arsch m -es, Ärsche**. ♦ І хто ж ці мудаки, які її слухають? (СЖБМ, с. 16). – *Und was sind das alles für Ärsche, die ihr da zuhören?* (с. 22); 12) **Arschloch n -(e)s, ..löcher**. ♦ Єслі опять етот мудак появилса... (ЮАМ, с. 36). – *Wenn dieses Arschloch wieder auftaucht...* (с. 52);

ОБКОВБАШЕНИЙ, Під дією наркотиків або алкоголю (СлКондратюк). – 1) **bekifft**. ♦ ...я подумав – о, якщо він не хоче тягати за собою цілий вечір обковбашеного індуса, може, він не такий безнадійний... (СЖБМ, с. 39). – *...ich dachte mir, gut, wenn er diesen bekiffen in der nicht den ganzen Abend mitschleppen will, ist er vielleicht doch nicht so*

beknackt... (с. 43); 2) **zugedröhnt** ♦ ...це ніби така всесвітня солідарність всіх обковбашених придурків... (СЖДМ, с. 29). – ...sie verstehen den Alten auf ihre Art, internationale Solidarität der Zugedröhnten ... (с. 37).

ОБЛАЖАТИСЯ від **ОСОРОМИТИСЬ**, не здійснити бажане (СлКондратюк). – 1) **abkacken**. ♦ Все нормально, ми сьогодні вкiнець облажались... (СЖБМ, с. 126). – Was soll's, wir hatten heute voll abgekackt... (с. 123); 2) **verscheißen*** **-i, -i**. ♦ ...хто з нас, зрештою, може сказати, що жодного разу не облажався, доля хитро й навчено розставляє свої пастки... (СЖБМ, с. 53). – ...wer kann schon sagen, er hätte noch nie was verschissen, raffiniert stellt das Schicksal seine Fallen... (с. 55); 3) **in der Scheiße stecken -te, -t**. ♦ ...проте дає зрозуміти, що не ти один облажався (СЖГДМ, с. 76). – ... dass du nicht der einzige bist, der in der Scheiße steckt (с. 65); 4) **danebenhauen -te, -t**. ♦ ...що з це ми так облажались, перед Іллічем-то? (СЖА, с. 74). – ...wie konnten wir so danebenhauen, und das vor Lenin? (с. 76).

ОБЛАМУВАТИ, 1. Присоромлювати, висміювати, виводити на чисту воду 2. Тиснути на психіку, морально ламати людину (СлКондратюк). – 1) **genug von etw. haben**. ♦ Потім я обламався і викинув їх (СЖА, с. 89). – Dann hatte ich genug davon und schmiss sie weg.(с. 91); 2) **hinfallen*** **-i, -a**. ♦ В якийсь момент я обламався і непомітно відкрив трубку протигазу від фільтру (СЖА, с. 106). – Irgendwann fiel ich hin und schraubte unbemerkt den Filter vom Schlauch ab (с. 107); 3) **keinen Bock mehr haben**. ♦ ...меломани, так би мовити, обламались... (СЖБМ, с. 17). – ...die Musikfreaks sozusagen, hätten auch keinen Bock mehr... (с. 23); 4) **sich sturstellen -te, -t**. ♦ ...проте коли йому видавалось, що я втрачаю совість, просто обламував і все... (СЖА, с. 76). – ...aber wenn er den Eindruck hatte, dass ich zu weit ging, stellte er sich stur, da war es aus... (с. 78).

ПАЦАН, -а, ч. 1. Хлопець. 2. Хлопець, що відповідає вимогам, до нього поставленим: дотримується свого слова, може боронити свою честь та честь друзів, товариський тощо. 3. Друг. 4. Недоук, йолоп. 5. злоч. Ті, що належать до злочинного світу (СлКондратюк); **ПАЦАН**, -а, ч. 1. крим. Молодий злодій-учень досвідченого злодія. 2. крим. Людина, яку поважають у злочинному СВІТІ. мол. Поважна авторитетна людина в молодіжному угрупованні (СтЖ). 1) **Kerl m -(e)s, =**. ♦ До нашого знайомства я вважав себе пристойним пацаном... (ЛДН, с. 112). – Bevor wir uns kennenlernten, hielt ich mich für einen ansehnlichen Kerl... (с. 129); 2) **Typ m -s, -en**. ♦ Навевне, я наймолодший пацан, котрому тут дають дівки (ЛДН, с. 217). – Möglich, dass ich hier der jüngste Typ bin, der an Mädels rankommt (с. 255); 3) **Kumpel m -s, -**. ♦ ...мені розповідали пацани... (СЖБМ, с.308). – ...meine Kumpel haben es mir erzählt...(с. 223); 4) **Pazan m**. ♦ Федя був пацаном до останнього вузла у вусі й споконвіків жив “на панятіям” (ЛДПЯ, с. 9). Fedja war ein Pazan bis in die Haarspitzen und lebte seit ewigen Zeiten nach den Panjatja, den Regeln der Verbrecherwelt (с. 14); 5) **Hosenscheißer m -s, =**. ♦ Вже, ку..ва, сорок, як швидко час летить, щойно був, бл..дь, пацаном... (ЛДН, с. 218). – Schon vierzig, verdammt, wie die Zeit verfliagt, gerade war ich noch ein Hosenscheißer... (с. 255); 6) **Brut f**. ♦ Ти поміж ними шмаркач, синуля, бахур, пацан (ЮАМ, с. 32). – Du bist überhaupt der Rotzlöffel, Söhnchen, Knabe, Brut (с. 46); 7) **Junge, -n,-n(-s) pl**. ♦ Але у всіх нас – пацанів зі спального – обмирало серце, коли ми бачили її (СЖВ, с. 152). – Und uns, den Jungs aus der Schlafstadt, stockte bei ihrem Anblick der Atem (с. 140); 9) **Macker m. -s, -**. ♦ Вони не переставали танцювати свого “білого мотылька у открытого огонька”, але всі в одно раз глянули на нього – і пацани, і дівчонкі... (ЮАДО, с. 212). – Sie tanzten weiter “mit dir in den siebten Himmel

hinein", schauten aber alle zu ihm hin – die Macker und die Bräute... (с. 237); 10) **Leute pl.** ♦ Пацани, да ладно вам, – занервував тракторист (СЖВ, с. 409). – *Lasst doch gut sein, Leute, – der Traktorist wurde nervös* (с. 365); 11) **Partner m -s, -.** ♦ А мої пацани гребли з того щотижневого звалища все без розбору... (ОЗМ, с. 363). – *Und meine Partner haben wie Elstern auf der allwöchentlichen Halde abgeräumt...* (с. 318); 27) 12) **Bursche m -n, -n.** ♦ Ці пацани, – показав Ю. на войовничу групу підлітків... (ТІЗМЗКО с. 105). – *Diese Burschen – J. zeigte auf eine kampflustige Gruppe.*

ПАЦИК, -а, ч. мол. 1. Дитина. 2. Хлопець, молодий чоловік (СтЖ). – **Junge m -en, -en (-s).** ♦ Прийде керівника, а нас нема, вкидуєтесь, пацики? Ухми, – сказали пацики (ЛДН, с. 16). – *Unsere Klassenlehrerin kommt rein, und wir sind nicht da, kapiert, Jungs? Wow, sagten sie, dann mal los!* (с. 17); 2) **einer.** ♦ А тьола що? – спитав пацук із Б-класу, котрий циганкуватіший (ЛДН, с. 32). – „*Und das Flittchen?*“ *fragte einer aus der B-Klasse, ein Zigeunertyp* (с. 35);

ПЕНДЗЛЮВАТИ, -люю, -люєш, недок.; мол., жрм; зах. Іти. (СтЖ). – 1) **abhauen -te, -t.** ♦ ...то могли і вони пендзлювати на схід, але не, лишилися, бо шкода було покидати такі люксові помешкання з меблями і начинням (ЮВТ, с. 60). – *...hätt'n doch auch die nach Osten abhau'n können, aber nein, die mussten uns bleiben, weil, hab'n die sich bestimmt gesagt, wär doch blöd, solch komfortable Wohnungen mit Möbeln und allem Drum und Dran aufzugeben* (с. 77); 2) **sich auf und davon machen -te, -t.** ♦ ...тому першим моїм поривом було схопити матусю за руку і з криком "Рятуймося!" пендзлювати якнайдалі звідси... (ЮВТ, с. 125). – *Mein erster Impuls war deshalb, Mama an der Hand zu packen und sich mit dem Ruf "Rette sich, wer kann!" auf und davon zu machen...* (с. 163); 3) **schwirren -te, -t.** ♦ Вдома завалюєшся спати, прокидаєшся пополудні, чистиш зуби, відносиш передачу в пологовий і знову пензлюєш на роботу (ЮОАТ, с. 226). – *...schmeißt dich ins Bett und wachst gegen Mittag auf, putzt dir die Zähne, bringst deiner Frau die Tagesration in die Klinik und schwirrst wieder ab zur Arbeit* (с. 186); 5) **gehen* -i, -a.** ♦ ...от він, от він, бля, пензлює, а хату йому бомбанули! (ЮАДХС, с. 254). – *...da geht er, der Arschfi...ker, aber die Bude haben wir ihm ausgeräumt!* (с. 154); 6) **abhauen -te, -t.** ♦ Жбурляємо його і пензлюємо додому, не? (ЛДПЯ с.179). – *Schmeißen wir ihn rein und hauen ab* (с. 184); 7) **traben -te, -t.** ♦ А потім була ще така сцена на вокзалі (бо всі ми якогось хріна попензлювали за тими танками на вокзал, ніби щури за щуроловом (ЮОАТ, с. 22). – *Danach noch eine Szene am Bahnhof (denn blöderweise waren wir alle hinter den Panzern her zum Bahnhof getrabt, wie die Ratten hintern Rattenfänger her)* (с. 22); 8) **zu Fuß kommen* -a, -o.** ♦ ...це ж дехто мусив о шостій виходити з дому і пішки пензлювати до Оперу... (ЮОАТ, с. 324). – *...manche von euch sind doch schon um sechs Uhr aus dem Haus gegangen, um zu Fuß hierher zur Oper zu kommen...* (с. 266); 9) **schwanken -te, -t.** ♦ Так от, під кінець третього дня Валера вибрався з кімнати і кудись попензлював, усього на півгодини, не довше (ЮОАТ, с. 315). – *Gegen Ende des dritten Tages verließ Walera das Zimmer und schwankte irgendwohin, nur für eine halbe Stunde, nicht länger* (с. 259).

ПОСИЛАТИ, -шлю, -шлеш, док. Висловити своє незадоволення різкою відповіддю (СлКондратюк); **посилати когось**, -аю, аєш, дедок., Сваритись з кимось, різко заявляти про небажання мати будь-які стосунки далі (СлКондратюк); **посилати на...**, дуже різкий вияв небажання спілкуватися (СлКондратюк). – 1) **beleidigen -te, -t.** ♦ Виявляється, Малаям, у силу своєї розкомплектованості, послав одну дівачку (ЛДК, с. 47). – *Wie sich herausstellte, hatte Malajam – unbekümmert wie er war – eine Tussie beleidigt* (с. 61); 2) **blöd**

anmachen. ♦ А чьо він маю дівчонку насиляєт? (ЛДК, с. 56). – *Wieso macht der mein Mädels blöd an?* (с. 71); 3) **zum Teufel schicken.** ♦ Батькові ідея не сподобалась, і він його послав (ЮАТ, с. 140). – *Weil meinem Vater die Idee nicht gefiel, schickte er ihn zum Teufel* (с. 116); 4) **schicken -te, -t.** ♦ Гриша запропонував послати Жоріка, Сава погодився, але не в Буданеїм (СЖГДМ, с. 107). – *Grischa schlug vor, Zhorisck zu schicken, Sawa war einverstanden, – aber höchstens zum Teufel* (с. 92); 5) **ausbuhen -te, -t.** ♦ Хтось лише заїкнувся на тему дівчаток, але був одностайно посланий – які ще дівчатка на тверезу голову? (ЮАТ, с. 95). – *Zwar erwähnte einer beiläufig die Mädels, wurde aber einmütig ausgebuht – was für Mädels denn mit nüchternem Kopf?* (с. 79); 6) **pfeifen auf etw.* -i, -i.** ♦ На той час я вже знав, що спробую вступати до поліграфічного на так звану журналістику, тому я просто послав усі ці хімії, фізики й геометрії (ЮАТ, с. 71). – *Damals wußte ich schon, daß ich sogenannte Journalistik am Polygraphischen Institut studieren wollte, also pfiff ich auf Chemie, Physik und Geometrie* (с. 61); 8) **die Nase voll haben*.** ♦ ...їхня єдина донька підросла і послала їх обох... (СЖДМ с. 125). – *...die einzige Tochter wurde älter und hatte von beiden die Nase voll...* (с. 141).

ТЬОТКА, ж., дівчина, жінка, мол.. – 1) **Tusse f =, -n.** ♦ Так. Їздила, – каже тьотка, – товар возила, нічого майже не продала (СЖДМ с. 211). – *Ja. Bin mit der Ware hingefahren, – sagt die Tusse, – hab aber kaum was verkauf* (с. 233); 2) **Tussi f =, -.** ♦ ...але так чи так, на концерті арабської музики самих арабів було небагато, переважно якісь тьотки в джинсах, якісь чуваки з пивом... (СЖБМ, с. 32). – *...auf dem Konzert mit arabischer Musik waren aber kaum Araber, zwei, drei vielleicht, mehr nicht, stattdessen Tussis in Jeans, Typen mit Bier...* (с. 37); 3) **Oma f =, -s.** ♦ Шо, мальчики, уже? щиро здивувались тьотки в гардеробі (СЖА, с. 144). – *Na, Jungs, schon vorbei? riefen die Garderobenomnis voller Verwunderung* (с. 144).

ФРАЄР, -а, ч. 1. злоч. Той, що прагне долучитись до злочинного світу, поводить себе як злодій, але злочинними колами зневажений; молодий, недосвідчений злодій. 2. Хвалько, висуванець, самозакохана, самовпевнена людина. 3. знев. Стильно, претензійно вдягнута людина, що прагне цим похизуватися (СлКондратюк); **ФРАЄР**, -а, ч., розм., зневажл. Про франтувату, пусту, нікчемну людину (СУМ). – 1) **Schlappschwanz m -es, ..schwänze.** ♦ Мудак! – відповів він на це, похрипуючи легеньми. – Мудак і ффраєр! (ЮАМ, с. 89). – *“Saftsack!” antwortet er mit rasselnden Lungen. “Saftsack und Schlappschwanz!”* (с. 129); 2) **Halunke m -n, -n.** ♦ ...чи то батяр, чи шляхтич – лиш би не ффраєр, і яку ми, дякуючи освободітелям, Юрцю, не застали, тим паче, роботи в хаті задужо нема (ЛДПЯ, с. 51). – *...und die die gesamte galizische Vorkriegsjugend besaß, Proletarier wie Befreier – nur Halunken nicht, die uns dank der Befreier – der oswoboditjeli – durch die Lappen ging, Jurko, außerdem ist zu Hause nicht allzuviel zu tun* (с. 56); 3) **Partner m -s, =.** ♦ Зараз розвернуся до них і скажу: “Вибач, ффраєр... “Ні, не “ффраєр”... “Друг”!.. точно друг! (ЛДН, с. 37). – *Gleich drehe ich mich zu ihnen und sage: „Entschuldige, Partner“ Nein, nicht „Partner“ ... „Kumpel“ Genau, Kumpel* (с. 41); 4) **Gernegroß m -, -e.** ♦ ...кожен камінчик завчено ним не то підшивами, а мовби назавше всіма м'язами й сухожиллями ще в попередньому, давно нечинному житті – дитвака, гімназиста, шаланута і “ффраєра в пунках”... (ОЗМ, с. 141). – *...aber seine Stadt, in der er jeden Stock und Stein nicht in dicken Stiefeln, sondern barfuß abgelaufen war; in seinem früheren, lang vergangenen Leben, als Lausbub, Gymnasiast, Halbstarker, “Gernegroß in Pumphosen“* (с. 116); 5) **провінційний ффраєр – Provinzfreier m -s, -.** ♦ Піжон дешевий, подумала ти, прикусивши посмішку, провінційний ффраєр, ч як нарцисично задбаний – біленький

комірчик з-під светра, доглянуті нігті... (ОЗПДУС с. 15). – *Du billiger geschniegelter Laffe, dachtest du bei dir und musstest die ein Grinsen verbeißen, Provinzfreier, sieh an, sieh an, wie narzisstisch wir uns doch geben: weißer Hemdkragen unter einem Pullover, gepflegte Nägel...* (с. 14).

ЧАЙНИК¹, -а, ч. Голова (СлКондратюк). **ЧАЙНИК²**, -а, ч. 1. Недосвідчена в будь-якій сфері людина, по чатківцець. 2. комп. Недосвідчений або невмілий користувач ПК. 3. студ. Першокурсник (СлКондратюк). – 1) **Dummy m -s, -s.** ♦ “Цикл Кребса для “чайників” (ЛДК, с. 10). – „*Krebs-Zyklus für Dummies*“ (с. 14); 2) **Anfänger m -s, -.** ♦ ...він поводився, ніби цілковитий чайник (с. 349). – ...*er benahm sich wie ein blutiger Anfänger* (с. 286).

ЧУВАК, -а, -и.; крим., мол. Молодий чоловік; юнак (СтЖ). – 1) **Kerl m -(e)s, -e.** ♦ Так це той ваш чувак, у якого , тато помер? (СЖДМ с. 139). – *Ist das der Kerl, dem sein Vatter gestorben ist?* (с. 156); 2) **Typ m -s, -en.** ♦ На рецепції сидить чувак з кульчиками в обох вухах, говорить сербською і дивиться футбол (СЖБМ, с. 9). – *An der Rezeption sitzt ein Typ mit Ringen in beiden Ohren und schaut Fußball, er spricht Serbisch* (с. 17); 3) **Blödmann m -(e)s, ..männer.** ♦ ...ми залишаємось тут, разом із цим тупим чуваком на сцені... (СЖБМ, с. 23). – ...*wir bleiben jetzt hier, mit diesem Blödmann...* (с. 29); 4) **Kauz m -es, Käuze.** ♦ Що то був за чувак? (ЮАДО, с. 249). – *Was war das nur für ein komischer Kauz?* (с. 278); 5) **Mann m -es, Männer.** ♦ І ось тоді я сказав собі: чувак, тобі насправді наср...ти на власне здоров'я, це зрозуміло (СЖВ, с. 420). – *Und da sagte ich mir: Mann, du scheißt auf deine Gesundheit, klar* (с. 375); 6) **Hey!** ♦ Нас же всіх називали на честь космонавтів, чувак! (СЖВ, с. 141). – *Hey, wir wurden ja alle nach Kosmonauten benannt!* (с. 131); 7) **Dumpfbacke f =, -n.** ♦ Чувак, я ж лесбіянка, ти що, не розумієш? (СЖГДМ, с. 32). – *Dumpfbacke, ich bin doch lesbisch, raffst du denn gar nichts?* (с. 29); 8) **Leute pl.** ♦ Чуваки, у мене встав (ЮАТ, с. 166). – *Leute, ich hab nen Ständer* (с.136); 9) **mein Freund m -(e)s, -e.** ♦ В них сталеві щелепи, чувак, вони загризуть тебе, коли їм це буде потрібно (СЖВ, с. 431). – *Sie haben Kiefer aus Stahl, mein Freund, sie werden dich zermalmen, wenn das gut für sie ist* (с. 384); 10) **Tschuwak m.** ♦ І чувак ніде не міг си знайти роботи, тільки того й мав, що лабав по весіллях і грав у переходах (ЛДПЯ, с. 63). – *Und der Tschuwak konnte nirgends Arbeit finden, nur auf Hochzeiten dudeln und auf Wanderungen spielen* (с. 68); 11) **Supertyp m -s, -en.** ♦ Добре, буде тобі, чувак, виклик до Америки, буде стипендія, виставка в Нью-Йорку, музика – жінки – шампанське, все буде (ОЗПДУС, с. 66). – *Na schön, Supertyp, du wirst eine Einladung nach Amerika bekommen, ein Stipendium, eine Ausstellung in New York, Musik, Frauen, Champagner, alles wirst du bekommen* (с. 62); 12) **Alter m.** ♦ Та що ж це таке, – а чувак, між іншим, сім'ю будувати приїхав... (ОЗПДУС, с. 114). – *Was soll denn das, Alter – übrigens war dieser Alter gekommen, um eine Familie zu gründen...* (с. 106); 13) **Vogel m -s, Vögel.** ♦ ...я той самий чувак... (СЖА с.172). – ...*ich bin dieser komische Vogel...* (с. 172); 14) **Superhirn m -s, -e.** ♦ Так що я знаю, як це в них було, – в Ейнштейна, в Бора, в усіх тих чуваків, ... (ОЗМ, с. 368). – *Doch was weiß ich schon, wie sich Einstein, Bohr und die anderen Superhirne fühlten, ...* (с. 324).

ДОДАТОК В.2

Українсько-німецький словник лайливої лексики

(витяг)

БИДЛО, *лайл.* Скотина, хам (СУМ) – 1) **Vieh** n -(e)s, -e ♦ Без музики ти дешевий сучий син, егоїстична потвора, обмежене самозакохане бидло (с. 61) – Ohne Musik bist du ein billiges arschloch, ein egoistisches Monster, ein beschränktes, selbstverliehtes Vieh (с. 88); 2) **Miststück** n -(e)s, -e, *і розм.* -en ♦ І прихильниця таланту, озброївшись парасолею і словами «Ти прийшла у Храм Слова, бидло!», кинулася в бій (ТГО с. 274) – Und da stürzte sich die Bewunderin meines Talents in die Schlacht, bewaffnet mit einem Schirm und den Worten: „Du bist im Tempel des Wortes, du Miststück“, in den Kampf (с. 263); 3) **alles Proleten** ♦ Жодного інтелігента, одне бидло тут засіло (ТМБВЧ, с. 122) – Kein Einziger von denen hat Niveau, alles Proleten hier (с. 138).

БИДЛОТА, *від бидло* – 1) **Abschaum** m -(e)s, Schäume ♦ Бидлота, а не народ! (ТМБВЧ, с. 217) – Das ist Abschaum, das sind keine Menschen! (с. 245); 2) **Ungetüm**, n -s, -e ♦ ...рідкісна бидлота, яка розважається тим, що плигає на гостей зверху з шафи... (ОЗМ, с. 276) – ...das werbe Ungetüm, das seinen Spaß daran hat, vom Schrank herunter die Gäste anzuspringen... (с. 241).

БЛІН, *ч., у ролі частк. або виг., евфем., просторозм.* Уживається як заміник непристойної лайки при вираженні роздратування, здивування і т. ін. (СТБТ) – 1) **Scheiße f =, kein Plural** ♦ Ой блін, краще йдемо звідси... (ЛДПЯ, с. 20) – **Scheiße, wir verschwinden besser von hier...** (с. 27); 2) **Mist** m -es, -e ♦ Блін, от би тепер перечитати ту писанину... (ОЗПДУС, с. 59) – Mist, würde man dieses Geschreibsel jetzt noch mal durchlesen... (с. 55); 3) **verdammt** ♦ То ж, блін, не гашиш (ЛДК, с. 79) – Das ist doch kein Hasch, verdammt (ЛДК, с. 100); 4) **shit** ♦ ...потелефонувати до travel agency, ой блін! (ОЗПДУС, с. 93) – ...in der travel agency anrufen, oj, shit! (с. 113).

БЛЯХА-МУХА, *у ролі виг., евфем., просторозм., лайл.* – уживається для вираження досади, роздратування, обурення (СТБТ) – 1) **verdammt noch mal** ♦ ...їздять Європою і халтурять по клубах, кар'єра, бляха-муха, ніщо так не страждає від часу, як кар'єра... (СЖБМ, с. 41) – ...sie touren durch Europa und tingeln durch die Klubs, die Karriere, verdammt noch mal, nichts leidet unter der Zeit so sehr wie die Karriere... (с. 45); 2) **verflucht noch mal** ♦ Бляха-муха! – вигукнув Гладкий Хіппі (ЛДПЯ, с. 44) – **Verflucht noch mal! – rief der Glatte Hippie** (с. 49); 3) **Scheiße f =, kein Plural** ♦ Нам аби, курва, якось до ранку, бляха-муха, додав я... (ЮАП с. 288) – Damit wir, Scheiße auch, bis morgen früh überleben können, fügte ich hinzu... (с. 316); 4) **Teufel auch, m -s, =** ♦ ...пам'ятай, бляха-муха, що ти із гордого роду Ганів, ... (СЖДМ с. 159) – ...vergiss nicht, Teufel auch, dass du aus dem stolzen Geschlecht der Hans bist, und die Hans, verdammt Scheiße... (с. 178); ♦ **Ото був, бляха-муха, патріота кавалок** (ЛДПЯ, с. 20) – **Teufel auch, der war ein echter Patriot** (с. 26); 5) **rattenscharf** ♦ ...робоча династія, бляха-муха, але тут виходить його мама-буфетниця... (СЖБМ, с. 124) – ...Arbeiterdynastie, rattenscharf, und

da kommt seine Mutter, das Büfetthäschen angelaufen... (с. 121).

БОВДУР – лайл. про грубу, нерозумну людину; дурень, недотепа, йолоп, гевал (СУМ) 1) **Banause** m -n, -n ♦ Це було б смішно – вони не сноби і не бовдурі, вони мінімалісти, практики і прагматики (ТГО с. 162) – Das wäre lächerlich, sind sie doch weder Snobs noch Banausen, sondern Minimalisten, Praktiker und Pragmatiker (с. 155); 2) **Klotz** m -es, Klötze ♦ Якщо не знаєш, то я тобі скажу бовдуре (ТГО с. 273) – Wenn du's nicht weißt, du Klotz, dann sag ich's dir (с. 263).

ВИЛУПОК, те саме, що й ви...лядок – 1) **Mißgeburt** f =, -en ♦ Нарватися на тих вилупків було простіше, ніж два пальці обіс...яти (ЛДПЯ, с. 21) – Auf solche Missgeburt zu stoßen war wahrscheinlicher, als sich auf die Schuhe zu pinkeln (с. 27); 2) **Brut** f -, kein Plural ♦ ... усі зайві вчителі втекли додому, подалі від грипозного вогнища й інфікованих вилупків (ЛДК, с. 157) – ... die meisten Lehrer waren nach Hause geflüchtet, möglichst weit weg von Grippeherd und infizierter Brut (с. 193).

ВИРОДОК, -дка, ч., людина, що втратила кращі якості; лайл. Недолудок (СУМ) –1) **Missgeburt** f =, -en ♦ Ця і виродком Гришу називала ... (ТМБВЧ, с. 132) – Sie hat zu Hrischka Missgeburt gesagt... (с. 150); 2) **Missgestalt** f =, -en ♦ Переважно нам доводиться спілкуватися з різними схибнутими мешканцями нашої дивної планети, всілякими химерними виродками... (СЖБМ, с. 137) – Die meiste Zeit sind wir im Kontakt mit irgendwelchen verrückten Bewohnern dieses merkwürdigen Planeten, mit den merkwürdigsten Missgestalten... (с. 134); 3) **Arschgesicht** n -(e)s, -er ♦ ...безліч малолітніх виродків, які йшли стінка на стінку з битими пляшками в руках... (СЖА, с. 62) – ...unzählige jugendliche Arschgesichter, die mit kaputten Flaschen aufeinander losgehen... (с. 65); 4) **Spastis** pl. ♦ Що, просрала затриманого, виродки?! (ЮОАМ, с. 135) – Habt den Gefangenen sich verpissen lassen, ihr Spastis?! (с. 192); 5) **der krude Typ** m -s, -e і -en. ♦ ...інша річ отакі виродки, як Джон Леннон, печальні обрубки великої європейської псевдореволюції... (СЖБМ, с. 38) – ...das ist mit so kruden Typen wie John Lennon anders, traurige Abfallprodukte der großen europäischen Pseudorevolution... (с. 42); 6) **Monster** n -s, -s ♦ ...влаштовувати якісь апокаліптичні уродини для всіх цих виродків (ЮОДХС, с. 247) – ... eine apokalyptische Geburtstagsparty für all diese Monster zu feiern (с. 146).

ВІДМОРОЗОК, -зка, ч. 1) Людина з надто уповільненою реакцією. 2) Безпринципна, аморальна людина, яка не зупиниться ні перед чим. Силовий ресурс. 3) Набридлива, дурна

Людина (Сл.Кондратюк) – 1) **Trottell** m -s, = ♦ ...півсотні п'яних відморозків біжить вуличками сонного містечка... (СЖБМ, с. 127) – ...ein halbes Hundert betrunkenen Trottell rennt durch die Straßen der verschlafenen Stadt... (с. 124); 2) **Ganove** m -n, -n ♦ Двоє відморозків з околиці, так собі, ніхто... (ЮОДО, с. 21) – Zwei Ganoven aus der Gegend, einfach so, Nullen.. (с. 137); 3) **Gipskopf** m -s, -köpfe ♦ У цей день зі мною були Серий – косий, Федя, Вітька, Слон і ще два відморозки з Б-класу (ЛДН, с. 32) – An diesem Tag war ich mit dem schiefen Sery, mit Fedya, Witka, Slon und zwei Gipsköpfen aus der B – Klasse unterwegs (с. 34).

ДАУН, -а, ч. Дурень (Сл.Кондратюк) – 1) **Downy** ♦ ...мешканці хуторів дивляться на тебе, як на дауна... (СЖА, с. 12) – ...die Bewohner der abgelegenen Dörfer sehen dich an wie einen Downie... (с. 17); 2) **Idiot** ♦ ...що ті, мовляв, зробили з їхнього сайту ідеальну принаду для даунів, гомосексуалістів і червоних, тільки не для фармацевтів... (СЖБМ, с. 104) – ...sie hätten ihre Seite zu einem idealen Anziehungspunkt für Idioten, Schwule und Rote gemacht, nur nicht für Pharmazeuten... (с. 102); 3) **Spinner** ♦ ...розпитує щось про

школу, даун якийсь, врешті дає нам, що ми просили і валить на вечірній сеанс... (СЖБМ, с. 117) – ...fragt uns nach der Schule aus, ein Spinner irgendwie, endlich gibt er uns das, worum wir gebeten haben, und verzicht sich zu seiner Abendvorstellung... (с. 115).

ДЕБІЛ – 1) **der Downie** ♦ ...подумала, що ти дебіл (СЖА, с. 182) – ...hab ich gedacht...du bist ein Downie (с. 180); 2) **Idiot** –s, -en ♦ Бевзю! Дебіле! Втікай, поки не пізно, втікай! (ЮАТ, с. 110) – Spinner! Idiot! Flieh, solange es noch nicht zu spät ist, flieh! (с. 92); 3) **Kretin** –s, -e ♦ Який дебіл вигдав, наче ранок – це світла і радісна пора? (ЮАТ, с. 394) – Was für ein Kretin hat eigentlich gesagt, der Morgen sei eine helle und fröhliche Zeit? (с. 324); 4) **der Depp** ♦ ...не пускав би сюди жодних дебілів... (СЖДМ с. 150) – ...ich würde keine Depper einlassen (с.168); 5) **der Blödel** ♦ Який дешевий дебіл тут сидітиме? (ЮАМ, с. 16) – Da hockt nicht mal der billigste Blödel hierrum (с. 23);

ДЕБІЛЬНИЙ, *прикм. від дебіл* – 1) **debil** ♦ ...і слухає дебільні розповіді своїх однолітків... (СЖА, с. 199) – ...und hört dem debilen Gesabber der Gleichaltrigen... (с. 196); ♦ 2) **beschissen** ♦ ... на кого покинув цей дебільний світ? (ЮАМ, с. 23) – ... Für wen hast du diese beschissene Welt verlassen? (с. 33); 3) **hirnverbrannt** ♦ Я так і думав, що тільки ти могла таке дебільне оголошення придумати (ТМБВЧ, с. 121) – Das hab ich mir doch gedacht, dass nur du so eine hirnverbrannte Anzeige aufgeben konntest (с. 138); 4) **bescheuert** ♦ Дарця Борхес розказувала йому про себе: про дебільних однокласників з Новояворівська... (ЛДК, с. 44) – Daria Borges erzählte von sich: von ihren bescheuerten Klassenkameraden in Nowojaworiwsk... (с. 57); 6) **die Trotteln** ♦ Я маю хвалити дебільний уряд? (ЮВТ, с. 247) – Soll ich dann den Trotteln in der Regierung applaudieren? (с. 321).

ДОВБАНИЙ, *а, е, евфем., вульг.-просторозм. Те саме, що ... (СмБТ)* – 1) **vertrackt** ♦ Ну що ж, тоді я поїхала, – звісно ж Америка, the land of opportunities, пів-Європи, не нашої довбаної, а найщирішої, від Британії до Італії... (ОЗПДУС, с. 28) – Na dann fahr ich eben – nach Amerika natürlich, wohin sonst, the land of opportunities, ein halbes Europa, aber nicht unsere vertrackte Hälfte, die von England bis Italien reicht... (с. 25); 2) **beschissen** ♦ Ех, братіку мій, і побратимство ж наше довбане... (ОЗПДУС, с. 81) – Ach, mein Bruder, unsere beschissene Brüderlichkeit... (с. 76); 3) **verfi...kt** ♦ От суки, блицкрігівці довбані (ОЗМ, с. 171) – Schweinepriester, Blitzkrieger, verfi...kte (с. 144); 4) **verfu...kt** ♦ Я просто взяв і купив цей довбаний клуб, розумієш? (СЖГДМ, с. 18) – Ich bin einfach hergegangen und habe mir diesen verfu...kten Klub gekauft, kapiert? (с. 19); 5) **bescheuert** ♦ Треба валити з цього довбаного Донбасу (СЖБМ, с. 126) – Wir sollten uns aus diesem bescheuerten Donbass verpissen (с. 123); 6) **klapprig** ♦ ...щоб хтось сидів по той бік їхньої довбаної загороди... (ОЗПДУС, с. 6) – ... dass jemand auf der anderen Seite dieses klapprigen Verschlags sitzt... (с. 5); 7) **penibel** ♦ ...відмовлялися ділитися власними заощадженнями з міркувань естетичних (чистоплюї довбані)... (ЛДН, с. 110) – ... ihre persönlichen Ersparnisse dort auszugeben, wo sie die Lebensaktivität der ersteren auch nur witterten (penible Weicheier)... (с. 126); 8) **verdammt** ♦ навіть, ку...ва, щоб переставити цю довбану платівку ... (СЖА, с. 182) – ...nicht mal, um die verdammt Platte umzudrehen, ... (с. 181); 9) **belämmert** ♦ Подумати тільки – вони з вас уже вбивцю шиють, пінкертони довбані! (ЮАДО, с. 234) ...stellen Sie sich nur vor – glauben, den Mörder überführt zu haben, diese belämmerten Pinkertons! (с. 263).

ДУПА, *ж., просторозм. Заднє місце людини; сідниці (СмБТ)* – 1) **Hintern** m -s, = ♦ Коли всі до останнього підняли свої дупи, ми подякували і зробили наступну заяву – про саморозпуск (ЮАТ, с. 283) – Als dann alle ihre Hintern gehoben hatten, dankten wir und

verkündeten unsere Selbstaflösung (с. 232); 2) **Arsch** m -es, Ärsche ♦ А ти поцьомай мене... в дупу! (ЮАП, с. 266) – Küss mich einfach, ... auf den Arsch! (с. 276); **повна дупа** – **voll im Arsch** ♦ Вона була для Р. акурат таким засобом, тим-то й почувала себе, після всіх із ним механічних оргазмів, повною дупою (ОЗМ, с. 325) – Für R. war sie genauso ein Mittelchen, und genauso fühlte sie sich auch, voll im Arsch nach den all den automatisierten Organismen mit ihm (с. 284); **мати в дупі**, *ігнорувати когось, щось (СтБТ)* – **am Arsch vorbeigehen** ♦ Я мав усе в дупі (ЮАП, с. 306) – Mir ging alles am Arsch vorbei (с. 319); 3) **Scheißloch** n -(e).. s, -löcher ♦ ...ніби їхня країна – дупа... (ЮАДХС, с. 99) – ... Ihr Land sei ein Scheißloch... (с. 176); 4) **Kacke** f =, kein Plural ♦ Борщ без м'яса то є дупа; що ж – виходить, буде зупа (ЛДН, с. 254) – Borschtsch ohne Fleisch ist Kacke: Aber was soll's, dann wird's eben ein vegetarischer (с. 295); 5) **Schnecke** f =, -n ♦ ...ти навіть не думай – попередив він мене – це моя дупа (СЖБМ, с. 145) – aber Pfoten weg, warnte er mich, das ist meine Schnecke... (с. 152); 6) **дупа в квіти**! – **basta!** ♦ Роз'їдемося – і дупа в квіти! (ЮАП, с. 250) – Wir trennen uns – und basta! (с. 260); 7) **schnuppe sein** ♦ Зупу до дупи! (с. 163) – Die Suppe ist uns schnuppe! (с. 156); у дупу п'яний, *вульг.-просторозм., зневажл.* – дуже, надзвичайно, смертельно (СтБТ) – **voll wie eine Haubitze** f =, -n ♦ І хтось із хлопців, у дупу п'яний, примирливо бевкнув на те густим, як дзвін, відлунням... (ОЗМ, с. 339) – Und einer der Kerle, voll wie eine Haubitze, echote beschwichtigend mit heiserem Grunzen... (с. 297).

ДУРА, від ДУРЕНЬ – 1) **eine dumme Gans** ♦ Піти прямо зараз, у школу, підстерегти якусь дуру (ЛДН, с. 33) – Jetzt gleich in die Schule gehen, einer dummen Gans auflauern (с. 36); 2) **Kuh** f -, **Kühe** ♦... я ніколи не проти ... але вони всі **ДУРИ** (ЛДПЯ, с. 35) – ...Ich hab nichts dagegen, eine zu poppen...aber sie sind alle solche **KÜHE** (с. 41); 3) **blöd im Schädel sein** ♦ Бос, вона той... дура просто... (ТМБВЧ, с. 161) – Boss, die ist einfach... blöd im Schädel.. (с. 182); 5) **(he)rumspinnen** ♦ Дура ти, Зінка, ведь люблю я тебя! (с. 22) – Spinn nicht rum, Sinka, ich liebe dich doch! (с. 32).

ДУРАК, те що й дурень – 1) **bescheuert sein** ♦ Ти що – дурак? (СЖА, с. 180) – Bist du bescheuert? (с.179); 2) **Idiot, m** ♦ Дурак, сказала вона (СЖА, с. 182) – Idiot, sagte sie (с. 181).

ДУРЕНЬ, -ня, ч. *розм.* Розумово обмежена, тупа людина // лайл. Уживається з метою образити кого-небудь, засудити чиюсь поведінку (СУМ) – 1) **Depp** m -en, -en ♦ Дурню фон Ф (ЮАМ, с. 25) – von F., du Depp (с. 37); 2) **Blödmann** m -(e)s, ..männer ♦ Дурень – подумала вона, – безнадійний ідіот і кінчений дурень (ЮАДО, с. 90) – Blödmann, dachte sie hoffnungsloser Idiot und absoluter Blödmann (с. 102); ♦ Боже, який ідіот, пришелепок, дурень! (ЮАДО, с. 91) – Grüß Gott. Was für ein Idiot, Narr und Blödmann! (с. 103); 3) **Spinner** m -s, = ♦ Дурень, – сказала на це Катя засміявшись (СЖВ, с. 225) – Spinner, – sagte Katja darauf lachend (с. 202); 4) **Dummkopf** m -(e)s, ..köpfe ♦ Помовч, дурню! (ЮАП, с. 198) – Schweig still, Dummkopf! (с. 205); 5) **Idiot** m -en, -en (А я, дурень, думав, ти повіриш (ЛДН, с. 211) – Und ich Idiot habe gedacht, du würdest mir glauben (с. 247); 6) **auf den Kopf gefallen** ♦ Адріян на це аж засміявся: а не дурень же зі Сталіна, що? (ОЗМ, с. 200) – Adrian konnte das Lachen kaum unterdrücken, Stalin ist nicht auf den Kopf gefallen, he! (с. 170) 7) **so dumm** ♦ Кредитну картку у Вас теж вкрали. – Ну звісно! Що це, я дурень, питаю (ТГО с. 238) – Hat man Ihnen auch die Kreditkarte gestohlen? Aber natürlich, was frage ich so dumm (с. 229); 8) **Esel** m -s, = ♦ Та чи ти, старий дурню, зцапів! (ОЗМ, с. 193) – Was denn, bist du den ganz damisch g'worden, alter Esel! (с. 164); 9) **Ochs** m -en, -en; як дурень на дзвіниці – **wie der Ochs vorm Berg** ♦ Як дурень на

дзвіниці (ОЗМ с. 446) – Wie der Ochs vorm Berg (с. 397) ; 10) **jeder** ♦ през війни і дурень може (ЮАМ, с. 9) – gebaut auf Krieg kann das ein jeder (с. 14). **У ДУРНІ ПОШИТИСЯ**, опинитися в незручному, смішному, ганебному становищі – 1) **in die Röhre gucken** - ♦ ...так наші Ада зі Стаском, як українці кажуть, у дурні пошилися... (ЮАП, с. 70) – ...so gucken auch unsere Ada und Staschko, wie man so schön sagt, in die Röhre... (с. 75); 2) **j-n zum Narren halten** ♦ пошити в дурні (с. 136) – j-n zum Narren halten (с. 130). **ДУРНЯ СТРУГАТИ – Fisimatenten machen** ♦ Нічого не вийде, не крути мені Юра, не стругай дурня, сідай і читай (ЛДК, с. 58) – Das wird nichts, versuch's gar nicht erst, Jura, mach keine Fisimatenten, setz dich und lies (с. 74).

ДУРЕПА, від ДУРА – 1) **blöde Kuh** f =, Kühe ♦ Дівочка-сорокалітка, вічна невиліковна відмінниця, гендлярка фейсом і прочитаними книжками, кукла, кукла, дурепа (ОЗМ, с. 86) – Eine vierzigjährige unverbesserliche Streberin, dealst mit deiner geschminkten Visage, angelesenem Wissen, eitle Puppe, blöde Kuh (с. 72); 2) **Ziege** f =, -n ♦ ...і він марно вбив майже годину, випивши з тою дурепою з півлітра кави... (ОЗМ, с. 126) – ...so trank er fast eine Stunde lang mit dieser Ziege Kaffee... (с. 103-104); 3) **dumme Ziege** f =, -n ♦ «Дурепа». – Останнє, я звичайно, не сказав (ТГО с. 117) – «Dumme Ziege». Letzteres sagte ich natürlich nicht (с. 111).

ДУРНИЙ а, е. 1) Розумово обмежений, тупий; не розумний; протилежне розумний//у знач. ім. дурний, ного, чол.; дурна, ної, жін. Розумово обмежена, тупа людина // розм. Некмітливий, недогадливий, непередбачливий // розм. Нетямущий, недосвідчений, наївний (перев. про молодих людей і молодих істот) //Уживається як лайливе слово. 2) Який виражає розумову обмеженість, тупість 3) розм. Позбавлений розумного змісту; беззмістовний. 4) розм. Який має негативний зміст; осудний (СУМ) – 1) **Dummkopf** m -(e)s, ...köpfe ♦ Який дурний сказав, що з лиця води не пити? (ОЗМ, с. 151) – Welcher Dummkopf hat gesagt, dass man nicht aus einem Gesicht trinken kann? (с. 125); 2) **Depp** m -en, -en ♦ Дурний ти, – сказав я, – знаєш приказку: знати пана по халявах? (ЮВТ, с. 243) – «Du Depp», sagte ich, «du kennst doch die Redewendung: Einen Herrn erkennt man an seinen Schuhen (с. 316); 3) **dumm** ♦ Бо дурні були (ТМБВЧ, с. 190) – wenn sie so dumm sind (с. 214); **ДУРНИЙ, ЯК БІЛЬОК – dumm wie ein Stier** ♦ Такий великий хлопака, а дурний, як більок (ЛДПЯ, с. 41) – So ein großer Junge, und dumm wie ein Stier (с. 47); **ДУРНИЙ КАЛЯФЙОР – dummer Krautkopf** ♦ Тепер видиш, дурний каляфйор...! (ЮВТ, с. 222) – Du haste jetzt davon, du dummer Krautkopf...! (с. 287); **ДУРНІ КОРОВИ – dumme Kühe**. ♦ Пасткою на дурних корів, які бозна-чого приперлися до цього бедламу (ЮАМ, с. 8) – Eine Falle für dumme Kühe, die sich diesen Schlamassel, Gott weiß warum, selbst eingebrockt haben (с. 12); **ДУРНІ, МОВ ОСЛИ – dumm wie die Esel** ♦ ...рідко де побачиш таких красивих людей, але в той час вони дурні мов осли, і на цілу милю смердять... (ЮАП, с. 232) – ...selten trifft man so schöne Menschen wie sie, aber sie sind dumm wie die Esel und stinken auf eine ganze Meile Entfernung... (с. 241); 4) **verblödet** m ♦ Знаємо його. То дурний Гілько (ЮВТ, с. 273) – Den kennen wir. Das ist der verblödete Hilko (с. 355) ; 5) **nicht alle haben** ♦ Ну ви, дівки, і дурні, – казав Юра (ТМГ, с. 146) – „Also Mädels, ihr habt sie ja nicht alle“, sagte Jura (с. 169); 6) **verrückt** ♦ ...хоч, може, то був він, який гаркнув мені на вухо: «Ти що дурний!» (ТГО с. 264) – aber vielleicht schrie auch bloß er mir ins Ohr: „Bist du verrückt?“ (с. 254); 7) **verdammt** ♦ Кастрат дурний (ЛДПЯ, с. 39) – Verdammtes Kastrat (с. 45); 8) **blöd** ♦...дурна баба бовкнула, що то короста (ЛДН, с. 249) – ...und das blöde Weib hatte flapsig gemeint, es sei der Grind (с. 289); 9) **Scheiß-** ♦ ...Дзвінка слухає дурну музику, яка нікому не подобається... (ЛДПЯ, с. 11) – ... sie Scheißmusik hörte, die niemandem

gefiel... (с. 17);10) ЯК ДУРНИЙ – **wie am Spieß** ♦ Буду кричати, як дурний (ЛДПЯ, с. 139) – Ich werde schreien wie am Spieß (с. 144); 11) **недурний** – **nicht auf den Kopf gefallen** ♦ Видно, що недурний дядько (ОЗМ с. 235) – man sieht doch gleich, dass er nicht auf den Kopf gefallen ist (с. 202); 12) **ЯК ДУРНОМУ З ГОРИ ЗБІГТИ** – **für j-n ein Klacks sein** ♦ Як дурному з гори збігти! (ОЗМ, с. 105) – Das ist für den ein Klacks! (с. 87); 13)

ДУРНУВАТИЙ а, е, *розм.* 1) Трохи дурний 2) Який виражає деяку розумову обмеженість, тупість (СУМ) – 1) **dämlich** ♦ ...і те, що вони дали дитині таке дурнувате ім'я... (СЖБМ, с. 311) – ...und dass sie dem Kind so dämlichen Namen gegeben hätten... (с. 226); 2) **tumb** ♦ Той, що випробовує нерви своєї дурнуватої публіки (с. 21) – Der die Nerven seines tumben Publikums strapazieren will (с. 31); 3) **blöd** ♦ ...можу зрозуміти, якщо захочу, звісно, причини цієї вашої дурнуватої, Гнате Юровичу, настороженості... (СЖВ, с. 171) – ...ich kann sogar, wenn ich will, den Grund für Ihr blödes Misstrauen verstehen... (с. 156); 4) **dumm** ♦ Вони приїхали по нашу молоду й дурнувату донорську кров (ЮОАТ, с. 121) – ... und sie wollten unser junges und dummes Spenderblut (с. 101); 5) **bekloppt** ♦ ...тільки слухаєш ту свою дурнувату музику... (ЛДК, с. 33) – ...hörst du nur deine beklopte Musik... (с. 44); 6) **idiotisch** ♦ ...вони постійно потрапляють у дурнуваті невігадані ситуації... (СЖА, с. 62) – ...geraten andauernd in idiotische, unausdenkbare Situationen... (с. 64).

ЖЛОБ -а, ч. 1) *крим., мол., жрм.* Скупа, жадібна людина 2) *мол.; несхвальн., зневажл.* Обмежена людина, часто великого зросту (СтЖ) – 1) **Snob** m -s, -s ♦ ...вони ніколи нікому не дадуть зробити на собі політику, вони не жлоби, але й не лохи, щоб їх ошукували... (ТГО с. 166) – ... sie würden es nie erlauben, daß man mit ihnen Politik machte, sie waren keine Snobs, aber auch Hohlköpfe, die man übers Ohr hauen konnte... (с. 158); 2) **Proll** m ♦ Проте в побуті цей лицар скальпеля й кетгуту був звичайнісінький жлоб у синіх спортивних штанях... (ОЗМ, с. 117) – Im Alltag war dieser Skalpellritter der gewöhnlichste Proll im blauen Trainingsanzug... (с. 96); 3) **Dummbatz** m ♦ ...цей жлоб, рогуль, бультер'єр, мордоворот, жужик, увесь в ланцюгах і телефонах? (ЮАДО, с. 39) – ...dieser Dummbatz, Großkottz, Bullterrier, Fressenpolierer, Ganove, behängt mit Kettchen und Mobiltelefonen? (с. 44); 4) **Schmock** m -(e).. s, -e i -s ♦ Їх не обходять сноби і жлоби цього світу, вони зайняті своєю справою... (ТГО с. 163) – Sie kümmern sich nicht um Snobs und Schmoks dieser Welt, sie sind mit der eigenen Sache beschäftigt... (с. 156); 5) **Geizkragen** m -s, = ♦ Ті жлоби ніколи не наливають... (ОЗМ, с. 336) – ...die Geizkragen, die keinen Alkohol spendierten... (с. 294).

ЖЛОБСЬКИЙ -а, -е; *мол., жрм.; несхвальн.* Примітивний, позбавлений смаку (СтЖ) – **beschränkt** ♦ ...тиск із боку жлобського українського суспільства... (СЖА, с. 205) – ...einen Druck der beschränkten ukrainischen Gesellschaft... (с. 202).

ЗАБАЦАННИЙ, -а, -е; *мол.; несхвальн.* 1) Затурканий, забитий 2) Занеханий, убогий (СтЖ) – **verkorkst** ♦ та хто ти ваще така, слиш, ти, забацана Ukrainian, дитя відрадненської комунальної "хрущовки"... (ОЗПДУС, с. 38) – Und wer biste denn schon, slisch', hörste, du verkorkste Ukrainian, Kind aus einer kommunalen „Chruschtschowka-Wohnung“... (с. 35); ♦ І оце і є твоя родина, родове твоє древо, аристократко забацана... (ОЗПДУС, с. 48) – Genau das hier ist es, ist deine Heimat, dein Stammbaum, du verkorkste Aristokratin... (с. 44).

ЗАДНИЦЯ, ж., вульг., просторозм. *Задня частина тулуба людини; сідниці* (СтБТ) – 1) **Hintern** m -s, = **ЧУХАТИ ЗАДНИЦІ** – **sich am Hintern kratzen** ♦ ...чунали задниці, лузали насіння, крали, срали і так далі,... (ЮАДХС, с. 252) – ...kratzten sich am Hintern, knackten Sonnenblumenkerne, klauten, schissen et cetera... (с. 151); **НАДАВАТИ ПО ЗАДНИЦІ** – **in den Hintern geben** ♦ ...переходячи з кімнати у кімнату, я намагався все ж упіймати її за задницю... (ЮАП, с. 24) – ...ich ging von Raum zu Raum und versuchte, ihren Hintern zu fassen zu kriegen... (с. 27); 2) **Arsch** m -es, Ärsche; ♦ ...груба політична помилка, за яку українському керівництву мусили з Москви добряче спарити задницю... (ОЗМ, с. 42) – ...ein grober politischer Fehler, für den der ukrainischen Führung der Arsch aufgerissen worden war... (с. 33); 3) **ВИЛЯТИ ЗАДНИЦЯМИ** – **mit dem Schwanz wedeln** ♦ Над ними стояли вищі офіцери, командування полку, перед якими наші офіцери – ротні – абсолютно безсоромно прогиналися, тобто стояли раком і виляли задницями (ЮАТ, с. 169) – Über ihnen standen die höheren Offiziere, Kommandeure des Regiments, vor denen unsere Offiziere – die der Kompanie – schamlos krochen, also auf allen vieren standen und mit dem Schwanz wedelten. **ЗНАХОДИТИ НА СВОЮ ЗАДНИЦЮ НЕПРИЄМНОСТІ** – **Mist an der Backe haben** ♦ ...Джон Вінстон Леннон, непоганий, зрештою, хлопець, якби ще не знаходив на свою задницю стільки неприємностей, ну, але це вже карма, це вже карма (СЖБМ, с. 53) – ...John Winston Lennon, kein übler Typ eigentlich, wenn er nicht so viel Mist an der Backe hätte, aber das ist das Karma, das Scheißkarma (с. 55). **ЯКИЙ ЦЕ В ЗАДНИЦЮ ЖАРТ** – **Scheißwitz** m -es, -e ♦ Сільві сміється, але, схоже, жарту мого не розуміє, та й який це в задницю жарт – так, щось на зразок її атонального джазу (СЖБМ, с. 4) – Silvi lacht, aber sie hat meinen Witz offenbar nicht verstanden, war ja auch ein Scheißwitz, ungefähr so witzig wie ihr atonaler Jazz (с. 12).

ЗАСРАНЕЦЬ, ч. вульг.-просторозм., лайл. 1) Неохайна, нечистоплотна людина; нечепура 2) *Ненадійна, підлувата людина* – ♦ 1) **Scheißer** m -s, = ♦ Кажі, засранець малий! (ТМГ, с. 174) – Raus mit der Sprache, du kleiner Scheißer! (с. 202); 2) **Hosenschisser** m -s, = Я хочу відновити авіаційні перевезення в цьому місті, де всі виявились слабаками й засранцями і дозволили нагинати себе різним мудакам (СЖВ, с. 142) – Ich will die Passagierflüge in dieser Stadt wieder aufnehmen, wo sich alle als Weicheier und Hosenschisser erwiesen und es zugelassen haben, von allen möglichen Arschlöchern fertig gemacht zu werden (с. 131); 3) **Arschloch** n -(e)s, ..löcher ♦ Продали авіацію, засранці, – він знову налив (СЖВ, с. 143) – Haben die Flugzeuge verkauft, Arschlöcher, – er schenkte wieder ein (с. 132); 4) **Schwanz** m -es, Schwänze ♦ Жоден засранець не сміє зазіхнути на твоє життя... (ЮАП, с. 122) – Kein Schwanz wird es wagen, dich auch nur anzurühren... (с. 131); 5) **Scheißkerl** m -(e)s, -e ♦ Боїшся, питаю тебе, засранцю? (ТГО с. 272) – Ob du Angst hast, frag ich dich, du Scheißkerl! (с. 262); 6) **Looser** ♦ ...ге-се-ве-ге, сини полку, рідкісні засранці були ... (СЖА, с. 22) – ...die Gruppe der Sowjetischen Streitkräfte in Deutschland, Armeekinder, die totalen Looser ... (с. 26).

ЙОЛКИ-ПАЛКИ, виг., вульг. Незадоволення (Кондр.) – 1) **verdammt** ♦ Йолки-палки, невже справді фарт? (ОЗМ, с. 173) – Verdammt, ist das nicht ein Dussel? (с. 145); 2) **verdammt nochmal** ♦ Йолки-палки, та скільки нас узагалі є (ОЗПДУС, с. 93) – Verdammt nochmal, wie viele sind denn insgesamt von uns noch übrig (с. 86).

ЙОЛОП, а, чол., зневажл., лайл. *те саме, що дурень; бевзь, недотепа* (СУМ) – 1) **Tölpel** m -s, = ♦ Нація, що її самоназва є для нас синонімом слова «йолоп» (ЮОАМ, с. 54) – Eine Nation, deren Eigenbezeichnung für uns ein Synonym von „Tölpel“ ist (с. 78); 2) **Narr**

m -en, -en ♦ Хочу позбавити цього йолопа правої руки (ЮАП, с. 121) – Ich will diesen Narren hier von seiner rechten Hand befreien (с. 129); 3) **Depp** m -en, -en ♦ Хоч це ви розумієте, йолопи?! (ЮАМ, с. 135) – Kapiert ihr das wenigstens, ihr Deppen?! (с. 193); 4) **Trampel** m -s, = ♦ Він може виявитися йолопом... (ЮБТ, с. 156) – Aber es kann sein, dass er ein Trampel ist... (с. 204); 5) **Dämlack** m -s, -e i -s ♦ Тільки такий йолоп як Перфецький міг щось особливе в ній знайти (ЮАП, с. 280) – Nur ein Dämlack wie Perfezki konnte irgendetwas Besonderes an ihr finden (с. 291).

КАЗЬОЛ, *рос., від див. нижче КОЗЕЛ*, – 1) **Bock** m -(e)s, Böcke ♦ Їм здавалося, що цей вічно вмазаний казьол заслонив їх від іностраниця... (ЮАДО, с. 142) – Ihrer Meinung nach versperrte dieser ewig besoffene Bock dem Ausländer die Sicht... (с. 158); 2) **Arsch** m-es, Ärsche ♦ ... казля його все одно побили, пізнього вечора, в парку, розмазавши по траві (ЮАТ, с. 216) – ... Die Ärsche haben ihn trotzdem verprügelt, ihn spät abends im Park so richtig fertiggemacht (с. 177); 3) **Arschloch**, -s, -löcher ♦ Чуєш, казьол? (ЛДПЯ, с. 168) – He, Arschloch (с. 173); 4) **Arschgesicht**, -es, -er ♦ Та й пес не в міру розхвилювався через казля львівського (ЮАДО, с. 203) – Und auch der Hund regte sich unmäßig auf über dieses Arschgesicht aus Lemberg (с. 228); 5) **Penner** m ♦ ...от, бачиш, телепню, ти не зробив ані кроку, тепер я мушу ходити з усіма цими казлями (ЮАТ, с. 67) – ...geschieht dir ganz recht, du Trottel, du hast nichts unternommen, jetzt muß ich mit solchen Pennern wie dem da gehen (с. 58); 6) **Affe** m -n, -n ♦ Вобшем, ти, Хіппі, казьол і підарас (ЛДПЯ, с. 35) – Und überhaupt bist du ein Affe und Arschfi...ker, Hippie (с. 40).

КАП'ЄЦ, К'АПЕЦЬ, *присудк. сл., зниж.* Кінець; дуже погано (Кондр.) – **finito** ♦ ... за три сигарети сам собі вену і капец (ЮАДО, с. 219) – ... drei Zigaretten selbst die Vene aufgeschlitzt und finito (с. 245).

КАРОВА (від *рос.* – *укр.* корова), *ж. перен., зневажл.* Про незграбну, товсту або нерозумну жінку (СУМ) – **blöde Kuh** ♦ Ну і пашла ти к є...нємать, карова ачкастая! (ЮАТ, с. 26) – Fi...k dich, blöde Kuh! (с. 25).

КОЗА, -и, *ж.* Причіплива, занудлива дівчина (Кондр.) – 1) **dumme Ziege!** ♦ Я не брешу, ти чуєш, я до тебе говорю, а ти мене не слухаєш, ти, коза безтолкова! (ЛДН, с. 214) – Ich lüge nicht, du hörst mich sprechen, aber du hörst mir nicht zu, du dumme Ziege! (с. 250); 2) **blöde Kuh** ♦ Ото коза! Нема ані на цент терпцю. Вона собі що гадає? (ЮБТ, с. 315) – Blöde Kuh! Kein bisschen Geduld! Was denkt die sich bloß? (с. 411); 3) **Schneekchen** ♦ Цікава коза, – думав Артур Пепа про дівчину з пивом (ЮАДО, с. 139) – Interessantes Schneekchen, Artur Pepa sann über das Mädchen mit dem Bier nach (с. 155).

КОЗЕЛ, -зла, ч. 1. *мол., крим.; презирл.* Зрадник, донощик. 2. *крим.; зневажл.* Гомосексуаліст пасивний. 3. *крим.* Найобразливіша лайка, адресована особі чоловічої статі, у злочинному середовищі (СтЖ) – 1) **Arsch** m -es, Ärsche ♦ Але сон не мій, а того козла, того придурка, того кретина на дверях, охоронця... (ЛДК, с. 162) – Es ist gar nicht mein Traum, sondern von diesem Arsch, diesem Deppen, diesem Kretin am Eingang, dem Pfortner ... (с. 198); 2) **Esel** m -s, = ♦ Козел ти, кажу. – Сам козел, – відповідає Вася... (СЖДМ с. 213) – Du Esel, – sage ich. – Selbst Esel, antwortet Wasja ... (с. 235).

КОНЧЄНИЙ, -а, -е, *вульг.* Людина, з якою ніхто не хоче мати справи (Кондр.), **КОНЧЄНИЙ БОБЕР** – **ein halbkrepiert Fixer** m -s, = ♦ І він розказав мені геть чисто все, бо кому що розп'ятяє кончєний бобер (ЛДПЯ, с. 114) – Und er erzählte mir einfach alles, denn vor wem sonst könnte ein halbkrepiert Fixer auspacken (с. 118).

КРЕТИН, -а, -и, – *лайл.* розумово обмежений чоловік, синонім до недоумок, тупак, бовван, довбня, надолобень. Дундук, баран.; **КРЕТИН**, *фр.* 1) Хворий на кретинізм, ідіот. 2) *перен.* Дурень; тупа нікчемна людина (СЛВП) – 1) **Kretin** m -s, -s ♦ Він цілком утратив голову, цей кретин (ЮАП, с. 130) – Er hat völlig den Kopf verloren, dieser Kretin (с. 138); 2) **Arsch** m es, Ärsche ♦ Це ізоляція, кретине (ЮАМ, с. 58) – Das ist die Isolation, du Arsch (с. 83);

КУ...ВА, -и, мн. ку...ви, ку...вів. 1. ж.; *крим., мол., жрм.* Жінка легкої поведінки; повія (СтЖ) – 1) **Nutte** f =, -n ♦ Може, вона кур...а тобі насправді, а не жінка? (ЮАДО, с. 203) – Vielleicht ist sie deine Nutte? (с. 228); 2) **Straßennutte** f =, -n ♦ ...хоча в цьому місті він міг би знайти собі кілька сотень тисяч таких родичів, починаючи з вуличних ку...вів... (СЖБМ, с. 10) – ...in der Stadt könnte er einige hundert tausend solcher Verwandter finden, angefangen bei den Straßennutten... (с. 17); 3) **Hure** f =, -n ♦ Знайомі розказували ружні гисторії найнесподіванішого змісту, починаючи тим, що Дзвінка – наша спільна з Хіппі ку...ва ... (ЛДПЯ, с. 11) – Die höchst bemerkenswerten Geschichten begannen damit, dass Dswinka Hippies und meine gemeinsame Hure sei ... (с. 17); 4) **Sau** f =, Säue ♦ Стара к...рва в муках конає (ЮАМ, с. 23) – Musste die alte Saue elendiglich verrecken (с. 34); 5) **Dirne** f =, -n ♦ О, горе мені, що так покохай на схилі років цю шльондру, цю хвойду, цю к...рву! (ЮАП, с. 197) – Oh Kummer, dass ich mich zum Ende meiner Tage in eine Nutte, eine Hure, in diese Dirne verliebt habe! (с. 204); 6) **Schlampe** f =, -n ♦ ...але старий навіть і чути не хотів про замирення, у розмові називав її лише ку...вою, сукою і так далі (ЮАП, с. 288) – ...aber der Alte wollte nichts von Versöhnung hören und nannte sie nicht anders als Schlampe, Hure und so weiter (с. 300); 7) **Zicke** f =, -n ♦ Факультативно їй ще вдавалося бути лярвою, стервою, ку...вою і просто сукою (ЛДК, с. 33) – Sie konnte auch eine Schlampe, eine Zicke oder einfach ein Miststück sein (с. 43); 8) **Schrapnell** n -s, -e/-s ♦ Були вони старшого віку, проте не розгубили, так би мовити, молодечого запалу і розуміли, ку...ви, що лише радість колективної праці дарує жвавість ... (СЖВ, с. 156) – Sie waren schon etwas älter, haben aber sozusagen ihren jugendlichen Elan noch nicht verloren, diese Schrapnellen wussten, dass nur die Freude der kollektiven Arbeit für Vitalität ... (с. 144).

КУ...ВА, у ролі виг., лайл. Уживається для вираження незадоволення, роздратування, гніву і т. ін (СтБТ) – 1) **Scheiße** f =, kein Plural ♦ Ку...ва, що ж робити? (ЛДН, с. 262) – Scheiße, was soll ich tun (с. 305); 2) **verdammt** ♦ Справді, ку...ва, Мухін! (ЮАТ, с. 204) – Muß das denn sein, Muchin, verdammt, Fliege! (с. 168); 3) **verdammt noch mal** ♦ ...щоб вони, ку...ва, порозумнішали (ЮАДХС, с. 244) – ...damit sie verdammt noch mal Vernunft annehmen (с. 143); 4) **Kurwa** f ♦ Ку...ва, тільки й подумав я (СЖБМ, с. 143) – Kurwa, konnte ich gerade noch denken (с. 149); 5) **zum Kotzen** ♦ Знову, ку...ва, радіо, телебачення, преса (ЮАДХС, с. 172) – Zum Kotzen, schon wieder Radio, Fernsehen und die Presse (с. 114); 6) **Teufel auch** m -s, = ♦ ...і сльози з усіх сил котяться з неї, і вона їх навіть не витирає, бо наших побито і наші програли, і пішли з міста геть, і ця польська пісня така, ку...ва, красива (ЮАТ, с. 210) – ...und die Tränen kullern ihr über die Wangen, sie wischt sie nicht einmal ab, denn wir sind geschlagen und haben verloren, unsere Soldaten sind abgezogen, und dieses polnische Lied, Teufel auch, ist wunderschön (с. 172); 7) **Bastard** m -(e)s, -e ♦ ...загарчав він, долетів, ку...ва! (СЖГДМ, с. 116) – ...brüllte er, also sicher gelandet, Bastard! (с. 99); 8) **Mist, verdammt** ♦ Шпануй, Міську! Ку...ва суне! (ЮВТ, с. 221) – Da, schau! Mist, verdammt! (с. 287);

КУ...ВА, ч., мол. Образа стосовно особи чоловічої статі (СтЖ) – 1) **Depp** m -en, -

ен ♦ Аби він, ку...ва, відчепився (ЮАМ, с. 64) – Damit dich der Depp in Ruhe lässt (с. 93); 2) **Scheißer** m -s, = ♦ ...коли ще не забув, матеріали останнього з'їзду КПРС із програмою розвитку СРСР до 2000-го року, – хай, ку...ви, конспектують (ОЗМ, с. 366) – ...falls er's noch nicht vergessen hat – des letzten Parteitags der KPdSU erzählen mit dem Programm zur Entwicklung der SSSR bis zum Jahr 2000, sollen die Scheißer eine Resolution dazu ausschreiben... (с. 322).

КУ...ВА МАМА, КУ...ВА МАТЬ, лайл. Сильне незадоволення (Сл.Кондратюк); у ролі виг., зах., вульг.-просторозм. лайл. Уживається як проклин з вираженням незадоволення, обурення (СтБТ) – 1) **verdammt** ♦ Бо всі люди створені, ку...ва мати, для щастя (ЮАМ, с. 41) – Denn, verdammt, alle Menschen sind geschaffen glücklich zu sein (с. 59); 2) **so ein Dreck** ♦ Б'є годинник, ку...ва мати, треба з балу утікати! (ЛДК, с. 26) – Es schlägt die Stunde, so ein Dreck, und ich muss vom Balle weg! (с. 35); 3) **zum Donnerwetter** ♦ Послухайте, ку...ва мати, мене (ЮАМ, с. 40) – Hört jetzt, zum Donnerwetter (с. 58); 4) **verdamnte Scheiße** f =, ♦ Уяви собі – ... металеві солдатські ліжка, сіра дірява білизна, спортивні штани з начосом, халати, ку...ва мама, якісь неоковирні, якісь лікарняні халати! (ЮАТ, с. 95) – Stell dir vor: ... Soldatenbetten aus Metall, graue, löchrige Bettwäsche, Trainingshosen mit Eingriff, Morgenmäntel, verdamnte Scheiße, unglaubliche Krankenhaus-Morgenmäntel! (с. 79).

КУРЧА, у ролі вигук., евфем, зах. (львів.), лайл. Вжив. для вираження будь-якої емоції. – **verdammt** ♦ Мені кортіло побігти назад і прокричати на вухо найласішому до інтимних щегулів дідусяві, що так, курча, ми злягли разом, ... (ЛДПЯ, с. 97) – Ich hatte Bock, zurückzulaufen und dem gierigsten Opa ins Ohr zu schreien, dass verdammt ja, wir hatten Geschlechtsverkehr, ... (с. 101).

КУРЧА ЛЯГА (курча мати), у ролі вигук., евфем, зах. (львів.), лайл. Вжив. для вираження будь-якої емоції, а також для підтвердження сказаного (СтБТ) – 1) **Himmel, Arsch und Zwirn** ♦ Та що то, курча ляга македонська, – вибухала матінка, – що ви з себе глупка робите? (ЮВТ, с. 67) – „Himmel, Arsch und Zwirn“, ärgerte sich Mama „du bist wohl ein Papagei?“ (с. 87); 2) **verdammt** ♦ Ото були, курча ляга, дні... (ЛДК, с. 129) – Verdammt, was waren das für Zeiten... (с. 160).

КУРЧА МАМА, лайл. - чому, навіщо? (СтБТ) – **verdamnte Scheiße** f = ♦ А шляк би то трафив, также з нього вже зовсім здоровенний жеребцюга, ич як розбасувався, то якої ж курчої мами тут висиджує – жирує собі з медсестричкою, як капітан-красноармієць на курорті... (ОЗМ, с. 227) – Zum Henker, wer hätte gedacht, dass er so ein Casanova war, was trieb er da für Spielchen, verdamnte Scheiße, saß hier rum, amüsierte sich mit 'ner kleinen Krankenschwester wie ein Offizier der Roten Armee im Kurort... (с. 195, 196).

МОРДОВОРОТ – **Fressenpolierer** m -s, = ♦ ...цей жлоб, рогуль, бультер'єр, мордоворот, жужик, увесь в ланцюгах і телефонах? (ЮАДО, с. 39) – ...dieser Dummbatz, Großkotz, Bullterrier, Fressenpolierer, Ganove, behängt mit Kettchen und Mobiltelefonen? (с. 44).

МУДАК, ч. 1) *зруб.-просторозм.* Наївна, некмітлива людина 2) *зруб.-просторозм., лайл.* Дурна, тупоголова, нікчемна, шкідлива людина 3) Нудна людина; зануда (СтБТ) – **Knlich** m -s, -e ♦ Солдатик уже давно посилав волохатого мудака куди

подали, випивка у пляшці скінчилася... (ЮАДО, с. 254) – Der junge Soldat wünschte den haarigen Knilch schon lange zum Teufel, der Alk in der Flasche ging zur Neige... (с. 283).

МУДИЛО, -а, с. і ч. 1) *жрм.; вульг., зневажл.* Те саме, що мудак; 2) *крим., жрм., зневажл.* Тупа людина (СтБТ) – 1) **Schlaupkopf** m -(e)s, ...köpfe ♦ 3 Господом Богом, мудило! (ЮАМ, с. 136) – Mit Gott dem Herrn, Schlaupkopf! (с. 193); 2) **Wichser** m -s, = ♦ Ей, ти, мудило! – раптом закричав Паша (СЖВ, с. 413) – Hey, du Wichser! – rief plötzlich Pascha (с. 368); 3) **Blödarsch** m -es, ..ärsche ♦ І він, мудило, купився (СЖВ, с. 400) – Und er, Blödarsch, nahm es ihnen ab (с. 357); 4) **Arsch** m -es, Ärsche ♦ Твоє власне, таке, яким воно мало б бути – якби ти, мудило, його не просрав (ОЗМ, с. 379) – Dein eigenes, wie es aussehen sollte, wenn du Arsch nicht versaut hättest (с. 334).

МУДОДЗВІН, ч., общ., згруб.-просторозм., лайл. 1) Людина, схильна до довгих, беззмістовних розмов; пустодзвін 2) Людина, яка морочить голову кому-не-будь; збиває з толку когось теревеннями – 1) **Klugscheißer** m -s, = ♦ А життя триває, йоханий бабай, і ніхто йому нічого не зробить, навіть оці мудодзвони... (ЮАМ, с. 144) – Aber das Leben geht weiter, verflixt, und niemand kann ihm etwas anhaben, nicht einmal die Klugscheisser da... (с. 205); 3) **Trotteln** m -s, = ♦ ...в оточенні міліції і п'яних звечора мудодронів... (СЖА, с. 128) – ...inmitten von Polizisten und seit dem Abend zugelöteten Trotteln... (с. 128).

НІШТЯК; **НІЧТЯК**, 1) *безос.-пред., присудк.; крим., мол.* Усе гаразд, добре. 2) -а, ч.; *мол.; схвальн.* Щось дуже гарне, відмінної і високої якості, те, що є джерелом приємних емоцій (СтЖ) – 1) **okay** ♦ 3 мамою все ніштяк, – відповів на це Коча просто й строго (СЖВ, с. 219) – Mit der Mama ist alles okay, – antwortete Kotscha streng und klar (с. 197); 2) **scheißegal** ♦ Він добре розумів, що потрібно готуватись до найгіршого, разом з тим відчуваючи, що погано буде лише на початку, а далі все стане ніштяк (СЖВ, с. 402) – Er wusste sehr wohl, dass er auf das Schlimmste gefasst sein musste, fühlte aber gleichzeitig, dass es nur anfangs schlimm sein würde und danach scheißegal (с. 359); 3) **alles** ♦ ...я жер там всі ніштяки... (СЖА, с. 79) – ...stopfte alles in mich hinein... (с. 81).

ПАДЛЮКА, -и, ч. і ж. Підла людина (Сл.Кондратюк) – 1) **der miese Typ** ♦ ...тільки за совдепівським підручником виходило, що він падлюка, а чувак був якраз нормальний... (ОЗМ, с. 377) – ...aber vielleicht wurde es nur in den Sowjet-Lehrbüchern so verkauft, dass er'n mieser Typ ist, vielleicht war das eine ganz normale Reaktion... (с. 332-333); 2) **gemein sein** ♦ Я не така падлюка, як тобі зараз здається (ТМГ, с. 127) – Ich bin nicht so gemein, wie du denkst (с. 148); 3) **Kanaille** f =, -n ♦ Падлюка! – вигукнула Лена (ТМБВЧ, с. 151) – Sie Kanaille! – rief Lena (с. 170); 4) **Arsch** m -(e)s, Ärsche ♦ Всюди свої падлюки (ЮАМ, с. 39) – Ärsche gibt es überall (с. 57); 5) **Schwein** n -(e)s, -e ♦ Ті падлюки грали нечесно! Вони мухлювали, мерзотники! (ЛДК, с. 196) – Diese Schweine haben nicht fair gespielt! Sie haben geschummelt, die Mistkerle! (с. 237); 6) **Kotzbrocken** m -s, = **Ekelpaket** n -(e)s, -e ♦ ...зате потім я не раз подавав руку іншим падлюкам, чудово знаючи, що вони падлюки... (ОЗМ, с. 401) – ...später freilich schüttelte ich nicht nur einmal solchen Kotzbrocken die Hände und wusste dabei ganz genau, was für Ekelpakete sie sind... (с. 355).

ПАРАЗІТ, від **ПАРАЗИТ**, *розм.* Той, до кого ставляться з презирством через його негативні якості / Уживається як лайливе слово (СУМ) – **Parasit** m -en, -en ♦ Чоловік із сусіднього купе сказав: дивіться, дивіться що роблять, як ворують, от паразіти циганські

(ЮАТ, с. 359) – Ein Mann aus dem Nachbarabteil sagte: Sehen Sie nur, sehen Sie, was sie machen, wie sie stehlen, diese Zigeunerparasiten (с. 295).

ПРИДУРОК, дурнуватий, нетямущий чоловік, дурний – 1) **selber schuld** ♦ ... тільки-но при мені затаився на цю тему хтось із знайомих (ну не придурки?) (ОЗМ, с. 107) ... sobald einer der Bekannten dieses Thema auch nur anschnitt (selber schuld!).. (с. 89); 2) **Einfaltspinsel** m -s, - ♦ ...теж всякі придурки тоді інтерв'ю з небіжчиками були влаштовували, столики крутили, “духу-духу, чи ти тут”, на що дух, ясна річ, відповідає “а не пішли б ви на хер” (ОЗМ, с. 247) – ...damals haben alle möglichen Einfaltspinsel Interviews mit Toten geführt”, Tische gerückt, “Hu-hu, bist du es?”, worauf der Geist natürlich antwortet “Ihr könnt mich am Arsch lecken! (с. 213); 3) **Idiot** m -en, -en ♦ Гарна дуже ситуація виходить, я люблю такі речі, коли збирається якась компанія і всі поводяться як придурки... (СЖБМ, с. 106) – Eine reizende Situation, ich mag es, wenn Leute zusammen kommen und sich wie Idioten aufführen... (с. 104); 4) **Dummkopf** m -(e)s, ..köpfe ♦ ...а мав же час підучитися, придурок! (ОЗПДУС, с. 23) – Dabei wäre doch wirklich Zeit gewesen, was zu lernen, Dummkopf! (с. 21); 5) **Vollidiot** m -en, -en ♦ ...я більше тягався за старшими друзями, справжніми придурками... (СЖБМ, с. 114) – ...ich hing mehr mit älteren Freunden rum, richtigen Vollidioten... (с. 112); 6) **Tölpel** m -s, = ♦ Хімік був начебто нашим товаришем, таким собі сорокарічним придурком (ЮАТ, с. 72) – Knasti war eigentlich unser Kumpel, ein vierzigjähriger Tölpel (с. 61); 7) **придурком себе виставити – sich lächerlich machen** ♦ ...в поліцію заявити, так він же не знає ні імен, ні дат, тільки придурком себе виставить... (ОЗМ, с. 396) – ...was er nun machen solle, zur Polizei gehen?, aber er weiß keine Namen, kein Datum, er macht sich nur lächerlich... (с. 350); 8) **Depp** m -en ♦ Але сон не мій, а того козла, того придурка, того кретина на дверях, охоронця, Корія, чи як там його (ЛДК, с. 162) – Es ist gar nicht mein Traum, sondern von diesem Arsch, diesem Deppen, diesem Kretin am Eingang, dem Pförtner; Korij oder wie er heißt (с. 198).

РАГУЛЬ, -я, ч., *знев.* Дурень, селяк (Сл.Кондратюк); **РАГУЛЬ, РОГУЛЬ**, -я, ч.; крим., мол. Сільський житель (СтЖ) – **Großkotz** m -es, -e ♦ ...цей жлоб, рогуль, бультер'єр, мордоворот, жужик, увесь в ланцюгах і телефонах? (ЮАДО, с. 39) – ... dieser Dummbatz, Großkotz, Bullterrier, Fressenpolierer, Ganove, behängt mit Kettchen und Mobiltelefonen? (с. 44).

СЕЛЮК, -а, ч., *розм.* Житель села (СУМ) – **Dörfler** m -s, = ♦ Селяки натовість зжерли все, що їм дали (ЮАТ, с. 155) – Die Dörfler aber vertilgten alles, was sie kriegen konnten (с. 127); 2) **Bauerntölpel** m -s, - ♦ ... як ті селяки, що гонорово обставлялися полірованими гедерівськими секретерами... (ОЗМ, с. 171) – diese Bauerntölpel, die sich begeistert mit DDR-Furnierholz-Möbeln umgeben haben... (с. 143); 3) **Hinterwäldler** m -s, = ♦ Бо це було не регулярне військо, а такі ж, як і мій батько, партизани,... самі тобі майже виключно селяки з бурякових ланів Бандерлянду (ЮАТ, с. 22) – Denn es war keine reguläre Armee, sondern lauter solche Leute wie mein Vater, Partisanen,... fast ausschließlich Hinterwäldler von den Rübenäckern des Bandera-Landes (с. 22).

СЕЛЮЧНЯ, *збігне від СЕЛЮК* – **Bauerntrottell** m -s, - ♦ Але ще гіршим було те, що носії української майже всі без винятку були доволі тупою й пасивною селючною (ЮАТ, с. 83) – Aber noch schlimmer war, dass die Träger des Ukrainischen fast ausnahmslos dumpfe und passive Bauerntrottell waren (с. 70).

СТЕРВО, -а, ж. 1) Уживається як лайливе слово (Сл.Кондратюк) 2) Підла, негідна людина; мерзотник (СУМ) 3) падло, дохлятина, труп тварини; мерзотник, негідник, **ПАДЛЮКА** (СЛВП) – 1) **Aas** n -es, -e ♦ А воно, стерво, скерувалося просто до їхнього гурта... (ОЗПДУС, с. 111) – Doch dieses Aas spazierte direkt auf ihren Kreis zu ... (с. 103); 2) **Saurüssel** m -s, - ♦ ...стерво й так уже, користуючись службовим становищем, пів Національного музею до себе в хату перетягло... (ОЗМ, с. 398) – ...dieser Saurüssel hat eh schon das halbe Nationalmuseum für seine Bude leergekauft... (с. 352).

ТЬОЛКА, -и, ж., знев. Дівчина, жінка (Сл.Кондратюк) – 1) **Tusse** f =, -n ♦ ...хто всі ці тьолки в спортивних кофтах... (СЖА, с. 37) – Und wer sind... diese Tussis in ihren sportlichen Pullovern... (с. 40); 2) **Flittchen** n -s, = ♦ Разом зі ще одним ушльопком вони конкретно замацали “яку-та толку” (ЛДН, с. 32) – Gemeinsam mit einem anderen Hohlkopf hatte er „irgendein Flittchen“ begrapscht (с. 35); 3) **Schnalle** f =, -n ♦ Це що – тьолка його? (СЖВ, с. 40) – Ist das etwas eine Schnalle? (с. 42); 4) **Provinzschönheit** f =, -en ♦ ...і ту тьолку, яка стояла на одній із цих зупинок, чекаючи на автобус у зворотній бік... (СЖА, с. 13) – ...die Provinzschönheit, die in einem Häuschen auf den Bus aus der Gegenrichtung wartete... (с. 18); 5) **Braut** f =, Bräute ♦ А навпроти сидять дві цілком однакові дівахи, чи то пак дівчонкі або, краще сказати, тьолкі (ЮАДО, с. 33) – Und gegenüber sitzen zwei völlig gleiche Girls, vielleicht auch Puppen, besser gesagt, Bräute (с. 37); 6) **Schnecke** f =, -n ♦ ...вона нормальна, нормальна тьолка, давай, піди до неї... (СЖА с. 69) – ...sie ist okay, die Schnecke, sie ist okay, na los, geh zu ihr... (с. 71); 7) **Weib** n -(e)s, -er ♦ Да, – говорить Какао, – в таборі прикольно. Купа тьолок (СЖДМ с. 146) – Ja, – sagt Kakao, – Lager ist geil. Ein Haufen Weiber (с. 164); 8) **Mädel** n -s, -(s) ♦ Нормальні тьолки (СЖДМ с. 219) – Die Mädels sind in Ordnung (с. 241).

ДОДАТОК Г

ПЕРЕЛІК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці у наукових фахових виданнях України:

1. Ткачівська М. Р. Відтворення гри слів та каламбурів у німецькомовному перекладі роману Ю. Андруховича «Дванадцять обручів». *Вісник Прикарпатського нац. ун-ту. Сер.: Філологія (літературознавство)*. 2012. Вип. 36–37. С. 159–164.
2. Ткачівська М. Р. Етномовний компонент українських реалій у німецькомовному перекладі роману Ю. Андруховича «Дванадцять обручів». *Слов'янський збірник*. 2012. Вип. 17. Ч. 1. С. 320–325.
3. Ткачівська М. Р. Радянізми у творах Ю. Андруховича та особливості їх перекладу німецькою мовою. *Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Сер.: Мовознавство*. 2012. Вип. 2 (21) 2011 – 1 (22). 2012. С. 71–82.
4. Ткачівська М. Р. Аббревіатури в художній літературі та стратегії їх перекладу. *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2013. Вип. 39. С. 241–244.
5. Ткачівська М. Р. Інтертекстуальність та цитати доби тоталітарного режиму в німецькомовних перекладах творів Ю. Андруховича. *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2013. Вип. 36. С. 371–374.
6. Ткачівська М. Р. Реалії суспільно-політичного життя доби української незалежності в сучасній українській літературі та їх переклад німецькою мовою. *Вісник Прикарпатського нац. ун-ту. Сер.: Філологія (літературознавство)*. 2013–2014. Вип. 40–41. С. 265–270.
7. Ткачівська М. Р. Топоніми в німецькомовних перекладах (на прикладі перекладів творів Ю. Андруховича). *Проблеми зіставної семантики*. 2013. Вип. 11. С. 383–389.

8. Ткачівська М. Р. Трансляторна еквівалентність фразеологізмів (на матеріалі перекладів Ю. Прохаська). *Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер. «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2013. № 17. С. 153–157.

9. Ткачівська М. Р. Цитати з національних літератур і їх переклад (на матеріалі німецькомовних перекладів творів Ю. Андруховича). *Наукові записки [Кіровоградського держ. пед. ун-ту ім. Володимира Винниченка]. Сер.: Філологічні науки (мовознавство)*. 2013. Вип. 116. С. 215–219.

10. Ткачівська М. Р. Цитати доби української незалежності в німецькомовних перекладах творів Ю. Андруховича. *Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2013. № 9. Ч. I. С. 100–105.

11. Ткачівська М. Р. Вербальне опоганення чоловіка (негативна характеристика чоловіка в німецькомовних перекладах). *Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер.: «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2014. № 4 (281). С. 228–233.

12. Ткачівська М. Р. Вставні слова і мовне табу (про ще одну проблему лихослів'я). *Наукові записки [Кіровоградського держ. пед. ун-ту ім. Володимира Винниченка]. Сер.: Філологічні науки (мовознавство)*. 2014. Вип. 126. С. 266–270.

13. Ткачівська М. Р. Елімінація мов і культур як результат глобалізаційних процесів. *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2014. Вип. 48. С. 294–297.

14. Ткачівська М. Р. Емоційне розкріпачення і вербальна агресія (на прикладах пейоративної лексики на позначення чоловіка). *Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Сер.: Германська філологія*. 2014. Вип. 708–709. С. 144–149.

15. Ткачівська М. Р. Емоційність твору як рефлекторне відображення реальності (негативна характеристика жінки у німецькомовних перекладах). *Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. Івана Франка*. 2014. Вип. 2 (74). С. 183–186.

16. Ткачівська М. Р. Зоонімічна інвектива як засіб образи та емоційного розкріпачення. *Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Сер.: Германська філологія*. 2014. Вип. 692–693. С. 267–270.

17. Ткачівська М. Р. Лайливі слова на позначення розпусної жінки та їх переклад на німецьку мову. *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2014. Вип. 45. С. 323–326.

18. Ткачівська М. Р. Мова гніву або вербальне опоганення. *Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. Сер.: Філологія*. 2014. Вип. 19. С. 263–268.

19. Ткачівська М. Р. Мовні «заплави» або лихослів'я (перчений хліб перекладача). *Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2014. № 3 (286). С. 50–57.

20. Ткачівська М. Р. Арго в синхронії і діяхронії. *Наукові записки [Кіровоградського держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка]. Сер.: Філологічні науки*. 2015. Вип. 137. С. 405–410.

21. Ткачівська М. Р. Молодіжний сленг та його класифікація. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. Вип. 6. Т. 2. С. 114–119.

22. Ткачівська М. Р. Молодіжні сленгізми geil, cool у німецькомовних перекладах творів українських письменників-постмодерністів. *Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер.: «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2015. № 3 (304). С. 53–58.

23. Ткачівська М. Р. Поетичні вкраплення у німецькомовних перекладах творів письменників-постмодерністів. *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер.: «Філологічна»*. 2015. Вип. 54. С. 300–303.

24. Ткачівська М. Р. Солдатський жаргон та його переклад на німецьку мову. *Вісник Дніпропетровського ун-ту. Сер.: Мовознавство*. 2015. Вип. 21 (3). С. 180–188.

25. Ткачівська М. Р. Текстовий метисаж як одна з важливіших авторських стратегій. *Вісник Прикарпатського нац. ун-ту. Сер.: Філологія (літературознавство)*. 2014–2015. Вип. 42–43. С. 46–51.

26. Ткачівська М. Р. Евфемізм або мовна дипломатія (на прикладі української та німецької мови). *Прикарпатський вісник НТШ. Сер.: «Слово»*. 2016. № 2 (34). С. 102–111.

27. Ткачівська М. Р. Евфемізми із царини еротики, або нитка Аріадни до делікатності. *Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. Сер. «Перекладознавство та міжкультурна комунікація»*. 2016. Вип. 5. С. 48–53.

28. Ткачівська М. Р. Kanak Sprak та її потенційні можливості. *Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2016. Вип. 6 (331). С. 235–240.

29. Ткачівська М. Р. Обсценізм der Arsch і його потенціал в німецькомовних перекладах. *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2016. Вип. 62. С. 331–334.

30. Ткачівська М. Р. Обсценна лексика в зарубіжних дослідженнях. *Прикарпатський вісник НТШ. Сер.: «Слово»*. 2016. № 2 (30). С. 122–129.

31. Ткачівська М. Р. Табірна мова та її особливості. *Наукові записки [Кіровоградського держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка]. Сер.: Філологічні науки*. 2016. Вип. 145. С. 45–50.

32. Ткачівська М. Р. Етнофолізми як перекладацька проблема. *Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. Сер.: Філологія (мовознавство)*. 2017. Вип. 24. С. 45–55.

33. Ткачівська М. Р. Іншомовні вкраплення та їх відтворення в німецькомовних перекладах. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Вип. 9 (3). С. 117–123.

34. Ткачівська М. Р. На шахівниці суперечок (про проблему лайливих слів у мовах різних країн світу). *Прикарпатський вісник НТШ. Сер.: «Слово»*. 2017. № 3 (39). С. 32–55.

35. Ткачівська М. Р. Табу та його особливості в німецькій та українській лінгвокультурах. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2017. Вип. 61. С. 168–174.

36. Ткачівська М. Р. Скатологізми в німецькомовній лінгвокультурі. *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. «Філологічна»*. 2017. Вип. 64 (2). С. 154–158.

37. Ткачівська М. Р. «Angst kennt kein Pardon» (табірний дискурс). *Прикарпатський вісник НТШ. Сер.: «Слово»*. 2019. № 3 (55). С. 63–72.

Наукові праці у зарубіжних спеціалізованих виданнях:

38. Ткачивская М. Р. Инструментально-функциональные характеристики перевода библеизмов. *Kalba ir kontekstai : Mokslo darbai*. Vilnius, 2013. V tomas (2 dalis). P. 130–138. URL.: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/111687/2/ISSN1822-5357_2013_V_%282%29.pdf

39. Ткачівська М. Р. «Наївна телиця» – це «наївна вівця»? (про проблеми перекладу зоонімічної інвективи). *Science and Education. A New Dimension. Philology*. 2017. Vol. V (36), Issue 136. P. 59–64. URL.: http://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/fil_v36_136.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

40. Tkatschiwska Maria. Lagersprache im Roman von Marta Rudzka «Workuta» // Германістика в транскультурному вимірі: теорія та практика : матеріали XXVII наукової конференції Асоціації українських германістів. (Львів, 25–26 вересня 2020 р.). Львів, 2020. С. 181–183.

41. Ткачівська М. Р. Zoonymic invective and its translation // Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу : IX наукова конференція з міжнародною участю, 20–21 квітня 2017 р. : тези доп. Харків, 2017. С. 110–111.

42. Ткачівська М. Р. Скатологізм і його переклад // Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (Одеса, 24–25 лютого 2017 р.). Одеса, 2017. С. 101–104.

43. Ткачівська М. Р. Скатологізм Scheiße у німецькомовних перекладах // Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2017) : матеріали IV міжнародної наукової конференції. (Івано-Франківськ, 16–17 лютого 2017 р.). Івано-Франківськ, 2017. С. 224–228.

44. Ткачівська М. Р. Самоцитата та її відтворення в перекладі // *Contemporary issues in philological sciences: experience of scholars and educationalists of Poland and Ukraine: International research and practice conference proceedings* (Lublin, April 28–29, 2017). Lublin, 2017. P. 208–212.

45. Ткачівська М. Р. „Warme Brüder“ або ще одна тема–табу // *Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації* (ELLIC 2016): матеріали III міжнародної наукової конференції. (Івано-Франківськ, 18-19 березня 2016 р.). Івано-Франківськ, 2016. С. 397–402.

46. Tkachivska M. *Jugendsprache und ihre Übersetzung* // *Українська германістика в діалозі культур : матеріали XXII міжнародної науково-практичної конференції Асоціації українських германістів*. (Львів, 6–8 жовтня 2015 р.). Львів, 2015. С. 133–134.

47. Ткачівська М. Р. *School slang as a constituent of youth language* // *Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу : VIII наукова конференція з міжнародною участю, 22–23 квітня 2015 р. : тези доп.* Харків, 2015. С. 65–66.

48. Tkachivska M. *Zehn Gebote in der postmodernen Literatur und ihre Übersetzung* // *Begegnungen zwischen der Ukraine und den deutschsprachigen Ländern in Literatur, Sprache und Kultur : XX. UDGW-Tagung*. (Lwiw, 27.–28. September, 2013). Lwiw, 2013. S. 250–253.

49. Tkachivska M. *Word–play and puns as problem of theory of translation (by the example of Ukrainian and German languages)* // *European Science and Technology: materials of the IV international research and practice conference*. (Munich, April 10 – 11, 2013). Munich, Germany, 2013. Vol. II. P. 194–201.

50. Tkachivska M. *Phraseological Units in Fiction Literature and the Strategies of their Translation* // *Science, Technology and Higher Education : materials of the III international research and practice conference*. (Westwood, October 16, 2013). Westwood, Canada, 2013. Vol. I. P. 342–346.

51. Ткачивская М. Р. Цитаты из русской и немецкой литератур и проблемы их перевода (на материале немецкоязычных переводов произведений Юрия

Андруховича) // Язык и межкультурные коммуникации : материалы IV международной научной конференции (Вильнюс – Минск, 15 –18 мая 2013 г.). Минск, 2013. С. 127–132.

52. Ткачівська М. Фольклорні цитати у німецькомовних перекладах творів Юрія Андруховича // Семантика мови і тексту: матеріали XI Міжнародної наукової конференції (Івано–Франківськ, 26–28 вересня 2012 р.). Івано–Франківськ, 2012. С.614–616.

53. Tkachivska M. Realienbezeichnung der Bekleidung in der deutschen Übersetzung der Essays von Juri Andruchowytch // Deutsch lehren und lernen in der interkulturellen Welt : Die XVII. UDGW–Tagung. (22.–23.Oktober 2010). Lwiw, 2010. S.155–156.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

54. Tkachivska M. R. Swearing in dialects and variants of German. *Development and modernization of philological sciences: experience of Poland and prospects of Ukraine: Collective monograph*. Lublin: Izdevnieciba “Baltija Publishing”, 2017. P. 344–361.

55. Ткачівська М. Р. Молодіжна мова або «Чужа територія» і фактори впливу на неї». *Актуальні проблеми романо–германської філології та прикладної лінгвістики*. 2017. Вип. 2 (15). С. 209–214.

56. Tkachivska M. R. Subcultures and Their Characteristic Linguistic Properties. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Series of Social and Human Sciences*. 2016. Vol. 3, No. 4. P. 20–26.

57. Ткачівська М. Р. Обсценна лексика і її відтворення у німецькомовних перекладах. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. 2016. Вип. 11–12. Ч. 2. С. 278–282.

58. Tkachivska M. R. Ukrainian Swearing in the Mirror of German Translation. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Series of Social and Human Sciences*. 2015. Vol. 2, No. 2–3. P. 66–70.

59. Ткачівська М. Р. Школярський жаргон як мовне явище. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Сер.: Германська філологія*. 2015. Вип. 740–741. С. 221–225.

60. Ткачівська М. Р. Молодіжний сленг і його переклад. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер.: Філологія*. 2015. Вип. 21. С.387–391.

61. Ткачівська М. Р. Бібліїзми, їх класифікація та відтворення в німецькомовних перекладах творів Ю. Андруховича. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. 2013. Вип. 32. С. 392 – 395.

62. Tkachivska M. Aus der Geschichte der Bibelübersetzung – der Weisheitsquelle des Christentums. *DaFiU. Zeitschrift des UDGv*. 2013. Heft 26. S.47–51.

63. Tkachivska M. Bibelismen und ihre Übersetzung (am Beispiel der ukrainischen und deutschen Sprache). *European and Russian literature: modern problems of study*. Vol. 3 / ed. by M. Asper. Stuttgart : ORT Publishing, 2013. P. 38–47.